

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Mihai
EMINESCU
GENIU PUSTIU

LITERA

CHIȘINĂU 1998

CZU 859.0-3

E 48

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Textele sunt reproduse din:

Mihai Eminescu. **OPERE**, vol. VII. Proză literară. Ediție critică [ntemeiată de Perpessicius. Ediție critică [ngrijită de un colectiv de cercetători de la Muzeul literaturii române. Studiu introductiv de Perpessicius. Editura Academiei Române. București, 1977.

Mihai Eminescu. **OPERE**, vol. VI. Proză literară. Ediție critică, introducere, note și variante de Aurelia Rusu. Colecția "Scriitori români". Editura Minerva. București, 1982.

Mihai Eminescu. **POEZII. PROZĂ LITERARĂ**, vol. II. Ediția a II-a revizuită și adăugită, ediție [ngrijită de Petru Creția. Editura "Cartea Românească". București, 1984.

Mihai Eminescu. **POEZII**. Cuvânt înainte de Tudor Arghezi. Prefață și antologie de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Tabel cronologic de Ion Crețu. Colecția "Biblioteca pentru toți". Editura Minerva. București, 1989.

Mihai Eminescu. **PROZĂ LITERARĂ**. Colecția "Biblioteca școlară", Editura Litera, Chișinău, 1996.

Ceea ce în text se află între paranteze drepte și sunt întregiri ale editorului prozei eminesciene... Tot editorului îi aparțin semnul *, care indică o lecțiune incertă, semnul ***, care marchează o lecțiune până acum imposibilă și semnul ă...î, care marchează o omisiune în text.

Textele, cu excepția particularităților de limbă și stil ale autorului, respectă normele ortografice în vigoare.

Coperta și ilustrațiile: *Isai C`rmu*

ISBN 9975-904-89-0

© LITERA, 1997

TABEL CRONOLOGIC

- 1736 Anul probabil al na=terii lui Petrea Eminovici, \[ran din satul C[line=ti, l`ng Suceava (Bucovina), cel mai vechi dintre Eminovicii atesta\i]n acte oficiale. Str[bunic al poetului.
- 1780 Se na=te Vasile Eminovici, singurul fecior al lui Petrea Eminovici =i al so\iei sale Agafia. +i el \[ran, muncitor de p[m`nt. Avea =i darul c`nt[rrii. E bunicul poetului.
- 1812 La 10 februarie se na=te Gheorghe Eminovici, fiu al lui Vasile Eminovici =i al so\iei acestuia, Ioana.
Este tat[l poetului. S-a rupt de mediul satului natal =i, p[r[sind Bucovina, s-a stabilit]n Moldova.
- 1816 Se na=te mama poetului, Raluca Jura=cu, fiica stolnicului Jura=cu din Jolde=ti.
- 1840 La 29 iunie, Gheorghe Eminovici se c[s[tore=te cu Raluca Jura=cu.
- 1841 La 12 mai Gheorghe Eminovici, sluger, fu ridicat la rangul de c[minar.]n acest an se na=te +erban, primul copil al so\ilor Eminovici.
- 1843 La 2 februarie se na=te Nicolae (Nicu), al doilea copil.
- 1844 Se na=te George (Iorgu), al treilea copil.
- 1845 La 5 mai se na=te Ruxandra, al patrulea copil.
- 1846 La 1 iulie se na=te Ilie, al cincilea copil.
- 1848 Se na=te Maria, al =aselea copil. Anul na=terii este probabil.
- 1850 La 15 ianuarie, se na=te]n Boto=ani Mihail (Mihai cum i se zicea]n familie), poetul, al =aptelea copil.
- 1852 Se na=te Aglaia, al optulea copil.
- 1854 Se na=te Henrieta (Harieta), al nou[lea copil.
- 1856 Se na=te, la 16 noiembrie, Matei, al zecelea copil.

- Data c`nd s-a n[scut Vasile, al unsprezecelea copil al so`ilor Eminovici, nu e cunoscut[.
- 1857 }n luna august c[minarul Eminovici conducea, cu pa=aport, cinci copii la studii, peste grani[, la Cern[u]i, printre care =i Mihai. Ce cursuri a urmat Mihai }n acest an nu se =tie.
- 1858—1859 Copilul Mihai a urmat clasa a III-a la “National Hauptschule” din Cern[u]i, fiind clasificat al 15-lea }ntre 72 de elevi.
- 1859—1860 A urmat clasa a IV-a, fiind clasificat al 5-lea }ntre 82 de elevi.
- 1860—1861 }nscris la Ober-Gymnasium din Cern[u]i, elevul Eminovici Mihai promoveaz[clasa I, fiind clasificat al 11-lea }n primul semestru =i al 23-lea }n cel de-al doilea semestru.
- 1861—1862 Urmeaz[clasa a II-a.
- 1862—1863 Repet[clasa, dar de la 16 aprilie 1863 p[r]se=te definitiv cursurile, de=i avea o situa`ie bun[la }nv[ur[.
- Plec`nd de vacan`a Pa=telui la Ipote=ti, nu s-a mai }ntors la =coal[.
- Moare Ilie, care studia medicina la =coala lui Davila din Bucure=ti.
- 1864 Elevul Eminovici Mihai solicit[Ministerului }nv[ur[m`ntului din Bucure=ti o subven`ie pentru continuarea studiilor sau un loc de bursier. I se refuz[“nefiind nici un loc vacant de bursier”. Prin adresa nr. 9816 din 21 martie, c[tre gimnaziul din Boto=ani, i se promite c[va fi primit “negre=it la ocaziune de vacan[, dup[ce, }ns[, va }ndeplini condi`iunile concursului”. Elevul Eminovici pleac[ la Cern[u]i unde trupa de teatru Fanny Tardini-Vl[dicescu d[dea reprezenta`ii. La 5 octombrie Eminovici intr[ca practican[t la tribunalul din Boto=ani, apoi, peste pu`in timp, este copist la comitetul permanent jude`ean.
- 1865 La 5 martie Eminovici demisioneaz[, cu rug[mintea ca salariul cuvenit pe luna februarie s[fie }nm`nat fratelui s[u +erban. La 11 martie t`n[rul M. G. Eminovici solicit[pa=aport pentru trecere }n Bucovina. }n toamn[se afl[}n gazd[la profesorul s[u Aron Pummul, ca }ngrijitor al Bibliotecii acestuia. Situa`ia lui =colar[ era de “privatist”. Cuno=tea }ns[ biblioteca lui Pummul p`n[la ultimul tom.
- 1866 La 12/24 ianuarie moare Aron Pummul. Cu aceast[}mprejurare =apte }nv[ur[cei gimnazi=ti tip[resc o bro=ur[cu “I[crimioare... la morm`ntul prea-

iubitului lor profesoriu”. A doua din aceste poezii este semnat[: *M. Eminoviciu*, privatist. La 25 februarie/9 martie revista *Familia* din Pesta]i public[poezia *De-a= avea...* Iosif Vulcan, directorul revistei, i-a schimbat]ns[numele din Eminoviciu]n *Eminescu*, nume pe care poetul l-a adoptat imediat =i pentru todeauna. La 15/27 mai i se public[poezia *O c[ ]rire]n zori*.]n iunie p[r[se=te Bucovina =i se stabile=te la Blaj cu inten\ia m[rturisit[de a=i re]ncepe studiile. La 16/29 iulie, revista *Familia*]i public[poezia *Din str[in[tate*, la 14/26 august poezia *La Bucovina*, la 11/23 septembrie *Speran*a, =i la 16/28 octombrie *Misterele nop\ii*.]n cinci numere consecutive din octombrie =i noiembrie, aceea=i revist[ ]i public[nuvela *Lan\ul de aur*; tradus[dup[Onkel Adam, scriitor suedez. Un scurt timp a fost =i la Alba Iulia, unde particip[la 27—28 august la adunarea anual[a “Astrei”.]n toamn[a p[r[sit Blajul =i s-a dus la Sibiu, unde e prezentat lui N. Densu=ianu; de aici trecu mun\ii cum putu =i veni la Bucure=ti.

- 1867 Intr[ ]n trupa lui Iorgu Caragiale, unde are rolul de sufleur =i de copist. Cu acest[trup[f[cu turnee la Br[ila, Gala\i, Giurgiu, Ploie=ti. Citea mult din Schiller, din care a =i tradus poezia *Resigna\iune*, datat[ ]n manuscris april.
- 1867]i apare]n *Familia* din 2/14 aprilie poezia *Ce-\i doresc eu \ie, dulce Rom`nie*, iar la 18/30 iunie poezia lui *La Heliade*.
- 1868 Este angajat ca sufleur]n trupa lui Mihai Pascaly, care concentrase mai multe for\te teatrale: Matei Millo, Fanny Tardini-VI[dicescu =i actori din trupa lui Iorgu Caragiale.]n timpul verii, acest[trup[a jucat la Bra=ov, Sibiu, Lugoj, Timi=oara, Arad =i alte ora=e b[n[\ene. Iosif Vulcan l-a]nt`lnit cu ocazia acestui turneu =i a ob\inut de la Eminescu poeziile *La o artist[ =i Amorul unei marmure*, publicate apoi ]n *Familia* din 18/30 august =i 19 septembrie/1 octombrie. V[z`nd aceste poezii]n *Familia*, c[ ]minarul Gheorghie Eminoviciu ceru lui Iosif Vulcan =tiri asupra soartei fiului s[u, r[t[citor]n lume. Stabilite]n Bucure=ti, Eminescu face cuno=tin\ cu I. L. Caragiale. Pascaly, fiind mul\umit de Eminescu,]l angajeaz[ca sufleur a II-a oar[=i copist al Teatrului Na\ional. La 29 septembrie Eminescu semna contractul legal]n acest[calitate. Ob\inu de la Pascaly o camer[de locuit,]n schimb,]ns[, se oblig[s[traduc[pentru marele actor *Arta reprezent[rii dramatice — Dezvoltat[=tiin\ific =i]n leg[tura ei organic[de profesorul dr. Enric Theodor R\otscher (dup[edi\iunea a doua)*. Traducerea, neterminat[, scris[pe

mai multe sute de pagini, se află printre manuscrisele răsărite. Acum începe să se proiecteze proiectul său de roman *Geniu pustiu*.

1869 La 1 aprilie înființează împreună cu alți tineri cercul literar "Orientul", care avea ca scop, între altele, strângerea basmelor, poeziilor populare și a documentelor privitoare la istoria și literatura patriei. La 29 iunie se fixează comisiile de membri ale "Orientului", care urmau să viziteze diferitele provincii. Eminescu era repartizat pentru Moldova. În vară se întindea în timpuri de toamnă în Ciemișu cu fratele său Iorgu, ofițer, care-l sfătorea să se reia legăturile cu familia. Poetul refuză. Cu ocazia morții fostului domnitor al Munteniei, Barbu Dimitrieșcu, publică într-o foaie volantă poezia cunoscută sub titlul *La moartea principelui Știrbey*. În vară, pleacă cu trupa Pascaly în turnee la Iași și Cernăuți. Revista *Familia* continuă să publice poezii: *Junii corupți* la 31 ianuarie/12 februarie și *Amicului F. I.* la 31 martie/11 aprilie. Cu ocazia ultimului turneu, Eminescu se împacă cu familia, iar tatăl său îi promite o subvenție regulată spre a urma cursuri universitare la Viena, unde se aflau mai toți colegii lui de la Cernăuți. La 2 octombrie, Eminescu se înscrie la Facultatea de filozofie ca student extraordinar, ca simplu auditor deci, lipsindu-i bacalaureatul. Aici face cunoștință cu I. Slavici și cu alți studenți români din Transilvania și din Bucovina. Reia legăturile cu vechii colegi de la Cernăuți și de la Blaj. Se înscrie în cele două societăți studențesce existente, care apoi se contopesc într-una singură — "România jună". Scrisorile și telegramele către prietenii pentru trimiterea banilor de întreținere se întindesc.

1870 împreună cu o delegație de studenți, Eminescu îl vizitează de Anul Nou pe fostul domnitor Al. I. Cuza, la Döbling. În semestrul de iarnă 1869/1870 Eminescu a urmat cu oarecare regularitate cursurile. După aceasta Eminescu nu s-a mai înscris până în iarna lui 1871/72, când urmează două semestre consecutive. În schimb, setea lui de lectură era nepotolită. Frecvența, cu mult interes, biblioteca Universității. Își preocupau și unele probleme cu care avea să iasă în publicistică. La 7/19 și 9/21 ianuarie publică în *Albina* din Pesta articolul *O scriere critică*, în care ia apărarea lui Aron Pumnul împotriva unei broșuri a lui D. Petrino din Cernăuți, iar la 18/30 ianuarie în *Familia, Repertoriul nostru teatral*, cel dintâi semnat cu numele întreg, iar cel de-al doilea cu inițialele M. E. Trece apoi la situația politică a români-

lor =i a altor na\ionalit[\i conlocuitoare din Austro-Ungaria public`nd, sub pseudonimul Varro, }n *Federa\iunea* din Pesta, trei articole, str`ns legate }ntre ele: *S[facem un congres*, ap[rut la 5/17 aprilie, }n *unire e t[ria*, la 10/22 aprilie, =i *Echilibrul*, la 22 aprilie/4 mai =i 29 aprilie/11 mai, pentru care a fost citat de procurorul public din Pesta. *Federa\iunea* din 5/17 aprilie r[sunde cu mul\umiri pentru aceste articole, dar nu poate preciza timpul c`nd ar putea }ncepe publicarea romanului men\ionat de Varro. A fost probabil vorba de proiectul de roman *Naturi catilinare*. La 15 aprilie public[}n *Convorbiri literare* din Ia=i poezia *Venere =i Madon[*, iar la 15 august *Epigonii*. La 17 iunie }i scria lui Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare*, l[murindu-i ideea fundamental[din *Epigonii*.

Al[turi de N. Teclu, pre=edinte, Eminescu, }n calitate de secretar, semneaz[, }n luna martie, un apel pentru str`ngerea de fonduri }n vederea serb[rii de la Putna, iar la 4/16 septembrie }i scrie lui Iacob Negruzzi rug`ndu-l s[publice }n *Convorbiri literare* noti\va ce-i trimite, "asupra proiectatei }ntruniri la morm`ntul lui +tefan cel Mare la Putna". Tot atunci trimite povestea *F[t-Frumos din lacrim[*, care se tip[re=te }n *Convorbiri literare*, }n numerele de la 1 =i 15 noiembrie.

Sosit incognito la Viena, Iacob Negruzzi }i comunic[lui Eminescu impresia puternic[provocat[de poet }n s`nul societ[\ii "Junimea" din Ia=i, prin poeziile publicate de acesta }n *Convorbiri literare*. }i propune ca dup[terminarea studiilor s[se stabileasc[la Ia=i.

1871 }n c`teva scrisori din februarie }l pune pe Negruzzi }n curent cu proiectele sale literare =i i-l recomand[c[lduros pe Slavici. Trimite poezia *Mortua est!*, care apare }n *Convorbiri literare* din 1 martie, urmat[de alte dou[poezii: }nger de paz[=i *Noaptea...*, care se tip[resc la 15 iunie.

La 8 aprilie stil nou, "Rom`nia jun[" \ine =edin\va de unificare a conducerii, aleg`nd primul s[u comitet, cu I. Slavici, pre=edinte, =i Eminescu, bibliotecar. La 1 august, }n =edin\va de la Cern[u\i, s-au des[v`r=it preg[tirile pentru serbarea de la Putna, fixat[ pentru 15/27 august. Cu aceast[ ocazie Eminescu vede locurile copil[riei =i ale adolescen\ei sale. Se abate chiar pe la Boto=ani =i Ipote=ti. La 6 august i se adreseaz[ din Ipote=ti lui Titu Maiorescu, d`ndu-i oarecare rela\ii privitoare la organizarea serb[rii. }n ziarul *Rom`nul* din 3/15 august, Eminescu public[}mpreun[cu Pamfil Dan,

membru în comitetul serbării, o scrisoare în care explică semnificația întinării tineretului român în jurul mormântului lui +tefan cel Mare. Printre tinerii de talent, participau activi la serbare, s-au remarcat pictorul Bucevski și compozitorul Ciprian Porumbescu. Din cauza unor curente contradictorii în senoșul societății “România Jună”, Eminescu demisionează împreună cu Slavici din comitetul de conducere, în toamna anului. Amândoi sunt acuzați că sunt atașați de ideile “Junimii” din Iași. În studiul său despre *Diracvia nouă*, Titu Maiorescu evidențiază meritele de poet, “poet în toată puterea cuvântului”, ale lui Eminescu, citându-l imediat după Alexandri. Studiul se tipărește cu începere din acest an în *Convorbiri literare*.

Dintre numeroasele proiecte literare, în acest an probabil ia o formă inițială *Proletarul*, sub impresia lecturilor poetului despre evenimentele Comunei din Paris. Poemul va fi continuat și deservit în anii următori.

Lucrează la poemul *Panorama de-ertăciunilor*.

La 16 decembrie, într-o scrisoare către +erban, care se afla în țară, îi scrie necăjit că duce o mare lipsă de bani, având datorii pentru chirie, apoi “la birt, la cafeana, în fine, pretutindenea”. Din această cauză intenționează să se mute la altă universitate, în provincie.

- 1872 Anul probabil al întinării lui cu Veronica Micle, la Viena. La 10 februarie, într-o scrisoare către prînă, se plânge că a fost bolnav, din care cauză se află într-o stare sufletească foarte rea, agravată și de tirile triste primite de acasă. La 18 martie ajunge să constate că “anul acesta e într-adevăr un an nefast” din cauza boalei și a lipsurilor de tot felul. La 8 aprilie solicită bani pentru a se înscrie în semestrul al doilea. Se plânge și de lipsa unui pardesiu. În aceste împrejurări prânse-te Viena și vine în țară. La 1 septembrie participă la o =edină a “Junimii” din Iași, unde citește fragmente din *Panorama de-ertăciunilor*. *Egiptul* și începutul *Eului de mijloc*, apoi nuvela *Sfârșitul Dionis*. Prezența în țară a poetului este confirmată și de o scrisoare pe care Eminescu o trimite din Botoșani, în august, lui Titu Maiorescu, în care interveea în favoarea lui Toma Micheru, pentru un concert al acestuia. La 7 septembrie Eminescu citește în =edină “Junimii” două poezii: *nger și Demon* și *Floare albastră*. Poezia *Egiptul* avea să apară la 1 octombrie în *Convorbiri literare*, iar *nger și Demon* și *Floare albastră* la

1 aprilie anul urm[tor. *S[rmanul Dionis* se tip[re-te la 1 decembrie 1872 =i]n continuare la 1 ianuarie 1873.

Asigurat printr-o subven[ie lunar[de 10 galbeni, din partea "Junimii", Eminescu pleac[la Berlin. O scrisoare a lui +erban din 30 noiembrie d[am[nuntul c[poetul era plecat cu mai multe s[pt[m`ni]nainte de acest[dat[.]nscrierea la Universitatea din Berlin s-a f[cut la 18 decembrie. De data aceasta Eminescu era]nmatriculat ca student ordinar, pe baza unui certificat de absolvire de la gimnaziul din Boto=ani. Cursurile la care se]nscrisese, sau pe care =i le notase s[le urmeze, erau foarte variate: din domeniul filozofiei, istoriei, economiei =i dreptului.

1873 Prelucraz[folclor:]ncepe primele versiuni la *C[lin* =i *Luceaf[rul*.

Pentru a-=i putea asigura o existen[modest[este nevoit s[accepte cur`nd un post la consulatul rom`n de la Berlin, aflat sub conducerea lui Teodor Rosetti, mai t`rziu al lui N. Kre\ulescu. Tensiunea dintre tat[ =i fiu l-a determinat pe poet s[ cear[ exmatricularea =i eliberarea unui certificat doveditor c[ p`n[la data de 14 iulie a urmat dou[semestre. La 26 iulie i se elibera acest certificat. Rosetti i-a]nlesnit]ns[r[m`nerea mai departe la Berlin, prin m[ririrea salariului, iar la 8 decembrie se re]nscrie la Universitate pentru semestrul de iarn[. N-a trecut nici un examen. La 21 septembrie Iorgu Eminovici, militar, se sinucide, dar moartea lui e declarat[ abia la 2 noiembrie. Fusese ]nmorm`ntat la Ipote=ti, f[r[autoriza[ie =i f[r[declara[ie de deces.

1874]ntre 17/29 ianuarie =i 7 mai are loc o bogat[coresponden[ ]ntre Maiorescu =i Eminescu,]n care i se propunea poetului s[=-i ob[în[de urgen[doctoratul]n filozofie pentru a fi numit profesor la Universitatea din Ia=i. Ministrul]nv[ ]m`ntului ]i trimite la Berlin suma de 100 galbeni pentru depunerea doctoratului. ]n timpul verii i se d[ sarcina de a cerceta oficial, pentru statul rom`n, documentele din Koenigsberg, dar printr-o scrisoare din 19 septembrie, adresat[secretarului agen[iei diplomatice din Berlin, motiveaz[de ce a abandonat acest[sarcin[=i de ce a luat drumul c[tre \ar[, urm`nd ca ]n noiembrie s[ se ]ntoarc[ la Berlin pentru examene. La 1 septembrie era numit ]ns[ ]n postul de director al Bibliotecii Centrale din Ia=i. La 7 octombrie Maiorescu ia cuno=tin[ prin Al. Lambrior c[ Eminescu nu poate pleca a=a cur`nd]n str[in[tate ca s[fac[doctoratul, fiind oprit de oare-

care]nt`mpl[ri grave ]n familia sa. Dou[ surori se ]mboln[viser[ de tifos la b[i ]n Boemia, fratele +erban, care d[duce semne de aliena`ie mintal[, la 10 octombrie se interna]n spital prin interven`ia agen`iei rom`ne din Berlin. Poetul ]ncepuse s[ suferi de o aprindere a ]ncheieturii piciorului. La 28 noiembrie agen`ia din Berlin anun`[moartea lui +erban.

Pe l`ng[ sarcinile de la bibliotec[, Eminescu preda acum lec`ii de logic[la Institutul academic]n locul lui Xenopol. *Convorbirile literare* de la 1 decembrie]i public[ ]mp[rat =i proletar. La 8 noiembrie promitea c[va veni]ntr-o joi la serata literar[de la Veronica Micle, spre a citi o poezie cu subiect luat din folclor. Colaboreaz[la Lexiconul lui Brockhaus. Toamna o petrece]n tov[r]=ia lui Slavici, g[zdui la Samson Bodn[rescu. Public[ ]n *Convorbiri literare* din 1 noiembrie un articol asupra lui *Constantin B[II]cescu*, reproduc`ndu-i multe poezii.

- 1875]n prima parte a anului pune ordine]n bibliotec[=i propune]mbog[`irea ei cu manuscrise =i c[r]vi vechi rom`ne=ti.]ntr-un raport din 6 martie, adresat lui Maiorescu, ministrul]nv[`\[m`ntului,]nainteaz[o list[bogat[de tip[rituri =i manuscrise vechi pentru achizi`ionare. ]ncepe traducerea din nem`e=te a unei gramatici paleoslave. La 15 iunie prime=te scrisoarea lui Maiorescu prin care i se propune func`ia de revizor =colar pentru districtele Ia=i =i Vaslui. La 1 iulie este invitat s[=-i ia]n primire noul post, iar la 2 iulie pred[biblioteca lui D. Petrino, autorul bro=urii criticate de Eminescu prin articolul s[u *O scriere critic[*. Tot]n aceast[vreme este]nlocuit =i la =coal[din cauza grevei declarate de elevii unor clase. La 10 august]nainteaz[ministerului un raport asupra constat[rilor f[cute cu ocazia conferin`elor cu ]nv[`\[torii din jude`ul Ia=i. Remarc[ pe institutorul Creang[ de la =coala nr. 2 din P[curari, Ia=i. La 5 septembrie trimite un raport cu propuneri de reorganizare a =colilor din jude`ul Vaslui.]n *Convorbiri literare* din 1 februarie public[poezia *F[t Frumos din tei*, iar la 1 aprilie public[tot acolo o scurt[dare de seam[asupra scrierii *Pseudo-cyneticos* de Al. I. Odobescu.

La 14 martie,]n cadrul prelegerilor publice ale "Junimii" roste=te conferin`a pe care o tip[re=te ]n *Convorbiri literare* din 1 august sub titlul *Influen`a austriac[asupra rom`nilor din principate*. La 26 mai, ]nainteaz[ ministerului un raport elogios asupra unei c[r]vi didactice alc[tuit[ de I. Creang[ =i al`ii. Pe Creang[ ]l introduce la "Junimea". Schimb`ndu-se guvernul, Emi-

nescu este pus în disponibilitate prin decretul domnesc nr. 1013 din 3 iunie. Prin raportul său din 22 iunie către Ministerul Învățămîntului, D. Petri-
no cere ca Eminescu, fost bibliotecar, să fie urmărit pentru obiecte =i către
"sustrase". Ministerul înaintează raportul Parchetului din Iași. Prin încheie-
rea sa din 17 decembrie judecătorul de instrucție declară înscris că "nu este
loc de urmărire".

La 15 august se stinge din viață, la Ipotești, Raluca Eminovici.

Rămas fără slujbă, Eminescu primește postul de corector și redactor al presei
neoficiale la ziarul local *Curierul de Iași*. Frecventează cu regularitate
=edițiile "Junimii". De multe ori îl vizita pe Creangă în bojdeuca sa. *Con-
vorbirile literare* îi publicau la 1 septembrie poeziile *Melancolie*, *Crăiasa din
povești*, *Lacul* și *Dorin* a, la 1 noiembrie *Călin*, iar la 1 decembrie *Strigoii*.
Curierul de Iași avea numeroase rubrici redactate de Eminescu, fără
semnătură. În această formă apare la 9 iunie schișa *La aniversare* și nuvela
Cezara în numerele de la 6, 11, 13, 15 și 18 august. Face un drum la
București, unde, prin Maiorescu, se împrietenește cu Mite Kremnitz. Ve-
ronica Miclă rămâne înscris idolul său.

- 1877 Continuă activitatea ziaristică la *Curierul de Iași*. În formă polemică ia
apărarea manualului de logică a lui Maiorescu, sub titlul *Observații critice*,
în *Curierul de Iași* din 12 august, și înscris o dată recenziunea *logicei* Maiores-
cu, în *Convorbiri literare* din 1 septembrie. Publică cronici teatrale în legătură
cu spectacolele la care asistă. Vizitează în dese rânduri casa bătărilor lui Mi-
clă și participă la =edițiile "Junimii", dar se simte din ce în ce mai singur,
fapt pe care i-l comunică la 20 septembrie lui Slavici, iar la 12 octombrie
precizează, către același, că Iași i-au devenit "nesuferiți". Fiind invitat să
între în redacția ziarului *Timpul*, Eminescu părăsește Iași în a doua jumătate
a lunii octombrie și vine la București, unde se dedică gazetariei. Anul se
scurge fără ca poetul să fi publicat măcar un vers. La 18 decembrie, totuși,
Negruzzi se entuziasma de seria de articole din *Timpul*, *Icoane vechi și icoane
noi* "minunate scrise și minunate cugetate". Eminescu înscris nu avea bani
nici pentru o fotografie cerută de Negruzzi la Iași spre a-i pune chipul în
tabloul cu portretele junimiștilor.

- 1878 Activitate ziaristică intensă. Nu răspunde scrisorilor primite de la Iași. Abia
dacă participă la =edițiile săptămânale de la Maiorescu și de la Mite Krem-
nitz. Venirea lui Rossi în București îi ocupă seriile. Sub titlul *Reprezentările*

Rossi public[ ]n *Timpul* de la 28 ianuarie o scurt[ ]ronic[ ]teatral[ ]. +i reprezenta\iile rom`ne=ti]l preocup[: la 6 octombrie public[ ]un foileton cu titlul *Deschiderea stagiunii 1878—1879*. Dup[ ]insisten\e numeroase, trimite lui Negruzzi patru poezii: *Povestea codrului*, *Povestea teiului*, *Singur[tate =i Departe sunt de tine...*, care se public[ ]n *Convorbiri literare* din 1 martie. La 16 aprilie public[ ]n *Timpul* un foileton, *Pa=tele*, care l-a impresionat pe Caragiale at`t ]nc`t peste cincisprezece ani avea s[-l reproduc[ ]n *Moftul rom`n* (1893). La 26 mai cite=te acas[ ]la Maiorescu poezii, prezent fiind =i Alecsandri, s[ ]rb[ ]toritul de la Montpellier pentru *Ginta latin[ ]*.]n iulie, sf[ ]tuit de medic,]=i ia concediu de la ziar =i pleac[ ]la Flore=ti-Dolj, la mo=ia lui Nicolae-Mandrea. Aici traduce, din]ns[ ]rcinarea Ministerului Cultelor =i]nv[ ]\[ ]turilor Publice, tomul]nt`i al scrierii *Fragmente din istoria rom`nilor* de Eudoxiu Hurmuzaki, ap[ ]rut[ ] de cur`nd ]n nem\=te. La 13 iulie scrie din Flore=ti, adres`nd lui Caragiale =i Ronetti-Roman, colegi de redac\ie, o scrisoare plin[ ] de umor =i de sarcasm.

Dup[ ]napoierea de la Flore=ti i s-a propus s[ ] se mute la Maiorescu, dar poetul n-a primit. La 17 septembrie face o recenzie]n *Timpul* despre *Cuvente den b[ ]tr`ni*, tomul I, de Hasdeu. Particip[ ], ]ntre 11 =i 13 noiembrie, la a 15-a aniversare a "Junimii" la Ia=i, merg`nd]mpreun[ ] cu Slavici =i Caragiale, to\i trei]n contul lui Maiorescu.

1879 Satisface din plin cererile repetate ale lui Negruzzi =i-i trimite la Ia=i poezii care se public[ ]n *Convorbiri literare*: *Pajul Cupidon...*, *O, r[ ]m`i*, *Pe aceea=i ulicioar[ ]...*, la 1 februarie, *De c`te ori, iubito...*, *Rug[ ]ciunea unui Dac=i At`t de fraged[ ]...*, la 1 septembrie, *Afar[-i toamn[ ]*, *Sunt ani la mijloc*, *C`nd]nsu=i glasul*, *Fream[t de codru*, *Revedere*, *Desp[r]ire =i Foaia ve=ted[ ]*, la 1 octombrie. Cre=te pasiunea pentru Mite Kremnitz, c[ ]reia]i pred[ ] lec\ii de limb[ ] rom`n[ ] =i-i ofer[ ]n manuscris poezia *At`t de fraged[ ]...* Faptul]l alarmeaz[ ] pe Maiorescu, dup[ ] cum reiese dintr-o]nsemnare a criticului din ziua de 1 iunie: "*Grea epoc[ ] Eminescu*".

La 6 august moare +tefan Micle. Eminescu scrie Veronich[i]. V[ ]duva lui Micle vine la Bucure=ti =i-l roag[ ] s[ ] intervieu pentru urgentarea pensiei sale.]mpreun[ ] fac planuri de c[ ]s[ ]torie nerealizabile. Se afund[ ] din ce]n ce mai mult]n munca de gazetar.]n redac\ie are un rol preponderent, dar obositor.

1880 }ntr-o scrisoare c[tre Henrieta se pl`nge c[are mult de lucru =i c[-i bolnav trupe=te, dar mai mult suflete=te. Din partea familiei prime=te numai imput[ri, ]n special adresate de tat[ ]s[u. N-are nici timp, nici dispozi\ie s[-] feliicitate m[car pe Matei, care-i trimisese invita\ie de nunt[. Se simte ]mb[tr`nit =i ar vrea s[ ]moar[. Nu =i vede capul de datorii.

Nu public[dec`t o poezie: *O, mam!*..., care apare ]n *Convorbiri literare* din 1 aprilie. Negruzzi ]i scrie imput`ndu-i c[nu-i mai trimite nici o colaborare. Renun\ la c[s]toria proiectat[cu Veronica Micle. Mite Kremnitz afirm[c[ ]nima poetului s-a aprins de o nou[ ]flac[r]. Maiorescu precizeaz[c[e vorba de o doamn[Poenaru-Lecca, care-l inspir[, probabil,]n poeziile pe care nu le public[, dar le cite=te la]nt`lnirile literare s[pt[ ]m`nale. Coresponden\a cu Veronica se poart[pe un ton iritat.

La 6 decembrie Veronica se pl`nge lui Hasdeu c[Maiorescu l-a determinat pe Eminescu s[nu =i]n[ ]f[ ]g[ ]duiala de a o lua]n c[s]torie.

1881 Scrie la 18 martie, cer`nd iertare tat[ ]lui s[u, bolnav, c[ nu poate veni s[-] ]vad[. "Negustoria de gogo =i de bra =oave" ]l ]vine str`ns de "dughean[". Se pl`nge c[-i e "acru sufletul de cerneal[ =i de condei". Totodat[ ]i scrie =i lui Negruzzi, spun`nd c[nu g[se=te un minut liber spre a r[ ]spunde la scrisorile primite.]l anun\ ]ns[c[prin Maiorescu i-a trimis *Scrisoarea III*, pe care a citit-o de mai multe ori la "Junimea" bucure=tean[.]n seara de 28 martie Maiorescu o cite=te]n s`nul "Junimii", la Ia=i. Dup[publicarea *Scrisorii I*]n *Convorbiri literare* din 1 februarie, =i a *Scrisorii II* la 1 aprilie, se tip[re=te =i *Scrisoarea III* la 1 mai. Pentru caracterul ei antiliberal este reprodus[la 10 mai]n *Timpul*. Ciclul *Scrisorilor* se]nceie cu publicarea *Scrisorii IV** la 1 septembrie]n *Convorbiri literare*.

Absorbit de activitatea ziaristic[, g[se=te totu=i timp =i revizuiete nouela *Cezara*, a c[rei ultim[form[o]ncredin\eaz[lui Maiorescu,]ntre filele unei bro=uri care con\inea balada lui Schiller *M[ ]nu=a*, tradus[ ]n treisprezece limbi;]n rom`ne=te de Eminescu.

Lucreaz[la des[v`r=irea *Lucaef[rului* =i la diversele forme din *Mai am un singur dor*.

---

*]n *Convorbiri literare* titlatura *Scrisorilor* este urm[toarea: *Scrisoarea]nt`i*, *Scrisoarea a doua*, *Scrisoarea a treia*, *Scrisoarea a patra* (n. I. Cre\u).

În *Timpul* din 4 octombrie Eminescu publică o introducere la seria de *Palavre, anecdote, taclale* etc. ale lui E. Baican, iar în numărul de la 10 octombrie se ocupă, într-un articol de fond, de însemnătatea limbii vechi din cărțile bisericești. La 21 noiembrie, cu ocazia dezvelirii statuii lui Eliade, scrie un articol în care arată că Eliade este cel dintâi scriitor modern al românilor.

Raporturile epistolare cu Veronica devin încordate din cauza lui Caragiale, cu care Eminescu se împarte la serbarea pomului de Crăciun de la Mite Kremnitz.

- 1882 La gazetă, Eminescu este flancat cu începere de la 1 ianuarie de un director și un comitet redacțional care urma să-i tempereze avântul său polemic. Reorganizarea redacției însă este inoperantă, fiindcă poetul continuă să scrie în stilul său propriu. La 28 martie semnează un "prim-București" ca recenzie la volumul întins de nuvele publicat de I. Slavici.

Nu publică nici o poezie în tot timpul anului. În schimb citește în mai multe rânduri *Luceafărul* în edițiile "Junimii" de la Maiorescu. Mite Kremnitz îl traduce în nemăște. Este semnalat adeseori în casă la Maiorescu. În seara de 13 septembrie, în absența poetului, probabil, se citesc "iarăși vecinic frumoasele poezii de Eminescu". În seara de 8 octombrie citește și corectează, împreună cu Maiorescu, *Luceafărul*, pe care îl prezintă la "Junimea" de la 28 octombrie.

Împreună cu Veronica, îi scrie și primește numeroase scrisori. Își comunică planurile pentru viața în comun la București. În căteva rânduri, Veronica a fost pentru scurt timp în București. Dar curând raporturile dintre ei se strică.

- 1883 În ianuarie, Eminescu este internat pentru căteva vreme în spital. În lipsa lui se citește la Maiorescu, în două rânduri, *Luceafărul* în limba germană, traducere făcută de Mite Kremnitz. Poezia, în românește, vede lumina tiparului în *Almanahul societății studențești "România Jună"* din Viena apărut cu meninunea aprilie. Apariția *Almanahului* este anunțată în *Timpul*, cu începere de la 14 mai până la 26 iunie.

În seara de 23 martie, la ediția "Junimii" de la Maiorescu este semnalat prezența lui Iosif Vulcan. Probabil cu această împrejurare Eminescu i-a cedat textul următoarelor poezii care au apărut în *Familia* în cursul lunilor viitoare: *S-a dus amorul...* (la 24 aprilie), *Când amintirile...* (la 15 mai),

Adio (la 5 iunie), *Ce e amorul...* (la 17 iulie), *Pe l`ng[plopii f[r[so]...* (la 28 august), *+i dac[...* (la 13 noiembrie). Pentru aceste poezii Eminescu a primit un mic onorar, singurul cu care a fost r[spl[tit]n toat[activitatea sa literar[.

La 4 iunie *Timpul* anun\ [plecarea la Ia=i a lui Eminescu, pentru a asista]n calitate de corespondent al ziarului la serbarea dezvelirii statuii lui +tefan cel Mare. }=i reg[se=te vechii prieteni, I. Creang[=i Miron Pompiliu. Cu această ocazie cite=te junimi=tilor din Ia=i, str`n=i]n casa lui Iacob Negruzzi, poezia *Doina*, care se tip[re=te apoi]n *Convorbiri literare* din 1 iulie. La Bucure=ti,]n ziua de 23 iunie, pe o c[ldur[ ]n[bu=itoare, Eminescu d[semne de aliena\ie mintal[. La 28 iunie boala izbucne=te din plin. }n aceea=i zi este internat]n sanatoriul doctorului +u\u. La 12 august Maiorescu este vizitat de Gheorghe Eminovici =i de fratele poetului (locotenentul), care cer rela\ii asupra bolnavului. *Convorbirile literare* din luna august reproduc poezia *Luceaf[rul* din *Almanahul* de la Viena. La 20 octombrie Eminescu este trimis de prieteni la Viena =i internat]n sanatoriul de la *Ober-Döbling*, fiind]nso\it pe drum de Chibici. La contribu\iile amicilor se adaug[suma de 2000 lei, rezultat[din v`nzarea biletelor de intrare la Ateneu, unde Alecsandri a citit piesa *F`nt`na Blanduziei*]n ziua de 14 octombrie.

La 21 decembrie apare la Socec volumul cu poeziile lui Eminescu, av`nd o scurt[ prefa\ semnat[ de Titu Maiorescu, =i portretul autorului. Impresie puternic[. Pe l`ng[cele publicate anterior de poet, volumul cuprinde =i 26 poezii inedite.

1884 La 8 ianuarie se stinge din via\, la Ipote=ti, Gheorghe Eminovici, tat[l poetului, iar la 7 martie,]=i lua singur via\a, prin]mpu=care, Neculai Eminovici (Nicu), tot la Ipote=ti.

]n ziua de 1 ianuarie Eminescu este vizitat de Maiorescu =i de v[rul acestuia, C. Popazu, din Viena, care avea sarcina s[vad[c`t mai des pe poet la sanatoriu. La 12 ianuarie Eminescu scrie lui Chibici =i=i exprim[ dorin\a de a veni ]n \ar[. La 4 februarie ]i scrie lui Maiorescu, exprim`ndu-i aceea=i dorin\ [. D-rul Obersteiner propune la 10 februarie ca pacientul s[fac[o c[l[torie prin Italia. Maiorescu, r[spunz`nd la scrisoarea lui Eminescu, arat[bucuria tuturor pentru deplina lui]ns[n[to=ire =i-l] anun\ [c[Chibici va sosi la Viena, pentru ca]mpreun[s[fac[o excursie de pl[cere de 6

s[pt[m`ni spre sudul Alpilor p`n[la Vene`ia, Padua =i Floren`a. Petre Carp, vizit`nd pe Eminescu la Döbling, îi face lui Maiorescu acelea=i propuneri.

În ziua de 26 februarie Eminescu p[r[se=te sanatoriul =i, Însö`it de Chibici, face c[l[toria recomandat[ prin Italia. Sose=te la Bucure=ti la 27 martie, primit la gar[ de mai mul`i amici. În ziua de 7 aprilie Eminescu pleac[la Ia=i cu acela=i Însö`itor. Contribu`iile pentru Între`inere continu[.

La 24 septembrie Eminescu e numit În postul de subbibliotecar al Bibliotecii Centrale din Ia=i. Este prezent la banchetul anual al "Junimii", la 25 octombrie. În noiembrie este bolnav =i internat În spitalul Sf. Spiridon.

În decembrie Îl viziteaz[Vlahu[.

Convorbirile literare din lunile ianuarie =i februarie îi public[dou[zeci =i una din cele dou[zeci =i =ase poezii, publicate ca inedite În volumul de la Socec. În num[rul din luna februarie i se tip[re=te poezia *Diana*, necuprins[În volum. În *Familia* din 12 februarie apare poezia *Din noaptea...*, ultima din grupul celor date lui Iosif Vulcan În prim[vara anului precedent.

- 1885 Apare la Socec edi`ia a doua a volumului de poezii, cu acela=i con`inut. *Convorbirile literare* din iulie îi public[*Sara pe deal*. Eminescu continu[modesta slujb[la bibliotec[=i pred[lec`ii la =coala comercial[. Lipse=te În lunile iulie =i august, urm`nd o cur[la Liman, l`ng[ Odesa, de unde scrie cer`nd bani pentru plata taxelor. La Începutul lunii septembrie Înc[nu venise la Ia=i. I se d[de c[tre Editura Socec 500 lei În contul volumului de poezii.

- 1886 Este men`inut În serviciul bibliotecii, unde Îndepline=te roluri =terse: scrie =tatele de plat[, adresele pentru Înaintarea lor, diverse circulare pentru restituirea c[r`ilor Împrumutate =i pentru convocarea comisiei bibliotecii. *Epoca ilustrat[* din 1 ianuarie public[*Dalila* (fragment). În Întregime poezia a ap[rut postum În *Convorbiri literare* la 1 februarie 1890. *Albumul literar al societ`ii studen`ilor universitari "Unirea"*, cu data de 15 martie, îi public[poezia *Nu m[Învelegi*, iar *Convorbirile literare* din decembrie poezia *La steaua*.

*Rom`nia liber[* din 2 martie informeaz[ despre o conferin`\ public[a lui Vlahu[asupra lui Eminescu, l[ud`nd poeziile =i critic`nd aspru pe cei care au avut alte p[reri asupra lor. Auditor numeros =i entuziast.

În timpul verii Eminescu devine din nou alienat. La 9 noiembrie este înlocuit în postul de la bibliotecă și, în urma unui consult medical, este transportat la ospiciul de la Mănăstirea Neam.

- 1887 Primăvara, Eminescu pleacă la Botoșani, la sora sa Henrieta, și este internat în spitalul local Sf. Spiridon. În timpul acesta se organizează în Iași comitete de ajutorare, care lansează liste de subscripție publică pentru întreprinderea și îngrijirea poetului. La 13 iulie merge la Iași pentru un consult de medici. Aceștia recomandă trimiterea pacientului la Viena și Hall, unde și pleacă în ziua de 15 iulie, însoțit fiind de doctorandul Grigore Focșă. De la Hall se întoarce la Botoșani, unde stă sub îngrijirea doctorului Isac și a sorei sale Henrieta, cu începere de la 1 septembrie. În decembrie trupa de teatru a fraților Vlădicescu, cunoscuți poetului, dă la Botoșani un spectacol în beneficiul bolnavului.

Convorbirile literare din 1 februarie și publică poezia *De ce nu-mi vii*, iar numărul din 1 iulie *Kamadeva*.

- 1888 Eminescu are dorința de a-și termina unele lucrări pe care și amintește că le-a lăsat în manuscris. Pomenește Henrietei de gramatica limbii sanscrite, rămasă în manuscris la Biblioteca Centrală din Iași. Prin scrisoare recomandă și cere lui Maiorescu să-i trimită biblioteca și manuscrisele rămase la București. Criticul însă nu dă nici un răspuns acestei scrisori.

Iacob Negruzzi depune pe biroul Camerei deputaților o petiție din partea unui număr de cetățeni din toate părțile țării, pentru un proiect de lege prin care să se acorde poetului, de către stat, o pensie viageră. Propunerea este susținută și de M. Kogălniceanu. Camera votează un ajutor lunar de 250 lei. Abia la 23 noiembrie proiectul de lege trece la Senat, unde este susținut de N. Gane ca raportor. Legea se va vota abia în aprilie anul următor. Veronica Micle vine la Botoșani și determină pe Eminescu să se mute definitiv la București, unde și pleacă pe data de 15 aprilie. Aici are un modest început de activitate literară. Citește într-un mic cerc de prieteni *Lais*, care se dovedește a fi traducerea piesei *Le joueur de flûte* de Emile Augier. Tipărește în *România liberă* din 13 noiembrie *Iconarii d-lui Beldiman* și la 20 noiembrie *Iar iconarii*. În decembrie participă la apariția revistei *Fântâna Blanduziei*, unde scrie articole la 4 și 11 decembrie, semnând cu inițiale. În numărul din 25 decembrie al revistei se anunță apariția volumului de

poezii, ediția a treia, cu un adaos de trei poezii față de edițiile precedente: *La steaua*, *De ce nu-mi vii* și *Kamadeva*.

1889 La 3 februarie Eminescu este internat la spitalul Mărcuța din București și apoi este transportat la sanatoriul Caritas. La 13 aprilie se instituie o curatelă pentru asistența judiciară a bolnavului. În noaptea de 15 iunie, la ora 3, poetul moare în sanatoriul doctorului +ușu din strada Plantelor, București. Ziarul *Românul* din 16 iunie anunță la țări: *Eminescu nu mai este*. Înmormântarea are loc în ziua de 17 iunie. Corpul defunctului este depus în groapă la umbra unui tei din cimitirul Bellu.

În octombrie se dă la tipar ediția a patra a volumului de poezii de la Socec, cu un studiu al lui Maiorescu, intitulat: *Poetul Eminescu*.

La 14 octombrie moare la Botoșani Henrieta Eminovici, sora care-l îngrijise pe Eminescu în ultimii șase ani de viață. Veronica Micle încetase din viață încă de la 3 august în chilia unor maici de la Mănăstirea Vratec.

Tot în acest an moare și I. Creangă.

1989 Centenarul morții lui M. Eminescu.*

ION CREANGĂ

---

* Nota redacției.

**PROZE
ANTUME**

F{ T-FRUMOS DIN LACRIM{

În vremea veche, pe când oamenii, cum sunt ei azi, nu erau decât în germeii viitorului, pe când Dumnezeu c[ă]lca înc[ă] cu picioarele sale sfinte pietroasele pustii ale p[ă]m[â]ntului, — în vremea veche tr[ă]ia un]mp[ă]rat]ntunecat =i g[ă]nditor ca miaz[-noaptea =i avea o]mp[ă]r[ă] teas[ă] t[ă]n[r[ă] =i z[ă]mbitoare ca miezul luminos al zilei.

Cincizeci de ani de când]mp[ă]ratul purta r[ă]zboi c-un vecin al lui. Murise vecinul =i l[să]se de mo=tenire fiilor =i nepo[ă]nilor ura =i vrajba de s[ă]nge. Cincizeci de ani, =i numai]mp[ă]ratul tr[ă]ia singur, ca un leu]mb[ă]tr[ă]nit, sl[ă]bit de lupte =i suferin[ă]e —]mp[ă]rat, ce-n via[ă] lui nu r[ă]sesese niciodat[, care nu z[ă]mbea nici la c[ă]ntecul nevinovat al copilului, nici la sur[ă]sul plin de amor al so[ă]ției lui tinere, nici la pove[ă]tile b[ă]tr[ă]ne =i glume[ă]e a osta[ă]rilor]n[lă]bi[ă]i]n b[ă]t[ă]lie =i nevoi. Se sim[ă]ea slab, se sim[ă]ea murind =i n-avea cui s[ă] lese mo=tenirea urii lui. Trist se scula din patul]mp[ă]r[ă]tesc, de l[ă]ng[ă]]mp[ă]r[ă]teasa t[ă]n[r[ă] — pat aurit,]ns[ă] pustiu =i nebinecuv[ă]ntat, — trist mergea la r[ă]zboi cu inima ne]mbl[ă]nzit[, — =i]mp[ă]r[ă]teasa sa, r[ă]mas[ă] singur[, pl[ă]ngea cu lacrimi de v[ă]duvie singur[ă]tatea ei. P[ă]rul ei cel galben ca aurul cel mai frumos c[ă]dea pe s[ă]nii ei albi =i rotunzi, — =i din ochii ei alba[ă]tri =i mari curgeau =iroaie de m[ă]rg[ă]ritare apoase pe o fa[ă] mai alb[ă] ca argintul crinului. Lungi cearc[ă]ne vinete se tr[ă]geau]mprejurul ochilor, =i vine albastre se tr[ă]geau pe fa[ă] ei alb[ă] ca o marmur[ă] vie.

Sculat[ă] din patul ei, ea se arunc[ă] pe treptele de piatr[ă] a unei bolte]n zid,]n care veghea, deasupra unei candelă fumeg[ă]nde, icoana]mbr[ă]cat[ă]]n argint a Maicii durerilor.]nduplec[ă]t[ă] de rug[ă]ciunile]mp[ă]r[ă]tesei]ngenuncheate, pleoapele icoanei reci se umezir[ă] =i o lacrim[ă] curse din ochiul cel negru al mamei lui Dumnezeu.]mp[ă]r[ă]teasa se ridic[ă]]n toat[ă] m[ă]rea[ă] ei statur[, atinse cu buza ei seac[ă] lacrima

cea rece =i o supse]n ad`ncul sufletului s[u. Din momentul acela ea purcese]ngreunat[.

Trecu o lun[, trecut[dou[, trecut[nou[, =i]mp[r[teasa f[cu un fecior alb ca spuma laptelui, cu p[rul b[lai ca razele lunii.

]mp[ratul sur`se, soarele sur`se =i el]n]nfocata lui]mp[r[\ie, chiar st[tu pe loc,]nc`t trei zile n-a fost noapte, ci numai senin =i veselie,—vinul curgea din butii sparte =i chiotele despicau bolta cerului.

+i-i puse mama numele: F[t-Frumos din lacrim[.

+i crescu =i se f[cu mare ca brazii codrilor. Cre=tea]ntr-o lun[c`t al[ii]ntr-un an.

C`nd era destul de mare, puse s[-i fac[ un buzdugan de fier, ]l arunc[ ]n sus de despici[ bolta cerului, ]l prinse pe degetul cel mic =i buzduganul se rupse-n dou[. Atunci puse s[-i fac[ altul mai greu — ]l arunc[ ]n sus aproape de palatul de nori al lunii; c[z`nd din nori, nu se rupse de degetul voinicului.

Atunci F[t-Frumos]=i lu[ziua bun[de la p[rin[i, ca s[se duc[, s[se bat[el singur cu o=tile]mp[ratului ce-l du=m[nea pe tat[-s[u. Puse pe trupul s[u]mp[r[tesc haine de p[stor, c[me=[de borangic, \esut[ ]n lacrimile mamei sale, m`ndr[ p[l[rie cu flori, cu cordele =i cu m[rgele rupte de la g`turile fetelor de-mp[ra[i,]=i puse-n br`ul verde un fluier de doine =i altul de hore, =i, c`nd era soarele de dou[suliv[e pe cer, a plecat]n lumea larg[=i-n toiul lui de voinic.

Pe drum horea =i doinea, iar buzduganul =i-l arunca s[spintece nourii, de c[dea departe tot cale de-o zi. V[ile =i mun[ii se uimeau auzindu-i c`ntecule, apele=ri ridicau valurile mai sus ca s[-l asculte, izvoarele ]=i turburau ad`ncul, ca s[-=i azv`rle afar[ undele lor, pentru ca fiecare din unde s[-l aud[, fiecare din ele s[ poat[ c`nta ca d`nsul c`nd vor =opti v[ilor =i florilor.

R`urile se cior[iau mai ]n jos de br`iele melancolicelor st`nce, ]nv[\au de la p[storul ]mp[rat doina iubirilor, iar vulturii ce stau amu[i pe cre=tetele seci =i sure a st`ncelor nalte,]nv[\au de la el]p[tul cel pl`ns al jelei.

St[teau toate uimite pe c`nd trecea p[stora=ul]mp[rat, doinind =i horind; ochii cei negri ai fetelor se umpleau de lacrimi de dor;

=i-n piepturile p[storilor tineri, r[zima\i c-un cot de-o st`nc[ =i c-o m`n[pe b`t[, ]ncol\ea un dor mai ad`nc, mai]ntunecos, mai mare — dorul voiniciei.

Toate st[teau]n loc, numai F[t-Frumos mergea mereu, urm[rind cu c`ntecul dorul inimii lui, =i cu ochii buzduganul, ce sclipea prin nori =i prin aer ca un vultur de o\el, ca o stea n[zdr[van[.

C`nd era-nspre sara zilei a treia, buzduganul, c[z`nd, se izbi de o poart[de aram[, =i f[cu un vuiet puternic =i lung. Poarta era sf[r`mat[ =i voinicul intr[. Luna r[s[rise dintre mun\i =i se oglindea ]ntr-un lac mare =i limpede, ca seninul cerului. ]n fundul lui se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur; iar ]n mijlocul lui, pe o insul[ de smarand, ]ncunjurat de un cr`ng de arbori verzi =i stufo=i, se ridica un m`ndru palat de o marmur[ ca laptele, lucie =i alb[ — at`t de lucie,]nc`t ]n ziduri r[sfr`ngea ca-ntr-o oglind[de argint: dumbrav[=i lunc[, lac =i \[rmuri. O luntre aurit[veghea pe undele limpezi ale lacului l`ng[ poart[; =i-n aerul cel curat al serii tremurau din palat c`ntece m`ndre =i senine. F[t-Frumos se sui-n luntre =i, v`slind, ajunse p`n[ la sc[rile de marmur[ ale palatului. P[truns acolo, el v[zu ]n boltele sc[rilor candelabre cu sute de bra\e, =i-n fiecare bra\ ardea c`te o stea de foc. P[trunse]n sal[. Sala era]nalt[, sus\inut[de st`lpi =i de arcuri, toate de aur, iar ]n mijlocul ei st[tea o m`ndr[mas[, acoperit[cu alb, talgerele toate s[pate din c`te-un singur m[rg[ritar mare; iar boierii ce =edeau la mas[ ]n haine aurite, pe scaune de catifea ro=ie, erau frumo=i ca zilele tinere\ii =i voio=i ca horele. Dar mai ales unul din ei, cu fruntea-ntr-un cerc de aur, b[tut cu diamante, =i cu hainele str[lucite, era frumos ca luna unei nop\i de var[. Dar mai m`ndru era F[t-Frumos.

— Bine-ai venit, F[t-Frumos! zise]mp[ratul; am auzit de tine, da' de v[zut nu te-am v[zut.

— Bine te-am g[sit,]mp[rate, de=i m[tem c[nu te-oi l[sa cu bine, pentru c[am venit s[ne lupt[m greu, c[destul ai viclenit asupra tat[lui meu.

— Ba n-am viclenit asupra tat[lui t[ui, ci totdeauna m-am luptat]n lupt[dreapt[. Dar cu tine nu m-oi bate. Ci mai bine-oi spune l[utarilor

s[zic[=i cuparilor s[umple cupele cu vin =i-om lega fr[\ie de cruce pe c` t om fi =i-om tr[i.

+i se s[utar[feciorii de-mp[ra\i]n ur[rile boierilor, =i b[ur[=i se sf[tuir[.

Zise]mp[ratul lui F[t-Frumos:

— De cine-n lume te temi tu mai mult?

— De nime-n lumea asta, afar[de Dumnezeu. Dar tu?

— Eu iar de nime, afar[de Dumnezeu =i de Mama-p[durilor. O bab[b[tr`n[ =i ur`t[, care umbl[prin]mp[r\ia mea de m`n[ cu furtuna. Pe unde trece ea, fa\ a p[m`ntului se usuc[, satele se risipesc, t`rgurile cad n[ruite. Mers-am eu asupra ei cu b[t[lie, dar n-am ispr[vit nimica. Ca s[nu-mi pr[p]deasc[toat[ ]mp[r\ia, am fost silit s[stau la-nvoial[cu ea =i s[-i dau ca bir tot al zecelea din copiii supu=ilor mei. +i azi vine ca s[-=i ieie birul.

C`nd sun[ miaz[noaptea, fe\ele mesenilor se posomor`r[; c[ci pe miaz[noapte c[lare, cu aripi v`ntoase, cu fa\ a zb`rcit[ca o st`nc[buhav[=i scobit[de p[raie, c-o p[dure-n loc de p[r, urla prin aerul cernit Mama-p[durilor cea nebun[. Ochii ei — dou[nop\i turburi, gura ei — un h[u c[scat, din\ii ei — =iruri de pietre de mori.

Cum venea vuind, F[t-Frumos o apuc[de mijloc =i o tr`nti cu toat[ puterea ]ntr-o piu[ mare de piatr[; peste piu[ pr[v[li o bucat[ de st`nc[, pe care-o leg[din toate p[r\ile cu =apte lan\uri de fier.]n[untru baba =uiera =i se smulgea ca v`ntul]nchis, dar nu-i folosea nimica.

Veni iar la osp[; c`nd prin bol\ile ferestelor, la lumina lunii, v[zur[ dou[ dealuri lungi de ap[. Ce era? Mama-p[durilor, neput`nd s[ias[, trecea peste ape cu piu[cu tot =i-i br[zda fa\ a]n dou[dealuri. +i fugea mereu, o st`nc[ de piatr[ ]ndr[cit[, rup`ndu-=i cale prin p[duri, br[zd`nd p[m`ntul cu d`r[ lung[, p`n[ce se f[cu nev[zut[ ]n dep[rtarea nop\ii.

F[t-Frumos osp[t[ce osp[t[, dar apoi, lu`ndu-=i buzduganul de-a um[r, merse mereu pe d`ra tras[de piu[, p`n[ ce ajunsese l`ng-o cas[frumoas[, alb[, care sticlea la lumina lunii]n mijlocul unei gr[dini de flori. Florile erau]n straturi verzi =i luminau albastre, ro=ie-]nchise =i albe, iar printre ele roiau fluturi u=ori, ca sclipitoare stele de aur.

Miros, lumin[=i un c`ntec nesf`r=it,]ncet, dulce, ie=ind din roirea fluturilor =i a albinelor,]mb[tau gr[dina =i casa. L`ng[ prisp[ st[teu dou[ butii cu ap[, iar pe prisp[ torcea o fat[ frumoas[. Haina ei alb[ =i lung[ p[rea un nor de raze =i umbre, iar p[rul ei de aur era ]mpletit ]n cozi l[sate pe spate, pe c`nd o cunun[de m[rg[rit[rele era a=ezat[pe fruntea ei neted[. Luminat[de razele lunii, ea p[rea muiat[ ]ntr-un aer de aur. Degetele ei ca din cear[alb[torceau dintr-o furc[de aur =i dintr-un fuior de o l`n[ ca argintul torcea un fir de o m[tase alb[, sub`ire, str[lucit[, ce sem[na mai mult a o vie raz[de lun[, ce cutreiera aerul, dec`t a fir de tort.

La zgomotul u=or al pa=ilor lui F[t-Frumos, fata=ei ridic[ochii alba=tri ca undele lacului.

— Bine-ai venit, F[t-Frumos, zise ea cu ochii limpezi =i pe jum[tate]nchi=i, c`t e de mult de c`nd te-am visat. Pe c`nd degetele mele torceau un fir, g`ndurile mele torceau un vis, un vis frumos,]n care eu m[iubeam cu tine; F[t-Frumos, din fuior de argint torceam =i eram s[-i \es o hain[urzit[ ]n desc`ntece, b[tut[-n fericire; s-o por\i... s[te iube=ti cu mine. Din tortul meu \i-a= face o hain[, din zilele mele, o via\ plin[de desmierd[ri.

Astfel, cum privea umilit[la el, fusul]i sc[p[din m`n[ =i furca c[zu al[turi de ea. Ea se scul[ =i, ca ru=inat[ de cele ce zisese, m`i-nile ei sp`nzurau ]n jos ca la un copil vinovat =i ochii ei cei mari se plecar[. El se apropie de ea, c-o m`n[ ]i cuprinse mijlocul, iar cu cealalt[ ]i desmierd[ ]ncet fruntea =i p[rul =i-i =opti:

— Ce frumoas[e=ti tu, ce drag[-mi e=ti! A cui e=ti tu, fata mea?

— A Mamei-p[durilor, r[spunse ea suspin`nd; m[ vei iubi tu acuma, c`nd =tii a cui sunt? Ea]ncunjur[cu am`ndou[bra\ele ei goale grumazul lui =i se uit[lung la el,]n ochii lui.

— Ce-mi pas[a cui e=ti, zise el, destul c[te iubesc.

— Dac[m[iube=ti, s[fugim atuncea, zise ea lipindu-se mai tare de pieptul lui; dac[te-ar g[si mama, ea te-ar omor], =i dac-ai muri tu, eu a= nebuni ori a= muri =i eu.

— N-aibi fric[, zise el z`mbind =i desf[c`ndu-se din bra\ele ei. Unde-i mum[-ta?

— De c`nd a venit se zbuçium[ ]n pua ]n care-ai ]nçuiat-o tu =i roade cu col`ii la lan`urile ce-o]nchid.

— Ce-mi pas[! zise el repezindu-se s[vad[unde-i.

— F[t-Frumos, zise fata, =i dou[lacrimi mari str[luçir[ ]n ochii ei, nu te duce]nc[! S[te-nv[eu ce s[facem ca s[ ]nvingi tu pe mama. Vezi tu bu`ile aste dou[? Una-i cu *ap/*, alta cu *putere*. S[ le mut[m una ]n locul alteia. Mama, c`nd se lupt[cu vr[ ]ma=i ei, strig[c`nd obose=te: “St[i, s[ mai bem c`te-oleac[de ap[!” Apoi ea bea putere,]n vreme ce du=manul ei numai ap[. De aceea noi le mut[m din loc: ea nu va =ti =i va bea numai ap[ ]n vremea luptei cu tine.

Precum au zis, a=a au =i f[cut.

El se repezi dup[cas[.

— Ce faci, bab[? strig[el.

Baba, de venin, se smulse odat[din piu[-n sus =i rupse lan`urile, lungindu-se slab[ =i mare p`n[-n nori.

— A, bine c[mi-ai venit, F[t-Frumos! zise ea, f[c`ndu-se iar scurt[, ia acum hai la lupt[, acu om vedea cine-i mai tare!

— Hai! zise F[t-Frumos.

Baba-l apuc[de mijloc, se lungi repezindu-se cu el p`n[-n nori, apoi ]l izbi de p[m`nt =i-l b[g[ ]n \[r`n[ p`n[-n glezne.

F[t-Frumos o izbi pe ea =i o b[g[-n p[m`nt p`n[ ]n genunchi.

— St[i, s[mai bem ap[, zise Mama-p[durilor ostenit[.

St[tur[=i se r[suflar[. Baba b[u ap[, F[t-Frumos b[u putere, =-un fel de foc nestins]i cutreier[cu fiori de r[coare to`i mu=chii =i toate vinele lui cele sl[bite.

C-o putere]ndoit[, cu bra`e de fier, o smunci pe bab[ de mijloc =i-o b[g[-n p[m`nt p`n[-n g` t. Apoi o izbi cu buzduganul]n cap =i-i risipi creierii. Cerul]nc[run`i de nouri, v`ntul]ncepu a geme rece =i a scutura casa cea mic[ ]n toate]ncheieturile c[priorilor ei. +erpi ro=i rupeau tr[snind poala neagr[a norilor, apele p[reau c[latr[, numai tunetul c`nta ad`nc ca un proroc al pierz[rii. Prin acel]ntuneric des =i nep[truns, F[t-Frumos vedea albind o umbr[de argint, cu p[r de aur despletit, r[t[cind, cu m`nile ridicate =i palid[. El se apropie de ea =i-o cuprinse cu bra`ele lui. Ea c[zu ca moart[de groaz[pe piep-

tul lui, =i m`inile ei reci s-ascunser[-n s`nul lui. Ca s[se trezeasc[, el ji s[rut[ochii. Norii se rupeau buc[\\i pe cer, luna ro=ie ca focul se ivea prin sp[rturile lor risipite; iar pe s`nul lui, F[t-Frumos vedea cum ]nfloreau dou[ stele albastre, limpezi, =i uimite — ochii miresei lui. El o lu[ pe bra\\e =i ]ncepu s[ fug[ cu ea prin furtun[. Ea= i culcase capul ]n s`nul lui =i p[rea c[adormise. Ajuns l`ng[ gr[dina ]mp[ratului, el o puse-n luntre, duc`nd-o ca-ntr-un leag[n peste lac, smulse iarb[, f`n cu miros =i flori din gr[din[=i-i cl[di un pat,]n care-o a=e z[ca-ntr-un cuib.

Soarele ie=ind din r[s[rit privea la ei cu drag. Hainele ei umede de ploaie se lipise de membrele dulci =i rotunde, fa\\a ei de-o paloare umed[ca ceara cea alb[, m`inile mici =i unite pe piept, p[rul despletit =i r[sfirat pe f`n, ochii mari,]nchi=i =i ad`nci\\i ]n frunte, astfel ea era frumoas[, dar p[rea moart[. Pe acea frunte neted[ =i alb[, F[t-Frumos presur[ c`teva flori albastre, apoi =ezu al[turi cu ea =i-ncepu a doini]ncet. Cerul limpede — o mare, soarele — o fa\\[de foc, ierburile]mprosp[ate, mirosul cel umed al florilor]nvio=ate o f[ceau s[doarm[mult =i lin,]nso[it[ ]n calea visurilor ei de glasul cel pl`ns al fluierului. C`nd era soarele-n amiazi, firea t[cea =i F[t-Frumos asculta fericita ei r[suflare, cald[=i umed[.]ncet se plec[la obrazul ei =i-o s[rut[. Atunci ea deschise ochii]nc[plini de visuri, =i-ntinz`ndu-se somnoroas[, zise ]ncet =i z`mbind:

— Tu aici e=ti?

— Ba nu sunt aici, nu vezi c[nu sunt aici? zise el mai l[cr[m`nd de fericire.

Cum =edea el l`ng[ea, ea= i]ntinse un bra\\ =i-i cuprinse mijlocul.

— Hai, scoal[, zise el desmierd`nd-o, e ziua-n amiaza-mare.

Ea se scul[,]i netezi p[rul de pe frunte =i-l dete pe spate, el ji cuprinse mijlocul, ea-i]nconjur[grumazul — =i astfel trecur[printre straturile de flori =i intrar[ ]n palatul de marmur[al]mp[ratului.

El o duse la]mp[ratul =i i-o ar[t[, spuindu-i c[-i mireasa lui.]mp[ratul z`mbi, apoi ]l lu[ de m`n[pe F[t-Frumos, ca =i c`nd ar fi vrut s[-i spuie ceva]n tain[, =i-l trase la o fereastr[mare, pe care

vedea lacul cel întins. Ci el nu-i spusese nimica, ci numai se uită uimit pe luciul lacului și ochii i se umplură de lacrimi. O lebdă își înălțase aripile ca pe niște pânze de argint și cu capul cufundat în apă sfâșia făcând senința lacului.

— Plângi împărate? zise Făt-Frumos. De ce?

— Făt-Frumos, zise împăratul, binele ce mi l-ai făcut mie nu ăi pot plăti nici cu lumina ochilor, oricât de scump mi-ar fi, și cu toate astea vin să-ți cer și mai mult.

— Ce, împărate?

— Vezi tu lebdă da ceea îndrăgite de unde? Ținând fiind, ai trebui să fiu îndrăgite de viață, și cu toate astea de câte ori am vrut să-mi fac samă. Iubesc o fată frumoasă, cu ochii gânditori, dulce ca visele mării — fata Genarului, om mândru și slabitic ce își petrece viața vândând prin păduri bătrâne. O, câte de aspru el, câte de frumoasă fata lui! Orice încercare de a o răpi a fost deartă. Încearcă-te tu!

Ar fi stat Făt-Frumos locului, dar scumpă-i era frăția de cruce, ca oricărui voinic, mai scumpă decât zilele, mai scumpă decât mireasa.

— Împărate prea luminate, din câte noroace-ai avut, unul a fost mai mare decât toate: acela că Făt-Frumos ăi-i frate de cruce. Hai, că mă duc eu să răpesc pe fata Genarului.

Și-și luă cai ageri, cai cu suflet de vânt, Făt-Frumos, și era să plece. Atunci mireasa lui — Ileana o chema — îi zise încet la ureche, sărutându-l cu dulce:

— Nu uita, Făt-Frumos, că pe cât vei fi tu departe, eu oi tot plânge.

El se uită cu milă la ea, o mângâie, dar apoi, desfăcându-se de îmbrăcăminte, se avântă pe eava calului și plecă în lume.

Trecea prin codri pustii, prin munși cu fruntea ninsă, și când răsară dintr-o dată între stânci bătrâne luna cam palidă, ca făcând unei fete moarte, atunci vedea din când în când câte-o streanță uriașă atârnată de cer, ce înconjura cu poalele ei vârfurile vreunui munte — o noapte sfârșită, un trecut în ruină, un castel numai pietre și ziduri sparte.

Când se lumină de ziuă, Făt-Frumos vedea că ăi-irul munșilor dă într-o mare verde și întinsă, ce trăiește în mii de valuri senine, strălucite, care treieră aria mării încet și melodios, până unde ochiul se pierde

În albastrul cerului =i în verdele m[rii. În cap[tul =irului de mun\i, drept asupra m[rii, se oglindea în fundul ei o m[rea\ st`nc[de granit, din care r[s[rea ca un cuib alb o cetate frumoas[, care, de alb[ce era, p[rea poleit[cu argint. Din zidurile arcate r[s[reau ferestre str[lucite, iar dintr-o fereastr[deschis[se z[rea, printre oale de flori, un cap de fat[, oache= =i vis[tor, ca o noapte de var[. Era fata Genarului.

— Bine-ai venit, F[t-Frumos, zise ea, s[rind de la fereastr[=i deschiz`nd por\ile m[re\ului castel, unde ea locuia singur[ca un geniu]ntr-un pusti, ast[-noapte mi se p[rea c[vorbesc c-o stea, =i steaua mi-a spus c[vii din partea]mp[ratului ce m[iube=te.

]n sala cea mare a castelului,]n cenu=a vetrei, veghea un motan cu =apte capete, care c`nd urla dintr-un cap s-auzea cale de-o zi, iar c`nd urla din c`te =apte, s-auzea cale de =apte zile.

Genarul, pierdut]n s[lbatecele sale v`n[tori, se dep[rtase cale de-o zi.

F[t-Frumos lu[fata]n bra\e =i pun`nd-o pe cal, zburau am`ndoi prin pustiul lungului m[rii ca dou[abia v[zute]ncheg[ri ale v[zduhului.

Dar Genarul, om nalt =i puternic, avea un cal n[zdr[van cu dou[inimi. Motanul din castel mieun[dintr-un cap, iar calul Genarului nechez[cu vocea lui de bronz.

— Ce e?]l]ntreb[Genarul pe calul n[zdr[van.]i s-a ur`t cu binele?

— Nu mi s-a ur`t mie cu binele, ci de tine-i r[u. F[t-Frumos \i-a furat fata.

— Trebuie s[ne gr[bim mult ca s[-i ajungem?

— S[ne gr[bim =i nu prea, pentru c[-i putem ajunge.

Genarul]nc[lec[=i zbur[ca spaima cea b[tr`n[ ]n urma fugi\ilor }n cur`nd]i =i ajunse. S[se bat[cu el F[t-Frumos nu putea, pentru c[Genarul era cre=tin =i puterea lui nu era]n duhurile]ntunericului, ci]n Dumnezeu.

— F[t-Frumos, zise Genarul, mult e=ti frumos =i mi-e mil[de tine. De ast[dat[nu-\i fac nimica, dar de alt[dat[... \ine minte!

+i lu`ndu=-i fata al[turi cu el, pieri ]n v`nt, ca =i c`nd nu mai fusese.

Dar F[t-Frumos era voinic =i =tia drumul]napoi. El se re]ntoarse =i g[si pe fat[iar singur[,]ns[mai palid[=i mai pl`ns[ ea p[rea =i mai frumoas[. Genarul era dus iar la v`n[toare cale de dou[zile. F[t-Frumos lu[al\i cai din chiar grajdul Genarului.

Ast[dat[plecar[noaptea. Ei fugeau cum fug razele lunii peste ad`ncile valuri ale m[rii, fugeau prin noaptea pustie =i rece ca dou[visuri dragi; ci prin fuga lor auzeau miautele lungi =i]ndoite ale montanului din vatra castelului. Apoi li se p[ru c[nu mai pot merge, asemenea celor ce vor s[fug[ ]n vis =i cu toate acestea nu pot. Apoi un nor de colb]i cuprinse, c[ci Genarul venea]n fuga calului, de rupea p[m`ntul.

Fa\ a lui era]nfrico=at[, privirea crunt[. F[r[de-a zice o vorb[, el apuc[pe F[t-Frumos =i-l azv`rli]n nourii cei negri =i plini de furtun[ai cerului. Apoi disp[ru cu fat[cu tot.

F[t-Frumos, ars de fulgere, nu c[zu din el dec`t o m`n[de cenu=[ ]n nisipul cel fierbinte =i sec al pustiului. Dar din cenu=a lui se f[cu un izvor limpede ce curgea pe un nisip de diamant, pe l`ng[ el arbori nal\i, verzi, stufo=i r[sp`ndeau o umbr[r[corit[=i mirositoare. Dac[cineva ar fi priceput glasul izvorului, ar fi]n\eles c[jelea]ntr-o lung[doin[pe Ileana,]mp[r[teasa cea b[laie a lui F[t-Frumos. Dar cine s[ ]n\leag[glasul izvorului]ntr-un pusti, unde p`n[-atunci nu c[]lcase picior de om?

Dar pe vremea aceea Domnul umbla]nc[pe p[m`nt. }ntr-o zi se vedeau doi oameni c[l]torind prin pusti. Hainele =i fa\ a unuia str[lucea ca alba lumin[ a soarelui; cel[lalt, mai umilit, nu p[rea dec`t umbra celui luminat. Era Domnul =i sf. Petrea. Picioarele lor]nfierb`ntate de nisipul pustiului c[l]car[ atuncea ]n r[coarele =i limpedele p`r[u ce curgea din izvor. Prin cursul apei cu gleznele lor sf`iau valurile p`n[la umbritul lor izvor. Acolo Domnul b[u din ap[=i=i sp[l] fa\ a sa cea sf`nt[ =i luminat[ =i m`nile sale f[c]toare de minuni. Apoi =ezur[am`ndoi ]n umbr[, Domnul cuget`nd la tat[l s[u din cer, =i sf`ntul Petrea ascult`nd pe cugete doina izvorului pl`ng[tor.

C`nd se scular[ spre a merge mai departe, zise sf. Petrea: "Doamne, f[ ca acest izvor s[ fie ce-a fost mai ]nainte". "Amin!" zise Domnul ridic`nd m`na sa cea sf`nt[, dup[care apoi se dep[rtar[ ]nspre mare, f[r[a mai privi]napoi.

Ca prin farmec pieri izvorul =i copacii, =i F[t-Frumos, trezit ca dintr-un somn lung, se uit[ ]mprejur. Atunci v[zu chipul cel luminat al Domnului, ce mergea pe valurile m[rii, care se plecau]nainte lui,]ntocmai ca pe uscat; =i pe sf. Petrea, care, merg`nd ]n urma lui =i ]nvins de firea lui cea omeneasc[, se uita ]napoia sa =i-i f[cea lui F[t-Frumos din cap. F[t-Frumos ]i urm[ri cu ochii p`n[ce chipul sf. Petrea se risipi]n dep[rtare, =i nu se vedea dec`t chipul str[lucit al Domnului arunc`nd o dung[de lumin[pe luciul apei, astfel]nc`t dac[soarele n-ar fi fost]n amiazi, ai fi crezut c[soarele apune! El]n\elese minunea]nvierii sale =i]ngenunche]nspre apusul aceluia soare dumnezeiesc.

Dar apoi]=i aduse aminte c[f[g[duise a r[pi pe fata Genarului, =i ceea ce f[g[duie-te voinicul anevoie o las[nef[cut[.

Deci se porni =i]nspre sar[ajunse la castelul Genarului, ce str[lucea]n]ntunericul serii ca o uria=[umbr[. El intr[ ]n cas[... fata Genarului pl`ngea. Dar c`nd]l v[zu, fa\`a ei se-nsenin[cum se-nsenin[o und[de o raz[. El]i povesti cum]nviese; atunci ea-i zise:

— De r[pit nu m[po\i r[pi p`n[ ce nu-i avea un cal asemenea cu acela ce-l are tat[l meu, pentru c-acela are dou[ inimi; dar eu am s[-l ]ntreb ]n ast[ sar[ de unde-=i are calul, ca s[ po\i =i tu s[ cape\i unul ca acela. P`n[atunci]ns[, pentru ca s[nu te afle tat[-meu, eu te voi preface]ntr-o floare.

El =ezu pe un scaun, iar ea =opti o vraj[dulce, =i, cum]l s[rut[pe frunte, el se pref[cu]ntr-o floare ro=ie]nchis[ca vi=ina coapt[. Ea-l puse]ntre florile din fereast[=i c`nta de veselie, de r[suna castelul tat[lui ei.

Atunci intr[=i Genarul.

— Vesel[fata mea? =i de ce e-ti vesel[?]ntreb[el.

— Pentru c[nu mai este F[t-Frumos ca s[m[r[peasc[, r[spunse ea r`z`nd.

Se puser[la cin[.

— Tat[,]ntreb[fata, de unde ai calcul d-tale, cu care umbli la v`nat?

— La ce-*vi* trebuie s-o =tii? zise el]ncrunt`nd spr`ncenele.

— +tii prea bine, r[spunse fata, c[nu vreau ca s-o =tiu dec`t numai ia-a=a ca s-o =tiu, pentru c-acu nu mai e F[t-Frumos s[m[r[peasc[.

— +tii tu c[nu m[ ]mpotrivesc \ie niciodat[, zise Genarul. De parte de-aicea, l`ng[ mare, =ede o bab[ care are =apte iepe. Ea \ine oameni care s[ i le p[zeasc[ un an (cu toate c[ anul ei nu e dec`t de trei zile), =i dac[cineva i le p[ze=te bine, ea-l pune s[=i aleag[drept r[splat[un m`nz, iar de nu, ]l omoar[ =i-i pune capul ]ntr-un par. Chiar ]ns[ dac[ p[ze=te cineva bine iepele, totu=i ea-l viclene=te pe om, c[ci scoate inimile din caii to\i =i le pune ]ntr-unul singur, ]nc`t cel ce-a p[zit alege mai]ntotdeauna un cal f[r[inim[, care-i mai r[u dec`t unul de r`nd... E=ti mul\umit[, fata mea?

— Mul\umit[, r[spunse ea z`mbind.

Totodat[ ]ns[Genarul]i arunc[ ]n fa\ o batist[ro=ie, u=oar[, mirositoare. Fata se uit[mult]n ochii tat[lui s[u, ca un om care se de=teapt[dintr-un vis, de care nu=i poate aduce aminte. Ea uitase tot ce-i spusese tat[-s[u.]ns[floarea din fereast[veghea printre frunzele ei, ca o stea ro=ie prin]ncre\iturile unui nor.

A doua zi Genarul plec[iar=i des-diminea\ la v`n[toare.

Fata s[rut[murmur`nd floarea ro=ie =i F[t-Frumos n[scu ca din nimica]naintea ei.

— Ei, =tii ceva? o]ntreb[el.

— Nu =tiu nimica, zise ea trist[=i pun`nd dosul m`nii pe fruntea ei, am uitat tot.

— }ns[eu am auzit tot, zise el. R[m`i cu bine, fata mea; ]n cur`nd ne vom vedea iar.

El]nc[lec[pe un cal =i disp[ru]n pustiuri.

]n ar=i\va cea dogoritoare a zilei... v[zu aproape de p[dure un \`n\ar zv`rcolindu-se]n nisipul cel fierbinte.

— F[t-Frumos, zise \`n\arul, ia-m[ de m[ du p`n[-n p[dure, c[\i-oi prinde =i eu bine. Sunt]mp[ratul \`n\arilor.

F[t-Frumos]l duse p`n[ ]n p[durea prin care era s[treac[.

Ie=ind din p[dure, trecu iar prin pustiu de-a lungul m[rîi =i v[zu un rac at`t de ars de soare, ]nc`t nu mai avea nici putere s[se mai]ntoarc[-napoi...

— F[t-Frumos, zise el, arunc[-m[-n mare, c[\i-oi prinde =i eu bine. Sunt]mp[ratul racilor.

F[t-Frumos]l arunc[ ]n mare =i=i urm[calea.

C`nd ]nspre sar[ ajunse la un bordei ur`t =i acoperit cu gunoi de cal.]mprejur gard nu era, ci numai ni=te lungi \[ru=e ascu\ite, din care =ase aveau fiecare-n v`rf c`te un cap, iar al =aptelea f[r], se cl[tina mereu]n v`nt =i zicea: cap! cap! cap! cap!

Pe prisp[o bab[b[tr`n[ =i zb`rcit[, culcat[pe un cojoc vechi, sta cu capul ei sur ca cenu=a]n poalele unei roabe tinere =i frumoase, care-i c[uta]n cap.

— Bine v-am g[sit, zise F[t-Frumos.

— Bine-ai venit, fl[c[ule, zise baba scul`ndu-se. Ce-ai venit? ce cau\i? Vrei s[-mi pa=ti iepete poate?

— Da.

— Iepete mele pasc numai noaptea... Uite, chiar de-acu po\i s[porne=ti cu ele la p[scut... Fat[h[! ia d[tu fl[c[ului dem`ncatul ce i-am f[cut eu =i porne=te-l.

Al[turi cu bordeiul era sub p[m`nt o pivni\[. El intr[ ]n ea =i acolo v[zu =apte iepete negre str[lucite — =apte nop\i, care de c`nd erau nu z[rise]nc[lumina soarelui. Ele nechezau =i b[teau din picioare.

Nem`ncat toat[ ziua, el cin[ ce-i d[duse baba =apoi, ]nc[lec`nd pe una din iepete, m`n[ pe celelalte ]n aerul ]ntunecos =i r[coare al nop\ii. Dar, ]ncet, ]ncet sim\i cum se strecoar[ un somn de plumb prin toate vinele lui, ochii i se painjinir[ =i el c[zu ca mort ]n iarba paji=tei. El se trezi pe c`nd mijea de ziu[. C`nd colo, iepetele nic[ieri. El ]=i credea capul pus ]n \eap[, c`nd vede ie=ind dintr-o p[dure-n dep[r-tare cele =apte iepete alungate de un roi nem[rginit de \`n\ari =i un glas sub\ire-i zise:

— Mi-ai f[cut un bine, \i l-am f[cut =i eu.

C`nd se]ntoarse cu caii, baba]ncepu s[turbe, s[r[stoarne casa cu susu-n jos =i s[bat[fata, care nu era de vin[.

— Ce ai, mam[?]]ntreb[F[t-Frumos.

— Nimica, zise ea, mi-a venit =i mie toane. Asupra ta n-am nimita... sunt foarte mul\umit[. Apoi intr`nd ]n grajd, ]ncepu s[ bat[ caii, \ip`nd: Ascunde\i-v[mai bine, bat[-v-ar mama lui Dumnezeu, ca s[nu v[mai g[seasc[, ucig[-l crucea =i m[n`nce-l moartea!

A doua zi porni cu caii, dar iar c[zu jos =i dormi p`n[ ce mijea de ziu[. Desperat, era s[ ieie lumea-n cap, c`nd deodat[vede r[s[rind din fundul m[rrii cei =apte cai, mu=ca\i de-o mul\ime de raci.

— Mi-ai f[cut un bine, zise un glas, \i l-am f[cut =i eu.

Era]mp[ratul racilor.

El m`n[caii-nspre cas[=i vede iar o priveli=te ca-n ziua trecut[.

]ns[ ]n cursul zilei roaba babilii s-apropie de el =i-i zise]ncet str`ng`ndu-l de m`n[:

— Eu =tiu c[tu e=ti F[t-Frumos. S[nu mai m[n`nci din bucatele ce-\i fierbe baba, pentru c[-s f[cute cu *somnoroas*/... |i-oi face eu altfel de bucate.

Fata]ntr-ascuns]i f[cu merinde, =i-nspre sar[, c`nd era s[plece cu caii,]=i sim\i ca prin minune capul treaz.

Spre miezul nop\ii se-ntoarse acas[, m`n[ caii ]n grajd, ]i ]ncaie =i intr[ ]n odaie. Pe vatra cuptorului, ]n cenu=[ mai licureau c`\iva c[rbuni. Baba sta]ntins[pe lai\ =i]n\epenit[ca moart[. El g`ndi c-a murit =o scutur[. Ea era ca trunchiul =i nu se mi=ca deloc. El trezi fata, ce dormea pe cuptor.

— Uite, zise el, \i-a murit baba.

— A=! asta s[moar[!?! r[spunse ea suspin`nd. Adev[rat c[ acu e ca =i moart[. Acu-i miaz[noaptea... un somn amor\it ]i cuprinde trupul... dar sufletul ei cine =tie pe la c`te r[spinteni st[, cine =tie pe c`te c[ia vr[]jilor umbl[. P`n[ce c`nt[ cuco=ul, ea suga inimile celor ce mor, ori pustie=te sufletele celor nenoroci\i. Da, b[dic[, m`ine \i se-mpline=te anul, ia-m[=i pe mine cu d-ta, c[\i-oi fi de mare folos. Eu te voi sc[pa din multe primejdii pe care \i le g[te=te baba.

Ea scoase din fundul unei l[zi h`rbuite =i vechi o cute, o perie =i o n[fram[.

A doua zi de dimineață i se împlinise lui F[t-Frumos anul. Baba trebuia să-i dea unul din cai – apoi să-l lase să plece cu Dumnezeu. Pe când prânzeau, baba ieși puțin în grajd, scoase inimile din căte=apte cai, spre a le pune pe toate într-un tretin slab, căruia-i priveai prin coaste. F[t-Frumos se sculă de la masă după îndemnarea babei se duse să-i aleagă calul ce trebuia să-i lăie. Căii cei f[r] inimi erau de un negru strălucit, tretinul cel cu inimile sta culcat într-un col pe-o movilă de gunoi.

— Pe acesta-l aleg eu, zise F[t-Frumos, arată-mi la calul cel slab.

— Da' cum Doamne iartă-mă, să slujești tu degeaba!? zise baba cea viclană. Cum să nu-ți iei tu dreptul tău? Alege-ți unul din căii îți frumozitate... oricare-ar fi, lă-l dau.

— Nu, pe acesta-l voi, zise F[t-Frumos, înțind la vorba lui.

Baba scrâmbi din dinți ca apucată, dar apoi își strânse moara cea hârbită de gură, ca să nu iasă prin ea veninul ce-i răscolea inima peștii.

— Hai, ia-ți-l! zise-n sfârșit.

El se urcă pe cal cu buzduganul de-a umere. Părea că făcuse pustiului se ia după urmele lui, și zbură ca un gând, ca o vijelie printre volburile de nisip ce se ridicau în urmă.

Într-o pădure lăsa-teptă fata fugită. El o urcă pe cal după dănsul și fugea mereu.

Noaptea inundase pământul cu aerul ei cel negru și răcoare.

— Mă arde-n spate! zise fata.

F[t-Frumos se uită înapoi. Dintr-o volbură naltă, verde, se vedeau nemi-căvi doi ochi de j[ratic, a căror rază roșie ca focul arsă pătrundea în rărunchii fetei.

— Aruncă peria, zise fata.

F[t-Frumos o ascultă. +i deodată -n urmă -le văzură că se ridică o pădure neagră, deasă, mare, înfiorată de un lung fremăt de frunze și de un urlet fărâșind de lupi.

— Înainte! strigă F[t-Frumos calului, care zbură asemenea unui demon urmărit de un blestem prin negura nopții. Luna palidă trecea prin nouri suri ca o față limpede prin mijlocul unor vise turburi și seci.

F[t-Frumos zbură... zbură neconținut.

— M[arde-n spată! zise fata c-un geam[t ap[sat, ca =i c`nd s-ar fi silit mult ca s[nu spuie]nc[.

F[t-Frumos se uit[=i v[zu o bufni\[mare =i sur[, din care nu str[luceau dec`t ochii ro=ii, ca dou[fulgere l[n\uite de un nor.

— Arunc[cutea, zise fata.

F[t-Frumos o arunc[.

+i deodat[se ridic[din p[m`nt un col`sur, drept, neclintit, un uria=]mpietrit ca spaimă, cu capul ating`nd de nori.

F[t-Frumos v`j`ia prin aer a=a de iute,]nc`t i se p[rea c[ nu fuge, ci cade din ]naltul cerului ]ntr-un ad`nc nev[zut.

— M[arde, zise fata.

Baba g[urise st`nca]ntr-un loc =i trecea prin ea pref[cut[ ]ntr-o funie de fum, a c[rei cap[t dinainte ardea ca un c[rbune.

— Arunc[n[frama, zise fata.

F[t-Frumos o ascult[.

+i deodat[v[zur[ ]n urm[-le un luciu]ntins, limpede, ad`nc,]n a c[rui oglind[b[laie se sc[lda]n fund luna de argint =i stelele de foc.

F[t-Frumos auzi o vraj[lung[prin aer =i se uit[prin nori. Cale de dou[ceasuri — pierdut[ ]n naltul cerului — plutea]ncet,]ncet prin albastrul t[riei Miaz[noaptea b[tr`n[cu aripile de aram[.

C`nd baba ]nota smintit[ pe la jum[tatea lacului alb, F[t-Frumos arunc[ buzduganu-n nori =i lovi Miaz[noaptea ]n aripi. Ea c[zu ca plumbul la p[m`nt =i cronc[ni jalnic de dou[sprezece ori.

Luna s-ascunse]ntr-un nor =i baba, cuprins[de somnul ei de fier, se afund[ ]n ad`ncul cel vr[jit =i necunoscut al lacului. Iar ]n mijlocul lui se ridic[ o iarb[ lung[ =i neagr[. Era sufletul cel os`ndit al babei.

— Am sc[pat, zise fata.

— Am sc[pat, zise calul cel cu =apte inimi. St[p`ne, ad[ogi calul, tu ai izbit Miaz[noaptea, de a c[zut la p[m`nt cu dou[ceasuri]nainte de vreme, =i eu simt sub picioarele mele r[scolindu-se nisipul. Scheletele]nmorm`ntate de volburele nisipului arz[tor al pustiiilor au s[se scoale spre a se sui]n lun[la benchetele lor. E primejdios ca s[

umbli acuma. Aerul cel]nveninat =i rece al sufletelor lor moarte v-ar putea omor]. Ci mai bine voi culca\i-v[, =i eu p`n-atuncea m-oi ]ntoarce la mama, ca s[ mai sug ]nc-o dat[ laptele cel de v[paie alb[ a `\elor ei, pentru ca s[m[fac iar frumos =i str[lucit.

F[t-Frumos]l ascult[. Se dete jos de pe cal =i=i a=ternu mantaua pe nisipul]nc[fierbinte.

Dar ciudat... ochii fetei se-nfundase]n cap, oasele =i]ncheieturile fe\ei]i ie=ise afar[, pieli\a din oache=[se f[cuse v`n[t[, m`na grea ca plumbul =i rece ca un sloi de ghea\].

— Ce \i-i? o]ntreb[F[t-Frumos.

— Nimica, nu mi-i nimica, zise ea cu glasul stins: =i se culc[ ]n nisip, tremur`nd ca apucat[.

F[t-Frumos d[du drumul calului, apoi se culc[pe mantaua ce =i-o a=ternuse. El adormi; cu toate acestea-i p[rea c[nu adormise. Peli\ele de pe lumina ochiului i se ro=ise ca focul =i prin el p[rea c[vede cum luna se cobora]ncet, m[rindu-se spre p[m`nt, p`n[ce p[rea ca o cetate sf`nt[ =i argintie, sp`nzurat[din cer, ce tremura str[lucit[... cu palate nalte, albe... cu mii de ferestre trandafirii; =i din lun[se scobora la p[m`nt un drum]mp[r[tesc acoperit cu prund de argint =i b[tut cu pulbere de raze.

Iar[din]ntinsele pustii se r[scoleau din nisip schelete nalte... cu capete seci de oase...]nvelite]n lungi mantale albe, \esute rar din fire de argint,]nc`t prin mantale se z[reau oasele albite de sec[ciune. Pe frun\ile lor purtau coroane f[cute din fire de raze =i din spini auri\i =i lungi... =i]nc[lica\i pe schelete de cai, mergeau]ncet-]ncet...]n lungi =iruri... dungi mi=c[toare de umbre argintii... =i urcau drumul lunii, =i se pierdeau]n palatele]nm[rmurite ale cet[\ii din lun[, prin a c[ror a fere=ti se auzea o muzic[lunatec[... o muzic[de vis.

Atunci i se p[ru c[=i fata de l`ng[ el se ridica ]ncet..., c[ trupul ei se risipea ]n aer, de nu r[m`neau dec`t oasele, c[, inundat[ de o manta argintie, apuca =i ea calea luminoas[ ce ducea ]n lun[. Se ducea ]n turburea ]mp[r[\ie a umbrelor, de unde venise pe p[m`nt, momit[de vr[jile babei.

Apoi peli\ a ochilor lui se]nverzi... se]nnegri — =i nu mai v[zu nimica.

C`nd deschise ochii, soarele era sus detot. Fata lipsea =i aievea. Dar ]n pustiu arid nechezea calul frumos, str[lucit, ]mb[ ]tat de lumina aurit[ a soarelui, pe care el acu o vedea pentru-nt`ia oar[.

F[t-Frumos se av`nt[ pe el =i-n r[stimpul c`torva g`nduri fericite ajunse la castelul]ncol\it al Genarului.

De ast[dat[Genarul v`na departe cale de =apte zile.

El o lu[pe fat[pe cal dinaintea lui. Ea-i cuprinse g`tul cu bra\ele ei =i=i ascunsese capul ]n s`nul lui, pe c`nd poalele lungi ale hainei ei albe atingeau din zbor nisipul pustiei. Mergeau a=a de iute, ]nc`ti se p[rea c[pustiu =i valurile m[rii fug, iar ei stau pe loc. +i numai]ncet se auzea motanul mieun`nd din c`te =apte capetele.

Pierdut]n p[duri, Genarul]=i aude calul nechez`nd.

— Ce e?]l]ntreb[.

— F[t-Frumos]i fur[fata, r[spunse calul n[zdr[van.

— Putea-l-om ajunge?]ntreb[Genarul mirat, pentru c[=tia c[-l omor`se pe F[t-Frumos.

— Nu, z[u, r[spunse calul, pentru c-a]nc[lecat pe un frate al meu, care are =apte inimi, pe c`nd eu n-am dec`t dou[.

Genarul]=i]nfpise pintenii ad`nc ]n coastele calului, care fugea scutur`ndu-se... ca o vijelie. C`nd]l v[zu pe F[t-Frumos]n pustiu, zise calului s[u:

— Spune fr[\`ne-t[u s[-i arunce st[p`nul]n nori =i s[ ]vin[la mine, c[l-oi hr[ ]ni cu miez de nuc[=i l-oi ad[ ]pa cu lapte dulce.

Calul Genarului]i nechez[fr[\`ne-s[u ceea ce-i spusese, iar fra-te-s[u i-o spuse lui F[t-Frumos.

— Zi fr[\`ne-t[u, zise F[t-Frumos calului s[u, s[-i arunce st[p`nu-n nori, =i l-oi hr[ ]ni cu j[ratic =i l-oi ad[ ]pa cu par[de foc.

Calul lui F[t-Frumos o nechez[asta fr[\`ne-s[u, =i acesta azv`rli pe Genarul p`n[ ]n nori. Norii cerului]nm[rmurir[=i se f[ ]cur[ ]palat sur =i frumos, iar din dou[gene de nouru se vedeau doi ochi alba=tri

ca cerul, ce repezeau fulgere lungi. Erau ochii Genarului, exilat]n]mp[r\ia aerului.

F[t-Frumos domoli pasul calului =i a=e[z[pe fat[pe acela al t[t`-ne-s[u. O zi ]nc[, =i ajunser[ ]n m`ndra cetate a]mp[ratului.

Lumea-l crezuse mort pe F[t-Frumos, =i de aceea, c`nd se ]mpr[=tie faima venirii lui, ziua=-i muie aerul ]n lumin[ de s[rb[toare =i oame-nii a=teptau murmur`nd la faima venirii lui, cum vuie=te un lan de gr`u la suflarea unui v`nt.

Dar ce f[cuse oare]n vremea aceea Ileana]mp[r[teasa?

Ea, cum plecase F[t-Frumos, s-a]nchis]ntr-o gr[din[cu nalte ziduri de fier, =i acolo, culc`ndu-se pe pietre reci, cu capul pe un bolovan de cremene, pl`nse]ntr-o scald[de aur, a=ezat[l`ng[ea, lacrimi curate ca diamantul.

]n gr[dina cu multe straturi, neudat[=i nec[utat[de nimeni, n[scur[din pietri= sterp, din ar=i\ia zilei =i din sec[ciunea nop\ii flori cu frunze galbene =i c-o culoare stins[=i turbure ca turburii ochi ai mor\ilor — florile durerii.

Ochii]mp[r[tesei Ilenei, orbi\i de pl`ns, nu mai vedeau nimica, dec`t i se p[rea numai c[-n luciul b[ii, plin[de lacrimile ei, vedea ca-n vis chipul mirelui ei iubit. Ci ochii ei, dou[izvoare secate,]ncetase de a mai v[rsa lacrimi. Cine-o vedea cu p[rul ei galben =i lung, despletit =i]mpr[=tiat ca cre\ii unei mantii de aur pe s`nul ei rece, cine-ar fi v[zut fa\ea ei de-o durere mut[, s[pat[ parc[ cu dalta ]n tr[s]turile ei, ar fi g`ndit c[-i o]nm[rmurit[z`n[ a undelor, culcat[ pe un morm`nt de prund.

Dar cum auzi vuietul venirii lui, fa\ea ei se-nsenin[; ea lu[o m`n[de lacrimi din baie =i stropi gr[dina. Ca prin farmec, foile galbene ale aleilor de arbori =i ale straturilor se-nverzir[ca smarandul. Florile triste =i turburi se-n[lbir[ca m[rg[ritarul cel str[lucit, =i din botezul de lacrimi luar[numele l[cr[mioare.

]mp[r[teasa cea oarb[=i alb[umbl[ ]ncet prin straturi =i culese]n poale o mul\ime de l[crimioare, pe care apoi, a=tern`ndu-le l`ng[baia de aur, f[cu un pat de flori.

Atunci intr[F[t-Frumos.

Ea s-arunc[la g`tul lui, ]ns[, amu\it[ de bucurie, ea nu putu dec` t s[ ]ndrepte asupr[-i ochii s[i stin=i=i orbi, cu care ar fi vrut s[-l soarb[ ]n suflitul ei. Apoi ea] lu[de m`n[=i-i ar[t[baia de lacrimi.

Luna limpede]nflorea ca o fa\ de aur pe seninul cel ad`nc al cerului. ]n aerul nop`ii, F[t-Frumos]=i sp[l[fa`a ]n baia de lacrimi, apoi, ]nv[lindu-se ]n mantaua ce i-o `esuse din raze de lun[, se culc[s[doarm[ ]n patul de flori. }mp[r[teasa se culc[=i ea l`ng[ el=i vis[ ]n vis c[ Maica Domnului desprinsese din cer dou[ vinete stele ale dimine`ii =i i le a=ezase pe frunte.

A doua zi, de=teptat[, ea vedea...

A treia zi se cunun[ ]mp[ratul cu fata Genarului.

A patra zi era s[fie nunta lui F[t-Frumos.

Un roi de raze venind din cer a spus l[utarilor cum horesc]ngerii c`nd se sfin`e=te un sf`nt, =i roiuri de unde r[s[rind din inima p[m`ntului le-a spus cum c`nt[ ursitorile c`nd urzesc binele oamenilor. Astfel l[utarii m[iestrir[hore nalte =i ur[ri ad`nci.

Trandafirul cel]nfocat, crinii de argint, l[crimioarele sure ca m[rg[ritarul, mironosi`ele viorele =i florile toate s-adunar[, vorbind fiecare ]n mirosul ei, =i `inur[sfat lung cum s[fie luminile hainei de mireas[; apoi]ncredin`ar[ taina lor unui curtenitor flutur albastru stropit cu aur. Acesta se duse =i flutur[ ]n cercuri multe asupra fe`ei miresii c`nd ea dormea =o f[cu s[ vad[ ]ntr-un vis luciu ca oglinda cum trebuia s[ fie-mbr[cat[. Ea z`mbi c`nd se vis[ at`t de frumoas[.

Mirele=i puse c[ma=[de tort de raze de lun[, br`u de m[rg[ritare, manta alb[ca ninsoarea.

+i se f[cu nunt[m`ndr[ =i frumoas[, cum n-a fost alta pe fa`a p[m`ntului.

+au tr[it apoi]n pace =i]n lini=te ani mul`i =i ferici`i, iar dac-a fi adev[rat ce zice lumea, c[pentru fe`ii-frumo=i vremea nu vremeuie=te, apoi poate c-or fi tr[ind =i ast[zi.

S{RMANUL DIONIS

Nuvel/

...=i tot astfel, dac[ ]nchid un ochi v[d m`na mea mai mic[ dec`t cu am`ndoi. De a= avea trei ochi a= vedea-o =i mai mare, =i cu c`t mai mul`i ochi a= avea cu at`ta lucrurile toate dimprejurul meu ar p[rea mai mari. Cu toate astea, *n/scut* cu mii de ochi,]n mijlocul unor ar[t]ri colosale, ele toate]n raport cu mine, p[st]r`ndu-=i propor`iunea, nu mi-ar p[rea nici mai mari, nici mai mici de cum]mi par azi. S[ne-nchipuim lumea redus[la dimensiunile unui glonte, =i toate celea din ea sc[zute]n analogie, locuitorii acestei lumi, presupundu-i dota`i cu organele noastre, ar pricepe toate celea absolut ]n felul =i ]n propor`iunile]n care le pricepem noi. S[ne-o]nchipuim, *caeteris paribus*,]nmiit de mare — acela=i lucru. Cu propor`iuni neschimbate — o lume ]nmiit de mare =i alta ]nmiit de mic[ ar fi pentru noi tot at`t de mare. +i obiectele ce le v[d, privite c-un ochi, sunt mai mici; cu am`ndoi — mai mari; c`t de mari sunt ele absolut? Cine =tie dac[nu tr[im]ntr-o lume microscopic[=i numai f[ptura ochilor no=tri ne face s-o vedem]n m[rimea]n care o vedem? Cine =tie dac[nu vede fiecare din oameni toate celea]ntr-alt fel, =i nu aude fiecare sunet]ntr-alt fel — =i numai limba, numirea]ntr-un fel a unui obiect ce unul]l vede a=a, altul altfel,]i *une-te*]n]n`elegere. — Limba? — Nu. Poate fiecare vorb[ sun[ diferit ]n urechile diferi`ilor oameni — numai individul, acela=i r[m`ind, o aude]ntr-un fel.

+i,]ntr-un spa`iu ]nchipuit ca f[r[ ]margini, nu este o bucat[ a lui, oric`t de mare =i oric`t de mic[ ar fi, numai o pic[tur[ ]n raport cu nem[rginirea? Asemenea, ]n eternitatea f[r[ ]margini nu este orice bucat[ de timp, oric`t de mare sau oric`t de mic[, numai o clip[suspendat[? +i iat[cum. Presupunind lumea redus[la un bob de rou[=i raporturile de timp, la o pic[tur[de vreme, secolii din istoria aces-

tei lumi microscopice ar fi clipite, =i }n aceste clipite oamenii ar lucra tot at`ta =i ar cugeta tot at`ta ca }n evii no=tri — evii lor pentru ei ar fi tot at`t de lungi ca pentru noi ai no=tri. }n ce nefinire microscopic[s-ar pierde milioanele de infuzorii ale acelor cercet[tori, }n ce infinire de timp clipa de bucurie — =i toate acestea, toate, ar fi — tot astfel ca =i azi.

...}n fapt[lumea-i visul sufletului nostru. Nu exist[nici timp, nici spa\iu — ele sunt numai }n sufletul nostru. Trecut =i viitor e }n sufletul meu, ca p[durea }ntr-un s`mbure de ghind[, =i infinitul asemenea, ca reflectarea cerului }nstelat }ntr-un strop de rou[. Dac[ am afla misterul prin care s[ ne punem }n leg[tur[ cu aceste dou[ ordini de lucruri care sunt ascunse }n noi, mister pe care l-au posedat poate magii egipteni =i asirieni, atuncea }n ad`ncurile sufletului cobor`ndu-ne, am putea tr[i aievea }n trecut =i am putea locui lumea stelelor =i a soarelui. P[cat c[ =tiin\`a necroman\`iei =i cea a astrologiei s-au pierdut — cine =tie c`te mistere ne-ar fi descoperit }n aceast[privin\`! Dac[lumea este un vis — de ce n-am putea s[coordon[m =irul fenomenelor sale cum voim noi? Nu e adev[rat c[exist[un trecut — consecutivitatea e }n cugetarea noastr[— cauzele fenomenelor, consecutive pentru noi, acelea=i }ntotdeauna, exist[=i lucreaz[simultan. S[tr[iesc }n vremea lui Mircea cel Mare sau a lui Alexandru cel Bun — este oare absolut imposibil? Un punct matematic se pierde-n nem[rginirea dispozi\iunii lui, o clip[de timp }n }mp[r\`ibilitatea sa infinitezimal[, care nu }nceteaz[ }n veci. }n aceste atome de spa\iu =i timp, c`t infinit! Dac-a= putea =i eu s[m[pierd }n infinitatea sufletului meu p`n' }n acea faz[a emana\iunii lui care se nume=te epoca lui Alexandru cel Bun de exemplu... =i cu toate acestea...

.....
 Cu drept cuv`nt cititorul va fi cl[tit din cap =i va fi }ntrebat — prin mintea c[rui muritor treceau aceste idei? Existen\`a ideal[a acestor reflec\iuni avea de izvor de emana\iune un cap cu plete de o s[lb[t[cit[neregularitate, }nfundat }ntr-o c[ciul[de miel. Era noapte =i ploaia c[dea m[runt[pe stradele nepavate, str`mte =i noroioase

ce trec prin noianul de case mici =i r[u zidite din care consist[partea cea mare a capitalei Rom`niei, =i prin b[l]ile de noroi ce ]mpro=cau pe cutez[torul ce se ]ncredea perfidelor unde treceau ni=te ciubote mari c[rorora nu le-ar fi p[sat nici de potop, cu at`t mai v`rtos c[aveau turetc[i care]ngropau]n ele pantalonii individului con\inut]ndat[ce timpul devenea problematic. Umbra eroului nostru disp[rea prin =iroaiele ploii, care deder[capului s[u aspectul unui berbec plouat, =i te mirai ce mai rezist[torentelor de ploaie — hainele lui ude — sau metafizica. De prin cr`=me =i pr[v]lii p[trundea prin ferestrele cu multe geamuri, mari =i nesp[late, o lumin[ murdar[, mai sl[bit[ ]nc[ prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Pe ici pe colo trecea c`te un roman\ios fluier`nd; c`te un mitocan cu capul lulea de vin]=i f[cea de vorb[cu p[re]ii =i cu v`ntul; c`te-o femeie cu fa\a]nfundat[ ]n cap=on]=i desf[=ura trec[toarele umbre prin spa\iul neguros, asemenea zeilor]ntuneca\i din epopeile nordice... Dintr-o cr`=m[ deschis[ s-auzea o vioar[ schingiuit[. Metafizicul nostru se apropie s[ se uite =i razele p[trunser[ prin u=[ =i-i lovir[ fa\a. Nu era un cap ur`t acela a lui Dionis. Fa\a era de acea dulcea\ v`n[t] alb[ ca =i marmura ]n umbr[, cam tras[ f[r] a fi uscat[, =i ochii t[ia\i ]n forma migdalei erau de acea intensiv[ voluptate pe care o are catifeaua neagr[. Ei ]notau ]n orbitele lor — un z`mbet fin =i cu toate astea at`t de inocent trecu peste fa\a lui la spectacolul ce-l privea. — Ce era adic[: Un b[iet de \igan cu capul mic ]ntr-o p[l]rie a c[ror margini erau simbolul nimerit al nem[rginirii, cu ciubote ]n care ar fi ]nc[put ]ntreg =i ]ntr-un surtuc lung de-i ajungea la c[lc`i =i care f[r]]ndoial[nu era al lui, schinjuia c-un arcu=ce r[m[sese]n c`teva fire de p[r]=i, cu degetele uscate, pi=ca ni=te coarde false care `rliau nervos, iar]mprejuru-i fr[m`nta p[m`ntul un ungur lung, cu picioarele goale b[gate]n papuci mari umplu\i cu paie. Oric`t de nepl[cut s[ fi fost spectacolul pentru sim\ul estetic al c[l]torului meu, el avu o influen\ salutar[ asupra eroului nostru care, trezit din fantaziile sale metafizice, b[g] de sam[ c[ ploaia-l udase p`n[la piele. El intr[ ]ntr-o cafenea de al[turi, ca s[se usuce. Ridic`ndu-=i c[ciula cea mi\oas[, vedem o

frunte at`t de neted[, alb[, corect boltit[, care coincide pe deplin cu fa\`a]ntr-adev[r pl[cut[a t`n[rului meu. P[rul numai cam prea lung curgea ]n vi\`e p`n[ pe spate, dar usc[ciunea neagr[ =i s[lbatec[ a p[rului contrasta pl[cut cu fa\`a fin[, dulce =i copil[reasc[a b[ietanului. }=i puse]n cui paltonul ud =i, la aroma]mb[t[toare a unei cafele turce=ti, ochii lui cei moi =i str[lu\`ci\`i se pierdur[iar]n acea intensiv[vis[torie care st[c`teodat[ at`t de bine b[ie\`ilor, pentru c[ seriozitatea contrasteaz[ totdeauna pl[cut cu fa\`a de copil. }ntre ace=ti muri afuma\`i, plini de mirosul tutunului, de tr[nc[nirea juc[torilor de domino =i de caden\`ata b[taie a unui orologiu de lemn, ardeau l[mpi somnoroase r[sp`ndind dungi de galben[ lumin[ prin aerul ap[sat. Dionis f[cea c-un creion un calcul matematic pe masa veche de lemn lustruit =i adesea sur`dea. Sur`sul s[u era foarte inocent, dulce l-am putea numi, =i totu=i de o profund[ melancolie. Melancolia ]n v`rsta lui este semnul caracteristic al orfanilor; el era orfan, o existen\`[ — cum sunt multe la noi — f[r[ de speran\`[=i, afar[de aceea, determinat prin na=tere la nepozitivism. }n introducerea acestor =iruri am surprins unele din cuget[rile care-l preocupau]n genere — =i c-un asemenea cap omul nu ajunge departe — =i mai cu seam[cel s[rac — =i Dionis era un b[iet s[rac. Prin natura sa predispus[, el devenea =i mai s[rac. Era t`n[r — poate nici optsprezece ani — cu at`t mai r[u... ce via\`[-l a=teapt[ pe el?... Un copist avizat a se cultiva pe apucate, singur... =i aceast[ libertate de alegere ]n elementele de cultur[ ]l f[cea s[ citeasc[ numai ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufleteasc[ at`t de vis[toare. Lucruri mistice, subtilit[iv metafizice]i atr[geau cugetarea ca un magnet — e minune oare c[pentru el visul era o via\`[ =i via\`a un vis? Era minune c[devenea supersti\`ios? Adesea ]=i ]nchipuise el ]nsu=i c`t de tri=ti, c`t de lungi, c`t de monotoni vor trece anii vie\`ii lui — o frunz[ pe ap[. Lipsit de iubire — c[ci n-avea pe nimeni ]n lume, iubitor de singur[tate, ]n neputin\`[sufleteasc[de a=i crea o soart[mai fericit[, el =tia c[ ]n “aceast[ordine a realit[iv]”, cum o numea el, nu-l va]nt`lni nici un z`mbet =i nici o lacrim[— neubit =i neur`t de cineva, se va stinge asemenea unei sc`nteie dup[

care nu-ntreab[nimenea — nimenea-n lume. Casa lui de pustnic, un col\ ntunecos =i painjinit din arhiva unei cancelarii, =i atmosfera lene=[=i flegmatic[a cafenelei — asta era toat[via\a lui. Cine-ntreab[dac[=i el are inim[, dac[=i lui i-ar pl[cea s[umble frumos]mbr[cat, cum sunt]ntreba\i at`\ia copii — dac[ =i el ar dori — s[ iubeasc[? S[ iubeasc[ — ideea aceasta ]i str`ngea adesea inima. Cum ar fi =tiut el s[iubeasc[! Cum ar fi purtat pe m`ini, cum s-ar fi ]nchinat unei copile care i-ar fi dat lui inima ei! Adesea =i-o ]nchipuia pe acea umbr[ argintie cu fa\a alb[ =i p[r de aur — c[ci toate idealele sunt blonde — =i parc[ sim\ea m`inu\ele-i calde =i]nguste]n m`inile lui, =i parc[ -i topea ochii s[rut`ndu-i, =i parc[i se topea sufletul, fiin\,a, via\,a, privind-o... vecinic privind-o.

Pe ici pe colo pe la mese se z[reau grupe de juc[tori de c[r\i, oameni cu p[rul]n dezordine, \in`nd c[r\ile ]ntr-o m`n[ce tremura, plesnind din degete cu cealalt[ ]nainte de-a bate, mi=c`ndu-=i buzele f[r[ a zice o vorb[ =i tr[g`nd din c`nd ]n c`nd cu sorbituri zgomo-toase c`te-o gur[ din cafeaua =i berea ce le sta dinainte — semn de triumf! Dincolo unul scria cu crid[ pe postavul verde al biliardului; unul cu p[l[ria nalt[ pe ceaf[ =i cu m`inile unite pe spate, c-o \igar[lung[ ]n gur[a c[rei independen\ era m[rginit[numai de buzele individului, se uita — dracu =tie, cu interes ori a=a numai la un portret a lui Dibici-Zabalkanski at`rnat ]n afumatul perete. Orologiul, fidel interpret al b[tr`nului timp, sun[de 12 ori din limba sa de metal, spre a da lumii, ce nu-l asculta, sam[c[se scursese a 12-a or[a nop\ii. Dionis se porni spre cas[. Afar[ploaia]ncetase =i, prin mrejele =i valurile de nourii negri-vine\i, luna trecea palid[=i rece.]n mijlocul unei gr[dini pustii, unde lobodele =i buruienile crescuse mari]n tufe negre-verzi, se]n[\au ochii de fereast[spart[a unei case vechi a c[rei stre=in[de =indrill[era putred[=i acoperit[c-un mu=chi care str[lucea ca bruma]n lumina cea rece a lunii. Ni=te trepte de lemn duceau]n catul de sus al ei. U=a mare deschis[ ]n balconul catului de sus se cl[tina sc`r`\ind]n v`nt =i numai ]ntr-o \`\`n[, treptele erau

putrede =i negre — pe ici pe colo lipsea c`te una, a=a ]nc`t trebuiai s[treci dou[deodat[=i balconul de lemn se cl[tina sub pa=i. El trecu prin h[\i=ul gr[dinii =i prin z[plazurile n[ruite =i urc[iute sc[rile. U=ile toate erau deschise. El intr[ ]ntr-o camer[nalt[, spa\ioas[=i goal[. Pere\ii erau negri de =iroaiele de ploaie ce curgeau prin pod =i un mucegai verde se prinsese de var; cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi =i gratiile erau rupte, numai r[d[cinile lor ruginite se iveau]n lemnul putred. }n col\urile tavanului cu grinzi lungi =i mohor`te painjenii ]=i exercitau t[cuta =i pa=nica lor industrie; ]ntr-un col\ al casei, la p[m`nt, dormeau una peste alta vo c`teva sute de c[r\i vechi, multe din ele grece=ti, pline de ]nv[\[tur[ bizantin[; ]n alt col\, un pat, adic[ c`teva sc`nduri pe doi c[riori, acoperite c-un mindir de paie =i c-o plapom[ ro=ie. }naintea patului o mas[ murdar[, al c[rei lemn grunzuros de vechime era t[iat cu litere latine =i gotice; pe ea h`rtii, versuri, ziare rupte, bro=uri efemere din c`te se=mpart gratis, ]n fine, o neordine ]ntr=adev[r p[g`neasc[. Luna]=i v[rsa lumina ei cea fantastic[prin ferestrele mari, albind podelele de p[reau unse cu crid[; pere\ii posomor`\i aveau, pe unde ajungea lumina lunii, dou[ quadrate mari argintoase, ca reflectare a ferestrelor; p`nzele de painjin str[luceau vioi]n lun[=i deasupra c[r\ilor dorminde]n col\ se ivea o]ngereasc[umbr[de om. Era aninat]ntr-un cui bustul]n m[rime natural[a unui copil ca de vro optsprezece ani, cu p[r negru =i lung, cu buzele sub\iri =i roze, cu fa\ a fin[=i alb[ca t[iat[-n marmur[=i cu ni=te ochi alba=tri mari sub mari spr`ncene =i gene lungi negre. Ochii cei alba=tri ai copilului erau a=a de str[lu\i, de un colorit at`t de limpede =i senin,]nc`t p[reau c[ privesc cu inocen\ a, cu dulcea\ a lor mai femeiasc[ asupra spectatorului. Cu toate c[ acel portret ]nf[\i=a un chip ]mbr[cat b[rb[te=te, ]ns[ m`inile cele dulci, mici, albe, tr[surile fe\ei de o paloare delicat[, umed[, str[luccit[, moale, ochii de o ad`ncime nespus[, fruntea uscat[=i femeie=temic[, p[rul undoind, cam prea lung — te-ar fi f[cut a crede c[e chipul unei femei travestite. Vis[torul Dionis se opri]n dreptul celui portret care sub lumina plin[a lunii p[rea viu, ochii lui erau plini de o

superstițioasă [nerozie, el =opti] năceta =i cu glasul] necat de lacrimi: “Bun [sar[, papà!”, umbra p[rea c[-i sur`de din cadrul ei de lemn — el s-apropie =i s[rut[ m`inile portretului, apoi fă, gura, ochii cei de foc v`n[t. }necat de iubire pentru o fiin\ [ce nu mai exista, ar fi dorit ca etern s[ \ie ast[ noapte cu aerul r[coare limpezit de lumina lunii, vecinic ar fi dorit s[ \ie dulcea, ne]n\leasa, dar at`t de fericita lui nebunie. Va s[zic[asupra acestui chip]=i concentrase el amorul lui, at`ta form[ avea pustiita, s[rmana lui via\ — un portret!... Da, era tat[l s[u, c`nd fusese]n v`rsta lui de acum. Mum[-sa, o femeie palid[, nalt[, blond[, cu ochii negri, ]i vorbise adesea de tat[l s[u; de acel copil cine =tie cum r[t[cit ]n clasele poporului de jos. Misterios, f[r[ s[ spuie cuiva secretul numelui lui, el =deea ]n casa preotului b[tr`n a c[rui fiic[era Maria. Ei se iubit[. }n toat[ziua el]i promitea c[taina sufletului s[u]=i va avea sf`r=itul, c[ el o va lua de soție, c[ o soart[ aurit[ o a=teapt[. Dar ]ntr-o zi el primi o scrisoare cu sigil negru — o deschise — o citi — o rupse buc[\i =i cu ea mintea sa... o copie de pe un testament p[rea a fi dup[ c`t se putea pricepe din buc[\ile rupte. El muri]n spitalul de aliena\i... palid, mut p`n[-n ultimul moment, preocupat pare c[de a ascunde un secret mare.

Fructul amorului acestor oameni fu Dionis.

V[duvita sa mum[ ] crescute pe el cum putu din lucrul m`inilor ei — m`ini delicate de doamnă — fă a ei palid[ca ceara, ochii ei de-o]ntunecat[bl`nde\aveau numai pentru el grij[ =i ]n\elegere — pentru el — =i pentru portret. De copil ]nc[ el admira ochii cei frumo=i ai portretului ce luceau ca vii ]n orbitele lor. Ce frumos a fost papà! zicea el sur`z`nd =i mum[-sa, auzindu-l,]=i =tergea]ntr-ascuns lacrimile ei.

— Ochii? nu-i a=a, Dionis — ochii!

— Da, mam[!]

— Ace=ti ochi!... O dac[i-ai fi v[zut tu ace=ti ochi vrodat[ ]n via\ a ta \i s-ar fi p[rut c[-i revezi]n fiecare v`n[t[ stea a dimine\ii, ]n fiecare und[ albastr[, prin fiecare gean[ de nori. C`t era de frumos acest copil =i ce t`n[r a murit! Frumo=i au ]nm[rmurit ochii lui ]n negurile g`ndirii mele, precum ar r[m[nea prin nouri, pe bolta]ntunecoas[,

dou[, numai dou[stele vinete... +-apoi]l lua]n bra\ele ei,]l dezmierda,]l s[ruta. Afar[de ochii negri, care erau ai ei, era e/]ntreg, el, copilul din portret. Ea]l crescuro — dar cum se putea altfel —]l iubea a-a de mult! Singura ei bucurie]ntr-o via\ f[r[speran\[, f[r[viitor, f[r[mul\umire, ea nu mai avea dureri, nici bucurii dec`t acele ale copilului ei. Sufletul ei ]ntreg era o reflectare umbroas[ =i trist[ a sufletului s[u de copil. Ce g`ndea copilul cu mintea lui naiv[, o vorb[, un vis, o preocupa zile]ntregi — zile]ntregi putea medita asupra unui cuv`nt ie=it din nebunatică sa gur[. Dar[, consumat[ de lipse, ea se stinse ]ntr-o zi. ]n delirul ei, ea trase m`na copilului =o ascunse]n s`n, l`ng[inim[, s-o]nc[lzeasc[— un simbol al vie\ii ei]ntregi!

De-atuncea fizionomia, sur`sul lui c[p[tase acea umbr[ dulce de triste\ele care ]l f[cea at`t de interesant — =i irezistibil pentru bobocii pensionatelor. Dar lui]nsu=i nici nu-i trecea prin minte c[pe el l-ar fi putut iubi cineva — pe el nu-l iubise nimeni]n lume afar[de mum[-sa — cum l-ar fi putut iubi pe e/, at`t de singur, at`t de s[rac, at`t de f[r[ viitor! Nu=i are fiecare om, g`ndea el, familia sa, amicii, rudele, oamenii s[i, ca s[-i iubeasc[— cui ce-i pas[de mine? Cum tr[iesc voi =i muri, de nimene pl`ns, de nimene iubit.

Luna s-ascunse]ntr-un nor negru spintecat]n dou[r`nduri de lungi fulgere ro=ii — casa se]ntunec[— =i nu se mai v[zu nici umbra din perete a portretului, nici umbra]nalt[a lui Dionis. El aprinse lumina.

S[ ]privim acum =i la s[r[cia iluminat[de razele unei lum`n[ri de s[u b[gate ]n g`tul unui clondir ce \inea loc de sfe=nic. Ce vizunie — =i aici, aici petrecea el vara =i iarna. Iarna, de gerul cel amarnic, tr[snea grinda]n odaie, cri=cau lemnele =i pietrele, v`ntul l[tra prin gardurile =i ramurile ninse; ar fi vroit s[ doarm[, s[ viseze, dar gerul ]i ]nghe\aleoapele =i-i painjinea ochii. Surtucul lui pe l`ng[acestea era mai mult urzeal[dec`t b[t[tur[, ros pe margini, fudul la coate, de r`dea pare c[=i v`ntul ]n urma lui. Oamenii c[scau ironic gura c`nd]l vedeau... +i-n asemenea momente,]n lungile =i friguroasele nop\i de iarn[, crede cineva cum c[el, redus p`n[la culmea mizeriei, devenea trist? A=a era elementul s[u. O lume]ntreag[de]nchipuiri umoristice

Ji umpleau creierii, care mai de care mai bizar[=i mai cu neputin\]. El b[ga de sam[c[g`ndirile lui adesea se transformau ]n =iruri ritmice, ]n vorbe rimate, =i atunci nu mai rezista de-a le scrie pe h`rtie... mai ales garafa goal[era]n stare de a-l umplea de cuget[ri melancolice...

Ah! garafa p`ntecoas[doar de sfe=nic mai e bun[
+i mucoasa lum`nare sf`r`ind s[ul =i-l arde
+i-n aceste[s[r[cie te inspir[,c`nt[barde —
Bani n-am mai v[zut de-un secol, vin n-am mai b[ut de-o lun[.

Un regat pentr-o \igar[, s-umplu norii de z[pad[
Cu himere!... Dar de unde? Sc`r`ie de v`nt fereasta,
]n pod miaun[motanii — la curcani v`n[t-i creasta
+i cu pasuri melancolici medit`nd umbl[-n ograd[.

Uh! ce frig...]mi v[d suflarea — =i c[ciula cea de oaie
Pe urechi am tras-o zdrav[ ]n — iar de coate nici c[-mi pas[
Ca \iganul, care bag[degetul prin rara cas[
De n[vod — cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie.

Cum nu sunt un =oarec Doamne — m[car totu=i are blan[—
Mi-a= m`nca c[r]ile mele — nici c[mi-ar p[sa de ger...
Mi-ar p[rea superb[, dulce o bucat[din Homer,
Un palat borta-n perete =i nevasta — o icoan[.

Pe pere\i cu colb, pe podul cu lungi p`nze de painjen
Roiesc plo-ni\ele ro=ii, de \i-i drag s[te-ui\i la ele!
Greu li-i de mindir de paie =i apoi din biata-mi piele
Nici c[au ce s[mai sug[. — }ntr-un roi mai de un st`njen

Au ie=it la promenad[— ce petrecere gentil[!
Plo-ni\ a ceea-i b[tr`n[, cuvios]n mers p[=e=te;
Cela-i cavalier... e iute... oare =tie fran\uze=te?
Cea ce-ncunjur[mul\imea i-o romantic[copil[.

Bruh! mi-i frig — Iat[pe m`n[cum code=te-un negru purec
S[-mi moi degetul]n gur[— am s[-l prind — ba las s[racul.

Prip[=it la vro femeie, =tiu c[ar vedea pe dracul —
Dar[eu — ce-mi pas[mie — bietul "jns!" la ce s[-l purec?

+i motanul toarce-n sob[— de blazat ce-i. M[i motane,
Vin[-ncoa s[st[m de vorb[, unice amic =i ornice;
De-ar fi-n lume-un sat de m`e, z[u! c[-n el te-a= pune vornic,
Ca s[=tii =i tu odat[boieria ce-i, s[rmane!

Oare ce g`nde=te h`trul de st[ghem =i toarce-ntruna?
Ce idei se-n=ir[dulce]n m`easca-i fantazie?
Vro cucoan[cu-alb[blan[cu amoru-i]l]mbie,
Rendez-vous i-a dat]n =ur[, or[i]]n pod]n g[v[un[?

De-ar fi-n lume numai m`e — tot poet a= fi? Totuna:
Mieun`nd]n ode nalte, tragic miorl[ind — un Garrick,
Ziua tologit]n soare p`ndind cozile de =oarie
Noaptea-n pod, cerdac =i stre=ini heiniz`nd duios la lun[.

Filozof de-a= fi — sim`irea-mi ar fi vecinic la aman!
]n prelegeri populare idealele le ap[r
+i junimei generoase, domni=oarelor ce scap[r
Li ar[t c[lumea vis e — un vis sarb[d — de motan.

Sau ca pop[, colo-n templul]nchinat fiin`ei care
Dup[chip =-asem[nare a creat m`escul neam,
A= striga: o mot[nime! mot[nime! Vai... Haram
De-al t[u suflet mot[nime, nepostind postul cel mare.

Ah! Sunt pintre voi de-aceia care nu cred tabla legii,
Firea mai presus de fire, mintea mai presus de minte
Ce destinul mot[nimii]l desf[=ur[-nainte!
Ah! atei, nu teme`i iadul =-a lui Duhuri — lilieci!

Anathema sit! — V[scuipе oricare motan de treab[,
Nu vede`i ce-n`elepciune e-n f[ptura voastr[chiar[?
O motani f[r[de suflet! — La sg`riet el v-a dat ghiar[
+i la tors v-a dat muste`e — vre`i s[-l pip[i] cu laba?

]i! c[ ]n clondir se stinge c[pe\elul de lumin[!
 Mo=ule, mergi de te culc[, nu vezi c[s-a-ntunecat?
 S[vis[m favori =i aur, tu-n cotlon =i eu]n pat.
 De-a= putea s[dorm]ncalea. — Somn, a g`ndului odin[,

O, acopere fiin\va-mi cu-a ta mut[armonie,
 Vino somn — ori vino moarte. Pentru mine e totuna
 De-oi petrece-nc[cu m`e =i cu pureci =i cu luna,
 Ori de nu — cui ce-i aduce? Poezie — s[r[cie!

Dar]n ast[sar[Dionis era vesel f[r] s[=tie de ce. La c[pe\elul de lum`nare ce sta ]n g`tul garafei cu ochiul ro= =i bolnav, el deschise o carte veche legat[cu piele =i roas[de molii — un manuscript de zodiacii. El era un ateist supersti\ios — =i sunt mul\i de ace=tia. Ini\ialele acestei c[r\i cu buchii erau scrise ciudat cu cerneal[ro=ie ca s`ngele, caractere slave de o evlavioas[, gheboas[, fantastic[ ar[tare. O astrologie mai mult de origine bizantin[, bazat[ pe sistemul geocentrist, sistem care admite p[m`ntul de centrul arhitecturii lume=ti =i pe om de creatura pentru a c[rui pl[cere Dumnezeu ar fi f[cut lumea. Titlul era scris =i latine=te: “architecturae cosmicae sive astronomiae geocentricae compendium” —]nv[\[tur[despre a lumii or`nduial[ dumnezeiasc[ dupre cum toate pentru p[m`nt a fi zidite se arat[de c[tre]nduratul Dumnezeu — de pe grece pe rom`nie t`lcuit[cu ad[ugire a]nr`urin\vei zodiilor asupra vie\ii omene=ti. +i cu o dedica\iune: “celui ]ntru fiin\va sa nem[rginit, ]ntru fapturne m`nurilor sale minunat Dumnezeu spre vecinic[laud[aferosit[.” Tablele erau pline de schemele unei sisteme lume=ti imaginare, pe margini cu portretele lui Platon =i Pitagora =i cu sentin\ve grece=ti. Dou[triunghiuri cruci=e]nconjurat de sentin\va: “Director coeli vigilat noctesque diesque, qui sistit fixas horas terrigenae.” Constela\iuni zugr[vite cu ro=, calcule geometrice zidite dup[o]nchipuit[=i mistic[sistem[,]n urm[multe t`lcuiri de visuri, coordonate alfabetic — o carte care nu l[sa nimic de dorit pentru a aprinde ni=te creieri supersti\io=i, dispui la o asemenea hran[. La sf`r=itul c[r\ii era zugr[vit Sf. Gheorghie]n

lupta cu balaurul — drag[doamne simbol ce]nf[\i=a adev[rul nimitiind ne=tiin\ a. Aurul de pe spata leg[turii de piele se =tersese pe alocurea =i licurea pe la altele ca stropit cu peteal[. Cu coatele a=ezate pe mas[=i cu capul]n m`ini, Dionis descifra textul obscur c-un interes deosebit, p`n[ce c[pe\elul de lumin[ ]ncepu a agoniza fumeg`nd. Se stinse. El ]=i apropie scaunul de fereastr[, pe care o deschise =i, la lumina cea palid[ a lunii, el ]ntorcea foaie cu foaie uit`ndu-se la constelai\unile ciudate. Pe o pagin[g[si o mul\ime de cercuri ce se t[iau, at`t de multe ]nc`t p[rea un ghem de fire ro= sau un painjini= zugr[vit cu s`nge. Apoi ]=i ridic[ ochii =i privi vis`nd]n fa\ a cea bl`nd[ a lunii — ea trecea frumoas[, clar[ pe un cer limpede, ad`nc, transparent, prin nourii de un fluid de argint, prin stelele mari de aur topit. P[rea c[deasupra mai sunt o mie de ceruri, p[rea c[presupusa lor fiin\ transpare prin albastra-i ad`ncime... Cine =tie — g`ndi Dionis — dac[ ]n cartea aceasta nu e semnul ce-i]n stare de a te transpune]n ad`ncimile suflute=ti,]n lumi care se formeaz[aievea a=a cum le dore=ti,]n spa\ii iluminate de un albastru splendid, umed =i curg[tor.

]n fa\ a locuin\ei lui Dionis se ridica o cas[alb[=i frumoas[. Dintr-o fereastr[deschis[din catul de sus el auzi prin aerul nop\ii tremur`nd notele dulci ale unui clavier =i un t`n[r =i tremur[tor glas de copil[adiiind o rug[ciune u=oar[, pare c[parfumat[, fantastic[. El]=i]nchise ochii ca s[viseze]n libertate. I se p[ru atunci c[e]ntr-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta, deasupra c[ruia lic[rea o lun[fantastic[=i palid[ca fa\ a unei virgine murinde. E miaz[-noapte. Pustiul tace, aerul e mort =i numai suflarea lui e vie, numai ochiul lui e viu, pentru ca s[vad[pe un nor de argint,]n naltul cerului, un]nger alb,]ngenuncheat, cu m`inile unite, care c`nta o rug[ciune divin[, ad`nc[, tremur[toare: rug[ciunea unei vergine. ]ntredeschise ochii =i v[zu prin fereastr[ arcat[ =i deschis[, ]n mijlocul unui salon str[lucit, o jun[ fat[ muiat[ ]ntr-o hain[ alb[, ]nfior`nd cu degetele ei sub\iri, lungi =i dulci clapele unui piano sonor =i acompaniind sunetele u=oare a unor note dumnezeie=ti cu glasul ei dulce =i moale. P[rea c[geniul divinului brit Shakespeare expirase asupra p[m`ntului un nou]nger lunatic,

o nou[Ofelia. }nchise iar ochii p`n[ ce, rec[zut ]n pustiul cel lung, palatul alb se confund[ cu nourul de argint =i juna fat[ cu ]ngerul ]n genunchi. Apoi, str`ng`nd ochii silit =i tare, a ]necat visul s[u ]n ]ntuneric, n-a mai v[zut nimic, ci auzea disp[r`nd, ca o suvenire]ntunecat[, rug[ciunea unei vergine. Muzica]ncetase de mult =i el, cu totul]n prada impresiunii sale, \inea]nc[ochii str`ns ]nchi=i. C`nd se de=tept[din reveria sa, fereastra de sus a palatului era deschis[,]n salon]ntuneric =i sticlele ferestrei str[luceau ca argintul]n alba lumin[a lunii. Aerul era blond =i v[ratic, iar razele lunii, p[trunz`nd]n camera lui Dionis, izbeau fa\sa sa palid[=i umpleau sufletu-i plin de lacrimi c-o nespus[melancolie. “Da — repet[el]ncet ideea lui fix[— sub fruntea noastr[e lumea — acel pustiul]ntins — de ce numai spa\iul, de ce nu timpul, trecutul”. Privi din nou la painjini=ul de linii ro=ii — =i liniile]ncepur[a se mi=ca. El puse degetul]n centrul lor — o voluptate sufleteasc[ ] cuprinse — mai]nt`i se p[ru c-aude =optirea acelor mo=negi b[tr`ni care, pe c`nd era mic, ]i povesteau ]n timp de iarn[, \in`ndu-l pe genunchi, pove=ti fantastice despre z`ne ]mbr[cate ]n aur =i lumin[, care duc limpedea lor via\ ]n palate de cristal — =i pare c-a fost ieri, ieri pare c[-i ]nc`lcea degetele]n barba lor alb[=i asculta la graiul lor]n\elept =i =optitor, la cumin\ia trecutului, la acele ve=ti din b[tr`ni. El nu se mai ]ndoia... de o m`n[nev[zut[el era tras]n trecut. Veeda r[s[rind domni]n haine de aur =i samur,]i asculta de pe tronurile lor,]n]nvechitele castele, vedea divanul de oameni b[tr`ni, poporul entuziast =i cre=tin undoind ca valorile m[rii]n curtea Domniei — dar toate erau]nc[amestecate.

+i liniile semnului astrologic se mi=cau cumplit ca =erpi de j[ratic. Tot mai mare =i mai mare devenea painjinul.

— Unde s[st[m? auzi el un glas din centrul de j[ratic al c[r\ii.

— Alexandru cel Bun! putu el =opti cu glasul ap[sat, c[ci bucuria, uimirea]i str`ngea sufletul =i... ]ncet, ]ncet painjini=ul cel ro= se l[rgi, se diafaniz[ =i se pref[cu ]ntr-un cer rumenit de apunerea soarelui. El era lungit pe o c`mpie cosit[, f`nul cl[dit mirosea, cerul de ]nserare era deasupr[-i albastru, limpede, ad`nc, nouri de j[ratic =i aur

Com m'at' eu p'acea d'acum - m'at' eu
 - f'at' eu - M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu
 M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu
 M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu

M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu
 M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu
 M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu

O, adesea f'at' eu - M'at' eu
 M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu - M'at' eu
 Ion Călugăreanu '91

umpleau cu o=tirile lor cerul, dealurile erau]nc[rcate cu sarcini de purpur[, paserile-n aer, oglinzile r`urilor rumene, tremur[torul glas al clopotului umplea sara chem`nd la vecernie, =i el? — el — ce]mbr[c[minte ciudat[! O ras[de =iac, un comanac negru —]n m`na lui cartea astrologic[. +i ce cunoscute-i p[reau toate. El nu mai era el. I se p[rea at`t de firesc c[s-a trezit]n aceast[lume. +tia sigur cum c[venise]n c`mp ca s[ citeasc[, c[ citind adormise. Camera obscur[, via\a cea trecut[ a unui om ce se numea Dionis, ciudat — el visase! “Ah! g`ndi el — cartea mea mi-a f[cut =otia asta,]n urma citirii ei am visat at`tea lucruri extraordinare. Ce lume str[in[, ce oameni str[ini, ce limb[, parc[ era a noastr[, dar totu=i str[in[, alta”... Ciudat! C[lug[rul Dan se visase mirean cu numele Dionis... pare c[ se f[cuse ]n alte vremi, ]ntre al\i oameni! Ciudat! “Ah me=tere Ruben, zise el z`mbind — cartea ta]ntr=adev[r minunat[este!... numai de n-ar amei mintea; acuma simt eu, c[lug[rul, c[sufletul c[l[tore=te din veac]n veac, acela=i suflet, numai c[moartea-l face s[uite c[a mai tr[it. Bine zici, me=tere Ruben, c[egiptenii aveau pe deplin drep-tate cu metempsihoza lor. Bine zici cum c[ ]n sufletul nostru este timpul =i spa\iul cel nem[rginit =i nu ne lipse=te dec`t varga magic[ de a ne transpune ]n oricare punct al lor am voi. Tr[iesc sub domnia lui Alexandru-vod[ =am fost tras de-o m`n[nev[zut[ ]n vremi ascunse]n viitorul sufletului meu. C`\i oameni sunt ]ntr-un singur om? Tot at`ia c`te stele sunt cuprinse ]ntr-o pic[tur[ de rou[ sub cerul cel limpede al nop\ii. +i dac=ai m[ri acea pic[tur[, s[ te po\i uita ]n ad`ncul ei, ai revedea toate miile de stele ale cerului, fiecare — o lume, fiecare cu \[ri =i popoare, fiecare cu istoria evilor ei scris[pe ea — un univers]ntr-o pic[tur[trec[toare. Ce ad`nc e evreul acest=ta”! — g`ndi el]n sine despre dasc[lul Ruben.

El se scul[din iarb[cu cartea cea veche]n m`n[. Departe, mun\ii cu fruntea ]ncununat[ de codri, cu poalele pierdute ]n v[i cu izvoare albe. Nouri mari, rotunzi =i plini pare=c[ de vijelie treceau pe cerul ad`nc albastru; prin ei mun\ii ridicau ad`ncuri =i coaste=n risip[, st=anuri negre =i trunchete despicau pe ici pe colo negurile =i un brad se

În lăva singur =i detunat pe-un v`rf de munte }n fa\va soarelui ce apu-
nea. C`nd soarele intr[}n nouri, ei p[rur[ro=ii =i vine\i, tiv\i cu aur
ce lumina dinapoia lor. }ngropau }n gr[mezi de arcuri }nalte, de spe-
lunci ad`nci, suite una peste alta, lumina cerescului }mp[rat, =i nu-
mai din c`nd }n c`nd, sf`=iindu-se, se rev[rsa prin negrele lor ruine
lacuri de purpur[. Apoi, }ncet, se risipir[}n cre\i vine\i, soarele c[dea
la vale =i p[rea pe v`rful bradului singuratec ca o frunte }n raze pe
umeri negri, apoi cobor[printre crengi de p[r un cuib de rubin }ntre
ramuri, apoi, dup[trunchiul gros, arunc[dungi rumene pe stanurile
mun\ilor =i f[cea ca ei s[=-i aprind[j[raticul de argint al frun\ilor lor
— p`n[ce se cufund[cu totul dup[munte, care sta negru =i nalt,
zugr[vindu=-i }n aerul albastru marginile lui tivite cu ro=a\]. }nsereaz[
}ncet, stelele mari izvor[sc pe albastrele lanuri ale cerului =i tremur[
voluptos }n aerul moale =i clar al serii =i armonia c`mpeneasc[umple
sara cu miile ei de glasuri, toate deosebite =i toate contribuind la dul-
cea =i voluptoasa somnoro=ie a lunii.

Prin lumea rumen[de apunerea frumoas[trece c[lug[rul nostru,
nelu`nd parte la fermecata stare a firii, plin }nc[de impresiunile ciu-
datei sale }nt`mpl[ri. De departe se v[d turnurile str[lucitoare ale
biseriilor Ia=ilor, casele frumos v[ruite, cu stre=ine vechi peste care
v[rsa o viorie lumin[r[s[ritoarea lun[. El]=i gr[bi pa=ii, p`n[ce intr[
}n t`rg. O uli\ str`mt[, cu case vechi =i h`rbuite a c[ror caturi de sus
erau mai largi dec`t cele de jos, a=a }nc`t jum[tatea catului de sus se
r[zima pe st`lpi de lemn =i numai jum[tate pe cel de jos, cerdacuri
}nalte, }naintite sub =andramale lungi, ap[sate, pline de mu=chi ne-
gru-verde; iar }n cerdacuri =ed b[tr`nii vorbind de ale lor; fetele ti-
nere ivesc fe\ele rumene ca m[rul prin obloanele deschise ale feres-
telor cu gratii, prin care vezi oale cu flori galbene ca de aur. Numai
pe ici pe colo luna revars[c`te-o dung[lung[=i }ngust[}n umbra
uli\ei, pe ici pe colo trece c`te-un om =uier`nd — }ncet, }ncet uli\ele
adorm, obloanele se-nchid, lum`n[rile se sting, paznicii de noapte
trec cu capetele }nfundate }n mantale albe, =i c[lug[rul nostru trece
ca o umbr[aspru-zugr[vit[prin lungile =i }ntunecoasele uli\e.

El se opri înaintea unei case ce se ridica izolat în mijlocul unei ogrăzi pustii. Prin crăpăturile obloanelor închise se zărea lumină. Casa era c-un acoperământăluguit, pereții erau de piatră mică ca ceea cu care se pietruiesc fântănele și orice tencuială căzuse de pe ele, încătăpărea o bucată din ruina unei cetăui. Obloanele erau mult mai largi decât ferestrele cele înguste, și la un cerdac înut în aer de stâlpi de zid în patru muchii duceau dintr-o latură niște scări nalte, care ajungeau la jumătatea întregii în lămi a casei. Nici un copac, nici un acaret pe lângă casă; ograda cea mare cu iarba ei uscată se-ntindea gâlbuiă în lună și numai o fântână și mi-ca gemând cumpănă ei în vânt. El suiăute scările și bătu tare în ușa tinzii. În tindă răsunară pași.

— Cine-i? întrebă un glas adânc, dar liniștit.

— Eu, Dan. Ușa se deschise și drept în fața lui Dan se ivi un om nalt, cu barba lungă și sură, cu fruntea mare, iar pe crețet avea un fes mic, asemenea iarmurcei jidovești. El întinse călugărului mână și-l duse-n odaie. În dulapuri vechi de lemn simplu erau crăși vechi legate în piele, craniile de oameni și paseri împietite pe polițele din perete, un pat și o masă pline cu pergamente și hârtii; iar în atmosferă, grea de mirosul substanțelor închise în fiole, făclia arunca o lumină turbure, roșie, galbenă și somnoroasă.

Maistrul Ruben era un bătrân de o antică frumusețe. O frunte naltă, pleoave, încrețit de gândiri, ochii suri, boltiți adânc în capul cel învelept, și barba lungă, care curgea de sub adâncii umeri ai obrazului până pe pieptul întotdeauna cam plecat, îi dădă arătarea unui învelept din vechime. Arătarea lui era liniștită — dar nu blândă; numai în împrejurul gurii musculoase se vedea o dulceață amărită de îndoieli. El este un evreu învâțat, pribegit din Spania în Polonia, unde însă, neputând fi învâțat public, pentru că rămasese în legea lui, fusese chemat de Domnul Moldovei ca dascăl de matematică și filozofie la Academia din Socola. Călugărul Dan e unul din colarii Academiei, iar cu deosebire al maistrului Ruben, care-i împărtășește toate îndoelile, dar și toate descoperirile lui tănuite. Înveleptul evreu se uită cu oarecare curiozitate la fața visătoare a lui Dan.

— Ei?

— Pe deplin a=a cum mi-ai spus-o, dasc[le — zise Dan — azi sunt]ncredin\at c[vremea nem[rginit[este f[ptur[a nemuritorului nostru suflet. Am tr[it]n viitor. }i spun, acuma am doi oameni cu totul deosebi\i]n mine — unul, c[lug[rul Dan, care vorbe=te cu tine =i tr[ie=te]n vremile domniei lui Alexandru-vod[, altul cu alt nume, tr[ind peste cinci sute de ani de acum]nainte.

— }n =ir, r[spunse Ruben, po\i s[te pui]n via\a tuturor in=ilor care au pricinuit fiin\ta =i a tuturor a c[ror fiin\ vei pricinui-o tu. De aceea oamenii au o sim\ire]ntunecat[pentru p[strarea =i m[rirea neamului lor. Sunt tot ei cei care renasc]n str[nepo\i... +i asta-i deosebirea]ntre D-zeu =i om. Omul are-n el numai [ ]n] =ir fiin\ta altor oameni viitori =i trecu\i. D-zeu le are deodat[toate neamurile ce or veni =i ce au trecut; omul cuprinde un loc]n vreme. D-zeu e vremea]ns[=i, cu tot ce se-nt`mpl[-n ea, dar vremea la un loc, asemenea unui izvor a c[rui ape se]ntorc]n el]nsu=i, ori asemenea ro\ii ce deodat[cuprinde toate spi\ele, ce se-ntorc vecinic. +i sufletul nostru are vecinie-n sine — dar numai bucat[cu bucat[. }nchipuie=te-\i c[pe o roat[mi=cat[-n loc s-ar lipi un fir de colb. Acest fir va trece prin toate locurile prin care trece roata]nv`rtindu-se, dar numai ]n =ir, pe c`nd roata chiar]n aceea=i clip[e]n toate locurile cuprinse de ea.

— Sunt]ncredin\at, dasc[le,]n privin\ta vremii, dar nem[rginirea — spa\iul?

— Tot ca vremea, bucat[cu bucat[po\i fi]n orice loc dorit, pe care n-o po\i p[r[si neumplut[. +tii c[ ]n puterea unei legi: Nu este spa\iu de=ert. Dar este un mijloc pentru a sc[pa de aceast[greutate... o greutate impus[de trec[torul corp omenesc. Ai v[zut c[ ]n om e un =ir nesf`r=it de oameni. Din acest =ir las[ pe unul s[-\i \ie locul pe c`t[vreme vei lipsi din el. Se]n\elege c[acesta nu va putea fi]ntreg c[ci,]ntreg fiind, \i-ar nega existen\ta. }n fapt[ ]ns[, omul cel vecinic, din care r[sar tot =irul de oameni trec[tori,] are fiecare l`ng[ sine, ]n orice moment — ]l vezi, de=i nu-l po\i prinde cu m`na — este umbra ta. Pe o vreme v[pute\i schimba firile — tu po\i s[dai umbrei

tale toat[firea ta trec[toare de azi, ea-\i d[\ie firea ei cea vecinic[,
=i, ca umbr[ ]n zestrat[cu vecinicie, cape\i chiar o bucat[din atot-
puternicia lui Dumnezeu, voin\ele \i se realizeaz[dup[g`ndirea ta...
se-n\elege,]mplinind formulele, c[ci formulele sunt vecinice ca cu-
vintele lui Dumnezeu pe care el le-a rostit la facerea lumii, formule
pe care le ai toate scrise]n cartea ce \i-am]mprumutat-o.

— Me=tere Ruben, oare c`nd voi ajunge s[ pricep ad`ncimea ta?

— Ad`ncimea mea tu o ai]n tine, numai]nc[nedescoperit[. Crezi
c-ai pricepe ceea ce zic dac[n-ai fi de firea mea? Crezi c[te-a= fi ales
de discipol al meu de nu te =tiam vrednic =i ad`nc? Tu e=ti ca o vioar[
]n care sunt]nchise toate c`nt[rile, numai ele trebuiesc trezite de-o
m`n[ m[iastr[ , =i m`na ce te va trezi]n[untru] t[u sunt eu.

— Dac[ ]n aceast[sar[a=]ncerca s[m[duc]ntr-un spa\iu zidit
cu totul dup[voia mea...?

— Ve i putea-o... c[ci] ai]n tine,]n sufletul t[u nemuritor, nesf`r=it
]n ad`ncimea lui. Pe fila a =aptea a c[r]ii stau toate formulele ce-\i
trebuiesc pentru asta. +i tot la a =aptea fil[vei afla ce trebuie s[faci
mai departe. Se-n\elege c[atunci trebuie s[ne desp[r]im pentru tot-
deauna; c[ci,]n spa\ii dorite, ziua va fi secol, =i c`nd te vei]ntoarce
nu vei mai g[si pe Ruben, ci un alt om, analog cu mine, pe care]ns[
u=or]l vei g[si — numai poate el nu te va cunoa=te, poate va fi pier-
dut tainele]nv[\[turi] lui =i va fi om ca to\i oamenii.

]nv[\[turi] nu-\i mai dau, c[ci e de prisos; c`nd umbra ta, ca umbr[
]nc[, va]ncepe a vorbi, ea va fi atot=tiutoare =i-\i va spune ce trebuie
s[faci; c`nd te vei muta tu]n firea ei, atunci vei fi tu atot=tiutor =i]n
orice caz nu mai ai nevoie de mine. Dar vei fi b[gat de sam[o]mpre-
jurare: cartea mea, citind-o]n =ir, r[m`ne ne]n\eleas[... dar orideun-
de-i]ncepe, r[sfoind tot la a =aptea fil[, o limpezime dumnezeiasc[e
]n fiecare =ir. Aceasta e o tain[pe care nici eu n-o pricep, =i se zice c[
unui om]ncredin\at despre fiin\ a lui Dumnezeu nici nu-i poate veni
]n minte cugetul ascuns]n aceast[ciudat[num[r]toare.]n zadar \i-i
]ntreba =i umbra... ea nu =tie nimic despre aceast[tain[. Se zice c[
Diavolului]nainte de c[dere i-ar fi plesnit]n minte aceast[obscur[

idee =i de atunci a c[zut. De \i-ar veni]n minte s[=tii, se risipesc toate dimprejuru-\i, timp =i spa\iu fug din sufletul t[u, =i r[m`i asemenea unei crengi uscate, din care vremea asemenea a fugit. Ne=tiind eu singur ceast[tain[, c[ci, cum am spus, nici nu sunt]n stare s[-mi treac[prin minte, nici nu te pot sf[tui]n ceast[privire.

Ruben]=i netezi]ncet barba =i o ad`nc[ ]ntristare era scris[ pe fa\ a lui b[tr`n[=i]n\eleapt[. Dan]i s[rut[m`na. Nu erau s[ se despart[ pentru totdeauna? Ruben rupse cu degetele mucul c[zut al lum`n[rii =i se v[zu]n lumina vie c[ochii lui erau plini de lacrimi. Am`ndoi se scular[ =i Dan s-arunc[ la g`tul lui, pl`ng`nd ca un fiu ce n-are s[mai vad[pe tat[l s[u.

Dar]ndat[ce ie=i Dan,]ndat[ce cobor`se sc[rile cu cartea sub-suori =i ridic`nd cu m`na lunga poal[ a rasei de =iac... casa se pref[cu ]ntr-o pe=ter[ cu pere\ii negri ca cerneala, lum`narea de cear[ ]ntr-un c[rbune plutitor]n aer, c[r\ile]n be=ici mari de sticl[, la gur[legate cu pergament,]n mijlocul c[rora tremurau]ntr-un fluid luminos =i vioriu draci mici sp`nzura\i de coarne, care zup[iau din picioru=e. Ruben ]nsu=i se zb`rci, barba-i deveni l[\oas[=i-n furculi\ e ca dou[b[rb[de \ap, ochii]i luceau ca j[ratic, nasul i se str`mb[ =i se usc[ ca un ciotur de copac =i, sc[rpin`ndu-se]n capul l[\os =i cornut,]ncepu a r`de h`d =i str`mb`ndu-se: h`h`! zise,]nc[un suflet nimicit cu totul! Dracii se str`mbau r`z`nd ]n be=icile lor =i se d[deau peste cap, iar Satana ]=i ]ntinse picioarele lui de cal, r[sufl`nd din greu.

— Mult a trebuit p`n l-am prins ]n la\ pe acest c[lug[r evlavios, dar ]n sf`r=it... h`h`... totu=i... totu=i... are s[-l nimiceasc[b[tr`nul meu du=man. I-am spus c[ nu-i poate veni ]n minte g`ndirea t[ ]nuit[de num[r[toarea c[r\ii?... trebui s[-i vie... trebui s[-i vie... Mie de ce mi-a venit? Pentru c-a trebuit s[-mi vie!...

Dan trecea iute printr-o parte de ora=]n care locuia boierimea. Cur\ile albe ca argintul, cu cerdacuri =i sc[ri a c[ror sc`nduri curate =i ceruite sclipeau ]n lun[, \erau] pierdute ]n mijlocul unor pomete; pe marginea uli\ei, deasupra zaplazurilor, at`rnau c`te-o jum[tate din ramurile arborilor gr[dinilor... =iruri de nuci cu frunze late, gut`i =i

cire=i... pe ici pe colo se z[rea prin verdele]ntuneric al gr[dinilor c`te o zare galben[ prin obloanele ]nchise... El mergea repede... numai din c`nd]n c`nd trecea pe l`ng[el c`te-un t`n[r cavaler cu c[ciula \urc[neasc[,]nf[=urat]n mantaua a c[rei poal[dind[r]t se ridica de sabia pe care=i l[sa m`na... pe alte locuri vedea pe cavaleri s[rind gardurile =i p[trunz`nd prin gr[dini p`n[ pe sub vo fereast[ care se deschidea apoi ]n fa\ lunii, l[s`nd s[se iveasc[vro umbr[alb[care=i pleca capul t`n[r peste cercevele la umbra de sub fereast[. ]n alt loc unul ac[at de gratii f[cea studii floristice unindu=i buzele cu ale celei fiin\e care=i scosese capul prin gratii... Numai pe ici pe colo auzea c`inii url`nd la lun[, paznicii de noapte care strigau, ori grupe de cavaleri care veneau de la vro petrecere nocturn[. Ei rupeau frunze din crengile at`nate =i le aruncau]n urma c[lug[rului sp`n =i palid... Stele p[zeau t[ria, luna trecea ca un scut de argint prin ]ntunericul nourilor, ]n aer era aur =i ]n gr[dine miros =o umbr[ ad`ncivorie, rupt[de dungi de lumin[alb[care trecea prin mreje de frunze ca prin strecur[tori de lumin[.

El ajunsese acas[. El =eada]ntr-o chiliu\ din casele unui boier mare. }ncet, trecu prin cerdacul cel lung deasupra c[ruia stre=inile ie=ite erau suspendate de st`lpi albi... trecu ca o umbr[ =i, c`nd intr[ ]n chilia lui, r[sufl[lung. Nu era s[ ]ntreprind[un lucru extraordinar? — }ntunericul]ngreuiat cu miros de r[=in[a chiliei lui era p[truns numai de punctul ro= al unei candelice care ardea pe o policioar[ ]nc[rat[cu busuioc uscat =i flori de sub icoana]mbr[cat[cu argint a M`ntuitorului. Un greier r[gu=it c`nta]n sob[. El aprinse o lamp[neagr[, umplut[cu untdelemn; lumina ei fumega p`lp`ind. }ncet,]ncet ochiul luminii se ro=i... el se a=eze[la mas[... deschise cartea cea veche cu buchile neclare =i cu]n\eles]ntunecat. T[ceera e at`t de mare ]nc`t pare c[aude g`ndirea, mirosul, cre=terea chiar a unei garofe ro=ii =i frumoase ce cre=tea ]ntr-o oal[ ]ntre perdelele ferestei lui. Privea ]n peretele afumat la umbra sa proprie, mare =i fantastic[. Lampa f`lf`ia lung[, ca =i c`nd ar fi vrut s-ajung[tavanul, iar umbra lui... ca o mreaj[neagr[cu nasul lungit, cu c[ciula l[sat[pe ochi, p[rea c[ ]ncepuse o

vorbire]ntins[cu el. P[rea c-o]ntreab[cuget`nd... p[rea c[ea-
r[spunde]n cuget[ri de=irate... un dialog =i cu toate astea, dac[voia
s[cuprind[realitatea lui, nu era dec`t un dialog al cuget[rilor lui
proprii, el cu sine]nsu=i. Ciudat! Aceast[desp[r`ire a individualit[ ]i
lui se f[cu izvorul unei cuget[ri ciudate. El fix[aspru =i lung umbra
sa... ea, sup[rat[de aceast[c[ut[tur[, prinse]ncet,]ncet conture pe
perete =i deveni clar[, ca un vechi portret zugr[vit]n oloi. El clipi cu
ochii — ea redevenise umbr[simpl[.

E un moment mare, s[m[cuget mai]nt`i — g`ndi el — dorit-am
de c`nd sunt ceva pentru mine? numai pentru mine?... Nu. Din
rug[ciunile mele am l[sat-o vreodat[pe ea? Din g`ndirea mea a
lipsit ea? Maria? O nu! — De c`te ori am dorit vro putere extraordina-
r[, numai pentru ea am dorit. Oh! — s-o duc]ntr-un pustiu unde s[
nu fie nimeni — nimeni dec`t eu =i ea; s[cobor stelele cerului]n]ntin-
derea alb[, ca s[semene cu o=tiri de flori de aur =i de argint; s[s[desc
dumbr[ ]vi de dafin cu]ntunecoase c[r[ri, cu lacuri albastre =i limpezi
ca lacrima; ea s[alerge prin c[r[rile t[ ]nuite, pref[c`ndu-se a fugi de
amorul meu =i eu s-o urm[resc... Nu! f[r[ea ar fi raiul pustiu.

+i cine era ea, Maria?

Era fiica sp[tarului Tudor Mesteac[ ]n, un]nger blond ca o lacrim[
de aur, ml[diostas[ca un crin de cear[, cu ochi alba=tri =i cuvio=i pre-
cum albastru =i cuvios e ad`ncul cerului =i divina sa eternitate. Ades
ea privise din cartea de]nchin[ciune la fa`a ad`ncit[=i palid[a c[ ]lu-
g[rului; o v[zuse el ades r[s[rind — o floare]n fereast[— =i]n nop`i
cu lun[el]=i lep[da rasa =i=i punea mantie de cavalier,]n care veghea
sub sticlitoarele-i fere=ti... p`n[ ce se deschideau, p`n[ce se ivea fe=vi-
=oara ei palid[de veghere =i de amor, p`n[ce razele ochilor ei alu-
necau ad`nc ]n ochii lui cei negri. C`teva vorbe, o str`ngere de m`n[
=i disp[rea iar]n parfumatul ei iatac, umpl`nd nop`ile cu dulci =i neuit-
itate visuri... Acuma se g`ndi asemenea la ea.

Lampa sa f`lf`ia mai fantastic, literele b[tr`ne ale c[r]ii c[p[tau
]n\eles =i se introduceau]n visuri =i-n cugete ce-i umpleau capul f[r[
de voin[, umbra lui]ncepu iar a prinde conturile unei icoane]n oloi,

cu fruntea nalt[, palid[, ple=uv[, cu buze vinete, cu p[rul de c`teva fire sure, cu privirea fix[ =i profund[, pe care =i-o \inti lung asupra c[r\ii deschise ]nainte a lui Dan. Umbra lui ]i =optea ]n g`nduri lungi tocmai ceea ce voia el s[i se r[spund[.

— Tu =tii — cuget[umbra =i el]i auzea cuget[rile — =tii bine c[sufletul t[u din]nceputul lumii =i p`n[ acuma a f[cut lunga c[l]torie prin mii de corpuri din care azi n-a mai r[mas dec`t praf. El singur n-o =tie, pentru c[de c`te ori s-a ]ntrupat din nou, de at`tea ori a b[ut din apa f[r[gust =i uit[toare a Letei; =i nimeni nu l-a]nso\it]n uitita lui c[l]torie dec`t eu — umbra corpurilor ]n care a tr[it el, umbra ta; cu fiecare ducere la morm`nt, cu fiecare na=tere am stat l`ng[ ele; am stat la leag[nul, voi sta la morm`ntul t[u. Sufletul t[u, f[r[ca azi s[=i-o aduc[aminte, a fost odat[ ]n pieptul lui Zoroastru, care f[cea ca stelele s[se mute din loc cu ad`ncul grai =i socoteala combinat[a cifrelor lui. Acea carte a lui Zoroastru, care cuprinde toate tainele =tiin\ei lui, st[deschis[ ]nainte a ta. Veacuri au stat s-o dezlege =i n-au putut pe deplin, numai eu pot s-o dezleg, pentru c[vorbeam din perete cu Zoroastru cum vorbesc ast[zi cu tine.

Dan v[zu clar desp[r]virea fiin\ei lui]ntr-o parte etern[=i una trec[toare. Cartea lui Zoroastru era proprietatea lui dreapt[. El]ntoarse =apte foi =i umbra prinse conturile unui *bas-relief*, mai]ntoarse]nc[=apte =i umbra se desprinse]ncet, ca dintr-un cadru, s[ri jos de pe perete =i sta diafan[=i z`mbitoare, rostind limpede =i respectuos: Bun[sar[! Lampa cu flac[ra ei ro=ie sta]ntre Dan =i umbra]nchegat[.

— S[urm[m — zise umbra torc`nd mai departe firul g`ndurilor sale, g`ndiri pe care Dan le auzea ca =i c`nd ar fi fost propriile lui cuget[ri. Apropiindu-\i prin vraj[fiin\ a mea =i d`ndu-mi mie pe a ta, eu voi deveni om de r`nd, uit`nd cu des[v`r=ire trecutul meu; iar tu vei deveni ca mine, etern, atot=tiutor =i, cu ajutorul c[r\ii, atotputer-nic. Tu m[la=i pe mine]n]mprejur[rile tale, cu umbra]ntrupat[a iubitei tale, cu amicii t[i; m[condamni s[-mi uit vizionara mea fiin\]; iar tu]ntreprinzi o c[l]torie cu iubita ta cu tot,]n orice spa\iu al lumii \i-ar pl[cea...]n lun[de pild[. Acolo vei tr[i un secol =i \i se va

p[rea o zi. Ba po\i s[iei =i p[m`ntul cu tine, f[r[ ca s[ te supere. } prefaci ]ntr-un m[rg[ritar cu toart[ =i-l anini de salba iubitei tale; =i crede-m[ c[ de mii de mii de ori mai mici, numai propor\iile dintre ei s[ r[m`ie acelea=i, oamenii s-or crede a=a de mari ca azi. Timpul lor? O or[din via\ta va fi un veac pentru ei. Clipele vor fi decenii =i-n aceste clipe se vor face r[zboai, se vor]ncorona regi, se vor stinge =i se vor na=te popoare,]n sf`r=it toate prostiile de azi se vor ]nt`mpla =-atunci, se-n\elege c[-n diminuaire analog[, *absolut*]ns[acela=i lucru.

— Bine, zise Dan apuc`nd m`na cea rece =i diafan[a umbrei, te]ndemn]ns[a scrie memoriul vie\ii tale, ca s[-l g[sesc c`nd voi reveni pe p[m`nt =i s[-l recitesc. Tu ai o judecat[rece =i vei =ti s[-mi descrii toat[natura vizionar[=i]n=el[toare a lucrurilor lume=ti; de la floarea ce cu naivitate minte, prin haina ei str[lucit[, c[e fericie]nl[untrul ginga=elor sale organe, p`n[ la omul ce acoper[ cu vorbe mari, cu o ipocrizie vecinic[ care \ine c`t istoria omenirii, acel s`mbure negru =i r[u care-i r[d[cina adev[rat[ a vie\ii =i a faptelor sale — egoismul s[u. Vei vedea cum nu se minte ]n =coal[, ]n biseric[, ]n stat, c[ intr[m ]ntr-o lume de dreptate, de iubire, de sfin\enie, pentru a vedea, c`nd murim, c-a fost o lume de nedreptate, de ur[. Ah! cine ar mai vrea s[tr[iasc[c`nd i s-ar spune de mic]nc[,]n loc de pove=ti, adev[rata stare de lucruri]n care va intra?

— Chemarea unui filozof? zise umbra sur`z`nd cu am[r[ciune — foarte bine! Ceea ce zici tu]mi hot[r]=te soarta. }mi voi aprinde lampa =oi c[uta oameni. Memoriile vie\ii mele le vei g[si]n saltarul acestei mese, c`nd te vei ]ntoarce. Eu singur voi fi mort =i ]ngropat c`nd vei reveni tu, c[ci orele vie\ii tale vor fi =ir de ani]ntregi pentru p[m`nt. }ntoarce ]nc[ =apte file =i ]ine-m[ de m`n[! Ce sim\i?

—Simt bra\ele mele pierind]n aer =i cu toate astea c[p[t`nd puteri uria=e; simt cum, dezlipindu-se atomele greoaie ale creierilor mei, mintea mea devine clar[ca o bucat[de soare.

— Eu, zise umbra]ncet, simt]ntunec`ndu-se =i pierind con=tiin\ta eternit[\ii mele; simt ]ngreuindu-se ca sub plumb cuget[rile mele... Mai ]ntoarce =apte foi =i metamorfoza reciproc[ va fi des[v`r=it[.

Dan]ntoarse foile, =opti =i umbra deveni om. Omul sem[na cu el =i se uita sperios =i uitit la Dan, fix`ndu-l ca pe o umbr[, cu buzele tremur`nde =i cu pa=i =ov[itori. Dan era o umbr[luminoas[. El ridic[bra\ul lung =i puternic]n aer. Dormi! zise poruncitor. Orologiul zb`rn`i r[gu=it o or[... umbra]ntrupat[ ]n om c[zu ca moart[pe pat. Iar Dan]=i lu[lunga sa manta de-a umere, stinse lampa, pe v`rful degetelor trecu prin tind[ =i c`nd ie=i afar[ ]nchise u=a dup[sine =i]ncepu a merge]ncet,]ncet]n lumina lunii pe stradele largi ale ora=ului, cu ferestrele =i por\ile]nchise, cu ziduri albe =i g[ ]lbenite de lun[, cu perdelele l[sate, cu c`te un p[ ]zitor de noapte cu muste\i]nfundate]n gulerul =i gluga mantalei =i c-o pr[ ]jin[subsuori;]n fine, o lini=te somnoroas[, un aer cald de var[, luna str[lucit[, stele de aur ce=i]nchideau pleoapele spre a le deschide iar, un cer albastru =i f[r[nori, case]nalte a c[ror stre=ini de olane se uitau]n lun[— iat[tabloul! Pasurile lui de umbr[nu se auzeau pe strad[... se]nf[ ]o=a]nfundat]n manta, cu p[ ]l[ria peste ochi, =i mergea astfel pe luminatele strade f[r[ca luna s[-i fac[vro umbr[pe ziduri, c[ci pe-a lui o l[sase acas[, astfel]nc`t el ]nsu=i nu=i p[rea a fi dec`t o umbr[nepriceput[ce fugea pe murii caselor]n=irate]n r`nd. Casa din cap[tul uli\ii era galben[, cu fere=ti poleite de lun[, cu perdele albe. El b[ ]tu]ncet [ ]n] fereastr[.

— Tu e=ti? r[spunse o voce drag[=i molatic[.

— Eu... deschide fereastra... nu e nimeni pe strade, nu te poate vedea nimeni, =i apoi chiar de te-ar vedea...

Fereastra se deschise-ncet, perdeaua se dete]ntr-o parte =i dintre cre\ii ei ap[ru frumos =i palid capul blond al unui]nger. Luna-i c[dea drept]n fa[,]nc`t ochii ei alba=tri str[luceau mai tare =i clipeau ca lov\i de o raz[ de soare. Sub alba hain[ de noapte de la g`t]n jos se tr[ ]dau boureii s`nilor =i m`inu\ele =i bra\ele ei albe =i goale p`n ]n umeri se-ntinser[ spre d`nsul =i el le inund[cu s[rut[ri. Un moment, =i el s[ri prin fereastr[,]i cuprinse g`tul ei gol, apoi ]i lu[ fa\ ]n m`ini =i o s[rut[cu at`ta ardoare, o str`nse cu at`ta foc, ]nc`t]i p[rea c-a s[-i beie via\ ]a toat[din gura ei.

— Iubito — zise el]ncet netezindu-i p[rul ei de aur — iubito!
vino cu mine]n lume.

— Unde?

— Unde? Oriunde. Vom tr[i a=a de feric\i acolo unde vom fi,
neturbura\i de niminea; tu pentru mine, eu pentru tine. Din visurile
noastre vom zidi castele, din cuget[rile noastre vom ad`nci m[ri cu
mii de undoiete oglinzi, din zilele noastre veacuri de fericire =i de
amor. Aide!

— Dar ce va zice mama, zise ea, cu ochii plini de lacrimi.

Umbra ei se r[sfr`ngea]n perete. Dan se uit[fix]ntr-acolo; umbra
se desprinsese]ncet =i se]n[\ pe-o raz[de lun[spre a c[dea]n pat.

— Cine-i acolo — zise Maria tremur`nd pe pieptul lui.

— Umbra ta, r[spunse el z`mbind — ea r[m`ne]n locul t[u...
vezi-o cum doarme.

— O! ce liber[=i u=oar[m[simt — zise ea c-o voce de un timbru
de aur. Nici o durere, nici o patim[ ]n piept. O!]i mul[mesc... +i ce
frumos]mi pai tu acuma... pare c[e=ti altul... pare c[e=ti din alt[
lume.

— Vino cu mine, =opti el la ureche-i, vino prin o=tiri de stele, prin
t[rii de raze, p`n[ ce, departe de acest p[m`nt nenorocit =i negru,]l
vom uita, pentru ca s[nu ne mai avem]n minte dec`t pe noi.

— Haide dar, =opti ea]ncunjur`ndu-i g`tul cu bra\ele ei albe =i
lipindu=i guri\ a de buzele lui.

S[rutarea ei]l umplu de geniu =i de-o nou[putere. Astfel]mbr[-
\i=a\i, arunc[neagra =i str[lucita lui mantie peste umerii ei albi,]i
]ncunjur[talia str`ng`nd-o tare la piept, iar cu ceilalt[m`n[ flutur`nd
o parte a mantiei se ridicar[ ]ncet,]ncet prin aerul luciu =i p[truns de
razele lunii, prin nourii negri ai cerului, prin roiurile de stele, p`n[
ce ajunser[ ]n lun[. C]l[toria lor nu fuse dec`t o s[rutare lung[.

El puse jos dulcea lui sarcin[pe malul mirositor al unui lac albas-
tru ce oglindea]n ad`ncu-i toat[cununa de dumbr[vi ce-l]ncunjura
=i deschidea ochilor o lume]ntreag[ ]n ad`nc. El]=i lu[calea iar spre
p[m`nt. Aproape de p[m`nt, el =ezu pe coastele unui nour negru =i

se uit[lung =i cuget[tor pentru ultima oar[asupra p[m`ntului. Lu[ cartea lui Zoroastru, deschise unele file =i ]ncepu a citi jude[ul p[m`ntului, =i fiecare liter[era un an, fiecare =ir un secol de adev[r. Era ceva]nfrico=at c`te crime au putut s[ se petreac[ pe acest atom at`t de mic]n nem[rginirea lumii, pe acest bulg[re negru =i ne]nsemnat ce se nume=te p[m`nt. F[rm[ururile acelui bulg[re se numesc imperii, infuzorii abia v[zu[i de ochii lumii se numesc ]mp[ra[i, =i milioane de alte infuzorii joac[, ]n acest vis confuz, pe supu=ii... El ]=i ]ntinse m`na asupra p[m`ntului. El se contrase din ce ]n ce mai mult =i iute, p`n[ce deveni,]mpreun[cu sfera ce-l]ncunjur[, mic ca un m[rg[ritar albastru stropit cu stropi de aur =i c-un miez negru. M[rimea fiind numai relativ[, se]n]elege c[atomii din miezul acelui m[rg[ritar a c[rui margini le era cerul, a c[rui stropi soare, lun[=i stele, acei pitici nem[rginit de mici aveau regii lor, purtau r[zboaie, =i poe[ii lor nu g[seau]n univers destule metafore =i compara[iuni pentru apoteoza eroilor. Dan se uit[cu ocheana prin coaja acelui m[rg[ritar =i se mir[cum de nu plesne=te de mul[imea urii ce cuprindea. } lu[=i,]ntorc`ndu-se, at`rn[ ]n salba iubitei sale albastrul m[rg[ritar.

+i ce frumos f[cuse el]n lun[!

}nzestrat cu o]nchipuire urie=easc[, el a pus doi sori =i trei luni]n albastra ad`ncime a cerului =i dintr-un =ir de mun[i au zidit domenicul s[u palat. Colnade — st`nci sure, stre=ine — un codru antic ce vine]n noui. Sc[ri]nalte coborau printre coaste pr[bu=ite, printre buc[i de p[dure ponor`te ]n fundul r`pelor p`n[ ]ntr-o vale ]ntins[ t[iat[ de un fluviu m[re[ care p[rea a=]i purta insulele sale ca pe ni=te cor[bii acoperite de dumbr[vi. Oglizile lucii a valurilor lui r[sfr`ng]n ad`ncicoanele stelelor, ]nc`t, uit`ndu-te]n el, pari a te uita]n cer.

Insulele se]n[au cu scorburi de t[m`ie =i cu prund de ambr[. Dumbr[vile lor ]ntunecoase de pe maluri se zigr[veau ]n fundul r`ului, c`t p[rea c[ din una =i aceea=i r[d[cin[ un rai se ]nal[ ]n lumina zorilor, altul s-ad`nce=te]n fundul apei. +iruri de cire=i scutur[grei om[tultrandafiriu a]nfloririi lor bogate, pe care v`ntul ]l gr[m[de=te ]n troiene; flori c`ntau]n aer cu frunze]ngreuiete de g`ndaci ca pietre

scumpe, =i murmurul lor umplea lumea de un cutremur voluptos. Greieri r[gu=i\i c`ntau ca orologii aruncate ]n iarb[, iar painjeni de smarald au \esut de pe-o insul[ p`n[la malul opus un pod de p`nz[ diamantic[ ce sticle=te vioriu =i transparent, ]nc`t, a lunilor raze p[trunz`nd prin el, ]nverze=te r`ul cu miile lui unde. Cu corpul nalt ml[diet, alb[ca argintul noaptea, trece Maria peste acel pod,]mple-tindu-=i p[rul a c[rui aur se strecur[prin m`inu\ele-i de cear[. Prin hainele argintoase ]i transpar membrele u=oare; picioarele-i de om[t abia atingeau podul... Sau adesea, a=eza\i ]ntr-o luntre de cedru, coborau pe ascult[toarele valuri ale fluviului. El ]=i r[zima fruntea ]ncun-nunat[ cu flori albastre de genunchiul ei, iar pe um[rul ei c`nta o pas[re m[iastr[.

Fluviul lat se ad`ncea ]n p[duri ]ntunecate, unde apa abia mai sclipea din c`nd]n c`nd atins[ de c`te-o raz[: trunchii p[durilor se ajungeau cu ramurile lor deasupra r`ului =i formau bol\i nalte de verde\ nestr[b[tut[. Numai pe ici pe colo c`te o dung[fulger[toare deasupra apei. Valurile r`d =i m`n[ ]ntunecoase lumea lor albastr[, p`n[ c`nd deodat[r`ul ]mpiedicat de st`nci =i mun\i s-adun[ ]ntre codri ca marea oglind[a m[rii =i se limpeze=te sub sori, de po\i num[ra]n fundu-i toate argint[riile lui.

Ca s[petreac[, inventar[un joc de c[r\i. Regii, reginele =i fan\ii de pe c[r\i erau to\i chipuri copiate din basmele ce =i le spuneau serile. Jocul]nsu=i era o poveste lung[=i-ncurcat[, ca din Halima,]n care reginele se m[ritau, regii se]nsurau =i fan\ii umblau]namora\i, poveste c[reia nu-i mai d[deau de cap[t p`n[ce nu-ncetau, ap[sa\i de somn.

Dar somnul lor!

]nainte de a dormi ea]=i]mpreuna m`inile =i, pe c`nd stelele albe sunau]n aeriene coarde rug[ciunea universului, buzele ei murmurau z`mbind, apoi capul ei, palid de suflarea ]ndulcit[ a nop\ii, c[dea pe perine. Cine ar fi v[zut-o astfel! Nimene — numai el, ce acoperea bra\ul ei, at`rn`nd pe marginea patului, cu s[rut[ri. El adormea ]n genunchi. Visau am`ndoi acela=i vis. Ceruri de oglinzi, [ ]ngeri] plutind cu]n[l\atele aripi albe =i cu br`ie de curcubeu, portale nalte, galerii

de-o marmur[ca ceara, straturi de stele albastre pe plafonduri argintoase — toate pline de un aer r[coare =i mirositor. Numai o poart[ ]nchis[n-au putut-o trece niciodat[. Deasupra ei,]n triumghi, era un ochi de foc, deasupra ochiului un proverb cu literele str`mbe ale]ntunecatei Arabii. Era doma lui Dumnezeu. Proverbul, o enigm[chiar pentru]ngeri.

]ns[oare de ce omul nu gust[vreo fericire! Vecinic semnul arab de pe doma Domnului]i preocupa mintea lui Dan, van[-i era c[utarea lui prin cartea lui Zoroastru — ea r[m`nea mut[ la ]ntreb[rile lui. +i cu toate acestea ]n fiec`e noapte se repeta acest vis,]n fiec`e noapte el umbla cu Maria ]n lumea solar[ a cerurilor. +i de c`te ori umblau, el]=i lua cu el]n visul s[u cartea lui Zoroastru =i c[uta]n ea dezlegarea]ntreb[rilii.]n van]ngerii ce treceau duc`nd ]n poalele lor rug[ciunile muritorilor se uitau semnificativ la el; ]n van unul ]i spuse lin, aplec`ndu-se la urechea-i: “De ce cau`i ceea ce nu`i poate veni]n minte?” Altul: “De ce vrei s[sco`i din aram[ sunetul aurului? Nu-i cu putin\[\”. — Dar ceea ce-i p[rea ciudat era c[, de c`te ori]i trecea prin minte ca]ngerii s[mearg[dup[voia lui, ei]ntr-adev[r, f[r] s[le-o zic[,]i]mplineau alint`nd g`ndurile. El nu`=i putea explica aceast[ armonie prestabilit[ ]ntre g`ndirea lui proprie =i via`a cetelor]ngere=ti.

— Nu vezi tu, Mario, c[tot ce g`ndesc eu]ngerii]mplinesc]n clip[?

Ea]i astup[gura cu m`na. Apoi]i =opti la ureche:

— C`nd plou[, toate gr`nele cresc; c`nd Dumnezeu vrea, tu g`nde=ti ceea ce g`ndesc]ngerii.

]n zadar. Mintea lui era preocupat[=i privirile ochilor lui mari erau a`intite asupra acelei por`i vecinic]nchise.

— A= voi s[v[d fa`a lui Dumnezeu, zise el unui]nger ce trecea.

— Dac[nu-l ai]n tine, nu exist[pentru tine =i]n zadar]l cau`i, zise]ngerul serios.

Odat[el]=i sim`i capul plin de c`ntece. Asemenea ca un stup de albine, ariile roiau limpezi, dulci, clare]n mintea lui]mb[tat[, stelele p[reau c[se mi=c[dup[tactul lor;]ngerii ce treceau sur`z`nd pe

l`ng[ el ]ng`nau c`nt[rile ce lui ]i treceau prin minte. }n haine de argint, ăcu] frun\i ca ninsoarea, cu ochi alba=tri care luceau ]ntunecat ]n lumea cea solar[, cu s`nuri dulci, netezi ca marmura, treceau]ngerii cei frumo=i cu capete =i umere inundate de plete; iar un]nger, cel mai frumos ce l-a v[zut]n solarul lui vis, c`nta din arf[ un c`ntec at`t de cunoscut... not[ cu not[ el ] prezicea... Aerul cel alb rumenea de voluptatea c`ntecului. Numai semnul arab lucea ro=, ca j[raticul noaptea.

“Asta-i]ntrebarea, zise Dan]ncet, enigma ce p[trundeaa fiin\aa mea. Oare nu c`nt[ ei ceea ce g`ndesc eu?... Oare nu se mi=c[lumea cum voi eu? El str`nse c-o ]ntunecat[ durere pe Maria la inima lui. Hurmuzul p[m`ntului ardea]n salba ei de m[rg]ritare... *Oare f[r] s-o =tiu nu sunt eu]nsumi Dumne...*” Vum! Sunetul unui clopot urie=esc — moartea m[rii, c[derea cerului — bol\ile se rupeau, jumal\ul lor albastru se despica, =i Dan se sim\i tr[snit =i afundat]n nem[rginire. R`uri de fulgere ]l urm[reau, popoare de tunete b[tr`ne, vuirea nem[rginirii ce tremura mi=cat[... O, g`nd nefericit! aiuri el. — Spasmodic \inea ]n m`na lui cartea lui Zoroastru, instinctiv rupse m[rgeaua p[m`ntului de la g`tul Mariei. Ea c[dea din bra\ele lui... ca o salcie neguroas[ce=i]ntindea crengile spre el =i striga c[z`nd: “Dane! ce m-ai f[cut pe mine?”

+i un glas r[sun[ ]n urm[-i: “Nefericite, ce-ai]ndr[znit a cugeta? Norocul t[u c[n-ai pronun\at vorba]ntreag[!...” Supt ca de-un magnet]n nem[rginire, el c[dea ca fulgerul,]ntr-o clip[cale de-o mie de ani. Deodat[ ]ntunericul dimprejurul lui deveni lini=tit, negru-mort, f[r] sunet =i f[r] lumin[. El deschise cartea, arunc[m[rgeaua =i]ncepu a citi: m[rgeaua c[dea luminoas[prin]ntuneric =i se desf[=ura din ce]n ce. Din ce]n ce mai mare, mai mare — se lumina — p`n o v[zu departe asemenea unei lune — =i el cobora cu cartea sub m`n[nouri gro=i, s-apropia de p[m`nt, deja vedea culmile str[lucite ale unui ora=, lumini pres[rate, o noapte v[ratic[cu aerul blond, gr[dini mirositoare =i... =i]i deschise ochii.

El se scutur[oarecum din somn. Soarele se]n[l\aa ca un glob de aur arz[tor pe un cer ad`nc albastru; gr[dina de desubtul ferestrei]n

care adormise Dionis era de un verde umed =i r[corit dup[noaptea cu ploaie, florile]mprosp[tate ridicau]n soare cochetele capete copi-l[roase =i ochii lor plini de reci =i zadarnice lacrimi.]n casa de peste drum perdelele albe erau]nc[l[sate, prin aleile gr[dinii ei vi=inii =i cire=ii]nflori\i, salc`mii cu miros dulce t[inuiau c[r[rile risipite]ntr-o vorie =i melancolic[umbr[.

Fusese vis visul lui cel at`t de aievea sau fusese realitate de soilul vizionar a toat[ realitatea omeneasc[? — Perdeaua de vis-à-vis se dete pu\in ]ntr-o parte =i prin faldurii ei albi ap[ru un blond cap de copil[. R`dea.

— Maria! =opti el cu inima str`ns[.

P[rul ei cel blond =i]mpletit]n cozi c[dea pe spate; o roz[de purpur[la t`mpl[, gura micu\ ca o vi=in[ coapt[ =i fa\alb[ =i ro=[ ca m[rul domnesc. Dup[ ce r`sese — cine =tie de ce? — ea l[s[perdeaua s[recad[.

Dar[inima lui se contrase cu violen\, c[ci el]n\elese sensul, dar =i neputin\va realiz[rii viselor lui. Acuma =tia c[iube=te. “La ce mi-a mai trebuit =i asta? g`ndi el cu sufletul plin de lacrimi”. Nu e destul[ mizeria ]n care am tr[it — cel pu\in o mizerie f[r[ de dorin\ve. +i prima mea dorin\ =i poate ultima — nerealizabil[! Tr[sura cea fin[ =i amar[ dimprejurul gurii lui se ad`nci v[dit. Sufletul lui se cutremura la g`ndirea c[nu va putea scutura greutatea acestui amor. Speran\[? el n-o putea avea. O sim\ire pe care n-o cunoscuse niciodat[era ea s[se nasc[cu amorul?

Ea se reivi, sur`se. De ast[ dat[ trase perdelele sus =i sta cu-o ga-roaf[ ]n m`inu\va ei alb[=i privea pare-c[pe g`nduri ]n potirul de purpur[ al florii. — Nepre\uita! =opti el uit`ndu-se la ea. Ah! ea trebuie s[fie bun[, de ce sur`dea, de ce? =i tocmai ]n fereastr[? Oare ea nu-l vedea? Dar dac[-l vedea, dac[ aceste z`mbiri aveau o inten\iune... mic[, cochet[,]ns[totu=i? — Redisp[ru.

Am s[-i scriu, s-o rog... s-o rog s[nu sur`d[, s[ nu-mi umple sufletul de-o van[, dureroas[ iluziune. Asta... nu-mi va refuza ea. E at`t de bun[; voi ruga-o s[fie rea.

Cu-o dureroas[, nemişim\it[voluptate el]i scrise:

Stea,

S[rac de bunuri, frumuse\le =i spirit, inima mea este at`t de bolnav[ ca o sc`nteie de soare noaptea, =i te iubesc. +i ochii t[i, topite stele a dimine\ii, privesc at`t de ad`nc, at`t de ferice de ad`nc]n noaptea sufletului meu, c`t te visez veghind =i, de dorm, la imaginea luminii lor sunt de=tept.

Po\i oare ghici sim\irea cu care am scris,]nger?

...O nu!]n via\ta luminoas[nu s-a putut ivi nici umbra m[car a unei dureri asemenea aceleia ce-mi nimice=te inima. O nimice=te!]nchipuie-te-\i c[dintr-un om cu sim\ire, dintr-o fiin\ aieeva n-ar r[m`ne nimic dec`t o lung[,]ntrupat[desperare. Tu nu cuno=ti asemenea oameni. Ei nu pot apar\inea cercurilor]n care te mi=ti tu. Ei sunt jos. C`nd o inim[ pierdut[-n mizerie, ]n ap[sare, ]n neputin\ de a cultiva sim\iri, c[ci fiecare din ele ]=i g[sesc marginile ]n puterile celui ce le are, c`nd o asemenea inim[=i-ar ridica aspira\iunile p`n[ la tine, =i le-ar ridica f[r[ voin[, lupt`nd spre a le n[du=i, neput`nd s[le reziste, ce-ar sim\i un asemenea om?]ntristare? Asta nu-i]ntristare! Desperare? Asta nu-i desperare! E o agonie a sufletului, o lupt[van[, crud[, f[r[de voin\]. Desperarea ucide, aceast[sim\ire munce=te. Martir este numele amorului meu.]n fiecare fibr[rupt[este-o nem[rginire de dureri; =i nu deodat[, fibr[cu fibr[se rupe inima mea. Moartea-i un moment, desperarea e t`mp[ — o asemenea sim\ire este iadul. Mario! po\i tu s[-\i ]nchipuie=ti un asemenea chin f[r[ s[ pl`ngi — de mil[, nu — de]ngrozire? De piatr[s[fie o inim[, este o margine care s-o mi=te; de venin s[fie un suflet, sunt dureri care trebuie s[-l]ndulceasc[, =i nu e durere mai mare dec`t a mea. De ce sunt eu ]n lume, c`nd tu ai fost menit[s[fii? De ce-au c[zut ochii mei pe tine, de ce te-am v[zut? Orb de-a= fi fost, de c`t amar sc[pam! De n-a= fi fost defel, sc[pam de o via\ chinuit[, pustie, f[r[ de lumin[. — Floare! cum sur`zi]n gr[dina zilelor tale, f[r[s[=tii c[o inim[se rupe; stea! cum luce=ti]n cerul t[u, f[r[s[=tii c[un suflet moare. +i,]n ne=tiin\ta, e=ti =i mai frumoas[, e=ti =i mai mult cauza unor crude dureri. Ah! c`t e=ti de frumoas[ =i cu c`t

e-ti, cu at`ta mai nefericit sunt, =i cu c`t sunt, cu at`ta mai frumoas[ e-ti! — N-am avut speran\e, pu\in mi-a p[sat; n-am avut dorin\e, nici una-n lume, pu\in mi-a p[sat; de una am fost capabil, de una, care, s[-mi cuprind[ toat[ via\a mea, =i aceea nerealizabil[, tu! — Oric`t de mare ar fi mila ta, p`n[ acolo nu se poate cobor]. Nu-mi z`mbi! Z`mbetul t[u m-ar umple de speran\e vane. A m[ iubi nu-\i este permis, dispre\ue=te-m[! te rog! Poate dispre\ul t[u m-ar omor] =i moartea nu-i nimic pe l`ng[chinul meu de azi. S[rut urma pasurilor tale, murii]i s[rut pe care au trecut umbra ta, dispre\uie=te-m[! Eu nu pot s[nu te iubesc. Tu nu =tii de ce, =i nu \i-o pot spune, =i cu toate astea chipul t[u, umbra ce-ai aruncat-o pe p`nza g`ndirilor mele este singura fericire ce am avut-o]n lume.

Mario!... a=a-i c[astfel te cheam[! nu se poate s[te cheme altfel... tu!... nu-\i pot zice altfel... Adio! Adio!

+i, cu toate c[scrisese, totu=i o speran\[de-o dureroas[dulcea\[, de=art[dar singur[,]i ame\ea sufletul lui. El]=i]nchipuia c[ea va putea fi a lui. Ea! toat[lumea era cuprins[ ]n acest cuv`nt. C`nd g`ndea cum i-ar lua capul ei de aur ]n m`ini =i i-ar topi ochii cu s[rut[rile lui, c`nd g`ndea c[mijlocul ei cel dulce s-ar putea odihni cuprins de bra\ul lui, c[ar putea s[-i prind[m`inu\a ei alb[, s[ se uite la transparentele-i degete ore ]ntregi, ]i venea s[ nebuneasc[. Ce-i via\a? El sim\ea c[ o or[ l`ng[ea ar pl[ti mai mult dec`t toat[ via\a. C`t[intensiv[, dureroas[, f[r] de nume fericire]ntr-o or[de amor. +i cum i-ar vorbi el! C`te numiri ar inventa el, care de care mai ]ndr[gite, mai f[r] de ]n\eles, mai nepomenite, pentru un sur`s de pe buzele ei, un sur`s ]n trecere, umbra unei fericitoare cuget[r]i; c`t[gratitudine pentru-o privire; c`t[ recuno=tin\[ pentru c[ ar l[sa un moment dege\elele ei dulci ]n m`inile lui, =i el sim\ea parec[le trage la inima lui, s[le fac[a sim\i deseale =i nem[suratele-i b[t[i,... ar pl`nge =i ar r`de de fericire, ca un copil, ar nebuni]n urm[=i vecinic ar visa aceea or[f[r] de seam[n.

De unde aceast[sim\ire nem[surat[, de unde aceast[irezistibil[nebulie? El nu-=i sim\ea capul, nu-=i sim\ea inima, toate se]nv`rteau

]mprejuru-i]ntr-o lumin[trandafirie, p[rea c[nu vede dec`t perdele albe =i de dup[ fiecare se ivea, z`mbind cu o speriat[=i copil[reasc[=ire\ie, capul ei. }namorat]n ea? Asta ar fi fost pu\in. Nu]n ea,]n fiiece g`ndire a ei, ]n fiiece pas, ]n fiiece z`mbet, un]nmiit amor. Dumnezeu de-ar fi fost =i-ar fi uitat universul, spre a c[uta un altul]n ochii ei alba=tri; de-ar fi g[sit, nu se =tie,... c[utarea ar fi durat vecinic. Cum o iubea! De l-ar fi dispre\uit, ar fi iubit dispre\ul ei; o idee de ur[a ei ar fi fost cuprinsul amorului lui c`t ar fi tr[it.

“Ah! z`mbi el c-un fel de dureroas[ be\ie, de-a= putea s-o s[rut, o dat[! parec[ n-a= mai voi nimic ]n lume... ori s[-i dezmiard m`inile, ori s[-i despletesc p[rul, ori s[-i s[rut umerii. }ngerul meu!”

El trimisese scrisoarea. Sta]n fereastr[nelini=tit, parec[a=tepta sentin\la de moarte, nu =tia ce s[g`ndeasc[, nici g`ndea ceva, era un amestec f[r[=ir de icoane turburi,]mb[t[toare. Ah! el ceruse dispre\ =i spera amor.

Ea se ivi]n fereastr[. El se retrase dup[perdea, ca s-o observe. Ochii lui se uscau de ardoare =i sclipeau cu o bolnav[dorin\]; ea se ivi frumoas[, ochii ei cei mari =i ad`nci erau plini de lacrimi, =i se uit[ ]nainte a ei, ]n m`inile unite =i l[sate]n jos \iind scrisoarea =i]n fa\ cu-o expresie indecis[,]necat[de dorin\la de-a pl`nge ca un copil vinovat. El se ar[t ]n fereastr[, =i ochii ei painjini\i de lacrimi se ]ndreptar[ spre el... ad`nci, milo=i, plutitori... Ea bo\i scrisoarea cu m`na, o duse la inim[... =i... o durere ascu\it[, crud[ ]i p[trunse inima lui; p[rea c[ i se rupe via\la, i se taie ]n dou[ inima, o negur[ alb[ ]i cuprinse vederea... =-apoi nimic... nimic. El c[zuse c`t era de lung pe podeaua camerei lui.

Copila fugi speriat[din fereastr[.

.....
 — Ce scrisoare \ii tu]n m`n[, Mario? +i cum ar\i tu? Ce \i-e? zise un b[tr`n prietenos, care se ivi tocmai atunci]n fereastr[, ridic`nd cu m`na lui cea fin[b[rbia cea rotund[a fetei. Ea cerc[a sur`de, dar at`t de dureros =i at`t de]ngrijit...

— Arat[!... El]i desf[cu cu o dulce sil[scrisoarea cea mototolit[din m`ini... se uit[ pe ea, =i fa\va lui se ad`nci din ce]n ce. Ajunse la semn[tur[.

— De la cine ai c[p[ ]tat tu scrisoarea asta, unde locuie=te omul acesta?

Lacrimile o inundar[=i ea se arunc[suspin`nd la g`tul t[ ]t`ne-s[u.

— Vezi, zise ea]nterrupt, acolo-i s[rmanul...]n casa cea pustie de peste drum... l-am v[ ]zut c[ ]z`nd ca mort pe podele... cine =tie dac[ n-a =i murit. Alearg[, ]tat[... poate ]nc[ ] nu-i prea t`rziu.

— Cum ar[ ]ta el?]ntreab[b[ ]tr`nul, preocupat cum se vede de-o cugetare complicat[.

— O! e frumos! zise ea repede... =-apoi]=i mu=c[ ]z`mbind buzele.

Se mai ivi]nc[ ] un om ple=uv =i cu ochelari, cu care b[ ]tr`nul vorbi repede =i ]ncet, ar[ ]t`ndu-i scrisoarea. Ple=uvul cl[ ]tin[ ] din c[p[ ]\`n[.

Ei cobor`r[ ] iute sc[ ]rile =i ]ntr-o clip[ ] fur[ ] la casa de peste drum. De=i erau am`ndoi b[ ]tr`ni, ei se gr[ ]bise astfel ]nc`]t aceasta tr[ ]da viul interes ce trebuia s[ ]-l poarte pentru Dionis. Ei deschiser[ ] u=a. Dionis era lungit la p[ ]m`nt, p[ ]rul ]n dezordine, ochii ]nchi=i cu vehemen[ ]. Ple=uvul ]l ridic[ ] ]ncet de la p[ ]m`nt =i-i dezgoli pieptul.

— C` ]t pe ce era s[ ] i se rump[ ] o v`n[ ] a inimii, zise el]ncet. Pare foarte sensibil. O bucurie mare l-ar omor[ ]. Nici trebuie s[ ]-l trezim m[ ]car... }l voi cloroforma, ca din le=in s[ ]]treac[ ]]ntr-un somn ad`nc.

]n vreme ce doctorul (ve\i fi ghicit c[ ] ple=uvul nostru biped era doctor) vorbea cu sine]nsu=i, da din cap, ridica spr`ncenele =i=i urnise ochelarii pe frunte, ]tat[ ]l Mariei fixa portretul din perete. Explicarea ]n dou[ ] cuvinte: Persoana juridic[ ] care se afla acum pe m`na]ngrijitoare a Esculapului nostru avea drepturi asupra unei mo=teniri. Dovezi erau asem[ ]narea cu portretul =i multe alte]mprejur[ ]ri care nu ne intereseaz[ ], legate]ns[ ] de originea p`n[ ] acum obscur[ ] a lui Dionis. Destul c[ ] soarta lui material[ ] din momentul acesta era schimbat[ ].

El]nsu=i era lungit pe pat. Capul ridicat pe perini =i l[ ]sat asupra pieptului, paloarea cea lini=tit[ ] =i marmorie a fe\ei contrasta cu p[ ]rul]n dezordine. O m`n[ ] era str`ns ap[ ]sat[ ] pe inim[ ], ea comprima

convulsiv durerea ce o sim\ea acolo; cealalt[sp`nzura pe marginea patului]n jos. O manta neagr[ ]l acoperea, prin cre\ii c[reia transp[-reau delicatele =i corectele lui forme. Tat[l Mariei se plec[asupra lui =i-l privi cu pl[cere, cu inten\ie.

— Aha! g`ndi doctorul cu =ire\ie.

.....
 O negur[deas[, cenu=ie =i sclipitoare... apoi un cer de un etern =i albastru]ntuneric, cu stele moi de suflarea nop\ii, cu nouri]ncre\ii, cu aerul cald... =i iar[=i, iar[=i ora=ul vechi cu stradele str`mte, cu casele ]nchircite, cu stre=inile muceg[ite ]n lun[, =i Dan trecea repede prin strade... luna mai arunca c`te o dung[prin]ntunericul lor... el intr[ ]n casa lui deplin con=tiu despre]ndelungatele lui vise.

— +i mi-a trecut prin minte, zise el, acea idee nefericit[pe care Ruben o credea cu neputin\[ ]n capul unui om. — Umbra lui dormea pe pat.

El citi]n cartea lui Zoroastru... ea se scul[ ]ncet... cu ochii]nchi=i... se sub\ie... se lipi de perete =i se a=eze[ironic[, fantastic[, lung[,]n dreptul lui.

Dan se sim\ea bolnav, ab[tut, strivit sub greutatea cuget[rilor lui. Afar[de aceea un fulger]i trecuse drept prin inim[ ]n vremea c[derii lui. El sim\ea fulgerul junghiindu-i inima. El se lungi pe pat =i s-acoperi cu rasa... Pe dinaintea lui treceau fiin\e ciudate pe care nu le v[zuse niciodat[. “Ah! g`ndi el — ]n cur`nd voi muri, aste-s deja umbre de pe ceea lume”. Numai umbra lui proprie st[tea dreapt[ ]n perete, parc[sur`dea =i — ciudat! — avea ochi alba=tri. “Dracul s[ te ia, g`ndi el, =i umbra mea]=i bate joc de mine acum”.

U=a se deschise =i intr[maestrul Ruben.

— Ce pustia, maistre, de c`nd ai l[sat s[-\i creasc[ perciuni =i de c`nd por\i caftan jidovesc?

— Vai de mine domnule, de mult! — de c`nd m[ \in minte, zise Ruben netezindu=i barba. Dar m-ai v[zut altfel vrodad[ l`ng[Curtea veche?

— L`ng[ Curtea veche... E Riven... v`nz[torul de c[r\i, iar nu d-ta, maistre Ruben.

Ruben se uit[lung la el.

— D-tale nu \i-e bine, Domnule, zise el serios.

— Eu mor, maistre Ruben... Uit[-te]n masa mea, acolo-s memoriile umbrei mele, a umbrei care-o vezi]n perete, scrise de c`t[vreme am fost]n lun[.

Evreul se uit[lung la bolnav =i cl[tin[din cap.

— Umbra ceea a d-tale e un portret care-\i seam[n[, zise el.

— Maistre Ruben, te-ai prostit r[u de c`nd nu ne-am mai v[zut, zise t`n[rul z`mbind, ori eu am devenit o fiin\ superioar[magistru-lui meu... se poate =i asta.

Evreul s-apropie de scrinul ce i-l]nsemnase bolnavul,]i deschise s[ltarul =i d[du]ntr-adev[r de ni-te leg[turi de h`rtii galbene =i ve-tezite, legate cu fire de a\ albastr[... el le scoase, se uit[ la ele, apoi le puse pe mas[. — }n momentul acesta intrar[ doi oameni ]n chilia lui pe care Dan nu-i mai v[zuse. Unul din ei, ple-uv =i uscat, veni s[-i cerce pulsul, cellalt vorbea cu Ruben. Ruben ]i ar[t[ h`rtiile... omul se uit[iute prin ele... f[r[ ]ndoial[, zise el pentru sine... “De c`nd ]l cuno-ti?” adaose ]ntorc`ndu-se c[tr[evreu.

— De mult. El cump[r[de la mine c[r\i. }n genere cele mai vechi =i tot de-acele pe care nu le mai putem vinde nim[nui]n lume. Eu singur le cump[ram cu toptanul, biblioteci risipite ale oamenilor b[tr`ni a c[ror clironomi apoi mi le vindeau pe un pre\ de nimica, ca h`rtie numai. +i-n asemenea c[r\i el r[scoala c-un fel de patim[=i-mi cump[ra cele mai obscure =i mai f[r[de-n\eles. Acuma asemenea aveam c`teva vechituri de astea =i venisem s[ i le ar[t, el mi le-ar fi cump[rat desigur... acum ]ns[... l-am g[sit ]n starea-n care-l vezi. +-apoi nici nu-mi mai zice: jup`ne Riven, ci maistre Ruben! D-zeu =tie cum s-or fi scr`ntit toate celea]n capul bietului om.

Bolnavul auzea toate acestea =i nu =tia ce]n\eles s[le dea. “Sunt nebuni oamenii ace=tia, g`ndi el, =i maistrul Ruben =i-a ie-it cu des[-v`r-ire din min\i... nu-l mai cunosc. Aha! g`ndi el]n urm[, eu am

murit =i Ruben a venit cu medicii s[-mi v`nd[ corpul. Are drept... prin schimb[rile prin care am trecut, corpul meu trebuie s[ fi devenit fenomenal. Dar oare-s doctori ace=ti doi?...}mi pare c[ sam[n[ cu Satana am`ndoi... Ori e un om, desp[r`it ]n dou[ ar[t[ri b[tr`ne cu care=i petrece =iretul Ruben pe conta mea... o jum[tate cu p[r =i una ple=uv[. Cea ple=uv[ ]mi pip[ie pulsul =i cea cu p[r se uit[la umbra mea, sp`nzurat[ de un cui ]n perete. Uite! acuma o desprinde din perete =i-o d[ lui Ruben ]n m`n[. Bravo! Maistre Ruben, strig[el, dracii t[i sunt me=teri]n desprinsul umbrelor din perete, =i ist Ple=uv are s[m[ia pe mine... c[ci cum v[d joac[pe doctorul]n momentul acesta... Bravo! bravo!" El b[tea din palme r`z`nd.

Ruben]i lu[umbra =i h`rtiile de pe mas[ =i ie=i din cas[, ]nchiz`nd cu zgomot u=a dup[sine... "Te-ai dus, evreule... te-ai dus =i m-ai v`ndut chinuitorului de suflete", murmur[ el c-o resigna\ie dureroas[, rec[z`nd cu capul]n perini.

Are friguri... e]n deliriu, zise serios ple=uvul.

.....
 E noapte... O r[coreal[dulce p[trunde prin ferestrele deschise, =i Dionis lungit]n patu-i tremur[ ]n friguri, cu buzele uscate, cu fruntea plin[de sudoare =i cu capul greu. I se pare c[s-a trezit din ni=te vise lungi, obscure, f[r[de]n\eles =i el prive=te, f[r[de-ncredere]n realitate, la]mprejurimea lui. Portretul p[rintelui s[u lipse=te din perete, c[r\ile cele vechi asemenea... casa e aceea=i,]ns[mobile nou[=i elegante, covoare pe jos, numai patul e acela=i. Ciudat, g`ndi el, din minune ]n minune... eu nu mai =tiu ce se-nt`mpl[cu mine. — Luna rev[rsa tot aurul ei]n odaia lui =i sub aceast[sm[\uire diafan[mobilele =i covoarele str[luceau somnoros =i mat; un orologiu z`ng[ne=te ]ncet =i sub\ire ]n perete =i prin mintea lui trec iute, turburi, amestecate, toate ]nt`mpl[rile abia trecute. +i toate]i p[reau vise; mintea lui]i p[rea]mprosp[ta[, rece, clar[fa[\ cu mintea care-o avuse]nainte. Din jurul lui disp[ruse lumea cea semiobscur[a tinere\ii lui; el privea la viitor cum ai privi din fundul unui lac lini=tit =i limpede ca lacrima. El singur nu=i putea explica aceast[limpezime a min\ii.

}-i]nchise ochii. Deodat[sim\i cum c[pe marginea patului s[u =eeda cineva...]i =eeda pe picioare. Apoi sim\i o m`n[ dulce =i mic[ pe frunte. El deschise ochii pe jum[tate. V[zu un b[iat cu fa\ a oval[, palid[, cam sl[bit[, p[rul de aur acoperit de o p[l[rie de catifea neagr[ cu margini largi, ]mbr[cat c-o bluz[ de catifea care cuprindea, str`ns de un colan lustruit, mijlocul cel mai ginga= din lume. Ochii lui Dionis pe jum[tate-nchi=i nu tr[dau c[el vegheaz[.]] privi]n]ntreg, de la capul inundat]n aur p`n-la botinele micu\ e ce sticleau radioase pe covorul]nflorit.

“Ah! g`ndi el, =i inima se cutremur[ ]n el, este Maria!”

Da, odorul! ea era. Vorbea singur[... fetele vorbesc adesea singure... El sim\i aerul]ndulcindu-se sub =optirile ei.

— Am fugit de-acas[deghizat[... tot m[am`nau, ba azi, ba m`ini... dihania de doctor zicea c-ar fi periculos pentru el... auzi periculos? Eu nu sunt periculoas[! zise ea r[stit[! — Dar dac[s-ar trezi... atunci, o, atunci... Dormi! dormi! =opti ea aplec`ndu-=i gura pe fruntea lui... El sim\i o rou[ umed[ curg`ndu-i]n p[r... Dar]n momentul acela el]i]nl[n\uisse g`tul... ea, speriat[, vru s[se retrag[, dar bra\ul lui o \inea cu t[rie culcat[astfel pe pieptu-i... El se scul[. — Las[-m[! zise ea ro=ie ca purpura.

Dar el o cuprinsese,]i m`ng`ia fruntea ei alb[de-i dete p[l[ria jos =i-i]s[s[izvorasc[pe umeri]n jos valurile de p[r blond... apoi]i lu[am`ndou[ m`inu\ele]n m`inile lui... ea nu mai rezista... se uita la ele,]i s[ruta degetele... ea nu mai rezista... Mario, m[iube=ti tu?

— Dar dac[nu m-ar chema Maria? zise ea sub inspira\ia unei fulger[toare mali\ii.

— Cum dar?

— Da! da! Maria, zise ea cu gl[scior argintos, dar taci, nu \i-e iertat s[vorbe=ti... nu \i-e iertat... Nu te scula, c[ci asemenea nu \i-e iertat... Ea-l]mpinse]n perini... El voia s[vorbeasc[, dar]=i sim\i gura astupat[de s[rut[ri... El]=i]nchise ochii =i sim\ea c[inima i se sparge]n piept... apoi iar]i deschise, spre a cuprinde cu ei dulcea lui sarcin[,

care r`dea c-un fel de copil[roas[ nebulie de z`mbetul lui, de surprinderea =i spaima ei proprie... de tot, tot...

Adesea]n nop`i lungi de iarn[, dup[ ce ea de mult devenise tezaurul c[snicieii lui, c`nd de bun[voia lor tr[iau exila`i la vun sat spre a se iubi departe de zgomotul lumii, Maria intra deodat[ ]n salonul ]nc[lzit =i luminat numai de razele ro=ii ale j[raticului din c[min, intra ]mbr[cat[ ca b[iet, ca ]n noaptea aceea c`nd se v[zur[pentru]nt`ia oar[ ]n apropiere. Membrele ei zvelte ]n bluza de catifea neagr[, aceea=i p[l[rie cu margini largi pe p[rul ei blond =i picioru=ele cele mai mici din lume ]n botine b[rb[te=ti. +i ea s-apropia de el. M`inu`ele-i albe =i transparente ca ceara contrastau cu m`nicele moi =i negre =i astfel se primblau de bra\ prin semi]ntunericul c[lduros al s[lii; din c`nd ]n c`nd]=i plecau gur[pe gur[, din c`nd ]n c`nd st[teau]nainte a unei oglinzi, cu capetele r[zimate unul de altul, =i r`deau. Era un contrast pl[cut: fa`a lui tras[=i fin[din care nu se putuse]nc[=terge am[r[ciunea unei tinere`i ap[sate, ci r[m[sese ]nc[ ]ntr-o tr[s]tur[ de nespus[ naivitate ]n jurul gurii, l`ng[fizionomia oval[, rotunjit[=i alb[a ei... chipul unui t`n[r demon l`ng[chipul unui]nger ce n-a cunoscut niciodat[ ]ndoiala.

Dou[vorbe concludive. Cine este omul adev[rat al acestor]nt`mpl[ri, Dan ori Dionis? Mul`i din lectorii no=tri vor fi c[utat cheia]nt`mpl[rilor lui ]n lucrurile ce-l ]ncunjurau; ei vor fi g[sit elementele constitutive a vie`ii lui suflete=ti]n realitate: Ruben e Riven; umbra din perete, care joac[un rol at`t de mare, e portretul cu ochii alba=tri; cu dispari`iunea acestuia dispare ceea ce ve`i fi ]ndemna`i a numi o idee fix[;]n fine, cu firul cauzalit[`ii ]n m`n[, mul`i vor g`ndi a fi ghicit sensul]nt`mpl[rilor lui, reduc`ndu-le la simple vise a unei imagina`ii bolnave.

Fost-au vis sau nu, asta-i]ntrebarea. Nu cumva]nd[r[tul culiselor vie`ii e un regisor a c[rui existen`\ n-o putem explica? Nu cumva suntem asemenea acelor figuran`i care, voind a reprezenta o armat[mare, trec pe scen[,]ncunjur[fondalul =i reapar iar =i? Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate ce dispare]ntr-o

companie veche spre a reap[rea]n una nou[, armat[mare pentru individul constituit]n spectator, dar acela=i num[r m[rginit pentru regizor. Nu sunt aceia=i actori, de=i piesele sunt altele? E drept c[dup[fondal nu suntem]n stare a vedea. — +i nu s-ar putea ca cineva, tr[ind, s[aib[momente de-o luciditate retrospectiv[care s[ni se par[ca reminiscen\ele unui om ce de mult nu mai este?

Nu ezit[m de-a cita c`teva pasaje dintr-o epistol[ a lui Téophile Gautier care coloreaz[ oarecum ideea aceasta: “Nu totdeauna suntem din \ara ce ne-a v[zut n[sc`nd =i de aceea c[ut[m adev[rata noastr[patrie. Acei care sunt f[cu\i]n felul acesta se simt ca exila\i]n ora=ul lor, str[ini l`ng[ c[minul lor =i munci\i de-o nostalgie invers[... Ar fi u=or a ]nsemna nu numai \ara dar chiar =i *secolul ]n care ar fi trebuit s[ se petreac[ existen\ a lor cea adev[rat[... }* }mi pare c-am tr[it odat[ ]n Orient =i, c`nd]n vremea carnavalului m[deghizez cu vrun caftan, cred a relua adev[ratele mele vesminte. Am fost]ntotdeauna surprins c[nu pricep curent limba arab[. *Trebuie s-o fi uitat*”.

LA ANIVERSAR{

Nara\iune original

Ea se numea Cleopatra, iar el Gajus Iulius Caesar Octavian August. Adic[ea citise un roman =-ar fi voit s[fie de dou[zeci =i =ase de ani =i nu era dec`t de paisprezece; el, istoria romanilor =i voia s[fie de patruzeci de ani. Era numai de optsprezece =i umbla la =coal[. Cu toate acestea ast[zi,]n ziua sf-tului Ermil, el uitase pe Octavian August =i a=tepta felicit[ri de ziua lui. Tata i-a dat un ceasornic frumos, mama — o besectea de toalet[, sora — o pereche de papuci. Elis — nimic. Elis, adic[Cleopatra, var[-sa. El se retr[sese]n odaia lui, unde clasicii erau a=eza\i pe-un scrin]n religioas[regul[=i neviolabilitate =i se primbla cu pa=i mari prin cas[. Era brunet =i cam poetic. Avea ochi alba=tri, ceea ce vrea s[zic[mult, =i era frumos b[iet. Acum st[tu cu mirare]naintea oglinzii, se uita cu mirare]n ochii lui proprii =i p[rea c[-i]ntreba ceva. “Tolla mi-a f[cut-o”. Era o vreme]n care,]n urma unui roman spaniol, regina de ast[zi a Egiptului se numea Tolla. El se numea pe atunci Bertrand... tempi passati!

“Nimic! nimic! — =i eu i-am dat de ziua ei o p[pu=[. Adic[ce eu i-am dat! Dac[n-am =tiut ce s[-i dau! Mama mi-a spus s[-i dau o p[pu=[. Tolla, Tolla! — zise el r`z`nd — tare mi-e-ti drag[“. Apoi =ezu la mas[=i g`ndi ad`nc... asupra egalit[vii a dou[hipotenuze. Lu[o coal[mare de h`rtie alb[=i scrise drept]n mijloc: *Regin[! Te iubesc!* Isc[lit: *Gajus Julius Căa]esar Octavian August manu propria.*

Sara era petrecere. Era invitat[=i veri=oara Elis =i — mare minune — a venit. P[rin\ii ei au lep[dat-o acolo =i s-au dus]ntr-alt loc, unde asemenea erau a=tepta\i. Octavian August imperatorul o petrecerea sara p`n-acas[, dac[-l iertau ocupa\iunile statului roman, =i ast[zi — ]l iertau acele ocupa\iuni ale statului roman. Toat[ sara nu vorbi un cuv`nt cu domni=oara. Ea=-i]ncre\ise spr`ncenele]ntre ochi, pe

care-i ridic[sub frunte; cu bra\ele-ncruciate, picior peste picior, =e-dea-nd[r]tnic[ ]ntr-un col\, cu buzele str`ns lipite. Dar pe furi= ea strecura c`te-o raz[drept]n ochii lui. Era m`nioas[. De doi ani se m`nia foarte u-or= i se desm`nia tot at`t de u-or. Odinioar[nu se m`nia defel.

S-apropiase miezul nop\ii. El veni foarte serios. “}mi ve\i da voie, domni-oar[, s[v[petrec p`n-acas[?” Ea se uit[ ]n ochii lui =i-ncepu s[ r`d[.

— Ce r`zi? Ce-i de r`s aicea?

— Bine. Haidem!

Era o noapte frumoas[, lun[, un ger aspru f[r] pic de v`nt. Ninsoarea se l[sase pe garduri =i z[plazuri de-am`ndou] p[r]ile ulicioarei. Z[pada]nc[rcase crengile de copaci =i acoper[mintele caselor. Ghe\u=ul trosnea sub pa=i=i el trecea cu d`nsa de bra\... ea ]n scurteic[ cu guler de blan[, ro=ie la fa\[, capi=onul alb de l`n[ ]nconjura fa\, fruntea. Ea era blond[, *foarte* blond[, cu p[rul ca un caier de c`nep[ =i scurteica — oric`t de groas[ar fi fost — accentua totu=i liniile unei talii fine =i ml[diioase. O broasc[. R`deau vorbind — adic[ mai mult r`s dec`t vorb[. Cine nu=i aduce aminte de tinere\ea sa — =i fiecare a avut una — de acele hot[r`ri de a fi serio=i]n amor, c[-i pe via\[, acea defensiune]n paragrafe a copilei, ca s[nu-i zic[pe nume, s[n-o tutuiasc[— s[n-o s[rute. Celelalte calea-vale, dar o guri\]? c`t lumea. A=a erau =i ei. De vorbit despre... istorie, geografie =i alte lucruri folositoare da! se-n\elege, c`t vrei — dar o guri\[, *tu? pe nume?* — niciodat[!

A=a ar fi =i r[mas — dar luna, luna!

Luna lumina fa\ea ei alb[ca laptele cu obrazii ro=i=i p[rul ei blond, foarte blond, care]nconjura cu lux =i fine\o fa\ plin[=i r`z[toare. Pe c`nd el perora o tem[de astronomie — indiferent[at`t lui c`t =i ei — adic[pe c`nd se nec[jeau unul pe altul, ea se uita la el f[r] s[-l asculte; i-ar fi s[rit ]n g`t, l-ar fi s[rutat de o mie de ori — a=a num[ra ea cel pu\in — dac[— dac[s-ar fi c[zut.

Ah! c[prostu-i — g`ndi ea — nu poate vorbi =i el de altceva, azi cel pu\in — adaose uit`ndu-se timid]n sus la el. Ce frumosu-i =-a=a,

c`nd spune prostii, ]mi place =-a=a — g`ndi tot ea. Apoi nu mai g`ndi nimic sau Dumnezeu =tie ce — destul, dup[ ce t[cu mult f[r[ s-as-culte, zise cam ]ntins =i cam ca =i c`nd n-ar fi b[gat de seam[:

— *Tu*, Ermil, — =i speriat[de ceea ce spusese, nu mai zise nimic. Fa\va ei era ro=ie de ru=ine.

El st[tu pe loc,]i str`nse m`na =i zise]ncet:

— Mai zi o dat[.

— Nu.

— Nu? M[sup[r.. s-o =tii.

— *Tu...* repet[ea]ncet, cu ochii pe jum[tate]nchi=i, cu glas tremur[tor. Era un *tu* singuratic, f[r[de a fi pus]n leg[tur[cu vo fraz[— =i cu toate acestea ce *tu*? Din gura ei venise mai]nt`i.

Vorbir[mai departe — de ast[dat[mai intim — nu despre amor;]ns[totu=i despre un lucru serios — despre c[s[torie, cum ea fondeaz[statele, care-i originea c[s[toriei la indieni, tot lucruri ad`nci. Fiecare *tu* era controversat. C`nd]=i propuneau s[=-i zic[*tu*, mureau de ru=ine, =i=-i ziceau serios, dup[lungi lupte suflete=ti: “Dumniata”; c`nd stabileau diplomatice=te s[=-i zic[d-ta — atunci *tu* — *tu* din gre=eal[, =i iar din gre=eal[, =-a=a mai departe.

}n fine ajunsese la porti\l[.

— Elis! *tu...* nu =tii c`t te iubesc... nici po\i =ti c[ci... c[ci tu nu ai inim[.

Pe nume =i tu? Vezi, g`ndi ea, dar nu zise nimic...

— De c`nd te-am v[zut, de c`nd =tii tu — c[ci tu =tii c[eu te iubesc =i totdeauna aceast[r[ceal[c`nd e=ti singur[cu mine. Totdeauna m[sile=ti s[vorbesc ni=te lucruri pe care nici nu le ascu\i... E=ti rea la inim[, Elis!

— Domnule! zise ea, st[p`nindu-se =i st`nd b[\ ]naintea lui. Vrei s[m[-nve\i cum trebuie s[m[port?

— +i cu toate astea, zise el]ncet =i dureros, luna-nfrumuse\eaz[lumea pentru amorul nostru.

Ea se uit[ ]n sus =i ochii ei umezi de dulci lacrimi str[luceau]n lun[. El]i cuprinsese talia =i se uitau am`ndoi — nu g`ndeau nimic.

Era ceva at`t de dureros, at`t de fericit]n fa\va,]n tot sufletul lor — ai fi r`s =ai fi pl`ns dac[i-ai fi v[zut astfel.

]n fine]ncepur-a r`de — doi copii — r`deau cu lacrimele-n ochi. +i era at`t de argintos r`sul ei =i guri\va at`t de frumoas[— i-ai fi b[ut apa din gur[.

— Domnule, zise ea deodat[c-o seriozitate mare — ast[zi ne-am permis o mul\ime de lucruri foarte nepermise — numai ast[zi =i-mi pare r[u... c[trebuie s[... s[...]

— Ei, s[...? Iar aceast[m`n[de pov[\uitor... Eu nu sunt copil, Elis... s[=tii tu c[nu sunt... Iaca, de exemplu...

— De exemplu...?

— Nu te voi mai str`nge de m`n[, nu \i-oi mai spune pe nume... de azi]nainte.

O! g`ndi ea ]n sine cu p[rere de r[u, dar ce era s[ zic[. +ezur[ pe banca de piatr[ de l`ng[porti\[\... Ea-i]ntoarse spatele =i=i mu=ca unghiile... el se uita]n om[t. Prost lucru!

Ar fi putut sta mult[vreme a=a. Nu =tiu... }n sf`r=it... ea... ]n sf`r=it... domnia ei a fost aceea care — a=a]ncet — c-un pic de m`nie =i nu prea:

— Ermil!

— Aud!

— Eu s[\i spun drept =i s[nu zici c[nu \i-am spus-o... dar.. eu nu te mai iubesc defel... =i tu mi-ai spus-o azi, c[eu nu te iubesc — A=aa! Ea=i pusese ceva]n cap azi: o idee... =i acesta era modul cu care c[uta pretexte de ceart[— =i aceste certe, =tia ea cum se sf`r=esc oare?

— Da! Nu m[iube=ti... repet-o, spune-o... te cred, fiindc[tu nu m-ai iubit niciodat[, zise el cu am[r[ciune. Negri vor trece anii mei... }n toate chipurile voi c[uta s[te uit. Tu ai o inim[de marmur[... Nici z`mbiri, nici lacrimi, nici rug[ciuni, nici]nd[r]tnicia n-o]nmoaie.

— Las[, las[! g`ndi ea =i z`mbi cu m`ndrie c[ poate fi at`t de aspr[.

— Eu \i-am spus-o, domnul meu, de at`tea ori, c[numai amici\va

adev[rat[poate s[fie leg[tura dintre noi. Ce ceri mai mult?... Ce vrei de la mine? adaug[repede.

— Ce vreau, zise el c-o trist[bl`nde\`e, ce vreau? Dar nu vezi tu cum suf[r? Spune-mi numai c[m[iube=ti — spune-o! dar nu cu dou[ ]n\elesuri, nu ca atunci la bal... drept! spune!

— Da! zise ea foarte rece — d-ta =tii c[eu te iubesc, sigur. Da.

— O, ast[r[ceal[! Tu m[omori, Elis! Vorbe=te-mi, zise el rug[tor, cum =tii tu c`teodat[ s[ vorbe=ti, c-o bl`nde\`e uimitoare, c-o dulcea\ de sor' — de iubit[.

— Bine, bine! +tiu eu!

— Ce =tii tu? Iaca c[nu m[mai sup[r..]i vorbesc bl`nd. }mi dai m`na ta? A=a. Spune.

— Vezi tu, Ermil? zise ea c-o seriozitate copil[reasc[=i trist[— tu crezi... tu crezi c[eu am ap[-n vine... c[eu... c[eu nu te iubesc?... Dar s[-\i spun \ie... eu nu sunt aspr[... Ce ai zice tu dac[... dar te rog s[nu spui nim[nui... dac[... dar z[u s[nu spui...

— Ce?

— Vezi tu! formal te-am oprit... am f[g[duin\`a ta c[nu m[vei s[ruta niciodat[. A=a-i?

— A=a.

— Ca s[ănu] mai zici c[eu nu te iubesc — zise sup[rat[— ca s[zici c[eu te iubesc — repet[c-o ru=inoas[gra\ie... ast[zi... ast[zi... }i sim\i cuprins[talia,]nchise ochii, l[s[capul pe um[rul lui =i era aproape s[moar[.

— O! te iubesc... n-ai =tiut niciodat[c`t te iubesc... — glasul ei era dulce, slab, plin de lacrimi, sfîn\it de cea ]nt`i s[rutare.

— Tu e=ti un]nger...]nd[r[tnic... dar un]nger...

Sur`sul obraznic, ochiul cuvios, cochet[ria vesel[ se-ntorc pe r`nd dup-acea s[rutare... chiar lini=tea. Ea=î \inea bra\ul dup[g`tul lui.

— M[duc... =i tu e=ti un m[gar.

— Las' s[fiu... Nu te duce...

— Trebuie... tu! A=a-i c[tu nu vei uita niciodat[aceast[noapte, zise]ncet, a=a de]ncet =i totu=i a=a de clar.

— Ah! niciodat[.

— +i acuma... am s[-\i aduc ceva din cas[... Un dar de ziua ta...
A=a-i?...

Ea intr[iute, se-ntoarse =i-i aduse o cutie mare... Ei o sc[par[jos, dar nu f[cea nimic... era]nc-o s[rutare.

Gajus Iulius Caesar Octavian August se duse acas[. Se a=ez[dina-
intea focului =i zise z`mbind: “Tu e=ti un m[gar!” Deschise cutia. Dea-
supra era un desemn. El era... l[sat]ntr-un je\; o femeie... ea, de di-
napoia je\ului Ji \inea ochii cu m`inile. El]=i ridic[ochii s-o vad[... =i
un moment i se p[ru c-o vede. Dar unde s[fi fost. Dar ce mai era]n
cutie? P[pu=ile ce i le dedese de ziua ei doi ani de-a r`ndul. Pe fruntea
celeia de]nt`i era: “Bertrand e un m[gar”, pe fruntea celeia de a doua:
“Gajus nu-=i are min\ile toate”. Apoi mai era ceva. O mic[carte de
noti\e... impresii din romane, din poezii, scrise-n fiecare zi =i la sf`r=itul
fiec[rei noti\e, ca o]ncheiere, ca o cugetare asupra adormirii: “Ermil,
te iubesc!”.

CEZARA

Nuvel/ original/

I

Era-ntr-o diminea\ de var[. Marea =i-ntindea nesf`r=ita-i alb[-strime, soarele se ridica ]ncet ]n senin[tatea ad`nc-albastr[a cerului, florile se trezeau proaspete dup[somnul lung al nop\ii, st`ncile negre de rou[abureau =i se f[ceau sure, numai p-ici pe coala c[deau din ele, lenevite de c[ldur[, mici buc[\i de nisip =i piatr[.

Din ni=te col\i de st`nci despre apus se ridica o m[n[stire veche ]ncunjurat[ cu muri, asemenea unei cet[\ui, =i de dup[ muri vedeai pe ici pe coala c`te-un v`rf verde de plop ori de castan. Acoper[mintele \uguiete de olane mucig[ite, bolta neagr[ a bisericii, zidurile ]mprejmuitoare risipite =i n[pustite ]n risipa lor de plante grase, de furnici ce=i fondau state, de procesii lungi de g`ze ro=ii care se soreau cu nespus[lene, poarta de stejar de o vechime secular[, sc[rile de piatr[tocite =i m`ncate de mult umblet, toate astea laolalt[ te f[ceau a crede c[ este mai mult o ruin[ oprit[ curiosit[\ii dec`t locuin\.

]n dreapta m[n[stirii se ridicau dealuri cu p[duri, gr[dini, vii, s[-tucene cu c[su\e albe pres[rate prin dungile v[ilor,]n st`nga un drum trecea ca o cordea prin o nem[rginire de lanuri verzi care se pierdeau ]n dep[rtarea orizontului, ]n dreptul ei marea, a c[rei suprafa\ era rupt[ pe ici pe coala de c`te-un col\ de st`nc[ce ie=ea de sub ap[.

De-a lungul zidurilor]mprejmuitoare mergeau c[r[ru=e pe coasta dealului, curmate]n cursul lor de mu=unoaie de c`rti\e. Pe una din c[r[ri vedem un c[lug[r b[tr`n merg`nd spre poarta m[n[stirei, cu m`nile unite dup[spate. Rasa i=e de =iac, e=ncins cu g[itan alb, meta=niile de l`n[ sp`nzur[c-un col\ din s`n, papucii de lemn se t`r`ie =i cl[p[iesc la fiecare pas. Barba alb[ i=e cam rar[, ochii ca z[rul neexpresivi =i cam t`mpi\i; nimic resignat sau ascetic]n el.

Ajuns la poart[, trage clopo\elul, un frate]i deschide, el intr[ ]n curtea ce sem[na a p[r[sit] a m[n]stirei, cu pardoseala ei de pietre p[trate printre care cre=teau]n voie fire de iarb[nalt[, =i-n mijlocu-i c-un iaz ale c[rui maluri erau s[lb[t[cite de fel de fel de buruiene. Brusturi mari, lum`n[rele, sulcin[ =i m[z[richea care=i \ese p[turile ei de flori asupra ]ntregii vegeta\ii pe care o sugrum[ cu ]nc`lciturile ramurilor. Un cerdac lung, umbrit =i multicolon r[spunde c-o scar[ce d[-n curte. B[tr`nul deschide u=a tinzii =i se face nev[zut]n[untru]l cl[diri].

]n zidul lung =i nalt al m[n]stirii, privit din gr[din[, se v[d fere=ti cu gratii negre, ca ferestrele de chilio p[r[site, numai una e toat[-ntre\esut[cu ieder[=i]n dosul acelei mreje de frunze-ntunecoase se v[d]n oale roze albe ce par a c[uta soarele cu capetele lor. Acea fereastr[d[dea]ntr-o chilie pe pere\ii c[rei erau aruncate cu creionul fel de fel de schi\e ciudate — ici un sf`nt, colo un c[\el zv`rcolindu-se]n iarb[, colo icoana foarte bine executat[a unei ruda=te, flori, tufe, capete de femei, bonete, papuci,]n fine, o carte de schi\e risipit[pe perete. Un dulap cu c[r\i biserice=ti, un scaun cu spata nalt[, haine c[lug[re=ti sp`nzurate]ntr-un cui, o lad[zugr[vit[cu fel de fel de flori, un pat simplu de sub care se vedea o pereche de papuci =i un motan negru, iat[toat[ ]mbr[c]mintea. Prin mreaja vie =i tremur[toare a fere=tii p[trundeau razele soarelui =i umpleau semi]ntunericul chiliei cu dungi de lumin[ ]n care se vedeau mii de firicele mi=c[toare care toate jucau]n imperiul unei raze =i dispar din vedere deodat[cu ea.

Pe scaun =ade un c[lug[r t`n[r. El se afl[ ]n acele momente de tr`nd[ ]n care le are un dul[u c`nd =i-ntinde to\i mu=chii ]n soare, lene=, somnoros, f[r] dorin\e. O frunte nalt[ =i egal de larg[ asupra c[reia p[rul formeaz[ un cadru luciu =i negru st[ a=ezat[ deasupra unor ochi ad`nci\i]n boltele lor =i deasupra nasului fin, o gur[cu buze sub\iri, o b[rbie rotunjit[, ochii mul\umi\i, cum am zice, de ei]n=ii privesc c-un fel de con=tiin\[de sine care-ar putea deveni cutezare, expresia lor e un ciudat amestec de vis =i ra\iune rece.

S-apropie de fereastr[=i se uit[ ]n gr[din[jos la iarba moale, crescut[-n umbra virgin[a copacilor, la portocale ce luceau prin frunze, apoi lu[creionul =i desemn[pe perete o portocal[. Lu[un papuc,]l puse pe mas[=i se uit[la el, apoi deschise-o carte bisericeas[=i pe-un col\ de pagin[zugr[vi papucul. +i ce profana\ie a c[r\ilor biserice=ti! Toate marginile erau profile de femei, popi, cavaleri, cer=itori, comedian\i...]n sf`r=it, via\a ]n realitatea ei, m`zg[lit[ ]n fiecare col\ disponibil.

Deodat[intr[b[tr`nul.

— Binecuv`nteaz[, p[rinte.

— Domnul. Ei, Ieronime, zise b[tr`nul vesel =i-ntr-o ureche, ce mai lucrezi, =tregariule?

— Eu? Dar c`nd am mai lucrat eu ceva? Aceast[ presupunere jigne=te caracterul meu, p[rinte... Eu nu lucrez nimica; m[ joc desemn`nd cai verzi pe pere\i; dar s[lucrez...? Sunt mai]n\elept de cum ar[t.

— Faci r[u c[nu-nve\i pictura.

— Eu nu fac nici r[u, nici bine, c[ci nu fac nimic. M[joc.

— }ngropi talentul, fiule,]ngropi talentul.

— }ngrop pe dracul, p[rinte.

— Apage Satana! zise b[tr`nul s[rind ]ntr-un picior =i arunc`n-du-i-se-n bra\e. Ieronim]ncepu s[r`d[.

— Dumnezeu =tie, tat[, de unde iei at`ta veselie. Eu am momente c`nd sunt trist, tu... nu cred.

— Eu trist, Ieronime? S[m[ia dracul, f[tul meu, dac-am fost trist vrodad[. Triste\ea fuge de mine ca cum[tru-meu de t[m`ie. Dar las[ asta... hai ]n ora= cu mine. Azi, intr`nd la stare\ul t[u, am f[cut o fa\ c[tr[nit[=i turceasc[... am spus c[-mi trebuie=ti tu pentr-o com`ndare, am min\it ca totdeauna — ]n sf`r=it,]\i concede societatea mea serioas[de cioclu. Noi, Ieronim, ne-om duce]n ora=... =tiu]ntr-un loc vin bun, =tii colea, phiu! om juca c[r\i cu al\i fr[\iori, om fuma din lulele lungi c`t ziua de azi =i ne-om uita pe fere=ti la duduci! Se-n\elege c[f[r[...

— Se-n\elege.

— M[mir cine dracul te-a c[lug[rit pe tine, blestematule Ieronime?

— M[mir cine dracul te-a c[lug[rit pe tine, p[rinte?

— Cine? Dracul.

S-ar]n=ela cineva crez`nd c[ toate u=urin\ele c[lug[rilor aveau vreo ]nsemn[tate. A=a numitele lor bl[st[m[\ii erau ni=te copil[rii, cu toat[ libertatea vorbelor cu care le-mbr[cau. Un pahar de vin, un joc de c[r\i, o lulea de tutun, din c`nd]n c`nd o privire repezit[ asupra profilului unei copile z`mbitoare — astea erau]n fapt[=i]ntotdeauna toate renumitele lor desfr`n[ri. Tot farmecul consta]n misterul cu care]mbr[cau f[\arnic micile lor pasuri lume=ti.

Ieronim]=i arunc[rasa pe el, t[ie o fa\ [sinistr[, mucalitul b[tr`n t[ie una smintit[ detot, spre a face efect asupra sp[rietului portar, =i am`ndoi ie=ir[repede din m[n[stire, spre a= i st`mp[ra graba mer-sului abia]n drumul mare, ce ducea la ora=.

II

— Contes[, voi face pe p[rintele D-tale s[te sileasc[ca s[fii a mea.

— Cine se-ndoie=te c-o po\i face aceasta, cine, c[e=ti]n stare s-o faci. Tat[ ] meu]\i datore=te bani =i d-ta vrei fata lui. Nimic mai natural. V[ve\i]nvoi am`ndoi asupra pre\ului ca doi oameni de onoare ce sunte\i... dar p`n[nu-\i sunt femeie am dreptul de a te ruga s[m[scute=ti... Vei avea destul timp s[m[chinuie=ti c`nd]\i voi fi femeie.

Frumoasa contes[ ]i]ntoarse spatele =i se uit[din fereast[pe uli\]. Ea]ncepu s[r`d[, c[ci v[zu pe-un b[tr`n mucalit silindu-se a t[ia mutre evlavioase pentru a impune trec[torilor. Ieronim =i Onufrei st[teau]n uli\; Onufrei, num[r`nd metaniile ce le \inea ]n m`inile unite pe p`ntece, Ieronim c-o fa\ de-o ad`nc[=i nobil[seriozitate.

Marchizul Castelmare se uit[lung =i s[lbatec asupra acelei copile ce-i dispre\uia amorul, apoi ie=i iute, tr`ntind u=a dup[sine.

— Ce frumu=el e c[lug[rul cela, =opti contesa z`mbind. +i ce mucalit b[tr`n... Pare un paiazzo]ntr-o rol[de intrigant. Ce nobile

tr[s]turi are t`n[rul... pare un demon... frumos, serios, nep[s]tor. Tot ji trebuie lui Francesco un model pentru demonul lui ]n “C[derea ]ngerilor”... dac-am putea pune m`na pe c[lug[r..

— Maiestre — strig[ea tare, apropiind dou[scaune de fereast[. Intr[un b[tr`n c-o bluz[ de catifea, cu fa\`a nalt[=i senin[, c-o barb[sur[, s-apropie de copil[c-o]ntrebare pe buze.

— Vino l`ng[ mine... +ezi ici... Ia te uit[ la acel c[lug[r t`n[r. Ce frumos demon]n “C[derea]ngerilor”, nu-i a=a?

— Ce frumos Adonis]n “Venus =i Adonis”, zise pictorul sur`z`nd, d-ta Venus, el Adonis.

— Eei! asta-i prea tare.

Francesco i-apuc[m`na]ntr-a sa =i apropie gura de fruntea ei frumoas[.

— E=ti copil[, zise el]ncet, =i de ce nu? Tu vrei s[iube=ti... toat[fibra inimii tale tremur[la aceast[vorb[... Vrei dar ca un b[rbat pe care nu-l iube=ti, acel Castelmare, s[te ia de sovie...? +tii c[sunt bogat... =tii c[te iubesc ca pe fiica mea... =tii c[tat[l t[u te-ar vinde dac[i s-ar pl[ti pre\ul ce-l cere, c[ci e s[rac, desfr`nat, juc[tor... =i c[ nu-i o alt[ cale ca s[ scapi de nenorocire dec`t fugind de aceast[cas[. Vrei un p[rinte?... Iat[-m[... Vrei o cas[? A mea]i st[deschis[. Vrei un amant, Cezara?... Iat[-l. +i eu am iubit... cunosc din tinere\`e aceast[ dulce turbare... Tu e=ti ]nsetat[ dup[ ea... =i cu toate astea ai fi ]n stare s[ scapi din m`n[cel mai frumos model de pictur[... Un]nger de geniu, c[ci demonii sunt]ngeri de geniu... ceilal\`i care au r[mas ]n cer sunt cam prostu\`i.

— Dar bine, tat[, n-o s-alerg eu dup[el, zise ea ro=ie ca focul.

— Vrei s-alerg eu dup[el?

— Ei nu...

— Ei da... Complimentele mele, domni=oar[, zise Francesco repezindu-se spre u=[. L-ar fi oprit... nu-i venea la socoteal[, ... s[nu-opreasc[... nu se c[dea. Ea nu f[cu nimica, ceea ce era mai cuminte]n cazul de fa\[. Pictorul ie=i z`mbind cu r[utate, dar cu deosebire ]nc`ntat de mutrele ce le t[ia Cezara... contrazic[toare, turburi, desparate.

Ea r[mase-ntr-o confuzie. Privea la Ieronim. Ce frumos era... Inimă tremurătoare ea... I-ar fi omor`t dac[ar fi fost al ei... Era nebun[.

Dar ce frumoasă[, ce plină[, ce amabil[era ea! Fa\ a ei era de-o albea\ chilimbarie]ntunecat[numai de-o viorie umbr[, transparen\iunea celui fin sistem venos ce concentrează[ideile artei]n boltit[frunte =i-n acei ochi de-un albastru]ntuneric care scipesc]n umbra genelor lungi =i devin prin asta mai dulci, mai]ntuneco=i, mai demonici. P[rul ei blond pare-o brum[aurit[, gura dulce, cu buza de desupt pu\in mai plină[, p[rea c[cere s[rut[ri, nasul fin =i b[rbia rotund[=i dulce ca la femeile lui Giacomo Palma. At`t de nobil[ , at`t de frumoasă[, capul ei se ridică c-un fel de copil[roas[m`ndrie, astfel cum =i-l ridic[ caii de ras[ arab[ , =-atunci g`tul nalt lua acea energie marmoree =i doritoare totodată[ca g`tul lui Antinous.

Ea=i culc[capul]ntr-o m`n[ =i privi la acel t`n[r c[lug[r cu o indefinibil[, resignat[dorin\]. Toate vorbele lui Francesco ea nu le lua dec`t de glum[, a c[rei realitate, ce-i drept, i-ar fi =i pl[cut. Ce]ntunecoase bucurii sim\ea înimă ei]n acea privire,... cum ar fi dorit... ce ar fi dorit?... Ah! cine o spune, cine-o poate spune, =i care limb[e-ndestul de bogat[ca s[poată exprima acea nem[rginire de sim\iri care se gr[m[desc nu]n amor]nsu=i, ci]n setea de amor. Ea visează[-n fereastră[... s[viseze numai... n-ar fi un p[cat analiza sim\irilor ei?...

III

Onufrei =i Ieronim, trec`nd pe străde, nu vedeau c[ erau urm[r]i de-un om. Era pictorul. Ieronim avea s[ caute la po=t[ , unde =i afl[ , o scrisoare de la un unchi al lui, un b[tr`n sihastru. Iată[ce scria:

Iubite]n Cristos nepoate.

Este o frumoșe\le de zi acum c`nd ]ți scriu =i sunt at`t de plin de dulcea\ a cea proasp[t] a zilei, de mirosul c`mpiilor, de gurile ]nmiite ale naturii, ]nc`t pare c[-mi vine s[spun =i eu naturii ceea ce g`ndesc, ce simt, ce tr[ie-te ]n mine. Lumea mea este o vale, ]ncunjurat[ din toate p[r]ile de st`nci nep[trunse care stau ca un zid dinspre mare, astfel]nc`t suflet de om nu poate =ți acest rai p[m`ntesc unde tr[iesc eu.

Un singur loc de intrare este — o st`nc[ mi=c[ toare ce acoper[ m[iestru gura unei pe=tere care duce p`n-]n[untrul insulei. Altfel cine nu p[trunde prin acea pe=ter[crede c[acest[insul[este o gr[mad[de st`nci sterpe ]n[ ]ate ]n mare, f[r[ vegeta\ie =i f[r[ via\]. Dar cum este inima? De jur ]mprejur stau st`ncile urie=e-ti de granit, ca ni-te p[zitoni negri, pe c`nd valea insulei, ad`nc[=i desigur sub oglinda m[rii, e acoperit[de snopuri de flori, de vi\le s[ ]batice, de ierburi nalte =i mirositoare]n care coasa n-a intrat niciodat[. +i deasupra p[turii af`nate de lume vegetal[ se mi=c[ o lume ]ntreag[ de animale. Mii de albine cutremur[ florile lipindu-se de gura lor, bondarii ]mbr[ca\i ]n catifea, fluturii alba=tri umplu o regiune anumit[ de aer deasupra c[reia vezi tremur`nd lumina soarelui. St`ncile nalte fac ca orizontul meu s[ fie ]ngust. O bucat[ de cer am numai, dar ce bucat[! Un azur ]ntunecos, limpede, transparent, =i numai din c`nd]n c`nd c`te un nourel alb ca =i c`nd s-ar fi v[rsat lapte pe cer. ]n mijlocul v[ ]i e un lac ]n care curg patru izvoare care ropotesc, se sf[desc, r[stoarn[ pietricele toat[ ziua =i toat[ noaptea. E o muzic[ etern[ ]n t[ ]cerea v[ratic[ a v[ ]i =i prin dep[rtare, prin iarba verde, pe costi=e de prund, le vezi mi=c`ndu-se =i =erpuind cu argintul lor fluid, transparent =i viu, arunc`ndu-se ]n bra\ele bulboanelor ]n care se-nv`rtesc nebune, apoi repezindu-se mai departe, p`n[ ce, suspin`nd de satisfacere, s-ad`ncesc]n lac.]n mijlocul acestui lac, care apare negru de oglindirea stufului, ierb[riei =i r[ ]chitelor din jurul lui, este o nou[insul[, mic[, cu o dumbrav[de portocale.]n acea dumbrav[este pe=tera ce am pref[cut-o-n cas[, =i prisaca mea. Toat[acest[insul[-n insul[este o flor[rie s[ ]dit[de mine anume pentru albine. Lucrez toat[ziua c`te ceva. +tii c[-n tinere\ea mea am fost la un sculptor. De aceea, dup[ce-am netezit granitul pe=terii mele, am umplut suprafa\a pere\ilor cu ornamente =i basreliefuri cum le umpli tu cu schi\le. Deosebirea-i c[sculptura e goal[, prin urmare chipurile ce le sculptez eu, asemenea. Pe un perete e Adam =i Eva... Am cercat a prinde]n aceste forme inocen\ a primitiv[... Nici unul din ei nu =tie]nc[censemneaz[iubirea... ei se iubesc f[r[s-o =tie... formele sunt virgine =i neocapte...]n expresia fe\ei am pus duio=ie =i nu pasiune, este un idil

lini=tit =i candid }ntre doi oameni ce n-au con=tiin\ a frumuse\ii, nici a goliciunii lor. Ei umbl[-mbr[\i=a\i sub umbra unui =ir de arbori, dinaintea lor o turm[de miei.

Cu totul altfel e Venus =i Adonis. Venus e numai amor. Ea=i pleac[capul ei }mb[tat de pasiune pe um[rul aceluia t`n[r femeie=te-frumos, timid =i }namorat }n sine, =i el se uit[furi= la formele perfecte ale zei\ei ce-l ferice=te, c[ci i-e ru=ine s[se uite de-a dreptul. El joac[rolul unei fete naive pe care amantul ar fi descoperit-o.

}n genere }mi place a reprezenta pe femeia agresiv[. B[rbatul e fire=te agresiv, va s[zic[natura se repet[}n fiec[e exemplar }n ast[privin\ =i excep\iile ei sunt tocmai femeile agresive. Este o nespus[gentile\ e }n modul cum o femeie ce iube=te =i care e totodat[inocent[, timid[, trebuie s[se apropie de un b[rbat sau ursuz, cine =tie prin ce, sau =i mai pudic =i mai copil dec`t ea. Cum vezi nu vorbesc de curtizane, de femei a c[ror experien\ este c[l]uza amorului, ci tocmai de agresiunea inocen\ei femeie=ti. Deaceea sculptez acum tocmai pe peretele cel mai alb pe Aurora =i Orion. +tii c[ t`n[ra Auror[r[pe=te pe Orion, de care se-namoras[}ns[=i cruda =i vergina Diana =i-l dusese }n insula Delos. }n fa\ a lui Orion exprim acel fond de }ntuneric =i m`ndrie care-l vezi mai }n fa\ a tuturor tinerilor, }n Aurora acea veselie nestingibil[ a fetelor tinere, — a sculpta agresiunea }n o asemenea fa\ este greu... Un lucru-mi pare ciudat. Dup[ orele care }n amor se numesc p[store=ti r[m`ne }n om o profund[descurajare =i triste\ e, ba sus\in chiar c[}n acele momente omul e mai capabil de sinucidere, ba mai nep[s[tor fa\ cu moartea dec`t ori=ic`nd. G[sesc pe de alt[parte c[un t`n[r nesedus e mai greu de a seduce dec`t o fat[, =i c[biata Venus trebuie s[-i fi avut chinul ei cu Adonis. Este un mister }n aceast[aversiune }nainte, }n triste\ e dup[pl[cere. Dar eu nu-l pricep.

Umblu la =coal[. +tii la cine: la albinele mele. Am p[rerea cum c[toate ideile ce plutesc pe suprafa\ a vie\ii oamenilor sunt cre\ii ce arunc[o manta pe un corp ce se mi=c[. Ele sunt altceva dec`t mi=carea corpului }nsu=i, de=i at`rn[de la ea. Mai }nt`i statul albinelor. Ce ordine, m[iestrie, armonie }n lucrare. De ar avea c[r\i, jurnale, universit[\i, ai

vedea pe litera*vi* f[c`nd combina*ii* geniale asupra acestei ordine =-ai g`ndi c[-i f[ptura inteligen*ei*, pe c`nd vezi c[ nu inteligen*a*, ci ceva mai ad`nc aranjeaz[totul cu o sim*ire* sigur[, f[r[gre=. Apoi coloniile. }n toat[vara vedem c`te dou[ sau trei genera*ii* coloniz`ndu-se din statul matern, =i ceea ce ne bucur[este lipsa de fraze =i rezonamente cu care la oameni se-mbrac[aceast[emigrare a superfluen*ei* locuitorilor. Apoi revolu*ii*le. }n tot anul o revolu*iune* contra aristocra*iei*, a curtizanilor reginei — minus contractul so*ial*, ora*iunile* parlamentelor; argumente pentru dreptul divin =i dreptul natural. Cinis et umbra sumus.

Dar, vei r[spunde, p[rinte, duci idei =i cuget[ri }n natur[dup[analogia }mprejur[rilor omene=ti, judeci a=adar organiza*iunile* de stat ale animalelor numai }ntruc`t le vezi asem[n[toare cu cele omene=ti =i }ncifrezi lumea noastr[ }n lumea lor. Nu. Oamenii }n=ii duc o via[ instinctiv[. De obiceiuri =i institu*iuni* crescute pe temeiul naturii se lipesc religiunii subiective, fapte rele =i mizerabile, }ns[ foarte cu scop =i tocmai acomodate cu str`mtoarea de minte a celor mai mul*i* oameni. Asta merge mult[vreme astfel. Te na=ti, te=nsori, faci copii, mori, tocmai a=a ca la animale, numai c[-n loc de uli*a* satului, unde paradeaz[donjuanii patrupezi, exist[la oameni sala de bal, jocul, muzica, unde vezi asemenea junele maimu*e* cu monoclu mirosind femelele. +i astfel trec multe buc[*vi* de vreme, crezi ori nu crezi ceea cu ce *vi* se argumenteaz[excelen*a* acestei lumi, =i mori apoi, f[r[ca cineva s[mai }ntrebe dup[acea musc[care, ca }nv[*at*, a produs maculatur[=tiin*ific*[, ori, dup[}mprejur[ri, a predicat, a agitat republican =.a.m.d. +i poate c[din c`nd }n c`nd *vi*-vin momente de luciditate }n care prive=ti ca trezit din somn =i vezi deodat[cu mirare c-ai tr[it }ntr-o ordine de lucruri strict organizat[, f[r[ca s-o =tii sau s-o vrei aceasta. +i aceast[minte, care }n turburea =i pustia }mpingere =i lupt[a istoriei oamenilor, a istoriei unui ce elementar, are din c`nd }n c`nd c`te o fulgura*iune* de luciditate, aceast[ lecu[ de nonsens s[ vorbeasc[ =i ea? S[ aib[ vo influen[*i*, s[ }nsemneze ceva, s[ incifreze ceva }n natur[, ea care nu-i dec`t o incifra*iune* a aceleia=i naturi? Nici vorb[m[car.

Astfel vedem în marile migrațiuni ale popoarelor; unde fiii minoreni ie-eau din țară pe când stupul matern sta locului, o analogie cu roiurile albinelor. Nu explicăm ce se dau faptelor; ci faptele în-ile sunt adevărate.

Doctrinile pozitive, fie religioase, filozofice, de drept ori de stat nu sunt decât tot atâtea pledoarii ingenioase ale minții, al acestui advocatus diaboli care e silit de voiaj ca să argumenteze toate celea. Acest mizerabil avocat e silit să puie toate într-o lumină strălucită =i, fiindcă existența este în sine mizerabilă, el e nevoit să împodobească cu flori =i c-o aparență de profundă înțelepciune mizeria existenței, pentru a în-ela în =coală =i în biserică pe tucanii cei mici, care întră abia în scenă, asupra valorii vieții reale. Pentru lucrătorii statului onoarea, pentru soldați gloria, pentru principii strălucirea, pentru învâși renumele, pentru proști cerul, =i astfel o generațiune în-eală pe cealaltă prin acest advocatus diaboli moțenit, prin acest sclav silit la =ireșie =i sofisme, care aicea se vaieră ca popă, colo face mutre serioase ca profesor; colo parlamentează ca avocat, dincolo taie fele mizerabile ca cerșitor. Acest din urmă o face pentru-un pahar de vin ce-l are în petto, altul pentru-un titlu, altul pentru bani, altul pentru o coroană, dar la toți în esență este aceea=i, un moment de beșie.

Iată ce învâș eu de la dascălii mei, de la albine — în =coală la ele văd că suntem umbre fără voiaj, automași care facem ceea ce trebuie să facem =i că, pentru că jucăria să nu ne dezgusteze, avem această mână de creieri care ar vrea să ne dovedească că întră-adevăr facem ce voim, că putem face un lucru sau nu... Aceasta-i o în-elare de sine în care mulțimea de probabilități e confundată cu ceea ce suntem siliți a face.

Viața internă a istoriei e instinctivă; viața exterioară, regii, popii, învâși, sunt lustru =i frază =i, cum de pe haina de mătăș pusă pe un cadavru nu poți cunoaște în ce stare se află, astfel de pe aceste vestimente mincinoase nu poți cunoaște cum stă cu istoria înși =i.

Eu, mulțimității naturii, m-am dezbrăcat de haina de-ertăciunii. +tiu că tu ești pînă-acum frate laic. Nu te călugări, copilul meu... nu te preface în rasă =i comanac din ceea ce ești, un băiat cuminte. Am fost sihastru, nu călugăr. A = vrea ca cineva să-mi ieie locul în această

*sih[strie, c[ci sunt b[tr`n =i poate cur`nd s[-mi bat[ora m`ntuirii. Vin[ tu, dar numai dup[ ce voi muri... pe c`t tr[iesc scute=te-m[=i tu. Am trebuin\[de singur[tate. B[tr`nelea este o moarte ]ncet[, ce ]ncet bate inima mea acum, ce iute b[tea ]nainte de 60 de ani... Lume, lume! +i ]ntr-o zi va bate din ce ]n ce mai ]ncet, apoi va ]nceta, c[ci s-a sf`r=it undelemnul candeliei. +tiu c[n-am s[simt c-am s[mor. Va fi o trecere molcom[=i fireasc[, de care nu m[tem. Voi adormi... de nu m-a= trezi numai iar... }i s[rut fruntea, **jile ce jale,***

Euthanasius

IV

Pe c`nd Ieronim ie=ea cu Onufrei dintr-o veche zidire, ]i v[ ]zu Francesco =i intr[ ]n vorb[ cu cel dint`i, ca s[-i steie model pentr-un tablou al s[u. Acesta, v[z`nd c[ n-avea ce g[si de ]mpotrivit b[tr`nului maestro, se-nvoi =i plecar[tustrei spre locuin[a lui.]n drum, p[rintele Onufrei, d`nd ca din ]nt`mplare de m`na pictorului, care con`inea vro c`teva piese de aur, crezu c[ ce-i g[sit ]i bun g[sit =i, str`ng`nd cu mult[ amici\ie =i inten\ie lu[toare m`na acestuia, g`ndi c[ are mult[ cauz[ de-a se dep[rta, mai ales c[ tablele de la cr`=m[ ]-invitau cu dragoste — deci pretest[ce pretest[=i se duse.

]n vremea asta Cezara, curioas[=i neast`mp[rat[, cotrob[ia prin odaia pictorului. Ea s-apropie de tabloul acoperit c-o p`nz[, o ridic[=i se uit[ ]ntruc`t]naintase lucrarea “C[derei]ngerilor”. Cu fa[a de o senin[seriozitate]ntindea Arhangelul Mihail spada sa de foc]n aer. Pletele lui blonde fluturau]mprejurul capului s[u alb ca marmura =i a frun\ii boltite =i ochii lui alba=tri str[luceau pare c[de putere =i energie. Bra\u-i se]ntindea spre haos... aripile lungi =i albe p[reau a se ajunge]ntr-o elips[deasupra umerilor lui =i deasupra frun\ii se-ncovoia un cerc de stele albastre. Fondalul era haos,]n sus str[b[ ]nt pe ici pe colea de c`te-o stea murind, jos]ntunecos =i rece. Dar]n dreptul spadei]ngerului era l[sat[o dung[cenu=ie de loc gol pentru figura demonului urm[rit.

Ea auzi pa=i]n tind[. Un paravan ascundea patul artistului... ea s-ascunse dup[el... =ezu pe pat... =i se uit[. Intr[Francesco cu t`n[ ]rul

c[lu]g[r. Inima-i b[tea]n pere\ii pieptului de credea c[voie=te s[i se sparg[. Artistul]i ar[t[lui Ieronim tabloul =i locul ce are s[-l ocupe chipul s[u pe acea p`nz[; apoi intrar[ am`ndoi]ntr-un cabinet. Cezara nu se mi=ca din loc... t[cea ca pe=tele.

Francesco reveni,]i c[ut[paleta, pensulele, l[s[peste fereast[o perdea de matas[albastr[,]nc` t camera se umplu de un aer vioriu... a=e]z[ la un loc potrivit un pedestal negru de lemn, u=a cabinetului se deschise... =i... Cezara era s[ r[cneasc[... dar ]=i astup[ gura c-o m`nu\ ] =i cu alta ochii. S[vorbim]ncet... cel pu\in lectorii mei]nchipuisc[-=i c[le vorbesc la ureche... ia s[vedem, r[mas-a m`na Cezarei tot la ochi? S`nii]i crescuse]ntr-at`ta de b[t[ile inimii ]nc` t s[rise un bumb de la piept[ra=ul cam]ngust de catifea neagr[... de ce-l =i]ncheiase? Dar cine =tia c[inima ei o s[aib[asemenea turbur[ri? Ea=]i dezbumb[pieptarul, s`nii ei albi ca z[pada se eliberar[ din ]nchisoarea lor de catifea =i ea r[sufl[ ad`nc, de=]ncet. Apoi]=i puse iute m`na la ochi iar, p`n[ce i se r[cori sufletul... Apoi ridic[un dege\el,... cel mic, deasupra ochilor =i se uit[printre degete... V[zu un cap frumos pe ni=te umeri largi =i albi, pe un bust ce p[rea lucrat]n marmur[... Acum era s[-i plesneasc[colanul... ea-l descheie din sponci =i, r[sufl`nd din ce ]n ce mai lini=tit, ]ncepu s[ priveasc[ ]ntregul acel model frumos, din a c[rui mu=chi =i forme respira m`ndria =i noble\ a... M`nile ei ]i c[zur[-n jos, c[ci era obosit[ de emo\iune, dar nu s[tul[ de-a privi. Tremura cu toate astea ca varga =i i-ai fi auzit cl[n\[nirea din\ilor dac[ n-ar fi \inut gura str`ns]ncle=tat[.

Penelul pictorului zbura pe spa\iul gol ce =i-l l[sase pe p`nz[ =i sub m`n[-i se n[scur[formele lui Ieronim, din sus]n jos, form[cu form[p`n[ la umeri, pe care pictorul schi\ dou[ lungi =i str[lucite aripi negre... +edin\ a era lung[. ]n vremea aceea Ieronim st[tea pe pedestal drept, nemi=cat, m`ndru ca un antic Apollo]n semi]ntunericul v`n[t al od[ii, pe care pictorul]l f[cuse anume pentru a nimeri tonul fundamental al figurii.

— Ieronim!]ntrepruse Francesco t[ceera ce domina]n sal[. Cezara se sperie la aceste sunete.]i veni ideea ciudat[c[pictorul are

For the cinema
creation of the
the first film
the first film
the first film
the first film

Jani Cielman '87

de g`nd s[ deie paravanul ]ntr-o parte... atunci ea era descoperit[ ... cu toaleta ei dezordonat[, cu p[rul v`lvoi, cu ochii aprin=i]n cap =i cu fa`a ro=ie ca s`ngele... Dar nu era asta.

Pictorul zise: “Am ajuns la cap. Trebuie s[te fi]ndoit vreodat[ ]n via`a ta de ceva. Reaminte=te-\i acea situa`ie, ca s[v[d ce expresie va lua fa`a ta”.

Ieronim]=i rechem[ ]n minte scrisoarea b[tr`nului Euthanasius =i o z`mbire rece, sceptic[,]i descle=t[pu`in buzele. O, de ar fi ]nm[r-murit astfel! Era o durere m`ndr[ ]n fa`a lui, =i bietei Cezare]i ie=i o lacrim[ ]n ochi.

— Da, da! asta-i expresia! zise Francesco inspirat. Ochii lui se entuziasmar[=i penelul s[u schi\ ]n fug[acele tr[s]turi de-o dureroas[am[r]ciune]n fa`a]ntunecatului s[u geniu infernal.

— Ce nenorocit trebuie s[fi fost c`nd reamintirea ]i schimb[ fa`a — g`ndi Cezara =i o duio=ie dulce =i lini=tit[ ]i umplu sufletul... Ea nu mai era aceea=i. Din tremur[toare deveni lin[ — acuma-l iubea. ]n acea frumoas[ statu[ de marmur[ alb[, ]n acel Adonis ]ncremenit ea presupunea un suflet... }i venea s[ pl`ng[acum... buzele ei se descle=tar[c-o dulce expresie de durere =i de amor, ea=i]nclin[capul]n perini =i=i]nchise ochii. Sim`ea c[ pl`nge f[r[s[vreie.

— Mi-ar trebui]nc[c`teva =edin`e, zise Francesco.

Cezara=i deschise ochii, dar... Francesco tr[sesese perdeaua =i ea-l v[zu din nou pe Adonis al ei]n lumina cea plin[a soarelui. }=i astup[iar ochii =i auzi cum pictorul =i Ieronim se dep[rtaser[ ]n cabinetul al[turat. Ea s[ri repede, tiptil,]ncet, se repezi pe u=-afar[ ]n buduarul ei, s-arunc[pe pat, =ascunse fa`a ]n perini =i bo`ea tot ce]nc[pea]n m`ini. C`nd Francesco intr[ ]n odaia ei, ea s-arunc[ ]n g`tul lui, ]l str`nse spasmodic,]l dezmierd[,]l s[rut[...

— Ce-i, copila mea?

— Nimic.

— }i place?

Ea =opti ceva ne]n`eles, cu ochii plini de lacrimi =i dorin\[.

V

Cezara c[tre Ieronim

Iart[dac-o femeie]i spune c[te iube-te. O femeie frumoas[=i t`n[r], c[ci =tiu c[ sunt frumoas[. Dar =tiu eu... tu e-ti at`t de m`ndru, =tii a privi at`t de rece...Ah! cum a= topi ghea\ a ochilor t[i cu gura mea — iubite! De ce s[mai]mbrac amorul cu v[lul ru=inii... c`nd te iubesc, c`nd a= primi s[fiu servitoarea ta, numai s[m[suferi]ntr-un col\ al casei]n care vei locui tu, s[suferi ca s[s[rut perina pe care va dormi capul t[u. Vezi tu ce copil supus, umilit, este amorul? Tu crezi c[sunt o neru=inat[, o rea, o femeie de def[imat: dar cuget[un lucru, c[a= fi un miel, c[n-a= vorbi un cuv`nt, c[a= t[cea privindu-te, dac[m-ai iubi =i tu pe mine. +tiu eu cum e inima ta? Pot eu =ti? Vin de-mi spune cum este... Ce se petrece]n acea c[m[ru\ unde-a= vrea s[locuiesc eu... numai eu. +i =tii tu cum m[cheam[?

Cezara

Ieronim c[tr[Cezara

C[e-ti frumoas[, cred; c[m[iube=ti,]i mul\[mesc; c[-mi oferi tot ceea ce tu crezi c[m-ar face fericit, m[face s[fiu]n stare de-a-mi jertfi via\ a pentru tine.]i s[rut m`na pentru voin\ a ce ai de-a m[ face fericit, de-i te ]n=eli c`nd crezi c[amorul t[u de femeie m-ar putea face. Amorul este o nenorocire =i fericirea ce mi-o oferi, venin. C[n-o =tii aceasta este]mprejurarea care te face adorabil[. Dac-ai avea pentr-un moment ochii mei, ce altfel]i s-ar ar[ta aceast[lume]n care tu cau\ i spera a g[si ce nu-i]n ea — fericirea. Tu zici s[te iubesc. Dac[te-a= putea iubi ca pe-o stea din cer... da! Dar dac[suspin, dac[doresc... n-aud eu din toate p[r\ile acelea=i suspine ordinare, acelea=i doruri... ordinar; c[ci care-i scopul lor? Pl[ceera dobitoceasc[, reproducerea]n mu=inoiul p[m`ntului de viermi noi cu acelea=i murdare dorin\ e]n piept, pe care le]mbrac[cu lumina lunii =i cu str[lucirea lacurilor; acelea=i s[rut[ri gre\oase, pe care le aseam[n[cu zuzurul zefirilor =i cu aiurierea frunzelor de fag. Este a=a, sau nu?

Prive=te-\i-i, acei tineri cu z`mbiri banale, cu sim\iri muieratice, cu =oapte echivoce, vezi acele femei care le r[spund prin ochiri voluptuoase =i mi=c`ndu=i buzele — vezi!]mprejurul acestui instinct se-nv`rte=te via\ a omenirii... M`ncare =i reproducere, reproducere =i m`ncare!... +i eu s[ cad ]n rolul lor?... S[ cer=esc o s[rutare? S[ fiu sclavul papucului t[u, s[ tremur c`nd]i vei descoperi s`nul... s`nul care m`ini va fi un cadavru, =i care dup[ fiin\ a sa este =i ast[zi? S[ m[ frizez ca s[-\i plac, s[-\i spun minciuni ca s[ petrec mintea ta u=oar[; s[ m[ fac o p[pu= pentru... cine o =i mai spune pentru ce? Nu! nu m[ voi face comedian-tul acelu r[u care st[p`ne=te lumea; mi-e mil[de tine, de mine, mi-e mil[de lumea-ntreag[. Mai bine mi-a= stoarce tot focul din inim[, ca s[se risipeasc[ ]n sc`ntei, dec`t s[animez cu el o sim\ire pe care o cred nu numai culpabil[, ci ordinar[... Las[-i s[se m`ng`ie]n sim\irile lor; las[-i s[se iubeasc[, las[-i s[moar[cum au tr[it: eu voi trece nep[s]tor prin aceast[via[, ca un exilat, ca un paria, ca un nebun!... numai nu ca ei. S`mburele vie\ii este egoismul =i haina lui minciuna. Nu sunt nici egoist, nici mincinos. Adesea, c`nd m[sui pe o piatr[nalt[,]mi pare c[ ]n cre\ii mantalei aruncate peste um[r am]ncremenit =i am devenit o statu[de bronz, pe l`ng[ care trece o lume ce =tie c[ acest bronz nu are nici o sim\ire comun[ cu ea... Las[-m[ ]n m`ndria =i r[ceala mea. Dac[lumea ar trebui s[piar[=i eu a= putea s-o scap printr-o minciun[, eu n-a= spune-o, ci a= l[sa lumea s[piar[. De ce vrei tu s[m[cobor de pe pedestal =i s[m[amestec cu mul\imea? Eu m[uit]n sus, asemenea statuii lui Apollo... fii steaua cea din cer — rece =i luminoas[! — =atunci ochii mei s-or uita etern la tine!

I.

.....

Ieronim p[r]sise m[n]stirea dup[sfatul lui Euthanasius =i tr[ia izolat]ntr-o chilia\ din ora=, pe care =i-o]mpodobise cu flori =i cu schi\e zugr[vite de el.]n aceast[sih[strie primea adesea vizitele lui Francesco. }ntr-o zi el]i ar[t[acestuia scrisoarea Cezarei.

— Ei, ai de g`nd s[zici ba?

— Iat[ce zic, r[spunse ar[t`nd pe a sa.

— F[ce vrei, dar ast[zi vino-n atelierul meu, c[ci tabloul mi-e gata. Plecar[=i venir[— la Cezara acas[.

— Domni=oara Cezara, recomand[Francesco c`nd intrar[.

— Cezara? murmur[Ieronim uimit =i se uit[lung, serios,]n fa\aru=inoas[=i ro=ie a bieteii fete. Ieronim se a=ez[ ]n col\ul unui divan =i p[rea r[u dispus... Francesco ie=i; iar Cezara... s-arunc[la picioarele t`n[rului cu m`inile unite, tremur`nd =i aproape pl`ng`nd.

— O! zise ea]ncet, ca =i c`nd s-ar fi temut de ceea ce zicea, =i apuc`ndu-i o m`n[ o duse la buzele ei — po\i suferi amorul meu? s[-l suferi numai... c[ci nu pretind s[ m[ iube=ti; dar s[ te la=i iubit... ca un copil... Am auzit c[ e=ti ur`tor de femei, singuratic =i am deseperat iubindu-te...

El]i cuprinse talia, o ridic[ ]ncetinel de la p[m`nt, o a=ez[ l`ng[el; apoi]i puse m`na dup[cap =i se uit[drept =i lung]n ochii ei...]i era ciudat... nu-i venea s[cread[ceea ce vedea cu ochii.

— Drept vorbe=ti?]ntreb[el.

Ea=ie plec[fruntea-n jos. V[zuse z`mbetul lui =i v[zuse destul pentru a nu spera nimic. Ah! g`ndi]n sine, ce pl[cere poate g[si un om ca el]ntr-o p[pu=[u=oar[,]n aceast[masc[de cear[a mea? Se]n\elege... Alt b[rbat s-ar sim\i m[gulit, el... nici m[gulit nu-i... +tie c[i se cuvine amor =i m[-ntreab[numai, precum un dasc[l pe eleva lui, amicabile]ns[destul de rece; "Adev[rat vorbe=ti?"

O alt[femeie, mai m`ndr[ de frumoase ea ei, ar fi ie=it v`n[t[de m`nie =i jignit[ de moarte din cas[. Nu se ofer[ o femeie spre a fi refuzat[. Ea? Era trist[. Ar fi pl`ns... ar fi pl`ns de-ar fi murit, dar nu putea fi sup[rat[pe el.

+i el, cu c`t o privea mai mult, cu at`ta o g[sea mai frumoas[. Avea mil[de ea, de=i nu voia s[-i inspire speran\e de=arte, precum ar fi f[cut orice b[rbat]n locu-i.

— Nu c[nu e=ti frumoas[, Cezara. S[vorbim]ncet... te voi numi tu, c[ci]mi e=ti scump[, de=i nu te iubesc]n felul]n care a= dori eu]nsumi. Ascult[. Eu n-am iubit niciodat[=i poate c[nici nu sunt]n

stare. Dar un lucru crede. Nu iubesc pe nimeni, dar dac[a= iubi, sigur c[tu ai trebui s[fii amanta mea. Simt o adorare]n inima mea pentru tine care poate ar deveni amor... dac[... ei bine, dac[nu m-ai iubi tu pe mine. Eu singur nu =tiu cum s[-\i descriu sim\irea ciudat[care-mi r[ce=te inima, adic[nu mi-o r[ce=te at`ta c` t mi-o face somnolent[. Nu am dorin\ e =i tu m-ai]nv[\at de-a le avea... }i pare ciudat asta... dar =i mie. Pare c[te-a= s[ruta... dac[nu m-a= teme c[mi-ai da s[rutarea]napoi; parc[te-a= iubi... atunci c`nd ai fi sup[rat[pe mine.

— Nu pot fi... nu m[pot preface...]n nimic, zise ea. E trist, adao-se lini=tit[=i cu glasul pu\in mai ad`nc, c[ci de la amorul t[u at`rn[fericirea vie\ii mele]ntregi... Acuma Castelmare are jocul liber... nu am cauze de-a m[opune c[s[toriei cu el, c[ci tu nu vrei s[=tii nimica de mine. Nu mai voi s[fug de la tat[l-meu, c[ci trebuie s[caut a-mi uita nenorocirea, de se poate, prin o alt[nenorocire... Sunt femeie... am crezut c[sunt frumoas[... n-o mai pot crede... am crezut c[am dreptul de-a dispre\ui amorul unui om ce m[iube=te... mi sa-a r[sp[tit cumplit acest dispre\ cu aceea=i m[sur[.

— Cezara, zise el]ncet =i]nduio=at... m[la=i tu s[cuget asupra acestui lucru? Am o inim[=i o minte ciudat[. Nimic nu p[trunde]n ele nemijlocit. O idee r[m`ne la mine zile ]ntregi pe suprafa\ a min\ii; nici m[ atinge, nici m[ intereseaz[. Abia dup[ multe zile ea p[trunde-n fundul capului =-atunci devine, prin altele ce le-a fi g[sind acolo, ad`nc[=i]nr[d[cinat[. Cezara,... sim\irile mele sunt tot astfel. Pot vedea un om c[z`nd mort pe uli\ =i momentul ]nt`i nu-mi face nici o impresie... abia dup[ore reapare imaginea lui =i]ncep a pl`nge... pl`ng mult =i urma r[m`ne ne=tears[ ]n inima mea. Tu spui s[am mil[de tine? Eu]\i zic: ai mil[de mine... c[ci dac[vrodat[iubirea ar p[trunde]n inim[-mi, a= muri de amor. Tu nu m[-n\elegi, numai simt c[amorul =i moartea mea vor fi foarte aproape una de alta. Ceea ce am nemijlocit este simpatia... aceasta o ai]ntreag[. Iube=te-m[de voie=ti, dac[— las[s[-\i spun acest dulce cuv`nt — dac[ ai ]ndurarea s-o voie=ti. Tu g`nde=ti c[eu nu te-a= putea iubi? Te]n=eli... Las[-mi

numai timp... ca icoana ta s[p[trund[ad`nc ]n inim[, s[ m[ familiarizez cu aceast[ idee, eu, care n-am fost iubit, nici am iubit pe nime-ne... =i g`ndesc cum c[tot a= putea nebuni iubindu-te.

El o s[rut[pe frunte =i ie=i... Ea sur`se. Lu[ un joc de c[rvi =i le meni, ca s[ vad[ dac-a veni m`ini, =i zise lin,]n=ir`nd c[rvile:

— Dac-a veni m`ini, l-oi iubi; dac[n-a veni, atunci... atunci asemenea l-oi iubi.

.....

Ieronim c[tr[Euthanasius

Dezmierd un chip de copil[ ]n felul meu... adic[umplu un album cu diferitele expresii ale unui singur cap. E ciudat c[ochii mei at`t de clari, pot s[ zic de-o cereasc[ claritate, nu pot cuprinde nimic deodat[. M`zg[lesc pere]ii. Am intrat la o copil[ ]namorat[de mine, pe care]ns[n-o iubesc... Am v[zut-o ro=ie, sfioas[, turburat[... Am zugr[vit]n cartea mea aceast[expresie. A-ngenuncheat l`ng[ mine... m-a rugat s[-i suff[r iubirea... nu-li pot descrie expresia de nevinov[ie, candoare =i amor din fa]a ei... dar am schi]at-o... E de s[rutat schi]a mea. Poate c[ e una din cele mai nimerite din c`te-am zugr[vit. Am pus-o l`ng[ mine. Deconcertare =i o dulce resigna]ie. Un profil ]ngeresc. I-am spus cuvinte bune. O raz[ de speran\[ ]n acea amabil[ m`hnire a fe]ei. O adorabil[schi]\[. Dar simt c[din ce]n ce schi]ele se familiarizeaz[cu inima. N-o iubesc. Nu. Adio, p[rinte.

.....

O iube=ti, f[tul meu, f[r] s-o =tii. Cinis et umbra sumus.

Euthanasius

VI

Sunt oameni pe care spiritele de observa]ie =i femeile]i descoas[dintr-o singur[apuc[tur[— oameni cu pu]in spirit, dar de-un caracter tare, expres, consecvent. Astfel era Castelmare. Dac[o femeie l-ar fi auzit tr[g`nd clop]elul, ar fi =tiut ]ndat[ cu ce fa\[ s[-l primeasc[; dac[ un actor bun i-ar fi auzit pa=ii severi, ap[sa]i =i de-o aspr[ regularitate r[sun`nd prin galeriile =i coridoarele palatului Bianchi, ar fi

=tiut prin o ac\iune reconstructiv[, f[r[s[-l vad[, s[-=i imagineze aproape caracterul omului]n cestiu: o natur[comun[, consecvent[=i puternic[.

Puindu-=i odat[-n minte de-a lua pe Cezara vr`nd-nevr`nd, lui i-erai toate mijloacele binevenite, de=i nu dispunea de multe, c[ci nu avea destul spirit pentru aceasta. Dar,]ntruc`t]l servea inteligen\ai, el cerca a descoperi dac[nu cumva =ireata copil[ar avea vreun amor.

De=i Ieronim nu =tia ce fel e sim\irea lui pentru Cezara,]i pl[cea s[asculte de ea ca un copil de sor[-sa mai mare =i, drept vorbind, ea abuzai]ntr-un mod neiertat de aceast[putere ce-o avea asupra lui. El sim\ea]n prezen\ai ei un fel de duio=ie]n inim[, un fel de fior f[r[de]n\eles al c[rui suvenire]l urm[rea zile]ntregi. Nu se poate zice c[era amor, c[ci, de=i-i pl[cea prezen\ai ei, totu=i]i pl[cea =i mai mult ca, departe de ea, s[cugete la d`nsa. ]n asemenea resuveniri, ]n care el se juca cu imaginea-i, prezen\ai ei aieva ]i era chiar sup[r[toare. Sim\ea parec[ un ghimpe ]n inim[ c`nd ea era fa\[, nu mai avea acea libertate de vis care era esen\ai vie\ii sale =i singura fericire a unui caracter mul\umit, f[r[amor =i f[r[ur[. Dac[mi-ar da pace, g`ndi el ]n sine, totu=i ar fi cum ar fi. Atunci a= \inea-o de m`na ei mic[=i ne-am uita]n lun[—]n virgina lun[— atunci o privesc ca pe o statu[de marmur[sau ca pe-un tablou zugr[vit pe un fond luminos]ntr-o carte cu icoane... Parec[p[rul ei e o spum[de aur, at`t de moale-i... +i fa\ai ei se poleie=te ]ntr-un mod ciudat. Dar nu-mi d[ c`t lumea pace... mereu m[g`tuie... m[ s[rut[ — =i zice c-o iubesc. Ba pe dracul. Altfel... e chiar frumoas[ — s[ spun dreptul. B[rbia se rotunje=te ca un m[r galben... guri\ai c`teodat[parc[-i o cirea=[... =i ochii, ah ochii! Numai de nu i-ar apropia de-ai mei...]mi atinge genele =i m[-nfioar[p`n-]n t[lp[. Atunci nu mai v[d ce frumoas[e... o negur[ ]mi]ntunec[ochii... atunci a= omor]-o... Asta nu-i trai, asta-i chin! Dar biata copil[... s[fiu drept... ce =tie ea c[m[chinuie.

+i azi umbli prin gr[dina palatului Bianchi. Asemenea unor aripi de vultur s[lbatic cuprindea ca un privaz p[rul negru =i uscat, acea frumoas[=i ostenit[fa\[de marmur[de Paros. Pleoapele pe jum[tate

l[sate-n jos tr[dau m[rimea ochilor lui de-un]ntunecos =i demonic albastru =i cu toate acestea dezgusta\i, buzele-ntredeschise ar[tau o energic[durere =i numai g`tul se-ndoia cu m`ndrie, ca =i c`nd nu =i-ar fi pierdut-o sub greutatea vie\ii. — Noaptea era lucie, aerul p[rea nins de razele lunii, care se furi=au prin ]ntunecoasa verdea\ a copacilor. El =ezu pe o banc[, cu m`nile unite =i l[sate peste genunchi, cu fruntea plecat[=i p[rul risipit peste ea, g`ndea lucruri de care nu=i da seama =i numai luna lunec`nd pintre nouri umplea noaptea de vis. S-auzi un fo=net u=or care-l trezi... Era ea. Cum se schimbasese acum? Fa\ea ei nu mai era tras[, ci se rotunjea v[dit, s`nii ei erau mai plini, numai ro=a\ din obraz disp[ruse, f[c`nd loc unei palori care-i da un aer de nespus[bl`nde\e. Ochii nu mai aveau acea s[lbatic[ =i nop-toas[ str[lucire ]n ad`ncimea c[rora fulgera]ntunecosul amor =i]ntunecoasa dorin\[... ci, limpezi\i, nespus de ad`nci, te-ai fi uitat zile ]ntregi ]n ei. Lini=te =i o melancolic[ pace era ]n ad`ncimea lor... +i]n acea fa\ at`t de palid[, plin[ dar trist[, sur`dea suferitor oarecum gura de purpur[... o roz[a Ierihonului a c[rei frumuse\e nu se trece. Ea s-apropia]ncet prin aleile str[b[tute de seninul nop\ii pe c[r[rile albe zugr[vite cu umbrele mrejelor de frunze. Ea-l v[zu, dar nu=i iu\i pasul.]i ghicise ea caracterul? Poate. El st[tea locului =i se uita lung la ea cum s-apropia]ncet, asemenea unei lunatice, ca-n somn.

El..., rezem`ndu=i cotul de spata b[ncii, ]i l[s[ b[rbia pe m`n[, mi=c`ndu=i ]ncet degetele =i se uita uimit, cu ochii str[lucitori, la str[lucitorul ei chip ce s-apropia. Ea =ezu al[turi cu el, dar drept ]n lun[. Nu-i atinse m`na — nimic. Luna o poleia frumos =i ea era]n-destul de viclean[spre a se l[sa muiat[-n]ntreg de aceast[dulce =i voluptoas[lumin[. El o privea mereu. Apoi]=i]ntinse el mai]nt`i m`na =i apuc[ ]ncet m`nu\ea ei fin[ =i rece. Ah! g`ndi, =i un ce nemaisim\it]i trecu prin inim[... ah! cum]mi place acum. Acum se lipi cu-ncetul de chipul ml[dios =i u=or =i, aplec`ndu=i gura la urechea ei,]i =opti lin, de=i cu glasul plin de]nfocare:

— Prive=te la lun[, luna mieze-nop\ii — frumoas[ca un copil de patrusprezece zile =i — rece... Nu sim\i tu c-a]ncetat toat[durerea

vie\ii, orice dorin\[, orice aspirare]n privirea acestui m`ndru tablou din care faci =i tu parte... Acum e=ti]n capul meu,]nger, frumoas\ cum nu te-am v[zut niciodat[... dulce... Nu =tii tu c[eu te iubesc...?

Ea se-nfior[, dar t[cut.

— +i apoi prive=te asupra ora=ului]ntreg, pe acest amestec str[lucit de palate =i drumuri, vezi cum, ajunse de lun[, str[lucesc asupra maselor]ntunecoase v`rfurile turnurilor =i p`nzele de la cor[bii pe r`u. +i cu toate acestea centrul acestui tablou e=ti tu! tu! tu!... Nu s-aude nimic... dec`t departe-n vro gr[adin[privighetoarea =i s-aude vuint]ncet o roat[de ap[. +i tu prive=ti t[cut[=i nevinovat[asupra acestei lumi... Trandafirii]nfloresc pe fa\ta... Tu, regin[a sufletelor, nu e=ti curat[ca izvorul? ml[dioas[ca chiparosul? dulce ca filomela? t`n[r[ ca luna plin[, copil[roas[ ca un canar, iubit[ ca o Dumnezeire? Prive=te, zise el =i mai ]ncet, strada aceea str`mt[=i]ntunecoas[: numai]ntr-un singur col\ ]i taie umbra o dung[de lumin[, dar]n acel loc pare c-a nins... Vino cu mine... vino cu mine acas[... Voi da-ntr-o parte perdeaua din fereasta od[ii mele =i vom privi toat[noaptea la cer... Ah! te iubesc!... \ip[el ap[sat... te iubesc!... o v[d prea bine c[te iubesc!

El o str`nse cu at`ta putere]nc`t se-nclate=tase am`ndoi]ntr-o]mbr[\i=are lung[=i nervoas[. Apoi el rec[zu obosit de-o sim\ire nemai-cunoscut[pe spata b[ncii,]=i]nchise ochii =i=i l[s[capul pe acea spat[. Luna-l b[tea drept]n fa\[, Cezara veni drept]nainte-i, se-nclin[asupr[-i, se \inu cu am`ndou[ m`inile pe spata b[ncii =i=l s[rut[, cu ochii pe jum[tate]nchi=i, de nenum[rate ori. El nu sim\ea nimic... asemenea unui copil ame\it de somn pe care mama]l dezmiard[.

S-auzi o fo=nire]n frunzele unui tufar. “D-zeul meu! — g`ndi ea speriat[ — dac[ m-ar fi v[zut cineva? — Poate Castelmare. S[rmanul copil! Cum se va ]ntoarce el acas[? Acest om poate s[-l p`ndeasc[”.

Ea-l l[s[un moment s[se trezeasc[din acest\ be\ie... apoi]l]ntreb[ ]lin, ca =i c`nd n-ar fi vrut s[-i ]ntrerump[ dec`t]ncet g`ndirile lui, somnul lui cel aieva:

— +tii s[m`nuie=ti sabia?

— Da! zise el.

- S[-\i aduc o sabie — nu-i a=a?
- Da...
- +i mi-i da o s[rutare pentru ea?
- Da.

Ea se urc[repede]n palat =i peste dou[minute veni c-o spad[pe care i-o]ncinse, folosindu-se de ocazie de a-l str`nge de mijloc.

- Dulcele meu sloi de ghea\ — tu, marmur[! tu, piatr[, tu!
- D[-mi pace, Cezara. }mi vine s[mor.
- Nu, nu!]ngerul meu... mergi acas[... S[nu \i se]nt`mple nimita pe drum... g`nde=te la Cezara ta... m[rg[ritarule. Nu se putu opri de a-i lua capul]ntre m`ini =i de-a-l mai s[ruta o dat[... tare =i cu zgomot.

- Acum mergi, mergi! Te rog.
- De ce m[rogi?
- Pentru c[te-a= ucide de-ai mai r[m`nea.
- Cum?
- +tiu eu cum, zise ea, viclean[ca un copil.

Ea-l duse p`n-la un h[\i= =i-l ]mpinse afar[ din gr[din[. Apoi se ]ntoarse =i, ]mbr[\o=`nd un trunchi, zise]ncet =i c-un fel de ciud[: “Ieronim! te mu=c!” Ea b[tu cu pumnii]n trunchiul de copac; apoi se duse-n odaia ei =i, rup`ndu-=i cu furie pieptarul de catifea, ]nc`lcindu-=i p[rul at`t de blond, ea se uita]n oglind[cu ochii]neca\i de lacrimi =i cu buzele tremur[toare. Apoi se arunc[ ]n pat =i =optea]ncet, foarte]ncet =i]necat[de suspinuri, cuvinte dulci, nepomenit de dulci =i dezmierd[toare, pintre care str[b[tea numai un nume pronun\at mai tare... Ieronim.

Nu-i merse]ns[tot astfel lui Ieronim. El s-apropie de strada str`mt[, aerul lin al nop\ii ]l trezise =i, de o natur[ mult mai pu\in senzual[ dec`t porumbi\la lui, el r[m[sese numai cu convingerea teoretic[cum c[o iube=te. El trecu prin strada]ntunecoas[cu pasul lui u=or, la care se cuno=tea ca s[zic elastica greutate precum se simte la pasul unui cal de ras[, c`nd auzi]n urm[-i un pas sever, regulat ca al unui soldat, =i recunoscu c[-i al lui Castelmare. El se opri =i se-ntoarse

spre partea dinspre care venea sunetul... Castelmare sosi... T[cere. Ieronim plesni cu v`rful sabiei]ntr-un zid de granit =i, la sc[p[rare, se recunoscur[ambii rivali. }n acela=i moment, f[r] s[se fi schimbat vro vorb[m[car, s[biile]ncepur[a se cruci=a, apoi s-auzi un geam[t... o c[dere grea pe pavagiul dur al stradei; una din cele dou[umbre disp[ru]ntr-o cas[apropiat[... cealalt[r[mase mut[.

VII

Ieronim se-ntinse pe patu-i =i dedese-ntr-o parte perdeaua de la fereast[spre a se uita cum luna apunea]n r`u, f[c`nd parec[din suprafãa lui un drum moale =i luminos, c`nd auzi b[t`nd]ncet]n u=[. El se scul[=i deschise. Era pictorul.

— Tinere, zise el, trebuie s[fugi c`t mai]n grab[din ora=.

— De ce?

— Ai omor`t pe Castelmare.

— +tiu.

— +tii. Dar ceea ce nu =tii poate e c[el e nepotul =i mo=tenitorul lui podestã din acest ora=, c[duelele sunt oprite =i c[po`i ajunge la sp`nzur[toare.

— Ei =i?

— Ei =i? De unde-ai]nv[at acest limbagiu, Ieronim, adaose b[tr`nul molcom, copilul meu! Mi-ar p[rea r[u de capul t[u at`t de frumos. Afar[de-aceea mai ai o considera`ie... Iat-o.

El]i dete o h`rtie m`zg[lit[ ]n linii str`mbe. Acesta o deschise.

Cezara c[tr[Ieronim

Fugi te rog. Nu l-ai ucis pe Castelmare. }n[bu-it de s`nge, au zis oamenilor s[-l aduc[la noi. A povestit tot, cui]i datore=te rana sa. Fugi... te rog! Pot s[te urm[reasc[ ]nc[-n ast[noapte. Ce-i =i mai trist: contele voie=te s[se logodeasc[cu mine]n starea]n care se afl[=i nu am nici o putere de-a rezista!... Dar te iubesc. Crede c[nu voi supravie\ui nenorocirea mea. R[m`ind aici, nu m-ai sc[pa, ci m-ai face numai s[

*mor de Jngrijire... paserea mea! Fugi, =i poate c[... ah! unde-i o speran\ de care s[m[\in?... nu vezi c[nu =tiu ce s[-i zic... /i-a= zice: vino la mine, =i nu pot. Spune-mi: s[te pierd, pentru a te mai vedea o dat[? Nu! Fugi, Ieronim; poate c[vro Jnt`mplare neprev[zut[ s[ m[ p[streze pentru tine... poate contele s[ moar[... Ji doresc moartea... te iubesc! Nu, nu! nu crede c[ te iubesc Jntr-at`t Jnc`t s[-i zic s[ r[m`i...
Adio... dr[gu\ul meu!*

Cezara

Ieronim =arunc[mantia pe umeri =i ei merser[pe \[rmul r`ului, unde Francesco Ji d[du barca lui. El Jmbr[\o= pe b[tr`nul amic, desprinse barca de \[rm, se sui =i pluti Jn josul r`ului p`n[ce, ajung`nd pe luciul Jnalt al m[rii, el arunc[ c`rm[=i lope\i Jn ap[, se culc[Jn barc[sub cerul ce=i ridica Jnstelata sa m[re\ie, =i astfel — un gr[unte plutitor pe aria nem[rginit[a apelor — adormi ad`nc.

A doua zi soarele era sus c`nd Ji deschise ochii. El v[zu c[ barca lui se-n\epenise Jntre ni=te st`nci de piatr[... Soarele st[p`nea cerul =i umplea s`nul m[rii cu lumin[. La malul continental el v[zu r[s[rind din st`nci p[durene o m[n[stire veche prin ale c[rei colonade de piatr[ sur[, Jn cerdac, umblau cu pas regulat =i Jncet c[lug[ri\ie. O gr[din[ unit[ cu murii m[n[stirei se-ntindea p`n[jos la poalele m[rii, care se mi=ca urc`ndu=i apele p`n[l`ng[ un boschet de chiparos =i roze t[inuit Jn ponor`rea unei st`nci, ca un azil de sc[ld[toare.

El se descu\ =i, s[rind de pe-o piatr[pe alta, cercet[st`ncosul s[u imperiu. El d[du de un izvor de ap[vie =i dulce care se repezea cu mult zgomot din fundul unei pe=teri. Intr[Jn pe=ter[... o r[coreal[binef[c[toare Jl cuprinse pe el, pe care soare-l arsesc Jn somnu-i... merse mereu Jnainte... pe=tera se lungea din ce Jn ce =i devenea tot mai Jntunecoas[. Deodat[v[zu ca o zare de senin, dar Ji p[ru c[-i scap[r]. V[z`nd Jns[ c[ ea nu pierea, el s-apropie =i v[zu o bort[, c`t ai b[ga m`na, care corespundea undeva... se uit[ pe ea... v[zu tufi=uri mari =i-i veni un miros adormitor de iarb[. El cerc[ s[ m[reasc[ bor-ta cu puterea m`nilor, dar era un granit greu de Jnl[turat: numai un

bolovan mare p[ru c[se mi=c[. El]l urni, bolovanul se]ntoarse ca-n \\`ni =i l[s] o mic[ intrare pe care o putea trece t`r`ndu-se. El intr[ repede, ]mpinse bolovanul la loc, acoperi chiar zarea cea mic[ cu pietre =i p[m`nt =i, c`nd]=i]ntoarse privirea ca s[vad[unde intrase, r[mase]ncrement de frumoșea priveli-tii.

St`nci urie=e-ti =i cenu=ii erau zidite de jur ]mprejur una peste alta p`n-]n ceruri =i-n mijlocul lor se ad`ncea o vale, o gr[din[de vale cu izvoare,]n mijloc c-un lac =i-n mijlocul lacului o insul[pe care st[teau]n =iruri lungi stupii unei pris[ci mari.

— E insula lui Euthanasius, g`ndi el uimit =i p[=ea ]ncet, minu-n`ndu-se la fiecare pas. P`n[ =i insectele erau ]mbl`nzite]n acest rai. Fluturi curio=i, alba=tri, auri\i, ro=i]i acoperir[p[rul lui lung =i negru,]nc`t capul lui p[rea pres[rat cu flori. Aerul acestei insule era plin de s[rb[tori murmuitoare ale albinelor, bondarilor, fluturilor, iarba ]i ajungea p`n[la piept, m[z[richea punea la\uri]nflorite picioarelor... o c[ldur[, un miros voluptos p[trundea raiul. El s-apropie de lac =i, trec`ndu-l pe unde era vad, veni ]n insul[. Albinele ]nconjur[ b`z`ind pe noul =i t`n[rul]mp[rat al raiului. S-apropie de pe=tera ce =tia c[trebuie s[fie pe aceast[insul[; o g[si]ntr-adev[r sculptat[-n piatr[, g[si dalta =i uneltele de sculptur[, patul, un ulcior cu ap[; dar b[tr`nul lipsea. Pe o mescioar[era o foaie scris[.

“Simt c[m[duva mea devine p[m`nt, c[ s`ngele meu e]nghe\at =i f[r] cuprins ca apa, c[ochii mei abia mai reflecteaz[lumina care tr[iesc. M[sting. +i nu r[m`ne dec`t urciorul de lut]n care au ars lumina unei vie\i bogate. M[voi a=eza sub cascada unui p`r`u; liane =i flori de ap[s[ ]ncunjure cu vegeta\ia lor corpul meu =i s[-mi str\ese p[rul =i barba cu firele lor... =i-n palmele-mi]ntoarse spre izvorul etern al vie\ii, “soarele”, viespii s[-i zideasc[fagurii, cetatea lor de cear[. R`ul curg`nd]n veci proasp[t s[m[dizolve =i s[m[uneasc[cu]ntregul naturii, dar s[m[fereasc[de putrejune. Astfel cadavrul meu va sta ani]ntregi sub torentul curg[tor, ca un b[tr`n rege din basme, adormit pe sute de ani]ntr-o insul[fermecat[“.

Ieronim privi pere\ii sculpta\i cu scene de amor, v[zu c[r\i vechi =i scrieri multe pe poli\ele unui dulap r[zimat de-un perete =i, mirosind apa din ulcior, v[z`nd c[ ea-i r[suflat[ =i b[hnit[, presupuse c[ b[tr`nul trebuia s[fi murit. Astfel el, mo=tenitorul firesc al acestui loca= de pace, a acestei gr[dini]nchise ca o odaie, r[scoli c[r\ile, care erau toate alese =i-i promiteau mult[petrecere; scrierile mo=neagului,]n care fiecare cugetare era un monogram al acestui cap ad`nc =i fericit =i a c[ror rezonan\ era at`t de mare]nc`t fiecare construc\ie trezea o lume de cuget[ri =i analogii ]n capul t`n[rului.]ntr-adev[r, se familiariz[ ]n cur`nd cu micul lui imperiu, era ca acas[, ]ngrijea de straturile gr[dinii =i de stupi, umbla ca o c[prioar[ s[ ]lbatic[ prin tuf[riile =i ierburile insulei. Adesea ]n nop\ile calde se culca gol pe malurile lacului, acoperit numai c-o p`nz[de in — =-atunci natura]ntreag[, murmurul izvoarelor albe, vuirea m[rii, m[re\ia nop\ii]l ad`nceau ]ntr-un somn at`t de tare =i fericit,]n care tr[ia doar ca o plant[, f[r[durere, f[r[vis, f[r[dorin\].

VIII

]n ziua-n care era s[se serbeze cununia Cezarei cu Castelmare, tat[ ] ei, marchizul Bianchi, muri de apoplexie]n mijlocul paharelor =i a comesenilor s[i. C`nd ea-l v[zu ]ntins pe pat, genele ]nc[ deschise peste ochii sticlo=i, gura plin[ de spume, ea se r[zim[ de bolta unei fere=ti =i privi dezgustat[ asupra acelui cadavru care nu =i tr[ise dec`t sie =i care, spre a =i]mplini patime care aveau s[aib[acest sf`r=it, era s-o v`nd[pe ea, chipul de Madon[, omului pe care-l ura mai mult]n lume.

C`nd Castelmare se prezent[, ]ncepu s-o m`ng`ie:

— Contes[, zise el, p[rintele d-tale a murit =i ai r[mas f[r[alt sprijin]n lume dec`t mine, viitorul d-tale b[rbat.

— Ba =i f[r[acesta, zise ea, c[ci d-ta ai]ncetat de-a fi viitorul meu b[rbat — sau cel pu\in anul meu de doliu au dep[rtat aceast[fericit[perspectiv[. Vei bate iar la u=a mea dup[un an.

Castelmare ie=i nemul\umit, arunc`ndu-i o ultim[ privire de ur[ ne]mp[cat]. Francesco o sf[tui de-a p[r[si ora=ul, unde era expus[ urm[ririlor crudului ei adorator, =i s[ se retrag[ la o m[n[stire de c[lug[ri\e ]n apropiere de c`teva ore — unde ea se =i duse dup[ ]nmorm`ntarea tat[lui ei.

Ea sl[bise de grij[, s[rmana copil[... despre Ieronim nu mai auzise nimica, numai c`t c[ barca lui Francesco, ]n care el se pornise pe mare, se g[sise sf[r`mat[la \[rmuri, astfel]nc`t ea-l crezu]necat, mort de mult.

]n murii lini=ti\i ai m[n[stirii ea se reg[si pe sine]ns[=i. Chilia ce i se dedese era cu fereasta-nspre gr[din[=i mare; =i adesea, tr[g`nd z[vorur la u=[ ca s[ nu fie sup[rat[ de intrarea nim[nui, ea privea ore ]ntregi la ]nmiirea undelor dep[rtate ce se pierdeau ]n orizon, la pr[v[latica gr[din[, frumoas[ =i s[lb[t[cit[, care-=i ]nr[d[cinase h[\i=urile =i arborii p`n[l`ng[ \[rm; sau alte d[\i, pierz`ndu-se printre aleile umbroase, ea plivea firele de iarb[de pe c[rare sau se ascundea]ntr-un boschet aproape de \[rm,]n care =edeia ore]ntregi, ad`ncit[ ]n dorul ei f[r[de speran[.

]n zile calde ea se dezbr[ca =i, l[s`ndu-=i hainele-n boschet, se cobora la mare. Chip minunat, ar[tare de z[pad[ ]n care t`n[ra delicate\e, dulcea moliciune a copil[riei era]ntrunit[cu frumoase\ea nobil[, coapt[, suav[, pronun[at[a femeii. Prin transparen\ a general[a unei pielii\i netede se vedeau parc[vinele viorii =i c`nd piciorul ei atinge marea, c`nd simte apele muindu-i corpul, sur`sul s[u devine iar nervos =i s[lbatec, cu toat[ copil[ria ei; ]n lupt[ cu oceanul b[tr`n ea se simte re]ntinerind, ea sur`de cu gura ]ncle=tat[ de energie =i se las[ ]mbr[\o=[rii zgomotoase a oceanului, t[ind din c`nd]n c`nd cu bra\ele albe undele albastre, ]not`nd c`nd pe-o coast[, c`nd pe spate, tologindu-se voluptos pe patul de valuri.

]ncepuse a]nsera =i ea iar se l[sa amorului ei cu marea, iar sur`dea ]n fa\ a valurilor cu acea intensiv[ =i dulce voluptate. =i golise g`tul ei de ninsoare,]=i despletise p[rul pe umerii rotunzi =i pe s`nii crescu\i ]n sete de amor, p`n[r[mase goal[=i frumoas[ca o statu[antic[,

av`nd ]naintea acestei din urm[ avantajul vie\ii, acea piei\ ] cald[, dulce, neted[ care l[sa urme dac-o atingeai. S-arunc[ ]n mare =i ]ncepu s[-noate, puindu=-i drept ]el de ajuns ni=te st`nci ce le vedea un sfert de ceas departe de \]rm.

Undele lini=tite o duceau =i]n cur`nd ajunse la st`ncile din mare. Ea merse=ncetinel de-a lungul lor, rezem`ndu=-i m`inile de pere\ii de piatr[, ajunse la o pe=ter[din care curgea sf`=iat =i str[lucind un izvor, intr[ merg`nd de-a lungul p`r`ului =i deodat[o panoram[cereasc[se deschise ochilor ei...

“D=zeule! ce rai! g`ndi ea — voi sta aici pu\in”. Ea merse=nainte prin iarba care, cald[ =i mirositoare, ]i g`dila corpul, s-arunc[ ]n lacul limpede ca lacrima, a c[rui ap[o f[cea mai s[adoarm[, fugea apoi prin dumbrava de portocale, gonit[de fluturi =i albine... Era nebun[, ca un copil r[t[ci]ntr-o gr[din[fermecat[de basme. }n urm[, v[z`nd c[ soarele se=nclinase, ea se ]ntoarse pe calea pe care venise, dar care fu spaima ei c`nd nu v[zu nici o ie=ire.

Ce s[fac[? Cu g`ndul c[s-a r[t[ci]=i mai primbl[ochii de jur]mprejur... nic[ieri o ie=ire...

“Ah! g`ndi, =i ce-ar fi de a= petrece o noapte]n acest rai fermecat? Cine m[vede =i cine m[=tie?”

.....

Se f[cuse noaptea. Stelele mari =i albe tremurau pe cer =i argintul lunii trecea, sf`=iind valurile transparente de nouri ce se=ncre\eau ]n drumu-i. Noaptea era cald[, ]mb[tat[ de mirosul snopurilor de flori; dealurile str[luceau sub o p`nz[de neguri, apa molcom[a lacului ce=nconjura dumbrava era poleit[=i, tremur`nd, ]=i arunca din c`nd]n c`nd undele sclipitoare spre \]rmii adormi\i. +i-n mijlocul acestei feerii a nop\ii l[sate asupra unui rai ]nconjurat de mare trecea Cezara ca o=nchipuire de z[pad[, cu p[rul ei lung de aur ce-i ajungea la c[lc`ie... Ea mergea]ncet... Toate visele, toat[ ]nc`ntarea unei aroamate nop\i de var[ ]i cuprinsese sufletul ei virgin... ar fi pl`ns! }=i aducea aminte de amantul ei =i-i p[rea c[-i Eva=n paradis, singur[cu

durerea ei. Ea veni l`ng[ lac =i v[zu c[rare de prund pe sub ap[. }ncepu s[ treac[ =i apa fugea rotund ]mprejurul gleznelor ei... Ea se uit[ l-acea dumbrav[ ]nc`ntat[... o dorin\[de fericire]i cuprinse s`nul... era at`t de]nsetat[de amor ca copilul cel t`n[r =i fraged, buzele ei erau uscate de dorin\ a unei s[rut[ri, cugetarea ei era ]mp[imit[ ca un strat cu florile pe jum[tate ve=tezite de ar=i\[. C`nd ajunse]n dumbrav[umbra mirositoare a arborilor nal\i arunca un reflect albastru asupra pielii\ei ei,]nc`t p[rea o statu[ de marmur[ ]n lumin[ viorie... Deodat[ ea v[zu prin arbori o figur[ de om... g`ndea c[-i o]nchipuire a ei, proiectat[pe mrejele de frunze... =i acel chip lu[din ce]n ce conture mai clare... era *el*.

“Ah! g`ndi ea z`mbind, ce nebun[sunt... pretutindenea el,]n frumuse\ea nop\ii,]n t[ceraa dumber[vilor”... El s-apropie... El credea asemenea c[are-o-nchipuire aieva]naintea lui... O privi lung, se privi[lung.

C`nd ]i lu[ m`na... ea \ip[.

— Cezara, strig[el, cuprinz`nd-o-n bra\ele lui... Cezara! e=ti o]nchipuire, un vis, o umbr[a nop\ii zugr[vit[cu z[ ]pada luminii de lun[? Sau e=ti tu? tu?

Ea pl`ngea... nu putea r[spunde. Se credea nebun[, credea c[-i vis, =-ar fi vrut numai ca vecinic s[\ie acel vis.

— Tu e=ti? *Chiar tu?*]ntreb[ea cu glasul]necat c[ci toat[cugetarea ei se-mprosp[tase, toate visele ei reveneau splendide =i doritoare de via\[... Ea nu se mai s[tura privindu-l... +i uitase starea]n care era.

.....

**PROZE
POSTUME**

CONTRAPAGIN{

*** se poate considera d. e. ca scoar\ a volumului (alias doa=c[) scilicet pentru [cine] nu vrea s-o citeasc[sau ca a=a-numit Avant-propos, exprim`ndu-m[ fran\uze=te, ba chiar de capitolul prim al scrierii — dac[ vom [b[ga] bine de seam[. +i s[ vede\i de ce: Pentru cine nu cite=te dec` t titlul [unei] c[r\i, partea cea mai interesant[a c[r\ii — adic[care l-a interesat — [e]n]su=i titlul, pentru cine nu cite=te dec` t prologul unei c[r\i, partea cea mai interesant[e tocmai prologul, pentru c[numai pe el [l-]a citit.

Am vrut s[rectific titlul de pe doa=c[. Cum? Aceast[oper[bun[*** nu e tradus[din chineze=te, dup[cum subsemnatul sau mai bine [ne]subsemnatul a avut onoarea d-a spune în =irul al doilea al acestei f[c[toare de epoc[scrieri, ci aceea a fost numai o stratagem[prin care umilitul de mine am vrut s[fac ca s[mi se citeasc[cel pu\in precu`ntarea acestei *nuvele originale*.

Zic`nd oare c[ nuvela e original[ n-ar fi însemnat de-a-mi t[ia apele din capul locului? Îns[ nu voi cu toate astea s[ v`nd nim[nui m`a-n sac; dac[ cineva dore=te s[ vad[ desf[=ur`ndu-se înaintea ochilor s[i un model, ceva complet, ceva neîntrecut, ca romanele d. e. ale lui Paul de Kock, pardon — ale Mdme George Sand, atuncea îl consiliem mai bine ca s[rump[cu cititul de la aceast[punto-virgul[ce ne lu[m libertatea, d-a a=eza mai gro=cioar[chiar aici; c[ci ceea ce caut[nu va g[si.

Dac[îns[=i aceast[*carte de calicie* (arhaism: declarare de faliment) de autor rom`nesc nu ar fi de ajuns ca s[sperie pe cineva de la citirea acestor =ire, atuncea vom începe anume pentru acest cinic nesperios =i anume:

Precuv`ntare

Cocheta dam[: Lumea — are un stabiliment de foto - =i litografie în care fabric[pe fiecare zi mii =i mii de bilete à *la minute*, cum s-ar zice, care au pe-o parte, un nume oarecare dictat anume de Signora Lume — sub nume îns[Monsignorul culeg[tor de tipografie Destin are insolen\ a pune ce vrea Domnia-sa, ce-i plesne=te prin cap Domniei-sale, ce nu i se dicteaz[.

A=a d. e. doamna Lume
dicteaz[:

D-nu PETRIC{ MOFT
farsor en gros et en detail
COSTEA URL{
Cu minavetul
TACHE CARAGHIOZL~C
Comedian\
COLTUC B~RZEA
Vacari sau în cazul cel
din urm[Bostan-ba=a
STAN ÎNJUR{ TUR{
Om be'iv sau hengeri

Ms. Destin scrie:

PETRIC{ Compte MOFT[E]
om politic
CONSTANTIN URLATORIANO
poète et grand homme de lettres
CONSTANTIN CARAGGIO
Artist dramatique
Prince COLTUQE BARZE
Ministre Secrétaire d'État aux
Affaires & c.
DON ESTEVAN DE LAS JURADORES
journaliste

Astfel d. e. s-a-nt`mplat ca doamna Lume s[dicteze

M. E.
feuilletoniste ennuyant
=i d. Destin s[scrie:
M. E.
Sufler de Teatru

Înc[una. Pe reversul acestor bilete ce circuleaz[pe p[m`nt sunt scrise lucruri nedescifrabile, =i cu toate astea ele se descifr[ toate abia atuncea c`nd biletul înceteaz[d-a circula. Biletele nu circuleaz[toate p`n[ la un anume termin; ele variaza[ în terminele lor. Cu c`t terminul e mai scurt, cu-at`t reversul e mai gol =i abia dup[ce expir[

terminul =tii bine-bine c`t[ valoare intern[ avea biletul — p`n[la expirare biletul are dreptul =i lumea cealalt[are datoria a mai sta la îndoial[, a mai spera sau a mai despara.

Este îns[o individualitate care are preten\iune c[nu se în=eal[în aprecierea sa. Aceast[individualitate se nume=te Gura lumii. Diferen\a caracteristic[, specific[=i esen\iale, între Lume =i Gura lumii e frapant[:

[lum]ea în genere e bun[, gura lumii e rea

[lu]mea e dreapt[, gura lumii nedreapt[

[lu]mea e etern[aceea=i, gura lumii pe fiecă zi alta

*** diferen\ă dintre lume =i gura ei e aceea dintre con=tiin\ [=i [v]orb[— între fond =i form[— între materia etern[=i corpul trec[tor:

[Se-]nt`mpl[îns[c[domnul Destin în loc de-a interpreta [dic]teul d-nei Lumi în bine îl interpret[în r[u, d. e.:

Lumea	Destin
L. SCHUBERT	L. SCHUBERT
Compozitor de geniu	muritor de foame în Viena
L. BURGHARDT	L. BURGHARDT
poet de geniu	muritor de foame în Berlin
M-me...	M-me...
Poet[de geniu	Cer=itoare în Paris
TORQUATO TASSO	TORQUATO TASSO
Epic de geniu	idiot

&c. &c. &c. =i a=a în infinit. Ma=inile din tipografia d-nei Lumi sunt eterne; ele se numesc =i *legi*; combina\iunile curioase a d-lui culeg[tor Destin sunt asemenea curioase; ele se numesc: împrejur[ri.

Gurii lumii jurnali=tii i-au dat înc[o numire, mai frumoas[— a=a ceva gogone\ =i simpatice totodat[— i-au zis: Opiniune public[.

Opiniunea public[— Gura lumii — e imanent[=i emanent[de Public (numire ridicat[pentru: Lume).

Jurnali=tii sunt r[ut[cio=i — au f[cut lumea de sexul d-neilor: *Public* substantivus generis masculini, pe c`nd Lume e substantivus generis feminini id est foemina — =i dup[aceea i-a dat opiniune,

adic[cugetare, pe c`nd oricine =tie c[Lumea, adic[*feminina*, are numai *gur[*, dar nu cap, cugetare, opiniune.

Ceea ce dicteaz[doamna Lume e sigur ca fondul =i ca absolutul, [ceea] ce scrie d. Destin e relativ, e forma acelui fond, acelei m[aterii*]. D. e., dac[d-na Lume dicteaz[: A. Crea\[, dobitoc în piel[e de] om, =i Destinul scrie A. Crea\[, ministru al instruc[iunii, [atunci] acest ministru nu e dec`t forma sau formalitatea fondului, [nu] e dec`t haina ce îmbrac[corpul, nu e dec`t numirea Minis[tru] ce îmbrac[ individul dobitoc, nu e dec`t tichia de m[rg[ritar ce îmbrac[, ce ascunde chelbo=ia.

Fiind a=adar c[doamna Lume sau domnul Public e aceea [sau] acela care d[tactul at`t la existen\,a, c`t =i la judecata asupra] unui umilit individ, ca sub- sau nesubsemnatul, de-aceea îmi iau =i eu libertatea de-a-i adresa urm[toarea adres[pr[in] care cer carte de legitima\iune sau r[va= de drum, pe vechie, pentru de-a cutreiera în-tinsul d-neaei sau domniei-lui Imperiu.

Signora sau Signore,

Nu pot =i nu voi a nega c[influin\,a ce exers\i asupra mea e mare, ba înc[nu v[iau meritul de-a declara în gura mare c[o bun[=i poate cea mai bun[parte din sufletul meu e opera matale =i c[, dac[eu sunt r[u, cauza e c[mata e=ti r[u sau rea, dac[sunt sceptic, cauza e c[mata e=ti sceptic[sau sceptic &c. &c.

Am b[gat înc[alt r[u de seam[la mata.

Mata zici c[în rom`ne=te mai tot ce-i scris e r[u scris, adic[ca =i nescris — =i ceea ce nu-i scris nu se poate cit[i].

Dar cauza e=ti îns[=i sau însu=i mata.

Reversul: pentru cine nu cite=te nu se scrie. S-a scris =i mata n-ai citit, azi mata nu mai cite=ti, dar gol[nimea nu mai [e] nebun[s[scrie pentru ca mata s[nu cite=ti.

Marfa cu care am eu de g`nd s[ trec prin imperiul matale e asemenea scris[. A= voi nu ca s[ *treac[*, ci ca *s[ se treac[*. A= vrea ca s[ se cumpere, dar n-a= vrea ca s[ fie *v`ndut[* cuiva sau *de v`nzare* [pentru] cineva — dupre uzul obi[c]nuit a cam cerut de la unii =i [de]

al\ii. În fine, nu cer o carte de trecere, ci mai mult *petrecere*, =i c` t se poate mai îndelung[.

S[v[spun oare, de v-o fi interes`nd, cum petrec *eu*, [cu]m tr[iesc *eu*? Z[u, dac[ ar fi fost acesta scopul scrisorii mele mai bine n-o mai scriam, c[ci cutezarea mea, oric` t de mare s[fie, n-a ajuns înc[p`n[ acolo, ca [s[ ] cred c[ v-ar interesa într-un grad oarecare s[ =ti\i cum se afl[ umilita [me]a personalitate. Eu v[ scriu, v-o spun curat, ca s[ [a]m, de nu *dreptul*, dar cel pu\in *pretextul* de-a pretinde un r[spuns, =i acel r[spuns, ce mata o nume=ti critic[, nu-l cer dec` t în acela=i grad în interesul matale, [c]` t =i [în] interesul meu. De rest îmi ve\i spune sau îmi ve\i permite cel pu\in a observa la mata ceea ce *vi* sau *mi* se va p[rea destul de important sau de neimportant ca s[-mi comunica\i =i mie; lucru ce se va proba c[nu prea sunt preten\ios.

Sf`r=esc prin a *nu* v[ s[ruta m`na, pentru c[oric` t de mic sunt eu =i oric` t de mare e=ti mata, totu=i celei mai mari p[r\i a matale îi pare bine s[fie egal[cu mine, adic[egale între sine, pentru c[=i eu fac parte din partea cea mare a matale, care parte voie=te suspomenitul lucru, dup[p[rerea unora din ai matale, necuviincios.

Salut îns[pe to\i acei copii buni care, încerc`ndu-se de mine, vor saluta cu p[rere de bine această scrisoare a mea; îns[, fiindc[ salut[ri aeriene =i necunoscute sunt imposibile =i fiindc[ nu voi s[ dau sinet în loc de bani, de-aceea v[ dau matale deplin[ putere executiv[ ca s[-i saluta\i pe to\i în locul meu; lucru ce le va [fi] m[i *drag* dec` t dac[execu\iunea acestei voin\e ar fi fost salt în puterea mea.

În fine, dac[ve\i vedea c[n-am *fond*=i voi s[m[sus\in numai cu *creditul personal* (ca mul\i al\ii) sau cu *furtul* de *prin* al\ii (asemenea ca mul\i) — d[[-m[ ] mata de gol pe mine, cum *n-ai* dat pe al\ii =i d[[-mi] prin verdictul matale deplin[*carte de calicie*.

V-a= fi scris mai mult, dar... la ce s[v[sup[r mai mult cu cartea de vizit[a *unui om*, c`nd grija [ma]tale cea mare e=ti mata însu=i... Îmi permit numai [a] m[subsemna al domniei-voastre

amic or[i] inamic — toute-egale

M. E.

UMBRA MEA

Adeseori c`nd stau ]nainte a fumeg[ toarei lumini galbene a lampei mele, c`nd m[uit]n ochiul ei cel ro=, c`nd deschid c`te-o carte b[tr`n[ plin[ de nerozii b[tr`ne, de credin\ele unei lumi cu capete]ndealtfel ca =i a noastre (lucru ce arat[relativitatea adev[rului), adeseori, zic, conversez cu lampa mea verde =i veche =i m[uit sub cojocirocul ei, c`nd f`lf`ie fantastic, ca =i c`nd i-ar fi dor de tavan. C`nd privesc vis-à-vis de mine, ]n peretele r[u v[ruit, v[d onorabila mea umbr[, cu nasul cam lung =i c[ciula peste ochi, =i-mi fixeaz ochii la ea =i cuget... cugetarea mea e vorb[ pentru ea, c[ci ea m[ ]n\elege =i-mi r[spunde tot ]n g`ndiri lungi =i de=irate la ceea ce-o]ntrebam, f[r[ca s[m[mul\umeasc[acele r[spunsuri, c[ci nu vorbesc]n g`nd dec`t eu cu mine. *Eu cu mine*. Ciudat! Aceast[desp[r]ire a individualit[\ii mele se f[cu izvorul unei cuget[ri ciudate, care m[f[cea s[fixeaz aspru =i lung umbra mea, astfel]nc`t ea, jenat[ de-at`ta c[ut[tur[,]n]ndea]ncet,]ncet conture pe perete p`n[ ce deveni clar[ ca un portret zogr[vit ]n ulei, apoi se ]ngro=[ plastic din perete afar[, astfel ]nc`t s[ri din cadru jos =i m[salut[sur`z`nd, ridic`ndu-=i c[ciula din cap.

— Sara bun[, domnul meu, zisei eu, =i-i]ntinsei m`na, dar d[deam ]n v`nt, c[ci umbra, de=i]mbr[cat[, de=i frumoas[, nu era totu=i alta dec`t umbr[.]i oferii un scaun =i ea =ezu.

— E=ti nemul\umit cu lumea, zise sur`z`nd.

— Da, r[spund eu asemenea sur`z`nd.

Se=n\elege c[acum n-am f[cut dec`t a r[suci* firul cuget[rilor =i a sta de vorb[cu reflectul meu asupra diferitelor probleme ale omenirii.

— +tii ceva,]i zic eu, te las pe p[m`nt ]n locul meu, ]n ]mprejur[rile mele, =i eu m[ duc de-aicea s[-mi petrec c`t[va vreme]n lun[. Unde nu-s oameni, nu poate fi ur[, =i de-aceea am decis de-a-mi petrece

undeva singur, fericit, f[r] grij[, iar tu s[petreci pe p[m`nt ]n locul meu, cu simpla ]ndatorire de-a ]nsemna ]n ziarul t[u tot ce `i se va petrece — memorii pe care le voi citi =i eu.

Lampa ardea]ntre el =i mine, cartea sta deschis[,]n care un pedant dedese curs cuget[riilor sale asupra lumii, orologiul zb`rn`ia r[gu=it 12 ore, umbra mea se culc[pe patul de sc`ndur[ acoperit c-un p[ier, iar eu ]mi luai mantaua de-a umere, m[ uitai, ie=ind din cas[, prin borta u=ii la fata st[p`nei din cas[care tocmai se dezbr[ca ca s[se culce =i ea, apoi pe v`rful degetelor trecui prin buc[t]rie, prin tind[ =i, c`nd [ie=ii] afar[,]nchisei u=a dup[mine =i]ncepui a merge]ncet,]ncet]n lumina lunii, pe stradele largi ale ora=ului cu ferestre =i por`i ]nchise, cu ziduri albe =i g[lbenite de lun[, cu perdelele l[sate, cu c`te un p[zitor de noapte cu musta\`a-nfundat[ ]n gulerul =i gluga mantalei =i c-o pr[jin[subsuori,]n fine, o lini=te somnoroas[, un aer cald de var[, o lun[str[lucit[, stele de aur ce=]]nchideau pleoapele spre a le deschide iar, un cer albastru =i f[r] nori, case nalte a c[ror stre=ini de c[r]mid[se uitau]n lun[— iat[tabloul. Fetele ce dormeau]n budoarele lor profumate, m`ng`iate de-un roi de visuri de aur, studen`i care dormeau cu capul pe c[r`i vis`nd ministerii, dandi vis`nd v`n[ri\* =i cai, pro=ti nevis`nd nimica — ce]mi p[sa mie de lumea asta ce dormea, pe care o uram =i o p[r]seam spre a nu reveni poate]n ea? Pasurile mele grele pocneau]n pietrele p[trate ale stradelor, eu m[-[n]f[=asem]nfundat]n manta cu p[l]ria peste ochi =i mergeam astfel pe luminatele strade, f[r] ca luna s[ ]mi fac[vo umbr[pe ziduri, c[ci pe-a mea o l[sasem acas[, astfel]nc`t eu ]nsumi nu p[ream a fi dec`t o umbr[ne]nc[put[* ce fugea pe murii caselor]n=irate pe r`nd. Cam la finea ora=ului era o cas[galben[, cu ferestrele lucii argintate de lun[, cu perdele albe. B[tui]ncet]n ea.

— Tu e=ti? r[spunse o voce drag[=i molatec[ca de copil[.

— Eu, deschide fereastra, nu e nimeni pe strade, nu te poate vedea nimeni, =-apoi chiar de te-ar vedea...

Fereastra se deschise]ncet, perdeaua se dede]ntr-o parte =i dintre cre`ii perdelei ap[ru, frumos =i palid, capul blond al unui]nger. Luna

ardea drept]n fa\[, astfel]nc` t ochii ei alba=tri str[luceau mai tare =i clipeau ca =i lovi\i de razele soarelui. Sub alba hain[ de noapte, de la g` t]n jos, se tr[dau boureii s` nilor, iar m` nu\ele =i bra\ele ei albe =i goale p` n[[ ]n] umeri mi se]ntinser[=i eu le inundai cu s[rut[ri.

Un moment =i eu s[risem]n fereastr[=i-i cuprinsesem cu m` inile g` tul ei gol, apoi]i luai fa\ a]n m` ini =-o s[rutam cu-at` ta ardoare, o str` ngeam cu-at` ta foc,]nc` t]mi p[rea c-o s[-i beau via\ a toat[din gura ei.

— Onde! zisei eu]ncet, netezindu-i p[rul ei de aur. Onde, =tii tu ceva, vino cu mine]n lun[, vom tr[i a=a de ferici\i acolo, neconturba\i de nimeni, tu pentru mine, eu pentru tine, din visurile noastre vom face castele, din cuget[rile noastre — m[ri cu miliarde de unde, din zilele noastre — veacuri de fericire =i de amor. Hai]n lun[! Las[-i umbra ta acas[, culc-o]n pat, iar tu vino cu mine prin ninsori de stele =i prin ploii de raze, p` n[ ce, departe de acest p[m` nt nenorocit =i negru,]l vom uita, pentru ca s[nu ne avem]n minte dec` t pe noi.

— Haide dar, zise ea]ncunjur` nd g` tul meu cu bra\ele ei albe =i pun` ndu=-i gura pe gura mea.

S[rutarea m[umpluse de geniu =i de putere creatoare. Astfel]mbr[\i=a\i, aruncau neagra =i str[lucita mea m[nta peste umerii ei albi, i-nconjurai talia c-un bra\, str` ng` nd-o tare la pieptul =i la gura mea, iar cu cealalt[m` n[ flutur` nd cealalt[parte a mantalei ne ridicam]ncet,]ncet prin aerul luciu =i str[lucit de razele lunii, prin nourii verzui* ai cerului, prin roiurile de stele, prin ploaia de raze — p` n[ ce ajunser[m ]n lun[. C[l]toria noastr[ nu fuse dec` t o s[rutare lung[. O l[sai acolo,]n aerul cald de pe malul mirositor a unui lac verde =i str[lucit, =i m[-ntorsei pe p[m` nt =i, vr[jindu-l, ]l b[gai ]ntr-o nuc[, iar nuca o f[cui un m[rg[ritar stropit cu aur =i m[rg[ritarul ]l aruncau ]n fundul unei m[ri. M[rimea fiind numai relativ[, astfel ]nc` t ceea ce nou[ni-i mare altora li se pare mic, se-n\elege c[atomii microscopici din acel m[rg[ritar a c[rui margini le era cerul, stropii — stele =i lun[=i soare, acei pitici aveau regii lor, purtau r[zboaie, se urau mereu,]nchipuindu=-i diferite bazaconii despre]nchipuita lor m[rime. Eu, uit` ndu-m[c-un microscop prin coaja cea sub\ire a

m[rg[ritarului, toat[ ]ntunecata lor lucrare [era] astfel]nc` t, oric` t volumul lor devenea de mic, ura lor era tot aceea=i,]nc` t m[rg[ritarul trebuia s[crape de ur[. }] arunca[ ]n mare =i m[-ntorsei la iubita mea din lun[, c[reia[-i] povestii toate ce f[cusem.

Iubitei mele]i f[cui haina de-un gaz albastru, de=i str[veziu ca aerul, prin care se ridica ea]n albea\ cea str[lucit[a rotundelor sale membre;]n p[rul ei blond a=ezasem o citadel[de diamante, s` nul ie=ea vergin, rotund=i mic din haina decoltat[ — astfel ne primblam, eu cu m`na]n jurul g`tului ei, prin umbroasele =i balsamatele dumbr[vi ale lunii, pe l`ng[adormitele lacuri, pe l`ng[ pl`ng`nde izvoare, =i numai privighetori cu glas de argint zburau c`nt`nd din creang[-n creang[ =i umpleau aerul de note divine. C`nd ne a=ezam]n luntre, valorile ascult[toare m`nau neporuncite, dup[ g`ndirea noastr[, luntrea cea aurit[,]n care iubita sta culcat[ ]n mari perini de m[tase, iar eu a=ezasem capul meu]n poalele ei =i visam ceea ce aveam. Acest amor pacific =i dulce ca ideea eternit[ ]ii, f[r[nici o cugetare or[i] o dorin\ [nevergin[, acest amor era aerul vie\ii noastre, s[rutarea copil[reasc[, dulce, profumat[a gurilor noastre,]mpletirea angelic[a bra\elor noastre — un amoriu sunt! Lumea mea nu era dec`t icoana ei str[lucit[, lumea ei — fa\ a mea cea palid[ ]ncadrat[ de p[r negru. Aceast[ via\ era un basm str[lucit[ =i ]nstelat. Acolo era, ]ntre dumbr[vi verzi =i ]ntre st`nci cenu=i, =i un lac cu ap[de aur. C`nd ne sc[ldam acolo r`z`nd =i sub privirea cea ]namorat[ a lunilor, stropeam unul ]n altul cu lungi =iroaie =i stropi de stele care, r[m`ind pe s`nul ei, str[luceau pe albul ei corp p`n[ce, usc`ndu-se ]ntr-un cer=af`esut din argint, corpul ei alb era =i mai neted, =i mai dulce, =i mai str[lucit.

Adesea ea se pref[cea c[se sup[r[=i se ascundea prin tufi=ele labirintice gr[dini. De=i o strigam, ea nu r[spundea p`n[ ce nu-mi pref[ceam vocea ]n privighetoare, astfel ]nc` t, pl`ng`nd dureros prin frunze, o vedeam cum vine]n extaz =i cu ochii umezi, p`n[ ce o prindeam ]n bra\e =i o m`ng`iam pe pieptul meu pe nebunata copil[!

Ca s[petrecem f[cur[m un joc de c[r\i. Regii, reginele =i fan\ii de pe c[r\i erau to\i chipuri copiate din basmele ce ni le spuneam, spre

petrecere, serile, iar fiindc[nu aveam bani, ea se duse la un lac. Acolo fie=tecare frunte de val reflecta o stea... Ea intr[ ]ncet]n apa lacului =i prinse]ncet,]ncet cu m`na din fiecare frunte de val c`te o stea, ca =i c`nd ar fi prins albine de aur, apoi pun`ndu-le]n poale le aduse]n cas[=i le v[rs[pe mas[. Astfel jucam c[r]i pe o frumoas[mas[de marmur[, =i jocul nostru era o poveste lung[=i]ncurcat[, c[reia nu-i mai dam de cap[t p`n[ce nu]ncetam, be\i de somn.

Dar somnul nostru! Bra\e]n bra\e, tologi\i]n perini de m[tase galben[ca aurul, gura mea ap[sat[pe a ei, visam am`ndoi unul =i acela=i vis, care nu era dec`t o repetare magic[a vie\ii noastre f[r[dorin\ea. Ne visam]n ceruri cu oglinzi de argint =i cu s[li]ntinse prin care pluteau]ngeri cu haine de aur =i cu aripi de culorile curcubeului =i-ncin=i]n br`ie de curcubeu, iar blondele lor capete erau ]ncadrate de lungi plete de aur, =i ochii alba=tri se plecau timizi =i mari\*, =i pleoape =i gene lungi. Portale cu st`lpi nal\i de aur, galerii de marmur[alb[, stele albastre pe plafondule de aur a s[lilor mari, toate pline de un aer r[coare =i mirositor; numai o poart[ ]nchis[n-am putut-o trece niciodat[. Deasupra ei,]n triunghi, era un ochi de foc, =i deasupra ochiului — un proverb]n literele str`mbe ale]ntunecatei Arabii. Era doma lui Dumnezeu — proverbul: o enigm[chiar pentru]ngeri. Iat[via\va visurilor noastre.

C`nd ne de=teptam din somn, aurora celor doi sori, ]n haine roz, culegea m[rg[ritarele de argint de prin gr[dinile noastre =i, r`z`nd cu glasul ei de cioc`rlie, ni le arunca din poalele ei pe fa\[* [=i]n patul nostru.

Roua rece c[dea pe s`nul verginei mele iubite =i ea se trezea cu\* frig =i, \in`ndu-=i ochii]nchi=i, []]=i str`ngea ]mprejurul umerilor ei goi plapoma \esut[ din argint =i din culori de curcubeu. C`nd]ns[ ]=i deschidea ochii, sorii r[s[reau calzi =i frumo=i, iar noi ne sculam r`z`nd, somnoro=i, unul de altul, apoi, sp[l`ndu-ne fe\ele]n basin* de marmur[, ie=eam afar[ ]n aerul cald =i str[lucit al fericitei noastre lumi. +i via\va se=ncepea din nou, fericit[=i lin[, o etern[repeti\iune a fericirii de ieri.

GENIU PUSTIU

I

Tasso-n Sco\ia

Dumas zice c[romanul a existat totdeauna. Se poate. El e metafora vie\ii. Privi\i reversul aurit al unei monede calpe, asculta\i c`ntecul absurd al unei zile care n-a avut preten\iunea de-a face mai mult zgomot ]n lume dec`t celelalte]n genere, extrage\i din aste[a] poezia ce poate exista]n ele =i iat[romanul.

Printr-o claie pr[fuit[de c[r\i vechi (am o predilec\iune pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: Novele cu =ase gravuri. Deschid =i dau de istoria unui rege al Sco\iei care era s[devin[prada mor\ii din cauza unui cap de mort]mb[ls[mat. }nchipui\i-v[ ]ns[c[pe cine l-a pus litograful s[figureze]n gravuri de rege al Sco\iei? Pe Tasso! Lesne de explicat: Economia. Am scos]ntradins portretul lui Tasso spre-a-l compara. Era el, tr[sur[cu tr[sur[. Ce coinciden\ e bizare pe fa\ a p[m`ntului, ]mi zisei z`mbind prin visarea mea. Putea-s-ar oare]nt`mpla unui Tasso o istorie asemenea celeia ce-o citeam?...

Uitasem]ns[c[tot ce nu e posibil obiectiv e cu putin\ ]n mintea noastr[=i c[,]n urm[, toate c`te vedem, auzim, cuget[m, judec[m nu sunt dec`t crea\iuni prea arbitrare a propriei noastre subiectivit[\i, iar nu lucruri reale. Via\ a-i vis.

Era o noapte trist[. Ploaia c[dea m[runt[pe stradele nepavate ale Bucure=tilor, ce se tr[geau str`mte =i noroioase prin noianul de case mici =i r[u zidite din care const[ partea cea mai mare a a=anumitei capitale a Rom`niei. Trop[ia prin b[\ile de noroi ce te]mpro=cau cu apa lor cea hleioas[ ]ndat[ce aveai cutezarea de-a pune piciorul c-un pas]nainte. De prin c`rciumi =i pr[v[lii p[trundea prin ferestrele mari =i nesp[late o lumin[ murdar[, mai sl[bit[ ]nc[ prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Din c`nd]n c`nd treceai pe l`ng[vro fereastr[cu perdelele ro=ii, unde]n semi]ntuneric se z[rea c`te

o femeie... Pe ici, pe colea vedeam pe c`te-un roman\ios ce trecea fluier`nd sau c`te-un om beat, care-ndat[ ce chiuia r[gu=it l`ng[fe-
restrele prostitu\iunii, femeia spoit[ce sta]n sticl[aprindea un chibrit
spre a=i ar[ta fa\sa sa uns[din gros =i s`nul s[u ve=tet =i gol — poate
ultimul mijloc de-a sufoca dorin\i murdare]n piepturi st`rpite =i pusti-
ite de corup\iune =i be\ie. Be\ivul intra, semi]ntunericul devenea]ntu-
neric =i amurgul g`ndirilor se pref[cea]ntr-o miaz[-noapte de plumb
c`nd g`ndeam c[=i acela se nume=te om, =i aceea femeie. Trebuie s[
scuzi, trei sferturi ale lumii e a=a, =i dintr-al patrulea — Dumnezeu[e],
ce pu\ine-s caracterele acelea care merit[a se numi omene=ti.

Prin u=a unei c`rciumi deschise auzii `rl`iturile unor coarde false,
pe care le schingiuia sub arcu=ul s[u cel aspru =i cu degetele-i uscate
un biet copil de \igan, =i-n preajma lui s[rea de rumpea p[m`ntul o
muiere-n doi peri =i un \igan rupt =i lung, cu picioarele goale b[gate
]n ni=te papuci largi =i umplu\i cu paie. O veselie grotesc[, ur`t[se
desemna pe fe\ele am`ndurora.

Al[turi era o cafenea. Ploaia =i frigul ce m[p[trunsesse m[silir[
s[intru-n ea. Mirosul tutunului, eternul trictrac al juc[torilor de do-
mino f[cea un efect deosebit asupra sim\urilor mele ame\ite de ploaie
=i de frig. Orologiul, fidel interpret al b[tr`nului timp, sun[de 12 ori
]n limba sa metalic[, spre-a da lumii, ce nu-l asculta, sama c[se scur-
sesse =i a 12 or[a miezului nop\ii. P-ici, pe colea pe l`ng[mese se
z[reau c`te-o grup[ de juc[tori de c[r\i cu p[rul ]n dezordine, \in`nd
c[r\ile]ntr-o m`n[ce tremura, plesnind din degete cu cealalt[ ]nainte
de-a bate, t[cu\i, cu ochii fic=i, mi=c`ndu=i =i mu=c`ndu=i buzele f[r-a
zice o vorb[=i tr[g`nd din c`nd]n c`nd cu sorbituri zgomotoase c`-
te-o gur[din cafeaua sau berea ce le sta dinainte... semn de triumf!

Un june aplecat asupra unui biliard scria cu creta pe p[nura verde
vorba Ilma. Cugetam c[e din vi\sa lui Arpad =i c[=i-o fi sco`nd din
rezervorul memoriei sale vrun dulce nume de iubit[sau vreun ideal
unguresc din romanele lui Mauriciu Jokay. Nu m-am mai ocupat mai
mult de figura acestui t`n[r, suspin[tor poate, ci am]nceput a r[sfoi,
prin ziare streine, unele reviste literare artistice etc. (Ale noastre nici
nu au, nici nu vor a revedea ceva]n privin\sa asta.)

Junele meu se apropie de mine.

— Dup[d-ta, m[rog, =opti el]nclin`ndu-se.

Accent curat rom`nesc — nu e ungar.

— Poftim, zisei,]ntinz`ndu-i ziarul =i surprins de interesul ce-mi insuf[ ]ndat[ce ridicai ochii.

Un om pe care-l cuno=team f[r[a-l cunoa=te, una din acele figuri ce \i se pare c[ai mai v[zut-o vrodat[-n via\[, f[r[s-o fi v[zut nici-odat[, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinit[\i suflate=ti. }ncepui a-l observa cu comoditate. Era frumos, d-o frumuse\e demonic[. Asupra fe\ei sale palide, musculoase, expresive, se ridica o frunte senin[=i rece ca cugetarea unui filozof. Iar asupra frun\ii se zburlea cu o genialitate s[lbatec[p[rul s[u negru-str[lucit, ce c[dea pe ni=te umeri compac\i =i bine f[cu\i. Ochii s[i mari, c[prii, ardeau ca un foc negru sub ni=te mari spr`ncene stufoase =i ]mbinate, iar buzele str`ns lipite, vinete, erau de-o asprime rar[. Ai fi crezut c[e un poet ateu, unul din acei]ngeri c[zu\i, un Satan, nu cum =i-l]nchipuiesc pictorii: zb`rcit, hidos, ur`cios, ci un Satan frumos, de-o frumuse\e str[lucit[, un Satan m`ndru de c[dere, pe-a c[rui frunte Dumnezeu a scris geniul, =i iadul ]nd[r[tnicia, un Satan dumnezeiesc care, trezit ]n cer, a sorbit din lumina cea mai s`nt[, =i-a]mb[ ]tat ochii cu idealele cele mai sublime, =i-a muiat sufletul]n visurile cele mai dragi, pentru ca]n urm[, c[zut pe p[m`nt, s[ nu-i r[m`n[dec`t decep\iunea =i triste\ea, gravat[ ]n jurul buzelor, c[ nu mai e ]n cer. Repedeaa umflare a n[rilor =i vioaia sclipire a ochilor lui semnala o inim[ din cele bune, un caracter pasionat. Talia sa sub\ire, fin[, =i m`na sa alb[cu degete lungi =i aristocrate sem[na cu toate astea a avea o putere de fier. Toat[expresiunea]n sine era d-o putere generoas[, de=i infernal[.

Lu[un ziar rom`nesc. La pagina anun\urilor citi cu o semivoce sarcastic[: Opera italian[... Ugheno\ii.

— Ai vrea s[fie rom`n[? zisei indiferent.

— Se-n\elege. N-am putea avea o muzic[... mai dulce =i mai frumoas[ca cea italian[?

- Nu e=ti venit de mult.
- Nu.
- }n\eleg, zisei.
- De ce?
- Oamenii no=tri, zic eu, sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic — ba =i mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i str[in, de-a ur] tot ce-i rom`nesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limb[, fie ca idee, fie ca mod de-a privi =i a cugeta; c[ci altfel n-am putea trece]n ochii Europei de na\iune civilizata[.
- +i... oare sunte\i aceea de ce vre\i s[trece\i?
- Hm... nu e=ti de aici... cum se vede.
- Nu.
- A... altceva... Ei bine, s-o =tii de la mine c[nimeni nu caut[aicea de-a fi aceea de ce trece. Vezi la noi istorici ce nu cunosc istoria, litera\i =i jurnali=ti ce nu =tiu a scrie, actori ce nu =tiu a juca, mini=tri ce nu =tiu a governa, financieri ce nu =tiu a calcula, =i de aceea at`ta h`rtie m`zg[lit[ f[r[ nici un folos, de-aceea at`tea \ipete bestiale care umplu atmosfera teatrului, de-aceea at`tea schimb[ri de ministeriu, de-aceea at`tea falimente. Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existen\a lui Dumnezeu, dec`t suflete ]namorate ]n limba =i datinele str[bunilor lor, dec`t inimi care s[iubeasc[caracteristica cea expresiv[a poporului nostru, min\i ocupate cu chestiunile de via\ ale acestui popor, c[ruia]i scriem pe spete toate fantasmagoriile falsei noastre civiliza\iuni. Divor\ul... adulterul umb[cu fe\ele boln[icioase, spoite din gros, m[=ti vii, pe stradele noastre: z`mbind femeilor le st`rpe=te, z`mbind b[rba\ilor]i usuc[=i cu toate astea noi le d[m serb[ri =i le sacrific[m nop\ile iernilor noastre, ne cheltuim tinere\ea, care-ar trebui s[apar\in[lucrului spre realizarea acelor ideale spre care \inte=te omenirea toata[, =i familiei... Femeia poporului nostru nu lucreaz[... *are cu ce tr/i*; b[rbatul nu lucreaz[, c[ci n-are la ce lucra — toate fabricile din lume concur[cu mizerabila sa meserie. C`t despre inteligen\a noastr[ — o genera\iune de amploia\i... de semidoc\i... oameni care calculeaz[ cam peste c`\i ani or veni ei la

putere... inteligen\ [fals[, care cunoa=te mai bine istoria Fran\ei dec` t pe-aceea a Rom`niei, fii unor oameni veni\i din toate unghiurile p[m`ntului, c[ci adev[ra\ii copii de rom`n]nc[n-au ajuns s[ ]nvele carte... oameni]n fine care au f[ptur[=i caracter de la ta\ii greci, bulgari =i numai numele de la mum[— de la dizgra\iata Rom`nie. +i ]nc[ dac[ =i-ar ]fi] c`=tigat prin ceva dreptul de-a se numi rom`ni; dar nu. Ei ]=i ur[sc \ara lor mai r[u =i mai cumplit dec`t streinii. O privesc ca un exil, ca o sup[r[toare condi\iune a existen\ei lor... ei sunt... cum o spun]n=ii, rom`ni de na=tere, francezi]n inim[— =i dac[Fran\ a le-ar procura semidoc\ilor no=tri avantajele pe care le l[e] d[nefericita lor patrie, ei ar fi emigrat de mult... cu to\ii!

Pre legea mea, urmai, =terg`ndu-mi sudoarea, arat[-mi un om care s[ scrie romanul Mizeriilor acestei genera\iuni, =i acel om va c[dea ca o bomb[ ]n mijlocul pustiitei noastre inteligen\e, va fi un semizeu pentru mine, un m`ntuitor, poate, pentru \ara lui.

— Schimba\i opiniunea public[, da\i-i o alt[direc\iune, r[scoli\i geniul na\ional — spiritul propriu =i caracteristic al poporului din ad`ncurile ]n care doarme, f[ce\i o uria=[ reac\iune moral[, o revolu\iune de idei, ]n care ideea *rom`nesc* s[fie mai mare dec`t uman, genial, frumos, ]n fine, fi\i rom`ni =i iar rom`ni, zise el]ncet =i r[gu=it.

— Cine s-o fac[asta? Nu sunt to\i astfel? Nu sunt to\i numai receptivi — francezi, italieni, spanioli, tot — numai rom`ni nu?

— O! nu trebuie oameni mul\i pentru asta... Spiritul public este fapta pu\inor oameni. O singur[frunte uns[cu mirul lui Dumnezeu e]n stare s[forme din oceanul cuget[rilor omene=ti o singur[volbur[gigantic[, care s[se-nal\e din fundul abisului m[rrii p`n[ sus ]n nouri g`nditori din cerul luceaf[rului ce se nume=te geniul... Ar[ta\i-le iasma viitorului =i se vor speria de el. Ar[ta\i-le unde-ar ajunge de-ar urma tot astfel =i se vor]ntoarce... Dar]n fine — adaose el c-un sur`s sceptic — de ce s[ cerc[m noi a ridica genera\iunea cu um[rul? Tot ce se-nt`mpl[pe lume rezult[. De-o fi ca ei s[se sting[, se vor stinge =i cu noi =i f[r[de noi — de nu, nu.

Cosmopolit? adaoase el]ncet, hm! cosmopolit sunt =i eu; a= vrea ca omenirea s[fie ca prisma, una singur[, str[lucit[, p[truns[de lumin[, care are]ns[at`tea colori. O prism[ cu mii de colori, un curcubeu cu mii de nuan\e. Na\iunile nu sunt dec`t nuan\ele prismatice ale Omenirii, =i deosebirea dintre ele e at`t de natural[, at`t de explicabil[cum putem explica din]mprejur[ri asemenea* diferen\a dintre individ =i individ. F[ce\i ca toate aceste colori s[fie egal de str[lucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formeaz[=i f[r[care ele ar fi pierdute]n nimicul neexisten\ei, c[ci]n]ntunericul nedrept[\ii =i a barbariei toate na\iunile]=i sunt egale]n abrutizare,]n]ndobitocire,]n fanatism,]n vulgaritate; ci c`nd Lumina abia se reflect[ ]n ele, ea formeaz[ colori prismatice. Sufletul omului e ca un val — sufletul unei na\iuni ca un ocean. C`nd v`ntul cu aripi turburi =i noaptea cu aeru-i brun =i cu nourii suri domne=te asupra m[rii =i a valurilor ei — ea doarme monoton[ =i ]ntunecat[ ]n fundul ei care murmur[ f[r[ ]n\eles; pe c`nd dac[,]n senina =i albastra]mp[r[\ie a cerului]n floare=te Lumina ca o floare de foc, fiecare val reflect[ ]n fruntea sa un soare, iar marea]mprumut[de la cer culoarea sa, seninul geniului s[u, =i le reflect[ ]n visul s[u cel ad`nc =i luciu. C`nd na\iunea e-n]ntuneric, ea doarme-n ad`ncimile geniului =i-a puterilor sale ne=tiute =i tace, iar c`nd Libertatea, civiliza\iunea plutesc asupr[-i, oamenii superiori se ridic[spre a-l reflecta]n frun\ile lor =i a-l arunca apoi]n raze lungi ad`ncimilor poporului, astfel ]nc`t]n s`nul m[rii ]ntregi se face o zi senin[, se r[sfr`nge]n ad`ncul ei cerul. Poe\ii, filozofii unei na\iuni presupun ]n c`ntec =i cuget]n[\imile cerului =i-l comunic[na\iunilor respective. Dar sunt nourii care,]ntunec`nd cerul, ]ntunec[ p[m`ntul. O, nourii — regi ai p[m`ntului vor m`na totdeauna tunetele lor — rezbele asupra popoarelor de valuri; cu toate c[acei nori nu sunt alta dec`t ]ns[=i respirarea ghe\oas[ =i ]ntunecat[ a valurilor nenorocite. Nourii tun[, fulger[ =i acop[r cu o perdea de fier Soarele aurit, =i p`n[ce vor fi ei tirani asupra frun\ilor de valuri, p`n[ce]ntunericul ce-l arunc[ei prin umbra lor cea mare va

p[trunde sufletul ad`nc al m[rii c-o noapte rece =i t[cut[, p`n[atuncea Lumea lui Dumnezeu va fi nenorocit[.

Cei mai nal\i =i mai venino=i nori sunt monarhii.

Cei dup[ei, asemenea de venino=i, sunt diploma\ii.

Tr[snetele lor cu care ruin[, seac[,ucid popoare]ntregi sunt rezbelele.

Sf[r`ma\i monarhii! Nimici\i servii lor cei mai lin=i, diploma\ii; desfiin\ai rezelul =i nu chema\i certele popoarelor dec`t]nainte Tribunalului popoarelor =i atunci Cosmopolitismul cel mai fericit va]nc[lzi p[m`ntul cu razele sale de pace =i de bine.

Judecata acestui june — cam bizar[— m[interes[mult =i sorbeam, ca s[zic a=a, vorbele =optite de buzele sale sub\iri =i palide. Fa'a sa devenea din ce]n ce mai profund[=i mai expresiv[=i lu[un aspect fantastic. M[l[sam t`r`te de r`ul lin al cuget[riilor sale]ntr-o nemargine de vise.

— Nu crede, zise, c[cosmopolitismul cum]l voi eu nu=i are adep\ii s[i fierbin\i. Deodat[cu aceste vorbe, el scoase din buzunarul de pe piept al gherocului un mic jurnal litografiat]n nordul Germaniei. Ie=it dintr-o litografie secret[de sub m`na unor juni apostoli ai Libert[\ii adev[rate, ai Cosmopolitismului celui mai posibil =i celui mai egalitar, acest ziar era interpretul unor idei demne, frumoase, tinere. El chema popoarele la o alian\[ sacr[ contra tiranilor celor r[i ai p[m`ntului, la exilarea din regula lumii a maiest[\ilor meschine, a diploma\ilor g`zi a opiniunii zilei, a rezelului, ]n care se vars[ at`ta s`nge din inima cea s`nt[a popoarelor.

Vis frumos care-a]nceput a fi al lumii]ntregi, vis care, devenit convinc\iune, nu va desfiin\va pe-o cale pacific[=i nep[tat[de s`nge numai capetele cu coroane tiranice, ci =i popoarele ce tiraniz[asupra altora!

B[tu o or[. Atunci el se scul[repede,]=i b[g[ziarul litografiat]n buzunar =i-mi]ntinse dreapta, pe c`nd cu st`nga=i puse p[l]ria-n cap.

— M[numesc Toma Nour... D-ta?

]i spusei numele meu. Dup[aceea ie=i, l[s`nd s[-mi v`jie prin cap ideea de a-l [face] eroul unei nuvele.

}ntorc`ndu-m[ acas[, tocmai c`nd aprind chibritul ca s[dau foc la lamp[, v[d]ntr-o lumin[dubioas[cartea de nuvele cu cele 6 gravuri. Chibritul se stinse =i r[m[sei]n]ntuneric.

— Uite, zisei, oare nu voi g[si]n acest om un Tasso, s[-l studiu mai de-aproape? }ntunericul din jurul meu era metafora acelui nume: Toma Nour.

II

Dup[ce-mi propusesem s[-nm[rmuresc figura sa cea frumoas[ ]n vro novel[a mea, a[m] c[utat negre=it s[fac cu el o cuno=tin\ [mai de aproape.

L-am v[zut]n urm[de mai multe ori =i, fiindc[o atrac\iune instinctiv[m[fermeca]nspre el, de aceea i-am propus s[m[viziteze. C[p[tasem]n el un amic, care nu m[vizita dec`t ca s[ m[ certe, care nu se purta dec`t]n [haine] negre, care r`dea zile ]ntregi cu un r`s de netot]n societatea oamenilor, pentru ca s[pl`ng[acas[, care ura oamenii =i era r[ut[cios ca o bab[, numai ca s[nu plac[unei lumi ce nu-i pl[cea lui.

El nu-mi f[cuse]nc[niciodat[invitarea ca s[-l vizitez.]n fine,]ntr-o zi]mi f[cu aceast[nesp[us[onoare. M-am dus la el. Locuia]ntr-o camer[nalt[, spa\ioas[=i goal[.]n col\urile tavanului paia[n]jenii]=i exersau pacifica =i t[cuta lor industrie,]ntr-un col\ al casei, la p[m`nt, dormeau una peste alta vro c`teva sute de c[r\i, vis`nd fiecare din ele ceea ce cuprindea, ]n alt col\ al casei un pat de lemn c-o saltea de paie, c-o plapum[ ro=ie =i nainte[a] patului o mas[ murdar[, cu supraf[ava ilustrat[ de litere mari latine =i gotice ie=ite de sub bricege-lul vreunui =tregar de copil. Pe mas[, h`rtii, versuri, ziare rupte =i]ntregi, bro=uri efemere ce se]mpart gratis,]n fine, totul un abra-cadabra f[r[ ]n\eles =i f[r[scop.

Dar asupra c[r\ilor culcate-n col\ era aninat]n cui bustul]n m[rime natural[, lucrat]n ulei, a unui copil ca de vro optsprezece [ani], cu p[r negru =i lung, cu buzele sub\iri =i roze, cu fa\ a alb[ca marmura

=i cu ni=te ochi alba=tri mari, sub mari spr`ncene =i lungi gene negre. Ochii cei alba=tri ai copilului erau a=a de str[luci\i, de-un colorit at`t de senin,]nc`t p[reau c[ privesc cu inocen\a, cu dulcea\a lor mai femeiasc[ asupra spectatorului ce privea ]n ei. Era o adev[rat[ oper[ de art[. Cu toate c[ acel portret ]nf[\i=a un chip ]mbr[cat b[rb[te=te, ]ns[ m`nile cele fine, dulci, mici, albe, tr[surile fe\ei de-o paloare delicat[, umed[, str[lucit[, moale, ochii de-o ad`ncime nespus[, fruntea arcat[=i mai mic[, p[rul undoind cam prea lung te-ar fi f[cut a crede c[e chipul unei femei travestite.

— Cine e femeia asta? zic eu lui Toma, care sta tologit pe plapuma lui cea ro=ie.

— A, femeie!... r`se el. Tot femei visa\i. |i-o jur pe omenia mea c[a fost b[rbat ca tine =i ca mine...

— Cu toate astea ace=ti ochi...

— Ace=ti ochi?... O! dac[-ai fi v[zut tu ace=ti ochi vrodat[-n via\ata, \i s-ar fi p[rut c[-i revezi]n fiec`stea v`n[t a dimine\ii,]n fiec`und[ albastr[ a m[rii, ]n fine, [ ]n fie]ce gean[ azurie ivit[ prin nori. C`t era de frumos acest copil =i ce t`n[r a murit. A fost un amic, poate singurul adev[rat ce l-am avut, care m-a iubit cu dezinteresare, care a murit pentru mine; =i dac[ m`na mea diletant[ ]n pictur[a putut s[reproduc[ochii ce \i se par]nc[frumo=i, po\i s[-\i]nchipuie=ti ce frumo=i trebuiau s[fie ei. Frumo=i a-nm[rmurit]n sufletul meu]ntunecos, rece, nebun, precum ar r[m`nea prin nouri pe bolta cea brun[ a nop\ii dou[... numai dou[ stele vinete. Tu, iubitul, mi se pare c[ ai s[ devii foiletonistul vreunui ziar... Dup[ ce voi muri \i voi testa ]ntr-o bro=uric[ romanul vie\ii mele =i vei face din lungii, din obosi\ii mei ani, tri=ti, monotoni =i pl`n=i, o or[de lectur[pentru vrun cutreier[tor de cafenele, pentru vrun t`n[r roman\ios sau pentru vro fat[afectat[, care nu mai are ce pierde, care nu mai poate iubi =i care]nva\ din romane cum s[-i fac[epistolele de amor.

— O!... voi care poza\i ca eroii le=in`nzi ai romancierilor francezi, voi care iubi\i ca sentimentalii germani, r[spunsei eu, voi care m`nca\i

cu toate astea ca englezii materiali=ti, voi tr[i]i mult, =i te-ncredin\ez eu, iubitele, c[tu, cu toat[afecta\iunea ta, cu toat[fa\ a ta de-un eroism palid, ai s[tr[ie=ti mai mult dec` t mine. Pe ce ne prindem?

— Pe ce \i-am spus, replic[Toma, pe biografiile noastre scrise]n form[de nuvele. De-oi muri eu]nainte, \i-o las pe-a mea, de-i muri tu, mo=tenesc eu pe-a ta, =i-at` ta-i tot.

}ntr-o noapte venisem la Toma. Luna str[lucea afar[=i]n cas[nu era lum`nare. Toma sta vis`nd pe patul lui =i fum`nd ]n lungi sorbituri din un ciubuc lung, =i focul din lulea ardea prin ]ntunericul od[ii ca un ochi de foc ro=u ce-ar sclipi prin noapte. Eu stam l`ng[fereastra deschis[=i priveam vis`nd ]n fa\ a cea palid[ a lunii. }n fa\ a locuin\ei lui Toma era un m`ndru palat al unuia din... a=a[-zi=ii!] aristocra\i ai no=tri... Dintr-o fereastr[deschis[din catul de sus auzii, prin aerul nop\ii, tremur`nd notele dulci al unui piano =i un t`n[r =i tremur[tor glas de copil[adiind o rug[ciune u=oar[, profumat[, fantastic[. }mi]nchisei ochii, pentru ca s[visez]n libertate. Mi se p[ru atunci c[sunt]ntr-un pustiu uscat, lung, nisipos ca seceta, deasupra c[ruia lic[rea o lun[fantastic[=i palid[ca fa\ a unei vergine murinde. E miez[noapte... Pustiul tace... aerul e mort =i numai suflarea mea e vie, numai ochiul meu e viu pentru ca s[vad[pe-un nor de argint]n naltul cerului un]nger alb,]ngenuncheat, cu m`inile unite, care c`nt[o rug[ciune divin[, ad`nc[, tremur[toare: rug[ciunea unei vergine. }ntredeschisei ochii =i v[zui prin fereastra arcat[ =i deschis[, ]n mijlocul unui salon str[lucit, o jun[ fat[ muiat[-ntr-o hain[ alb[, ]nfior`nd cu degetele ei sub\iri, lungi, albe, clapele unui piano sonor =i acompaniind \ipetele u=oare ale unor note dumnezeie=ti cu glas[ul] ei dulce, moale =i]ncet. P[rea c[geniul divinului brit Shakespeare expirase asupra p[m`ntului un nou ]nger lunatec, o nou[ Ophelia. Am ]nchis iar ochii, astfel ]nc`t, rec[zut iar]n pustiu cel lung, palatul cel alb se confunda cu nourul de argint, iar juna fat[alb[cu]ngerul]n genunchi. Apoi, str`ng`nd [ochii] silit =i tare, am]nv[scut visul meu]n]ntuneric, n-am mai v[zut nimica, ci auzeam disp[r`nd ca o suvenir]ntunecat[: rug[ciunea unei vergine.

Muzica încetase de mult =i, cu totul în prada impresiunii ei, \ineam înc[ochii str`ns închi=i. C`nd m[de=teptai din reveria mea, fereastrasus[a palatului era închis[, în salon întuneric, =i sticlele ferestrei străluceau ca argintul în alba lumin[a lunii. Aerul era blond =i v[ratec, iar razele lunii, p[trunz`nd în camera lui Toma, izbeau fa\sa, cu care era el culcat în sus. Ea era mai palid[ dec`t alt[dat[=i mi se p[rea c[dou[raze ale lunii aureau dou[mici l[crimioare p[trunse din ochii lui închi=i.

— Pl`ngi? zisei încet =i mi=cat =i eu, c[ci sufletul meu era plin de lacrimi.

— Iubit de-un asemenea înger, f[r[s[-l poți iubi, =opti el încet, cu o voce seac[=i amar[.

— Ce ai? zic eu.

— Ce am? r[spunse Toma. O! dac[-ai cunoa=te tu c`t de pu\in sufletul meu acesta, te-ai înflora — nu =tii, nu-\i poți imagina c`t e de pustiu, c`t e de de=ert în el, e întocmai cu g`ndirea idioat[=i stearp[a unui om a c[rui urechi sunt surde ca lutul, a c[rui gur[e mut[ca p[m`ntul, a c[rui ochi sunt orbi ca piatra. Nu mai simt nimic, =i c`nd mai pot stoarce o lacrim[din ochii mei m[simt ferice. Ai v[zut acel înger închin`ndu-se Dumnezeului s[u — ei bine, acel înger iube=te c-un amor lumesc pe un demon rece, palid, cu inima de bronz, pe mine. +i eu... eu n-o pot iubi. Stele-n cer, amoruri pre p[m`nt, numai în noaptea mea nici o stea, numai în sufletul meu... nici un amor. C`teodat[ numai aud b[t]ile pustiitului meu suflet, c`teodat[suflarea mi se curm[-n piept, ca v`ntul ce se curm[ prin ruinile zdrobite de mun\ii anilor... c`teodat[mai simt =i eu!... O, atunci [mi place s[trec prin lume cu ochii închi=i =i s[tr[iesc sau în trecut sau în viitor. Visez ca copilul ce vorbe=te prin somn, z`mbind, cu Maica Domnului, m[ transport în cer, pun aripi umerilor mei =i p[r[sesc p[m`ntul, pentru ca s[m[dau cu totul acelor umbre divine — visuri care m[poart[din lume-n lume =i m[izbesc din g`ndire în g`ndire. Mor pentru p[m`nt, ca s[tr[iesc în cer.

O! de-a= putea iubi.

}n\elegi tu ce va s[zic[de-a nu *putea* iubi? A trece pin lume singur, m[rginit]n pa=i,]n ochi, s[te zv`rcole=ti ]n str`mtoarea sufletului t[u celui rece, s[cau\i a-l aprofunda =i s[vezi c[e secat =i c[apele sale se pierd]n nisipul sec[ciunei sociale, se ard de c[ldura unei societ[\i de oameni ce tr[iesc numai din ura unuia c[tr[cel[lalt.

A nu iubi nu-i nimica — a nu *putea* iubi e grozav.

Toma Nour, dup[ce sf`r=ise acest apolog al urii =i r[celii, el se scul[din pat =i]ncepu s[traverse* spa\iul cel larg al camerei sale, cu pa=i mari. Lumina lunii b[tea]n fa\a de marmur[a icoanei din perete, a c[rei ochi p[reau c[tr[ia[u]]n noapte.

— O, Ioane! zise Toma, s[rut`nd ochii cei de foc v`n[t a icoanei, Ioane, iart[c[am c[zut]ntr-un iad de ur[, c`nd tu nu-mi predica[ dec`t un cer de amor, suflet de]nger ce ai fost!

Luna s-ascunse-ntr-un nor negru de ploaie spintecat]n dou[r`nduri de lungi fulgere ro=ii. Casa se-ntunec[=i nu se mai v[zu nici acea umbr[pe perete: Ioan, nici acea umbr[de marmur[ce umbla: Toma.

— Toma, zisei eu]ncet, eu m[duc... noapte bun[. Cat[s[nu-nne-bune=ti.

Ie=ii =i m[dusei acas[la mine.

De=i Toma r[m`nea acela=i, dar eu b[gam de sam[c[el se ruina din [zi]]n zi.

}n una din zile]ns[eu luai frumoasa deciziune de-a compune c`t se va putea de serios mina mea, ]n sine cam mucalit[ =i nededat[ de-a fi funebr[, =i a \inea o ora\iune de moral[ =i igien[ acestui om — pe care eu ]l credeam c[-i vun geniu pierdut. A=a e felul meu. ]n visurile mele m[ cred ]n stare de-a deveni un tiran carnivor, setos de s`nge =i amor, avar de aur =i desfr`nat ca un Eliogabal, c`nd]n realitate nici nu sunt]n stare s[m[m`niu cumsecade. At`ta timp sunt =i eu m`nios pe-un om c`t \ine el m`nie pe mine. Ei bine, cu Toma puteam fi mai sever.

— Toma, zisei eu, te ruinezi. Pentru D-zeu, umbl[ ]ntre oameni, p`n[ce ei nu vor]ncepe a crede c[e=ti nebun.

Am repetat adesea aceste vorbe, sau analoge cel puțin, mai multe zile de-a rândul, dar el nu răspundea nimica, făcând să rămână la impasabil. Într-o zi prorupse cu o voce puternică și arzătoare, ochii săi se turburau și respirația mai greu.

— Taci, zise, copil ce ești! Ce vrei?... Crezi tu oricând toate suflătele de pigmei ce mă înconjoară — cred ei oare că mă cunosc? Ei văd niște membre de om, fiecare și croiește câte-un interior cum îi place pentru acest biped membrat în negru și omul lor e gata. “E un nebun”, zice cutare. “E fantast”, zice cutare. “Aa! vrea să treacă de original”, zice un al treilea — și toate aceste individualități croite pe seama mea, atribuite mie, nu au nimic împotriva cu mine nimic. Eu sunt ce sunt, destul că sunt altceva decât ceea ce cred ei. Lauda lor nu mă învinge, pentru că ei laudă o individualitate care nu-i identică cu a mea — batjocura lor nu mă atinge, pentru că ei batjocoresc un individ pe care eu nu-l cunosc... și disprețuiesc pe oameni... mă simt turat de ei.

Se năvălește cu asta curmătură oricărui raționament ce se putea naște în mintea mea. Nu i-am mai făcut nici o imputare, și în zadar să vorbești celuiia ce nu vrea să te asculte.

Într-o zi el plecase din București fără măcar să-mi ia adio de la mine sau de la vreunul din cunoscuții săi.

N-am mai auzit de el vrând an. Într-una din zile primesc o scrisoare din Copenhaga. În ea: “*Tubitule, trimite-mi poeziile lui Alecsandri, posterestante — sub literalele Y. Y.*”. +atâtă tot.

Île-am trimis. Pe urmă am plecat la țară, la o moșie a părinților mei, unde-am petrecut o vară frumoasă, plină de povești și de cantece bătrânești. Dar am înscris pe-o bucată de hârtie de camera mea că să primească orice scrisoare mi-ar veni în lipsă și să o arunce în sertarul mesei.

Cum veni toamna, zburai și eu din cămășiile cele friguroase, brumatece și întinse în camera din București, din etajul al treilea, cald și mic.

Sunt un fantast. Capul aplecat asupra mesei, îmi făceam planuri de aur, cugetam asupra acelor mistere din viața popoarelor, din mersul

genera\iunilor care, asemenea fluxului =i refluxului m[rii, duc ca o teribil[consecin\[\[ici la]n[l\are, colo la c[dere. Afar[era un timp posomor`t =i gem[tor ca g`ndirile murinzilor, ploaia v`jia b[t`nd]n ferestrele casei, focul se f[cuse zgur[-n sob[, lum`narea ardea palid[ a stinse — =i mie mi se p[rea c[ aud =optirea acelor mo=i b[tr`ni care, pe c`nd eram mic, ]mi povesteau ]n timp de iarn[, \in`ndu-m[ ]n tremur`ndeale lor bra\ve, pove=ti fantastice despre z`ne]mbr[cate]n aur =i lumin[, care c`nt[ senina lor via\[\[ ]n palate de cristal. Au trecut ani d-atunci — =i parc-a fost ieri — ieri pare-c[-mi ]nc`lceam dege\elele]n barba lor cea alb[=i ascultam la graiul lor cel]n\elept =i =optitor, la]n\elepciunea trecutului, la acele ve=ti din b[tr`ni. Mi-ar fi pl[cut mult s[ tr[iesc ]n trecut. S[ fi tr[it pe timpii aceia c`nd Domni]mbr[ca\i]n haine de aur =i samur ascultau, de pe tronurile lor,]n]nvechitele castele, consiliile divanului de oameni b[tr`ni — poporul entuziast =i cre=tin undoind ca valurile m[rii]n curtea Domniei — iar[eu]n mijlocul acelor capete]ncoronate de p[rul alb al]n\elepciunii,]n mijlocul poporului plin de focul entuziasmului, s[fiu inima lor plin[de geniu, capul cel plin de inspira\iune, preot durerilor =i bucuriilor, bardul lor. Spre a hr[ni acele vise =i mai mult, am deschis vro c`teva cronici vechi =i r[sfoiam prin ele, c`nd]ntr-una g[sesc o scrisoare nedesigilat[ ]nc[, pe care desigur c[menagera mea, primind-o de la po=t[, o aruncase]n cartea aceea. O desfac. Iat[cuprinsul ei:

Torino,]n nu =tiu c`te.

Omule,

Mi-ai trimis poeziile lui Alecsandri. }i mul\umesc. Citesc adeseori pe Emmi, singurul lucru]n lume care-mi poate stoarce lacrimi. }ntr-adev[r, voi [=tia care tr[i\i]n lume numai pentru ca s[tr[i\i ave\i o idee ciudat[de moarte... voi v[imagina\i scheletul unui mort =i-i zice\i moarte. Pentru mine e un]nger drag, cu o cunun[de spini, cu fa\ a palid[=i cu aripi negre. Un]nger...]ngerul visurilor mele, care are-o fizionomie cunoscut[mie, singura fizionomie care purta pentru mine fericirea lumii]n z`mbetul s[u =i melancolia p[m`ntului]n lacrima ei. Acea

fizionomie nu mai este. Acele buze ce sur`deau — un sur`s al mor`ii le-a ]nchis, sau mai bine: moartea-namorat[ de mine a luat figura unei copile, a vizitat p[m`ntul =i mi-a r[pit mai]nt`i inima, pentru ca, disp[r`nd ea, s-o urmeze =i cu sufletul. Scrie-mi.

Eu nu mai v[d bine =i urechile-mi v`j`ie mereu de c`ntecul umbrelor ce-o s[ le v[d peste pu`in pe cealalt[lume. }ngerul meu se pune-n fa`a soarelui =i ]n umbra negrelor sale aripi ]mi ]ntunec[ din ce ]n ce mai mult orele, care se vor stinge ]n cur`nd. Voi muri. Scrie-mi cur`nd, c[ci poate-oi mai primi ]nc[. Dup[ ce-oi muri, vei c[p[ta o ciudat[ mo=tenire din partea mea. ]ine minte. R[m`n al p[m`ntului cu corpul, al t[u cu sufletul, cel ce-n cur`nd nu va mai fi.

Toma Nour

O lacrim[se scurse tremur`nd din genele [mele] str[lucitoare =i arunca[ scrisoarea ]n foc. Ochii mei painjen`i de lacrimi =i insomnie]ntrevedeau]ntr-o s[lbatec[fantasmagorie capul v`n[t al acelu[ amic nefericit cu creierii ro=ii de g`ndire, cu f[lcile]nfundate de venin =i de mizantropie, cu ochii]nfunda`i =i turburi ca ochii unui nebun. Desigur murise. Deschid sertarul mesei =i iau pu`inele portrete ce le aveam]mpr[=tiate prin h`rtii. Portretul lui era lipit de a lui Tasso.

Epistola st[tuse de mult]n cronic[. Era veche.

Trecu]nc[o lun[=i primii un pachet dintr-un mic ora= al Germaniei — re=edin`a unui rege-miniatur[, rege-parodie, rege-satir[. Pachetul era c-un manuscript, manuscriptul biografiei lui Toma Nour.

Printre foi, o f`ie de h`rtie cu cuvintele urm[toare:

Amice, N-am murit]nc[,]ns[sunt condamnat la moarte. Execu`iunea mea va fi ]n cur`nd. Locuiesc]ntr-un palat mare — la poarta mea sunt santinele superbe — numai c[e cam]ntunecos =i cam umed palatul meu — oamenii-i zic]nchisoare. Cu manuscriptul f[ce-i =ti. Adio, =i la revedere pe cealalt[lume!

Toma

Iat[manuscriptul:

III

Am z[rit]ntunericul lumii sub un troian de ninsoare, adic[ ]ntr-una din acele colibe care iarna nu=î mai manifest[existen'a lor dec`t prin fumul cel verde ce tremur[ asupr[-le. Tata n-avea nimica; era unul din oamenii cei mai s[raci ai c[tunului nostru... Nu-mi aduc aminte de mama dec`t ca de-o fiin\ palid[, un]nger care mi-a desc`ntat copil[ria cu glasul ei dureros =î suferitor. Eram ]nc[ mic c`nd,]ntr-o zi, b[gai de seam[c[mama nu mai vrea s[-mi r[spund[, c[ci ea adormise, galben[, cu furca-n m`n[ =î cu buzele ce z`mbeau abia. O g`ndire ad`nc[p[rea c[o cuprinsese; eu o tr[geam din c`nd ]n c`nd]ncet de m`nic[; dar ea mi se p[rea c[ nu vrea s[-mi r[spund[. A venit ]n urm[ tata, oamenii a[u] ]ntins-o pe-o mas[ — =î a venit satul ]ntreg... unii din ei pl`ngeau; eu priveam la ei, dar nu =tiam ce s[cuget. Mai v[zusem adeseori oameni \epeni]ntin=i pe c`te-un pat ce-i ziceau n[s[lie, purta\i pe sus ]ntre c`ntece =î pl`ns, =î b[gasem [de seam[ ] c[, de c`te ori trecea o nunt[a=a de trist[pe l`ng[ casa noastr[, mamei ]i curgeau din ochi lacrimi mari, dar nu =tiam de ce... Veni noaptea... Oamenii ce stau ]n cas[ se jucau d-a c[r\ile, dar mama sta tot ]ntins[, tot nemi=cat[, tot galben[. A treia zi o au dus-o oamenii la o cas[ de lemn cu o cruce deasupra — la biseric[; un om b[tr`n cu o barb[alb[,]mbr[cat]n hain[lung[=î vopsit[fel de fel, c`nta ]ncet =î pe nas, apoi au pus-o ]ntr-o groap[, au aruncat \[r`n[deasupra ei de-au acoperit-o... M-am]ntors acas[... Nu vorbisem nici o vorb[de trei zile =î minunea aceasta]mi ame\ea capul meu cel mic. Nu =tiu ce sim\eam, dar m[cuprinsese frica grozav[c[n-o s[mai v[d pe mama... M[duceam de-o c[utam]n cas[, o c[utam pretutindenea...]mi p[rea c[-i aud glasul ei cel dulce =î]ncet, dar pe ea n-o mai vedeam. Cum a]nnoptat, m-am dus la biseric[... Am v[zut o movil[acolo unde puse pe mama, =î o lum`nare de cear[ galben[ ardea prin noapte, ca o stea de aur prin ]ntunericul norilor. M-am culcat pe groap[, am lipit urechea mea de \[r`n[. Mam[! mam[! am strigat, ie=i de-acolo =î vino acas[... Casa e pustie, zic, tata n-a venit toat[ziua azi, porumbii t[i cei albi au luat c`mpii... Mam[, vino, mam[!

ori ia-m[=i pe mine la tine, acolo unde e=ti... Ascultam; dar movila era rece, t[cut[, umed[, un v`nt stinse lum`narea =i]ntunericul cel negru cuprinse sufletul meu. Mama nu venea... Lacrimile]ncepur[s[-mi curg[, o m`n[ de lemn ]mi str`ngea inima-n piept, suspinele m[inundau =i,]n glasul unei cucuv[i triste, am adormit.

+i iat[ce-am visat. De sus, sus, din acele st`nci mi=c[toare ce lumea le zice nori, vedeam o raz[ cobor`ndu-se tocmai asupra mea. +i pe raz[se cobora o femeie]mbr[cat[ ]ntr-o hain[lung[=i alb[... era maica mea... Ea m[disc`nt[ =i din pieptul meu am v[zut ie=ind o turturic[ alb[ ce s-a pus la mama-n bra`e... Eu singur r[m]sesem rece =i galben pe groap[, cum fusese mama; =i mi se p[rea c[eu nu mai sunt eu, ci c[sunt turturic[... Pe bra`ele mamei m-am schimbat din turturic[ ]ntr-un copila= alb =i frumos, cu ni=te aripioare de puf de argint. Raza cea de aur se suia cu noi... am trecut printr-o noapte de nouri, prin o zi ]ntreag[ de stele, p`n-am dat de-o lume de miros =i c`ntec, de-o gr[din[ frumoas[ deasupra stelelor. Copacii erau cu foi de nestimate, cu flori de lumin[, =i ]n loc de mere luceau prin crengile lor mii de stele de foc. C[r]rile gr[dinii acoperite cu nisip de argint duceau toate ]n mijlocul ei, unde era o mas[ ]ntins[, alb[, cu lum`n[ri de cear[ce luceau ca aurul, =i de jur]mprejur s`n[i ]n haine albe ca =i mama =i ]mprejurul capului lor str[lucea de raze. Ei povesteau, c`ntau c`ntece de prin vremile de pe c`nd nu era]nc[lume, nici oameni, =i eu li ascultam uimit... C`nd deodat[ un ]ntuneric rece izbi obrazul =i ochii mei ce-i deschisesem. M-am pomenit tot pe mormanul de hlei =i o ploaie amestecat[ cu piatr[ ]mi izbea fa`a, pe c`nd norii cei negri ai cerului se sf`rtica]n mii de buc[vi prin fulgere ro=ii ca focul. Clopotul cel dogit gemea bolnav]n turn =i toaca se izbea de st`lpii clopotni`ei.

Am fugit de pe morman, ud =i plin [de hlei], =i m-am covrigit]n clopotni`[, cu din`ii cl[n\[nind =i muiat p`n[ la piele; p[rul meu cel lung ]mi c[dea peste ochi — m`inu`ele mele slabe =i reci le b[gam tremur`nd]n m`necele ude. A=a am stat toat[ noaptea. Pe la c`nt[tori am]nceput a merge cu picioarele goale prin noroi spre cas[... am

intrat]n bordei... pe vatr[lemnele se topise... =i zgura abia mai lic[rea... tata =edea pe un sc[una= scund =i pe fa\ a sa ars[=i neras[se strecurau lacrimi de venin.

— Unde-ai fost? zise el, apuc`nd cu bl`nde\ e m`na mea]nghe\at[.

— Am fost s[caut pe mama... unde-i mama?

Pieptul s[u se umfl[cumplit, el m[lu[ ]n bra\ e, m[str`nse cu foc nespus =i-mi]nec[fa\ a rece c-un noian de s[rut[ri fierbin\i.

— Mama ta, s[race, =opti]ncet, mama ta?! Nu mai ai mam[.

R[m[sesem singura m`ng`iere a tat[lui meu celui am[r`t. Eram lumina ochilor s[i, cugetul min\ii, speran\ a b[tr`ne\elor sale. C`nd eram mic m[ duceam la preotul cel b[tr`n al satului, care, \in`ndu-m[ pe genunchi, ]mi dete primele lec\iuni ]n citire. O dorin\[ nem[rginit[, o sete arz[toare de studiu se trezise ]n mine, care, vai, era s[-mi devie fatal[. De-a= fi r[mas ]n mun\ii mei, s[-mi fi ]nc`ntat inima cu doine =i capul cu fantasmagoriile basmelor, poate c[eram mai fericit.

Tata m-a dat la =coal[. Ce-oi fi]nv[at nu =tiu, dar =tiu c[zilele mele treceau ca o iarn[pustie, ca un vis f[r[ ]n\eles.

]ntre copiii aceia lipsi\i, care ascult[cu sete de pe b[ncile =colii graiul]nv[\[turii,]ntre aceia c[rora studiul nu li-i o sil[, ci chemare, destin,]n capul =i inima c[rora se fr[m`nt[ c`te pu\in foc ceresc, sunt cu deosebire dou[clase — cu toate c[am`ndou[au un punct]n care nu diferesc: lipsa.

Numai c[la unii e voluntar[, la al\ii e pentru c[ ]ntr-adev[r sunt lipsi\i. Cei dint`i auresc p`n[=i prundul stradelor cu banii lor, p`n[ ce, r[ma=i f[r[, beau paharul mizeriei p`n[la drojdii, cei din urm[ ]l beau mereu, f[r[ ]ntreprere.

]ntre cei patru pere\i g[lbui ai unei mansarde scunde =i lung[re\ e, os`ndite de-a sta ]n veci nem[turat[, locuiam cinci in=i ]n dezordinea cea mai deplin[ =i mai pacific[. L`ng[unica fereastr[st[tea o mas[numai cu dou[picioare, c[ci cu partea opus[se r[zima de perete. Vro trei paturi, care de care mai =chioape, unul cu trei picioare, altul cu dou[la un cap[t, iar la cellalt a=ezat pe p[m`nt, astfel ]nc`t te culcai pe el piezi=, un scaun de paie]n mijloc cu o gaur[gigantic[,

ni=te sfe=nice de lut cu falnice lum`n[ri de s[u, o lamp[ veche, cu genealogie direct[ de la l[mpile filozofilor greci, a c[ror studii pu\eau a untdelemn, mormane de c[r\i risipite pe mas[, pe sub paturi, pe fereastr[ =i printre grinzile cele lungi =i afumate a tavanului, ce erau de culoarea cea mohor`t[-ro=ie [a] lemnului p`rlit. Pe paturi erau saltele de paie =i cergi de l`n[, la p[m`nt o rogojin[, pe care se tologeau colegii mei =i jucau c[r\i, fum`nd din ni=te lulele puturoase un tutun ce f[cea nesuferit[atmosfera, =-a=a at`t de m[rginit[ a mansardei. Eram cu to\ii ]n v`rsta aceea]n care urla arii din opere, declami pasaje din autorii clasici, faci poezii de amor, vrei s[treci de =tregar =i de vi\ios,]\i]nchipuie=ti a=a de mult despre must[cioara d-tale, e=ti convins c[z`mbetul d-tale e fermec[tor =i ochiul s[get[tor — ]n fine, ]n v`rsta cea pedant[=i nesuferit[c[reia nu =tii ce nume s[-i dai. Pe c`nd colegii jucau c[r\i, r`deau, beau =i povesteau anecdote care de care mai frivole =i mai de r`s, de Pepelea, de ]igani, de popi, eu ]mi m`nam via\a cu capul a=ezat]ntre m`ini, cu coatele r[zimate de marginea mesei, neascult`nd la ei =i citind roman\e feroase =i fantastice care-mi iritau creierii.]ntre mul\imea de colegi era cu deosebire unul de-o frumuse\e femeiasc[. Palid, delicat, era cu toate astea capul tuturor exceselor de student. La be\ie el bea]ndoit c`t ori=icare din noi, numai c[ pe c`nd ceilal\i c[deau]n toate l[turile =i nu =tiau ce vorbesc, chiuiau =i se s[rutau ca =i c`nd ar fi aman\i — el singur sta ]n mijlocul lor senin, sur`z`nd, =i singurul semn c[ b[use era c[ paloarea sa obicinuit[ se colora c-un ginga= roza — ca acel al ofitei. Eu de felul meu nu puteam bea, dar ]ntr-adev[r c[ trebuia s[ m[ mir de acel copil, acel ]nger cu p[r negru\* =i lung, cu ochii de-un albastru a=a de str[lucit =i de ad`nc, cu fa\ a=a de palid[, a=a de delicat[, asupra c[ruia]ns[vinul nu producea nici un efect. El era s[rac de fel,]ns[se p[rea c[-i p[sa a=a de pu\in de s[r[cia lui. Totdeauna vesel, totdeauna plin de glume =i nout[\i,]ns[totdeauna rupt =i f[r] bani, el era o individualitate care nici nu avea cuno=tin\ a de sine, care nu numai c[nu =tia, dar nici c[voia s[=tie la ce tr[ie=te. Mie-mi p[rea cu toate astea c[aceast[veselie era silit[, c[aceste r`surse adeseori

nenatural de nem[urătate =i nebune=ti nu erau dec`t trista =i desparata pref[c]torie a unui suflet rupt de durere.

}ntr-o friguroasă[miază]noapte de iarnă — eu citeam, ceilalți colegi dormeau hor[înd]care-ncotro — bate cineva la u=[

— Intr[!] strig.

}ntr-o mantă[ce p[rea]a] nu mai putea susține lupta cu v`ntul, intră t`n[rul] =i palidul meu amic, dar paloarea sa era mai ad`ncă[, era v`n[tă], buzele seci =i str`nse, r`sul amar =i peste m[sur]silit, ochii turburi, p[ru]s[u]negru }ntr-o dezordine cumplită[.

— Ioane, strig eu, ce ai?

I-apuc m`na =i m[ă]uit fix }n ochii lui.

— Nimic, zise el r`z`nd, nimica!... ea moare.

— Cine moare, pentru Dumnezeu?

— Ea! zise el =i, str`ng`ndu-m[ă]la el, ap[s`ndu-mi]capul de pieptul s[u], cu ni=te sugh[uri]disperate — vino, zise, vino cu mine... te rog!

Mi-arunca o haină[mai caldă] =i ie=ii cu el. Era ger. Pa=ii no=tri trosneau pe z[pada]nghe[at] — =i noi zburam al[turi]pe stradele ora=ului: eu }nvelit =i cu fa[ă]nfundat }n manta, el, }iind fa[ă] }n dreptul z[padei]ce izbea ca acele, rece. Sufla un v`nt cumplit. Din c`nd }n c`nd treceam pe l`ngă[o]lamp[... C`nd priveam }n fa[ă]sa a=a de albă[ca]a]unui mort, }mi p[rea]că]merg al[turi]cu o umbră[, cu un om ce murise de mult, astfel }nc`t }mi venea să[m]mir cum eu, viu, puteam să }nso[esc]pe* acest mort =i unde m[ă]duceam cu această fantasmă palidă[, sceptică[, lungă]. Aspectul fantastic a figurei sale, pa=ii să[ic]e abia atingeau p[ă]m`ntul, ochii să[ic]i fic=i, mantaua sa lungă =i ruptă[ce ajungea mai p`n]la picioare — =i }ncă[st]fel cum mergea mut al[turi]cu mine, m[ă]nfioram eu singur g`ndind că am a face c-o fiin[ă]ce nu este, g`ndeam că visez =i că nu e dec`t o }nfrico[at]fantasmă din visul unei nopți de iarnă[. Ie=ir[m]din ora=. C`mpia lungă =i lată]aco-perită[cu z[padă]de argint }n care se oglindea luna palidă[... era o arie albă] }ntinsă[... noaptea de iarnă]fantastică[, plină]de un aer de argint, }n toată]frumuse[ea sa rece, c`mpia de z[padă], p-ici, pe colo c`te-un tufi=nins, o mom`ie, o fantasmă]de argint pe un c`mp de argint, iată

tot. Noi luar[m c`mpul de-a curmezi=ul. Departe, la un cap[t al c`mpului, se z[rea printre arbori desfrunzi\i,]n mijlocul unei gr[dini, o lumin[ce p[rea c[iese dintr-o fereastr[=i s-auzea l[tratul amor\it al unui c`ine.

Am gr[bit =i mai mult pa=ii no=tri, p`n[ ce-am putut distinge prin ninsoarea general[ o cas[ ]n mijlocul unei gr[dini. Am s[rit am`ndoi gardul, ce se scutur[de ninsoare, =i ne-am]ndreptat]nspre fereastra luminat[. Apropiindu-ne, el m-a rugat s[m[plec ca s[se poat[sui =i apuca de cercevelele geamurilor; s[ri pe spatele mele]ndoite, de-ai-cea pe marginea temeliei, =i se uit[ ]n]ntru. Eu m[urcai dup[el.

Camera era mobilat[s[rac, scaunele de lemn, patul nelustruit,]ntr-un col\ un piano. Pe-un scaun =eeda un b[tr`n, pe pat z[cea o fat[ cu ochii jum[tate ]nchi=i, l`ng[piano =eeda alt[fat[.

Cea care z[cea pe pat era d-o frumuse\e rar[. P[rul blond b[tea]n cenu=iu — fa\ a sa alb[ca bruma, ochii s[i mai negri dec`t mura sub ni=te gene lungi, blonde, =i sp[r]]ncene sub\iri, trase =i ]mbinate. Buzele ei tremurau o rug[ciune, ochii s[i se ]ntredeschideau din c`nd]n c`nd, t`mplele sale b[teau]ncet. Un bra\ de-o albe\e vergin[ca cea mai curat[marmur[sp`nzura ]n josul patului, pe c`nd m`na cealalt[z[cea pe inima ei.

B[tr`nul =eeda pe scaunul cel de lemn. Fruntea sa ple=uv[ =i ]nconjurat[ de c`\iva peri albi ca argintul]n lumin[era norat[de durere, ochii s[i ro=ii de b[tr`ne\e =i de culoare turbure erau plini de lacrimi, capul s[u palid, pe jum[tate mort, tremura convulsiv =i bra\ele sale sp`nzurau de-a lungul sprijoanelor scaunului.

Fata de l`ng[ scaun era un ]nger-trandafiriu. +ez`nd]n fa\ a pianului, m`nile repozau \epene pe clape, spatele r[zimate de speteaza scaunului =i capul sp`nzurat, cu fa\ a sus, asupra spetezei. Fa\ a ei privea drept]n cer, lacrimile ei r[m`neau]n ochi, c[ci fa\ a ei sta orizontal. Fa\ a era palid[=i durerea ei — o durere sublim[.

]nsu=i aerul camerei era mort =i trist, flac[ra luminii tremura ca suflat[de-un spirit nev[zut. Erau to\i mu\i ca mor\i, privirea b[tr`nului devenise fix[ =i disperat[, c`nd deodat[m`nile celei de l`ng[piano

se mi-car [. Electric inspirate, zburau ca nev[zute asupra clapelor, aerul se auri de note divine, cere=ti: b[tr`nul se plec[ ca pentru a ]ngenunchea, ochii murindei se deschiser[ =i ea ]ncepu s[ c`nte. C`ntecul unei murinde. Notele zburau c`nd puternic, c`nd ]ncet, abia auzite, ca suspinele arpelor ]ngere=ti — era unul din acele c`ntece superbe a aceluia maestro divin]n \ipetele sale, Palestrina. Murinda c`nta... dar ce fel! Un timbru ca a unui clopot de argint... C`ntecul pianului se stingea sub degetele uneia — c`ntecul pe buzele celeilalte se stingea =i el — murinda, ce se ridicase pe cotul m`inii drepte, rec[dea,]ncet,]ncet, cu capul]n perini, c`ntecul se stinse, buzele amu\ir[=i devenir[vinete, ochii se turburar[=i apoi se]nchiser[pentru totdeauna. Lumina asfin\i.

— Sofia! strig[Ioan, c[z`nd pe spate de la fereastr[ ]n z[pad[.

S[rii jos.

]l]nvelii]n mant[=i, cum era]n\epenit de le=in =i ger,]l luai de-a umere. Era u=or ca o fat[. S[rii cu el gardul =i traversai cu el c`mpia cea nins[, asemenea unui fur de mor\i. Aproape de ora= ]l pusei la p[m`nt, am]nceput s[-l frec cu z[pad[=i s[suflu cu suflarea mea]nghe\at[asupra fe\ei de-o paloare ce]n lumina lunii p[rea de argint. Fa\sa tras[ ]mi p[ru c[se mi=c[.

— Ioane! zic, scoal[, hai acas[.

El]=i]ntoarse, culcat fiind, ochii spre casa unde fusesem. Lumina era stins[.

— N-am fost noi acolo? zise el r[t[ci, ar[t`nd cu m`na spre direc\iunea casei.

— Nu! Noi abia ie=isem din ora=, =i tu ai c[zut aicea f[r[sim\iri.

— Va s[zic[am visat? zise el r`z`nd nebune=te, =tiam eu c-am visat! Nu se putea altfel... nu se poate.

Vocea sa era fr`nt[, pl`ngeroas[=i amor\it[de durere.

— Hai acas[— r[ce=ti!

— Tu n-ai auzit acea muzic[divin[, acel]nger murind, acel b[tr`n disperat, n-ai v[zut nimic?

— Dar, pentru Dumnezeu, ce vrei tu cu b[tr`nul t[u =i cu ]ngerul t[u murind? Ce vrei s[ fi v[zut eu aici ]n c`mp, c`nd n-am fost nic[ieri ca s[ putem vedea ceva din c`te zici tu.

— Bine zici! Sunt nebun! Am visat. Aide-acas[. Lumina la ei nu arde... ei dorm... ei dorm du=i... va s[zic[sunt lini=ti\i, de vreme ce dorm =i lumina-i stins[... va s[zic[ea nu moare... din contra, e speran\ s[se-ns[n[to=eze de vreme ce doarme.

— Capul t[u e ud, zic eu, c[ci, fierbinte fiind, s-a topit z[pada pe fruntea [ta].

Cu vorbele astea mi-am luat c[ciula mea de blan[din cap =i i-am pus-o lui, ap[s`ndu-i-o peste ochi, c[ci b[ gasem de seam[ c[ lumina se reaprinsese. Apoi, apuc`ndu-l cu am`ndou[ m`inile de subsuori,]l ridicai,]l apuca] str`ns de-un bra\ =i-ncepui s-alerg iute cu el p`n[ce intrar[m]n stradele ora=ului... astfel]nc`t, ame\it, orbit =i dus cu sila,]n apatia lui nu se mai uitase]napoi.

Venir[m acas[. Ochii s[i erau turburi,]ns[fa\ a luase iar aparin\ a de lini-te ce-i era obicinuit[. Lampa pe mas[o l[sasem aprins[=i fumea pe stinse.

— O, D-zeul meu, a=vrea s[nu dorm =i cu toate astea mi-e somn! mi-e somn! [zise Ioan] arunc`ndu-se pe pat.

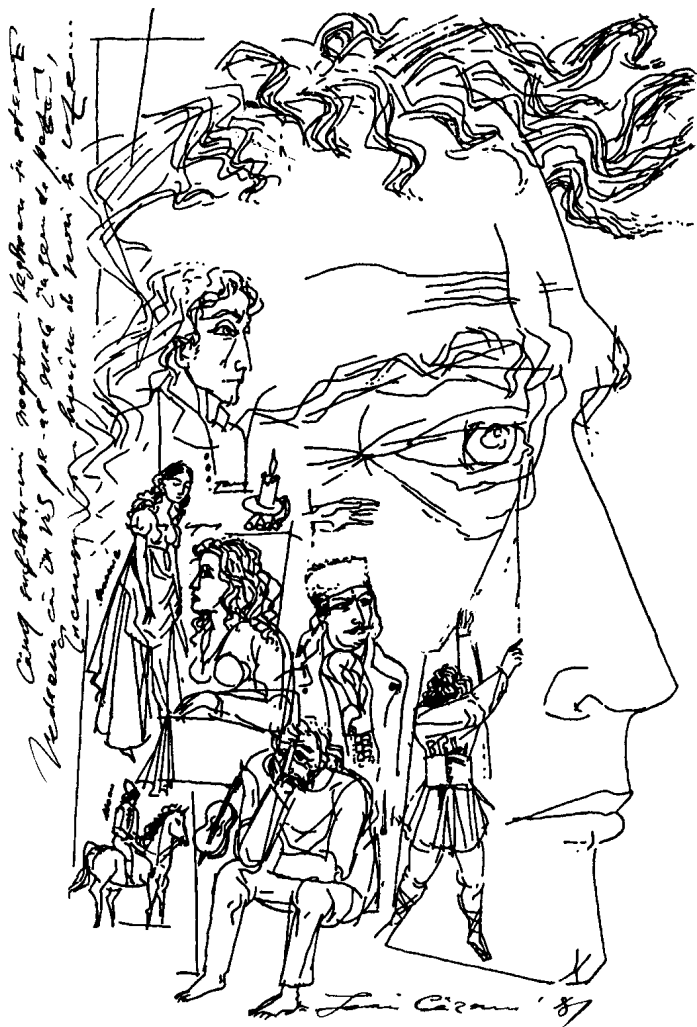
Ca la to\i degera\ii,]i era somn =i lui; =i fiindc[somnul era, dup[p[rerea mea, singurul remediu ce putea s[aline o stare ca aceea]n care se afla el, l-am l[sat s[se culce =i eu am]nceput s[m[primblu descult, ca s[nu fac zgomot, de-a lungul camerei. Cam]nspre ziu[ ]mi veni somn =i mie =i m[tr`ntii l`ng[unul din camarazii mei. A doua zi, c`nd m-am sculat, era ziua-n amiaza mare. El se sculase =i plecase de mult.

A treia zi, pe c`nd se-nsera, Ioan intr[trist, rece,]ns[lini=tit]n cas[.

— Ea a murit, zise el. Vino.

M[lu[de bra\ pe strad[. Sara era rece, stradele pustii, c`nd v[zui lumin`ndu-se]ntr-un col\ dep[rtat patru oameni ce duceau un sicriu negru de brad, c[rora le urma un preot]n pas repede =i dup[el — ca =i c`nd durerea ar fi fost repede — urma ]ntr-acela=i pas un b[tr`n]ntr-o manta sur[, lung[=i veche =i o fat[ ]mbr[cat[s[rac. Ne apropiar[m de convoi, ce mergea repede spre cimitir. Intrar[m, prin crucile =i mormintele ninse, l`ng[o galben[groap[s[pat[din nou,

astfel]nc` t din fundul ei ie=ea ]nc[ un u=ure abur de c[ldura p[m`n-
 tului, pe c`nd bulg[rii prinsese brum[. O-nmorm`ntare]ntr-o sar[
 de iarn[. Cioclul]=i r[zimase b[rbia unei fe\ve ad`nci =i posomor`te
 pe sapa cea lat[=i plin[de lut, luna trecea ca un vis prin norii palizi
 =i reci, preotul c`nta un "Pomene=te, Doamne...", iar b[tr`nul tat[ ]=i
 descoperise capul. Piel\va [fe\ei lui] era galben[, iar pe ea \esuse ani
 =i dureri]n toate p[r\ile tr[suri care mai fine, care mai ad`nci — capul
 s[u, mai mult f[r] p[r: p[rea c[perii argintii, pres[ra\i numai, erau
 s[di\i de m`na unei fiin\ve nedibace... Ochii s[i erau usca\i =i necapa-
 bili de-a pl`nge... privirea \ntea fix[ asupra sicriului, ]nc`t p[rea c[
 toat[expresiunea durerii celei ad`nci se concentrase]n capul s[u pe
 jum[tate nebun =i-n ochii s[i turburi =i f[r] seam[.]nainte ca purt[torii
 s[depun[corpul]n s`n[ul] s[u cel ad`nc de lut, b[tr`nul, ca prin
 instinct, f[cu un semn, capacul se ridic[, =i din fundul sicriului prea
 mare vedeai parec[o umbr[alb[, p[rul]n dezordine, fa\va de-un alb
 v`n[t =i]mpietrit ca al marmorei, buzele supte =i ochii cei mari]nchi=i
 =i-nfunda\i sub fruntea lat[=i ve=ted[. B[tr`nul s-apropie =i ap[s]
 lung timp buzele sale reci pe fruntea copilei moarte. Sora sa st[tea, o
 marmur[vie, un geniu al durerii, r[zimat[, cu fa\va topit[de durere,
 l`ng[un copac ce=i scutura frunzele galbene =i pline de neau[pe
 fa\va ei alb[=i rece. Ochii]nchi=i =i seci, gura ei tras[cu am[r]ciune,
 fa\va ei ce sta s[pl`ng[=i nu putea te f[cea s[crezi c[maestrul Cano-
 va]=i s[pase pe acele morminte o oper[a marmoreului s[u geniu =i
 c-o]ntronase printre cruci =i morminte acoperite de ninsoare. Ca un
 nebun s[ri Ioan, palid ca o stafie, de l`ng[mine, =i=i apropiie buzele
 lui de ochii moartei. Apoi capacul rec[zu, pe funii fugea sicriul cel
 negru]n noaptea p[m`ntului — =i pe p[m`nt nu mai r[m]sese dec`t
 suvenirea cea amar[a Sofiei. Mi-am]nchis ochii =i-am visat... ce?...
 Nu =tiu. C`nd i-am redeschis, eram singur]n cimitir. Luna rev[rsa
 printre arborii nin=i =i str[luci\i]n haina lor argintie o lumin[dalb[
 ca visul de var[, iar b[tr`nul cioclu arunca]ncet, nep[s]tor, melan-
 colic bulg[rii ce sunau pe sc`ndurile uscate ale sicriului. Un vis de
 moarte, de morm`nt, iat[tot.

C`nd m[ ]ntorsei =i intrai ]n mansarda mea, Ioan sta lungit drept pe patul meu, p[rul s[ u era r[sl[ \it ca noaptea pe perina alb[ =i m`i-nile unite asupra capului, fa\ a neclintit[=i ochii]nchi=i. Pe o mas[al[turi cu patul sta o claie de c[r\i pr[fuite, deasupra lor ardea]n sfe=nic de lut o lum`nare de s[u, necur[\it[, f[cuse mucul negru =i mare =i v[rsa o lumin[ galben[ =i nepriceput[ asupra fe\ei nesim\itoare a junelui. Pe mas[ sta un pistol. M-apropiai ]ncet =i-l luai de acolo. ]n letargia ]n care-l aruncase durerea sa cea ad`nc[, Ioan n-auzi nimica. Deschisei un oblon al ferestrei =i-aruncaii pistolul pe-un troian de ninsoare. Apoi ie=ii din cas[=i m[dusei s[-mi r[coresc visurile =i impresiunea vie, turburarea]ntunecoas[[a] sufletului]n noaptea cea senin[=i rece de iarn[.

A doua zi m[-nt`lnii cu Ioan.

— Ai v[zut toate fazele acestei drame a inimii, Tomo, aide acuma de-\i vezi de aproape actorii... aide la b[tr`nului =i la fiica ce i-a mai r[mas. O Dumnezeu! nu sunt egoist, dar cu toate astea tu =tii c[eu a= fi vrut ca astlalt[...

— Taci, zisei eu, nu face un p[cat. Astlalt[poate asemenea s[fac[un fericit, Ioane! E tot a=a de frumoas[=i pare-se tot a=a de bun[... Dar,]n fine, aidem.

Ajun=i la casa b[tr`nului, intrar[m ]n odaia ]nc[lzit[ =i familiar[. B[tr`nului sta,]n durerea lui, mut,]n fotoliul cel vechi, cu capul plecat asupra pieptului. Fata =eeda vis[toare l`ng[ fereastr[ =i se uita ]n fruntea ]nflorit[ a unei roze ce lucea ca o stea ]nfocat[ al[turi cu-ale ferestrei flori de ghea\]. O b[tr`n[-i f[cea de lucru l`ng[ gura so-bei. Ziua era a=a de posomor`t[ ]nc`t ]n cas[ p[rea sar[. Ei mai nu sim\ir[ intrarea noastr[. Ioan s-apropie de fat[, i-apuc[ m`na =i zise c-o tandr\ e de frate:

— Poesis, ce faci tu?

— Ce fac? Nimic — vorbe=te=ncet... tata doarme, numai c[somnul s[u se cheam[durere =i desperare... Nu-l de=tepta din somn!... Singurul nostru sprijin, Sofia... s-a dus.

— }i prezint pe domnul, zise Ioan, ar[t`ndu-m[pe mine.

— A! Domnul!... zise ea]ncet =i]nclin`ndu-se nep[s[toare =i uitit[, parec[ nu m[ v[zuse... Ioane, -\i mul\umesc, zise ea, str`ng`nd m`na lui, care sta pe scaun fa\[-n fa\[cu ea, ai fost]n acea sar[=i tu. S[rman copil! C`t ai pierdut!

— Eu n-am fost, n-am putut, Poesis,]ntreab[pe domnul dac[n-am c[zut]n z[pad[nesim\itor, pe calea de-a veni la voi. Domnia-lui m[-nso\ea.

— Domnul? zise ea sur`z`nd cu triste\e. Dar tu ai fost... nu te-am v[zut]n fereastr[?

— Va s[zic[am fost, zise el]ncet =i mi=cat, va s[zic[am asistat la expirarea ei. O, Tomo, c`t r[u mi-ai f[cut. S[m[-n=eli, s[-mi spui c-am visat. Mi-o imputam de-o crim[c[nu venisem, dar acum... sunt scuzat]naintea ei]n ceruri... ea =tie... eu am fost... Dar de ce nu mi-ai spus-o? M-a= fi]ntors de unde eram noi =i...

— }n starea]n care erai? zisei eu. De-ai fi venit, Ioane, azi nu r[spundeam de mintea ta =i de via\ta, lucruri la care =tiu c[nu prea \ii, dar la care era datoria mea de-a \inea.

— S[rman copil! C`t e=ti de nenorocit! Eu a= fi nebunit de mult! zise ea, plec`ndu-se =i s[rut`nd fruntea cea curat[a lui Ioan.

Fruntea lui r[mase lini=tit[, dar se acoperi c-un nour de vise.

— O voi urma, zise el]ncet =i mi=cat, =i ochii s[i se umplur[de lacrimi, o voi urma]n cur`nd.

— Taci, zise ea, s[nu ne-aud[! Ar[t[cu ochii la tat[-s[u, ce st[tea pierdut]n durerea lui mut[=i ad`nc[.

Mai st[tur[m c`tva... foarte pu\in... =-apoi ne-am ]ntors ]nspre cas[... Inima mea era ]necat[-n raze, sufletul meu — ]mb[tat de-o dulcea\[ nem[rginit[ =i plin numai de-un chip, de-unul singur... Poesis! Ioan se desp[r]ise de mine. Eu intrai ]n cas[ =i, tr`ntindu-m[dinainte mesei cu c[r]i:

— Poesis, murmurai r[pit, te iubesc!

Am visat... am c`ntat, am scris, toate despre ea... fiin\ta mea era plin[ de-un singur vis... mintea mea nu vedea alt chip dec`t pe-acel]nger de marmur[: "Poesis!"

L-am c[utat pe Ioan =i-am cercat a-i spune. Dar el devenise t[cut =i resping[tor... ne'ncrez[tor c[tr orice. }=i r`dea de cer =i de Dumnezeu; despre\uia oamenii, ]nc`t \i s-ar fi p[rut c[sub zdren\ele lui r`de un rege sceptic =i crud ca Satana. Nu mai puteam vorbi cu el.}]]ntrebai numai]ntr-o zi despre]mprejur[rile acelei familii.

— Mizerie, zise el, mizerie, soartea sufletelor mari, sufletelor de]ngeri... pe c`nd cei mari, idio\i ]n m[rirea lor, se primbl[ ]n tr[suri aurite. O! ace=ti mari! n-ar putea ei s[ ]ncurajeze, s[ sus\ie pe acel b[tr`n poet ce=ei hr[ne=te via\a cu visuri, ce moare de foame cu tot geniul s[u, care e silit s[=i lase fetele s[umble goale =i s[raze pe strade, astfel]nc`t prostitu\iunea ]mbr[cat[ ]n m[tase r`de cu hohot pe urma virtu\ii zdren\uite? O, prostitu\iunea =i ru=inea se-ngroap[-n morminte de marmur[=i-n sicrie de plumb acoperite de catifea, pe c`nd virtutea doarme somnul ei etern ]ntre patru sc`nduri de brad. +i la ce exist[virtute, la ce? Pe teatru cu virtutea, cu noble\ea — ce-nsemneaz[acei oameni de nimica, care-ntr-o lume de r[i, de fa\arnici, de egoi=ti fac pe virtuo=i[i], pe nobili[i], pe sufletele caste. Poate oare virtutea s[-nving[viciul... }nvinsu-l-a vrodad[? C`nd? Pe teatru, pe scen[ cu virtutea, nu ]n via\a practic[, unde-\i trebuie mi=elie ca s[ nu mori de foame, =i p[rerea, numai p[rerea omului onest ca s[ mori fericit =i nepl`ns de cei ce r[m`n ]n urm[ ...mai ales dac[ la=i avere. O! am v[zut scene unde mama ascunde testamentul tat[ ]n s`nul ei, de frica fiilor ei, ce, aproape cu cadavrul ne`nmorm`ntat]nc[, caut[cu ochiri umede,]ns[de =arpe, testamentul r[osatului. Am v[zut asemenea scene, unde so\ia le=in[numai pentru c[letargia =i libertatea ce d[paloarei sale]i =ade bine. E infam tot ce e om... Nu cred]n aceast[bestie r[ut[cioas[care se trage din m[imu\e =i care =i-a adus toate obiceiurile rele ale str[bunilor ei.

— Taci, zic eu! Sofia ta n-a fost femeie?...

— Femeie, ea? zise el, sur`z`nd amar — ea, femeie? Aiurezi! Un]nger a fost, un]nger cum]l cuget[Dumnezeu numai o dat[ ]n mijlocul eternit[\ii sale f[r[margine. Ce e femeia? Acest om ce tr[ie=te pentru a=i spoi fa\va cu colori, vorba cu minciun[=i ochii cu lacrimi

}n=el[toare? O sfinx ce pl`nge c`nd te trad[, ce r`de }n inima ei c`nd ochii ei sunt plini de lacrimi. O, ea n-a fost o femeie... Protest }n contra numelui.

Asta era dispozi\iunea lui Ion }n urma mor\ii Sofiei. Mult timp }n urm[, el, de=i cu inima sf`=iat[, de=i cu sufletul turbure, }ns[cu fruntea sa de artist etern senin[, nu te l[sa s[}ntrezezi nimica.

Eu, din contra, care v[zusem figura frumoas[a acelei fiice a p[m`ntului, a celui }nger blond, eu }l visam zi =i noapte, =i mi se p[rea c[ atuncea c`nd }ngenuncheam la o icoan[neagr[de lemn din biserica noastr[, c`nd dasc[lul murmura }n strana lui rug[ciuni }ntr-o limb[ veche =i mai mult slav[, pe c`nd preotul }n altar }=i }n[}a slabele sale m`ini spre ceruri, mie mi se p[rea c[ mohor`ta ro=ie icoan[a Maicii Domnului din iconostas lua conture din ce }n ce mai albe, fa}a sa cea =tears[=i ne`n`eleas[devenea ca suflat[de-argint trandafiriu, p[rul s[u acoperit de maram[brodat[cu aur p[rea c[undoia }n lungi =i dezordonate bucle blonde ca aurul, ochii s[i stin=i de vreme p[reau c[lucesc ca dou[flori vinete, iar buzele sale s`nte, galbene =i }nchise p[reau, rozate, a murmura vorbe, pe c`nd haina cea plin[de falduri =i ro=ie devenea }n ochii mei painjeni}i alb[ca gazul cel alb. }n biserica[, }n locul maicii lui Dumnezeu, eu priveam, prin lacrimile mele amare de amor, pe acel chip drag inimii mele, pe Poesis.

Cine era ea? Ce era? Cu ce se ocupa?

Actri}\ de m`na a doua, de la un teatru de m`na a doua, ea juca subrete, de=i pasul =i atitudinea ar[tau pe tragediana.

Teatrul era }ntr-un suburbiu al ora=ului, zidit de sc`nduri }n mijlocul unor grupe de arbori care formau, }n complex cu al}ii mai dep[rta}i, un fel de gr[din[sau, mai bine zis, p[}durice.

Pe-o u=}[la cap[t puteai privi pe scen[, cu toat[crasa ei dezordine naintea reprezent[rii, cu boschetele a c[ror verde e amestecat cu pete ro=ii, roze adic[, cu b[nci ce stau }nc[tr`ntite pe scen[, cu fondaluri ce sp`nzur[pe la jum[tatea scenei, cu fundul }n care vezi }nc[st`nd mobilele gr[m]dite una peste alta, candelabre peste scaune, mese culcate cu picioarele-n sus pe canapele, oglinzi }ntoarse cu sticla spre

perete, scoar\le]nv[l]tucite, rechizite aruncate una peste alta, =i-n st`nga, =i-n dreapta cabinete de sc`nduri numite garderobe,]n care se-mbrac[=i se spoiesc actori[i] =i actri\ele.

Intrai =i eu pe scen[, printre mul\imea cea foitoare de ma=ini=ti care se-njur[unii pe al\ii, =i m-apropiai de una din cabinete de sc`ndur[ ]n care =tiam c[ se-mbr[ca ea. Printre sp[rturile sc`ndurii am privit =i eu]n]ntru. S[rmana copil[! Abia-i murise sora-sa, =i ea trebuia s[joace un rol vesel. Pu\in alb trebuia fe\ei sale celei de-o albe\le palid[, o lin[adiere cu ro= u]i dete un fel de reflect trandafiriu asemenea [cu] al luminii serii. S`nul ei era acoperit numai c-o u=ure c[ma=[ de gaz care tr[da mai mult dec`t acoperirea piep\ii cei mai rotunzi, mai albi, mai mici, ce p[reau sculpta\i]ntr-o marmur[de argint de m`na unui sculptor orb, c[ci, v[z`nd, n-ar fi putut dec`t s[sfarme de gelozie opera sa. Ea juca pe-un]nger,]ntr-o feerie f[r] de]n\eles cu dei ex machina, care pl[cea =i era frumoas[numai pentru c[persoanele ce jucau]n ea pl[ceau =i erau frumoase.

}=i pusese aripile albe;]=i g[tise complet toaleta =i, pe c`nd orchestra ]ncepu uvertura cu rug[ciunea din Norma, Poesis c[zu pe scaun ]ntr-o atitudine vis[toare, cu capul l[sat peste umere =i cu m`i-nile unite, astfel]nc`t nu te-ar fi prins mirarea dac[, r[pit[ de acel c`ntec ce suia la cer, ea s-ar fi urcat]ncet,]ncet, nemi=cat[=i trist[, ca sufletul unui]nger suind, la ceruri, purtat[ca pe nesim\ite de aripile ei albe-argintii.

Eu stam =i-o contemplam. Voluptatea celui s`n de marmur[, vis[toria acelei fe\le palide ]ndreptate spre cer, acele m`ini mici =i albe unite ca pentru rug[ciune, acele bra\le rotunde, goale, fragede, l[sate]n jos ca =i c`nd ar fi denun\at desperan\ta, acel corp ce sta s[-nge-nunche, acele aripi ce stau s[se mi=te =i s-o duc[— toate astea f[ceau un singur chip, un singur corp frumos, dulce, ideal — Poesis!

Dar clopo\elul cel amor\it al sufletului zg`rie aerul scenei =i eu m[ dep[rta de cabin[, pentru ca s[ nu observe cumva ea c[ eu surprinsesem frumuse\ea ei ]n forma sa cea mai plastic[ =i mai divin[. Ea ie=i ]n cur`nd din cabin[. M[v[zu =i sur`se; eu ]ncercai s[ invent un compliment c`t se poate mai nest`ngaci.

— Ce te-a adus în atmosfera asta ce miroase a colorii de ulei și de lampă? zise ea surzând.

M-am roșit și mi plăcusem ochii ca un băiat din coală surprins asupra găinilor de hărție ce le face într-ascuns și pe sub bancă. Dar lundu-mi inima-n dinăi, pentru că, în fine, trebuia...

— D-ta! zic.

— Eu? Glumești, zise ea... și albul dat pe față nu putu opri ca fața ei să se înflăcăreze ca focul.

Fondalul se lăsa cu desvărire la pământ, și noi răsăream din nou.

— De când te-am văzut, urmai, apucându-mă, ochii mei au orbit de lumina ta și inima mea s-a nchis pentru toată lumea din cauza amorului pentru tine. Poezia, am uitat cărțile colbăite, și tânăra și poezia, ideile uneia și-a alteia, de când ai apărut tu înaintea mea. Nu ții, nu poți să te iubesc. Tot ce e frumos azi pentru mine, azi se ntrunește-n tine: floare și pasăre, primăvară și basm de iarnă, alba Nordului și flacăra Sudului, toate, toate ideile pierdute le regăsim într-un singur chip, într-ale tău!

— Replica, zise ea repede și turburat.

— Mă iubești? zisei eu, ngenunchind și reînnoind-o cu furie.

— Da, zise ea turburat, surzând, roșind, dar fugind totodată dinaintea mea acolo unde-o chema replica ei, astfel încât auzii vocea ei, de-un timbru umed și copilăresc, părăsind scena, și publicul ce aplauda entuziasmat la apariția acestui nger pământesc.

Eu rămăsesem în genunchi și cu mâinile unite după fondal și sorbeam cu tot sufletul meu notele de argint a vocii sale ce veneau până la mine. Eram zdrobit de fericirea mea. Pe când stăteam extaziat, cu capul plecat în pământ, răpită de o suvenire și setos să mai ascult vocea ei, ce încetase, aud în dreptul meu un fâșnet de rochie... mi ridică ochii... era ea... Se uita cu o milă nemărginită, c-un amor nemărginit asupra figurii mele ngenunchiate.

— Poezia, optii eu, ridicându-mă și întinzându-mi brațele.

O clipă, și zăcea ca înmormurit pe sânul meu, încunjurându-mă cu brațele ei albe și goale gâtul meu. Cu buzele mele căutam fața ei, ce

se ascunsese pe pieptul meu, dar]n acel moment ea=î descle=t[un bra\ al ei demprejurul g\ tului meu...]mi atinse cu dosul m`inii gura mea ]nsetat[, apoi, ]ntorc`ndu-se, disp[ru sur`z`nd. }n zadar]ntindeam plin de dorin\ bra\ele mele spre umbra ei fugitiv[... Ea zbură.

Se-ntoarse]napoi.

— Copilul meu, zise ea c-un aer serios, netezindu-mi fruntea. Acompaniaz[-m[p`n-acas[. Tat[1 meu e ]n orchestr[, el \ine violoncelul... p`n[la actul al patrulea e]nc[mult... apoi el vine singur acas[. La* revedere! zise ea, intr`nd ]n cabin[ =i ro=indu-se u=or, ca =i c`nd s-ar fi ru=inat de ceea ce zisese.

Ie=i]n cur`nd, schimbat[ ]n hainele ei de totdeauna =i]nvelit[ ]ntr-o scurteic[bl[nit[, care-o prindea de minune, =i c-o p[l[rioar[de catifea]n cap.

— Uite! na leg[tura! zise ea, d`ndu-mi ]n m`n[o leg[tur[.

Ie=ir[m pe porti\ a de din dos a teatrului =i-n cur`nd ajunser[m c`mpul,]n care se vedea de departe c[su\ a b[tr`nului muzicant, a c[rei ferestre ardeau ]n noapte ca dou[ pl[ci de argint. Era a=a de t[cut[ =i alb[ c`mpia, era a=a de rece =i senin aerul, era a=a de fierbinte =i]ntunecat amorul meu! Mergeam cu ea al[turi, cu ea, care trecea, un suflet cald =i t`n[r de copil[, peste c`mpia nins[=i b[tr`n[... }n acel moment vedeam ]n ea totul... idealul meu, ]ngerul meu, femeia mea. Femeia mea... c`nd]mi imaginam c[acea copil[dulce =i bl`nd[ ce trecea al[turi cu mine putea s[ m[ numeasc[ vrodac[ b[rbatul ei, un farmec ne`n\eles, o c[ldur[ca aceea a camerei]nc[lzite]n timp de iarn[, un aer]mb[ls[mat, ap[sat, familiar trecea prin noaptea cea pustie =i rece a sufletului meu. De dou[zeci de ori eram s[m[rep[d s-o str`ng ]n bra\ c-un amor copil[ resc =i nebun, de dou[zeci [de ori] z`mbetul ei must[r]tor =i viclean, care p[rea c[ghice=te tot ce se petrece-n mine,]=i r`dea de]ncerc[rile mele.

}n fine ajunser[m la cas[. Iute =i gra\ioas[, ea s[ri nebunatic gardul =i disp[ru r`z`nd prin arborii cei nin=i ai gr[dinii, eu o urmaî — =i intrar[m prin u=a de din dos a casei, ce da]n gr[din[,]n tinda]ntunecoas[,]n care lucea]ntr-un col\ gaura cheii de la u=a camerei

iluminate. Intrar[m]nl[untru. Lumina ce-o arunca c[minul cu oblonul deschis era ro=cat[, aerul cald, =i un miros de cafea pr[jit[,]mb[t[tor, f[cea ca aerul =i lumina din cas[s[doarm[parec[. Singura schimbare a casei era c[pianul venea acum de-a lungul peretelui de l`ng[ fereastr[, astfel ]nc` t clapele sale veneau tocmai al[turi cu fereastr[,]n care stau oalele cu o roz[ro=ie =i-nflorit[=i cu un palid crin, ca o copil[ ]namorat[, =i str[lucit ca argintul. Ea= i arunc[blana de pe sine =i r[mase]ntr-o rochie cu talie, de m[tase sur[. T[lioara ei sub\ire, s-o cuprinzi cu m`na, z`mbetul =i ochiul ei cel viclean, apoi un fel de sl[ ]biciune molatec[, ce cuprinsese toate mi=c[rile ei ca adorminde, f[ceau ca ochii mei s[se aprind[de-o dorin\[nem[rginit[=i ne`n`eleas[. Am tras un fotoliu fa\[cu c[minul ce ardea =i r[sp`ndea o c[ ]ldur[ mole=itoare =i am silit-o mai mult s[ se arunce ]n el. Lumina ro=ie ce-o rev[rsa focul sobei peste fa`a =i fruntea ei palid[, z`mbetul ei trist =i vesel ce p[rea c[ acord[ totul, genele ei deja pe jum[tate ]nchise... =i eu, ce ]ngenuncheasem ]n fa\[, \iindu-i am`ndou[m`inile cu m`inile mele =i uit`ndu-m[ cu sete =i cu amor nem[rginit ]n fa`a ei.

Am cuprins cu am`ndou[ bra\ele g`tul ei, eu]nsumi m[ridicam]ncet,]ncet, ca poate s[-i r[pesc o s[rutare lung[=i fermecat[. Dar ea p[ru c[se trezi din vis[ria ei molatec[=i somnolent[...]=i deschise pe jum[tate ochii, m[respinse cu bl`nde\e =i, lovindu-m[ peste frunte, sur`z`nd, zise:

— Copil ce e-ti! Du-te!

Apoi, desfc`ndu-se cu o sil[ de putere gra\ioas[ din m`inile mele ce \ineau pe-ale ei, ea se duse de se a=ez[pe fotoliul de l`ng[ piano =i deschise coveltitul. M-am repezit =i la fotoliul acela =i, arunc`ndu-m[ ]n genunchi, am cuprins cu be\ie talia ei cu am`ndou[ m`inile =i-mi ap[sai capul ame\it de amor]n poalele ei. Astfel,]n atitudinea aceast[, ea= i]ntinse bra\ele pe clape =i-ncepu s[bat[clapele cu o vioiciune melancolic[; era un vals turbat,]namorat =i trist, a unuia din mae=trii germani, ce m[ame\ea, m[t`mpea =i mai mult. N-auzeam note =i armonie ci numai un vuiet melancolic =i voluptos, care se pierdea]ncet,]ncet.

}mi ridicam capul, priveam cu at`ta amor ]n fa`a ei ro=it[de c[ldur[=i str`nsoarea bra\elor mele, sim\urile mele erau ]mb[ tate =i nu puteam r[spunde de ele de iritate ce erau, privirea mea era un foc, str`nsoarea mea o turbare.

— Poesis, zisei cu voce]necat[, te iubesc!

— Tst! tat[-meu! \ip[ea]ncet, scul`ndu-se =i r[zim`nd m`na dreapt[de marginea ferestrei.

M[sculai din genunchi la aceste[veste nea=teptat[. Ea rupse floarea de crin din oala din fereastr[=i ap[s[cu ochii *mai*]nchi=i o s[rutare arz`nd[ pe floare — astfel ]nc`t se p[ru c[albul cel d-argint al crinului se ro=e=te, apoi c-o expresiune limpezit[de amor mi-o]ntinse cu bra\ul st`ng mie. Am depus =i eu s[rutarea mea pe acel crin ce nu putea fi mai alb =i mai curat dec`t fa`a verginei mele mirese — o s[rutare de foc, o s[rutare etern[! M[ repezii spre u=[... dar m[-ntorsei ]n prag =i-o priveam r[pit cum nalta =i sub\irea ei statur[ sta ca r[ze-mat[ c-o m`n[de piano, privind]n urma mea.]nc[o privire =i-am ie=it, c[ci auzeam pa=ii b[tr`nului trosnind pe din fa`a casei, pe c[r]rile]nghe\ate ale b[t]turii. Ie=ii pe din dos =i, trec`nd prin gr[din[, s[rind gardul, am trecut ca purtat de v`nt peste c`mpie, fericit =i aprins... =i intr`nd]n chilia mea cea umilit[, m[sim\eam fericit ca un rege asupra acelor camarazi hor[inzi. La lumina fumeg`nd[ a lampei am scris versuri, ce le-am g[sit ]n urm[ r[t]cite printre h`rtille mele =i pe care \i le citez]ntocmai:

C`nd sufletu-mi noaptea veghea]n extaze
Vedeam ca]n vis pe-al meu]nger de paz[,
]ncins]ntr-o hain[de nori =i de raze,
Mi=c`nd a lui aripi pe capu-mi aprins,
Dar c`nd te v[zui]ntr-o palid[hain[,
Copil[cuprins[de dor =i de tain[,

Fugi acel]nger de ochii-\i]nvins.
Cum marea ce doarme profund[=i lin[
Reflect[ ]n s`nu-i de-amor =i lumin[
Pe soare, ce trece]n calea-i divin[,

V[rs`nd ziu[ de-aur ]n umedu-i s`n,
 Astfel tu, copil[, tu, vis de iubire,
 Din negrele-`i stele, o dulce z`mbire,
 Din sufletu-mi noaptea schimb[ ]n senin.

Cine era fericit ca mine? Pierdut]n vis[ri f[r[fine, p[rea c[fiecare floare =i fiecare stea e sor' cu mine, sor' dulce, surori amantei mele. Adeseori,]n nebunia [mea], uitam pe Dumnezeu, visam c[eu]s lumea cu miriade stele =i cu miriade flori, =i-mi p[rea c[-mi plec albastrele mele m[ri =i]nstelatele mele ceruri, mun`ii mei cei negri =i v[ile mele cele verzi, nop`ile mele cele lunatece =i zilele mele cele de foc,]mi p[rea c[le plec toate =i le-nchin cu t[m`ia vie`ii lor unei palide umbre de argint, ce-mi p[rea centrul lumii, umbr[ce cobora razele soarelui ca pe-o scar[de aur — umbra Poesis! Adeseori]mi p[rea cum c[Eternitatea nu mi-ar fi destul[s-o ador =i c[,]mbr[cat]n haina mor`ii, eu, ]n lupt[ cu b[tr`nul timp,]i rumpeam arpile =i-l azv`rleam ]n uitare! Alt[dat[ limbile mi se p[reau neroade, vorbele f[r[ ]n`eles... orice vorb[ce nu o puteam referi la ea]mi p[rea o nerozie, =i o nerozie s[cuget asupr[-le... mintea mea]ncetase de a-mi interpreta]n`elesul vorbelor... uimit =i nebun, vedeam ]n ]nchipuin`a fiec[rui concept numai palidele conture a divinei sale umbre.

Dar acest amor timid ca al columbilor de argint cade]n anul durerii 48. La ce trebuia s[cad[atuncea? La ce? Oare [nu] putea anul acesta s[treac[f[r[amoruri?]ncepuse a fierbe]n toat[Transilvania, =i prim[vara cea vergin[a adus flori frumoase =i zile de aur,]ns[pentru ghicitorul profund ce-ar fi cutreierat c`mpiile ]nflorite ale Transilvaniei ele s-ar fi p[rut profunzi =i ]ntuneca`i ochi de mort. Asprul arhangel al r[zbur[rii p[rea c[p[trunde prin aerul ei cel ame`it =i bolnav. Ungurii cugetau ]nc[ o dat[, dar ast[zi pentru ultima oar[, cum c[ prin uniune =i furci vor st`nge pe rom`ni de pe fa`a p[m`ntului, credeau cum c[ vor putea unguni piatra rece =i izvorul vergin, c[ vor putea unguni codrul cel b[tr`n =i maiestos, c[vor putea pune ideea uniunii ungare]n creierii cei b[tr`ni =i ]nfrico=a`i ai mun`ilor, creieri ce ]ncepeau, ce ]ncepuse a se ]nfierb`nta de-o idee uria=[=i

sublim[: Libertatea. Ei credeau, =i au crezut-o pentru ultima oar[, cum c[b[tr`nii =i ]nvifora\ii garzi ai cet[\ei Transilvania — mun\ii cu capete de piatr[ — vor dormi =i-acum somnul lor etern, nu se vor trezi la urletele cele false ale descriera\ilor care inventau imperii =i 16 milioane de unguri, care din fericire pentru lume nu exist[ dec`t]n oarbele fantasmagorii ale unor nebuni. Ci garzii regi s-au trezit. Fream[tul codrilor ce dezghe\au din seculara lor amor\ire fream[tul aripelor de fier ale vulturului rom`n a speriat pe inamici — azi ]i sperie somnul acestui vultur, c[ci nu =tiu la a c`ta poten\ va ridica acest somn puterile sale. O, inamicii no=tri s-au temut totdeauna de noi, dovad[c[secol cu secol a conspirat pe fa\ =i-ntr-ascuns contra existen\ei noastre, =i aceste conspir[ri toate n-au servit dec`t spre a ne ]mpietri, spre a ne-ncremeni ]n existen\a noastr[. De ne punea al[turi cu ea, de ne deschidea am`ndou[portalele de aur ale privilegiilor =i ale drepturilor ce erau numai ale lor, cine =tie dac[, mole=i\i =i r[sf\`a\i, nu deveneam unguri. Compatrio\i, v[ mul\umim pentru ura voastr[ secular[ =i ardem de ner[bdare dup[ ocaziunea ]n care s[ v-o mul\umim astfel ]nc`t s-o \ine\i minte pentru eternitate. C`t pentru patria ce voi o numi\i maghiar[, cat[ s[ aib[ cineva insolen\`a unui ungar pentru de-a o mai numi astfel — c`t pentru noi cat[ s[ aib[ cineva ignoran\`a unui Rössler, care ne face imigra\i, astfel]ns[ ]nc`t cei imigra\i s[ fie 10 milioane, iar cei din izvorul emigr[rii numai 800.000. }n fine, insolen\`a unguresc[sau ignoran\`a pedant[ nem\`easc[; una din dou[e de trebuin\`a pentru fic\iunile mari ale imperiului unguresc =i a nimicniciei rom`nilor. +i ce-au adus peste Transilvania cu sc`lciatele lor idei? Moartea cea oarb[ care-i secera cu miile =i ura cea cumplit[ a celorlalte popoare contra a tot ce-i maghiar! +i toate astea le propagau de=er\ii ]n numele poporului maghiar care, bun =i bl`nd cum sunt toate popoarele, p`n[-n marginile unde nu l-au ame\it, p[rea predestinat s[ tr[iasc[ ]n pace =i-n fr[\ie cu rom`nii. Dar ei au explicat r[u =i fals foile c[r\ii Destinului =i au p[tat =irurile sale cu s`nge. Senina dic\iune a lui Dumnezeu: ...tr[i\i]n pace, c[ci sunte\i singurele na\iuni eterogene]n oceanul

panslavismului, această[dic\iune ungerii trebuiau s-o]ntoarc[=i s-o traduc[spre pierzarea lor. *Ei* au vrut-o, nu noi!

]n \ara toat[mi=carea rom`n[ — antiunionist[ fierbea ]n clocotul cel mare. Adunarea din duminica Tomei, preparatorie, fusese; fusese =i adunarea cea mare din C`mpul Libert[\ii, unde flamura re]nvierii sf`=ia aerul cu tricolorul s[u. *Virtus romana rediviva!*

Luasem parte cu Ioan la toate acele manifest[ri de via\[ale na\iunii — etern unice]n felul lor — =i apoi ne-am]ntors la locul turbure a studiilor noastre. Dar cine mai putea studia ceva! Capetele noastre prinsese foc, fa\ a cea palid[a lui Ioan se-nro=ise de-un ro=u ofticos =i bolnav, c[ci]n inima lui fierbea amorul cel mare al na\iunii.

M[dusei la Poesis. Noaptea era lucie =i dalb[, aerul p[rea nins de razele cele argintii =i]namorate* ale lunii, care se pierdeau prin verdele]ntunecos al arborilor =i tufi=elor risipite din gr[dina ei. M[a=ezai pe-o banc[=i cugetam; D-zeu =tie de ce eram trist! Cu m`inile unite =i l[sate lene= peste genunchi, cu fruntea plecat[ =i cu p[rul risipit peste ea, astfel =edeam ]n gr[dina ei =i g`ndeam lucruri de care nu-mi pot da cont, pe c`nd luna, lunec`nd alene printre nourii de argint ai cerului albastru, g`ndea =i visa ce nici un om nu =tie. Un fo=net u=or prin c[r]rile nisipite m[ trezi din reveria mea. Era ea. Un negligé ce p[rea o negur[ de argint sc[lda ]n albe\ a sa fantastic[ =i diafan[ figura ei nalt[, ml[dioas[, sub\ire ca o elf[ de mare. S-apropiase de mine; ]n momentul c`nd o v[zui, ea se a=eze[pe genunchii mei =i-mi s[rut[ochii mei, ce se]nchideau de-o vis[rie profund[, c[ci nu-mi venea a crede c[e ea, fantastica z`n[ a visurilor mele ]ndelungate. ]i luai capul ei cel blond ]ntre m`inile mele =i privii la el. Ce trist era acel cap, ce palid[fa\ a aceea, ce]nfunda\i acei ochi alba=tri!

— Poesis, zisei, e=ti nenorocit[? Ce palid[e=ti, copilul meu! *Tu* suferi! *Tu* pl`ngi!

— O, dac-ar fi s[pl`ng numai eu... Dar s[t[cem despre asta. Tomo! poate c[azi ne vedem pentru ultima dat[.

— Ultima dat[? Aiurezi, Poesis! Ultima dat[?

— O, copilul meu, de-ai =ti ce nenorocit[sunt, zise ea, cu ochii plini de lacrimi,]n[tur`nd cu m`inu\ele ei albe p[rul negru de pe fruntea mea =i arz`nd cu buzele ei contrase de pl`ns fruntea mea]ntunecat[. Ce nenorocit[sunt, f[r[ca s[\i-o pot spune \ie. Dac[te pot ruga ceva]n numele maicii tale,]n numele acelui]nger curat, uit[-m[! Uit[-m[, cel pu\in p`n[ce voi muri... Dup[ce voi muri...

— Poesis, pentru D-zeu, ce va s[zic[asta? Spune-mi ce ai?

— Ce am? Nu-\i pot spune ce am. Dar s[uit[m asta... s[le uit[m. Ce frumos e=ti tu]n ast[sar[. P[rul t[u pare a fi de eben =i ochii t[i diaman\i negri! Ce frumos e iubitul meu... iubitul meu? Nu al meu...

— Nu al t[u, Poesis?... Tu nu e=ti a mea,]ngerul meu cel blond? Aide, poate c-ai pl`ns unde-am lipsit at`ta vreme, de-aceea oare s[nu mai fiu al t[u? Poesis, această patrie va fi a mea, ca =i a inamicilor no=tri; atunci tu vei fi femeia mea, frumoasa mea femeie, z`na gr[-dinoarei mele, matroana vetrei mele p[rinte=ti, mama copiilor mei! O, ce frumoas[ e=ti tu... ce mult o s[ te iubim noi... eu =i cu tat[l meu cel b[tr`n, pietrarul! Tu vei scutura praful de pe c[r\ile mele, a lucr[-torului cu spiritul, tu vei netezi cu m`na ta molatec[=i alb[cre\ii de pe fruntea mea, tu c-o s[rutare vei]nsenina-o! +i o s[te iubesc, o s[te iubesc cum]mi iubesc patria, cum iubesc pe Dumnezeu! Poesis!...

Prin straturile de flori roiau fluturii nop\ii... arborii]nflori\i]=i plecau ramurile]ngreunate de flori albe =i roza pe frun\ile noastre — parfumul]mb[t[tor al prim[verii umpluse cu suflarea sa r[coare =i virgin[piepturile noastre, gur[-n gur[ ]i sorbeam suflarea, ea, cu genele jum[tate]nchise, nu rezista defel dezmierd[rilor mele melancolice... numai luna veghea ca un dulce soare de argint asupra]ndelungului nostru amor!

A doua zi, scul`ndu-m[ fericit de pe patul meu cel v`rtos de paie =i anin`ndu-mi mantaua de umere, ]ncepui s[ colind stradele ora=ului: o cocard[ tricolor-rom`n]n butonier[, p[l[ria larg[, cam]ntr-o parte, fa\ a mea palid[, ce ar[ta osteneala, z`mbea, =i-mi t`r`iam bastonul pe prundul m[runt al stradelor fluiere`nd printre din\i o arie, nu mai =tiu care.

Deodat[auzii]n urma mea sunetele monotone ale unei muzice mortuare. }mi]ntorsei capul, st[tui]n loc =i, lu`ndu-mi p[l[ria, fa\`a mea se]ntrist[pu\`in c`te pu\`in. }n urma mortului venea o tr[sur[, =i-n ea, ]n rochie lung[ de m[tase neagr[, o fa\`al palid[ ]ncadrat[de p[r de aur, fa\`al cunoscut[ mie, puteam s[ n-o recunosc?... Era ea... Poesis!... Cu toate astea nu putea s[ fie ea. Paloarea mortal[ ca aceea a peretelui, p[rul cel blond, fa\`a era a ei... dar ea]n acea pomp[?... Ea, a=a de s[rac[?...

Dar]n tr[sura a doua? Cine era? Doi dandy din cei mai corup\`i ai ora=ului, care r`deau]n convoiul mortuar,]mbr[ca\`i cu pantaloni de c[l[rie str`m\`i, cu veste vinete, cu leg[turi ro=ii, cu jachete galbene, cu p[l[rii largi =i cu c`te dou[lan\`uri de orologii. Secele fe\`e de maimu\` r`deau r`sul cel amar al desfr`na\`ilor sceptici, ]ntr-un convoi care numai r`sul nu era apt de a-l excita.

R[t[ciit,]n neputin\` de-a-mi da cont de ceea ce cugetam =i sim\`eam, urm[rii convoiul p`n[ la biseric[. Mul\`imea se gr[m[dea la u=[=i-n[untru. Eu p[trunsei izbind cu coatele f[r[cru\`are ]n to\`i ce-mi sta]n cale;]n ochii mei r[t[ci\`i, ]n ]mprejurarea c[ nu-mi ridicasem p[l[ria intr`nd]n biseric[,]n pumnii mei str`n=i, ]n din\`ii mei r`nji\`i]ntr-un r`s s[lbateg o fi fost ceva straniu care]ndrept[ochii lumii spre mine.

— Un nebun! =opti unul a=a de tare]nc`t ]l auzii, ]ns[, ]n noaptea turbur[rii mele, acel glas nu mi se p[rea aievea, nici mi se p[rea c[ sunt ]ntre oameni... mi se p[rea din contr[ c[ sunt singur, cuprins de spasmurile unei viziuni teribile, c[ci nu vedeam dec`t co=ciugul ce mi se p[rea plutind prin aer, nu vedeam dec`t pe ea topit[ de pl`ns, alint`nd dup[ co=ciug de bra\`ul unui om. Ochii de foc a lum`n[rilor de cear[ dansau prin aer ]n noaptea bisericii ca stele murdare =i ro=ii... mortul din co=ciugul descoperit p[rea c[ se str`mb[la mine =i murii cei negri =i reci ai bisericii t[iau fe\`e ur`te =i crepate prin pere\`i, cu ochi negri =i cu capete str`mbate de turb[ciune!

— Cine-i acel om? strigai din toate puterile mele, cu toate c[p[rea c[un demon cu degete de lemn]mi str`ngea g`tul!... M[repezii la

el... dar un cioclu m[pocni cu pumnul]n frunte,]nc` t ]mi sc[p[rar[ ochii sc` ntei verzi =i c[zui ame\it pe spate.

Nu =tiu c` t am z[cut astfel, c` nd m-am trezit]ns[eram culcat pe-o banc[de piatr[din col\ul bisericii =i la capul meu veghea Ioan!

— Cine-i acel om? fúr[primele cuvinte ce le putui pronun\ a.

— Cine!... Ce treab[mare... cel ce-o]ntre\ine pe d`nsa... un conte, mai =tiu eu!... D[-o dracului... nu e femeie?... putea [s[fie] mai altfel de cum sunt toate? Aide de-aicea!

El m[lu[ ]n bra\ e=i m[scul[drept]n picioare. Lu`ndu-ne de bra\, ie=ir[m la u=a bisericii, la care sta b[tr`nul sacristan =i vro doi cer=itori zdren\ui\i. Plecar[m stradele-n sus =i Ioan m[duse la el. Camera sa era mic[=i-ntunecoas[, =i]ntunericul ei mai era ridicat]nc[prin un perete]ngust, acoperit cu p[nur[neagr[ ]n mijlocul c[rei era o cruce alb[.]n genere]ns[camera sa respira elegan\ a fin[=i artistic[, care contrasta foarte mult cu hainele sale mai mult unse =i rupte. C[r\ile aurite =i legate st[teau]n =ir pe-o mas[acoperit[cu ro=u, pe care st[teau risipite creioane, pensule, palete =i colori]n cutii mari sau unse pe \este de scoici marine. M[tr`ntii pe-un scaun, arunc`nd o ochire numai indiferent[pe toate aceste obiecte ce-ntr-al[t]fel de dispozi\iune mi-ar fi p[rut poate stranii. De-o lature-a p[nurei negre sp`nzura un canaf alb de-un =nur asemenea alb...

Ioan apropie un scaun de-al meu =i [s-]*a=e z[astfel]nc` t pieptul ]i venea drept ]n um[rul meu cel drept, apoi, ]ncunjur`nd c-un bra\ grumazii mei, iar cu cellalt pieptul, el]=i plec[fruntea pe um[rul meu drept =i-mi =opti la ureche:

— Azi rump orce leg[tur[cu via\ a, azi rump leg[tura de amicie cu tine, leg[tura de amor cu umbra, cu aducerea-aminte a Sofiei. Tomo, de azi]nainte eu nu mai sunt al meu. Eu m[duc =i te las pe tine aicea... dar]nainte de-a merge voi s[-\i ar[t]n ce consista nebunia vie\ii mele, c[ci tu n-ai =tiut c[eu sunt pictor.

El se scul[=i, tr[g`nd =nurul alb de la p[nura neagr[ce sta drept]n fa[, v[zui pe perete un cadru ce-mi p[rea viu. Ochilor mei turburi le p[rea viu]n adev[r. Era Sofia. P[rul ei cel cenu=iu, adunat]ntr-o

coroan[ca o citadel[pe frunte, ochii ei profunzi, negri, str[luci\i, fa\ a ei musculoas[=i palid[, buzele sub\iri =i vinete... era Sofia...]n toat[frumuse\ea ei cea original[... blond[, pe care numai Sudul o cunoa=te... Ioan]=i]mpreun[m`inile =i se uit[ ]n extaz la acel portret mare ca-n via\ [... Ochii s[i ardeau, buzele lui tremurau, eu stam speriat, uimit =i m[ uitam ne`ncrezut de realitate la aceast[scen[ ]n care portretul p[rea viu, real, =i Ioan numai o umbr[moart[ ]n care tr[iau doar ochii cei]nfoca\i.

— S[rman cadru viu, s[rman[oper[a imagina\iunii mele! Ce greu a fost s[te creez din haosul durerilor =i a desper[rilor, ce cumplit e s[te sparg acum de st`nca cea rece a de=tept[rrii mele! Dar te sparg... c[ci tu e=ti singurul lucru ce m[leag[de via\ =i de trecut.

El scoase un pumnal ascu\it =i mic din s`nul s[u =i sf`rtec[cu o cruce curmezi=[tot portretul, astfel]nc`t p`nza se-nv[ ]tuci]n c`tepatru p[rile de cadrele de lemn aurit a portretului =i sub el r[m[sese gol peretele alb. Ochiul s[u era sec, sur`sul amar, c[ci lupta fusese crunt[.

— Tomo, zise el, eu m[duc, cu toate c[nu te oblig s[m[urmezi. R[m`i tu aicea, ]n casa mea, aicea vei tr[i comod =i neturburat de nimeni, cum am tr[it eu, dat cu totul nebuniei mele, picturii. Tr[sura m[ a=teapt[ de mult... adio! Amicia mea, g`nde=te c[n-ai fi avut-o niciodat[=i te consol[! Adio!

O dat[-nc[-mi scutur[m`na =i zbur[ pe sc[ri ]n jos. Tr`ntii u=a dup[el, m[tr`ntii ]n pat =i ap[sai capul afund ]n perini, cu fa\ a-n jos, abandon`ndu-m[cu totul durerii celei mai crude. C`t oi fi stat astfel, ]n nesim\ire mai mult, nu =tiu... c`nd m-am de=teptat]ns[era noapte profund[=i orologiul vuia o or[dup[miezul nop\ii. Aprinsei lum`narea =i, s[rind la portretul sf`rtecat al Sofiei,]ncepui a combina p`nza... dar totul era ]n zadar. L`ng[c[min erau lemne multe =i risipite. Le tr`ntii ]n sob[ =i aprinsei un foc cumplit, tr[sei o mic[ sof[ ro=ie fa\ cu focul, cu cugetarea decisiv[ de-a astupa soba nainte de-a se potoli focul, astfel ]nc`t s[m[sinucid cu carbon. Am stins lum`narea =i m-am pus ]n fa\ a fl[c[rilor ce lingue=au g`tul c[minului cu

ro=ii limbe de balaur. Privind]n fl[c[ri, cu picioarele]ntinse =i cu capul pe piept, via\a mea toat[mi se p[rea un fantastic vis de nebun, f[r[ ]n\eles =i f[r[\int[,]n limbile de fl[c[ri vedeam parec[arz`nd toate cuget[rile mele, zilele mele, visele mele de fericire. C`nd focul nu mai era dec`t o gr[mad[ mare de c[rbuni acoperit[ [cu] fl[c[ri vi-nete, atunci astupai soba =i, a=e z`ndu-m[ ]n fa\a zgurii,]mi]nchisei ochii spre a adormi de moarte. V`ntul urla afar[ cumplit =i ploaia c[dea m[runt[ =i rece pe geamurile ferestrei... Parc[ v`ntul cu norii, tunetul =i ploaia f[ceau nunta lor s[lbatec[ ]n regiunile cele negre a-nnoratului cer de noapte. Prin =uierul cel monoton, de=i puternic, al v`ntului am adormit =i sim\eam, parec[, cum creierii mei se paraliz[ de carbon. Murisem! M-am trezit deodat[ ]ntr-un codru verde ca smaragdul, ]n care st`ncile erau de smirn[=i izvoarele de ape vergine =i s`nte. Printre arbori c`ntau privighetori cu glasuri de]nger, prin c[r[ri r[t[ceau umbre diafane =i fericite =i se pierdeau prin verdura]ntunecat[a dumber[vilor s`nte. ]n dep[rtare vedeam o dumbrav[ de aur care, cu fream[tul frunzelor sale, c`nta o melodie molatec[=i lin[ca aceea a undelor adormite.]ntre toate umbrele s`nte =i albe numai eu aveam corp... R[t[cii ce r[t[cii prin p[dure, p`n[dedei de un r`u cu undele de argint, ]n mijlocul r`ului o insul[ ]ncunjurat[de ape, cu p[duri =i gr[dini din a c[ror mijloc se ridica la ceruri o biseric[nalt[cu cup[ol]ele rotunde, toat[de aur gravat ce str[lucea astfel c[ci soarele cerului curat se oglindea]n cupola cea mare a bisericii. La \rm era o barc[de aur... Eu m[suii]ntr-]nsa =i, sp[rg`nd cu lope\ile undele de argint ale r`ului, ajunsei la malul insulei. Aicea totul t[cea, nu c`ntau p[s[ri, nimica, numai din biseric[ s-auzea un c`ntec]ncet, trist, morm`ntar, ca bocetul cel ]n[du=it l`ng[patul murindului. Intra, prin portalele de aur ale bisericii,]n[untru. Pe jos, marmur[alb[ca laptele, pe sus, arcadele nalte de aur, st`lpii de aur... iconostasul cu icoane nalte =i palide de s`n[i =i]ngeri de-o frumuse\e suprap[m`nteasc[, ce p[reau suflata pe p`nze de argint,]n altar — o mas[de marmur[cu sfintele Taine...]n biseric[nu era nimeni jos, ci numai sus]n cor c`ntau c[lug[r]ive c`ntece de mort... C`nd dintr-o u=[ v[zui intr`nd

cu lum`n[ri de cear[ alb[-n m`n[chipuri palide cu v[l lung, alb, ce acoperea =i capul, astfel de palide]nc`t fa`a se confunda cu albul hainelor, ci numai ochii stin=i ca de sticl[se mi=cau tri=ti]n orbitel lor. Ei se mi=cau]ncet,]ncet p`n-]n mijlocul bisericii... Eu m[ ascunsei dup[ o coloan[ de aur, cu groaz[. Printre ei v[zui o umbr[... un b[tr`n cu p[rul alb, cu fa`a r[t[ci]t[ =i tras[, lum`narea sa ardea =i el privea]n ochiul lum`n[rii cu buzele str`nse =i cu ochii fic=i... Mie-mi p[rea c[-l cuno=team. R[zimat[de-o coloan[, drept]n fa`a mea, st[tea o fat[ palid[ cu fa`a ca marmura cea v`n[t[... ea-mi z`mbi trist =i-mi f[cu cu m`na... Era Poesis... Poesis! strigai eu... =i deschisei ochii. Focul nu era ]nc[ potolit... fereastra ]ns[ deschis[, =i o v`ntoas[sufla cumplit prin el. G`ndeam c-o fi deschis-o v`ntul =i m[dusei s-o re]nchid. C`nd m[-ntorc]ns[... v[d¹.

Corpul... s-ar fi]ns[ ]n[to=at cur`nd, ]ns[ ceea ce era bolnav ]n mine, nebun de bolnav, era inima mea. Tot ce-mi aducea aminte de ea... de tr[d[toarea, le aruncam ]n foc, care le consuma cum se consuma inima =i via`a mea. Palid ca o umbr[, eu alintam de-a lungul zidurilor ora=ului mai mult mort dec`t viu. F[lcile mi se-nfundase ad`nc, albul ochilor se-ng[lbenise =i negrul era turbure =i stins, p[rul c[dea]n dezordine pe gulerul uns =i ne=ters a rocului meu — astfel umblam printr-o lume str[in[, din care nu f[ceam parte, =i c`nd m[ r[t[ceam ]n vro gr[din[ public[, unde fe`e ro=ii =i vesele chicoteau]mprejur, pierz`ndu-se prin arbori, eu credeam c[ sunt r[ut[cioase duhuri efemere, care=i r`deau de durerea mea. Or mi se p[rea cum c[-n juru-le r`deau mor`i a c[ror fe`e galbene erau spoite cu ro=u, ceea ce le f[cea =i mai ]nfrico=ate, =i mai moarte, prin contrastul ]ntre adev[rul mor`ii =i-ntre simularea cea spoit[a vie`ii. Alt[ dat[ m[ pomeneam c[ m[ uitam ore ]ntregi ]n oglind[ =i m[ str`mbam la mine singur =i, c`nd m[ trezeam din asemenea atonie, m[-nfiora siguran`a c-am]nnebunit =i teama de mine]nsumi. Lucrul de care m[temeam mai mult era nebunia, mi-era fric[s[nu-nnebunesc. Adesea m[pomeneam c[privisem,

¹ Lacun[ ]n manuscris (*n. red.*).

f[r] s[=tiu, c`te o or[-ntreag[-n soare =i c[ ochii mei, orbi\i de lumina lui cald[, nu mai puteau distinge nimic[, ci un haos v`n[t-ro=up[rea c[pirote=te =i m[-nv`rte=te mereu, p`n[ce m[trezeam c[zut pe iarba c`mpului. Eram t`mpit, absurd, idiot. Astfel stam adese]nmorm`ntat ]n iarba mirositoare, alba=tri =i mici fluturi de var[ roiau prin flori, un soare cald ]mi ardea drept ]n cre=tet, totul era frumos cum ]s frumoase zilele de var[... eu singur numai nu cugetam nimica. Zile ]ntreagi cutreieram c`mpii p`n[ ce d[deam de r`u. Acolo, de pe podul lui de lemn, m[uitam]n valurile galbene cum zburau repezi, cior[ ]nd, valuri turburi ca sufletul meu sterp, turburi =i neogindo=i ca inima mea moart[. Apa limpede ca cristalul a izvoarelor nu-mi pl[cea, c`nd d[deam ]ns[ de ea, ]ncepeam a o amesteca cu bastonul p`n[ce, turburat[de p[m`ntul cel negru, era o icoan[ vie a g`ndirilor mele.

Dar nu putea s[r[m`n[ astfel. ]nc[ o lun[ de-o via\] astfel =i =tiam c[ voi muri... De-a= fi murit, ce-mi p[sa... cine =tie dac[ ad`nc]n p[m`nt n-a= fi fost mai fericit... dar aveam un tat[ b[tr`n =i a muri eu]nsemna a-l b[ga pe el]n groap[.

]ntr-o zi frumoas[de var[ ]mi f[cui leg[turica, o pusei]n v`rful b[\ului =i o luai la picior pe drumul cel mare-mp[r]tesc. Mergeam astfel printre c`mpi cu holde... Holdele miroseau =i se coceau de ar=i\va soarelui... eu]mi pusesem p[l[ria-n v`rful capului, astfel ]nc`t fruntea r[m`nea liber[ =i goal[, =i fluieram alene un c`ntec monoton =i numai lucii =i mari pic[turi de sudoare]mi curgeau de pe frunte de-a lungul obrazului.

Zi de var[p`n-]n sar[ am tot mers f[r] s[ stau defel. Soarele era la apus, aerul ]ncepea a se r[cori, holdele p[reau c[ adorm din fream[tul lor lung, de-a lungul drumului de \ar[ oamenii se-ntorceau de la lucrul c`mpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale =i doni\e]n am`ndou[ m`nile, boii tr[geau]ncet]n jug =i carul sc`r`ia, iar rom`nul ce mergea al[turi cu ei =i pocnea din bici ]=i \ipa eternul s[u h[is, ho!... Ascuns ]n maluri dormea Mur[=ul, pe el trosnea de c[ru\le podul de luntri, pe care-l trecui =i eu... De departe se vedeau mun\ii mei natali, uria=i b[tr`ni cu frun\ile de piatr[sp[rg`nd nourii =i lumin`nd \epeni, suri =i slabi asupra lor.

Una c`te una se-aprindeau stelele tremur`nd]n nem[rginirea albastr[a cerului, c`nd mai sus, c`nd mai jos — =i luna, balana lor regin[, palid[ca o mireas[, trecea ca o secere de argint pin norii albicio=i =i sub\iri. Mai greoaie sc`r\iau carele cu lemne ce veneau din munte; rom`nii =edeau culca\i pe foale]n v`rful carelor sau, merg`nd al[turi, =uierau doine b[tr`ne =i triste ca suvenirele trecutului. Toate farmecele unei nop\i de var[ — lun[ alb[ =i stele aurii, fluierul melancolic =i c`mpii ce par a adormi, iar drept]n fa\[, b[tr`nii urie=i de piatr[, mun\ii, ce acum p[reau]ncununa\i de stele ce tremurau asupra frun\ilor lor.

Mergeam neoprit prin c[r[rile albe ce duceau cruci=e prin lanurile, unele]nc[verzi, mergeam, p`n[ ajunsei ]n poala r[coroas[ a mun\ilor. De-acolo apucaii pe-o pietroas[ c[rare de munte. Pe c`te-un v`rf de deal vedeam arz`nd focuri mari, =i oameni]mprejur, din fundul codrilor ce-nconjurau ca o manta neagr[-verde umerii mun\ilor vuia c`te-un bucium durerea lui de aram[; pe l`ng[alte focuri vedeai parec[cum joac[fete =i fl[c[i, iar pin codrii r[t[civ\i fluierau voinicii printre din\i =i din frunze c`te-o doin[ ad`nc[=i plin[de foc. Astfel treceam]nainte al[turi cu zidurile de piatr[a muntelui, pe-o c[rare]ngust[ce ducea mereu]n sus, n[ruit[pe-alocurea, pe-alocurea baricadat[de bolovani rostogoli\i din cre=tetul mun\ilor =i]n\epeni\i]n albia c[r[ruii. S[ream peste n[ruituri =i baricade =i-am mers mereu, p`n[ ce luna apusese, focurile se stingeau, c`ntecele]ncetar[, iar r[s[ritul se ro=ea slab de faptul zilei. Aerul r[coare al dimine\ii]mi p[trundeapleptul, sim\eam cum]mi amor\ete g`tul de r[ceal[... p`n[ce v[zui satul meu, cu c[su\ele lui mici, acoperite cu paie =i risipite prin creierii de piatr[a muntelui, de \i se p[rea un sat de cuiburi de vultur. Trecui prin mijlocul lui, pe l`ng[ mica bisericu\ de lemn, =i tocmai la cap[tul satului m[oprii l`ng[bordeiul cel]nfundat =i s[rac al tat[lui meu. Prin ochiul de sticl[se vedea lumin[. Tr[sei z[vorul de lemn de la u=a uscat[=i intrai in[untru. Pe vatr[mai ardeau vo doi t[ciuni sub\iri de nuiele, tata dormea pe-un pat de sc`nduri nalt ca vatra. Dup[cup-tor era]nc[patul mamei acoperit c-un l[icer, deasupra lui era [o]

icoan[veche =i afumat[a maicii Domnului, dinaintea c[reia ardea o candel[mic[cu untdelemn. M[lungii pe patul mamei f[r] s[-l trezesc pe tata =i adormii cur`nd, c[ci eram foarte obosit. Des-de-dimineala[, p`n-a nu fi ziua, cuco=ul c`nt[ asupra bordeiului =i auzii ca pin somn pe tata scul`ndu-se, lu`nd ]n m`ini ap[din un ciub[r =i sp[l`ndu-se pe fa\[, f[c`ndu=-i cruce =i morm[ind]ncet o rug[ciune, apoi lu`ndu=-i ciocanele de piatr[rie de sub lai\ =i plec`nd pe u=afar[, f[r] chiar s[se uite]nd[r[tul lui =i f[r] a m[vedea din dosul cuptorului unde dormeam.

A doua zi cam pe l-ameazi m[trezii =i eu din somnul meu ad`nc =i f[r] visuri. Nu =tiu cine posp[ia prin cas[ =i pe la vatr[. Era o var[ a mea, care b[ga vreascuri ]n foc =i fierbea m`ncare.

— Tu e-ti, Fini\o? zisei eu scul`ndu-m[, lu`ndu-i capul]ntre m`ini =i s[rut`nd-o.

— I, Doamne! zise ea sur`z`nd cu degetele la gur[=i m[sur`ndu-m[ cu ochii din cre=tet p`n-]n talpe. Ce mare te-ai f[cut... Uite! =i barb[=i must[\i... Da tare e-ti galben, vere, parec-ai fi]ndr[git?

— Nu =tii tu, zisei eu, uit`ndu-m[ ]n ochii ei inocen\i =i lucitori; nu po\i =ti tu ce am suferit.

Dar ce frumu=ic[era veri=oara mea. Fa\alb[=i obrajii ro=ii, p[rul castaniu =i des, f[cut]n dou[cozi]ntrunite pe spate, neted =i cu c[rare pin mijlocul capului, ochii mari, c[prii, ce se uitau mira\i la mine, spr`ncenele arcate =i ]mbinate, nasul fin ca [a] unei dame mari, b[rbia rotund[ =i plin[, iar, c`nd r`dea, dou[ gropi\e cochete. C[ma=a alb[, cu alti\e =i m`neci largi, fota curat[=i nou[, iar picioarele goale. Cu c`t o priveam,]mi p[rea mai frumoas[=i-o s[rutai]nc[o dat[.

— O! zise ea, r`z`nd vesel,]\i iei la guri parc-ar fi dintr-al t[u... ia fii bun, m[rog, de-\i cat[de treab[, domni=orule!

— De-de! zic eu, n-o lua-n nume de r[u... +-apoi nu m[uit eu la ochii t[i... fie ei c`t de frumo=i...

— O! frumos! Vine v[rul pe la noi, =-apoi lucrul ce mi-l spune mai]nt`i e c[ ochii mi-s ur`\i! Frumos!

— Da nu...

— Destul, las' c[=tiu... Domnu-a fost la cetate... Nevestele de domn au ochi mai frumo=i dec`t ai mei, se-n\elege, zise ea, pun`ndu=i r`z`nd m`inile[-n] =olduri, fiica Evei cea limbut[cu din\ii de m[rg[ritar.

— De-ai =ti, Fini\o, zisei pe jum[tate r`z`nd, de dragostea mea...

— Dragoste, zise ea repede, ce dragoste?... +i ridic[cu curiozitate din spr`ncene. Ce dragoste?... spune-mi =i mie... z[u a=a! Te rog, vere! adaog[ ea, ]ncre\indu=i gura =i plec`nd ochii cu at`ta gra\iozitate ]nc`t numai pe sub gene se uita la mine.

— +ezi ici pe pat, zisei eu, apuc`nd-o-n bra\e =i pun`nd-o s[=ad[ca pe-un copil obraznic... eu m[a=eza[al[turi cu ea, i-nconjurai grumazul cu bra\ul meu =i]ncepui s[-i povestesc amorul meu =i nenorocirile mele.

Ea asculta c-un fel de seriozitate =i c-o aten\iune copil[reasc[— =i c`nd se uit[drept]n ochii mei, ai ei se umplur[de lacrimi.

— S[rmanul v[r, zise ea, s[rut`ndu-m[ cu at`ta dulcea\[=i tinere\e.

Oalele fierbeau pe vatr[.

— O, zise ea, ca aduc`ndu=i aminte, trebuie s[-i duc merinde t[t`ni-t[u! Las' c[ne mai vedem noi desari, m`ini diminea\[... zise ea =i drese ce drese, apoi lu[ vro dou[ oale din cele pline, sur`se =i cu ochii =i cu gura =i plec[pe u=[=i prin sat]nainte.

Nu mult dup[aceea veni =i tat[-meu, care auzise de la fat[c[venisem acas[. El m[str`nse ]n bra\ele [sale]. Capul s[u era mai alb, cre\ii de pe frunte =i brazdele din fa\[ mai ad`nci, iat[toat[schimbarea ce-o b[gai de seam[la el — destul]ns[ca ochii s[mi se umple de lacrimi.

Am stat mult acas[,]ntr-o atonie monoton[=i moart[.]ntre grinzile casei g[sisem o carte cu scoar\e de piele roase de molii, cu marginile ro=ii —]n ea erau ni=te pove=ti manuscrise cu litere b[tr`ne, iar[ literele ]ncep[toare paleografate cu ro=u... desigur vro reminiscen\[ de-a preotului celui b[tr`n, ce murise de mul\i ani. Cu cartea aceea]n m`n[, st[team zile ]ntregi lungit pe prispa casei la umbr[ =i descifram ma=inalmente slovele cele b[tr`ne or[i] priveam cu ochii

drept]n grinzile afumate ale stre=inii, p`n[ce-mi sim\eam capul ridi-
cat =i pus]n poale. Mi-]ntorceam ochii peste cap... era Fini\va, ce=i
a=eze capul meu pe poalele ei =i-ncepea a-mi povesti ba cimilituri,
ba basme, ba-mi c`nta cu vocea jum[tate c`te-o hor[or[i] c`te [o]
chiuitur[cu vorbe cu tot. Astfel =edeam lungit seri]ntregi cu capu-n
poalele ei, pe c`nd vitele se-ntorceau mugind greu de prin mun\i, iar
talancele de la g`turile vacelor cu ugerul greu de lapte sunau alene =i
melancolic prin atmosfera cea dulce a serii.

Revolu\iunea ardea]n c`mpia Transilvaniei, dar mie ce-mi p[sa de
toate. Pentru realitate eu eram omor`t... Nep[sare lene=[, lene de-a
cugeta, lene de-a sim\i, abrutizarea cea mai ad`nc[=i mai idioat[,
iat[ce f[cuse din mine amorul unei femei. }nsu=i numele ei, Poesis,
nu putea s[excite nici un sim\[m`nt]n mine. Era ceva ce murise de
mult pentru mine ce-o uitasem de mult — lucru de care]mi era greu
s[-mi aduc bine-aminte; c[ci nu cugetam s[-mi fi ucis inima =i s[-mi
fi omor`t inteligen\va... =i cu toate astea tocmai aceea era ce nici nu-mi
trecea prin minte.

Venise toamna =i-ng[ ]benise codrii din umerii b[tr`nilor mun\i,
pe v`rfurile lor negurile deveneau mai dese —]n fine,]ntr-o zi ne
pomenir[m cu cei]nt`i fulgi de z[pad[ ]nec`nd cu puful lor de argint
aerul neguros =i rece al mun\ilor. Prin sate colinda vestea cum c[se
ridicase rom`nii ]mpotriva unguirilor =i ]mp[ratul Codrilor b[tr`ni =i
a mun\ilor suri =i sterpi aduna pe vulturii din vizuinile lor st`ncoase
]mprejurul flammurii rom`ne=ti. }n creierii]mpietri\i ai mun\ilor =i-n
aerul lor cel rece, flutura tricolorul, tr[ia libertatea Transilvaniei.

}ntr-o noapte am v[zut un spectacol m[re\. }n culmile mun\ilor;
pe frun\ile lor de piatr[, care de care mai]n[l\ate, se aprindeau, unul
c`te unul, focuri mari, p[rea c[mun\ii]n=i=i se apri[n]sese. }mpreju-
rul focurilor vedeai =ez`nd cete]ntregi de oameni, l[ncile culcate pe
umere str[luceau]n aer... l[nci de coase care-n urm[erau s[devie
spaima inamicilor. Din cre=tetele mun\ilor rom`nii slobozeau ro\i
]nf[=urate-n paie =i aprinse, care se rostogoleau cu o repejune demoni-
c[p`n[ se pierdeau h[ulind ]n pr[ pastile ad`nci,]n inima p[m`ntului.

Buciumele sunau din v`rfuri astfel ]nc` t` \i se p[rea c[ sufletele de aram[ a mun\ilor se trezise =i sunau a moartea lumii. Culme cu culme ardea, at`\ia uria=i ochi ro=ii, c`te unul pe o frunte de deal. Codrii b[tr`ni trosneau amor\i\i de iarn[, stelele =i luna erau mai palide=ncer, cerul]nsu=i p[rea mai sur. Era unul din acele spectacole m[re\e, din acele tablouri uria=e pe care numai Dumnezeu le poate zugr[vi pe tabla]ntins[* a lumii]naintea ochilor uimi\i =i a inimii]nfr`nte.

Revolu\iunea p[trunsesese= n mun\i. La noi, care eram mai]n poalele mun\ilor, veneau honvezii ca s[recruteze oameni tineri,]ns[ace=tia o apucase de mult la Iancu. Oamenii mai maturi a=teptau ca eu s[m[fac pribunul (tribunul) lor,]ns[eu,]n starea]n care eram, am fost nesim\itor =i impasibil pentru aceste cauze mari. Cu toate astea satul era adeseori vizitat de c[tre tribunii lui Iancu, adesea cete]ntregi g[zduiau peste noapte pe la noi, spre-a pleca]nspre ziu[iar, f[r[ca honvezilor s[le fi trecut prin minte ca s[-i surprind[c`ndva. ]ns[ ]ntr-o noapte auzii ]mpu=c[turi prin vecini. Speriat, sar din a=ternut, ies afar[ =i m[ sui pe gard, \in`ndu-m[de parii lui, astfel]nc`t dominam cu privirea asupra unei p[r\i din casele vecine. V[zui o cas[ ]nconjurat[ de honvezi =i pe unii tr`ntind cu paturile pu=tii]n u=a casei, pentru a-i sfor\ a intrarea. Dar]n momentul acela v[zui fulger`nd prin ferestrele casei ]mpu=c[turi =i [auzii] vaietele celor ce-o ]nconjuras, u=a se sparse cu repejune =i din[untru ie=i [un june] cu capul gol, cu sabia=n din\i =i m`inile=narmate de pistoale=ntinse, pe care le slobozi drept]n capetele celor ce st[teau]n u=[.]n urma lui o ceat[de oameni]narma\i cu l[nci]mpungeau]n dreapta =i=n st`nga =i, r[zbind prin ei, fugir[ mereu p`n[ ]n risipurile unei st`nci, prin care pierz`ndu-se nu vedeai]n lun[dec`t o\elul \evilor]ntinse =i]mpu=c[turile trimise]n cei ce acuma cotrob[iau prin cas[.

Dar pe acel june palid, cu capul gol,]mi p[rea c[-l cunosc. De=i-l v[zusem numai la lumina fulgerelor din pu=te, totu=i]mi p[rea c[nu putea s[fie altul dec`t Ioan. M[-ntorsei ]n cas[ =i m[ culcai iar; ]ns[ mi-era cu neputin\ s[ mai ]nchid ochii de g`nduri. Dac[acela va fi

fost Ioan... iat[ceea ce-mi umbla mereu pin cap... c[ci de va fi fost el, deciziunea mea era ca =i luat[... trebuia s[-l urmez.

Astfel zv`rcolindu-m[ ]n patul meu, p[rea c[ demonii to\i intrase ]n sufletul meu cel turburat, asemenea unor visuri aievea... unor visuri cu ghearele de fier. ]n toate p[r\ile m[ ]ntorceam, spre perete... dar peretele p[rea zugr[vit cu chipuri ro=ii ca acelea ale icoanelor de lemn din bisericile b[tr`ne — m[-ntorceam spre cuptor, dar c[rbunii ce ardeau vine\i pe vatr[p[reau ro=i ochi de demoni care se]ntorceau cumplit, iar]n fumul cel verde ce se]n[\a]n sus p[ream a vedea flutur`nd p[rul despletit =i sur al unei furii cr`ncene. }mi]nchideam ochii ca s[alung toate visurile acestea... Un somn p[rea c[m[cuprinsese,]ns[somn cu durere de cap =i cu b[t[i de inim[. Creierii mei p[rea c[-i stoarce o ghear[de lemn, pieptul meu p[rea ap[sat ca de-o piatr[, p[rea c[e cineva pe mine care-mi stinge suflarea, care m-apuc[cu bra\e lungi =i teribile =i m-arunc[ ]ntr-un abis]ntunecos unde c[deam mereu, mereu... Astfel]ntre cer =i iad v[d piscul cel de piatr[sf[rmat[a unei st`nci pe care mi se p[rea c-am s[ cad. C-un \ipet teribil m[ smuncesc parec[ din cursul ce-l luase corpul meu ]n jos, dar ]n momentul acela ajung de st`nc[, o durere cumplit[...]mi sp[rsesem corpul de ea... M[pomenii. C[zusem]ntr-adev[r...* dar de pe pat jos. Focul lic[rea]nc[=i]nainte mamei durerilor ardea candela cea mic[, lumin`nd fa\va ei cea s`nt[. }mi f[cui o cruce =i m[sculai drept]n picioare.

Era cu neputin\ s[mai dorm sau s[mai r[m`n; ci decisesem de-a urma primei mele impresiuni, aceea de-a m[ duce-n lume, unde m[ vor duce ochii. B[gai vreascuri ]n foc, care ]ncepur[ s[ trosneasc[ vesel =i s[ arunce sc`nteii cu par[. Apropiat de foc un sc[una= scund, luai dintr-un col\ al bordeiului coasa tatei =i =ez`nd pe sc[una= ]ncepui, la lumina focului de vreascuri, c-un cu\it de br`u, s[cioplesc cu b[gare de sam[coasa =i s-o prefac]n lance. F[cui ca coasa s[steie drept]n v`rful m`nerului =i-apoi, lu`nd o cute de piatr[, ]ncepui a o freca de ascu\i=ul =i mai cu deosebire de v`rful coasei, p`n[ ce se ascu\i ca un brici, ]nc`t, sufl`nd c-un p[r deasupr[-i, s-ar fi t[iat]n dou[. Din no-

rocire tat[l meu dormea a=a de dus]nc` t n-a auzit nici cum ascu\eam
 coasa, nici cum apoi, lu`nd dou[pistoale lungi =i ruginite de sub pat,
 le]nc[rcai cu praful de pu=c[dintr-un corn de bou, mi le pusei]n
 br`u, luai o \undr[veche pe umere, o c[ciul[de oaie-n cap, lancea
 de-a umere =i ie=ii afar[din cas[. Afar[era rece,]ns[o lun[frumoas[
 plutea]n c`mpia cea albastr[a aerului.]n casa cea vecin[, unde se-
 nt`mplase lupta, u=a era c[scat[ cu des[v`r=ire,]n mijlocul casei, la
 p[m`nt, ardea un foc mare ce-l aprinsese solda\ii, pe c`nd ei]n=ii
 =edeau tr`nti\i pe f`n, cu pu=tile puse al[turi, cu lulele aprinse-n gur[;
 la foc fierbea o oal[mare, iar ei, vorbind din c`nd ]n c`nd, scui-pau
 c`nd ]n foc de-a dreptul, c`nd al[turi. Fe\ele lor erau s[lb[t[cite,]ndo-
 bitocite. Caii lor cei]n=ela\i erau lega\i afar[, de parii gardului — ci
 mai]ncolo de to\i era un cal sur, cu gura nepus[-n z[bal[, c[ci m`nca
 dintr-o leg[tur[de f`n ce i se pusese-nainte.]nconjurai casa pe din
 dos, astfel]nc`t venii l`ng[calul sur f[r[de a trece pe dinaintea u=ii
 deschise. Iau cu\itul din br`u =i tai repede curelele legate de gard,
 pui m`na-n coama calului =i-ntr-o clip[sunt pe el =i-l izbesc de-i r[sun[
 coastele. Ca turbat azv`rle din copite, necheaz[una, dar o =i rumpe
 de fug[,]nc`t zburam prin noapte ca purtat de-un duh-spaim[, f[r[
 s[m[uit]n urm[. O]mpu=c[tur[auzii]n urma mea, glon\ul]mi v`j`i
 pe la ureche, dar l[s`nd [calul] f[r[ fr`u, izbindu-l numai]n coaste,
 el fugea, sp[rg`nd cu corpul lui fierbinte =i fumeg`nd de sudoare aerul
 cel rece al nop\ii. Zguduitura cumplit[ce-mi da fugind m[cutremu-
 ra]n toate fibrele corpului. Lancea ce-o \ineam de-a umere fulgera la
 lumina lunii =i sf`=ia aerul nop\ii, pe c`nd cremenea de munte de sub
 copitele de fier a calului zbur`nd sc`nteia trosnind =i trezind ecoul
 cel adormit al mun\ilor. Calul m[ducea mereu, astfel]nc`t]n urm[
 nici s[p[rea c[a=c[l]ri, ci c[a=pluti]ntre cer =i p[m`nt, dus de-un
 geniu nev[zut, mereu]nainte, r[pit de-un balaur din poveste, de-un
 zmeu, c-o falc[-n cer =i una-n p[m`nt. C`t oi fi zburat astfel nu =tiu,
 numai deodat[sim\ii cum c[calul poticne=te una =apoi]ncepe a merge
 mai]ncet =i mai greu, sufl`nd greu cu n[rile =i gura pline de spume.
 F[r[s-o fi b[gat de seam[, eu ie=isem din mun\i =i m[aflam pe =es.

P`n[ aicea mersesem ca prin somn. C`te f[cusem p`n[acuma, toate le f[cusem pe ne=tiute, dominat de-o dorin\ pe care eu singur nu mi-o puteam defini, de-un impuls]ntunecos =i f[r[sens. Acum]mi frecai ochii =i]ncepui a privi]n jurul meu. Dind[r[tul meu mun\ii,]nainte mea, departe, Mure=ul,]ntr-o parte un or[=el care, aprins din multe p[r\i,]ncepea a arde. Departe era cam cale de dou[ceasuri. Calul era obosit =i nu mai putea merge dec`t ]n pas. } ]ndreptai spre or[=el. }n cur`nd]ns[suflarea cea limpede a aerului de noapte]ncepu a deveni mai rece =i mai iute. De=i cerul era senin, ace mici de ninsoare]ncepur[a-mi izbi fa\ a =i fruntea,]i dedei un impuls nou calului, care-o]ncepu]n treap[t. Din ce]n ce v`ntul cre=tea =i prindea aripi, p`n[ce, mai repede dec`t treap[tul calului meu, ]ncepu s[ m[ p[trund[ cu frigul lui pin to\i porii vechilor mele haine. Ora=ul se aprindea din ce ]n ce mai mult, cu-at`t m[apropiam, p[ream a distinge vaiete slabe =i dep[rtate, calul fugea mai uite, v`ntul ]ncepu a v`j`i =i a fluiera, astfel ]nc`t vedeai cum cu el cre=teau aripile fl[c[rilor ce se-n[lau la cer. Din ce]n ce m-apropiam, din ce]n ce vedeam cu[m] v`ntul s-arunca cu furie ]n bra\ele m[rii de foc care cre=tea ]n toate p[r\ile, prin`nd din v`ntul cel rece =i barbar mii de mii de suflete nou[ =i repezi. Vaietele =i bocetele s-auzeau cumplit, astfel ]nc`t pietrele s-ar fi sf[rmat de durere auzindu-le, ora=ul]nfl[c[rat prin foc =i v`nt se unise cu cerul, c[ci ]ntre cer =i p[m`nt nu mai era deosebire. Flac[ra zbură piezi=[dup[ ]ndreptarea v`ntului... aerul ardea cu fum cu tot, cerul se dogorise, astfel ]nc`t albastra lui bolt[amenin\ a se [a]prinde =i a se n[rui. Prin nori de fum ro=ii vedeai amestecate, ca ochi de aur, stele timide =i tremur[toare. P[m`nt, aer =i cerul asupr[-le erau cuprinse de acela=i foc... Calul meu, f[r[ preget =i ]mboldit, zbură poticnindu-se. Aproape de ora= m[ cobor`i de pe el... pusei lancea]n =an\ul de-al[turea drumului]mp[r[tesc,]nfipsei de c[ciula mea o pan[ro=ie =i, suindu-m[pe cal, intrai]n stradele aprinse din am`ndou[p[r\ile ale ora=ului. Vuietul cel s[lbatec al tobelor inamice, casele n[ruindu-se mistuite de fl[c[ri, prin ferestrele plesnite ie=ind flac[ra neagr[-ro=ie cu fum negru... astfel =irele caselor p[rea[u] pus[e]

În ordine de b[t[lie cu capetele arz`nde, cu ochii cei plini de flac[r[=i fum. Oamenii alergau =i \ipau, stradele negre foiau asemenea mu=i noiului de furnici, unii c[rau =i duceau l[zi, cu fa\ a speriat[=i ochii holba\i la solda\ii ce nu =tiau ce urm[ri... pr[zile ce fugeau, femeile ce, pe jum[tate goale, alergau pe strade despletite =i palide asemenea stafiilor. B[rba\ii lor, care arunca\i sub ro\ile carelor sau izbi\i cu capetele de murii caselor arz`nde, [care]\* tr`nti\i pe pietri=ul stradei, gemeau pe ici pe colo, mor\i sau pe jum[tate mor\i... copiii \ipau cu ochii pl`n=i =i ]ng`nau nearticulat numele mamelor lor. Cu pistoalele-n m`n[, cu coco=ul tras, ]mboldii calul de trecu prin strade, peste cadavre de oameni, peste c[ru\ e sf[rmate, peste l[zi sparte din care curgeau haine =i unelte, peste mobile rupte, peste animale ucise — treceam ca s[ lbatec prin acest cumplit spectacol, prin aceast[ dram[ teribil[ =i sf`ietoare iluminat[de focul cel larg al incendiului. }ntr-o parte =i-n alta =irurile de case arz`nd, pavajul de pietre m[runte =i albe acoperit de cadavre =i umplut de s`nge negru, lumea toat[cuprins[de vaiet... jos omor[ul] =i noapte, sus nouri =i fum! Iat[ ]ntregul acestui spectacol]nfrico=at.

+tiam aicea casa unui preot; trebuia s[m[duc la el. C`t m[ bucurai c`nd, ie=ind]n suburbiul]ntunecos =i plin de gr[dini al ora=ului, v[zui cum c[acolo nu arde nimic. Gr[dinile]nconjugate de un h[\i=des =i tufos, de=i scuturat de toamn[, se-ntindeau al[turi cu strada, pe c`nd dup[ acel h[\i=, ascunse-ntre arbori, se vedeau casele. Ajunsei =i ]naintea casei preotului. Poarta era deschis[ =i r[zimat[-n am`ndou[p[r\ile. Ferestrele erau deschise, ci pin ele s-auzeau vaietele cele slabe ale unei femei. De-a intra astfel cum eram]n cas[era a m[expune pericolului v[dit. M[apropiai a=adar de fereastr[=i privii]n[untru. Dar ce v[zui, D-zeul meu!

Casa plin[cu oameni care de care mai be\i =i mai s[lbateci care =edeau r`z`nd =i chiuind]naintea unei bu\i de m[rime mijlocie desfundat[. }n peretele din dreapta ferestrei pe care m[uitam era un oblon]n fundul c[ruia era icoana de lemn a maicii Domnului, dinaintea c[reia ardea o candel[mic[, jum[tate cu untdelemn, jum[tate

cu ap[. Pe oblon =i deasupra,]n cuie, era a=ezat busuioc uscat =i flori galbene, care asemenea se uscase. Sub oblon era masa cu c[r\ile biserice=ti ale preotului, legate]n piele, vechi, risipite, unele c[zute pe jos. Oblonul cu icoana erau]n peretele dintre camera aceasta =i alta, mai mic[, al[turi. Preotul era sp`nzurat de-un cui mare de fier deasupra u=ii... Ochii lui erau ]ntor=i cumplit, din gur[, peste barb[, curgea spuma cea v`n[t[a mor\ii, m`inile sale erau dinainte legate. Al[turi c-un perete sta r[zimat[ fata lui, palid[ ca varul, cu marii ei ochi negri ]nfunda\i, ]nconjura\i cu mari cearc[ne vinete, r[t[ci\i ca ochii unei nebune. Buzele vinete =i ap[sate, p[rul negru ca noaptea, despletit, ce flutura ]mprejurul g`tului ei alb ca marmura cea moart[... haina lung[=i neagr[de m[tase]i d[dea aspectul unei furii a durerii, unei dureri]nm[rmurite. Ochii erau seci =i priveau]ntr-o disperare demonic[=i nebun[asupra acelor oameni ro=ii de be\ie, cu ochii str[luci\i =i murdari, care, t[v[lindu-se pe p[m`nt, o priveau c-o ardoare s[lbatec[=i neuman[.

— Hoho!... r[cni unul din ei, cu fruntea mic[, cu fa\ a gras[=i ro=ie, cu ochii mici =i verzi, cu p[rul ro=u ca focul... Oho! frumoas[fat[... ce cau\i a=a... ce! c-am sp`nzurat pe tata-t[u... popa blestemat! R`zi tu de el... Ce-\i pas[\ie... tu cu noi ai s[tr[ie=ti... ai s[fii ibovnica mea, puiule! Hehehe! zise el r`z`nd =i abia \in`ndu-se pe picioare... Cum]i par eu, fata mea? Frumos, hai?... frumos b[iat... chipos m-a f[cut mama... ro=u colo... hehehe! =i-i place b[iatul frumos =i ro=u fetei celei albe... a=a-i c[-i place?...

Cu astea se apropie de fat[, a c[rei buze se cascaser de spaim[=i care tremura ca varga... El vrea s[pun[m`na pe ea... dar ea cade]n genunchi... Dezolat[=i frumoas[, ea]ndrepta ochii ei mari, ce-ar fi putut mi=ca o inim[de aram[...

— Te rog, zise ea, omoar[-m! Omoar[-m[=i pe mine, ca pe tata, c[ci]i voi mul\umi.

— Hehehe! nerozie!... Ce? s[mori, auzi! Auzi, Istvan, s[moar[ea! Nu, nu, nu! adaog[el r`z`nd proste=te, tu nu trebuie s[mori.

— Nu trebuie s[moar[! adaogar[to\i r`z`nd care dincotro, ea-i nevasta noastr[a tuturor... Nu trebuie s[moar[.

— Eu am c[zut]nt`i la sor\i, zise canibalul, l[sa\i-m[cu ea singur!...

Ceial\i se scular[spre a ie=i din cas[...

C-o deciziune teribil[, s[rmana fat[se repezi cu furie, izbindu-se cu cre=tetul capului de perete,]ns[, numai le=inat[, ea rec[zu]n bra\ele canibalului care, c-o str`nsoare murdar[, cu hainele dehamate =i c[ma=a deschiat[ la piept, astfel ]nc`t i se vedea pieptul plin de p[r ro=u — el voi s[apese gura lui murdar[=i cu muste\i ro=ii, rare, pe buzele ei cele vinete ca porumba... O sim\i ea aceasta =i cu o ultim[sfor\are] se rupse din bra\ele lui... Eu]ntinsesem pistolul pin fereastr[ ]n momentul c`nd ea deschise ochii... Era s[ fug[ pe u=[ =i v[z`nd arma-ntins[... ea r[mase dreapt[, o-nm[rmurit[statu[a desper[rii sublime, cu m`ndrie de leoaic[ ]n fa\[, c-o str[lucire s[lbatec[ =i vergin[ ]n ochi. Cu m`na sigur[, slobozii drept]n pieptul ei... nimerisem bine c[ci, c-un sur`s ce deveni angelic ca a unei martire, ea c[zu de-a lungul pe p[m`nt. }n momentul acela ungurul sc[pase din m`n[, la pocnetul armei mele, sfe=nicul de lut c-o lung[ lum`nare de s[u. Deodat[intrar[=i ceial\i colegi ai lui, aprinser[lum`narea =i se apropiar[, abia ]n`ndu-se pe picioare, cu ochii holba\i =i mira\i, de cadavrul]ntins drept pe p[m`nt, cu m`nile-ncruciate pe piept, a bieteii copile moarte. Era pericol s[mai stau la fereastra aceea,]nconjurai casa, intrai pe-o alt[fereastr[ ]n camera de-al[turea aceleia]n care se-nt`mplase catastrofa =i care era desp[r\it[ numai prin o u=[ (din norocire ]nchis[ cu cheia) de locul acelei barbare crudelit[\i. }n camera d-al[turea g[sii lesne oblonul cu icoana maicii Domnului. Pe partea de dincoace era un geam de fereastr[. } deschisei =i luai iute icoana r[zemat[ de geam, lu`nd totodat[=i candela =i sting`nd-o ]n clip[. Dup[ obiceiul caselor de \ar[, ]ntre am`ndou[casele era un oblon mic de sticl[prin care puteam observa iar[=i toate. Fric[nu-mi era, pentru c[n-am]nuit niciodat[mult la via\[, =i-apoi eram decis de-a mi-o vinde cam scump]n cazul unei lupte.

— Hehe! zise h`dul cel ro=u, ai murit, bat[-te-ar Dumnezeu, fat[de pop[! =i-o izbi una cu piciorul.

}ntr-adev[r ea era moart[... Haina ei cea neagr[se r[sl[ise pe p[m`nt... ochii cei mari se-nchisesse =i, cu toate durerile, un z`mbet amar, dar sublim,]nseninase fa\`a ei cea moart[, f[r[ s`nge, alb[ca p`nza lin\oliului. M`inile, unite drept asupra acelei inimi ce-o rupsesem c-un glonte, nu l[sau a se vedea rana, =i pe haina cea neagr[curgea un =ir de pic[turi de s`nge. Era frumoas[ astfel... acea martir[ s`nt[, alb[=i vergin[, z[c`nd ]ntins[ pe p[m`nt al[turi cu acele figuri satanice =i dobitoce=ti totodat[.

Unul din ei da v`nt preotului =i-l cl[tina de picioare ]ntr-o parte =i-ntr-alta, altul i-atinse lum`narea de barba lui cea alb[, care prinse foc =i]ncepu a arde-n sus... Pielea cea v`n[t[ de pe fa\`a b[tr`nului ]ncepu s[ plesneasc[, genele albe =i lungi se aprinsese, pieli\`a de pe ochi, arz`nd, se trase-n sus, astfel ]nc`t ochii]nc[lucii se holbau s[l-bateci =i-ntor=i c[tr[acei oameni stupizi. }ntr-adev[r era un spectacol cumplit =i]nfior[tor! Barba ars[, fa\`a negru de p`rlit[, ochii]ntor=i =i]nfunda\`i, gura deschis[, plin[ de spume ce fierbeau la arsura focului... ]n fine, un cap de mort schilod care=i ]ndrepta ochii s[i, ce p[rea a vorbi cu toat[ cumplenia faptelor, c[tre acei oameni ce r`deau =i care-n t`mpirea lor nu puteau ]n\elege r`njitul cel sec al mortului.

— Hehe! zise Iano=, voi r`de\`i de popa, eu de fata popii. Ce, crezi c[moart[a sc[pat de mine?... Nu, nu, nu! Ehei, fat[, scoli, c[Iano=vrea s[te s[rute.

=i cu asta, [o duse] t`r`nd-o de bra\` din cas[, astfel ]nc`t praful podelelor umpluse =i albise hainele ei cele negre. De=i nu]n\elegeam bine pe canibal,]ns[o idee nefast[-mi trecu prin minte. Dac[acei oameni]ntr-adev[r ar fi putut s[fie a=a de sacrilegi ca s[violeze p`n[ =i cadavrul unei vergine. Dar, deodat[ cu aceast[ idee, sc`nteie]n capul meu =i ideea unei r[zbun[ri]nfrico=ate.

A fost fapta unei minute s[m[descals[=i, pe din dosul casei, s[car, pe-o scar[ce suia]n podul casei, o mul\`ime de paie uscate, pe care, r[sp`ndindu-le]n tot]ntinsul podului, le dedei foc. M[scorb`i

uite =i, fiindc[u=a de la tind[era cu cheia]n ea pe dinafar[, o tr[sei]n clan\[=i]ntorsei cheia, f[r[ca cei mor\i be\i]n cas[s[poat[b[ga de sam[ceva. Numai fereastra cea deschis[era loc de ie=ire. Dar, c-o furie suprauman[, eu adusei o claie]ntreag[de paie sub fereastr[=i apoi, ridic`nd poarta cea mare a cur\ii din \`\`ni, o tr`ntii peste fereastr[, iar sub ea aprinsei paiele care, uscate =i-n v`nt,]ncepur[a arde.]n momentul acela cei din cas[p[rur[a se trezi, c[ci c-o furie teribil[ ]ncepur[a izbi]n u=[. Dar u=a era]ndoit[, de brad uscat =i b[tut[pestetot cu teribile cuie de fier. S[rir[la fereastr[,]ns[poarta-n fereastr[se aprinse, =i eu pusesem asupra-i =i-a doua poart[=i]nc-o claie de paie.]n momentul acela acoper[m`ntul prinse foc, grinzile ]ncepur[ a trosni, v`ntul, nuntindu-se* cu flac[ra ce arsesc p`n[acuma ]nchis, o ]nzeci ]ntr-un moment, =i urletele feroase ale canibalilor ]ngrop\i ]n fl[c[ri se auzeau asemenea vaietelor celor os`nd\i la focul Gheenei.

M-aruncau pe cal descul` cum eram =i, izbindu-l ]n coaste, ]ncepui s[ iau drumul ]napoi pin ora= — fl[c[rile erau mai domoale, stradele — pustii, =i cadavrele erau pe-alocurea a=ezate claie pe gr[mad[. C[ll-rii repede p`n[ie=ii din ora= afar[, unde, la drumul]mp[r[tesc, lu`ndu-mi lancea din =an[, sco`\`ndu-mi pana ro=ie din c[ciul[ =i d`nd-o v`ntului, o apucau c[lare]nd[r[t spre munte, de=i nu-nspre satul meu.

Dedei de-o cale de munte pe care-ncepuu de-a-mi m`na calul care, ]ncet =i poticnind, sufl`nd greu, pocnea alene cu copitele bolovanii mari de prin]ncovoiturile c[r[rii dintre st`nci. Din ce]n ce m[-nfundam mai mult]n mun\i, din ce]n ce aerul devenea mai liber =i mai rece, dar din ce]n ce cerul devenea mai senin =i luna sp[rgea cu fa\ea ei cea galben[v[lul argintiu al norilor. Capul meu era a=a de pustiu ca amestecul f[r[-n\eles a unor colori varii, ro=u, negru, verde, galben, toate amestecate pe unul =i-acela=i loc,]n fine, un nesens absurd ce sem[na cu g`ndirile unui idiot, iat[ ceea ce se-nv`rtea]n capul meu. Impresiunea ce-o f[cuse asupr[-mi toate scenele precedente era aceea ale unui om nedormit de mai multe zile, cu creieri turburi de insomnie, care, umbl`nd printre oameni, viseaz[aievea =i mintea lui

croie=te pe fa\ a oric[rui cunoscut tr[suri ad`nci, grime]ntunecate, proiecte funeste, care vede pe pere\i umbrele lungindu-se =i primind conture umane, ochilor c[ruia i se pare c[apa limpede, privind la ea, se color[— o dispozi\iune a sufletului,]n fine,]n cuprinsul c[reia nici un concept priceput de sim\uri nu intra neturburat, neparodiat la cuno=tin\ a intern[. }mi p[rea c[trecusem printr-o poveste cu zmei =i crudelit[\i, dar]n a c[ror cuprins, pe alte locuri =i pe alte \[rmuri, aman\ii r[t[cesc de-a lungul lor]n umbra =i verdele dumbr[vilor, cu fe\ele argintite de lumina unei palide lune ce z`mbe=te prin nori =i ]nseninate trist de pl[cutele vis[ri ale amorului. Era noaptea aceea un roman cavaleresc f[r] ]n\eles, din evul mediu, dar ]n care nu mai eram ]n stare de-a transpune tablourile colorate cu s`nge, cu foc =i cu negrul v`n[t ro=u al fumului, care trecuse turburi cu hidoasele lor fe\ e de mort, cu satanicele ro=ii fe\ e vii ce trecuse pe dinaintea ochilor mei. Toate astea s-amestecau ]n sufletul meu cel turbure =i din acest amestec se n[scu o t`mpire cumplit[a organelor de cugetare =i sim\ire care-mi obosea capul, astfel]nc`t sim\eam c[ mi-e somn ]nainte de toate. Naturile cele tari dorm mult ]nainte de o catastrof[ — eu cred c[ ele dorm mult =i ad`nc =i dup[o catastrof[, c[ci nimic nu t`mpe=te =i nu face nesim\itor pe un om dec`t astfel de spectacole teribile. Ajuns]n culmea unui deal, prin care stanele de piatr[stau risipite asemenea oilor albe, dorminde cu argintia lor l`n[ ]n lumina alb[ a lunii, eu m[ cobor`i de pe cal =i-l legai de ramurile cele str`mbe =i noduroase ale unei tufe cu frunze galbene =i m`ncate de frig. Eu singur,]n nesim\irea cea mai mare, tr[sei c[ciula de oaie peste urechi =i ochi,]mi a=eza capul pe-o piatr[=i corpul pe-un morman de frunze uscate =i adormii. Visul — o lume senin[pentru mine, o lume plin[de raze clare ca diamantul, de stele curate ca aurul, de verdura cea]ntunecoas[=i parfumat[a dumbr[vilor de laur — visul]=i deschise auritele lui gratii =i m[l[s] s[intru]n poeticele =i etern junele lui gr[dini. }ntr-adev[r c[muntele pe care dormeam mi se p[ru una din acele gr[dini pendante ale Semiramidei, gr[dini a c[rei treapt[de sus unit[cu cerul r[sf[\ a]n lumina cea etern neturburat[a soarelui

un eden frumos, cu largi alei de palmieri, cu c[r]ri acoperite cu nisip alb, cu avulsuri de raze lungi =i diamantice, cu st`nci zdrobite de smirn[, prin s[p]turile c[ro]ra cior[iau] =i picurau curate ca cristalul, dar]ngreuiat* de dulce\ile =i mirosul ambrei: nectarul cel adormitor al Orientului. +i toate acestea asupra norilor! Cerul era senin ca o bolt[de smarand sus\inut[ ]n orient =i occident, cu bolta ei puter-[n]ic[, de oglinzile cele verzi =i multunde* ale m[r]ilor... numai]ntr-un loc cerul p[rea dogor` t =i ars =i o mare gaur[-n cer din care c[deau la p[m`nt pietre =i risip[turi de muri, ce ardea]ntr-un loc. Acele pietre, c[z`nd una c`te una pe p[m`nt, formau parec[ l`ng[Mure= ruinele unui ora= pustiu, nelocuit de nimeni, ars, p[truns prin ferestrele pustii =i negre de fluierale cele s[lbatece ale v`nturilor reci.

Dar deodat[p[ru c[lumea se-nenin[, c[gaura]n cer]ncepe de[-a] deveni din ce]n ce mai mare =i mai larg[,]nc` t prin ea se vedea asupra boltei albastre ce-mbr[ \i=eaz[ p[m`ntul o alt[bolt[cu mult mai nalt[, cu mult mai larg[,]ns[de-un aur curat =i limpede ca lumina cea galben[[a] soarelui, astfel]nc` t ]ntreag[ acea bolt[ p[rea un soare mare care ]mbr[ \i=a o lume, lumea deasupra cerului. Aerul tot era de lumin[ de aur, totul era lumin[ de aur, amestecat cu geam[tul lin =i curat al arpelor de argint ]n m`nile unor]ngeri ce pluteau]n haine de argint, cu aripi lungi, albe, sr[lucite, prin]ntinsul acel imperiu de aur. Pluteau ca genii abia v[zute, umbre mai transparente, cu pieli\ a v`n[t[ ca marmura ce pare moale, cu ochii mari alba=tri, cu lungi bucle negre ce-nconjurau fa\ a lor alb[ =i c[deau pe g`turile marmoree =i pe hainele de argint]n falduri lungi ce muiau corpurile sublime cu albe\ea =i moliciunea lor.

Prin acei]ngeri albi =i cu ochii mari, alba=tri, v[zui unul cu mari ochi negri, alb ca =i ei,]ns[cu fa\ a slab[=i muiat]n lungi =i str[lucite haine negre, cu m`nile unite pe piept: el plutea prin aerul aureu [cu] ochii mari ]ndrepta\i ]n sus =i plini de lacrimi. Eu ]l cuno=team... Acel p[r] negru =i despletit eu ]l v[zusem, acea triste\ e ad`nc[=i sublim[eu o v[zusem, acea desperare f[r] margini a c[rei unic[stea e Dumnezeu]=i gravase tr[surele ei ad`nci]ntr-o fa\ [ce] dinaintea mea =i eu o v[zusem. Cerul era senin =i vesel, un singur]nger era trist... Era Maria,

fiica aceluia preot b[tr`n, divinizat[, schimbat[ la fa\[... mie ]ns[ mi se p[rea c[ e geniul martirii na\unii rom`ne-ti, geniul palid =i pl`ns a c[rui singur[speran\[: Dumnezeu, a c[rui singur[t[rie: cerul.

Dar bruma rece a nop\ii se a=e zase asemenea unor urdori de argint sur pe genele mele lungi =i negre, ochii]mi r[cir[ ]n cap* =i se trezir[. Luna apusese de mult, cerul era mohor`t... =i ]n orient, de parte, r[s[rea o auror[ murdar[ =i somnoroas[ [care] abia ro=ea cerul cel v`n[t-sur. }mi scuturai corpul cel plin de frig...]mi ridicai c[ciula de pe ochi, trezii calul care se tr`ntise =i el pe br`nci la p[m`nt =i ]nchisese ochii lui cei mari =i cumin\i. El s[ri de jos, eu ] ]nc[licai =i ]ncepui a traversa ]nainte mun\ii. Cu c`t mergeam]nainte, calul]ndoia pa=ii s[i, c[ci mersul]i p[rea =i lui o binefacere, pentru c[-l]nc[lzea. Cur`nd r[s[ri =i soarele, =i din ce ]n ce se suia pe cer, cu-at`ta tomnatecele sale raze deveneau mai calde =i m[ardeau]n spate. M[cobor`i de pe cal — lancea mea lucea-n soare — eu al[turi cu calul traversam descul` prundul cel m[runt acum al c[ilor de munte.

Pe-un cre=tet de st`nc[ v[zui =ez`nd]n soare, cu lancea]nfipt[-n p[m`nt, cu picioarele-ntinse =i c-o lulea printre din\i o avangard[ de rom`n care p[zea mun\ii. M[apropiai de el.

— Bun g[sit, voinice, zisei eu, puind m`na pe g`tul neted al calului, n-a= putea g[si pe-aicea pe cutare =i cutare (numii numele lui Ioan).

— Ba cum s[nu. L-g[se-ti, c[-i pribun la noi, zise omul meu, scutur`ndu= i lula cea ars[ de p[m`nt, astfel]nc`t c[zu din ea toat[cenu=a.

— N-ai putea s[m[duci la el? zisei eu.

— Nu, zise el, sco\`nd dintr-o pung[ alb[ =i str`ns[la gur[ni-te tutun verde-negru =i ap[s`ndu-l cu degetul cel mic de la m`n[ ]n lula lui. Nu pot s[-mi las locul, zise el, trebuie s[stau de paz[aicea, dar uite, apuc[-nspre deal, c-apoi dai de loghar.

Cu asta scoase din ching[o sul[sub\ire =i str[puase tutunul, aprinz`ndu-l c-un lemnu= alb la cap[t. C`nd]ncepu s[trag[din pip[, must[vile c[tau]n jos a oal[, =i ochii se holbeau naiv la gura lulelei

cu aten\iunea cea mare de-a o vedea cur`nd arz`nd ca un c[rbune. C[ciula crea\ de oaie i se l[sase pe ochi.

O apucaii tot mereu mai la deal =i acolo v[zui, pe l`ng[ focuri mari =i aprinse-n lumina soarelui — focuri ce lingeau cu galbenele lor limbe lungi aerul cel senin =i rece — =ez`nd roat[de jur]mprejur cete de rom`ni, iar pe frig[ri lungi frig`nd berbeci =i oi, chiuind, c`nt`nd, horind —]ntr-o parte unii jucau pis`nd p[m`ntul pietros cu opinca cea u=oar[, pe c`nd unul =ez`nd pe-un bolovan fluiera]n fluier de soc. Chiuiturile vesele, fumul]n[l`ndu-se din focurile multe, fe\ele cele curioase cu ochii lor cei vii, care de care mai mari — ]n fine, acolo-l vedeai pe rom`n, cu fa\ a ars[dar ad`nc[, cu ochii c[prii =i vioi, cu pletele lungi, cre\ e, negre str[lucit, care-ncadrau frun\i largi =i netede, musta\ a neagr[, nasul de vultur, b[rbia cam ie=it[, ca a r[zboinicilor str[buni. Sumanele cafenii ce sp`nzurau pe umere, c[ma=a cea alb[ce, slobod[, dezv[lea pieptul cel ars de soare ce ascundea inimi libere, cioarecii cei str`m\i =i albi, opincile cu v`rful]ndoit =i legate de picior cu sfoar[de l`n[ neagr[, br`ul cel verde =i chinga cea ro=ie cu cu\it, amnar =i cremene,]n fine, c[ciula de oaie nalt[=i l[sat[asupra ochilor p[trunz[tori, iat[tipul ce-l vedeai repet`ndu-se,]n felurite variante,]n to\i ace=ti copii ai mun\ilor.

}ntrebai pe unul din ei de Ioan, el]mi ar[t[cu m`na un foc mare, dar cam dep[rtat de celelalte... el]mi spuse cum c[pribunul era acolo, de=i era cam bolnav. M[dusei]nspre focul acela,]n care ardea cu fum mult trunchiul unui arbore putred =i g[unos; al[turi cu focul st[tea lungit pe-un p[tul de frunze uscate Ioan, cu picioarele goale-ntinse-nspre foc, cu sucmanul tras peste cap, astfel]nc`t fa\ a nu i se vedea. Lancea era-nfipt[-n p[m`nt cu v`rful de fier ]n jos. }mi legai calul de lancea-nfipt[ =i, ]ngenunchind l`ng[capul lui, tr[sei]ncet cu m`na sucmanul ce acoperea fa\ a. Ochii lui mari erau ]nchi=i, astfel ]nc`t pin piel\ a cea fin[=i alb[a ochilor se vedeau clar vinele cele fine =i albastre; cerc[nele ad`nci =i mari ]mprejurul ochilor din vinele devenise ar[mii, fa\ a era palid[ ca totdeauna. +ezui cu des[v`r=ire la capul lui =i m[uitam lung la el. }n fine]l scuturai]ncet de bra\,]nc`t]=i deschise ochii. Cam somnoros, el m[v[zu =i, cu lenea cea

melancolic[pe care numai somnoro=ia o r[sp`n[de=te] pe fa\[, el ]mi ]nconjur[ g`tul cu bra\ul lui =i sur`z`nd alene zise:

— Tu aici?

Sur`sul cel lini=tit ar[ta pe-un om f[r] pasiune, fa\ a lui era s`nt[, ca s[zic a=a — se cuno=tea c[-n inim[se stinsese orice lumesc.

— Cum vezi, zisei eu]ntunecat, str`ng`ndu-i m`na cu putere]ntr-a mea! Cum vezi.

— Nu te mai credeam capabil de-a-\i iubi poporul, a=a te t`mpise amorul pentru o femeie nedemn[ de tine, zise el ]nf[=ur`nd picioarele]n obiele albe de l`n[ =i tr[g`nd peste ele opinca ro=cat[de piele de vi\el.

— A nu-mi iubi poporul, zisei eu c-un z`mbet amar, poate c[nu l-a= fi iubit niciodat[dac[noaptea aceasta a=a de teribil[nu m-ar fi]nv[\at s[-l iubesc.

Cu aceste vorbe]ncepui a-i povesti pe scurt tot ceea ce v[zusem cu ochii corpului =i cu-aceia ai sufletului. Cu fiec e vorb[a mea ochii s[i alba=tri =i mari se turburau de-un foc demonic =i nenatural =i fa\ a sa alb[, palid[, delicat[se grava cu tr[suri profunde =i teribile.

— O, canibalii! =opti el printre din\i.

— Ei bine, am venit =i eu, zisei, =i]ntr-adev[r cum c[altceva nici am de f[cut. Ce am de-a pierde? Via\ a?... Nimic mai ur`t, mai monoton, mai sarb[d dec`t aceast[via\... +-apoi sunt s[tul de ea: un vis absurd. Sufletul?... Parc[cineva mai poate avea suflet]n astfel de timpi!

— Aide, copilul meu, zise el, aide! Adev[rat c[via\ a nu pl[te=te nimica dac[nu vom face noi ca s[pre\uiasc[ceva... =i, pre sufletul meu, vom face s[pre\uiasc[mult!...

Ochii s[i str[luci\i se aprinsese]n fundul capului =i un fior de m`ndrie]nsein[fa\ a sa.

]n cur`nd m[ sim\ii familiar ]ntre oamenii no=tri. ]n cur`nd]nc[lvai =i eu cioarecii str`m\i =i lungi, ]ncre\i c`t \ine fluierul piciorului, =i pusei piciorul]n opinca cea u=oar[. Astfel]mbr[cat, adeseori p[zeam pe culmile mun\ilor noaptea,]n razele lunii, asemenea sentinelei Ro-

mei care, p[zind cre=tetele de fier ale Carpa\ilor, prive=te cu ochii plini]nspre sud, g`ndind la muma sa, regina r[sf[\at[ =i alb[ ce=i scald[ corpul molatec ]n m[rile ei azure =i calde, fruntea ei coronat[ cu visuri de amor =i s`nii ei albi =i plini, dezmierda\i de albastrele =i luciile valuri ale m[rrii. Mama uitit[care, asupra visurilor, a uitat]n cre=tetele arse =i b[tr`ne ale Carpa\ilor pe fiul ei cel cu ochii negri de vultur =i cu fa\m`ndr[de rege. Italia a uitat pe rom`ni... ci rom`nii iubesc Italia.

Petrecusem iarna]n lupte =i suferin\e. A le cita acele suferin\e ar]nsemna a cita istoria acelor legiuni de l[nceri care, dup[chiar re-tragerea oastei imperiale din Transilvania, r[m[seser[ei singuri cre-dincio=i tronului, aviza\i la mijloacele lor proprii, la inima lor cea voin-cic[, la coasele lor legate de v`rful pr[jinilor.

]ntr-o noapte, st`nd de avangard[ cu o companie de 20 de oameni, ]ntre care =i Ioan, vine rom`nul postat de sentinel[de ne spune cum c[ ]ntr-un castel de conte maghiar s-ar fi a=ezat vro dou[companii de honvezi =i petrec ca mai bine. Noaptea era rece =i noi ne suflam]n m`ini de frig.

Lui Ioan]i str[lucir[ochii.

— Copii, pe lupt[! zise el c-o voce aspr[.

+i-ntr-adev[r c[feciorii at`ta p[reau c-a=teapt[ pentru de-a s[ri din atitudinile lor plecate sau culcate =i a apuca cu m`ini v`njoase l[ncile-nfipte ]n iarb[. ]n cur`nd cobor`r[m dealurile =i ne-ndreptam de-a dreptul prin c`mpii cu iarb[moale la castelul ce se ridica]n mij-locul unui parc]ntins =i frumos. Ferestrele lui toate ardeau prin]ntu-nericul cel des al nop\ii =i din ce]n ce ne apropiam de acele lumini ce ne p[reau magice.]n cur`nd ajunser[m la grilele parcului. Un bul-dog ]ncepu a l[tra, trezind aerul nop\ii cu l[tr[tura sa r[gu=it[, ]ns[ ]n be\ia ce p[rea a domni ]n castel, printre ciocnetele paharelor nu auzir[ gura lui [de] c`ine, iar el, nemul\umit =i morm[ind, l-auzeai cum, scutur`ndu-=i lan\ul, se tologi pe p[tulul lui de paie. Ca s[nu-i trezim somnul,]nconjuram castelul =i]ntr-un loc s[rrir[m cu to\ii grilele. Castelul era cu dou[caturi, la catul al doilea — un balcon ce

d[dea]n gr[din[, =i sub el — un pavagiu grunzuros de lespezi. Jos,]n toate camerele, erau mese-ntinse... oamenii, cu pu=tile a=ezate pe l`ng[ pere\i, beau, r`deau, c`ntau. Pusei din feciorii c`\i aveau pu=ti pe l`ng[ ferestre =i, la un strig[t al meu, ei d[dur[ foc. Gloan\ele v`j`ind spre salele ]ntinse, to\i se scular[ speria\i; unii, lovi\i, r`njeau moartea lor... altora le c[zuse paharele din m`n[, partea cea mai mare, uit`nd arma =i tot, o apuc[spre a ie=i pe u=[.

— Pe ei! \ipai eu, rump`nd o fereastr[ din \`\`nile ei =i s[rind eu cel dint`i]n sal[. Dup[mine to\i. C`\i r[m[sese ]n sal[, to\i fur[ m[cel[ri\i. Am luat pu=tile lor ]nc[rcate =i, alerg`nd prin camerele largi =i luminate ale castelului, am zdrobit tot ce ne ie=ea]n cale. Din v`rful castelului vuia un clopot de alarm[,]n[untru, pocnetele de pu=ti =i r[cnetele bete =i s[lbatece ale murinzilor amestecate cu chiuietele bucuroase ale voinicilor no=tri. Eu =i cu Ioan o apucar[m pe scara cea mare]n catul al doilea... Smulsei u=a cea mare =i intrai]ntr-un salon mare c-o u=[ce da]n balcon, u=[cu sticle, prin [ale] c[reia geamuri p[trunde acuma lumina alb[a lunii ce ie=ise din nori. Luna lumina un perete plin de arm[rie. Deodat[-n]ntuneric lucir[doi ochi]nfrico=a\i... un om nalt p[rea c[se repede dintr-un col\ spre noi. Cu m`na-ntins[, slobozii pistolul =i la lumina lui z[rii o fa\ v`n[t[, ci cunoscut[.

— E el! \ipai turbat. Era amantul [lui] Poesis.

]n momentul acela Ioan i se repezise]n piept,]ns[, apucat el]nsu=i, contele deschise c-o m`n[ u=a balconului, cu cealalt[ era s[-l arunce peste balcon pe pavajul de piatr[. A fost fapta unui moment ca s[-i tai cu sabia m`na ce se-n-fipsese]n pieptul lui Ioan... Care c[zu jos cu m`na cea moart[ cu tot. Contele-ndreapt[ cealalt[ cu pistolul spre fruntea mea... Ioan, ridicat de jos, i-]nfige pumnalul ]n cot =-o ridic[-n sus m`na, astfel]nc`t arma pocne=te-n sus =i glontecele trece v`j`ind prin p[rul capului meu. Cu cealalt[ m`n[i-apuc[g`tul. Maghiarul se preg[tise s[-l mu=te-n cre=tet, =i cine =tie dac[ cu dantura nu i-ar fi zdrobit oasele capului, ]ns[ Ioan, ridic`nd pumnalul ce lucea, i-l]nfige drept]n \easta capului, astfel]nc`t cu\itul fugi ad`nc]n creieri. Un

urlet]nfrico=at, iat[tot. U=a se deschise =i]n[untru intrar[de-ai no=tri cu tor\ e aprinse. Ioan c[zuse peste maghiar, de care m[apropiai cu una din tor\ e. Mortul prezenta un aspect]nfrico=at. Gura]ntredeschis[, din\ ii r`n]i\ i =i prepara\ i pentru mu=cat... grima v`n[t[,]nfrico=at[, cu tr[surile cuprinse de turb[ciunea rumperii creierilor... m[selege p[reau c[r`=nise spuma v`n[t[=i-nveninat[ce se scurgea prin col\ urile gurii.

M[uitam c-o ur[nespus[la omul ce-mi luase tot =i care acuma nu mai era dec` t un cadavru. Feciorii luar[ r`z`nd armele din perete =i le-mp[r]\ir[ -ntre ei. Cobor`nd scara cea mare, intrar[m]ntr-o cas[cu mesele-ntinse, deschiser[m ferestrele toate, aruncar[m pe mor\ i afar[pin ele =i ne a=ezar[m cu to\ ii la mas[, pare-c[nu se-nt` mplase nimica =i parc[ venisem la nunt[. Oricine va crede poate c[ asta nu-i cu putin\[, dar c`nd ar =ti cineva cum revolu\ iunea =i nesiguran\ a vie\ ii proprii]l face pe om nep[s[tor pentru via\ a sa =i face din omor =i lupt[o stare normal[a omului, acela va-n\ elege nu numai starea noastr[, ci =i secolii aceia unde ocupa\ iunea principal[a popoarelor consta din b[t[lii =i prad[.

Iat[unul din evenimentele cele multe ale anului. Dar voi spune]nc[unul, unul care pe mine m-a costat a=a de mult. Pe Mure= plutea o moar[a unui sas de la care noi obicinuiam a ne aproviziona cu f[in[, ceea ce-l f[cuse pe sas s[tac[fa\ de patrulele maghiare ce cutreierau \inutul. Moara se leg[na lini=tit pe Mure=, cu ro\ ile ei asurzitoare ce se rostogoleau ca doi balauri negri sc[ld`ndu-=i oasele de lemn muceg[it ]n apa albit[ de spume a r`ului, =i sasul, gras =i cu fa\ a c` t o lun[ plin[ =i ro=ie, sub o p[l[rie larg[ ca o strea=in[ se primbla cu =or\ alb dinainte =i cu m` inile-n buzun[ri prin mul\ imea de oameni ce veneau cu sacii la m[cinat, aduc`nd totodat[ fiecare din ei c`te-o comoar[de istorii, de pove=ti, de nout[\ i, astfel]nc` t podul morii era mai mult o pia\ de t`rg dec` t strea=ina unei case. Adeseori, ne=tiut de nimeni, =edeam =i eu pe-un sac de f[in[, cu luleaua aprins[ =i cu p[l[ria l[sat[ pe ochi, ]n chicotele fetelor, ]n pove=tile b[tr`nilor,]n]njur[turile b[rba\ilor,]n sc`r`\ itura amor\ it[,]ns[dulce a unei

vioare vechi, pe care un \igan b[tr`n o f[cea s[ r[sune c`nd vesel, c`nd pl`ns. Fa\ a neagr[=i expresiv[, barba alb[ca z[pada, ochii mai stin=i =i discolora\i de b[tr`ne\, pieptul p[ros =i gol, abia acoperit de-o c[ma=[ neagr[, c[ciula cafenie de oai, rupt[, astfel ]nc` t prin rupturi ie=ea pe-alocurea p[rul alb al capului: astfel =eeda b[tr`nul pe ni=te ro\i rupte, tr`ntite-ntr-un col\ al morii, =i povestea pove=ti nu din gur[, ci din strune. Era o zi cald[=i voinicii mei, care aveau s[fac[o excursiune]n vale, decisese s[doarm[peste noapte]n moara sasului, iar a doua zi des-de-diminea\ s[plec[m]nainte.

R`ndul se cam sf`r=ise la to\i, soarele se ducea dup[dealuri s[doarm[=i el, \iganul b[tr`n ]=i l[sase capul pe-o piatr[ de moar[ =i adormise cu luleaua aprins[-n gur[, asemenea unui ]mp[rat ]n pat moale =i cu ciucuri de fir... oamenii, duc`ndu=]i sacii pe care,]nju-g`ndu=]i boii albi, gra=i =i cu carne mari, apucau pocnind =i chiuind care-nspre munte, care-nspre c`mpie. }nserase cu des[v`r=ire, ro\ile st[tur[ =i ele =i numai moara uria=[ se leg[na alene pe Mure=, f[c`nd s[tremure lungile =i groasele funii de tei cu care era legat[de \rmuri. Sasul se puse-n u=a cea mare a morii pe-un pietroi neted ca o banc[=i, aprinz`ndu=]i luleaua, se uita melancolic la r[s[rirea luceaf[rului de sar]. Eu m[ a=eza] l`ng[el,]nnopta din ce]n ce mai mult, c`nd din deodat[auzii un bucium vuind cu jale.

— Sunt ei! zisei eu s[rind]n sus =i apuc`nd ]nspre c`mp dar, uit`ndu-m[ ]napoi cam de la 40 de pa=i, ]mi p[ru c[ z[resc ]n lumina serii un honved care, al[turi cu sasul, p[rea a privi ]mprejur cu mi=c[ri repezi de ner[bdare. Ce putea fi nici c[-mi trecu prin cap. ]n c`mp m[ ]nt`lnii cu voinicii mei, ]ntre care =i Ioan. Ce frumos era el ]n acea sar[... mi-aduc aminte parc-ar fi acu. Cu \undra ]ndoit[ pe la grumaz =i dinainte, ast[fel] ]nc` t pieptul alb se vedea sub c[ma=a de in, fa\ a palid[, dar dulce =i plin[de bun[tate, ochii mari, alb[striu priveau cu melancolie, iar p[rul cel blond =i lung]i c[dea pe umeri, acoperit de-o larg[p[l[rie neagr[... Era]ntr-adev[r frumos ca o femeie, blond, palid, interesant.

— Parc[e=ti o fat[!]]i zisei, str`ng`ndu-l la piept.

— +i tu parc[e=ti un b[iat, zise el r`z`nd nebune=te.

Dar str`nsoarea cea rece =i tare a m`inii lui at`t de micu\`e]\i dove-dea c[[ai] a face cu degete]ntr-adev[r lungi, delicate, albe,]ns[p[trunse de m[duv[de leu.

Ajunser[m cu to\ii la moar[. Salutar[m pe sas, care ne deschise u=a. Era]iganul acela care =edea l`ng[ el, povestindu-i cum ]n tinere\`e fura cu =ire\`enie g[ ]nile vecinilor, at`rn`ndu-le cu picioarele legate de c[ngi sub \`undr[=i mergea fluier`nd cu \`undra pe-un um[r prin sat f[r[ca oamenilor s[le treac[prin minte ce avea el sub \`undr[. Sasul r`dea cu zgomot, de=i mi se p[rea mie c[r`de silit. Dar putea s[mi se par[numai, unde, precum =ti\i, presupusesem,]n=elat din dep[rtare, cum c[ar schimba vorbe c-un honved.

Fiindc[eram to\i obosi\i, ne lungir[m care-ncotro prin moar[; morarul drese ce mai drese prin saci =i prin ferdele, stinse focul din o vatr[de pietre =i se lungi =i el]n catul de jos al morii, unde erau ro\ile. To\i]ncepur[a sfor[i, care de care se]ntorceau cu zgomot =i gem`nd pe sacii pe care se culcase. Eu ]mi a=ternusem \`undra jos =i dormeam cu Ioan, care-mi cuprinsese cu bra\ul g`tul meu =i adormise =i el. Ca printr-un ce nu putui adormi. Sim\`eam]ns[cum c[sasul se sculase =i]ncepuse a umbla prin podina de jos a morii. El sui]ncet =i ca-n v`rful picioarelor scara ce ducea ]n jos, c-un opai\ ]n m`n[.]nc[nu ajunsese, c`nd ]mi p[ru c[ prin ferestrele morii z[resc o v`n[t[=i lucie \`eav[ de pu=c[ ce p[rea a se-ndrepta ]n[spre] cei dorminzi. Eu t[ ]cui =i ]nchisei ochii, astfel ]nc`t prin genele abia deschise z[rii pe sas c[s-apropia cu opai\ul de noi =i, plec`ndu-se asupra-ne, p[rea c[ ne observ[ de dormim ori ba. Fa\`a lui era teribil[.]ns[ ]n momentul c`nd, tot pe v`rful degetelor, se-ndrept[spre u=[, spre-a trage z[vorul cel mare de lemn, s[rii drept]n picioare.

— Sus, copii! strigai din toate puterile, c[-i pe moarte.

]n moment to\i, somnoro=i =i speria\i, erau]n picioare. Sasul,]ncremenit, sc[ ]pase opai\ul; desigur c[nu sc[ ]pa de moarte de nu, prin stingerea singurei lumini, nu se f[cea]ntuneric. Se slobozi prin fe-reastr[o pu=c[, dar nici un vaiet... va s[zic[nu era nimeni lovit. Zgomotul de-afar[se-nmul\i.

— }n linie! \ip[sonor vocea de argint a lui Ioan =i v[zui]n razele de lun[p[trunse prin oblonul de lemn cum l[ncile se-n=irar[ ]n linia prim[, iar]n [a] doua, peste umerele celor dint`i, se-ntinsese lucii pu=tile cele mici de munte. A fost fapta unui moment. }n momentul acesta u=a cea mare trosni din ````ni =i c[zu pe spate.

— Foc! comand[Ioan, =i du=manii n[v[li\i prin u=a spart[ ]ncepur[a urla, care r[ni\i, care izbi\i de moarte, prin pocnetele =i l[tratul cel des al pu=tilor.

— }nainte! comand[Ioan, =i l[ncerii se repezir[cu furie]n iniciii lor cei mul\i.

Eu apucasem o secure de coad[=i izbeam cu ascu\i=ul =i cu muchia f[r[mil[ ]n tot ce vedeam }nainte mea.

D[dur[=i ei foc =i r`ndurile se r[rir[.

— }nainte! \ip[Ioan ca turbat.

}nc[un asalt, }nc[o repezire =i du=manii, curma\i]n dou[l[huri, ne deschiser[o cale larg[ ]n aceast[lupt[la lumina lunii.

}n momentul c`nd ie=ir[m cu fuga afar[, un pistol singuratec se-ndrept[ ]n pieptul cel gol al lui Ion. Pocni, un =erpe de foc se repezi din gura lui, dar ]n clipa aceea eu repezii securea cu t[i=ul ]n capul celui ce slobozise pistolul, astfel }nc`t i l-am cr[pat drept]n dou[ca pe-un trunchi de lemn.

— D-zeul meu, mor! zise Ioan }ncet.

}l luai]n bra\e =i fugii ca o n[luc[, nebun, iute,]nfuriat*, }nainte oamenilor mei ce fugeau =i ei]n dezordine urm[ri\i de]mpu=c[huri =i de oameni c[l[ri. Mereu }nainte, mereu spre munte. Pieptul s[rmanului copil s`ngera cumplit, luna p[rea c[ se aprinsese-n cer =i-mi ardea-n cre=tet, oamenii-mi p[reau fantasme nebune ce zburau v`j`ind al[turi cu mine, c`nd deodat[deter[m de-o potec[care ducea]n munte.

Aicea pa=ii no=tri devenir[mai grei, urcarea mai nevoioas[, p`n[ce-ajunser[m]ntr-un deal plin de bolovani mari =i risipi\i.

— Sta\i! strig[unul mai b[tr`n dintre copiii mun\ilor. Bolovanii]n =ir, copiii!

}ntr-un moment bolovanii erau pu=i]n dou[=iruri,]n ordine de b[t[lie, asemenea unui mur. C`nd inamicii ]ncepur[ a urca dealul, =irul ]nt`i de bolovani se rostogoli]n ei, astfel]nc`t, pocnind, rum-p`nd, lovindu-se de col`uri de piatr[ ce r[s[reau prin iarb[ =i prin tufi=e, bolovanii ]n urma urmelor rumpeau =irurile de oameni din vale sau, repezindu-se de pre c`te-un v`rf de st`nc[, c[deau]n]ntreaga lor greutate pe capetele seme\ilor. De dup[=irul al doilea de bolovani se-ntinsese pu=tile =i unde vedeau fiin`e de oameni,]ntr-acolo pocneau.

— Tomo! zise b[tr`nul ce luase comanda asupr[-i, scutur`nd sabia lui cea b[tr`n[ pe care-o at`rnase la coaps[. Tomo! Tu fugi c`t po\i cu Ion, fugi mereu ]nainte, ca s[ fii cu mult ]naintea noastr[... noi vom fugi mai t`rziu... dar totu=i vom fugi, pentru c[pare-mi-se c[-s mul\i devale =i tu =tii: de s-or sf`r=i bolovanii mari =i gloan`ele, trebuie s-o lu[m =i noi la picior.

M[dezbr[cai de \undr[=i]nf[=urari corpul ce p[rea mort a lui Ioan. M[repezii mereu la deal, prin tufi=e, pe costi=e \epene =i pietroase, prin scu[r]suri prunduite de p`raie, peste ape f[r[ pun\i, p`n[ce-ntro culme de deal,]n mijlocul unei dumbr[vi de spini=e, z[rrii cuibul unui foc]n care clipeau cei din urm[c[rbuni prin cenu=a cea sur[.] adusei l`ng[ foc, pusei ]n el frunze uscate =i vreascuri c`te putui aduna]n clip[, astfel]nc`t ]n cur`nd se-n[l\ un foc mare, p[l[l[ind cu fum mult. Mai str`nsei frunze uscate =i f[cui un pat... pe care a=e z`ndu-l pe Ioan]i desf[cui pieptul ca s[-i cercetez rana.

Nu era dec`t o gaur[ mic[, neagr[-ro=ie, sub coaste, f[r[ ca s[ curg[ s`nge din ea =i tocmai asta era cauza letargiei. }mi apropiu gura de ran[=i sug o dat[cu putere, astfel]nc`t gura toat[ mi se umplu cu s`nge. S`nge negru =i-nchegat curgea =i din ran[, pulsul]ncepu a bate]ncet,]ncet =i Ioan]=i deschise ochii lui cei r[t[ci\i. Fa\ a lui se tr[sese, de p[rea a fi numai piele =i oase, albu=ul ochilor era \esut cu sub\iri vine ro=ii.

— Ioane, zisei eu, cum]\i e, copilul meu?

— Cum]mi e? zise el, sur`z`nd amar. Cum s[-mi fie? Am s[mor, iat[tot. +i tu nu vrei s[te consoli, amicul meu? De ce? O, de-ai =ti ce fericit voi fi de-oi muri... o s[v[d pe Sofia.

— Aiurezi, Ioane! zisei cu bl`nde\e.

— Copil ce e=ti! Aiurez? Eu?... Eu simt moartea strecur`ndu-se r[coare, dar dulce, prin toate vinele mele, =i el zice c[eu aiurez. Crede-m[c[-s fericit, foarte fericit.

Fa\`a lui, ca alabastru s[pat cu dalta]n lungi gravuri de durere, era senin[, dulce. Un nou le=in s-apropie. Capul lui se l[s[pe frunzele uscate... pulsul iar[=i]ncet[=i p[rea iar c[expirase.

M[uitam]n fa\`a lui f[r[ s[ =tiu ce s[ fac, nu mai da nici un semn de via\`; nu eram capabil de nici o ac\iune. Prin t[cerea de moarte nu auzeam dec`t ]mpu=c[turile cele dep[rtate ale lupt[torilor no=tri, din care fiecare m[ f[cea s[ tresar, c[ci ]nt`mplarea aceasta m[f[cuse fricos.]ngenuncheat l`ng[ el, eu ]mprejurasem cu o m`n[g`tul s[u, astfel ]nc`t, ridic`ndu-l, capul sp`nzura dup[bra\ul meu: astfel m[uitam la el =i nu ziceam nimic, dec`t s[rutam fa\`a lui ca alabastrul cu gura mea cea plin[de s`ngele inimii sale. Fa\`a r[m`nea nemi=cat[, moart[; numai albea\`a ei contrasta ciudat cu petele s`ngeroaselor mele s[rut[ri. Un fluier v`j`itor din frunz[ m[ trezi din atonia mea; ]mpu=c[turile ]ncetase =i auzeam din ce ]n ce apropiindu-se pa=i; presupuneam cum c[ sunt voinicii care, neput`nd s[sus\in[lupta, se retr[geau. +i]n cur`nd v[zui apropiindu-se b[tr`nul tribun, asudat =i g`f`ind, =i]mpu=c[turile se pre]nnoir[, mai]n apropiere]ns[.

— Ce face? zise el, cu vocea ostenit[=i arunc`nd o privire speriat[asupra lui Ioan.

— Moare! zisei eu apatic =i rece.

— Ne urm[resc! Feciorii mei se-mpotrivesc c`t s-or]mpotrivi... dar]n urm[trebuie s-o ia la fug[=i ei.

]ngenunche =i el l`ng[ Ioan, care acum, sub influen\`a focului ce pal[l]ia mare =i care-i ro=ea paloarea,]ncepuse a da semne de via\`[.

— Ce s[facem? Nu-l mai putem duce]nainte — s[-l l[s[m iar nu putem.

— C[pitane, acu=i-s aicea! strig[alerg`nd un fecior care venea dinspre]mpu=c[turi. Feciorii abia se mai]in!

Ne scular[m am`ndoi ca tr[sni\i.

— St[i! zise b[tr`nul, d`ndu-m[c-un bra\ d-o parte =i uit`ndu-se la Ioan, care=î deschisese ochii lui cei mari =i murinzi, care priveau f[r[ ]n\eles, ca ochii unui nebun.

— D[-te-ntr-o parte, Tomo, zise b[tr`nul, am a vorbi ceva cu fratele Ioan.

El]=i scoase sabia din teac[=i se uita la ea, pe c`nd din ochii lui b[tr`ni curgeau lacrimi mari.

— Frate Ioane, zise el]ncet =i lini=tit, f[-i o cruce.

Ioan [ ]=i f[cu]ncet =i cu silin\ mult[o cruce. }n momentul acela sabia v`j`i prin aer =i capul lui Ioan se rostogoli pe frunzele uscate.

— Nebune! \ipai,]ndrept`nd pistolul spre fruntea b[tr`nului, ce-ai f[cut?

— Ce-am f[cut? zise b[tr`nul, c[z`ndu-mi]n m`ini =i pl`ng`ndu-mi pe piept ca un copil. Ce-am f[cut? Dar ce era s[fac?

Tremurul s[u, gemetele sale convulsive, pl`nsul, cu care era neobi-cinuit =i care se storcea cu greu, asemenea unei puteri demonice, din pieptul lui, ar[ta cum c[ durerea lui era adev[rat]. Vuietul fuginzilor venea mai aproape, pocnetele p[reau c[ v`j`ie deja pe la urechile noastre.

— Aidi! zise feciorul ce era cu noi, aidi, trezi\i-v[; s[fugim!

El acoperise corpul lui Ioan cu frunze =i cu pietre, iar capul lui] aruncase]ntr-un izvor de-aproape. Ca cerbii speria\i =i g`f`i\i veneau feciorii din toate p[r\ile.

— S[fugim! S[fugim! strigau to\i =i m[rupser[pe mine =i pe b[tr`n]n fuga lor f[r[ordine.

Ame\it, turburat, fugeam f[r[s[=tiu unde, p`n[ ce prigonitorii ne pierdur[ urmele, p`n[ce noi ne crezur[m destul de siguri pentru de-a sta =i de-a r[sufla.

Ajung`nd ]ntr-un v`rf de munte,]ncepur[m a sc[p[ra din amnare, a cl[di care-ncotro c`te-un foc uria=, pe l`ng[care se a=ezar[to\i. To\i erau mor\i de oboseal[=i cu toate astea trebuie ca cineva s[vegheze. Unii]=i legau ranele — cele mai multe u=oare — al\ii, cum erau, se]ntindeau la p[m`nt. M-am propus eu s[veghez =i to\i primir[

cu bucurie. B[tr`nul sta asemenea g`nditor =i se uita fix]n m[runtaiele cele ro=ii ale focului, ce plesneau]n sc`nteii. Feciorii se culcau cu frica-n s`n, b[tr`nul cioplea un lemn; eu singur m[ sculai =i, lu`nd lanca, m[dep[rtai ca s[m[primblu prin scheletele de piatr[ale st`ncilor.

Noaptea era]ntunecoas[=i rece, g`ndirile mele erau turburi =i dureroase, astfel ]nc`t m[durea capul de ele =i sim\eam cum \easta nu-mi]nc[pea creierii mei cei revolta\i =i sini=tri. S[cuget nu mai puteam. Astfel, cu capul arz`nd, am vegheat noaptea aceea =i, de-mi aduc aminte de ea, e c[ nu-mi aduc aminte de nimica, afar[ doar cum c[, t`mpit =i nesim\itor, m[ ][sasem prada acelei atonii care-nso\ea totdeauna durerile mele.

A doua zi, c`nd soarele de aur ardea din cre=tetul cerului, pe c`nd voinicii, scula\i de mult, vegheau asemenea unor vulturi din v`rfurile st`ncilor asupra c`mpiei, pe c`nd ne-ncredin\ar[m c[eram siguri de orice urm[rire, eu luai un h`rle\ de-a um[r =i plecai mereu la vale p`n[-n locul unde murise Ioan. Du=manii cercetase pe-acolo,]ns[corpul acoperit [cu] mormanul de frunze =i pietre nu-l z[rise. }n ar=iva zilei am]nceput s[-i sap groapa. Fruntea =i pieptul]mi ardea cumplit =i cu toate astea pic[tur[de sudoare nu curgea de pe mine. S[pam turbat, ca =i c`nd a= fi vrut s[ ]ngrop o comoar[. C`nd fu destul de ad`nc[, dezgropai corpul f[r] cap din pietre =i frunze =i-l a=ezai ]ncetinel =i cu b[gare de sam[ — ca =i c`nd ar fi mai sim\it ceva —]n locuin\ea cea r[coare =i etern[. Apoi m[dusei la izvor, unde i se aruncase capul. Soarele se r[sfr`ngea pe fa\ apei lucii, care tremura ca o unduioas[ oglind[ de argint, dar ]n fundul apei clare z[cea capul cel frumos al junelui. Apa, curg`nd, cur[\ise =i dusesese cu sine scursurile de s`nge, astfel ]nc`t nu r[mase dec`t capul cel blond, palid, c-o fa\ alb[ ca argintul, cu buze vinete ca porumba, cu ochii cei mari ]nchi= =i cu p[rul moale plutind =i r[sfirat ]n undele apei. Fa\ cea palid[ =i slab[ p[rea c[ sur`de. Luai ap[ ]n pumni =i-mi sp[alai al[turi cu izvorul fa\ care ardea ca de friguri. Luai]nc[un pumn de ap[=i mi-l turnai]n s`n, care ardea, fundul apei se turbur[ =i deveni s`ngerat, m[aplecai pe suprafa\ea ei =i sorbii]n sorbituri lungi din apa turbu-

rat[cu s`ngele lui, apoi b[g`nd am`ndou[ m`nile]n izvor, scosei capul lui Ioan =i-l ridicai]n lumina soarelui spre a m[uita lung =i cu durere la el. } a=ezaî]n morm`nt asupra corpului =i, acoperindu-l tot cu \undra mea, ca =i c`nd m-a= fi temut s[nu-l doar[bulg[rii,]ncepui a umplea morm`ntul cu \[r`n[. }n intervale]mi venea s[m[culc =i eu cu el al[turea =i s[las s[cad[o st`nc[ de pe marginea gropii peste mine, or[i] g`ndeam s[m[-mpu=c =i eu =i s[sf`r=esc cu mizeria ce se nume=te via\[. Pe-o st`nc[, departe, sta un rom`n cu flinta-n soare =i p[zea privind ]n nouri. Un vultur, \in`nd]n c[ngile lui de aram[o turturic[alb[zbur[asupra capului meu cronc[nind =i d`nd din aripi, apoi se-n[\ rotindu-se ]n sus, ]n nori, speriat de prezen\ a mea. Rom`nul =i-ntinse flinta]n punctul cel negru, ce plutea, din aer =i dete foc — atunci, rostogolindu-se prin aer, c[zu vulturul cu turturic[cu tot]n pr[pastie.

— R[zburarea! murmurai eu. De ce s[mor p`n-a nu-l r[zbuna. Dup[aceea am vreme =i de murit =i de tr[it de voi vrea.

}mplui groapa cu \[r`n[, fr`nsei o ramur[verde dintr-un arbor =i-o aruncaî peste morm`nt — =i, fluier`nd printre din\i c-o r[ceal[sinistr[, apucaî]nd[r[t la deal.

Ajunsei la castre. B[tr`nul =edea trist =i g`nditor l`ng[ foc cu picioarele ]ntinse, cu m`na pe frunte. M[apropiai =i =ezui al[turi de el.

— Ce s[facem? zisei eu]ncet =i r[gu=it.

— G`ndit-am =i-am r[zg`ndit, =opti el, =i pare-mi cum c[ceea ce-a clocit capul meu nici dracul n-ar fi putut r[scloci. Ei au omor`t un copil — pentru c[ nu eu l-am omor`t, bine po\i =ti. Dec`t s[-l las mai mort ]n m`na lor, ca s[-l chinuiasc[=i s[-=i bat[joc de el, mai bine l-am sc[pat de toate. Nu =tii, Tomo, c[chinul treze=te sufletele omului =i pe murind chiar durerile cele cumplite]l fac s[mai tr[iasc[, darmite ce trai? Dar crezi tu poate c[eu le-o uit asta... i-o uit sasului, care ne-a v`ndut ca Iuda pe Domnu Hristos? Am trimis iscoad[pe Ni[-a Floarei, care =tie a vorbi ca \iganiî. El s-a uns cu funingine pe fa\[=i s-a]mbr[cat]n tren\ e — a=a va trece pe la moar[s[vad[acolo-s]nc[, or[i] nu-s acolo. Dac[n-or fi, apoi pe desâr[ne-om duce pe

la cum[tru-meu sasul, ca s[bem cu el c`te-o fele de vin]n s[n[tatea dumilor-sale.

S-auzi zgomot de guri]ntre feciori. Ei veneau r`z`nd, duc`nd ca-n triumf]ntre ei pe Ni\[-a Floarei care, descu\, cu p[rul ie=it prin c[ciul[, cu coatele ie=ite prin \undr[, cu genunchii ie=i\i prin cioareci, negru =i slab ca dracu, cu ochii]nfunda\i]n cap =i cu c[ciula pe-o ureche, povestea]n stil hodorogit =i \ig[nesc ce isprav[f[cuse la n[na=u-s[u cel bun: sasul. Dar c`nd fu aproape de noi, ochiul s[u fulger[ teribil, dar astfel c[ numai noi ]] v[zur[m. Era masca r`z`nd[ =i comic[ a unui suflet plin de ur[ =i r[zbunare, fa\ a ironiza inima, sur`sul viclean or[i] prostateg ironiza cu starea sufletului s[u. Feciorii se dep[rtar[de l`ng[ noi =i el, apropiindu-se, ne povesti ]ncet tot ce aflase. B[tr`nul zise feciorilor s[doarm[de cu ziua de vor putea, c[ci la noapte o s-avem de lucru. Ni\[culegea de prin iarb[ni=te l[ptuci, pe care le scurgea]n gloan\ e mari de m[m[lig[, pe care apoi le b[ga]n traist[.

]nserase de mult, feciorii dormise — numai eu m[primblam t[cut, capul cuprins ca de-o turbare ne=tiut[, inima plin[de-un pustiu cumplit, nemaisim\it. Mai aveam ceva pe p[m`nt? El]mi mai r[m[-sese, =i el se dusesese asemenea. De-a= [fi] avut frate =i de mi-ar fi murit, cine =tie de m[durea mai mult. Nori cenu=ii umpluse cerul; cre\i =i nestatornici, ei zburau prin aerul cel cald al nop\ii, =i luna cu fa\ a ro=ie contrasta cu cenu=a cea lucie a norilor. Voinicii se sculau =i se scuturau de somn; l[ncile lor vinete luceau]n lun[, \uguiatele lor c[ciuli le da un aspect eroic =i sinistru.

— Hai, copii! zise tribunul b[tr`n, azi avem o cin[ minunat[. Avem s[ m`nc[m carne de sas!

M[-nfiorai auzind, =i cu toate astea nu-mi puteam st[p`ni o p[rere de bine.

Ni\[mergea]nainte prin]ntunecoasele c[r[ri de munte. Pa=ii s[i, asemenea acelora a unei pantere, nu r[sunau defel pe pietri=ul =i prundul cel m[runt =i lesne de r[scolit al c[ilor. Un munte arunca celuilalt umbra lui, cerul g`ndea nouri, iar st`ncile — pocite schelete

de piatr[— =uierau cuprinse de v`nt. Din c`nd]n c`nd se rostogolea c`te-o piatr[, se desprindea c`te-o bucat[ de st`nc[=i vuia la vale-n jos. Cobor`r[m muntele =i apucar[m prin c`mpie p`n[ ajunser[m la moar[. Moara era ]nchis[, do[a]r c`inele dezl[n\uit urla la lun[a pustiu. Vocea lui mor`ie =i somnoroas[ r[suna departe ]n aerul nop`ii. Ni\ f[cu un semn =i to\i ne tupilar[m la p[m`nt. El merse-ncet ]nspre c`ine =i-arunc[de departe gloan\ele de m[m]lig[, pe care c`inele le prindea din aer =i le ]nghi\ea cu aviditate. Dar ]n cur`nd efectul l[ptucei]ncepu a influen\ a =i el se zv`rcoalea gem`nd]ncet]n nisipul de pe marginea r`ului. Ni\ ne f[cu semn =i ]naintar[m. P`ntecele c`inelui se umflase ca o tob[=i el suferea cumplit. Unui fecior i se f[cu mil[=i-i]nfpise lancea-n inim[. Ne apropiar[m de moar[.]ncepur[m a pocni]n u=[=i auzir[m vocea speriat[a morarului:

— Care-i acolo?

— Eu mi-s, baciule, r[spunse Ni\ cu vocea lui]ig[nit[.

— Da ce vrei tu acu noaptea? zise el.

— Am s[-i [dau] o veste rea, baciule; vin mocanii...]i v[zui d-ici =i-am venit s[-i spun, ca s[fugi.

Auzir[m cum sasul urc[sc[rile tu=ind =i greoi, apoi veni l`ng[ u=[. ]n momentul c`nd deschise, Ni\ ]i]nfpise m`na ]n g`t, astfel]nc`t sasul, pierz`ndu= i prezen\ a de spirit, sc[pase felinarul =i cheia din m`n[, =i ochii ]ncepur[ a i se-nv`rti]n cap =i fa\ a s[-i]nvine\ easc[. L-ar fi g`tuit desigur, dac[ b[tr`nul n-ar fi oprit. Ordon[s[-i puie c[lu=i]n gur[=i s[-l lege. Totul se f[cu]n t[cere, c[ci n-avuse timp nici s[strige. Ochii b[tr`nului tribun se aprinsese teribil =i [se] ]nv`rteau cu]nfrico=are]n orbitele lor. P[rea c[-i palidul =i b[tr`nul demon al mor`ii. Argaii morii, care dormeau, nevasta morarului — to\i fur[lega\i.

— Da\i drumul ro\ilor! strig[acum b[tr`nul.

Ro\ile]ncepur[a se-nv`rti =i pietrele morii se-nv`rteau durduind =i m[cin`ndu-se pe ele ]nsele. Vuietul cel cumplit al pietrelor goale, v`j`itorul zgomot a[l] ro\ilor, ce f[ceau s[spumege apa ce le mi=ca, moara, ce]ncepuse a se leg[na =i trosni]n toate]ncheieturile,]ntreceau

îpetele cele slabe =i înfundate a celor lega\i. Vro c`\iva voinici se suir[ pe acoper[m`ntul morii =i începur[a da cu topoarele]n el, zv`rlind buc[vile de =indrilitur[ ]n ap[[], ]n care s-acufundau =-apoi, ie=ind, ]notau negre ca sufletele ]neca\ilor. }n pod era o butie cu p[ cur[, care fu v[rsat[[ pe ]ntreag[ ]ntinderea podului. Apoi se aduser[ cei lega\i =i se legar[ \ap[ n de grinzile groase care r[m]sese din acoper[m`ntul devastat. Atunci li se desc[lu=i la fiecare din cei lega\i gura.

— De ce ne-ai v`ndut? strig[ b[tr`nul, rece =i teribil, uit`ndu-se cu fa\ unei furii de marmur[ ]n ochii morarului.

Sasul]ncremenise =i amu\ise de spaim[. Gura lui [nu] mai putea s[zic[o vorb[... nici de gra\ie, nici de ur[, f[lcile i se-nfundase =i tremurau, ochii turburi ca [a] unui nebun, limba b`lb`ia f[r] s[poat[modula. Spaima-l amu\ise. Femeia pl`ngea amar, feciorii aruncau priviri rug[toare =i sincere pe]nfrico=atul demon al r[zbun[rii.

— Dezlega\i-i pe to\i ceilal\i =i pe femeie =i duce\i-i la \[rmuri, afar[de morar — el r[m`ne-aici.

}ntr-un moment fur[c[ra\i la \[rm.

Ne scobor`r[m cu to\ii din pod =i ne duser[m la \[rm. Un foc mare fu aprins]n moment.

— Cine ne-a v`ndut? zise b[tr`nul crunt c[tr[femeie.

— El! zise ea, v[it`ndu-se... b[rbatu-meu. Spusu-i-am eu s[ nu s-amestece neci ]n r[u, nici ]n bine. Nu... nu s-a putut. Ungurii i-au dat 200 de zlo\i buni, =i pentru aceea el v-a v`ndut.

— Femeie, zise b[tr`nul, cu tine n-avem noi nimica, nici cu voi, feciori, zise el c[tr[arga\i. Dezlega\i pe muiere s[=-i [ia] bani =i lucruri =i ce mai are prin moar[.

— }nc[rca\i pu=tile, m[! s[d[m]n sa=ii [=tia, zise Ni\[r`z`nd.

— F[r[gloan\e, =opti unul altuia.

Arga\ii fur[dezlega\i.

— Fugi\i, m[! le zise Ni\[. Foc, copii! zise feciorilor no=tri.

Sa=ii fugeau de le-ajungeau picioarele la ceaf[— pu=tile tr[s-nir[dar, f[r[gloan\e cum erau, nu f[cur[dec`t a]nmul\i spaima celor ce fugeau. Femeia ie=ise, cu banii =i cu lucruri ce avea mai scum-

pe, din moar[=i plec[pl`ng`nd. Morarul]ncepuse a boci, legat de grinzile morii.

B[tr`nul suci o funie de paie =i, umpl`nd-o cu p[cur[, o azv`rli aprins[ de jos pe acoperi=ul morii. }ntr-un moment podul cel uns cu p[cur[ se aprinsese, morarul \ipa teribil de ]ntrecea urletul ro`ilor =i durduitul pietrelor neferecate. Aci b[tr`nul tribun r`se cu s[lb[t[cie — ideea satanic[se-mplinea. Lu[toporul =i t[ie funiile ce legau moara de mal.

Moara]ncepu a se mi=ca, a pluti aprins[pe valuri.

— +i foc =i-nec! strig[b[tr`nul teribil, suit pe-o piatr[ =i ridic`nd pumnul la ceruri; de-am f[cut r[u, pe sufletul meu s[cad[!

Aspect teribil. Urlau ro`ile, scr`=neau pietrele, trosnea]nfl[c[rat[moara, \ipa cu s[lb[t[cie morarul]n morm`ntul de jar. }ntreaga moar[ p[rea un b[tr`n =i bolnav balaur de foc care scormolea url`nd, cu aripile lui, valurile ro=ite de foc ale apei. Moara-nota repede, dus[ =i de-nv`rtitura ro`ii, =i de repeziciunea apei. Dumbr[vile de pe maluri se-nro=eau pe unde trecea palatul arz[tor =i deschideau c[r[rile lor de p[dure ochilor ce urm[reau spectacolul... Norii cenu=ii ai cerului se ro=ise de foc, fumul cel greu =i gros ce-l l[sa]n urm[moara ce fugea ne-neca r[suflarea.

— Am sf`r=it, copii! zise b[tr`nul, oft`nd greu =i ad`nc =i scobor`ndu-se de pe piatra pe care se suise. Hai]nspre munte!

Nu voi uita niciodat[acel spectacol unic]n felul s[u.

]ntre-acestea ungerii devenise nesuferi\i. B[nuiala =i adeseori nici aceea era destul pentru ca cineva s[fie sp`nzurat or[i] ]mpu=cat. Moartea devenise starea cea normal[, via\a — starea cea anormal[ a omului. Ei pr[dau satele cele rom`ne=ti]n modul cel mai barbar, omorau f[r[mizericordie femeile =i copiii, p[reau a se-ntrece care pe care]n cruzime =i-n groz[vie. Ce era dar mai natural dec`t ca rom`nii,]mpin=i de r[zbunare, s[cear[dinte pentru dinte, ochi pentru ochi. Ungurii nu pusese-n scen[pe-at`ta o revolu\iune, pe c`t un brigandagiu, o ho`ie ca s[ zic privilegiat[ — =i o ho`ie cu-at`t mai scuzat[, cu c`t ea se exersa asupra unei na\iuni de paria — asupra rom`nilor.

Numai c[-i g[sise oamenii! Dinte pentru dinte, ochi pentru ochi! Asta era =i deviza l[ncerilor — =i ei m[surau cu m[sura cu care li se m[surase lor. Rom`nii nu pr[dau, ei ucideau. Oamenii nu se num[rau dup[ ranguri, ci dup[ capete, c[ci coasa nu =tia diferen[ ]ntre capul cre\ =i negru al magnatului =i-ntre capul de c`ine al honvedului. Era teribil acest popor c`nd ]=i scutura lan\urile lui de fier, teribil ca varga lui Dumnezeu. +i oare nu sunt toate popoarele a=a? Bl`nde =i pacifice]n timp de pace, fizionomia bonom[, ochii sinceri, statura aplecat[de sarcina cea grea a vie\ii. Dar vezi-le]n revolu\iune! Vezi profunditatea aceluia suflet teribil care z[cea sub masca bonomieii, vezi cum presupune, de nu =tie, injuriile trecutului, vezi cum arunc[lan\urile m`inilor sale ]n fa\ a st[p`nilor f[r[de suflet. +i se tem st[p`nii f[r[ de suflet =i=i dau averile ca s[-i scape via\ a. Ci omul din popor nu vrea averile, geaba l-ai umplea cu aur, geaba l-ai ]mbr[ca ]n m[tase. P`inea ce i-ai luat-o de la gura copilului i-ai c`nt[ri-o cu aur, lacrimile lui de venin =i sudorile lui de s`nge i le-ai r[scump[ra cu surele m[rg[ritare ale Orientului; ci el nu vrea aurul =i m[rg[ritarul t[u, el vrea via\ a ta! +i cine-ar g[si-o nedrept, cine r[u? E o lege]n natur[care s[nu scuze? E o lege]n natur[care s[nu-\i dea drept c`nd tu ucizi pe cel ce \i-a biciuit secolii pe p[rin\ii t[i, pe cel ce \i-a ars ]n foc pe str[bunii t[i, pe cel ce umple f`nt`nile =i r`urile cu copilul sufletului t[u? Legile care compun fundamentul eticii chiar te-ndrept[\esc de-a cere c`t \i s-a luat, de-a face c`t \i s-a f[cut, pentru c[numai a=a se poate restitui echilibrul, dreptul pe p[m`nt. Dar virtutea ar cere s[ nu-l ucizi. Nimeni nu-i obligat s[ fie virtuos, fiecare s[ fie drept — =i c`nd sentin\ a aceluia drept nu g[se=te carnefice, f[-te singur carneficele ei. Un om ucis, o liter[necitit[; un ora= de ars, o pagin[de-ntors — iat[cartea de legi a revolu\iunilor, a drept[\ii lui D-zeu!

.....
 (Aici sunt mai multe pagini rupte din manuscriptul lui Toma. Or[i] c[le-a g[sit de bine a le rumpe, or[i] c[vro m`n[ strein[ c[ruia i le dedese el s[ le citeasc[ a avut indiscre\iunea de-a le g[si ]ntr-at`ta de interesante]nc`t s[le rump[spre p[strare.]n orice caz nou[ne pare

r[u de-a nu fi]n stare s[d[m cont publicului despre ceea ce con\ineau acele pagini; ci vom continua cu urmarea de unde-o g[sim =i noi:]

...c[-l v[zuse acas[. Ce era s[-i r[spund[alta? Apoi deciziunea era luat[de mai mult =i aveam de g`nd a o ]mplini f[r[ chiar ca s[-mi vin[ o asemenea veste. Mo= Terinte ]i tot da: c[ s[ vin ]n sat la ei, ca s[ m[ fac pop[. Scoate-or ei de la episcop carte ca s[ m[ popeasc[, nu te teme. Revolu\iunea se sf`r=ise =i n-a= fi avut de ce s[nu m[fac pop[, ci natura mea nu suferea reverend[.

Pu\in dup[aceea era s[se declare pacea de restituit[, cu toate c[noi, garde ale Carpa\ilor, nu ne dizolvasem]nc[.]ntr-o zi]mi d[Terinte o oal[, ca s[m[duc s-aduc ap[de la o f`nt`n[ ]n apropiere. Ziua era cald[=i alb[, codrii erau verzi. Atunci m[cuprinse mai mare dor de duc[. Ajuns la f`nt`n[, privii mult]n fa\ apei din fundul f`nt`nii, apoi l[sai s[cad[oala]n[untru, iar eu apucaii spre mun\i la vale.

Satul nostru [era] mai tot ars, pustiu, =i numai c`inii satului urlau pe ici, pe colo de foame, or[i] rodeau c`te-un schelet de vit[moart[. Venii]n bordei. M[aruncai]n bra\ele b[tr`nului meu tat[, care m[ crezuse mort. Am stat mult cuprin=i astfel, tat[ ]=i fiul, ochii b[tr`nului meu se umpluse de lacrimi =i nu vorbea nici un cuv`nt, dec`t]mi m`ng`ia p[rul =i fruntea =i m[s[ruta pl`ng`nd =i mut de bucurie. O zi =-o noapte i-am tot povestit, dar el nu se s[tura de auzit... C`nd ]l ]ntrebai cum se purtase el ]n r[zmeri\[, el ]mi ar[t[ sur`z`nd cu viclenie o lance at`rnat[ ]n cui.

— Apoi am f[cut =i eu c`t am putut, b[tr`nul de mine! Nu mai e m[duv[-n oase! zise el voios. I ! de-a= fi fost =i eu acu ca tine... numa-b[tr`n, n-am ce-i face.

+i m[m[sura cu privirea lui fericit[din cre=tet p`n-]n t[ ]pi, parc[nu s-ar fi putut]ncrede de-s eu, or[i] de nu-s eu.

Veni =i Fini\ a. Era logodit[c-un fecior nalt =i frumos.]i pomenii de nunt[=i se ro=i p`n[dup[urechi. Dar... =tiam eu c[-i place.

Pacea era deplin[ ]n \ar[. Fini\ a se m[rit[=i eu]i fusei nun mare —]n fine, am stat ce-am stat acas[, p`n[ ce-ntr-o zi m[ pomenii cu tata mort. Adormise de b[tr`ne\ e, ci pentru totdeauna. L-am pus]n

morm`nt al[turi cu mama, am a=ezat o cruce de lemn la capul lui =i-am ]ncu[nu]nat-o cu busuioc. Fini\`a, biata copil[,]i=tergea lacrimile cu =or\ul =i-mi promise de-a pune flori pe mormintele lor =i de-a [a]prinde c`te-o lumin[la zile mari, de sufletul celor [mor]\i. }ntristarea-mi intrase-n inim[,]ntristarea =i pustiul.

POESIS

M-am dus la Clu=. Am a=teptat s[vin[noaptea pentru ca s[m[duc la casa ei, s[v[d ce se-nt`mplase cu ea. }mi venise ideea s[-i iert tot — tr[darea ei — =i, de-ar fi fost o sc`nteie de amor]n ea, s-o iau cu mine s-o fac nevasta mea. Inima mea era]nsetat[de iubire =i, ca cel ce se]neac[,]mi pl[cea s[m[ ]in de-un pai chiar.

Noaptea era cam ploioas[=i norii zburau negri prin cer =i numai prin rupturile lor groase se vedea c`teodat[ luna. Am luat o latern[ mic[ cu mine, =i, ie=ind pe strade, am ]nceput a le str[bate ]n plesnetul cel m[run\el =i zuzuator al ploii =i a o apuca, ie=it afar[ din ora=, peste c`mpii inunda\i de =iroaie, care, galbene,]neca iarba cea verde, =i sf`=iind cu picioarele mele valurile ce inundau c`mpia. Era]ntuneric de nu-\i puteai vedea m`na. Am ajuns la casa ei. Am scos lanterna, =i, aprinz`nd-o]nainte u=ii de din fa\[, voi s[scutur u=a, dar v[d c[ ]ncuietarea e sigilat[de c[tre autoritate. Ce s[fie? Asemenea tuturor femeilor ce trec din viciu]n viciu, ea o fi c[zut]n datorii =i or[i] fi v`nz`nd pe cale judec[toreasc[singura ei avere: c[su\`a. Ce-mi p[sa mie — trebuia s[mai intru]n cas[, s[-mi mai readuc]nc[o dat[aminte de singurele fericiri ale vie\ii mele. Am rupt sigiliul de pe]ncuietare =i-am rupt =i]ncuietarea.

Am intrat]n[untru — =i-n camera ei. Era ca]n ziua]nt`ia a amorului meu. Pianul sta deschis =i scaunul ]nainte lui, ]nainte gurii sobei st[tea ]nc[ scaunul cu sprijoane a b[tr`nului. Patul ei alb =i curat era l`ng[ peretele st`ng. Pusei lampa pe mas[— =i privirea d[du de-o epistol[sigilat[cu cear[neagr[. O luai. Era adresat[mie =i scris[cu m`na

cea fin[. Am deschis-o cu repejune =i-am citit-o. Era scris[tremurat
=i cerneala =irurilor era turburat[de lacrimi c[zute pe h`rtie. O re-
produc tot a=a cum era scris[:

Amantul meu, dulcele meu amant!

*M-ai crezut tr[d[toare, desfr`nat[, =i-ai luat lumea-n cap. Da, am
fost criminal[, inima mea, criminal[cum a fost Maria Magdalena.
Tomo, nu mai cer iubirea ta, c[ci c`nd vei citi aceste =ire, n-ai mai putea
iubi dec`t craniul cel]ngropat =i ochii cei mor\i a unei fete nebune —
nebune de amorul t[u — zdrobite de iubirea ce i-o impusese natura, de
iubirea pentru b[tr`nul ei tat[. Tata bolea, eu nu puteam c`tiga ni-
mic. Ce eram s[fac? S[cer=esc, a= fi ro=it. M-am v`ndut dar. Cu-acest
mijloc am c[p[ta bani mul\i, prea mul\i]nc[— c[ci tata a murit.
S[-\i descriu ce-am sim\it dup[ce l-am]nmorm`ntat? De c`te ori am
cugetat s[m[duc la tine, s[ ]nconjur picioarele tale cu bra\ele mele, s[
te rog, s[te conjur ca s[m[ier\i. M-a= fi f[cut sclava ta, c[ci te iubeam,
te iubesc! Am fost la Ioan. L-am conjurat s[te]ngrijeasc[, i-am dat banii
ce]i aveam, dar i-am cerut jur[m`nt s[nu-\i pomeneasc[nimica de
mine. }nainte de-a pleca el a venit la mine =i mi-a spus]n ce stare te affi
— l-am trimis]nd[r[t, c[ci =tiam c[prima ta cugetare va fi: sinucidere
— c[ci eu =tiam c[tu m[iube=ti cum te iubesc eu. }ntr-una din zile tu
ai disp[rut. Ce-mi folosea c[m[v`ndusem, c`nd tata murise, c`nd tu
te-ai dus?... Am scris testamentul meu,]n care te-am pus pe tine
mo=tenitor al micei c[su\e... apoi am f[cut foc]n c[min, am]nchis u=ile
=i am]nchis =i oblonul — c[ci ideea-mi p[rea dulce, ca s[mor de moartea
de care-ai murit tu. }n atmosfera n[du=itoare \i-am scris ceea ce vezi.
Apoi, =ez`nd l`ng[piano,]ncepui a c`nta valsul cel molatec, dulce, pe
care l-am c`ntat c`nd capul t[u cel negru =i genial dormea]n poalele
mele. S[mai m`ng`i acea frunte de marmur[nu mai puteam spera.
A=a-i c[tu m[ier\i? De-ai fi fost numai tu =i eu]n lume... ce mult ne
iubeam eu =i cu tine. Traversam codrii cei verzi p`n[ muream am`ndoi
unu-n bra\ele altuia, pentru ca]n cealalt[lume s[travers[m de bra\,*

doi]ngeri, stelele cerului. Adio, copilul meu! Te iubesc! G`nde-te la mine — de voi putea, voi g`ndi =i eu numai la tine, numai. Nu m[respinge, copilul meu, las[-m/ s[fiu a ta...

A ta Poesis

Am citit =i-am recitit ce scrisese ea =i ap[sam pl`ng`nd]n hohot, ca un copil, =irurile ei =terse de lacrimi de buzele mele vinete =i arz[toare.

— Poesis! strigam eu, str`ng`nd aerul camerei la pieptul meu. Poesis, iart[-m[!

M[a=ezaie pe fotoliul de l`ng[piano,]n care murise ea, atinse clapele lui pe care fugise degetele ei a=a de delicate, a=a de frumoase, =i durerea mea devenea din ce]n ce mai dulce, din desperare, melancolie. Poate c[sufletul ei curat adia dulce]n jurul frun'vii mele. Poate c[ea, aerian[,]mi atingea p[rul,]mi s[ruta fruntea mea. Umblai mult prin cas[, b`ntuit de idei c`nd dulci, c`nd amare. Apoi dezbr[-c`ndu-m[, m[culcai]n patul ei cel alb. O visai al[turi cu mine — capul ei cel blond =i dulce pe pieptul meu — gura mea fierbinte pe fruntea ei alb[— =i nu era nimica! Str`nsoare ]n van, tandre've ]n aer — nu era nimica. Str`ngeam cu unghiile mele perina infam[, p`n[ce somnul avu mil[de mine =i-mi adormi mintea obosit[.

A= fi putut r[m`nea ]n c[su\ea ei, care r[m`nea a mea, a= fi putut s[-mi petrec toat[via\ea citind =i recitind,]ntr-o nebulie dulce, acea epistol[pl`ns[, scris[ de m`na ei, s-o visez pe ea toat[via\ea mea, s-o visez cum c[umbl[prin casa mea, cum c[sur`de la florile din fereastr[, cum c[ vegheaz[ cus`nd sau]mpletind asupra copilului meu. A= fi putut s[-mi creez o fericire iluzorie, o familie iluzorie, o femeie ideal — a= fi putut fi nebun. Dar la ce? Apoi, oric`t de lung[ s[ fi fost acea nebulie, totu=i fiecare ]=i are momentele sale de trezie, momente ]n care sinuciderea e cugetarea cea dint`i, momente de ur`t, de scepticism, de decep\iune. De-aceea am luat lumea-n cap... Acea epistol[con\inea toat[istoria mea.

ICONOSTAS +I FRAGMENTARIUM

["PE PODELELE RECI DE C{ R{ MID{ ... }]

1

Pe podelele reci de c[r]mid[umed[a temni\ei se desemna în f`=ii cruci=ate gratiile de fier din fereasta înalt[ =i boltit[, luna-nota pe nouri fugitori, care purtau corpul ei de aur. Un singur st`lp alb purta boltirea înalt[a temni\ei =i, r[zimat[de st`lp, se vedea o figur[ nalt[ de femeie, alb[ ca varul, cu ochii turba\i \* =i fic=i — ea=i fr`ngea m`inile ei în lan\uri =i din c`nd în c`nd î=i netezea p[rul ei desf[cut, ce c[dea p`n la =olduri în vi\e =i-ncovoituri cumplite. La picioarele ei era cadavru ca de var al unui copil gol pus pe paie — un cadavru slab pe care b[tea luna, legat la g`t cu o cordelu\ ro=ie. Femeia r[zimat[ de st`lp era at`t de alb[ înc`t p[rea o statu[=i una cu st`lpul.

Apoi deodat[=ezu. Lu[copilul în poal[=i buzele ei vinete sur`ser[— ea [ii] vorbea lin cu glasul încet, uimit =i nebun:

— O, steaua mea, îngerul meu, frumosul meu înger, ascult[, ascult[. Pentru templul Sionului c[zut în ruin[, pentru zidirile Ierusalimului p[e] care le-au d[r`mat, pentru m[rirea poporului lui Israil, pentru regii lui pe care-i despre\uir[ — stau în singur[tate =i pl`ng. Dar[veni-va ziua în care se va ridica un erou care-a aduce nou[m[rire =i nou[putere. +i tu e=ti acel erou. Tu e=ti Messia, îngerul meu! Tat[l t[u poart[coroan[, mama ta e sclav[. Copil de sclav[— copil de rege s[te-ncoron.

Ea=i desprinse de la g`t un cerc de aur =i-l ap[s[pe fruntea copilului.

— Unde este acum tat[l t[u, acel om palid, frumos, o, prea frumos, nalt, în haina lui neagr[, cu coroana scump[pe frunte, s[te vad[pe tine în leag[n — împ[rat al lumii întregi. Sur`zi, sur`zi cu gura ta cea mic[... îngerii vorbesc cu tine — îngerii î\i arat[mantia, tronul, sceptrul t[u... Visezi! visezi ce ai s[fii... dulcele meu Domn!

Deodat[ea se ridic[. Umbra ei se-arunc[pe perete. Ea=-i întinse m`na slab[=i fin[spre umbr[, cu cealalt[î-i r[sfoi p[rul de pe frunte =i zise cu bucurie:

— Tu e-ti... +tefane... Ce frumos e-ti tu, Doamne! Dulce Doamne! Adu-ți aminte de acea noapte... O! Tu =tii *ace*a noapte, c`nd în patul t[u te-am cuprins pentru înt`ia oar[în bra`ele mele... c`nd mi-am ml[diat corpul de corpul t[u — ***!... +i vezi-o! floarea amorului nostru... Doamne!... Dormi, dormi, amorul meu, floarea amorului meu!

Luna se strecura încet =i umbrele z[brelelor =i a st`lpului se mutau din ce în ce pe podeaua umed[=i pe murul sur.

2

Ciudad[ca o scrisoare în ieroglife sta uli`a jidoveasc[ a Sucevei în lun[. +iruri de case s[race, peticite, c`nd uniforme ca legile Penta-teuchului, c`nd pestri`i =i mestecate ca hainele rupte =i lucrurile vechi din desacul unui jidov. În fere=ti, buc[`i de sticl[ colorat[, lipite cu h`rtii sf`iate din Gemara, pe care se coc colacii de s[rb[toare. Perdele de atlas ro= în=irate pe-un fir de a\[ =i singurul spectator, luna, privea c`nd într-o cas[, c`nd într-alta, în toate deodat[ =i pe r`nd. El v[zu c[r`i vechi, în dulapuri vechi, sfe=nice de alam[, copii ce dormeau la p[m`nt, caftane de atlas =i caftane s[race. Astfel lumina le revedea pe r`nd aceste od[i de-o pestri`\[diferen\[, de=i casele p[reau uniforme. În mijlocul mahalalei adormite, templul sur — Sionul ruinat — de jur împrejur proptit de b`rne de stejar =i, înaintea casei cahalului, un bou junghiat ca spre jertf[. Era un aspect trist ca o viziune a lui Isaia, ca o t`nguire a lui Iezechiel. Sur era templul pe dinafar[, t[cut în[untru, legea pe balustrada de mijloc, hainele albe pe b[nci. Grilajul de la corul femeilor zugr[vea în perete o mreaj[de umbr[. Eloimii asupra intr[rilor str[luceau ca scri=i cu stele... Nu era aceasta cu bol`i m`ndre nal`ate, cu icoane luminoase pe ele, cu =iruri de st`lpi sfin`i de c`nt[ri melodioase — era o arhitectur[\ap[n[, rece, goal[— era at`t de pustiu de frumuse`e ca pieptul unui om mort...

Sub murii acelei havre se strecura încet, c-un sac în spinare, un evreu t`n[r. Trecuse miaz[-noapte. Luna poleia pietri=ul uli\ei ce-l puteai num[ra, =i umbra evreului, lipit[ pe pere\i, îl urma parec[... Într-o c[su\ mic[ se vedea prin fereasta colb[it[ =i afumat[ arz`nd un muc. El s-apropie =i b[tu încet. Un b[tr`n cu barba sur[=i lung[ap[ru în prag. Erau Ruben =i Levy.

— Le-ai adus, zise el încet, =i ce face Hagar a mea, ginere? zise el încet, Hagar cea frumoas[!

— Hagar? M[nume=ti ginere =i-ntrebi ce face Hagar? întreb[cel t`n[r o\l[r`t.

— +i de ce nu, ginere? Pentru c-am v`ndut pe Hagar cre=tinului? |i-oi pl[ti pentru c-am v`ndut femeia ta — =i nu este Hagar a mea în turn? S[rmana Hagar!

— +i de ce nu mi-a trimis-o înapoi cre=tinul? zise cel t`n[r =i o lacrim[ îi ud[ ochii, a= fi primit-o înapoi... N-a= fi fost sup[rat. Eu sunt un evreu s[rac =i mi-era drag[... Ce-mi pas[ mie c[ ea c`=tig[bani =i altfel, numai s[fie =i a mea... S[mi-o [fi] v`ndut pe jum[tate pre\, ca o hain[veche, a= fi cump[rat-o napoi... De ce s-o închid[...]

— Pentru c[-i a lui... a cump[rat-o, îi s[tul de ea... a închis-o... I-o \ii de r[u, Ruben? S[rmana fat[, cum va fi pl`ng`nd ea-n pustiu =i m[va fi bl[stem`nd, c[ci eu am jertfit-o pe Hagar a mea ca Iepth sin Gibud... Dar taci... s[ t[cem, zise b[tr`nul netezindu=i barba, s[-mp[r\im aurul ce mi-l-a dat cre=tinul, treizeci galbeni venetici, s[-i împ[r\im ca rude de s`nge.

El î-i ridic[poala caftanului =i scoase o pung[veche de piele, o puse pe mas[, trase un scaun =i =ezu.

— Mi-au dat treizeci... cape\i tu cincisprezece.

— D[-ncoace, zise Ruben pe jum[tate îngenuncheat =i cu capul între m`ini.

B[tr`nul num[r[ p`n-în cincisprezece. Ruben îi cump[ni o vreme în palm[. Apoi zise ap[sat:

— Cincisprezece cap[t numai? Oare fata nu era întreag[a mea?

Levy b[g[încet punga cu restul în buzunar.

— Nu-î las banii ceilal\i... d[-mi cei cincisprezece, c[ci sunt ai mei.

Levy nu r[spunse un cuv`nt. El se uit[ la mucul de lum`nare fix =i neclintit, apoi trase saltarul de la masa veche, neagr[=i negeluit[, se uit[la lumin[, pe care-n vremea num[ratului o împinsese-ntr-o parte...

— Nu-î las banii, zise Ruben cu glas mai tare. Destul am stat =am pl`ns nop`i întregi, mi-am întors picioarele la c[p[[t`i *] pentru Hagar — =acum nu vrei s[-mi dai pre\ul întreg?

B[tr`nul se uita ciudat. Lampa era pe stinse.

— Lumina se stinge, zise Ruben, p`n-a nu se stinge lumina, num[r[-mi banii...

Levy scoase un cu\it din sertar =i juca cu ascu\i=ul lui în lumina lampei. Lumina p`lp`ia mai tare.

— |i-o jur pe D-zeul Sionului, noaptea aceasta nu va trece f[r[s[am banii to\i. E=ti surd, b[tr`nule, n-auzi?

— Lumina înc[arde, zise Levy.

— Am spus, lumina între tine =i mine — iat[, zise Ruben, =-o r[sturn[la p[m`nt.

Se stinse, numai fe=tila mai lic[rea.

El =i-ntinse m`nile peste mas[ =i-l apuc[ pe b[tr`n de barb[. B[tr`nul nu zise nimic. C-o m`n[-i str`nse br`ul, cu cealalt[lovi cu cu\itul pe contrariul lui =i-i str[puase g`tul, înc`t s`ngele-i împr=c[ obrazul. T`n[rul se r[sturn[cu scaun cu tot =i s`ngele-i curgea =iroi pe podeaua acoperit[ înadins cu mult nisip. Aurul lui c[zuse la p[m`nt =i se-mpr[=tiase prin balta de s`nge. Nepreocupat de cel t`n[r, Levy culegea galben cu galben, îi cur[\ea de s`nge =i nisip =i-i punea în punga lui veche... Apoi st[itu mult în t[cere, p[rea a socoti ceva.

Apoi s[ri de pe scaun =i lu[sacul pe care Ruben l-adusese, îl dezleg[la gur[, scoase =i distinse * pe mas[ce era în el... erau straie purtate de Domn, care odat[de mare pre\or fi fost. Levy murmur[în barba pe care =i-o ridica[se] cu m`na la buze.

Pe uli\ nu era nimeni. Luna apusese, p[rea c[inima nop\ii îi scursese s`ngele luminos, c[ci era întuneric...

Cerc[dac[u=a-i bine închis[, întinse o cerg[veche peste mort =i se culc[.

Dar numai a\ipea =i nu putea dormi. El se zv`rcoalea în pat =i din c`nd în c`nd î=i b[tea cu pumnul în cap. Începu s[ofteze =i s[geam[, se scul[din pat, lung =i slab, =i pip[i prin întuneric s-ajung[la masa pe care distinsese hainele de Domn.

— Trebuie s[m[duc la Hagar în turn, =opti el monoton. Hagar! Hagar! +i nepotul meu Ismail, fac[-i Dumnezeu izvor în pustiul temni\ei, c[ci du=manii ei au s[cat apa din urcior.

Începu s[se schimbe în hainele de Domn. Hainele at`rnau pe corpul lui slab, curelele de sabie =i le-ncheiase pe dos =i în teac[b[g[un *** vechi. Ar[ta ciudat acest Domn. Î=i puse o cuc[veche pe cap =i se uit[în oglind[. El se sperie.

“M-am f[cut Domn, unsul goimilor, el c[ruia * i-am v`ndut fata, D-zeu m[ ierte. Îmi trebuiau banii ca s[ m[ duc la Ieru=alaim, c[ci sunt b[tr`n =i Rabbin. Acuma m-am f[cut singur Domn, mi-am spurcat copilul meu ca Lot în be\ie. +i m-am f[cut Domn! M-ai uns, Doamne, cu untdelemnul tronului din Sion. +i Hagar a mea în turn, m-oi duce la ea =oi c`nta un psalm al pruncilor lul Assaph =i o voi bucura cu c`ntecul arfei Sionului”.

El era nebun. Lu[un urcior plin cu ap[în m`n[ =i merse pe uli\ele str`mte ale mahalalei jidovilor. Dar drumul nu =i-l gre=i. Ajunse la un loc gol, între murii cet[\ii Sucevei =i murii închisorii. În acest loc nu puteai ajunge dec`t prin c[r[ru=i str`mte =i treceri printre case, de pu\ini cunoscute.

3

Luna apusese =i t`n[ra evreic[ =eeda în fereast[ =i se uita în noaptea neagr[, umbra urie=asc[ a închisorii ei disp[ruse =i lumina de stele era slab[. Fa\ea ei alb[ lumina ca a unei moarte din granitul sur al ferestrei închisorii. Veni b[tr`nul în ornatul lui... El era =i mai ciudat =i mai fantastic ca mai nainte. Bonetul îi sta str`mb pe cap, p[rul lui lung =i sur flutura în v`nt.

C`nd evreica-l v[zu începu s[ r`d[cu chicot de bucurie.

— Ai sf`r=it palatul t[u cel nou? întreb[ ea. Cu od[i frumoase îmbr[cate-n m[tase ro=ie, cu oglinzi nalte de =apte co\i în care s[ m[ v[d goal[ din cre=tet p`n-în c[lc`ie... Da, goal[, alb[ca om[tul în acele sale îmbr[cate în purpur[domneasc[. Nu-s eu floarea ta de z[pad[, +tefane?

Ea-i întinse m`na slab[, mic[, fin[pin gratii.

— +tefane! vezi tu regele evreilor! G[titu-i-ai scaun împ[r[tesc =i schiptru pentru m`nile lui ca s[ judece asupra Israilului ca Samoil judec[torul? Dar ai sl[bit, t`n[rul meu amic, zise ea întristat[privindu-l din nou, =i parec-ai îmb[tr`nit tare... de ce poste=ti, s[nu poste=ti, f[t-frumos ce e=ti.

Dar deodat[ea p[ru a-l recunoa=te.

— Nu e=ti tu cumva Levy Canaan? exclam[ea. Halila! departe de mine.

Ea=și smulse m`na-[n]d[r[t, pe care b[tr`nul o ap[sase pe m`na lui.

— Sunt Levy Canaan! zise b[tr`nul sughi`\`nd. P[g`nii au l[sat s[sece izvorul de ap[. Eu am adus un urciur plin =i am venit la Hagar a mea în turn.

— Vai, +tefane, zise ea încet, te-ai f[cut ur`t acum. Ai lipsit mult[vreme de la mine =i de la copilul meu, \i-ai l[sat barb[de sup[rare, n-ai tuns-o, de mult lucru ce-ai avut la palatul nostru cel nou... +i erai a=a de frumos, +tefane, =i s[rutarea gurii tale era ca vinul de Chipru, =i ochii t[i — ca ochii de hulub.

— Hagar, Hagar a mea... Eu sunt Levy Canaan, evreul cel bogat.

— Tu e=ti Levy Canaan, evreul cel bogat? Halila! Departe de mine!... Dar vezi tu, scumpe +tefane, copilul amorului t[u? Mi-ai dat s[beau vin dulce =i-ai l[sat s[afume cu smirn[=i miresme în palatul t[u =i mi-ai s[rutat buzele mele. Dar ia-m[, ia-m[numai, palatul cel nou va fi =i mai frumos dec`t cel vechi. B[tr`nul îi întinse urciorul.

— Halila! departe de mine.

Levy sc[p[urciorul pe pietre de se f[cu h`rburi. Ochii lui se c[sca-r[ — el se uita \int[ la fereast[ =i scutura cu m`nile grilajul. Bonetul îi c[zu de pe cap =i el al[turi.

— Ai adormit, frumosul meu mire, zise Hagar, ai adormit în palatul t[u, în perini de purpur[, în polog aurit.

Ea=î întinse m`na cu dorin\[ la b[tr`nul c[zut, apoi îng`n[ încet, ca=i c`nd ar fi vrut s-adoarm[copilui-i:

— Dormi dulce, amorul meu, dormi dulce!

[“DUP{ ACEAST{ ÎNT~MPLARE MINUNAT{ ”]

...Dup[această[înt`mplare minunat[, Cavalerul meu î=i gr[bi calul spre m[gura unui deal dep[rtat, ca s[ treac[ b[l]ile =i mla=tinele periculoase ale Bugeagului. Dar abia ispr[visе jum[tatea drumului =i drumuri multe veneau în cruce =i ori încotro se=ntorcea nu vedea în zare dec`t ponor, ponor pustiu =i sur îl înconjura =i nici nu mai =tia încotro s-o apuce. Îl apuc[noaptea. Era una din acele nop[i negre în care luna plute=te ca o pat[abia v[zut[pe cer. Numai din c`nd în c`nd ea reînvia deodat[în toat[puterea ei, pentru a lumina =esul sur =i pustiu, pentru a disp[rea iar pe ceasuri întregi. Îi era fric[de h`rtopuri =i gropi, calul era obosit, lui însu=i îi venea s[ cad[ din =ea. Se d[du jos de pe cal =i=i puse urechea la p[m`nt. St[tu mult[vreme astfel, c`nd auzi parec[, încet, dogit, ad`nc un sunet de clopot... el tres[ri. Î=i întoarse ochii de unde i se p[ru c-auzise sunet =i v[zu o lumin[turbure =i p`lp`itoare parec[. Apuc[atunci calul de fr`u =i-ncepu s[ mearg[ în pas iu`it * — de=i abia putea de picioare. Dup-o bucat[de loc se v[zu oprit în cale de-un =an\ pe care-l umpluse trestia =i buruienele de ap[, care înconjura locul de unde venea lumina — =i, c`nd luna ie=i pe-o clip[ pentru a lumina locul, el v[zu o zidire veche =i mare, cu c`te un turn la fiecare col\ =i cu o poart[uria= [în mijlocul zidului. Era o ruin[mai mult, p[rea pustie, acoper[m`ntul se surpase pe-alocurea, murii p[reau a se înclina nepropt[i, ferestele sparte, lemn[ria putred[=i n[ruit[. Un pode\ mi=c[tor, mai mult putreg[it, ducea peste =an\ la curtea castelului.

El merse-n[untru. Lumina ap[ru în fereasta unuia din turnuri, apoi trecu, parec[purtat[prin tot castelul, pe l`ng[ toate ferestrele =i disp[ru. În aceea=i vreme luna se cufund[ dup[ un nour negru, nel[-s`nd nici o urm[de pal[m[car =i era un întuneric cum nu mai fusese. T[cere mortal[... Cavalerul î=i leg[calul de st`lpul unui fel de =ur[, s-apropie de cas[ =i merse-n fa\[-i cu pa=i lini =i abia auzi\i. Era lini=te ca-n morm`nt. El se uita pin fere=tile de jos, dar î=i fixa ochii într-un întuneric nep[truns =i nu putu cunoa=te nimica. Dup[un scurt monolog merse la poart[, de-a c[rei u=cior era at`rnat, de-un lan[, un ciocan greu. El îl ridic[, se r[zg`ndi, apoi b[tu o dat[tare. Toat[vizuina r[sun[a de=ert, apoi iar t[cere. El repet[b[taia — iar un ecou surd =i ad`nc, apoi iar t[cere mortal[. B[tu a treia oar[, nici o mi=care de fiin\ vie. Se dete c`\iva pa=i înd[r]t, ca s[vad[de n-a z[ri cumva lumin[în vro parte a castelului... Lumina ap[ru tot în locul unde ap[ruse =i mai înainte, dar disp[ru tot at`t de iute. Totodată c[zu o lovitur[ t`mp[=i ad`nc[ din turn. Inima cavalerului f[cu o pauz[ cumplit[... St[tu mai mult[ vreme neclintit, apoi voi s[ fac[ c`\iva pa=i spre cal, dar ru=inea c[i-ar fi fric[-l re\inu; onoarea =i o irezistibil[dorin\ de-a duce aventura la un sf`r=it îl readuse la poart[. Prinse inim[, se-mb[rb[t[, scoase sabia cu o m`n[, cu cealalt[ridic[clan\ a de la poart[. U=a grea tr[snea în \`\`ne =i se da cu greu împins[, el sili din r[sputeri, deodat[îi sc[p] din m`ini, el se opinti în[untru =i poarta rec[zu în urm[-i închis[. Un fior rece îl trecu din cre=tet p`n-în t[pi, se-ntoarse s[g[seasc[u=a =i trecu mult p`n-o g[si, pip[ind, dar cu toat[opintirea puterilor n-o mai putu deschide. Dup[mai multe încerc[ri zadarnice, el începu s[priveasc[împrejuru-i =i v[zu în fund pe o scar[, încol[cit[asemenea coajei unui culbec, o par[palid-alb[strie, ca o lumin[de candel[, a c[rei zare tremura pe murii negri de piatr[... era c`t un s`mbure de mac. El se-ntrem[înc-o dat[, merse pe pip[ite spre par[, dar ea fugea dinainte-i. El veni p`n jos la scar[ =i dup-o clip[ de r[zg`ndire începu s-o urce-ncet r[zim`ndu-se c-o m`n[de perete. El v[zu flac[ra tot dep[rt`ndu-se dinainte-i p`n-ce ajunse într-un coridor larg =i lung... Flac[ra parc[

plutea în aer departe în coridor, purtat[ca de o m`n[ nev[zut[... el o urm[ tiptil numai în v`rful picioarelor, c[ci se sp[im`nta de zgomotul pa=ilor lui proprii. Flama-l conduse p`n-la sui=ul unei alte sc[ri, aici disp[ru. În acela=i moment r[sun[iar clopotul din turn... ca un geam[t***. Îi trecu prin oase =i m[duv[acest sunet r[gu=it, evlavios, pl`ng[tor.

Era în întuneric total. Î=i întinse m`inile =i începu s[ suie =i această scar[... O m`n[rece ca a unui mort îi apuc[st`nga =i-l trase după sine... cerc[ a o smulge, dar nu putu, dete cu spada dinainte=și, auzi un `îpet cumplit =i m`na rece r[mase f[r[ putere într-a lui... El o l[s[ s[ cad[ la p[m`nt =i merse c-o hot[r`re desperat[ înainte. Scara scund[, încol[cit[, str`mt[era plin[de n[ruituri =i g[uri. Treptele erau tot mai înguste =i mai înguste, p`n-ce d[du de un grila[j] de fier. El îl lovi cu piciorul =i-l deschise. Ducea într-un coridor întortocheat =i în unghiuri, abia destul de larg pentru ca un om s[ poat[ trece cu m`inile =i picioarele pin el. O lucire abia, a c[rei izvor nu se =tia * îl lumina într-at`t înc`t îl puteai vedea. Cavalerul îndr[zni înainte. O v[ietare ad`nc[, de=art[ s-auzi prin bol`ile coridorului, din dep[rtare. El merse mereu înainte =i z[ri iar flac[ra albastr[care-i luminase mai nainte. Coridorul boltit se deschise deodat[într-o galerie mare =i spa`ioas[ în mijlocul c[reia el z[ri un om îmbr[cat în fier =i armat pe deplin care, cu fa`a sinistr[=i cumplit[, ridică cu o m`n[ sabia =i=i ar[ta cealalt[, trunchiat[ =i s`nger`nd[. Cavalerul s[ri cu cura[j] la ea, dar ea disp[ru deodat[, l[s`nd s[-i cad[o cheie grea de fier. Flac[ra r[mase suspendat[asupra aripilor unei u=i mari la sf`ritul galeriei. Cavalerul înaint[ spre ea, b[g[ cheia în broasca cea grea de fier, o întoarse cu putere, aripile u=ii s[rir[ în am`ndou[p[r`ile =i [se] ar[t[ o sal[ mare =i larg[ în a c[rei ad`ncime era un sicriu în[lvat pe un catafalc =i de jur împrejur ardeau în sfe=nice nalte f[clii de cear[alb[. De-a lungul murilor salei st[teau, în =iruri lungi, statui urie=e=ti de marmur[neagr[, îmbr[ca\i ca mauri * =i cu s[bii mari în m`ini. C`nd cavalerul înaint[, to\i ridicar[s[biile =i=i puser[un picior înainte. Flac[ra mic[plutea mereu nainte-i, el o urma mereu,

p`n[ce mai era =ase pa=i departe de sicriu; în momentul acela capacul s[ri de pe sicriu, clopotul sun[a alarm[... o dam[în giulgiu a[l]b =i lung, de moart[, cu un v[l negru pe fa[, se ridic[încet din sicriu =i=i întinse bra\ele spre el. În acela=i moment statuetele sunar[din s[bii =i se pornir[asupr[-i. Cavalerul n[v]li ca fulgerul asupra femeii =i s-anin[de g`tul ei, ea=i d[du v[lul într-o parte =i-l s[rut[ pe gur[. Deodat[ toat[ zidirea veche se cutremur[ =i se n[rui în jur împrejur parec[. Pe cavaler îl apuc[ un le=in la inim[ parec[ =i el c[zu la p[m`nt...

C`nd î=i reveni în fire, el se g[si culcat pe un pat de catifea într-o odaie, cea mai splendid[=i bogat[ce o v[zuse în via\a lui, luminat[de lumini a=ezate în candelabre de cristal. O mas[înc[rcat[cu fel de fel de bun[t\v]i era în mijlocul od[ii... O muzic[lin[î=i zugr[vea armonia în aer, u=ile se d[dur[-n laturi =i o femeie de o nespus[frumuse\e, înc[rcat[de haine str[lucite =i podoabe scumpe, intr[în ea, urmat[de alte femei, tot frumoase, dar departe de ea. Ea veni l`ng[ cavaler, îngenunche l`ng[el =i-i s[rut[m`nile. Fetele cele tinere aduser[ o cunun[ de laur =i i-o a=ezar[ pe frunte, ea-l lu[ de m`ini =i-l duse în capul mesei, unde =ezu de-a st`nga lui.

— Angela! murmur[el uimit.

Oric`t de-ncet ar fi spus-o, ea auzi, î=i plec[ ochii cuvio=i =i sur`se.

Servitorii intrar[spre a servi la mas[— o muzic[fermec[toare le m`ng`ia auzul. El era mut de mirare =i r[spundea prin înclin[ri * =i mine politicoase. Dup[ce se ridicar[to\v]i de la mas[, toate fetele sempr[=tiar[, afar[de Angela, care-l duse iar la sofa, i se puse în bra\e, i-nconjur[g`tul cu bra\ul ei gol, fin, marmoreu, î=i apropie buzele de gura lui =i-ncepu s[-i vorbeasc[, gur[-n gur[, într-astfel. . . . .

. . . . .

[AVATARII FARAONULUI TLÀ]

Sara... sara... sf`nta =i limpedea mare ]=i ]ntinde p`nz[riile transparente de azur sub luna care-n n[ ]l\imea dep[rtat[a cerului trece ca un mare m[r de aur ne\inut de nimic]n eterul albastru... pustiile Nubiei lucesc verziu-sur ca c`mpii de ghea\ pe care a c[zut o ninsoare u=oar[=i Memfis, divina Memfis,]=i ridic[colosalele ei zidiri ninse de lun[ ]n dep[rtarea \[rii... pare c[-ntr-o noapte de var[ar fi nins deodat[o pulbere de diamant peste toat[lumea =i urmele acelei str[luciri ar fi muiat =i-ndulcit aerul cel dulce al Egiptului, =i numai Nilul]=i leag[n[mi=c[toarele =i lungile lui maluri de papur[pintre care curg oglinzile lui mari, care reflect[lumea cerului =i parec[apele lui, mi=c`ndu-se una peste alta ca lin\olii de cristal mi=c[tor, sun[ ]n ad`nc c`ntarea c`nt[rilor. U=or zboar[luntrea mic[=i neagr[asemenea unei cuget[ri printre tablourile m[re\e desf[urate de o parte =i de alta a r`ului... ora=e vechi ce=i construiesc zidirile lor sure =i colonadele lor infinite ]n lumina nop\ilor, piramidele — morminte de regi — cr`nguri de palmieri =i numai p[s[ri c[l[toare str[bat cu arpile-ntinse,]ntr-un lung triunghi, ad`ncimile f[r[de margine... unde merg? unde?

]n luntrea neagr[e culcat, =i capul lui mare]n perini de m[ta[s[, bolnavul rege Tlà;]n jurul naltei sale frun\i — o cunun[de flori de mac... de flori a uit[rii =i a somnului...

Peste vecinicia undelor zboar[luntrea lui, p`n[ce dintr-o parte =i dintr-alta a Nilului se ridic[gr[dinile pendente... Dou[pe maluri, deasupra lor, ca pe umeri de munte, iar[=i dou[, =i-n n[ ]l\imile cerului iar[=i dou[... Erau sc[ri urie=e=ti ridicate la soare, =i fiecare treapt[era o gr[din[lung[,]ntins[=i toat[lumea lor repezit[pas [cu] pas la cer s-ad`ncea ca-ntr-o ogind[pas [cu] pas]n infinitul Nilului...

Gr[dinile pendente]ntoarse str[luceau ad`nc-ad`nc]n r`u =i printre ele p[rea c[ trece luna ca o comoar[ ]n fundul apelor. Luntrea se opri la mal... Regele se dete jos palid =i ad`ncit =i se pierdu]n umbra nalte-lor bol\i de frunze a gr[dinilor; trecu]n lumina lunii =i umbra lui se zugr[vea pe nisipul c[r[rilor ca [un] chip scris cu c[rbune pe un lin\oliu alb.]n fruntea gr[dinii cei mai nalte era palatul lui, cu cupola rotund[, cu =iruri de coloane sure, cu bol\i urie=e=ti...

Erau at`t de mari acele zidiri ]nc`t regele p[ru un g`ndac negru, ie=it]n lumina nop\ii, care suia sc[rile =i trecea prin bol\ile palatului.

El intr[ ]ntr-o sal[mare: Memfis era la picioarele lui... ora=ul infinit cu cupolele albe... a c[ruia ocean de palate urie=e=ti, a c[ruia strade largi pavate cu pietre lungi =i albe, a c[ruia gr[dini de palmieri forma *un* tablou la care se uita uimit =i ad`nc... I se p[rea c[ spiritul Universului viseaz[ — el, c[ruia un p[m`nt cu imperii i-e un gr[unte — =i c[visul s[u m[re] e pentru [st`moment Memfis... Bol\ile ferestrelor i se arcau]nalt deasupra frun\ii... Bolta salei era scris[de jur]mprejur cu zodiile cerului... pe murii nal\i erau chipurile zugr[vite a regilor Egiptului.

El g`ndea... Ce umbre urie=e=ti treceau ]n ]nchipuirea s[rmanului muritor care-ntr-o lume at`t de m[rea\] se sim\ea at`t de mic, ca o furnic[ce plute=te pe o frunz[tremur[toare pe suprafa\a Nilului... Deodat[peste fere=tile]nalte c[zur[lungi perdele roze... =i el r[mase]n sala]ntins[ ]ntr-un]ntuneric trandafiriu,]ngreuiat de lumina lunii ce plutea asupra Egiptului. Memfis disp[ru de sub picioarele lui... el r[mase singur, cu g`ndirile lui negre... Noaptea t[cea... El se primbla pin umbra trandafirie a s[lii ]n talerul lui negru-str[lucit... apoi scoase din s`n o fiol[cizelat[dintr-un singur ametist, lu[o cup[s[pat[dintr-un carniol mare, pe care o umplu cu apa s`nt[ a Nilului... Des-tup[ fiola =i turn[ trei pic[turi ca cerneala din ea peste apa din cup[ =i apa deveni ]ncet-]ncet ]nt`i galben[ca un aur diafan, apoi roz[ca cerul aurorei, apoi albastr[=i ad`nc[ca alb[strimea cerului.

El se uit[mult]n pahar =i p[rea c[vede lucruri ciudate]n metamorfozele colorilor lui... }ntr-adev[r i se p[ru c[vede]n aurul diafan,

În fund, o muscu\ de om, c-o c`rj[ ]n m`n[, b[tr`n =i ple=uv, dormind cu picioarele-n soare =i cu capul ]n umbra tinzii unei biserici... }n apa roz[ v[zu parc[ un pe=ti=or vioriu care sem[na cu un t`n[r frumos...]n apa vie]n v[zu un om sinistru =i rece, cu fa'a de bronz...

— Peste cinci mii de ani, =opti el sur`z`nd... O, Rodope, Rodope!

Deschise o u=[mare =i intr[ ]ntr-o sal[a c[rei podea era o unic oglind[de aur... sal[f[r[acoper[m`nt... deasupra, cerul cu toate oceanele de stele... ]n oglind[, cerul cu toate oceanele de stele... I se p[rea c[ e un greier am[r`t suspendat]n nem[rginare...

— Isis, strig[el, spre oglind[... Isis, apari!

Tabla se-negri =i deasupra-i ap[rur[scrisori albe... chipuri de oameni =i animale... Palatul]ntreg se cutremur[lin.

— A sosit ora mor`ii mele... zise regele, ca =i c`nd ar fi vorbit cu el singur... a=tept s[-mi spui adev[rul... Nu-mi zugr[vi chipuri trec[-toare... care s[m[fac[a crede c[suntem numai pulbere...

Un r` s clocoti pin toat[sala...

— Ce r`zi, zise regele ]ntunecos... mie nu mi-e a r`de, demone... voi adev[r, nu batjocur[...]

— Pulbere? r[spunse un glas din oglind[cu o rece =i crunt[expresie de ironie... pulbere?... te-n=eli... ce e=ti tu, rege Tlã? Un nume e=ti... o umbr[! Ce nume=ti tu pulbere? Pulberea e ceea ce exist[ ]ntotdeauna... tu nu e=ti dec`t o form[ prin care pulberea trece... Ceea ce-nainte de doi ani se numea regele Tlã este atom cu atom altceva dec`t ceea ce azi se nume=te tot cu acela=i nume...

— Chipul t[u, Isis...

Pe tabla neagr[se zugr[vi un cerc mare ro=u... de acest cerc erau aninate fiin\e ca o scar[... Jos, minerale]n care plantele]=i duceau r[d[cinile... animalele]=i duceau r[d[cinile]n plante, omul]n animale; minerale]n om, plante]n minerale, animale]n plante, omul]n animale, =i pin toate aceste forme tremura cercul ro=u =i f[cea s[joace forme negre pe firul ei ro=u...

— Am]n\eles...

Oglinda se auri... =i cerul se ad`nci]n infinitul ei...

Regele se v[zu iar... o clip[suspendat[...]

— O, Rodope! Rodope, murmur[el trist. Ce am numit eu Rodope [?)]... o umbr[.

Regele ie=i i tr`nti u=a dup[sine...

Oglinda singur[se-ncre\i ca supraf\a unui lac... glasuri se certau]n fundul ei ca sfada valurilor... Chicot =i pl`ns... \uiut, urlet... suspin =i un glas mare ]ncepu s[ r`d[pin tot haosul de glasuri mici...

— O, inamicul meu cel mare... spunea un glas ce umbla prin sal[... Piramide =i temple, ora=e =i gr[dini suspendate pune\i contra pasurilor* mele... R`d de voi, regi ai p[m`ntului, r`d de voi... Ce c[uta\i a prinde eternitatea]n ni=te coji de piatr[, care pentru mine sunt coji de alun[...]n mine,]n pieire =i rena=tere *este* eternitatea... Voi... o umbr[ce mi-a pl[cut a zuger[vi]n aer... voi vre\i s[m[prinde\i pe mine... Nebuni!

Apoi se limpezi oglinda =i eternitatea din cer se uit[ ]n ea]ns[=i... =i se mir[de frumuse\ea ei.

]n singur[tatea pustiilor se-n[l\va piramida sur[cu fruntea ajuns`nd nourii... Luna o ninge, ]nc`t p[r\ile lovite de ea p[reau de z[pad[, p[r\ile umbrite p[reau de c[rbune, =i lung[, \uguiet[, gigantic[, se-ntindea pe nisip umbra piramidei. Regele]=i f[cu drumul pe dunga umbrei, un punct negru mi=c[tor, p`n[ ce veni ]n apropierea ei. Deschise o u=[ c-o cheie de aur, o ]nchise iar dup[ sine... =i cu asta ]nchisese por\ile lumii dup[ el... era singur, singur ]ntr-un mare morm`nt... El aprinse o facl[...]n[untru se-ntindeau colonade, chipuri de zei abia lovite de lumina ro=ie a f[cliei, a c[rei raze treceau fulger[toare pe chipurile urie=e=ti =i negre de zei]n umbra umed[a columnelor,]nc`t p[rea c[ dup[ fiece piatr[, din fiece umbr[ sclipesc ochi sini=tri, izvoare sub\iri roiau de sub picioarele zeilor =i se pierdeau ]n p[m`nt... din c`nd ]n c`nd flac[ra ro=ie a f[cliei, izbucnind mai tare, zv`rlea dungii de lumin[ ]n de=ertele hale, prin arcadele sumbre =i sure, prin columnele reci... =i nimeni, nimeni]n acest l[ca= al mor\ii.

Deodat[ap[ru Tl\... El zv`rlise u=a morm`ntului dup[sine,]ntre el =i lume... fa\sa sa mare =i palid[, ochii lui ad`nci =i sc`nteietori,

mersul s[u m`ndru, talarul negru ce-i curgea]n cu[te] sp[l]endi[de] de umeri]n jos... astfel sta aspru zugr[vit]n lumina cea ro=ie a f[cliei. |i-era fric[s[prive=ti]n fa\va lui... al acestui singur muritor]n halele mari =i de=erte a mor\ii... Dar mai era el viu...? Pu\in era =i avea s[=i rezime capul, greu de cuget[rile unui imperiu, pe perina p[clii eterne... Eterne? Ah, nu cuteza s-o spere.

El umbla ca-n vis... umbla pe o genera\ie de oameni... un s[rman vis[tor sf[r`mat de durere, doritor de moarte... El deschise repede u=a de la o treapt[ ce ducea sub piramid[, lu[ f[clia... =i ad`nc departe sub piramid[se vedea sticlind un plan negru =i str[lucit... Parc[un ocean se mi=c[mut sub piramid[... El privi]n jos...

— O, lac!]n cur`nd vei c`nta la capul meu c`nt[rile...

El cobor] sc[rile jos, mai jos, ca =i c`nd s-ar fi cobor`t]n fundul unei mine... =i-n ad`nca dep[rtare ]l vedeai l`ng[un lac. Razele f[cliei n-ajungeau departe... O parte a apei se ro=i de lumin[=i-n mijlocul lui se desemnau formele negre =i fantastice ale unei insule acoperite de o dumbrav[...

Regele sui sc[rile unei urne de piatr[ ]nalte[c`t un palat... El arunc[ f[clia-n urn[... Ca =i c`nd o dom[s-ar fi aprins deodat[ ]n mijlocul nop\ii ad`nc negre, astfel s-aprinsc fluidul din vas =i ilumin[toat[hala mare ca o bolt[a cerului de sub piramid[, lacul ce str[lucea, insula cu boschete verzi, cu straturi de flori palide =i]nalte, cu c[r[rile acoperite cu nisip de argint... era o gr[din[frumoas[ ]n mijlocul unui lac subteran... Numai fumul gros se-n[l\va din v[paia vasului =i se sp[rgea sus, sus de bolta su[b]teranei.

Regele cobor] iar la malul lacului... un podi= de prund, peste care apa trecuse, ducea la insul[... El mergea pe c[rare... apa-i ajungea p`n[ la genunchi... mi=c[rile lui n[=teau cercuri murinde pe suprafa\va apei =i poalele mantiei ajungeau ]n ap[. Ajunse la insul[... }n lumina ro=ie... pin umbra neagr[ a arborilor, pe l`ng[lungile straturi de flori, el merse p`n[ajunse]n mijlocul insulei.

Pe un pedestal scund erau dou[sicriuri... }n unul era]ntins[o femeie cu chipul de cear[... rozele ro=ii]mpletite]n jurul frun\ii con-

trastau cu fa\ a palid[=i moart[... Ochii cei mari]nchi=i, fa\ a tras[=i sl[bit[, pleoapele-nvine\ite peste ochii]nfunda\i. Haina ei trecea din toate p[r\ile peste marginile sicriului =i ajungea la p[m`nt... M`inile reci, transparente de albe, cu degetele lungi =i sub\iri]ncle=tate peste piept... Era un cadavru de-o sp[im`nt[toare frumuse\...

— O, Rodope, zise el]ngenunchind la sicriu =i plec`ndu=i fa\ a plin[ de lacrimi la pieptul [ei]. Cum te iubesc!... De ce-ai murit?... Nu \i-am spus s[ nu mori... nu te-am rugat... copil[? Vezi tu flac[ra l[m-pii urie=e=ti... vezi tu gr[dina ce-ncunjur[ sicriul t[u... vezi tu coroa-nele regilor at`rnate de crengile acestor arbori?... O, de le-ai vedea... de-ai putea s[deschizi ochii t[i cei mari, s[m[prive=ti p`n[ ce voi muri l`ng[tine... c[ci voi muri-n cur`nd... Rodope! Te urmez ]n noap-tea de unde nu-i re]ntoarcere... Cerul cu stelele lui, Nilul cu eternele-i unde... divina Memfis... genera\ii vor pl`nge... =i eu mor... mor, c[ci ai murit tu, palidul meu copil... copilul meu... al meu*...

El ap[s[fruntea de m`inile ei unite... ]ntuneric... o negur[ rece cu-prinse creierii lui, i se p[rea c[ Rodope ]l cheam[ din dep[rtare, f[-c`ndu-i semne c-un ramur de finic... el sim\ea c[b[t[ile inimii i se r[resc... sim\ea storc`ndu-i-se via\ a din s`n... sim\ea c[... nimic... nimic.

El murise cu fruntea plecat[pe pieptul ei.

Flac[ra urie=easc[mai p`lp`ia]n aer, de f[cea s[joace]n razele-i ro=ii, s[dispar[=i reapar[fantastic toat[lumea su[b]teranei... apoi se stinse, =i un]ntuneric ad`nc, f[r[ ]ntindere, mut, domni peste sf`r=itul unui om.

Era ca =i c`nd toat[ m[re\ia trecuse ca un vis iluminat de-un ful-ger pe dinaintea ochilor =i nu r[m[sese dec`t un]ntuneric asemenea celuiia din somnul f[r[de vis, un]ntuneric f[r[spa\iu =i f[r[timp.

***Nu-l l[sa! Sfrrr! Dup[el, b[ie\i!... Hahaha... +i copiii descu\i, cu p[l[riile lor mari, fugeau de le pocneau c[lc`iele dup[ un cer=itor b[tr`n =i tren\[ros, cu fa\ a speriat[=i cu barba zburlit[.

Azv`rleau pietre dup[ el... =i el pl`ngea, s[rmanul idiot, =i striga din toate puterile:

— Cucurigu!...

Un franciscan t`n[r=i palid trecu pe l`ng[el... el s-arunc[la picioarele lui =i-ncepu s[-i s[rute poalele rasei =i=i ridic[m`inile pl`ng`nd spre el...

— Copii r[ut[cio=i =i f[r[de mil[!... strig[franciscanul c-o voce tare =i sonor[, nu vi-i ru=ine s[chinui\i un biet idiot... un cer=itor... nu vede\i cum pl`nge, nu vede\i cum ]=i ridic[ m`inile uscat[e] de b[tr`ne\... o! blestemul lui D-zeu are s[cad[pe voi!...

— Cucurigu! strig[b[tr`nul r[gu=it =i tremur`nd de spaim[.

Copiii speria\i holbar[ochii lor cumin\i la franciscanul palid =i se rispir[ca un stol de vr[bii...

Franciscanul ridic[pe b[tr`n de la p[m`nt =i-l duse spre tinda unei zidiri mari,]l culc[bini=or, puindu-i drept c[p[t`i sacul s[u... puse m`na lui frumoas[pe inima bietului idiot, care se sp[rgea b[t`nd de spaim[ =i-ngrozire =i =ezu l`ng[el p`n[ ce sim\i c-a adormit... ]i puse o p`ine alb[al[turi cu capul =i-apoi se dep[rt[suspin`nd... o lacrim[mare-i str[lucea ochiul frumosului c[lug[r.

Era vechea zidire de piatr[cubic[a sfatului or[=enesc din Sevilla unde-l depusese pe bietul cer=itor. Cerul cu]ntunecatul lui azur =i cu soarele-i arz[tor se destindea asupra ora=ului vechi, stradele cele str`mte erau mai de=erte, [era] o c[lidur[ mole=itoare =i nesuferit[ care-nfierb`nta pietrele pavajului, nisipul =i murii =i care f[cuse ca la orice fereastr[s[fie l[sat[perdeaua... astfel]nc`t p[rea un ora= orb =i nelocuit, a=a nu se vedea nici o fiin\ pe strade =i pe pie\... Cer=etorul dormea cu capul]n umbra murilor... adic[cine =tie dac[dormea numai... Umbra uscat[a murilor caselor, lenea cea c[lduroas[a zilei, nici o mi=care, nici un glas... ce fel murise to\i oamenii]n acest ora= sau dormeau... c[ci tot strig[tul de mai]nainte n-a fost dec`t o]nterupere a unei lungi =i constante t[ceri.

Bietul cer=etor adormise... Ce vise ciudate avea... I se p[rea c[corpul lui]ntreg e ceva ce se poate]ntinde =i contrage =i poate lua orice form[din lume... I se p[rea mai]nt`i c[ i se umfl[ capul din ce ]n ce =i el devine un b[tr`n ghebos, gras =i glume\... or[i] c[acu=i se usuc[

ca \`rul =i devine un om lung, cu ochii clipitori =i mici,]mbr[cat]n
 straie lungi negre... or[i] c[i se umfl[corpul =i i se sub\`iaz[picioa-
 rele, de pare un sac de f[in[pus pe dou[fuse sub\`iri... Apoi sim\`i c[
 se contrage repede, repede =i devine un gr[unte mic]n mijlocul unui
 g[lbenu= de ou... Prin albu= el vede numai de jur]mprejur coaja oului
 =i [se] zv`rcole=te ca o furnicu\[ ]n centrul lui... =i tot cre=te, cre=te,
 pare c[-i]nghimp[ceva umerii...

“Aha! g`ndi el,]mi cresc tuleii”...

Apoi se sim\`i din ce ]n ce cresc`nd, acu aripile i-erai mari... era
 cuco=. Cucurigu! strig[el, primbl`ndu-se]ntr-o ograd[de=art[sub
 un gard, peste ni=te bulg[ri de piatr[=i prin glod,]n care-i r[m`nea
 urmele labelor ca o scrisoare de zodii... Cucurigu... Dar nu-i era bine...}i
 era greu capul... creasta i-at`rna]n jos, ochii lui cei rotunzi ca dou[
 alti\`e de o\`el erau p[injenii... el]=i plec[capul =i-l ascunse sub arip[...
 ]=i ridic[un picior =i adormi... Dar]ntr-un par era o cioar[care tot
 striga: crrr! tl`! tl`! tl`! crrr... Sunetele astea-l urm[reau]n somn...
 p`n[ ce sim\`i c[nu simte nimic... p[rea c[o tabla neag[r][* se-ntin-
 de naintea ochilor lui, apoi]ncet[=i asta... apoi i se p[ru lui c[e un
 punct negru, mic, care totuna* se contrage mereu, p`n[ce n-a r[mas
 din el... nimic.]nspre sar[ora=ul]ncepu s[-nvie... Treceau oameni cu
 pasul]ncet pe l`ng[el =i i se uitau curio=i]n fa\[... “A murit bietul
 Baltazar!” g`ndeau ei... Veni un consilier al ora=ului, g`ndi =i el c-a
 murit... Nu se g[si nici un pop[s[-l]ngroape... “El fusese]ndr[cit,
 ziceau ei, cum s[binecuv`nt[m cadavrul unui]ndr[cit”...

Doi oameni s[raci se g[sir[care s[-l]ngroape pentru c`\`iva reis
 din casa comunal[. }i s[par[groapa]ntr-un col\` de cimitir. Sara, pe
 lun[, venir[cu dou[sc`nduri b[tute]n cuie una de alta... }i puser[
 pe ele =i se uitar[=i ei cam a=a cum se uit[omul la mort... este tot-
 deauna o sim\`ire, nu de comp[timire, dar de de=ert sufletesc cea din
 fa\`a unui cadavru...

— Frumos b[tr`n, zise unul, pare c[e un]mp[rat r[s[rit din
 pove=ti... Pletele sure cad grele la p[m`nt... capul mare =i greu, c[ci
 mor\`ii sunt grei...

— Ah! zise cellalt... ce mai g`nde=ti =i tu?... N-avem noi destule de g`ndit, ca s[ne pierdem acuma vremea cu privirea unui mort. Pe sc`nduri =i hai!

Ajunser[cur`nd afar[ de ora=, la \intirimul cu murii lui albi =i lungi, ce p[reau un=i cu var de lumina lunii... trecur[ peste pragul porti\ei negre, s-apropiar[ de morm`nt, l`ng[ care fumega ]nc[ lutul proasp[t. }n fundul morm`ntului umed erau a=e zate paie... Ei] r[s-turnar[pe b[tr`n de pe sc`ndur[cu fa\ a]n jos, pe paie... aruncar[ ]nc-un bra\ de paie peste el... =i]ncepur[a arunca p[m`nt peste el...

— E t`rziu, Boromeo, zise unul, hai =i ne-om duce acas[... M`ine om veni de om umple morm`ntul... Am aruncat destul pentru ca s[nu fie descoperit...

— Hai dar!

Luar[lope\ile de-a umere =i,]n noaptea cea clar[, ie=ir[=optind =i povestind]ncet din cimitir*... Crucile albite se uitau]n lun[, florile de pe morminte fo=neau mi=cate de-o suflare lin[, murii cei albi, ce se ridicau peste c`mpia crucilor =i a mormintelor, luna, ce trecea at`t de palid[=i dureroas[... =i, de departe, ora=ul, cu conturile lui fantastice, cu case =i turnuri, cu ferestele-i mute ce ascundeau mistere, =i peste toate un lin\oliu transparent de lumin[alb[... Numai un brot[cel trezit]n iarb[s[rea cu picioru=eale distinse... “Tl\, tl\”, \ipa el]n lun[=i trezi un `n`var ce adormise* pe pieli\ a lui cu: Bzzz! Tl\! Acest duo solitar nu era]nterupt de nimic... numai]n urechea mortului suna un greier parec[... El auzea parec[acel greier, dar nu g`nde-a nimic... +i greierul sub\ia glasul, de p[rea tremuratul glas a unei coarde de aur mi=cate =i tremur`nde, =i lui]i veni acum clar ideea *aur*]n minte... Aur, aur... sunetul cre=tea nu]n mintea, ci]n inima lui.

Din ce [ ]n ce] mintea i se ilumina... i se p[rea c[lada de creieri* este o sal[frumoas[plin[de flori =i oglinzi, dar f[r] lumin[ ]nc[... o muzic[ ]nceat[trecu prin sal[, ciudat[=i dulce, =i el sim\ea fiin\ e trec`nd prin sal[, fete ]n haine albe... cu suflarea lor cald[ =i cu pieptul plin, =i b[rba\i str`ng`ndu-le de m`ini =i =optindu-le de amor... Era o lume de semi]ntunec =i mezzavoce. O candel[ardea]n mijlocul

s[lii a c[rei lumin[cre=tea din ce]n ce, din un punct ca v`rful unui ac ]ntr-un licurici, din licurici ]ntr-o flam[ sub`vire =i albastr[, =i cu c`t flama cre=tea, cu at`t vocile s-auzeau mai tare, tot mai tare... p`n[ ce deodat[ [ ]n] sala iluminat[\* =i plin[ de un aer de diama[n]t... el auzi r`suri tari, zgomotoase, glume, vorbe, joc... un zgomot ca-ntr-o sal[de bal... +i v[zu c[toate sunt propriile lui]nchipuiri, clare can-tr-un vis limpede... El se sim`ea ap[sat... dete paiete =i lutul de pe fa\ =i se trezi ]ntr-o groap[ ad`nc[— f[r] s[=tie cum, f[r] s[=tie cine-i el, =i deasupra frun`ii lui cu]nchipuiri senine plutea sus, sus]n cer, luna cea plin[.

“*Cine* sunt eu?” fu cea]nt`i cugetare ce-i veni ]n minte. Mintea lui era clar[, ]nchipuirile erau ca formele concrete, vii =i pline de via\... el avea o lume gata ]n capul lui, de a c[rei izvoare nu= i putea da socoteal[... Se g[sea cuminte... =i... memoria, memoria era ceea ce-i lipsea... El ]nchise ochii, ca s[ r[m`ie]n]ntuneric =i ca, ne`nfluen`at de lumea de dinafar[, s[cutreiere c`mpul aducerii lui aminte... Era ca un orizont negru =i f[r] de sf`r=it... nimic, nimic... numai prezent avea... trecut defel... sau unul at`t de tenebros ]nc`t nu vedea nimic pe el... departe, departe... ca =i c`nd ]ntr-o noapte neagr[ ca lumina din sticla cu cerneal[... ai vedea undeva un foc arz`nd... Cer]nnorat =i negru... p[m`ntul =i noaptea de nu-`i po`i vedea m`na cu degetele r[=chiete dinaintea ochilor... departe parec[vedea]n noaptea plin[* a sufletului lui o antic[coroan[de rege.

“Ah! g`ndi... m[tem s[nu-nnebunesc iar... c[ci, cum v[d, ceea ce am acuma... mintea... n-am avut-o-ntotdeauna... trebuie s-o fi pierdut odat[.”

El ie=i din morm`nt dup[ ce tocmise la loc paiete =i p[m`ntul, ca s[nu se cunoasc[c[el a ie=it din morm`nt, =i-ncepu s[ mearg[ ]ncet prin cimitir... Ajunse l`ng[mur...]l s[ri... =i-ncepu s[mearg[spre ora=... Ajunse]ntr-o ulicioar[str`mt[, de a c[reia am`ndou[laturile se-n[l`au case negre =i lungi cu ferestrele rotunde... Un turn de biseric[lung, cu piatra lui mucig[it[, acoperit cu olane negrite de vreme, cu fere=ti risipite* =i oarbe, cu o u=[masiv[=i veche de stejar, ferecat[

c-o cruce de spij| lucrat|]n mii de podoabe =i flori... El deschise c-o cheie mare =i ruginit| poarta, sui sc[rile]nguste]n sus =i intr|]ntr-o c[mar| nalt boltit|]n mijlocul c[reia se afla o mas| de piatr| sur| =i un scaun vechi, a c[rui]mbr|c[minte de piele era toat| ferfeni\it|... Numai luna se uita sperioas| prin fereasta veche, n[ruit|* =i f[r| obloane, care sem[na mai mult cu o g[v[un| de piatr| de la o vizunie. B[tr`nul sur se uita uimit la lucrurile ce-l ]ncunjurau... un pas instinctiv ]l dusese ]n aceast| vizunie... el g[sise cheia la sine... Un dulap vechi de lemn mohor`t, lucrat cu fel de fel de sculpturi, era pe jum|tate deschis, o candel| de sticl| ro=ie-]nchis| v[rsa raze slabe de rubin]n c[mar| pustie... el deschise dulapul... scoase un pergament vechi =i-l desf[ur| dinaintea lui... Era o cart| a Spaniei. }n un loc al ei era m`njit| cu culoare galben| ca aurul... El s-apropie de fereast| =i se uit| mult la locul m`njit.

— Hm! da, da! aici trebuie s[fie visul vie\ii mele...

+i, ca =i c`nd s-ar fi speriat de ne]ngrijirea cu care l[sase dulapul deschis, arunc| iute pergamentul ]n fundul lui =i-l ]nchise iute c-o chei\| de o\el... Apoi ]ncepu s[ se primble prin c[mar|... O oal| de flori numai cu p[m`nt era]ntr-un col\... El turn| p[m`ntul afar|... sub el erau monede de aur... C-un fel de aviditate el leg| banii ]ntr-o trean\| veche =i-i puse ]n s`n... Toate ce f[cea i se p[reau fire=ti =i totu=i dac| s-ar fi]ntrebat de ce le face nu =i-ar fi putut da socoteal|... Avea instinctul necon=tiu a unui animal, care face tot ce-i de trebuin\| f[r| s[=tie spre ce scop.

El]=i tunse barba =i p[rul c-un foarfece ruginit... deschise [o] lad| secular| =i mohor`t|... scoase din ea haine frumoase de catifea =i se schimb| ]n ele... Scoase o oglind| din lad| =i se admir| ]n ea... g[si un =ip vioriu plin de mireasm| =i=i stropi hainele cu ea... =i c`nd ie=i din turnul vechi, cu p[l|ria lui cu =nur de aur... cu bumbii lui de pietre scumpe, cu inele de diamant pe degete, p[rea un gentilom b[tr`n =i bogat...

Merse]n fa\|a unui palat vechi, zidit]ntr-un frumos stil maur,]naintea c[ruia se-ntindea o gr[din| de pomi]n floare,]nconjurat|

de un grila[j] de fier cu v`rfuri aurite... }n bolta por`ii sun[un clopot... I se deschise, portarul se plec[p`n[ la p[m`nt]naintea lui... El trecu pe o c[rare lung[ ]n urma unei alei de castani, ajunse la sc[rile nalte acoperite de un baldachin suspendat pe colonne]n forma lujerilor de crin, intr[ ]n[untru... Sui repede sc[rile acoperite c-un covor moale... intr[ ]ntr-o sal[splendid[... a c[rei tablouri pe pere`i se zugr[veau =ters =i neclar ]n semintunericul luminii de lun[. Pe-un je`l`ng[fereast[=edeo o fat[nalt[=i palid[, care la intrarea lui]=i]ntoarse uimit[* capul... El s-apropie de ea...

— Voi sunte`i, Signor? zise ea ]ncet... =ede`i]n fa`a mea... am s[v[istorisesc multe...

Ochii ei mari =i]ntuneca`i purtau]n ei o durere f[r[de lacrimi... Usc[ciunea lor teribil[tr[da disperarea.

— Vorbe=te, copila mea.

— Signore... familia mea m-a destinat s[v[fiu so`ie... =i trebuiesc s-o fiu, c[ci nu am nici o putere de rezisten`\... Dar nu v[pot iubi... Iubesc un t`n[r cavalier, t`n[r =i frumos, =i voi sunte`i b[tr`n... }ns[de c`nd v-am v[zut, marchize, mi s-a p[rut c[ ave`i un caracter nobil, c[nu ve`i voi [s[ ] m[sacrific unuia maritagiului care nu v[va fericir =i care pe mine m[va despara...

— Te iubesc, Señora, zise el c-un ton sec =i scurt... dar nu voi s[te nefericesc... Dar prezen`a d-tale ar fi ]n stare de-a m[ face egoist, c[ci e=ti at`t de frumoas[... Señora, renun` la m`na d-tale cu o condivie numai... foarte u=oar[de-implinit, se-n`leage... Trebuie s[ m[ concedia`i chiar]n ast[sar[... S[-mi puie caii la tr[sur[... plec... Ave`i bun[tatea de a-mi da condei =i h`rtie, ca s[scriu renun`area mea... chema`i pe p[rintele =i pe v[rul d-voasr[, ca s[serveasc[de martori... c[ci doresc ca s[fii fericit[...

Fata, ro=ie de bucurie, ie=i, ordon[s[i se g[teasc[tr[sura de drum, aduse pe tat[l =i pe v[ru-s[u...]

— Cum, d-le marchiz... d-ta renun`i la...

— Aide, conte! s[nu pierdem vorba-n zadar. Ai voit s[-i neferice=ti copila, =i eu nu voi ca bog[via mea s[fie cauz[la aceasta... +tiu c[

e=ti s[rac, conte... d[ruiesc deci drept zestre miresei la care renun\ jum[tate din averea mea... Pute\i chema un notar...

Notarul fu adus iute.

Marchizul dict[actul de dona\iune... Contele-i str`nse m`na cu ochii plini de lacrimi... fata =i v[rul ei]ngenunchease-nainte-i s[ru-t`ndu-i m`nile... el]i binecuv`nt[ =i ie=i repede. Tr[sura era gata, caii sfor[iau ]n hamurile lor... El se ]ntoarse repede, intr[ ]ntr-o odaie slab iluminat[ unde dormea ]n pat un b[tr`n care, tr[sur[cu tr[sur[, era el. Haine ca ale lui erau a=ezate pe scaun... b[tr`nul visa ad`nc... "Da, da! zicea el pin somn... nu v[ ]uimi\i... renun\ la m`na donei Ana...]i d[ruiesc jum[tate din averea mea".

— Viseaz[ceea ce eu am f[cut, zise el]ncet. Cu at`t mai bine... cu at`t mai bine...

Cobor], se sui]n tr[sur[, care ie=i din curte =i-ncepu s[zboare pe stradele lungi, apoi ie=i]n c`mp pe drumul de ]ar[... P[rea c`mpia o p`nz[rie ]ntins[ =i verde pres[rat[ cu buchete de flori felurite... Astfel merser[ p`n[cam la dou[dup[miezul nop\ii...

Un castel vechi c-o gr[din[p[r[ginit[se-n[ ]a pe o coast[de deal... P[rea mai mult o gr[mad[de pietre dec`t o zidire, cu murii ei risipi\i, cu copacii usca\i, pe a c[ror tulpin[cre=tea genera\ii tinere de arbori noi =i sub\iri... Era un parc cu o p[dure veche, unde pe ruinele copacilor vechi =i putrezi cresc cei noi =i tineri... Tr[sura intr[ ]n curtea plin[de ierb[rie =i de huci s[ ]b[ticit, ajunse la sc[ri... el]i dete drumul =i intr[ ]n]naltele =i surele hale ale castelului, cu pere\ii reci de piatr[patrat[, cu mobile antice =i ve=tede, cu tablouri =terse =i mohor`te, ]n cadruri de lemn negru... Astfel umbra b[tr`nul, c-o lum`nare de cear[ ]ntr-un sfe=nic de argint, prin toate od[ile largi =i de=erte, =i [ca] vise din b[tr`ni]l]ncunjurau acele portrete care, seri-oase]n cadrele lor, se uitau parec[la el...

El ajunse]ntr-o c[mar[nalt[=i f[r[fere=ti... Afar[de u=a pe care intrase nu mai era o alta... El]nchise acea u=[dup[sine, trase, pe din[untru, un drug de fier peste ea... s-apropie de un perete de piatr[p[trat[=i]mpinse]ntr-un loc cu m`na... Peretele de piatr[se-ntoarse

ca-ntr-o \\\`n[... el \u=ni iute cu lum`narea pin cr[p]tura deschis[=i se trezi, cu lum`narea-n m`n[, asupra unei sc[ri ce ducea]n jos... El]ntoarse peretele la loc... =i cobor] sc[rile ce sunau t`mpit sub pa=i... un aer bolnav ]i ]ngreua pieptul... Ajunse ]n o su[b]teran[ mare... De jur ]mprejur erau boltiri ]n muri ]n care erau statui de piatr[... chipuri de cavaleri ]mbr[ca\i ]n fier... ce se uitau cu ochii lor reci de piatr[ la el... O manta era sp`nzurat[-ntr-un cui...]ntr-un col\ era o bute a=ezat[pe t[lp]i, de mult putrezite, =i o cup[de argint al[turi de ea...

El scoase cepul de la bute... Nu curgea nimic... Desigur c[c[ma=a prins[asupra vinului era foarte groas[. El b[g[spada]n bute =i]nu cupa... Un vin ca chihlimbarul, transparent... mirositor curse din bute... El o astup[,]=i apropie buzele de acel lichid vechi... =i b[u paharul]ntreg. I se cutremur[corpul de pl[cere... P[rea c[chipurile de piatr[ ]ncepeau a se leg[na pe pedestalele lor balan`nd cu m`inile, apoi el se culc[pe manta la p[m`nt ca s[ priveasc[... Stanurile de piatr[ se cobor`r[=i ncepur[a juca]n pivni\[, =i sub greoaiele lor t[lp]i de granit urla cerul su[b]teranei... Mai st`ngaci dec`t ur=ii se-nv`rteau \op[ ]nd =i strigau =i se certau... Hopp! hopp, zupp, zupp! +=i=i leg[nau taliile lor \epene, =i=i mi=cau picioarele lor, =i ochii lor de piatr[ se-nv`rteau usca\i =i mor\i]n]ncoifatele lor capete...

— S[tr[iasc[Almanzor, striga unul.

— S[tr[iasc[, r[sunar[su[b]teranele...

P[rea c-o mie de glasuri r[spund la exclamarea lui, sim\ei c[e=ti]ntr-un labirint de su[b]terane la care aceasta era numai tinda... Ropotul]nfrico=at al cavalerilor de piatr[, strig[tele lor s[lbatece, turbarea lor]nfior[toare]l f[cea pe b[tr`n s[se-nf[=ure-n mantaua lui... El nu zicea nimic... dar ei nici observau prezen\ a unui om viu... P[rea c[el e mort sau c[nu e defel =i numai ei sunt.

Apoi vorbele lor devenir[din ce]n ce mai]ncete, m[runte, \nd[rite... ei povesteau de p[reai a auzi glasuri de babe noaptea pe prisp[... pove=ti]n care se desf[=ura]nainte sufletului auditorilor toat[istoria cavalerismului Spaniei... =i tot mai molcom, mai molcom auzea b[tr`nul glasurile lor =optitoare, p`n[ce nu mai auzi nimic... El adormise.

A doua zi se scul[, lum`narea mai era un muc numai ]n sfe=nicul cel de argint ce ardea abia... El g[si pe mas[ o leg[tur[ de chei =i, topite, multe [mucuri] de lum`n[ri de cear[galben[... Aprinse unul de mukul ce era s[se sting[, lu[cheile =i deschise o u=[ce ducea]ntr-o suteran[al[turat[.]inea lumina]n aer cu bra\ul distins... L[zi cu gr[mezi de argint erau]n col\urile acestei su[b]terane f[r[vo r[sufl[toare... Argint, argint... el merse mai departe... Deschise o alt[u=[... L[zi de aur gr[m[dit licureau slab]n lumina cea ro=ietic[a f[cliei de cear[. El s-apropie... Erau monete foarte vechi, din cele mai deosebite vremuri. Unele b[tute de romani]nc[, altele de mai]ncoace,]ns[toate vechi... El merse]nainte... deschise o alt[u=[=i acolo g[si mici sicrie, pe poli\ve de fier, pline de pietre scumpe. Diamante]ntr-una, rubine =i smaragde]ntr-alta... =i o lad[plin[de cele mai frumoase m[rg[ritare... Atotputernicia omeneasc[era str`ns[[-n] su[b]teran[... Mai deschise o u=[ =i... =i g[si un sicriu acoperit c-o p`nz[alb[... El dete p`nza ]ntr-o parte. O \east[ goal[ cu gura r`njit[se str`mba parec[la el...

“Ce te str`mbi, g`ndi el m`nios... Ca =i c`nd eu nu =tiu c[ ]sta-isi sf`r=itul omnipoten\ei omene=ti?”

Sim\iri]ntunecate]i turburau pieptul... O imensitate de dorin\e]i mi=ca inima =i toate... toate realizabile.

— Ah, zise el]ncet... lume, am prins col\ul fericirii]n m`n[... Am aur, =i de-a= zice de o mie de ori aur, n-a= =ti]nc[bog[\ia ce o am]n puterea mea... +i ce nu po\i cump[ra cu acest metal str[lucit,]n care to\i demonii lumii tr[iesc... Tot, tot! M[rire, renume, coroane chiar... pl[ceri... =i ceea ce pl[te=te mai mult... dreptul =i putin\va de-a dispre\ui lumea]ntreag[...]

Ce cost[inocen\va unei copile? pot]ntreba eu, ce, iubirea unei mame pentru copilul ei ucis, ce, onoarea unui tat[, ofilit[prin ofilirea fiicei sale... mi s-ar =opti sume mari... mari pentru ei, nu pentru mine... Ce cost[absolu\iunea bisericii pentru crim[... o sum[mare, dar o sum[... Ce cost[mila lui Dumnezeu... s-o scoatem la v`nzare... Ce,]ndulcirea diavolului, ce, iubirea poporului, ce, gloria, ce cost[

opera unui geniu, cu care s[-mi eternizez numele meu... Toate, toate sunt de v`nzare... El r`se crunt. Ecoul boltelor r[spundea cu clocot la r`sul lui cumplit, =i craniul cel mort parc[ r`nji din sicriu... Iat[-m[dar]n v`rful lucrurilor omene=ti... Ce a= fi eu f[r[tine, metal rece =i mort? Un cer=itor pe stradele Sevillei... Ce sunt cu tine?... Tot ce voi... Ce este]n tine?... Nu pot afla un r[spuns din sunetul t[u... Ce este]n tine? Este amor? Nu. Unde-i?... E amici\ie, m[rrire, geniu. Nu... c[ci nu-l v[d... +i totu=i este tot... tot...

]n vremea asta marchizul Alvarez se trezise diminea\ a]n casa contelui, dup[ce avuse un vis ciudat pe care, se-n\elege, nici]n minte nu-i venea s[-l realizeze. El intr[ ]n sala unde era adunat[toat[familia la dejun.

— A, marchize, dar t`n[r mai e=ti!... C`nd pustia ai venit at`t de repede de la \ar[... dar, ]n sf`r=it, cu toate astea ne oferi numai ocazia de a-\i mul\umi din nou pentru generoasa d-tale dona\iune ce-ai f[cut-o asar[... E=ti superb, marchize...

— Eu?

— Bine... Ce fel... te faci c[nu-\i aduci aminte...[?]

— Eu am vizat asta, dar n-am f[cut-o... Nici prin minte nu-mi trece...]i aduser[documentul.

El se uit[netot pe el:

— Isc[litura mea, f[r[contestare, dar e fals[...]

— Ce fel fals[?]

— Eu n-am renun\at la m`na Do\nei Ana, nici i-am donat ceva...

— Dar asar[... adu-\i aminte, marchize...

— Eei... dar eu nu sunt nebun, d-le conte... Vre\i s[v[bate\i joc de un om]n toate min\ile. Caii mei... voi s[plec!... Voi s[v[d unde ve\i ajunge cu dona\iunea d-voastre.

— Ce cai, zise portarul privindu-l din cre=tet p`n[ ]n t[lpi. Tr[sura =i caii nu-\i sunt aici, d-le marchiz... ieri ai plecat cu ei la \ar[...]

Marchizul se cruci...

— Eu? eu am plecat la \ar[...]

— Da, da, da! D-ta, cine altul...

— Bine, frate... eu am visat...

— Ai visat realitatea, marchize...

— Aduce\i-mi tr[sura de po=t[... voi s[m[duc... }n urm[cineva o fi luat]n posesie =i castelul meu sub numele =i figura... Nu are nici o valoare actul de dar, conte... M-oi re]ntoarce =-apoi voi vorbi... Sunt lunatec doar... nu mai pricep nimic...

El plec[la \ar[...

Tr[sur[=i servitorii venise cu el de cu sar[acolo... Se mirar[c`nd ]l v[zur[ ap[r`nd]ntr-un al doilea exemplar.

— Am venit eu asar[cu voi la \ar[?

— Venit, marchize...

El sui iute sc[rile... intr[ ]n apartamente... G[si portofoliul lui propriu pe mas[, pe care =tia c[-l avuse]n ora=... “D-zeu cu mine! g`ndi el. Ce-nsemneaz[asta?...” C[ut[urme de om strein prin toate od[ile... Nimic... Ajunse doar la u=a apartamentului din urm[. Ah! aceea era]nchis[de o sut[de ani. Broasc[ruginit[... Apoi se cuno=tea c[nu umblase nimenea...

Toat[ziua aceste cuget[ri nu-i putur[ie=i din minte...

Sara, dup[ce]nchise u=a dup[sine, se puse-n dreptul oglinzii =i privi lung la el]nsu=i... ca s[vad[de-i el ori de nu mai e el... El]ncepu s[amenin\e cu degetul chipul din oglind[, r`z`nd =i str`mb`ndu-se... “Ha! blestematele! m[persecutezi, ai? faci sinete]n locul meu... m[bagi]n datorii, ho\ule?...” Chipul din oglind[amenin\ a =i el cu degetul, dar parec[se uita serios =i parec[str`mb[turile lui erau de nebun... “Ce-i asta, g`ndi marchizul speriat... Eu r`d, =i el se uit[ serios la mine!...” El r`se tare ca s[se]ncredin\eze c[chipul din oglind[e umbra lui... =i chipul r`dea... dar cum... D-zeul meu! Un r`s satanic, nebun...

— Oh! Oh! strig[marchizul, aici e mai mult dec`t umbra mea...

Apuc[o spad[lung[=i-ncepu s[manevreze pe l`ng[ oglind[. +i chipul manevra c-o spad[... “Ie=i dar, zise el v`n[t de turbare, ie=i, umbr[, s[m[lupt cu tine... S[vedem cine-i marchizul Bilbao, eu ori tu...”

Oglinda se-ntoarse-n \`\`ni =i un chip uscat ce era marchizul]nsu=i]ntr-un al doilea exemplar se ar[t] dintr-un gang]nfundat]n muri...

Spadele lor se-ncrucia-ar[... am`ndoi suri... am`ndoi serio=i =i t[cu\i... Tr[sur[cu tr[sur[acela=i om ce se lupta cu el]nsu=i... Dac-ar fi c[zut unul din ei... n-ai fi =tiut care a c[zut... Se p[rea c[marchizul se lupt[cu chipul lui propriu ie=it din oglind[.

El c[zu str[puns drept]n inim[... =i umbra din oglind[ ]ncepu a r`de... Apoi lu[ cadavrul... ] arunc[ dup[ oglind[... o repezi la loc ca pe-o u=[... =terse sabia de s`nge =i se puse pe je\ul unde cel mort =ezuse c-un cart de or[=nainte...

A doua zi sosi o scrisoare de la contele,]n care acesta-i repro=a modul cum se joac[cu familia lui =i-i trimise actul de dona\iune-nd[r]t.

Noul marchiz scrisse urm[torul bilet c[tre Doña Ana:

Iubit[Doña,

Sunt, cum =ti\i, un om b[tr`n =i ciudat. Nu-mi plac mul\umirile, asigur[rile de amici\ie =i toate aceste forme goale sub care adesea nu s-ascunde nici o sim\ire... N-am voit a v[ face bine ca s[-mi fi\i mul\umitoare, ci, simplu, pentru c[ mi-a pl[cut a face. Pentru a m[ sustrage de la toate mul\umirile ce ]mi sunt at`t de nepl[cute am f[cut acel mic scandal. V[trimit actul de dona\iune-napoi... El st[=i e valabil...

Bilba o

Avea]n m`n[ cheia voin\ei omene=ti, putea s[ produc[ orice mi=care i-ar fi pl[cut. Bucurie, invidie, durere, iubire, ur[... “Va s[ zic[ te am ]n m`n[, chintesen\ a mi=c[rilor istoriei... avere. Tu, reprezentant al puterilor omene=ti =i al puterilor naturii subjugate, at`rni de tremurul m`inii mele, at`rni de ]nchipuirile capului meu, de dorin\ele inimii mele... Aide, poe\i, descrie\i luna, ]nv[\a\i, descoperi\i izvoarele g`ndirii, eu le am toate]n acest sunet al aurului... Tot ce c[uta\i, tot ce nu pute\i avea, eu pot... Dar vor fi minciuni... Ce e adev[rul [?]”

Cur`nd el avu cel mai frumos palat ]n Madrid... cur`nd saloanele marchizului erau]mpopulate de lumea cea mai elegant[a \[rii... princesele frumoase, auzind de acea fabuloas[avere, voiau a pune m`na

pe acea nem[rginire de probabilit\i ce aurul ascunde]n el... Aurul]nsemna castele asupra pl`ngerii eterne a m[rii, gr[din[i] de\*\*\*... c`ntec de arf[, aman\i frumo=i... +i doar acest aur nu costa dec`t oc-heade ]nfocate =i ad`nci, sur`surile voluptoase a buzelor coapte de tinere\e... undoirea delicios[ a evantaiului ]n limba mistic[ a amoru-lui... De ce nu? De ce nu?... Scrisorele parfumate umpleau buchetele marchizului, ]ntinerit de at`ta prevenire...

+i ce frumoas[era Ella...! Ella avea frunte de marmur[, cu p[rul de aur cenu=iu, cu ochii mari,]n care cerul se-namorase... g`ndei c[ universul ]nstelat se uit[ asupra p[m`ntului numai de dragul ochilor ei. +i m`inile ei de crin =i umerii ei de z[pad[... Un poem... =i tot-deauna c`nd trecea pe l`ng[ el... sur`dea... Inima lui]ntinerea la vede-rea [ei]... =apoi era at`t de ginga=[... g`ndirile ei p[rea c-o leag[n[cum aerul mi=cat leag[n[o trestie... Astfel ap[rea]n hainele-i lungi =i albe... un]nger al cerului, cu cununa ei de roze... +i c`nd privea el bog[ia lui i se p[rea c[ sufletu-i fusese o comoar[ ]ntunecat[ unde aurul =i m[rg[ritarele z[ceau ]n ]ntuneric =i c[ o raz[ de amor, intr`nd]ntr-aceia inim[, ar face s[str[luceasc[florile de metal]n toat[splendoarea =i toat[con=tiin\ a puterii lor... O, Ella! raiul]l puteai visa cu ea... }n c[ldura arz[toare ce acoperea c-o p`nz[rie diafan[ c`mpiile cu flori, ce desparte o=tile norilor, ce lustruie=te oglinzile m[rii eterne, el se visa umbl`nd cu ea de bra\... =i sufletul ei ]i ghicea cuget[rile... +i de c`te ori trecea pe l`ng[ea... buzele ei murmurau]ncet, cu amor[?...] capti[va]re*?... ah! cine ar fi putut-o =ti?

Odat[, dup[sf`r=itul unui bal, ea =eedea pe un col\ de sof[... el s-apropie de ea... Ochii ei cei mari str[luceau de dulci lumini... piep-tul ei se mi=ca de b[t[ile inimii... El]ngenunche la picioarele-i.

— Ella! zise el lin, m[po\i tu iubi... m[iube=ti tu?

— De mult, de mult! =opti ea abia auzit.

— Tu min\i!

— Mint? Ce m-ar fi f[cut s[mint?

— Poate c[stai sub influen\ a magic[a averii mele... N-o am... Tot ce am este un milion... Restul s-a risipit de mult. Ei bine... Sunt un

om ciudat... }i dau jum[tate din acest milion ca s[te pun]n libertatea de-a decide asupra inimii tale. Dac[, avut[,... }i-ai fi aruncat ochii asupra unui om mai asemenea }ie-n v`rst[... spune-o...

Ochii ei fulgerar[de indigna}ie.

— Ah... cum po}i crede cum c[aur, cum c[numai interes poate mi=ca inima mea... Nu, nu! Sunt]n stare de-a renun}a... dar te voi iubi]n veci... Sunt]n stare, speriat[de aceast[inim[crud[, s[fug de prezen}a d-tale... dar nu sunt]n stare s[te uit...

— Ella, toat[averea mea... milionul]ntreg... iat[-l]n acest portofoliu... E-nso}it de un act formal de d[ruire... }l pun pe mas[... m[duc... Nu voi ca prezen}a mea s[te fac[s[ro=e-ti... Nimic... nimeni]n lume nu va =ti izvorul bog[}iei tale viitoare... Pur[ca un angel, bogat[, vei putea s[alegi ce vrei...

— O, zise ea pl`ng`nd, nu s-aseam[n[nimic cu aceast[r[ceal[=i cruzime de inim[...]

El ie=i... Ea r[mase-n fa}a portofoliului deschis... M`inile ei tremurau, ochii ]i str[luceau c-o lumin[ avar[... Ea b[g[ portofoliul ]n s`n... Ie=i...

Marchizul reintr[ ]n odaie.

— S-a dus, zise el]ncet... O, aur... totu=i nu po}i orice. P[rerea amorului doar... Amorul nu!... S[vedem amici}ia... M`ine ora=ul va =ti c[ sunt un cer=etor... Un cer=etor b[tr`n]namorat de chipul unui angel...

A doua zi]i venir[o mul}ime de scrisori... femeile=i cereau]napoi biletele lor de amor... Amicii se scuzar[c[nu mai pot avea onoarea etc., etc. ...O istorie veche se desf[=ur[ ]naintea ochilor lui... Amicii-i deveneau inamici, lingu}itorii-l batjocoreau... femeile-l g[seau ur`t =i prost... }ntunericul cuprinse sufletul lui...

“P[rere, p[rere... G`ndeam a c[p]ta cu aur un lucru adev[rat... o... recuno=tin[... o... iubire... Nimic, dec`t p[rerea acestora... Cer=etorul se va bucura c-am c[zut... g[se=te o satisfacere, o m`ng`iere pentru durerea lui v[z]nd un om avut c[z]nd al[turi cu el... Cei bogai

se vor bucura c[v[d rivalul ce le cump[r] pl[cerile c[le-a l[sat c`mp liber... c[femeile =i vinurile s-au ieftinit... pentru c[nimeni nu le mai pl[te=te a=a de scump... nimeni nu mai pune o m[sur[mare asupra valorii acestor lucruri... “

El nu dormi multe nop`i... era]nsetat de iubire, =i cu aurul pierit disp[ruse toate visurile de fericire...

— Le-am pl[tit ca s[m[mint[... Aurul e izvorul f[\riei =a minciunii... nimic adev[rat. O, amor, amor, =opti el adormind...

Sim`ea iar nebunia cuprinz`ndu-i sufletul... sim`ea iar sufletul contr[g`ndu-i-se***... c[o noapte]ntins[ ]i]nv[le=te sim`irea =i cugetaarea, c[ lumea ]nceteaz[ ]mprejurul lui... =i ]n somnul lui mortuar parc[ mai simte, ca un sunet de vioar[ sub`ire =i dulce, vorba: amor... apoi nu sim`i nimic... nimic...

]n mijlocul paraclisului negru =i nalt era zidit catafalcul]ngreuiet de un sicriu =i asupra]ntregului era aruncat un lin`oliu de catifea neagr[ cusut cu stele de aur... ]n noaptea solitar[ arde o singur[ f[clie... nici un preot nu murmur[ cu glasul m[runt\* rug[ciunile mor`ilor, numai c`te-o raz[ se fur[ asupra ]n[l\rii mortuare =i din formele ce transpar cuno=ti c[ sub lin`oliu e un cadavru...

Deodat[o u=[[de] spij[se deschide =i [apare] un]nalt chip de femeie. Rochia ei neagr[fo=ne=te uscat asupra pietrelor bisericii, un fin v[l de dantel[ ]i acopere fa`a palid[... un b[tr`n o urmeaz[, cu mina servil[.

— El este dar...? Ah! copilul meu... astfel se sf`r=e=te o via\[de om... astfel?

— Ah! prince[s, zise b[tr`nul... cum poate cineva cu spiritul vos-tru s[ se-namoreze de un om f[r[ inim[, care despre`uia femeile, c[ruia moartea-i p[rea o m`ntuire... O femeie, doamn[, n-ar fi putut s[ cuprind[ inima acestui om supersti`ios, m`ndru, s[rac... al acestui nebun, c-un cuv`nt...

— Pentru c[inima virgin[nu cunoa=te amorul...

Ea ridic[col`ul lin`oliului[ui] =i descoperi un frumos cap de marmur[-nvine]it[, un sur`s de o nespus[beatitudine era pe buzele [lui]...

— O, Angelo! zise încet, ai =tiut tu ce-i amorul, ca s[-l dispre-
\uie=ti...? | i-a m`ng`iat vodat[urechea acelea dulci =i]ntunecoase
flori ale nop`ii, vorbele de iubire, dezmierd[rile unei femei... a b[tut
vodat[la fruntea ta acele b[t[i line, s[rut[rile, pe care o gur[umed[
de femeie s[le bat[spre a afla care g`ndiri sunt acas[... ale amoru-
lui, ale dorin`ei, ale durerii?... Ah! s[rman[frunte solitar[, te acop[r
cu flori... dormi! dormi!

Ea puse m`inile pe fruntea alb[ =i moart[... El sur`dea]n sicriul
lui cu z`mbetu-i mort =i sf`nt!...

Un sarcasm]nvio=[buzele b[tr`nului c-un sur`s rece =i sceptic...
“De-ar fi viu, l-ar omor]... g`ndi el, i-ar fi o juc[rie de [o] zi... Dar
ceea ce nu se poate c`=tiga... un om mort deja..., o inim[neatins[,
sf`nt[, de care moartea a avut mil[ ]n cazul de fa\... aici frumoasa
mea princes[poate fi sentimental[... Ce batjocur[...”

Ea acoperi iar fa\ a mortului... Afar[s-auzi zgomot de glasuri... Ie=i-
r[repede =i]nchiser[u=a de spij[dup[ei... Mortul r[mase singur...

— M[iart[, domnule, c[-\i spun, dar]n metafor[vorbind, se-n\e-
lege... d-ta nu-mi pari]n toate min`ile...

— Vom vedea, vom vedea, d-le Dreyfuss...

— }n metafor[vorbind, d-ta vrei s[ ]nvii mor`ii... M[iart[, d-le,
asta-i contra a orice conven`iune...

— }n metafor[vorbind, d-ta e=ti un casap, d-le!

— Dar, d-le, l[s`nd toate specifica`iunile deoparte... un om mort
nu poate fi viu... Una =i cu una sunt dou[... unul viu nu poate fi mort...
Dou[=i cu dou[sunt patru... }n metafor[vorbind...

Se deschise u=a principal[a paraclisului =i intrar[doi oameni,
gesticul`nd =i cert`ndu-se...

— Dar omul nu numai c[-i mort, dar nici a vrut s[tr[iasc[.

— Conced, conced... dar... ce-mi pas[, fapta e c[nu e...

— De vrea or[i] nu vrea... nu vrea ori vrea... nu-ntreb eu de astea...

O lumin[-ncoace!...

Paraclisul mic se umplu de oameni...

— }n metafor[vorbind, omul nu poate fi viu =i mort totodat[,
zise d-nul doctor Dreyfuss.

Cel[lalt s-apropie, dete lin\oliul jos...

— Acas[cu el =i-n pat, da nu-n biseric[.

Popa=i f[cu cruce... Dar el luase banii de-ngopare anticip`nd...
Ce-i p[sa...

Cui-i era ciudat]n ast[ ]mprejurare... era mortul]nsu=i. El auzea vorbindu-se]mprejurul lui, vedea cu ochii]nchi=i bol\ile gotice ale paraclisului =i f[clia de cear[alb[de la capul lui... dar i se p[rea c[totu=i nu va fi dec`t o ]nchipuire... I se p[rea =i-i pl[cea de a fi mort... g`ndea c[e]ntr-o alt[lume =i nu pricepea cearta pentr-un cadavru... I se p[rea c[e prezent f[r[ca s-o fie... c[se vedea el]nsu=i]ntins]n sicriu... =tia bine c[c-un moment]nainte un demon s-apropiase =i-i acoperise fruntea cu flori albastre, =i cum c[era mort nu se-ndoaia numai din]mprejurarea c[, dac[voia, acoper[m`ntul bisericii disp[rea pentru el =i miile de stele ale nop\ii ]ntindeau c`mpiiile lor de azur asupra fiin\ei lui. I se p[rea c[e]ntr-o c`mpie lung[ =i de-art[... c[ sicriul st[ singur sub bolta cerului, c[ universul se coboar[ =i-l plou[ cu stele... astfel ]nc`t, acoperit cu ele, el nu mai vedea cu ochii dec`t \[nd[ri de aur ce c[zuse pe ochi...

Tot ce voia vedea... Vedea pe mama lui pl`ng`nd]ntr-un col\ de fereast[, \iind spasmodic cu m`na o perdea alb[... Va s[zic[era mort... Apoi nu mai sim\i iar nimic.

Dup[acest interval de]ntuneric, el v[zu iar cei patru pere\i tapisa\i cu flori albastre ale od[ii lui, p[rea c[era]n pat... c[vechiul orologiu z`ng[ne-te ]ncet =i monoton ]n perete... i se p[rea a vedea o umbr[-n fereast[, ]mpletind, =i el auzea parc[ ciocnirea andrelor, =i portretele din pere\i se uitau la el at`t de familiar... ca ni-te vechi cunoscu\i de p`nz[... apoi g`ndea s[mi-te m`na, dar nu putea... s[ strige, dar era peste putin\... =i umbra diafan[ din fereast[ c`nta]ncet, cu glasul pl`ns, un c`ntec de leag[ ]n pe care el]l auzise ades c`nd era mic... ]i veni s[ pl`ng[...

—Mam[! strig[el...

— O, tr[ie-te! tr[ie-te! auzi acum tare.

Mam[-sa s-apropie de el =i-i acoperi fa\va de s[rut[ri...

- Copilul meu... dulcele meu copil...
- Tr[iesc, murmur[el dezolat. Va s[zic[n-am murit... Nimicul cel plin de m`ng`iere n-a cuprins fiin\va mea chinuit[.
- Taci, taci! Vorba ta e un blestem... Vei tr[i... pentru mine... Vei]nsenina fruntea ta etern]ntunecat[de cuget[ri aspre... vei fi om]ntre oameni...
- Bun[sar[, fat[mare, zise ea z`mbind. At` t de trist =i de-namorat?
- Nu =tiu.
- Ah! nu =tii... Dac[-\i ascunzi ochii cei plini... Dar =tim noi ce-i]n ad`ncimea lor... O icoan[.
- Ochii mei mint, doamn[.
- Min\=te-mi ceva cu ei... S[v[d ce povestesc ace=ti ochi, domnule.
- Nimic...
- Uit[-te drept]ntr-ai mei, s[vedem de te po\i uita...
- El =i-i ridic[... Ea-i]nchise pe ai ei dup[un moment...
- Nu voi s[te ui\i astfel!... At` t de clari, at` t de alba=tri, cu]ntunecoasa lor transparen\ [... Ni=te ochi de copil... Parec[-mi inspir[ ]ncredere, parec[le-a= spune tot ce am pe inim[... tu, om b[tr`n cu fa\va de copil... parec[ m[ simt mai ]n\eleapt[ sub lumina lor =i totu=i, c`nd m[uit =i m[uit,]mi vine s[m[speriu de ad`ncimea lor... E=ti f[r[de mil[, scumpul meu...
- F[r[de mil[, cum zici, doamn[... dar pentru nimeni mai mult dec`t pentru mine]nsumi... Dac[te-a= iubi, doamn[, n-a= fi fericit...
- Ah, taci, ori]i astup gura... Nu-mi vorbi nimic de amor, nici de probabilitatea lui m[car... Prezen\va ta colorat[de asemenea vorbe]mi]ntunec[vederea... Las[-m[icoanelor tinere\ii mele... Vrei s[te iau la =coal[? S[prezint spectacolul unei femei agresive, care vrea f[r[succes s[ ]nve\ea a iubi pe un om ce dispre\uie=te femeile, ce-i indiferent fa\ cu ele, ce le fuge spre a se]namora]n chipul lui propriu... Vrei s[m[joc cu tine? A= cuteza-o, chiar cu pericolul meu... S[ne juc[m jocuri de copii, s[-\i dau palme care s[nu doar[, s[te

fac s[-ngenunchi =i s[-mplete=ti col\uni? A= face-o, dar nu e un rol de tine... s[-\i spun drept... dar drept, soarta ta cum o prev[d eu...

— Spune, doamn[, zise el \ncet, =tii c[sunt supersti\ios... O femeie ca d-ta , c-o minte at`t de clar[,]mi va spune adev[rul... Afar[de aceea, e=ti amica mea... +i singura mea amic[, c[reia]mi place s[-[i] comunic toate neroziile, toate durerile mele, pe care le nume=ti imaginare...

— Tu te vei]namora, c[ci nimeni nu scap[de asta... Vai \ie, mi-nchipuiesc de cine =i =tiu cum... Vai de capul t[u dac[te vei]namora, \i-o spun dinainte... Mai bine te-ai]nsura... =i asta-i o nenorocire, dar pe l`ng[cealalt[nu-i nimic.

— }nsoar[-m[, doamn[!... nu vezi c[te ascult...

— S[te-nsor... bine...

Ea =ezu l`ng[el =i puse cotul ei gol pe um[rul lui...

— Uite acolo,]n col\ul s[lii, la acea fat[... Vezi fruntea ei alb[ ]n jurul c[reia curge p[rul ei blond, vezi ochiul ei albastru at`t de serios =i de at`ta lin[bl`nde\e totodat[... ]mprejurul gurii =i-a umerilor fe\ei ei e o t`n[r[=i]nduio=]toare umbr[de melancolie... Ea \ine-n m`na ei de cear[ =i contempl[ lini=tit[ o floare de crin... Capul ei frumos se pleac[ pu\in =i parec[ floarea se usuc[ de amor sub privirea ei... }nchipuie=te-\i acum c[ acea copil[ ar fi a ta... c[ ai vedea-o lumin`nd p[durile negre a domeniilor tale cu frumuse\ea ei angelic[, c[ar =eeda l`ng[ izvoarele albastre ale codrilor t[i =i =i-ar ]mpleti cununi a=tept`nd pe r[t[citorul ei iubit s[r[sar[din c[r[rile]nguste de munte pentru a se a=eza l`ng[ea, pentru ca ea s[-i acopere fruntea =i pieptul cu flori... spune... n-ai iubi-o tu? Eu sunt]namorat[de ea...

— Un]nger, doamn[! zise el c-un fel de nemul\umire... Nu =tii c[mie nu-mi plac]ngerii, cu privirea lor lin[=i cereasc[... Ei, cu toat[fiin\a lor candid[, cu z[pada cea cast[a fe\ei, a umerilor, a s`nului lor, sunt o obsesiune a sufletului meu... Ea mi-ar muri =i s[rmanul diavol ar r[m`nea singur pe p[m`nt ]n pieli\a lui de s[rb[toare... Apoi m[ tem de un asemenea amor, m[ tem cumplit... De voi fi r[u, ea va fi bl`nd[ca un miel... prin blestemele mele s-ar]nmul\i rug[ciunea

ei tremur[toare, c`nd a= fi numai venin, ea =i-ar s[ruta cruciuli\ a ei de aur... Ah! a= fi nefericit cum n-am fost niciodat[=i, ce e mai mult, m-a=]namora nebun, ea m-ar iubi asemenea... =i prin asta s-ar repeta o veche tragedie lumineasc[... Doi oameni ce se iubesc f[r-a se potrive...]

— S[=tii c[m-am sup[rat... s[=tii c[nu mai vorbesc cu tine... Tu nu mai ai mam[, s-o =tii asta...]

— Iubita mea mam[, zise el, s[rut`ndu-i m`inile.

— M[rog d-tale... Ah! c`t mi-e de ciud[... De te-a= putea ur[c-o ur[neagr[=i cumplit[... Dar peste putin\ [...]mi vine s[te s[rut... S[te s[rut, lav[ ]nghe\at[ce e-ti... +tii tu ce te va]nvinge? R[ceala... Dac[te-a= arunca]n marea]nghe\at[, atunci abia ai izbucni ca un vulcan, \-ai arunca razele de lav[ ]n cer, =i el ar]ncremeni ca o etern[apunere de soare... Nebunule! ceea ce m[m`ng`ie e c[sunt mama ta... t`n[ra =i frumoasa ta mam[... c[-mi ]mp[rt[=e-ti g`ndirile, c[ ]mi cauzezi momente de o dulce spaim[, c[e-ti un diavol =i c[te iubesc! Sunt poet[ ]n apropiere... Pleac[-\i capul dup[perdea... s[te s[rut, dar s[nu vad[nimenea...]

Perdeaua tremur[ascunz`nd acest mister...]

— Un lucru m[mir[, zise ea purpurie ca o roz[, de unde-am luat acest rol de mentor pe l`ng[ tine?... Afar[ de aceea, m[ mir de amorul ce-l am pentru tine. Este o sim\ire ciudat[... Parec-a= fi femeia ta, dar de mult, de mult, ori parec[ muma ta... ]n sf`r=it, e o sim\ire dulce =i familiar[... Amantul meu n-a= suferi s[fii... =i cu toate astea te iubesc...]

— S[-\i explic eu aceast[sim\ire?...]mi pare ades c[noi am mai tr[it odat[=i c[eu te-am iubit c-un amor nebun =i copil[resc... Visez ades, =i]n fundul vis[rilor mele v[d Egiptul cu toat[m[re\ia istoriei lui =i]mi pare c-am fost rege =i c-am avut o femeie frumoas[ce se numea Rodope =i c[acea femeie e-ti tu...]

— +i mie]mi pare c-ai fost odat[un om t`n[r =i c[acest om a fost nebun =i c[acela e-ti eu... Adio, copilul meu! Mai vrei o guri\ [...]

— +o mie, Rodope!...

O, perdelele! C`te ascund ele...

— Va s[zic[de azi]nainte sunt o b[tr`n[ matroan[ de patru mii de ani... o respectabil[ mumie, zise ea ridic`ndu-se =i f[c`nd o mutr[ ]ntunecoas[. Adio...

Apoi s[ri u=oar[ca o gazel[=i se pierdu]n zgomotul societ[\ii.

“Ciudat[copil[“, g`ndi Angelo. “Dar a definit foarte bine iubirea noastr[... E ca =i c`nd a= fi]nsurat de mult cu ea, ca =i c`nd amorul ]nfocat ar fi trecut =i n-ar fi r[mas ]n inim[\* dec`t o nespus[, o prietenoas[tandr[e... +i ce frumu=ic[e... A= putea-o privi zile]ntregi, a= putea vorbi zile]ntregi, dar ca un b[tr`n c-o copil[ de 18 ani. Sunt b[tr`n, sunt foarte b[tr`n”, zise el suspin`nd.

Doctorul de Lys s-apropie de el... El]=i lu[un jil\ =i-l puse fa[\-n fa[\ cu Angelo, s-a=e[z[,]=i b[tu cu palmele pe genunchi =i se uit[mut]n fa[a t`n[rului, z`mbind cu gura str`ns[ =i n[l`ndu-=i b[rbia... =i]ntreb[ceva cu ochii... ca =i c`nd ar fi vrut s[zic[: “Ei?”

— Nu \i-ai g[sit alt loc, tinere, zise Angelo r`z`nd.

Doctorul nu r[spunse.

— Vrei s[m[duc eu?

Nici un r[spuns.

— S[stau dar?

Asemenea.

— Nu r[spunzi[?]

Doctorul cl[ti din cap c[nu.

— Bine.

Angelo i se uit[drept]n fa[\ =i st[tur[mu\i ca doi nebuni vo c`teva minute. Dar, ]n sf`r=it, Angelo voi s[se scoale.

— Stai, stai! strig[b[tr`nul. +ezi ici molcom... am s[\-i spun o vorb[mare... D[-mi o \igar[...

— N-am.

— Bine. Crezi]n spirite?

— De c`nd te v[d, nu.

— Bine. Nu crezi, m[duc... s[=tii c[m[duc, zise el semnificativ.

— Ba nu, serios, zise Angelo, =i ochii lui se umplur[de un]ntuneric turbure =i voluptuos, ce ai s[-mi spui?

Doctorul era cunoscut ca membru al societ[ăii mistice numite: Amicii Intunericului, =i]ntr-adev[r un om cuminte ca el da oarecare greutate misticismului...

Rodope s-apropie =i=i puse gura pe urechea doctorului:

— }mpline=te-\\i promisiunea, voi s[-l v[d]namorat.

Ea disp[ru.

— Crezi]n spirite? continu[doctorul neturbat.

— Cred.

— Atunci vino cu mine-n ast[noapte... Se-n\\elege, cu ochii lega\\i.

Sufletul lui Angelo se cutremur[... Doctorul deveni grav =i solemn...

— Angelo, zise el]ncet, te vom introduce]ntre amicii]ntunericului. M[vezi]n societatea oamenilor veseli, cu fruntea senin[... Nu sunt astfel totdeauna... }i voi ar[ta singura realitate a vie\\ii,]i voi ar[ta adev[rul scos]n palm[... pl[cerea... Amicii Intunericului sunt amicii volupt[ăii suflute=ti. Vei vedea cu ochii min\\ii tale ceea ce n-ai mai v[zut niciodat[... vei bea via\\a ta]n o mie de pic[turi de lumin[=i de s[lbaticie sim\\iri... vei tr[i... Este asta tr[it, cum tr[ie=te lumea? Cu sufletul gol, cu suferin\\ele =i bucuriile lor meschine, un nimic suspendat. Dac[suntem nimic, cel pu\\in de acest painjeni=* al g`ndirii noastre s[se aca\\e toat[lumina =i tot]ntunericul, cerul =i iadul, delirul =i disperarea.

Angelo-i str`nse m`na...

— +i po\\i, po\\i... O! dac[-i putea, doctore... Simt demonul din mine trezindu-se =i str`ng`ndu-mi sufletul cu ghearele lui... Asta-i, asta-i ce doresc... Numai nimic nu jum[tate, nimic nu meschin... Totul]ntreg, sau s[turbez de bucurie, sau s[turbez de durere... Turbarea, iat[idealul meu!

Sania zbură pe stradele ninse =i largi ale ora=ului,]n aer clipea, ca o pleav[[de] diamante, c`te un fulg de ninsoare, luna trecea ]n floarea chihlimbarului pin nourii vine\\i, ]nchega\\i p-ici, pe colo ]n buc[\\i rupte =i negre, r[ri\\i =i desf[cu\\i pe alte locuri ]n f`=ii =i-n tren\\e de argint, deasupra cerul cu bolta lui o\\elit[, pe strade]n urma saniei se

desemnau urme-n om[t, ca =i c`nd geal[ul ar fi trecut lung, lung pe [o] podeal[ de tei... zurg[l[ii cailor de la sanie z`ng[neau]n r[stimpul treap[tului cailor =i]n sanie,]nveli[i]n blane de lup cu fa\`a de postav m[sliniu, era doctorul de Lys, cu urechile-nfundate ]ntr-o c[ciul[ de jder, =i Angelo, a c[rui blan[ se \`inea abia de umeri,]nc` t pieptul era neacoperit de ea, a=a c` t asupra-i flutura o mare leg[toare de g` t ce flutura triumf[toare-n v`nt... Pe cap o p[l[rie nalt[de castor, =i fa\`a palid[ l[sat[-n voia r[celii =i a fulgur[rii fulgilor de ninsoare, care-i p[reau o binefacere ]n ame\`eala sufletului s[u. Ochii erau lega[i c-o batist[de m[ta[s[neagr[. Unde se ducea sania el n-o =tia... }n fine, ea intr[pe o poart[ ]ntr-o ograd[solitar[ ]ngr[dit[c-un gard putred de mult, deasupra c[ruia at`rna ]n =iruri dese =i vii, ca un val nestr[-b[tut, r[urusca desfrunzit[, neagr[, ghemuit[ cu miile ei de ramuri ]nc`lcite de-a lungul gardului... }n mijlocul gardului era o cas[cu dou[caturi, a c[rei var era negrit de ploaie =i v`nturi, peste a c[rei ferestre erau ]nchise obloanele =i nici prin una din ele nu se str[vedea o raz[ de lumin[... Cobor`r[la scara intr[rii... nimeni nu le ie=i]nainte...

Doctorul]l lu[pe Angelo de m`n[, deschise u=a principal[, o-nchise dup[ el cu cheia, apoi cobor] pe-o scar[-n jos, tot ]n jos, p`n[ce nu mai avur[unde cobor]... El ridic[leg[toarea de m[ta[s[de pe ochii t`n[rului. Acesta se trezi ]ntr-o bolt[ a c[rei muri erau ca de c[rbuni un=i cu untdelemn, adic[ negri ca cerneala =i str[luci[i, =i ]n mijlocul bol\`ii lucea o lamp[clar[ca de diamant, care da o ar[tare =i mai pregnant[=i mai aspru zugr[vit[col\`uro=ilor muri =i netedelor bolte...

— Unde suntem? zise Angelo.

— }n pe=tera demonului amorului, zise de Lys]ncet... Sun[din acest clop\`el de metal =i strig[... Abracadabra...

Angelo sun[din clop\`el o dat[.

— }nc-o dat[... p`n-]n trei ori, zise de Lys.

El sun[ ]nc[de dou[ori... R[sunetul zg`rie aerul s[lui =i deodat[, ca din p[m`nt, v[zur[un b[iet frumos, palid ca suprafa\`a m[rg[ri-
tarului, cu ochii]n bol\`i mari, negri, cam turburi, dar ad`nci, cu p[rul care-i curgea]n vi\`e negre =i str[lucite deasupra umerilor, cu pantaloni

str`m\i asemenea ciorapilor de m[ta[s[ neagr[... ]n genere toate hainele ]i erau str`mt lipite de corp,]nc`t formele cele mai frumoase, asemenea ale unei statui, erau ]mbr[cate cu acest tricot de m[ta[s[. Pe cap avea o p[l[rie de catifea viorie c-o pan[ ro=ie. M`nile lui de z[pad[purtau o varg[...

— Ce vrei, Angelo?]ntreb[el cu glasul trist =i dulce.

— Cere ce vrei! zise doctorul.

— Voi ca aceast[pe=ter[ur`t[s[se transforme-ntr-un salon...

Deodat[murii se-ntoarser[ca-n ```ne =i disp[rur[=i se prezent[o sal[frumoas[cu covoarele moi, cu mari candelabre de argint, cu mobile]mbr[cate-n catifea vi=inie, cu mese de lemn de nuc lustruit... Un c[min de marmur[cu focul arz`nd era-ntr-un col\ al s[lii...

— A, zise Angelo, apropiindu-se de foc, ce dulce c[ldur[... Cum te cheam[, frumosul meu demon...

Misticismul era elementul lui... el nu mai sim\ea nici o fric[.

— Cezar sau Cezara, zise demonul sur`z`nd c-o fireasc[echivocitate.

— O, gra\ioas[androgin[, zise el beat de str[lucirea ar[t[rilor, vin de-mi d[o s[rutare...

Cezar se uit[rece la el.

— Asta nu st[ ]n contractul ce l-om face, Angelo... faptele mele stau la dispozi\ia ta, fiin\a mea nu. Trebuie s[-\i c`=tigi afec\iunea mea... vom vedea de-o vei fi]n stare, frumosul meu copil...

— S[v[d puterea ta magic[, demone, pref[aceast[sal[de=art[ ]ntr-o adunare de bal! Voi s[fiu vesel... Nu vezi cum s`ngele mi-a umplut fa\ a mea palid[ c-o bolnav[ ro=a\[, cum ]mi negre=te vederea, ]nc`t]mi p[re\i ni=te umbre sure zigr[vite pe un perete negru...

Demonul ridic[varga... pere\ii se d[ldur[-ntr-o parte =i deodat[din toate laturile se v[zur[sale cu pere\ii]mbr[ca\i]n atlas alb ca om[tul, cusut cu frunze verzi]ntunecate =i cu flori vi=inii =i str[lucitoare.]n candelabre mari ard lum`n[ri de-o cear[ca zah[rul, cu fl[c[ri diamantine. Aerul s[lii e argintit, cald de miroase, str[lucit de oglinzi cu privazuri de marmur[neagr[... Cu p[rul desf[cut poetic,

pale trec copile prin ninsoarea aerului =i de razele albe, de dulcea\ a c`nt[rii nev[zute, de aprinderea dan\ului e plin[ lumea s[lii... C`te gra\ii t[inuite, bra\ele lor albe =i goale, hainele lungi, cununile de roze]n p[rul lor... +i numai muzica anim[pl[cerile cu sunetele ei sfinte, le mi=c[cu suflarea ei...

Pintre ele, tineri]n haine negre, cu veste]n floarea crinul[ui], cu m[nu=e ca m[rg[ritarul, cu botine radioase =i bumbi de diamant la mane=c[. Prin bol\ile ce reprezentau locul ferestrelor lipsinde erau trepte cu oale de flori proaspete =i]mpupite care umpleau c-o dulce r[coreal[sala,]ntr-un loc era un joc de ape care sticleau ca [argintul] izbucnind]n sus =i rec[z`nd]n bazinul lor de marmur[alb[ ]n snopuri]nalte de fire de diamant...

Angelo =ede a]n jil\ul lui =i se uita cu mirare la aceast[zi de prim[var[ ]ngropat[-n noaptea p[m`ntului. To\i amicii ]ntunericului purtau c`te o mic[jum[[ta]te de masc[de catifea care le acoperea fruntea =i nasul, numai unele din fetele tinere erau f[r[masc[... O trist[bl`nde\ e era pe fa\ a lor...

— Ce frumoase sunt feti\ele acelea, zise... }n acest aer str[lucit ele]mi par umbre de z[pad[aruncate-ntr-un aer de diamant...

— Ah! sunt demonii cei mai periculo=i... par c[sunt flori de inocen\[=i bun[tate... Teme-te de ele...]n genere am]nceput a m[teme de soarta ta, Angelo... demonul se-ntruce-n ast[-sar[pe el]nsu=i... Vezi-l cum trece palid, frumos, ad`ncit prin grupele de b[rbai =i femei... pentru nimeni nu are un sur`s, pentru nimeni o vorb[... parec[abia ar fi c[zut din cer =i c[disperarea etern[n-ar fi atins]nc[ce-reasca sa frumuse\ e...

— +tiu... nu m[atinge...

— Dar chiar de te-ar atinge... Ea se joac[numai cu inimile omene-ti... Vai de tine de i-ar veni]n minte s[se joace =i cu a ta...

— Dar mi se ur[te, de Lys. Toat-aceast[feerie, clipind ca un moment pe dinaintea ochilor, ca o viziune scurt[, te-mbat[... dar prelungit[devine monoton[ca un balet]ncremenit sau o poveste adormit[pe loc...

- Cheam[pe demon...
- Cezara! strig[Angelo tare.

Cezara tres[ri ca lovit[de un sunet ascu\it de clopot... Ea s-apropie cu fruntea sinistr[de Angelo.

- De ce Cezara =i nu Cezar?]ntreb[ea c-un gra\ios z`mbet.

— Ce ceri socoteal[pentr-un “a” mai mult, frumosul meu sclav. Nu po\i aranja un concert[?]...

- O, da... Vrei s[c`nt eu?

— Da, da!

- Vrei s[juc[m =o dram[?]]\i dau un rol]n ea...

— Primesc.

Un perete din fund]=i ridic[z[pada sa]nflorit[cu roze de j[ratic =i se v[zu o scen[a c[rei culise reprezentau arbori =i tufi=e de-o t`n[r[ =i mustoas[ verdea\[, iar fondalul reprezenta un deal ]mbr[cat ]n p[dure de mestec[*n*, un r`u curgea alene prin s[lcii pl`ng[toare =i ]n v`rful dealului se-n[ ]\a un castel vechi acoperit cu*** fier a c[rui muri col\uro=i erau]nsenina\i de lun[... Pe scena ce reprezenta gr[dina aceluia castel, cu straturi nalte de flori, cu boschete tainice =i cu =iruri de trandafiri, ie=i Cezara]ntr-un domino negru a c[rui glug[era l[sat[pe spate... Era frumoas[astfel... fa\ a ei de marmur[contrasta cu domi-noul de m[tase neagr[=i p[rul ei propriu care c[dea]n =uvi\ e lungi, str[lucite, negre pe umerii ei... din m`neci se iveau m`inu\ele ei de regin[cu dege\elele lungi. De sub poalele domi-noului se iveau picioa-rele mici]n botinele lor lustruite...

Ea c`nt[... Era at`ta dulce triste\ e, p[rea c-o experien\ lung[=i dureroas[vorbe=te din acest frumos demon, era at`ta triste\ e, at`ta dulcea\[, at`ta resigna\iune =i at`ta superioritate de spirit]n toat[expresia voci ei]nc`t ]\i venea s[-i pl`ngi de mil[, dar parec[sim\ eai c[, dac-ai [fi] pl`ns, ai fi atins acel fond de m`ndrie =i de]ntuneric din sufletul ei... Angelo o privea =i parc[-n sufletul lui se n[scu ase-menea o s[lbatic[, viguroas[m`ndrie, ]=i p[rea c[ e leul pustiilor, c[ inima-i bate cu putere la ori[ce] sunet ]l aude, dar c-o putere m`ndr[, generoas[, nu]n modul femeiesc, cu care mole=e=te amorul unei

copile, c[reia ai voi s[-i s[ru\i m`inile =i s[-i suflin degete pentru c[s-a-nghimpat c-un ac. Nu era nimic meschin... era o sim\ire tare =i furtunoas[ceea ce-i mi=ca inima... i se p[rea c[dac-ar fi iubit pe acel demon n-ar fi fost]n stare s[-i zic[o vorb[de dezmiardare, un nume dulce, or[i] s-o compare c-o floare, or[i] s[g[seasc[pl[cere]n primbl[ri romantice la lun[.

“Ah! g`ndi el ]n sine, asta nu-i amor, asta-i ]n[l\are peste firea mea proprie... este sim\irea stejarului c`nd cre=te... a leului c`nd se tologe=te-n soare, a calului arab c`nd sfor[ie=te]n fa\ a incendia\iunii de care fuge... Parec[dac-a= str`nge-[o ]n] bra\e, a= omor]-o, dac-a= s[ruta-o, i-a= s`ngera buzele tiranei mele... o ur[sc... dar o ur[sc de mor...”.

Cortina c[zu... De Lys]i ff[cu semn s[vie pe scen[... Erau copile blonde care jucau piesa]n tricourile lor de m[tase cafenii =i cu pourpoinuri de atlas vi=inii, cu p[l[rii de catifea neagr[cu pene albe... Ele i s-aninar[de g`t... El se desf[cu [cu] dulcea\ din ]mbr[\i=[rile [lor], se-mbr[c[ ]nsu=i ]n cabin[, ]n tricouri negri =i cu pourpoin de catifea neagr[, lu[ o mantie frumoas[ =i str[lucit[ a c[rei poale le arunc[ romantic peste umeri... El juca pe un cavaler t`n[r]n care-i-namorat[o regin[... Via\ a lui]n acea dram[este]ncunjurat[de m`ini de fee, pretutindena vede c[ e-mprejmuit de intrigi de iubire, a=a ]nc`t]i vine s[-=i piard[mintea]n aceste dulci]ncurc[turi... Era o poveste frumoas[aceasta...]ntr-o scen[el apare-n fa\ a ei... pe regin[o joac[Cezara... Niciodat[at`tea vorbe de foc =i de un desperat amor n-a vorbit o femeie... el r[spundea rece =i m[surat, ca =i c`nd amor[ul] nu l-ar fi fericit... Dar regina-i]n=al[cavalerismul... el o crede-n pericol... atunci s-arunc[-n bra\ele lui. Minunea* ce o atinge acum]i umfl[inima-n piept... Inima ei]i sf[rma pieptul, el o sim\ea b[t`nd cu putere pe pieptul [lui]... ea=-i ]ncle=tase bra\ele ]mprejurul g`tului lui, p[rea c[nu mai vrea s[-l lase, gura ei uscat[caut[gura lui... o s[rutare desperat[... Ca o lipitoare, sau* ca o boa constrictor]n forma unui]nger c[zut, ea]i \inea capul lui cel frumos]n bra\e, vrea s[-l]n[du=e cu acest[singur[-mbr[\i=are...

— Cezara, pentru D-zeu, ce \i-i?]ntreb[el]ncet.

— O! te iubesc, =opti ea cu turbare... nu vezi tu cum turbez de amor =i de dorin\[, frumosul meu copil...

— Publicul r`de... taci... Cortina jos...

— Ah, cortina nu cade... nu te las, nu te las!

El se desf[cu cu putere... Publicul a=tepta... El]ncepu s[improvizaze. Declam[c-o dureroas[m`ndrie, icoanele\* se rev[rsau frumoase =i mari ]n fruntea lui. Ochii lui de un ]ntunecat albastru se luminau[ ca cerul... umbrele lor lungi se ridicau ca =i c`nd ar fi vrut s-o fixeze pe Cezara]n locul]n care sta,]nc`t s[ ]ncremeneasc[, un sublim demon de marmur[... Poza lui proprie p[rea t[iat[ ]n fier... Nici o mi=care]n acele membre zvelte =i nalte... numai fa\ a lui ro=it[de nebunesc* entuziasm, numai buzele lui sub\iri se mi=cau]n declama\iune...

Cortina c[zu...

De Lys prinse pe Cezara-n bra\ e, care era aproape s[le=ine.

— Ce frumos e! murmur[ea z`mbind... at`t de trist, at`t de resignat, cu at`ta amor totodat[.

Angelo se retrase-n cabina lui... Era ostenit... ostenit de s[rutarea ei, de]mbr[\i=area ei nervoas[.]i era ca =i c`nd l-ar fi b[tut cineva...

— Angelo, r[sun[vocea ei.

El se scul[... Ea era...]l chem[ ]n cabina ei...

— Dezbrac[-m[.

— Ce fel...

— Dezbrac[-m[-\i zic... zise ea cu m`nie.

El]i descheie corsetul... Z[pea umerilor ei se ivi splendid[de sub rochia albastr[... El]=i b[g[m`nile ]ntre s`nii ei... Ea r[sufla greu =i se-ntoarse c-o ochire rece la el...

— Aide! nu fi copil... Vino ici la picioarele mele... }ngenunche... Scoate-mi botinele =i ciorapii.

El nebunea. Lacrimi de turbare]i umplur[ochii c`nd sim\i ]n m`na lui acel picior gol, neted, mic... el]l apropie de gur[...]

— M[iube=ti tu, Cezara? zise el]ncet.

— Nici prin g`nd nu mi-a trecut... Aide, dispre\uitorul femeilor...

+i bucat[cu bucat[el]i lu[hainele... P`n[ ce, tremur`nd[, ea r[mase goal[, reflectat[de oglinda cabinei... Ochii lui se primblau =i cuprindeau cu sete acel corp de marmur[, ar fi voit s-o prind[-n bra\ele... dar o mi=care rece a m`inilor ei]l opri.

— Sunt demonul amorului, nebunule! De ce te-njose=ti]nainte mea[?]

— Nu m[ ]njosesc defel... dar eu sunt om... Las[-m[s[recap[t putere asupra sim\urilor mele crude...

Ea r`se tare, s-arunc[ ]n bra\ele lui,]l r[sturn[ ]ntr-un jil[,]i]ncle=t[grumazul =i-ncepu s[-i netezeasc[p[rul,]=i puse gura deschis[pe ochii lui, parec-ar fi voit s[-i soarb[,]i netezi fruntea,]l s[rut[... O voluptate nespus[ ]i cuprinse tot corpul... inima lui tremura... era slab, ar fi voit s[moar[ ]n acel moment...

— Ai mil[de mine, rug[el cu glasul muiat, ai mil[de mine...

Ea se-mbr[c[iute]n hainele cu care fusese]mbr[cat el pe scen[... Ce frumoas[era astfel. Era un pa[j] frumos =i melancolic, un Hamlet-femeie...

— Astfel m[joc cu tine... ca tigresa cu prada sa... C[ci e=ti prada mea, Angelo... fiecare s[rutare a mea va fi un voluptos martiriu pentru tine... fiecare-mbr[\i=are — un iad de]ntunecoas[=i dulce durere... Asta-i voluptatea cea crud[a chinului... a=a voi s[m[iube=ti...

Ea sur`se a=a ca =i c`nd gura i s-ar fi-ncre\it spre s[rutare.

Dar acum se st`rni m`ndria lui veche... El rec[zu]n r[ceala =i impasibilitatea sa...

— S[vedem... zise el...

]i era somn de osteneal[=i poate c[aceast[oboseal[ ]l f[cea imperceptibil pentru nou[dureri =i nou[delirii...

— Haide, zise ea, s[ie=im de-aici...

Ea-i leg[ochii... =i ie=ir[iute]n aerul cel rece al nop\ii de iarn[. Afar[a=tepta o sanie a c[rei cai b[teau p[m`ntul de ner[bdare... Cezara-l apuc[ pe Angelo-n bra\ele ca pe un copil, ]l arunc[ ]n sanie, ]ntr-o blan[ mare, s[ri =i ea l`ng[el,]nf[=[blana]mprejurul lor [al]

am`ndurora... Caii ]ncepur[ a zbura =i ei erau ]nv[ lui\i ca-ntr-un cuib pufuit de vrabie, ]i scoteau capul numai c`nd voiau... Ca =i c`nd ar fi fost acas[-n pat sub o plapum[ de pene tras[ peste capete... astfel le era lor acum... Ea se juca cu el, ]l str`ngea-n bra\e,-l dezmiarda ca pe-un copil or[i] ca pe-o pas[re pe care ar omor]-o str`ng`nd-o =i dezmiard`nd-o... +i fa\ a ei neted[, plin[, dulce s-al[tura de fa\ a lui, el o sim\ea ca =i c`nd i-ar [fi] =ters fa\ a c-o catifea, gura ei se lipea de urechea lui...

— Sunt demonul amorului, zicea-ncet, sunt un drac, s-o =tii, s-o =tii... M[prind de tine ca iedera de stejar p`n[ce corpul t[u se va usca]n]mbr[\i=[rile mele cum stejarul se usuc[supt de r[d[cinile iederei... Te nimicesc, voi s[-\i beau sufletul, s[te sorb ca pe o pic[tur[de rou[ ]n inima mea]nsetat[...]ngere!

Ea-l]nl[n\ui cu bra\ele =i cu picioarele...]l str`ngea tare la piept, ca =i c`nd ar fi voit s[-l sfarme... ca =i c`nd n-ar fi voit ca pieptul ei s[ se umfle... S`ngele lor fierbea ca mustul]ngropat]n p[m`nt... li se p[rea c-ar fi \=nit pin pori =i dac[ ea =i el ar fi avut r[ni la pieptul lor... desigur c[ ]n acest moment de via\ concentrat[ s`ngele lor ar fi comunicat reciproc =ar fi concrescut organismezele lor ca dou[trunchiuri de copaci.

O voluptate era, aproape de desperare, o am[r[ciune dulce care-i rupea parec[nervii =i creierii, o sl[biciune mole=itoare [i] cuprinse corpul... Toat[natura lui sem[na a coard[ ]ntins[peste m[sur[, care trebuie sau s[se rup[, sau s[se ntind[astfel]nc`t s[-i piard[pentru totdeauna toat[elasticitatea...

El se zb[tea]n bra\ele ei ca turturica]n ghearele vulturului =i p[rea c[, asemenea mielului care caut[cu gura lui gura lupului spre a-l s[ruta, c[ci nu-l cunoa=te =i crede c[-i c`inele, astfel el, ]n sl[biciunea sa copil[reasc[, c[uta f[r[ de voie gura ei, ca =i c`nd ar fi zis: "Sunt timid]n c[utarea lor... previn[gurii mele]nsetate, cru\ simplitatea mea =i d[-mi s[rut[ri numai de-i vedea c[gura mea se-ncr\e=te u=or... nu =tii c`t de mult m[cost[ca s[dau gurii cea mai u=oar[[floare*] a dorin\elor mele, care mi-a umplut inima =i sufletul cu r[d[cinile lor,

astfel]nc` t dac[-i vrea s[ le smulgi, ai smulge via\ a cu ele... Sunt ca floarea cu r[d[ cini ad`nci... cine cunoa=te de gura florii ce ad`nci sunt r[d[cinile ei? Dar cine cunoa=te s[-i previe dorin\ele...". +i ea pricepu din mina lui ce luase o rar[expresie de inocen\[, din mina lui de copil[-namorat[... c[el, cu toat[neenergia mi=c[rilor lui, murea de amor... L-ar [fi] putut omor] acuma f[r[ca s[reziste, f[r[ca s-o simt[chiar, at`t era cuprins de iubire... a=a cum fluturul s-arunc[-n foc... a=a cum efemeridele mor]n atingerea lor amoroas[...]

Ea-l duse acas[... El era beat, turburat, abia se \inea pe picioare... Ca pe un copil somnoros ea-l dezbr[c[,]l puse]n pat,]l]nveli... apoi]i m`ng`ie]ncet fruntea p`n-ce v[zu c-a adormit... de supraostenea-l[, de zbucriumarea inimii lui, el adormi ad`nc... Ea se uit[z`mbind la el... c[uta flori ca s[-l umple cu ele... g[si o roz[-n fereast[, o rupse, o s[rut[=i i-o puse apoi lui pe gur[...]

— S[rutarea mea s[r[m`ie p`n[m`ini diminea\[ pe gura ta, ]ngere! =opti ea ]ncet. }mi pare c[ n-am iubit niciodat[ astfel, zise ea z`mbind, ba-mi pare c[, fa\[cu acest amor, n-am iubit defel... simt to\i demonii]n mine...]mi e ca =i c`nd [ ]n fiece pic[tur[ de s`nge a=avea o sc`nteie de durere =i voluptate... To\i ceilal\i cum erau ei?... agresivi, dulci, complementatori, afecta\i, l[ud[ro=i, ]namora\i... Acesta se las[ iubit... ]=i las[ sufletul fr[m`ntat de cuget[rile =i]mbr[\i=[rile mele ca o bucat[de cear[de-o vergin[albea\[... =i rezist[... Cu at`ta fr[gezime =i sl[biciune une=te at`ta intensiv[putere de rezisten\[... floarea mea cea t`n[r[... parc[ mi-e mil[ s[ te smulg... Ah! sunt nebun[... Ce-a= da eu ca aceast[ sim\ire s[ \ie vecinic ]n noi; ]n cur`nd va fi vestejit,]n cur`nd sufletul =i inima lui se vor r[ci =i ]mi vine s[ pl`ng...]mi vine s[fug, s[las pe ast[virgin[cu chip de Adonis s[ ]nfloresc[ ]n umbra cuget[rilor lui melancolice... =i s[moar[cum o floare moare, cu toat[primitiva ei frumoase... astfel cum a mai murit o dat[... de g`ndea c[ e un ]nger ]nm[rmurit, s[ nu-i br[zdeze pasiunile fa\ a lui cea neted[ =i rotunjit[ ]n ovalul ei, s[ nu se usuca, s[ nu devie ur`te aceste irezistibile umbre de triste\ e zugr[vite cu m[iestrie sub umerii fe\ei lui... +i cu toate astea... Ah! am prejudi\ii! Eu am

prejudiîi. Aide, demone... Nu este cel înt`i, nu va fi cel din urmă, zise ea z`mbind c-un fel de ur[... s[concedem, zise ea cu vocea]m-bl`nzit[, s[concedem, Cezara, c[este unic]n felul s[u.

El se trezi a doua zi t`rziu... Era at`t de obosit ca =i c`nd l-ar fi b[utut m[r =i l-ar [fi]]nvelit apoi]ntr-un cer=af ud =i rece... Avea fri-guri... imagini turburi, chipuri negre amestecate cu nouri, astfel era cadrul]nchipuirii lui... era]n acea dispoziție]n care se afl[un om care a trecut prin tortura închizițiunii =-acum se afl[, cu membrele zdrobite,]ntr-un pat moale... durerile sunt]ntunecoase]ns[nu tari =i devin sf`=ietoare abia la atingere.

“Trebuie s[fug de ea... trebuie s[fug de ea... c[ci dac[m-ar omor] numai n-ar fi nimic... dar are s[m[tortureze, are s[-mi omoare nerv cu nerv, g`ndire cu g`ndire, bucat[cu bucat[din creierii mei s-ar muia sub s[rut[rile ei... Ah! =i cum =tie femeia asta a s[ruta... te trec florii... cu fiece s[rutare mori, spre a]nvia =i a muri din nou sub o alta... Dac-a= fi fost]mbr[cat]n cuiras[de fier =i m-a= fi luptat]n turnir, corpul nu mi-ar fi at`t de zdrobit ca sub ]mbr[=i=[rile ei. }ntr-adev[r parec[ s-a lipit de mine =i mi-a supt prin toți porii ei s`ngele din carne, sucul din nervi, puterea din mu=chi... E teribil[femeia aceea-ta sau, [mai] bine, demonul acesta...”

Astfel, obosit de orgia sufletului s[u, se-mbr[c[, se uit[ ]n oglind[... [O] umbr[viorie]i colora fa\a... era v`n[t de palid ce era... Dar astfel era =i mai frumos de cum fusese vodată[... “S[rutarea ta\* de diminea\[, s[rmanul meu Angelo, zise el z`mbind cu triste\e... s[s[rut[m această]gur[care nu mai este vergin[...” El s-apropie =i s[rut[chipul lui propriu din oglind[...

De=i era cald]n cas[, m`nile erau reci =i degetele supte, ]nc`t aprinse]ntr-o cea=c[de por\elan spirt de viorele, ca s[-=i]nc[lzeasc[m`nile la flama v`n[t[-ro=ie... Ie=i]n gr[din[s[se primble prin c[r[rile ninse, pin arborii desfrunziți cu ramurile-nc[rcate de om[t =i-i p[rea c-a fost bolnav...]i p[rea c[e un reconvalescent ie=it pentru prima oar[din camera lui de boal[... +i se soarea]n soarele de iarn[=i parc[eternul p[rinte al vieții]l umplea de s[n[tate =i-mprosp[tare... “Nu!

Nu! nu voi s-o mai v[d...]” El vedea]n ziua cald[de iarn[copii juc`n-du-se pe strade =i arunc`ndu-se* cu mingi de om[t... chicot, r`s, veselie... Toat[ natura naiv[ =i bucuroas[ c[ tr[ie=te, numai [el] ]ntunecat, nefiind bucuros de via\a lui, el cu naivitatea lui pierdut[, cu ochii ad`nci, cumin\i,]ns[f[r[de speran\[... “+i se zice c[nu e fericire-n lume”, murmur[el. O fat[rumen[=i gras[,]ntr-o scurteic[bl[nit[=i cu m`nile-n muf, trecu de bra\ul unui t`n[r, chicotind, sur`z`nd din c`nd ]n c`nd cu =ire\ie, uit`ndu-se c-o gali=[ voio=ie =i pe ascuns ]n fa\a companionului ei... ochii ei c[ prii erau via\[, bucurie, naivitate... “Ah! g`ndi el =i-i privi... cum [nu] am tinere\ea lor sufleteasc[... cum nu sunt ca ei... ferici\ii!”

Spre sar[veni de Lys s[-l ia din nou...

— Nu m[mai duc... nu voi s-o mai v[d]...

— Nu vei mai vedea-o,]\i promit...

— Atunci... atunci, haide!

Dup[ce-i leg[ochii, ei ajunser[iar[=i cu sania]n curtea descris[deja. Cobor`r[sc[rile]n su[b]teranele Amicilor]ntunericului... De Lys]l]s[singur... El]=i lu[leg[tura de la ochi... Se afla]ntr-un cabinet mic, tapisat cu negru... Un c[min de marmur[ro=ie, cu foc, o oglin-d[-n perete... covoare moi pe jos, o mas[c-un sfe=nic de argint, dou[jil\uri cu sprijoane nalte...

Cezara intr[...

— De Lys m-a min\it,]i zise el cu imputare, iart[-m[... dar n-am vrut s[te mai v[d]...

Ea era foarte trist[...

— Bine, bine,]n\eleg sim\irea ta... vrei o fericire calm[, pe care eu nu sunt]n stare a \i-o da... sim\i c[amorul meu obose=te... dar cine-\i spune s[m[iube=ti... Din contra, dac[vrei eu]\i aduc]n bra\e]ngeri de copile... blonde, lacrimi de aur... c[ci eu sunt servul t[u... eu sunt un demon, o crezi asta? zise ea-ntunecat[, trebuie s-o crezi p`n[ ce e=ti ]nc[ liber de a te desface de mine... p`n[ce nu e prea t`rziu... c[ci nu voi s[te-n=el asupra viitorului t[u... te vei usca sub suflarea mea ca o floare desr[d[cinat[ ]n ar=i\va soarelui de var[...

Trebuie s-o =tii. }i trebuiesc angeli? Voi =ti s[seduc angeli pentru tine... numai s[nu te dezguste...

Un z`mbet de nespus[ =i s`nt[fericire trecu pe buzele lui... Ea f[cu o min[de sc`rb[ =i dispre\ c`nd v[zu acel z`mbet... Ea cetea din expresia fe\ei toat[cartea sufletului omenesc...

— |i-aduc]ndat[ceea ce voie=ti... un angel... De Lys, zise ea deschiz`nd u=a, exemplarul nostru de crin, care de ieri ofteaz[dup[Angelo...

}Un acest interval Cezara se uit[-n oglind[ca s[-i compuie fa\A. Dup[un moment se puse-n fotoliu... Niciodat[Angelo nu v[zuse at`ta bun[tate =i bl`nde\e exprimat[pe un chip de om ca acuma-n fa\A ei... Era]ngerul milei =-a]ndur[rii...

El se uit[mult]n fa\A ei, apoi se-ntoarse =i se uit[ ]n j[ratic... astfel]nc`t nu-l puteai vedea de spata nalt[ a jil\ului... U=a se deschise =i el auzi un glas dulce =i molcom, auzi fo=nind lin o hain[ de gaz, auzi ating`nd picioare mici =i u=oare covorul moale...

— Bun[sar[, Cezara, zise ea c-o copil[reasc[veselie...

El se uit[ ]nd[r[tul scaunului...

Cezara p[trase]nc[expresia de nespus[ging[=ie, complezen\[=i bun[tate care =i-o compusese l`ng[oglind[...

— O, Lilla! Copilul meu! vino-ncoace la mama ta s[te s[rute... Ce frumu=ic[e=ti... e=ti un]nger... un boboc de roz[... cum s[te numesc numai... spune-mi cum ai dormit...

— Ah! n-am putut dormi... Nu mi-a putut ie=i din minte... =tii tu cine... nu! nu spun numele...

— A... A... An...

— Nu... m[tr[dezi mie]ns[=i... +i-mi p[rea c[-i]u capul]n m`ini... p[rea c[-ngenunchease naintea mea =i m[uitam]n ochii lui... =i m[uitam... =i m[uitam... =i parec[m-a= fi uitat vecinic...

Angelo asculta z`mbind.

— +apoi =tii tu...]mi p[rea c[=i el se uit[la mine... Ah! cum? Nu =tiu cum... Ce s[-\i spun... Astfel a\ipeam numai =i vise vii treceau pe l`ng[ ochii mei... Ah! cum a= fi ]n stare s[-l iubesc... parec[ i-a= s[ruta m`inile dac[mi-ar permite...

— Dar dac[el ar =ti c[tu-l iube=ti... dac[el te-ar iubi asemenea,]ngera=ule!

— Nu spune, o, nu spune... Ah! nici g`ndesc la asta... =tiu eu c[ nici g`nde=te la mine: o s[rman[fat[proast[...

— Dar, vezi tu, tocmai asta iube=te el]n tine, zise Cezara cu glasul plin =i moale... naivitatea ta... el ar vrea s[desf[=uri acele foi ale inocen\ei spre a se uita]n bobocul de roz[,]n]n\elesul acestor nerozii dulci de care e=ti]n stare s[spui o mie pe zi... =i fiecare gentil[, fiecare interesant[... C`te enigme i-ai dat tu asar[de ghicit, de=si sfarm[capul cu ele... Tu nu =tii puterea ta, tu guri\ de roz[ce e=ti! sau e=ti =irat[, te faci c[nu =tii!

Elli r`se cu gl[sciorul ei de argint...

— O, eu =tiu c[sunt frumu=ic[, zise ea]necat[de pl[cere, =tiu c[plac... dar z[u, \i-o jur, Cezara... nu =tiu c[el m[poate iubi... Ochirea lui era a=a de rece pentru mine... pe c`nd eu... eu a= fi murit ca s[ ]rut o dat[...

— M[duc s[ ] chem... zise Cezara r`z`nd =i b[t`nd din palme de bucurie.

— Nu, nu, nu! te rog! Cezara, pentru D-zeu...

— Spune c[\i pare bine dac-ar veni...

— Nu... zise ea afirm`nd cu capul.

— Zi c[ ] iube=ti.

— Nu! zise ea plec`ndu=si capul pe piept =i juc`ndu-se cu col\ul =or\ului...

— M[duc, m[duc... o guri\[,]ngera=ule...

Elli o s[rut[cu gura plin[, cu gratitudine... Cezara ie=i =i-nchise u=a cu cheia dup[sine...

Angelo =i-ntoarse jil\ul spre ea...

— O, d-le! zise ea speriat[=i toat[pudoarea, toat[inocen\a, o lin[indigna\ie, imputare, o lume de sim\iri contrazic[toare]i jucau]n fa\[...

El]ngenunche la picioarele ei...

— Te-ai sup[rat?]ntreb[el cu bl`nde\e.

— Da!

— S[ne-mp[c[m dar, vrei?

— Da!

— C-o guri\[, a=a-i[?]

Ea cl[tin[din cap...

Dar el =ezu l`ng[ ea... ]i prinse capul cu m`na,]i]ntoarse fe\i=oara ei ro=ie, care se uita cine =tie unde, drept]n fa\ a lui =o s[rut[... El sim\i c[=i ea-l s[rutase, dar a=a de lin, a=a de abia mi=cat...]nc` t ar fi putut spune c[ nu l-a s[rutat... Ea-l respinse c-o m`n[de la ea.

— Tu nu m[iube=ti... =tiu, Elli... nu m[s[ru\i m[car...

Ochii ei se umplur[de lacrimi.

— Nici nu m[crezi m[car... zise ea]ncet.

— Atunci s[rut[-m[.

Ea=i lipi guri\ a ei de buzele lui... de i se p[rea c[i s-a lipit un fruct copt =i dulce de gur[... el]i supse o s[rutare...

— Ce dulce =tii tu a s[ruta, Elli...

— Ah! n-am]nv[\at de la nimeni... Asta vine a=a numai... N-o =tiu ori=ic`nd...

— Atunci de ce [te] dep[rtezi de mine... vino ici]n bra\ul meu...

O atrase]ncet pe pieptul lui...

— Ah, uitate, zise ea... ce r[u]i st[leg[toarea la g`t!...

Ea drese cu m`inu\ele ei leg[toarea...

— +i-apoi nu-i nici piept[nat cumsecade, hahaha! =i lipse=te un bumb de la c[me=].

— Mi-a c[zut]n s`n, Elli... caut[-l.

Ea=i b[g[m`na-n s`nul lui. El [o] prinse =o ap[s[pe inim[...

— Nu g[sec, zise ea]nchiz`nd ochii de ro=ie ce era... apoi]i redeschise =i [i] se uit[c-o cuminte =i trist[seriozitate drept]n ochi... Parc[vrea s[-i zic[: “Eram s[-\i zic o vorb[grea, dar n-o mai spun”.

El]i deschise ei s`nii...

— S[caut butonul meu [de] diamant, poate a c[zut]ntre s`nii t[i...]

— Nu, nu, zise ea ap[r`ndu-se.

— Iac[t[-l, zise el, lipindu=i gura de fragul m[rului de z[pad[ce ie=ise de sub corset...

Ea se ap[ra de dezmierd[rile lui, dar se ap[ra lin =i mai mult pentru c[se cuvine... De mult nu mai avea puterea de a-i refuza ceva...

El stinse lumina =i un]ntuneric ad`nc acoperi suspinul lor de amor.

Pe c`nd Lilla =i Angelo erau ]ntr-o stare dezordinat[, unde hainele parte c[zuse de pe ei, parte at`rnau]n toate p[r]ile =i ei pe jum[tate goi dormeau str`ns ]mbr[=i=a\i pe sof[, gur[-n gur[, intr[ Cezara c-o lamp[-n m`ini]n cas[=i se uit[la ei... Ea era palid[, serioas[, trist[...]inea]n m`na ei un cer=af alb =i mirositor =i-l arunc[peste mire =i mireas[, apoi se puse-n fa'a focului =i se uit[mult[vreme]n ultimele urme a jeraticului. Ochii ei se umplur[de lacrimi... apoi se scul[repede, ridic[colul cer=afului, descoperi capul lui Angelo =i-i s[rut[fruntea:

— Ai s[-mi pl[te=ti tu asta, copilul meu, ai s[mi-o pl[te=ti!

Apoi ie=i din cabinet.

A doua zi Lilla umbla cam pe l`ng[pere\i =i nu i se uita nim[nui]n fa\... Angelo era de-o paloare umed[, ochii-i erau turburi =i moi]n cap =i pierduse din demonica lor str[lucire.

Ea se-mbr[case =i-i ajut[=i lui,]i]mbumb[c[me=a la g`t, ]i f[cu fiongul de la leg[toare... Era bl`nd[ca un miel...

— A=a-i c[m[iube=ti, Angelo?

— Mai]ntrebi... Lilla, erai de mult venit[ ]n societatea asta a Amicilor]ntunericului?...

— Ah! s[-i spun cum... Eu te-am v[zut pe tine]n saloanele doamnei N. Mi-ai fost recomandat, dar tu te-ai uitat a=a, pe deasupra, la mine, mi-ai spus o banalitate =i te-ai dus apoi... =i eu te urm[ream, priveam]n vo oglind[ca s[te v[d]n colul de fereast[ ]n care =edeai... stam seri]ntregi, pl`ngeam nop\i ]ntregi... ah! cum te iubesc, Angelo, zise ea ]nec`ndu-i fa'a cu s[rut[ri...]ntr-o zi s-apropie doctorul de Lys de mine. Se uit[ ]n ochii mei cum =tie el a se uita — ciudat adic[...

“Iube=ti pe Angelo, d=-oar[, zise el cu tonul f[r] expresie =i firesc, cum e felul lui de a vorbi...”

“Nu”, zic eu.

“Haide-n ast[-sar[ ]n clubul Amicilor]ntunericului, dac[vrei s[-l vezi...”

“Dar nu voi s[-l v[d...”

“Sania mea te va lua”, zise el.

“Dar nu voi s[merg cu sania d-tale...”

“Ea va sta la porti\`a gr[dinii d-tale”, zise el, ridic`ndu-se =i sur`z`nd.

Angelo, m-am dus noaptea]n gr[din[, am deschis porti\`a, m-am pus]n sanie =i iat[-m[-s.

Ea lu[dreapta lui]n am`ndou[ m`inu\`ele, o b[tu =o s[rut[apoi...

— Lilla!

— Las[-m[, Angelo... eu nu mai am ce-\`i da... \`i-am dat tot... De mult n-am mai fost st[p`n[ pe mine, de mult eram toat[ a ta... Ai mil[ de mine... Dac-ai crezut c[ sunt cuminte... iat[ cumin\`ia mea toat[... dac-ai crezut c[sunt frumoas[, iat[frumuse\`ea mea toat[... Toat[ fa\`a mea e sfin\`it[ de s[rut[rile tale... de nu m[ po\`i iubi pe mine... iube=te-\`i s[rut[rile tale, Angelo, iube=te-mi ochii mei, c[ci te-au privit, c[ci =au lipit razele de frumuse\`ea ta... iube=te gura mea, s-a atins de a ta... Iube=te-te pe tine]n fiin\`a mea... Angelo, zise ea pl`ng`nd =i lipindu-se spasmodic de pieptul lui =i apropiindu-=i gura de urechea [lui]: iube=te-\`i copilul t[u...

El nu r[spunse nimic. I se p[rea c[e un delicvent... c[o vin[mare ap[sa sufletul lui...

— +i cum vom tr[i noi?]ntreab[z`mbind cu triste\`e...

— Cum? Ah! iat[cum... Iat[tabloul ce mi-l zuger[vesc... Diminea\`a, c`nd vei dormi]nc[, te-oi s[ruta pe ochi =i te-i scula... apoi \`i-oi aduce cafeaua =i c[me=a cu butonii pu=i, =i ciorapii, halatul, fesul, o \`igar[... te-oi]mbr[ca, apoi te-i duce la treaba ta... =i, r[mas[acas[, voi =terge colbul de pe c[r\`ile tale, voi aranja h`rtiile, voi drege penele stricate =i c`nd vei veni acas[ va fi masa pus[... p`nza alb[, farfuriile curate, paharele limpezi de clare... dup[mas[vom =eeda la cafea, vom vorbi nerozii... apoi, adaose]ncet abia mi=c`ndu-=i buzele, apoi... zic =i

eu, de... vom avea copii... un b[iet frumos ca tine, icoana ta, =o feti\ ca mine... Ah! vom fi ferici\i...

— Da, ferici\i! murmur[el]ncet =i-ntunecos. “O, Cezara! Suflet de demon, g`ndi el, cum cite=ti ]n sufletele omene=ti... cum vezi ]n ele scris viitorul, cum pricep z`mbetul t[u de dispre\ de ieri”.

— Dar tu pari trist, dulcele meu amic... de ce?

— Sunt obosit, femeia mea, dulcea mea femeie, nimica alta...

— Acuma m[duc, ca s-ajung acas[... Vei veni s[m[ceri, nu-i a=a... Vino azi, voi a=tepta cu ner[bdare venirea ta... Oh! c`t te mai pot iubi...

Ea=i arunc[mantila pe umere,]l s[rut[=i disp[ru pe u=[...

El r[mase trist...

“Va s[zic[asta-i via\a mea viitoare... Adio visuri orbitoare... am devenit umil b[rbat al unei mici femei... Vom avea copii... mi-o aduce halatul =i papucii diminea\a... Ah! doar o dezgust[toare perspectiv[de ur`t =i monotonie...”

Cezara]n haina ei de Hamlet r`dea ]ntr-un col\ al od[ii. D-zeu =tie c`nd =i cum se furi=ase-n cas[... La vorbele lui vorbite]ncet,]ns[destul de clar, ea trase-un hohot ironic =i splendid de r[ceal[...

— Taci! taci!

— Ei bine! iat[dar idealul t[u... iat[via\a]ngerilor... iat[scopul pe care natura voie=te a-l]mplini prin aceea c-a]mbr[cat acel bobocel de fat[cu naivitate =i gra\ii... un b[ie\el... o feti\, aerul od[ii ap[sat de voluptatea patului conjugal... un pat cu cer=afuri care trebuiesc foarte des schimbate... N-a rezistat mult]ngerul, nu-i a=a... Se gr[bea natura s[-i]mplineasc[scopul ei m[re\, reproducerea neamului omenesc, =i =i-a asigurat acest[ ]mplinire pin]mbr[\i=ri multe, pin dulci rezisten\e, pin vorbe cu dou[ ]n\elesuri... O! O! pfui! hahaha! Ei, ce faci, fugi?...

— Te-a= ucide, Cezara, de drept ce ai! M[desprezezi...

— +i orb nebun ce e=ti... nu vezi tu c[e=ti o unealt[, c[bucurii, dureri, pasiunea, pl[cerea ce o ai pentr-un s`n femeiesc care nu contribuie nimic la voluptate, pl[cerea ce o ai pentru-o fat[naiv[, c[ci

cu c`t va fi mai naiv[, cu at`t mai greu]i va veni]n minte s[-iucid [copilul... nu vezi c[e=ti o unealt[ ]n m`nile unui demon, c[ e=ti juc[ria sim\irilor tale, c[ nimic ce ai nu e al t[u, c[ tu e=ti cauza involuntar[ pe care natura, sau nume=te-o cum vrei, ]=i scrie a=a-numitele scopuri m[re\e... Nu vezi tu c[ legi, state, monarhi, religii nu sunt dec`t aparatul greu pentru a face cu putin\ [acest act murdar de reproducere =i a v[arunca apoi]n bra\ele monotonei meschine a ur`tului, a ridiculului, a unei vie\i care-mi face grea\ [... Te-nchipuiesc cu halatul]nflorit, cu fes]n cap, cu papuci, cu ciubuc, c-o claie de copii, c-o ocupa\iune monoton[=i somnoroas[; apoi vei muri =i copiii t[i cei de spirit vor repeta aceea=ia via\ spiritual[...

— Ai drept... asta mi-o spun =i eu... taci, r`sul t[u m[sup[r[...

— +i de ce a= t[cea... zise Cezara-ncrucu=`ndu=-i m`nile... Tu ai pierdut pe aceast[copil[... Tu =tiai c[n-ai s-o po\i iubi, puteai cel pu\in =ti c[ea nu-\i va ajunge, =i cu toate acestea ai avut-o ca pe so\ia ta... Ai nefericit-o... Crezi c[-mi trece pin minte s[-\i cru\ must[r]ile de cuget... nu! De aceea sunt un demon...

— Dar tu mi-ai adus-o...

— Spun c[nu?... Da... sunt liber[eu de a]ncerca s[seduc... De ce te-ai l[sat sedus?

— N-am remu=c[ri...

— N-ai... Bine... Copila va fi alungat[de p[rin\i... va na=te-n s[r[cie... Va fi o femeie pierdut[... dac[n-o vei lua de so\ie... Dar tu o vei lua. Vei avea o via\ de ur`t, vei umbla dup[ alte femei... eu voi ]ngriji ca ea s-o =tie aceasta =i atunci adio pace casnic[, atunci abia vei vedea ce va s[ zic[ iadul pe p[m`nt... A! p`n-acum n-ai nici idee... P`n-acum melancolia ta =i colorarea neagr[sub care prive=ti lumea sunt teorii sure pe l`ng[realitatea ce te a=teapt[...

— Voi suporta inevitabilul...

— Adio, Angelo...

— Cezara!... Cezara, murmur[el]ncet plec`ndu=-i genunchii la ea... te iubesc... nu po\i tu ierta...

— Ce s[iert? Te iubesc eu?... Ea ie=i repede din cas[.

— Lilli a venit apoi la mine, trimis[chiar de tat[l] s[u, ca s[-mi cear[din nou scuze... I-am spus c[tu n-o po[i lua de so[ie =i am explicat punctele mele de vedere... A pl[ns mult biata fat[... dar voi =ti eu s-o m[ng[i... Am un camelier care nu e de despre[uit...

— Cezara!

— Ei, D-zeul meu! dar tu e=ti nebun... Ea va fi fericit[ ]n felul ei... Vino-ncoace =i sugereaza asta... Nu vezi c[-mi curge s[ngele pe haine...

El]=i lipi buzele de rana pieptului =i supuse acele pic[turi de rubin ce p[reau a curge pe zapad[... Ea-i]inea capul cu m[inile... apoi-i ridic[capul =i s[rut[gura lui ro=ie de s[nge... Asta drept mul[mire... Ea=i acoperi s[nul,]l ridic[pe bra[ele ei ca pe un copil,]l str[nse la piept,]l dezmierd[...

— Cum m[faci s[p[timesc, =opti el]ncet.

— Bine,]nc[n-ai cunoscut tu ce voi eu ca s[cuno=ti... Amicul meu, ai alegerea]ntre dou[lucruri:]ntre ur[t, ordinar, meschin =i]ntre durere, pasiune, turbare...]ntre Lilli =i mine. Eu nu te-n=el,]i-o spun dinainte: eu voi usca via[ta de m-alegi pe mine... eu te voi omor[... dar nu-]i voi coase halat, nici]i-oi]mpleti pung[de tutun... eu te [voi] despara... Dar nu]i-oi face copii... De un singur lucru te asigur, nu]i se va ur[cu mine, poate]ns[ca mie s[mi se urasc[cu tine... atunci, se-n]elege, se sf[r=e=te totul... atunci =tiu c[vei trebui sau s[mori, sau s[nebune=ti.

Ea-l juca pe genunchii ei,]=i b[ga m[inile-n s[nul lui =i el sim[ ]nnegrindu-se lumea-naintea ochilor lui...

— Ah! a= rezista de mi-ar fi cu putin[ ], zise el cu durere... dar acum... acum c[nd a= [da] toat[lumea pentru o s[rutare a ta =i via[a mea-mpreun[... acum e prea t[rziu, diavol de femeie ce e=ti...

— Voluptatea cea crud[a dorin[ei =i a durerii... iat[ce-]i ofer... De-un lucru fii sigur: te iubesc. Nu te l[sa]n=elat de]mprejurarea c[amorul sam[n[a=a de mult cu ura... A= fi]n stare s[m[las ucis[pentru tine.

[LEGENDA C~NT{ RE | ULUI]

[Poveste indic[]]

De mult, de mult a fost un Împ[rat în \ara dep[rtat[a Indiei =i avea o fat[frumoas[cum nu se mai poveste=te, b[laie ca o lacrim[a soarelui, dac[soarele a pl`ns vodat[. În nop`i cu lun[, c`nd se primbla prin întune[coa]sele dumbr[vi de laur ale castelului r[s[rit din r[d[cini de st`nci, ea auzea un glas frumos, parc[de privighetoare, totu=i era de om. O arf[, asemenea sunetului bl`nd =i regulat al valurilor m[rii, o acompania. Era un paria c`nt[re\, care o iubea pe fata de-mp[rat. Ea-l v[zu r[s[rind prin crengi în lumina de lun[— era nalt =i frumos. Pletele negre se ridicau deasupra frun`ii m[re\, ochii str[luceau în bol`ile lor ca dou[flori, [ca dou[] pic[turi de întunerice topit. Ea-l iubi, c[ci nici n-ar fi =tiut s[fac[alta, a=a era de frumos.

Într-o noapte, printre mreje de frunzi= [i]ntunecat de oliv =i laur, suspenda luna ca o pav[z[de aur, el sta-ngeuncheat la picioarele ei =i, [cu] capul culcat în poalele-i albe, se uita lung =i-ntunecat c-o privire de profet în întunecimea cea bl`nd[ =i albastr[ a ochilor ei mari. Cu m`nile ei dulci ea-i netezea p[rul, cu gura-i încre`tit[de amor ea-i s[ruta fruntea.

— Ce frumoas[frunte ai tu, coroana lumii s-ar m`ndri s[=ad[pe ea.

— Ai dori-o tu? zise el =i ochii lui se deschideau mari, ca doi luceferi.

El se scul[=i o privi. Numai Împ[ratul Saharei, leul, prive=te astfel, o dat[în via`a lui, c`nd *iube=te*. O str`nse-n bra`e =i se duse-n lume. Adio, stea — amor, tot!

Noaptea era clar[, t[cut[, mare. Numai valurile sfinte ale Gangelui murmurau lin ca în`lepciunea vremilor. Simbol uria= al timpului.

Paria se uit[lung în el, =i-l în\elese. Auzi vorbirea s`ntelor sale origini, în\elese ce este aceea ce mi=c[ cele trec[toare ale p[m`ntului. Îi sf[rm[arfa de o st`nc[ =i se duse-n sus. R[scoli popoare contra regilor =i legilor lor, r[sturn[ regii =i marii p[m`ntului =i în fruntea acelor popoare, unele de origini s`nte, altele de origini obscure, el curgea de-a lungul r`urilor mari =i r[sturna imperii =i le supunea =ie.

Popoarele-l iubeau c[era drept =i bun, regii se temeau de el. Era împ[ratul lumii =i Domnul tuturor celor trec[toare.

Atunci se duse la castelul r[s[rit din r[d[cini de mun\i. Intr[în înaltele turlle * ca s[puie coroana lumii pe fruntea miresei lui — dar întins[, alb[ca o cear[m[rmurit[, moart[era iubita lui. El nu auzi nimic, nimic —numai valurile s`nte ale Gangelui vuiiau cu un r[sunet dep[rtat =i ironic în urechile lui — îi=i plec[fruntea =i zise: “La ce? La ce?” — apoi o apuc[-nspre pustii =i nimenea n-a mai auzit de el.

Omul ca iarba, zilele lui ca floarea c`mpului.

[ARCHAEUS]

Net[g[duit c[sunt multe lucruri la priceperea c[rora nu-l ajunge capul pe-un membru gros de la prim[rie sau pe-un subcomisar de poli\ie — de=i ace=tia sunt]n genere oamenii care pricep tot. Cel pu\in c`nd e vorba de exproprierea unei g[in[rii, de insuflarea de respect ]n cet[\eanul m[celar cu m[suri false, oameni mai ]ndem`natici dec`t cei doi de sus nu cunosc. Totu=i ni se pare — se-n\elege c[ nu impunem nim[rui p[rerea — c[, afar[ de cumpene str`mbe =i g[in[rii]n fa\ a uli\ii, mai exist[oarecare lucruri, de-o]nsemn[tate secundar[ ]ntr-adev[r, de ex. filozofia, poezia, artele, tot lucruri care scap[perspicacit[\i numi\ilor domni, dar a c[ror existen\[\ nu se poate nega.

Se vede c[autorul vrea s[-nceap[de la az buchi. }ntr-adev[r, lumea cum o vedem nu exist[dec`t ]n creierul nostru. Nimeni nu va t[g[dui c[ este deosebire ]ntre g`nsac =i c`ine. Privirea c`inelui e inteligent[, el pricepe din lumea aceasta o por\ie mult mai bun[dec`t g`nsacul; cu toate acestea am`ndou[ aceste fiin\ e au ochi =i creieri. Lumea nu-i cumu-i, ci cum o vedem; pentru g`nsac, cum o vede el, pentru c`ine item, pentru membrul de la prim[rie — pentru Kant item. Totu=i c`t[deosebire]ntre ochii de porc a sus]n\elesului membru =i privirea ad`nc[a]n\eleptului de la Königsberg.

Care-i adev[rul? Cel v[zut clar de un g`nsac sau cel abia ]ntrev[zut ca printr-o negur[ de Kant? }ntr-adev[r, iat[ un lucru ciudat. Cel dint`i deosebe=te l[murit gr[un\ele de porumb de prundul galben, el]noat[cu siguran\[\ pe ap[, m[sur[cu ochiul distan\ele ce le poate ajunge =i nu-i f[r[oarecare]nduio=are]n fa\ a unei g`=te ]n epoca virginit[\ii. Cel de-al doilea uit[ s[ m[n`nce, voind s[sar[peste o groap[cade-n mijlocul ei, iar frumuse\ile virgi- sau nevirginale trec pe l`ng[ d`nsul f[r[ca el s[-i [fi] ridicat ochii...

Cu toate acestea noi presupunem c[filozoful e mai cuminte dec` t un g`nsac, ba c[ ]n *problemele* acelaia e mai mult adev[r dec` t]n *siguran\ele* acestuia.

Un semn c[pentr-o minte mare totu-i *problem[[*, iar pentru 75 de dramuri de creier totu-i *sigur*.

E =tiut c[regula pitagoreic[din geometrie se numea puntea m[garilor. Puntea m[garilor pe care trebuie s[treci]n orice cugetare mai ad`nc[ este: c[ nu putem pricepe lumea ]n sine, =i c[ toat[ explicarea ei este explicarea unor reac\iuni a creierilor no=tri =i nimic mai departe. Lumea-n sine r[m`ne un problem]nl[untrul c[ruia se r[t[ce=te c`te-o raz[ slab[, c`te-o fulger[tur[pe care cuget[torul ad`nc o-ncremene=te pe h`rtie, pe care, citind-o, se na=te]n pere\ii capului t[u acea rezonan\ lung[care face s[crezi]ntr-adev[r c[lume =i via\ sunt un vis.

Dar, cum am zis, toate acestea sunt fleacuri pentr-un membru de la prim[rie. Via\ a are pentru el]nsemn[tate numai]ntruc` t se percepe taxa pentru ]nscrierea ]n condicele st[rii civile, moartea ]ntruc` t se percepe o tax[pentru]ngrop[ciune =i]ntruc` t se adaog[ cu *unul* num[rul n[scu\ilor =i al mor\ilor. Membrul de la prim[rie nu vede ]n ace=ti oameni dec` t indivizi impozabili, subcomisarul — indivizi ce trebuiesc priveghea\i ca s[nu [se] fure unii pe al\ii =i s[se \ie]n regul[.

Dup[aceast[p[tur[de oameni urmeaz[ ]nv[\a\ii cuv`ntului. Ace=tia ]ntreab[ totdeauna quid novissimi? Cartea cea mai nou[ e pentru d`n=ii cea mai bun[. Ei citesc mult =i au]n capul lor o mul\ime de defini\ii, formule =i cuvinte despre a c[ror adev[r nu se]ndoiesc niciodat[, c[ci n-au vreme de-a se]ndoi. }i numesc ai cuv`ntului pentru c[ ]n\elepciunea lor consist[ ]n cuvinte, ]n cojile unor g`ndiri pe care memoria lor le p[streaz[. C[ci o g`ndire este un act, un cutremur al nervilor. Cu c`t nervii se cutremur[mai bine, mai liber, cu at`ta cugetarea e mai clar[. La ei acest act, prin care cugetarea str[i-n[ s[ se *repete* ]ntocmai ]n capul lor, nu se-nt`mpl[, pentru c[mul\imea citirii =i obosirea creierului n-o permite. Cele citite trec ca ni=te

coji moarte]n hambarul memoriei, de unde iese la iveal[apoi tot]n aceea=i form[.

Iar eu din parte-mi g`ndesc a=a: orice-a g`ndi un om singur, f[r[s-o fi citit sau s-o fi auzit de la alii, cuprinde o s[m`n\ de adev[r. De-aceea c[r]ile vechi, pe care oamenii nu le scriu numai iac-a=a, numai ca s[ le scrie, ci pentru c[ g`ndise ceva ce le ap[sa inima=i voiau s-o spuie=i altora, c[r]ile vechi eu unul le citesc=i g[sesc]ntre lucruri absurde unele semin\e de lumin[pe care apoi le \in minte.

A=a]n una din zile stam fluiere`nd la fereastra deschis[, era z[pad[ =i frumos afar[, c`nd iat[v[d trec`nd un b[tr`n c-o manta lung[ ]n spate =i cu p[l]ria cu marginile foarte largi. } v[d intr`nd la Corabia lui Noe. Corabia aceasta este o cr`=m[unde se g[se=te vin unguresc bun. Acolo aveam =i eu masa mea de ba=tin[=i sara, c`nd mi se ura cu cititul =i scrisul, m[ duceam la mesu\ a din colul cor[biei =i mi se p[rea c[ m[ f[ceam iar copil, c[ eram ]n vremea lui Sim, Ham =i Iafit. C`nd]l v[d intr`nd pe b[tr`n zic: "Ce drac! pe acesta nu l-am v[zut niciodat[... hai s[vedem cine-i?" Iau p[l]ria din cui, cobor iute sc[rile =i la Corabie.

Intru-nl[untru... mo=neagul — la masa mea. Corabia era o odaie mare, boltit[=i]ntunecoas[ ]n care =i ziua ardea lamp[. B[tr`nul era interesant. P[rul capului era alb, ras cu totul la fa[, ochii suri, mari =i p[trunz[tori, apoi mirosea de departe a tabac =i mie mi-a pl[cut totdeauna oamenii care miroase a tabac.

I-am dat bun[sar[=i m-am pus]n fa\ a lui, pentru c[eram]n dreptul meu s[=ed la masa mea. El r[s[ri oleac[, dar nu spuse nimic. Apoi]ncepu a cioc[ni]n mas[cu degetele lui lungi =i sub\irele =i fluiera pintre din\i... Era o necuviin\... dar acuma eu t[ceam; c[ci, oric`t de necuviincios ar fi fost, aria era de-o frumuse\ e rar[... era sub\ire ca b`z`itul de albin[, dar se p[rea c[-n gura [lui] s-a a=ezat un virtuos de violin[ lung de [o] palm[ =i, pe o vioar[ c`t coji\ a unei alune, c`nta sub\ire =i frumos, de stai ]ndr[git de el... Apoi t[cu =i iar ]ncepu a cioc[ni cu degetele lui lungi, ]nc`t m`na lui]mi p[rea un paiang]n mare, care joac[tremblante.

— Iart[-m], d-le Doctor, zisei eu]ncheindu-mi surtucul dinainte, dar mie-mi pare c[aria aceasta care ai fluierat-o am mai auzit-o undeva... =i a= voi s[v[-ntreb...

— Aria asta ai auzit-o]n capul d-tale, zise el, pe c`nd =tergeai ciubotele lui Beethoven.

— M[iart[, d-le, dar nici n-am avut onoarea de-a cunoa=te pe Beethoven.

— Ce =tii d-ta, dac[l-ai cunoscut sau nu. Eu]\i zic c[l-ai cunoscut... Eu]\i zic c[i-ai =ters ciubotele, =i basta.

"Ce dracul! }i nebun mo=neagul [sta, g`ndeam eu".

— Ce dracul! }i nebun mo=neagul [sta, zise el clipind din ochi =i imit`ndu-mi glasul ]ntocmai. Apoi urm[: Kelner! Vin de maghiarat de cinci ani, astupat bine... Iute. Ei, nepoate, urm[ el, a=a-i c[ cea dint`i g`ndire care]i-a venit]n minte la r[spunsul meu a fost: "Ce dracu! }i nebun mo=neagul [sta". Vezi tu, asta voiam s-o =tiu!... Omu-i ca o vioar[... dac[pui degetul]ntr-un loc pe coard[, sun[-ntr-un fel,]ntr-alt loc]ntr-alt fel, dar o vioar[sam[n] cu alta. Ast[zi m[simt dispus s[fac filozofie =i bine c[te-am g[sit, nepoate, pentru c[mie-mi pari un om neofensiv =i care se mir[, =i mirarea este mama]n\lepciunii.

Eu c[scam gura.

B[tr`nul se uit[ la mine =i-ncepe s[ r`d[.

— Spune-mi nepoate — *dac[po\i* — un lucru imposibil =i o idee imposibil[.

— Un lucru imposibil e ca eu s[fi =ters ciubotele lui Beethoven, care-a murit]nainte de at`via ani, iar o idee imposibil[este ca ceva s[fie =i s[nu fie tot]n aceea=i vreme.

Kelnerul adusese vinul cerut, mo=neagul umplu un pahar mie, unul lui, pe care-l =i de=ert[p`n-]n fund.

— Ascult[-m], nepoate, tu e=ti un prost, zise el. Ai auzit tu vreodat[despre Archaeus?

— Ba nu.

— Nu? Ei bine, Archaeus este singura realitate pe lume, toate celelalte sunt fleacuri — Archaeus este tot.

— Ptiu! bat[-te vina, unchiule, cu tot Archaeusul t[u... Cum v[d, [vrei] s[m[iei peste picior. Cine \i-i Archaeus?

— +=ut! Taci, nepoate... Toate celea la vremea lor. Am s[-\i spun eu]ndat[cine-i Archaeus, numai mai]nt`i bea-\i paharul de vin =i ascult[urm[toarele cuvinte ale mo=ului. Cuget[ri imposibile nu exist[, c[ci,]ndat[ce o cugetare exist[, nu mai e imposibil[, =i dac-ar fi imposibil[, n-ar exista. Ce este imposibil? Am s[-\i pun]ndat[o mul\ime de probleme. Condi\iile a orice posibilitate sunt]n capul nostru. Aicea sunt legile ciudate c[rora natura trebuie s[li se supui. Aicea-i timpul cu regulile lui matematice, aicea spa\iul cu legile geometrice, aicea cauzalitatea cu necesitatea ei absolut[, =i dac[le =tergi acestea... =i un somn ad`nc le =terge pentru c`teva ore... ce sim\[m`nt ne r[m`ne pentru acest interval al =tergerii? Nimic. +=i cu toate acestea sosesc momente]n via\[ ]n care aceste trei elemente ale min\ii noastre, aceste sertare]n care b[g[m o lume dispar pentr-o clip[... e drept, ca o fulgerare numai, dispar sau]n parte sau]n tot =i stai ca]naintea unei minuni =i te-ntrebi... a=a ca omul care crezuse c[tot ce vede e chiar a=a cum este... c[oare ce-nsemneaz[asta. C`nd prive=ti o fizionomie ciudat[ , ]\i vine de sine ]ntrebarea: oare cum dracu-o fi g`ndind acest om? Ba lipsa unuia din cele cinci sim\uri, chiar venind mai t`rziu, modific[radical lumea cuget[rii.

— Cum a=a? Apoi tocmai Beethoven a compus muzic[pe c`nd pierduse auzul.

— +=tiam c-ai s[-mi obiectezi aceasta. Da, Beethoven compune opera *Fidelio* dup[ce uitase de mult natura vocii omene=ti... el scrie muzic[pentru voci cum crede el c-ar trebui s[fie =i te treze=ti fa\[c-o oper[care \i se pare c[fuge dinaintea ochilor... c-ai privi-o cu binoclul]ntors... =ai vedea departe, departe,]n fundul cuget[rii *unui* om, ceva straniu ce pare a nu pricepe bine, p`n[bagi de seam[c[sunt]nchipuirile unui surd despre vocea omeneasc[, a c[rei natur[normal[el o uitase sau avea numai o reminiscen\[slab[despre ea. Dar]nchipuindu-\i cum c[to\i oamenii ar avea]n urechea lor numai o reminiscen\[de memorie ca aceea a lui Beethoven... toat[

opera s-apropie v[dit, ca =i c`nd ai privi-o cu sticla a=eazat[ normal la ochi... ba s-apropie a=a ]nc`t toat[scena \i s-a=eaz[-n cap =-auzi opera url`ndu-\i ]n craniul de=ert, cu boschete, cu temni\e, cu actori, cu actri\e, cu tot. Cum va fi ar[t`nd capul unui om care cu lumina de lampe, cu p`nzele zugr[vite, cu totului tot]n capul lui... Un teatru]ntreg]n care sufletul lui, ghemuit]ntr-un col\ al s[lii, e singurul spectator.

— Bine. Dar de ce s[nu credem c[f[ptura normal[a omului este cea anume f[cut[ca s[vad[adev[rul?

— De ce? Pentru c[tocmai aceast[f[ptur[normal[nu este una =-aceea=i — totdeauna vor fi mici deosebiri; unde]ns[deosebirile sunt mari, avem alt[lume. Dar s[urmez. Nu =tiu dac[cineva s-a visat vrodad[elastic... c[poate cre=te, se poate umfla, se poate contrage. Dac[pe-un asemenea om nu l-ar trezi nimene din somn, el ar tr[i o via\ ]ntreg[c-o lume real[=i pip[it[, c[ci]n somn se pip[ie a=a de bine ca-n trezie... va s[zic[nu lipse=te nici acest control, cel mai sigur, al realit[\ii... +i acest om s-ar contrage-ntr-o cartof[care-ar striga oamenilor de pe uli\ s[ia sama s[nu-l calce, ori s-ar sub\ia]ntr-o pr[jin[cu barb[englezeasc[=i cu p[l[rie nalt[, ori s-ar]ngro=a ca un birta= bavarez... ar trece printr-o mie de figuri el]nsu=i, dac-ar dormi toat[via\a lui, nici]n minte nu i-ar mai veni s[se]ndoiasc[c[aceasta este natura lui, c[altfel nu poate fi =i c[toate trebuie s[fie cum sunt... Dac[s-ar trezi pu\in]nainte de-a muri, ar crede, din contra, c-a adormit =i c[viseaz[. *O lume ca nelumea este posibil[, ne]ntrerupt[fiind de-o alt[ordine de lucruri.* Exist[multe buruieni care, aduc`nd o mic[ modificare a organului vederii, creeaz[ ]naintea omului o alt[ lume. O b[utur[ preparat[ dintr-un burete m[re=te propor\iile lucrurilor. Un pai pare mare c`t o b`rn[ =i omul, ]n reminiscen\ a figurii ce o avuse ]nainte de asta, sare peste un fir de pai din drum. Un lan de gr`u devine o p[dure de aur, oamenii devin urie=i =i poate c[povestea veche, c[-nainte urie=ii locuiau p[m`ntul, at`rna de construc\ia ochilor de pe atunci =i nu de m[rimea lor obiectiv[sau, mai exact, de m[rimea]n care reflect[ochiul nostru de ast[zi f[pturile omene=ti. Care este criteriul realit[\ii? Despre ochi nu mai

vorbim... Cine nu =tie cu c` t[ realitate, cu c` t adev[r se prezint[ ]n vis chipuri cunoscute, gr[dini, case, strade; urechea aude muzic[pl[cut[=i mintea =i-aduce aminte cum c-a mai auzit odat[acest[muzic[... Un amic se arat[... el a-mb[tr`nit, vro c`iva peri albi are pe cap... mintea-l compar[cu reminiscen\ a ce-o aveam despre d`nsul, =i ]nchipuirea cum el a fost =i vederea concret[ cum este ne smulge p[rerea de r[u: "Cum s-a schimbat omul acesta!"... }n starea de nebulnie toate ideile sunt de o cumplit[ realitate... Omul e torturat, e pus pe cruce, e b[tut, f[r[ ca cineva s[-l ating[. Cele mai cumplite dureri fizice sf`ie sufletul =i-i br[zdeaz[fa\ a... din contra, dureri reale]n senzul nostru]l g[sesc nesim\itor... Nu avem criteriu... Nu =tim dac[=tim ceva... O credem, fiindc-o cred =i al\ii, pentru c[e o norm[predominantoare, =i asta nu fiindc[lumea ar fi cum ne-o]nchipuim, ci pentru c[om cu om sam[n[mai mult ori mai pu\in... Poate-se zice]ns[c[cutare om ciudat nu are drept c`nd spune ceva? Cu ce-l comba\i?... Cu aceea c[ =i al\ii zic ca tine c[ nu-i a-a? Cu ce drept? Valoarea privirii lui este aceea=i cu valoarea privirii noastre... numai c-a lui e izolat[, pe c`nd a noastr[g[se=te =i altele turnate pe-acela=i calup. Dar e un vis[tor? Bine. Cine? Noi ori el? Asta e-ntrebarea... Poate c[noi nu facem alta dec`t vis[m]ntr-*un* fel =i el]ntr-altul...

— Dar bine... vedem lumea.

— +i el o vede.

— Dar o pip[im.

— +i el o pip[ie. Cu ce drept modul nostru s[fie cel adev[rat =i al lui cel fals? Pentru ce nu viceversa? Suntem noi nebuni ori el e nebun... asta-i]ntrebarea. +i de g`ndim numai c`t de *altfel* a fost privirea oamenilor]n al\i secol, c[ceea ce ne pare nou[ciudat lor le p[rea firesc, c[ ]n orice lucru nepriceput n-avem dec`t o form[sub care o alt[frunte de om vedea un lucru foarte priceput, atunci ne vine s[-ntreb[*m* care-i criteriul min\ii s[n[toase? O minte care azi aprob[ceea ce-a dezaprobat ieri, care dezaproba[ce-a aprobat; o minte care vedem c[se hr[ne=te secol cu secol din paradoxuri...

— Cum din paradoxuri?

— Da! C[ci spune-i numai un[ui] om ie=it din coaja naturii cum c[soarele st[=i p[m`ntul se-nv`rte=te... el va g[si-o ira\ional, paradox, contra min\ii s[n[toase... Spune-i c[stelele sunt tot at`tea lumi... el va g[si-o paradox.

— Dar cu toate acestea e adev[rul.

— Adev[rul? Cum vrei... Cum dispar, cum devin pe-ncetul nepi-p[ite chiar teoriile mi=c[rii c`nd presupunem ceea ce ni se impune de sine... c[ spa\iul e nem[rginit!... Unde-i mi=careea c`nd spa\iul e nem[rginit?... P[m`ntul a f[cut o bucat[... Bine... Deasupra-i =i dede-suptu-i a r[mas tot at`ta spa\iu, c[ci e nem[rginit... va s[zic[ce a parcurs el, c`nd n-a parcurs nimica, c[ci pretutindenea st[ ]n acela=i loc, ]n acela=i centron, ]n nem[rginire, =i dac-ar sta pe loc =i dac[ s-ar mi=ca, tot at`ta ar fi... Care-i criteriul mi=c[rii lui? Iar sim\irile noast-re, iar acest senzoriu vizionar,]nc`t mi=careea lui nu-i de cugetat f[r[ ca s[ punem totodat[ fiin\a noastr[. P[m`ntul umbl[cum umbl[m noi]n vis. Departe ajungem, =i totu-i pe loc suntem... }n urm[=i-naainte nici nu s-a m[rit, nici n-a sc[zut distan\a — c[ci e nem[rginit[.

— Dar timpul?

— O, acest blestemat de timp, care e c`nd lung, c`nd scurt, fiind cu toate acestea acela=i, cel pu\in remontoriul o spune... C`nd a=teapt[ cineva iarna la porti\va vrunei z[plaz pe dr[gu\a lui... =i ea nu vine... =i a=teapt[... =i ea tot nu vine... ce-i timpul? O eternitate. +i c`nd cite=te cineva o carte frumoas[... mii de tablouri se desf[=oar[pe dinaintea ochilor... ce-i timpul? Un minut. Cine n-a avut vreodat[un roman]ntreg]n minte pentru a c[rui realitate normal[i-ar trebui o via\ ]ntreag[ori o tinere\ ]ntreag[?... }n vis el poate avea]ntr-o singur[noapte via\ ]ntreag[a unui om. +i de ce a *unui* om? De ce nu a tuturor celor ce se-nv`rtesc ]mprejurul lui? +i ]n c`t[vreme? }n =apte ori opt ore. Dar ce-i o tragedie ori o comedie altceva? +i,]ntr-adev[r, dac[un asemenea op intereseaz[, nici bagi de sam[c`t timp a trecut. De lu[m criteriul normalit[\ii, am =ters tot exclusivismul unei posibilit[\i conven\ionale =i de calup =am pus ]n locu-i o alta tot at`t de]ndrept[\it[. Atunci nu mai zicem: numai *asta* este posibil =i numai

a=a e posibil, ci zicem: Dup[c` t ne ajunge capul, a=a e... dar dracul =tie dac[n-ar putea fi =i de o mie de ori altfel...

— Ce ciudat[idee despre via\!

— }nchipuie=te-\i un manuscript vechi, cu filele unse, }ntr-un col\ de sertar... o comedie, de exemplu. Directorul de teatru, }n }ncurc[tur[, d[de el, cite=te... cite=te... pocne=te din degete... "Da =tii c[asta-i bun[!"... +i iat[c[te pomene=ti deodat[pe scen[c-o icoan[vie a vie\ii... publicul r`de, actorii se str`mb[=i toate acestea ca-nainte... de o sut[de ani. Atuncea-\i vine-a zice c[ori publicul =i teatrul sunt dep[rtat[i cu dou[sute de ani, ori c[piesa este nou[. Unde este timpul? C`nd }ntorci binoclul, [lucrurile] \i se par }ntr-o abnorm[ dep[r-tare... Un om n[scut cu binoclul pe nas ar alerga via\ a lui toat[ dup[ nasul lui propriu, ca s[-l ajung[, =i ar fi foarte firesc asta... Unde este spa\iul? De aceea c`nd auzim tr`mbi\ a marilor adev[ruri, care se prezint[ cu at`ta con=tiin\ de sine, s[z`mbim =i s[ zicem: Vorbe! vorbe! vorbe! S-ascult[m pove=tile, c[ci ele cel pu\in ne fac s[ tr[im =i-n via\ a altor oameni, s[ ne amestec[m visurile =i g`ndirile noastre cu ale lor... }n ele tr[ie=te Archaeus... Poate c[povestea este partea mai frumoas[a vie\ii omene=ti. Cu pove=ti ne leag[n[lumea, cu pove=ti ne adoarme. Ne trezim =i murim cu ele. Auzit-ai tu vrod[povestea regelui Tl[?

— Niciodat[... Dar a= dori s[=tiu mai }nt`i cine-i Archaeus?

— Hm! Cum dracu s[\i-o spun dac[n-ai priceput p`n-acuma. M[i b[iete! Cu toate schimb[rile ce le dore=te un om }n persoana sa, totu=i ar vrea s[ r[m`ie el }nsu=i... persoana sa. Am cunoscut oameni ce doreau a fi mai frumo=i (c`te femei!), mai cumin\i (c`\i oameni de stat!), mai geniali (c`\i scriitori!), am cunoscut unii care aveau dorin\ de Cezar, }n care se gr[m[deau visurile de glorie a[le] lumii }ntregi... dar ei vroiau s[ fie tot ei. Cine =i ce este acel el sau eu care-n toate schimb[rile din lume ar dori s[ r[m`ie tot el? Acesta este poate tot misterul, toat[enigma vie\ii. Nimic n-ar dori s[aib[din c`te are. Un alt corp, alt[minte, alt[fizionomie, al\i ochi, s[fie altul... numai s[fie el. Ar voi s[se poat[preface }n mii de chipuri, ca un cameleon...

dar s[r[m`ie tot el. Abstr[g`nd de la dorin\`a acestei reamintiri, fiecare=i are dorin\`a]mplinit[,... c[ci este indiferent, pentru cel ce nu voie=te *memoria* identit[\`ii, dac[-i el sau nu-i el rege. *El* este regele, dac[ nu face numai aceast[ preten\`ie s[fie tot el... Iat[alt corp, alt[minte, alt[pozi\`ie, numai c[nu e=ti tu. Ei, ai priceput ce-i Archaeus?

— Ba nu. Mai pu\`in dec`t oric`nd.

— Nici nu-i u=or de priceput — pentru c[-i etern. +i etern este tot ce este]ntotdeauna de fa\`[... ]n acest moment. Nu ce au fost, c[ci au fost st[ri de lucruri, nu ce va fi, c[ci vor fi iar[=i st[ri de lucruri. *Ce este*. Numai dac[ vremea ar sta locului am putea vedea l[murit ce-i etern... Numai ]ntr-un punct ]n care s-ar na=te un moratoriu ]ntre moarte =i via\`, c[ci lumea nu-i dec`t o vecinic[ pl[tire c[tre via\`, o vecinic[ ]ncasare din partea mor\`ii. +i aceast[ ]mprejurare este mama timpului. F[r[de aceasta, suma celor ce exist[ ]ntr-adev[r s-ar putea privi pestetot, am =ti ce este netemporal.

— Ce-mi folosesc mie expunerile acestea c`nd eu tot nu =tiu ce-i Archaeus?

— Hm! E=ti greu la cap. C`nd g`nde=te cineva c[ne]nsemnata m[rime a corpului omenesc nu st[defel]n raport cu puterea, cu imensitatea voin\`ei (g`nde=te la Napoleon), cum c[omul e numai prilejul, adesea slab, abia suflat, pentru ni=te patimi cumplite, c`nd g`nde=ti cum c[purt[torul acestor patimi poate]n orice moment s[devin[o coaj[, ca un vas pe care l-a spart vinul, apoi c`nd vezi c[ unul =i acela=i princip[iu] de via\`]ncol\`e=te ]n mii de mii de flori din care cele mai multe se scutur[ la drumul jum[tate, pu\`ine r[m`n, =i =i aceste pu\`ine au]n sf`r=it aceea=i soarte, atuncea vezi cum c[ fiin\`a]n om e nemuritoare. E unul =i acela=i punctum saliens care apare]n mii de oameni, dezbr[cat de timp =i spa\`iu ]ntreg =i nedesp[r\`it, mi=c[cojile, le m`n[, una-nspre alta, le p[r[se=te, formeaz[ altele nou[, pe c`nd carnea zugr[viturilor sale apare ca o materie, ca un Ahasver a[l] formelor, care face o c[l[torie ce pare vecinic[.

— +i este]ntr-adev[r vecinic[.

— }n fiece om se-ncearc[spiritul Universului, se opinte=te din nou, r[sare ca o nou[raz[din aceea=i ap[, oarecum un nou asalt spre ceruri. Dar r[m`ne-n drum, drept c[ ]n mod foarte deosebit ici ca rege, colo ca cer=etor. Dar ce-i =i ajut[ coaja cariului care-a-ncremenit ]n lemnul vie`ii? Asaltul e tinere\ea, r[m`nerea-n drum — decep\iunea, rec[derea animalului p[\it — b[tr`ne\ea =i moartea. Oamenii sunt probleme ce =i le pune spiritul universului, vie\ile lor —]ncerc[ri de dezlegare. Chinul]ndelungat, vecinica goan[dup[ceva necunoscut nu seam[n[cu aviditatea de a afla r[spunsul unei]ntreb[ri curioase?

— Dar mie-mi pare c[unde-i un problem e totodat[=i dezlegarea lui.

— Da. Kant. Cei mai mul\i oameni]ns[r[m`n ]ntreb[ri, uneori comice, alteori neroade, alteori pline de-n\eles, alteori de=erte. C`nd v[d nas omenesc, totdeauna-mi vine s[-ntreb ce caut[nasul]sta-n lume?

[MOARTEA LUI IOAN VESTIMIE]

1

Ioan Vestimie nici era predispus s[fie vr[un om mare, nici pretindea s[fie. Se poate [ns[c[era mai lipsit de invidie dec`t al[ii, c[recuno[tea cu mult[u=urin\ meritele altora =i nemeritele sale, din care cauz[lumea-i zicea c[e un spirit observator, de=i nu =tim ca fine\ea de observa\iune =i reumatismul unit cu b[taie de inim[s[fi stat vrodat[ ]n leg[tur]. Avem cu toate acestea s[ajungem la halul moral]n care justi\ia pur =i simplu a vederii s[treac[drept spirit de observa\ie... dar nu e vorba de asta.

Vorba e d[e] Ioan al nostru, care-n toate zilele]=i urma regulat drumul de la c[su\va lui la cancelarie, de la cancelarie la o cafenea din col\, unde citea jurnale ilustrate, de acolo la birt, de la birt acas[, f[r[ca]n aceast[circula\iune a mersului s[se-nt`mple vro ]ntrerupere sau iregularitate, pe c`nd, din contra,]n pulsa\iunea =i]n b[t[ile inimii sale se-nt`mplau foarte des iregularit[ ]i.

Fie cauza aceasta, fie altele la mijloc, dar de la [o] vreme]ncoace Ioan, care avusese o memorie splendid[,]ncepu s-o piard[ ]ncetul cu-ncetul. Astfel s-a-nt`mplat c[-ntr-o sear[, voind s[scrie o epistol[unei fete blonde, pe care o iubea cu credin\ de 16 ani =i mai bine, s[-i uite cu totul numele fetei. A deschis un dic\ionar de nume proprii, a al[turat termina\ii de nume femeie=ti la orice liter[a alfabetului,]n zadar, numele ei a r[mas uitat.

Prima lui idee a fost c[poate ar fi fost lovit de-o afazie par\ial[, c-a uitat o liter[din alfabet, a doua c[ ]n vasele craniului ar fi c[p[tat o umfl[tur[care-i apas[creierul =i multe alte idei ipohondrice]i venir[lui Ioan Vestimie. Opinia noastr[este]ns[c[Ioan]nchisese prea de timpuriu cahla de la sob[=i c[-l durea poate capul.

Dar aceasta nu era, se vede, ideea lui. El se culcase =i-ncepu a sim\i o stranie amor\eal[ ]n bra\ul drept. De=i era hot[r\`tor treaz, nu-i era cu putin\ s[ mi=te acel bra\. Apoi urm[ amor\irea piciorului st`ng, apoi adormi]n sf`r=it.

Dar mult n-a \inut somnul lui. El s-a sculat foarte u=or =i at`t de s[n[ tos din patul lui precum nu se sim\ise nicic`nd: inima lui]i b[tea cu vioiciune =i c[ldur[, pasul era u=or ca acela a[l] unei ciute. Erau 10 ceasuri]naintea miezului nop\ii. El se-mbr[c[repede =i plec[ ]n ora=, intr[ ]n cafeneaua sa obicinuit[=i-ncepu s[r[sfoiasc[jurnalele.

Ceea ce i se p[rea ciudat din cale-afar[e c[st`lpii de cafelele ]i luau jurnalele din m`n[f[r[ca s[-l mai]ntrebe, mul\i din ei nici p[reau a-l vedea, numai unii, =i anume aceia care se deosebeau prin fine\ea palorii lor sau prin ochii prea ad`nci\i ]n cap, se uitau la d`nsul =i suspinau. De ce ace=ti oameni]i erau cu deosebire simpatici nu =tia nici el.

La apropierea miezului nop\ii el sim\i o u=oar[nelini=te.

Plec`nd din cafenea, unde prin excep\ie nu ceruse nici cafeaua lui neagr[, el]=i arunc[privirea pe unul din jurnalele de sear[=i v[zu cu mirare urm[torul lucru:

Afl[m c[ast[zi, la 7 ore de sear[, d. Ioan Vestimie a]ncetat din via\ ]n urma unei violente b[t[i de inim[. Nu putem dec`t s[ depl`ngem moartea prematur[a unui t`n[r care, pe l`ng[un caracter solid =i demn de toat[ ]ncrederea, mai avea un spirit fin de observa\ie =i mult[dreapt[judecat[.

El nu-=i putea explica cine-i jucase festa ca s[-l anun\e drept mort prin ziare.

Ie=ind pe uli\[, o lun[plin[de toat[frumuse\ea]mp`nzea cu razele ei turburi-str[vezii oriunde g[sea loc prin]ntunericul uli\elor. Ici b[tea]ntr-o firm[de croitor, dincolo prin fere=tile]nchise a unui salon de=ert,]ntr-alt loc pe zidurile lungi =i albe a unei cur\i de biseric[, curat o frumuse\e de lun[. El se mira =i de aceast[lumin[nepomenit de dulce, dar =i de u=urin\ a cu care umbla el, p`n[ ce ]n sf`r=it ajunse acas[=i se culc[. Se vede c[-ncepuse a miji de ziu[, c[ci cuco=ii

c`ntau =i el adormi ad`nc, foarte ad`nc, de ast[ dat[ f[r[ s[-i pese de cancelaria lui de m`ini sau de alte treburi. }n somnul lui cel ad`nc auzea ]ns[ morm[ind primprejurul [s[u] ca ni=te roiuri de albine, dar foarte trist, foarte melancolic. De mai multe [ori] voise s[-=i scuture capul, =-atunci, ]ncord`ndu=-i vederea, z[rea o mul`ime de lumini aprinse, dar apoi rec[dea repede ]n somnul lui ad`nc =i nu mai pricepea nimic [din] acel murmur misterios =i t`nguitar de roi.

2

C`nd se trezi a doua zi v[zu c[ era t`rziu seara, iar ni=te prieteni de ai lui jucau c[r\i la o mas[. El dete "bun[sear[" c-un glas cam r[gu=it =i ei deodat[r[s[rir[to\i =i se uitar[uimi\i unul la altul.

Numai unul, care era mai obraznic dintre ei, Alexandru, zise:

— M[i ho\ule! stai acolo =i dormi, doar n-ai poft[s[ne strici land-squenetul.

Ceilal\i ncepur[a r`de, ba unul]l trase de picior.

Ioan nu =tia de ce, dar purtarea aceasta era at`t [de] sup[r[toare pentru el ]nc`t se scul[=i ie=i t[c`nd din cas[. Ceea ce-l mira era ]ns[ c[ se culcase dezbr[cat =i se trezise ]mbr[cat ]n hainele lui cele mai bune, negre. Astfel ie=i pe uli\]. C[zuse cea dint`i ninsoare =i pe zidurile de-a lungul uli\elor el v[zu pe ici, colo c`te un copila= ]mbr[cat bine, f[c`nd bulg[ri de om[t =i arunc`nd unu-ntr-altul. Erau veseli =i r`deau copiii.

— M[i b[iete, cum te cheam[?]l]ntreb[el pe unul.

— N-am nume, n-am fost botezat, zise copilul r`z`nd.

Acela=i r[spuns i-l dete al doilea copil.

Ast[-sear[el nu mai merse la cafenea, dar s-a=e[z]n portalul teatrului, ca s[admire femeile cele frumoase care ie=eau dup[spectacol.

]n cur`nd v[zu ie=ind, ro=ie ca o roz[ =i blond[ ca un caier, c-un capu=on alb-v`n[t]n cap, princessa B., una din frumuse\ile marelui ora=.

Lui]i pl[cuse de mult acea princes[ ]nalt[=i b[rbat[, t`n[r[ =i frumoas[, puternic[ =i dulce totodat[. Dar de unde =i p`n[unde

ajunge el la cutezarea de-a se sui al[turi cu ea]n cupe[u], a-i pune bra\ul pe dup[g` t =i a o s[ruta?

— +ezi bini=or, zise ea z`mbind =i pref[c`ndu-se a se ap[ra.

Cur`nd ajunser[ la palatul frumos al damei, el ]i dete bra\ul =i se urc[ cu ea pe sc[ri ]n sus; prin\ul ]i v[zu =i nu r[mase deloc scandalizat, ba ea ]l \inu de m`n[pe bietul b[iat =i-l trase dup[sine]n budoarul ei,]mbr[cat]n vioriu =i alb. F[r[nici o jen[ea-ncepu s[se dezbrace =i, c`nd el ]i ]ncunjura grumazul gol =i alb cu bra\ele, ea z`mbea =i se uita]n ochii lui at`t de ad`nc =i cu at`ta nespus[ fericire =i dragoste ca =i c`nd l-ar fi cunoscut de zeci de ani.

Dar lui]nsu=i purtarea aceasta nu-i p[rea deloc ciudat[. Trupul cel dulce =i alb ca z[pada a[l] acestei minunate femei i se p[rea at`t de sf`nt, de at`ta ]ngereasc[ cur[\\ie, ]nc` t i-ar fi fost ciud[dac[ea s-ar fi ru=inat de-a i-l ar[ta cu at`ta libertate. Ea se uit[ ]n oglind[, apoi se uit[ lung =i vis[tor la d`nsul, ca =i c`nd ar fi fixat un punct]n perete, =i-i zise:

— Haide vino, vino de dormi l`ng[mine!

O candel[cu lumin[trandafirie r[sp`ndea raze slabe pe viorii perete ornat cu flori de argint, pe cerul violet al patului garni[si]t cu broderii albe =i fine; frumoasa statu[ vie se urc[ ]n patul ei ca Susana ]n baie =i bietul b[iat se a=ez[ l`ng[ea sorbind-o cu ochii =i m`ng`indu-i s`nul.

Ea z`mbea mereu, cuprins[ca de un vis ceresc, se-ntindea lene]n patul ei moale =i-i =optea foarte]ncet:

— Ce b[iat cuminte =i dulce e=ti tu =i cum te-am iubit din momentul]n care m-ai privit cu ochii t[i cei suferitori. +i ce dulce e dragostea c`nd n-o =tie nimeni, nimeni ]n lume. Tu nici visezi c`t te iubesc eu, nu-i a=a? Nici visez[i] c[suspin dup[tine ca turturelele noaptea, ba nici ai cuteza de a visa. Dar pare c[tu ai =tiut vrod[ce frumos e=ti =i c[te pr[p]deam din ochi de drag ce-mi erai? Numai nu fi nebun, nu te lua dup[mine ca s[te vaz[al\\ii... A=a...]n taina buduarului c`nd nimeni nu m[ =tie, c`nd sunt numai eu =i cu mine, singur[, atunci te iubesc mult, mult...

Ea=i sub\ie buzele =i Ioan o s[rut[cu foc. Ea]l [\inea] la piept =i-l str`ngea, p`n[ce adormi]n bra\ele lui.

Sub candela cu lumin[trandafirie el dezveli]ncet acea figur[cereasc[, de-o cur[\ie =i de-o fine\le ca marmura,]i s[rut[picioarele ei]n ciorapi à jour =i se uit[ceasuri]ntregi la ea, cum dormea at`t de lin, ]nc`t nu i se auzea r[suflarea deloc =i numai ridicarea regulat[a s`nului =i o u=oar[umflare a n[rilor fine dovedea c[ea tr[ie=te.

Dar, cum sosi miezul nop\ii,]l apuc[un frig]n spate. El se plec[ ]nc-o dat[peste fa\ a ei =o s[rut[lung, lung p`n[ ce i se p[ru c[ buzele s`ngerau, apoi se ridic[repede =i plec[acas[.

Ajung`nd acolo v[zu pe amicii lui adormi\i cu c[r\ile ]n m`n[. El se culc[=i adormi iar[=i repede.

3

A treia zi un murmur]ntr-adev[r foarte tare auzea]mprejurul capului, ba i se p[ru chiar c[-l poart[oameni pe sus. Cu toate astea, cu toat[voin\ a din parte-i, nu putea mi=ca nici bra\ul din acea cumplit[amor\ea[, nici piciorul; ceea ce sim\ea]ns[ ]n suflet era o extrem[mul\umire, un sentiment de u=urare a inimii.

C`nd se trezi acuma, se trezi nu acas[, ci-ntr-o gr[din[ mare =i frumoas[, pe arborii c[reia at`rna om[t. Vro c`\iva copii se jucau cu bulg[rii de z[pad[ =i fugeau repede prin gr[din[, iar ]ntr-alt loc v[zu o fat[ t`n[r[ ]mbr[cat[ ]n alb, foarte, foarte palid[la fa\ =i cu ochii pe jum[tate deschi=i numai. El s-apropie de ea, iar ea-i z`mbi =i-i ]ntinse m`na.

— Mergem am`ndoi]n ora=, nu-i a=a?

— Desigur, r[spunse Ioan, de=i or[i] s[r`z[oamenii de noi.

— Las' s[r`z[, zise ea. Acuma r`sul lor n-are nici un]n\eles. Alalt[ieri]nc[aveau drept s[r`d[ =i r`sul =i vorbele lor m[dureau, azi...

— Ai dreptate, dar unde mergem?

— Ce fel? Tu nu =tii]nc[? Dar voi s[-l mai v[zu o dat[; el doarme

acuma =i viseaz[la mine =i sufletul lui m[atrage, m[atrage ca un magnet...

Ciudat era c[Ioan nu se prea mira de]nt`mpl[rile lui. Mai ]nt`i avea sentimentul c[=i pierduse]n parte memoria, apoi sentimentul c[cu u=urin\] poate intra oriunde voie=te, poate face tot ce voie=te, al treilea sentiment, dar cel mai energic din toate, era c[toate acestea se petrec]ntr-un vis aievea, a c[ru] ra\iune fiziologic[este o durere u=oar[la t`mpla dreapt[.

De ast[dat[el se duse]nt`i acas[. Alexandru dormea hor[ind]n patul lui.

— M[i Alexandre, scoal[-te, zise el.

Alexandru se scul[speriat =i dibui prin]ntuneric dup[un chibrit.

— Ce cau\i chibrit, nu vezi destul de bine?

— Ba v[d, dar trebuie s[-mi \in m`na la ochi.

Pe Ioan]l trecu atunci un fior de bucurie. El =tia prin inspira\ie c[, dac[va =opti acum trei cuvinte magice, pe care le =tia cine =tie de unde, Alexandru are [s[ ] devie ca el.

— }i ghicesc g`ndul, zise Alexandru, dar te=n=eli. }n soare trebuie s[ m[ uit, cu m`na la ochi, pentru ca tu s[m[po\i face...

Cel din urm[cuv`nt Ioan nu-l auzi, c[ci glasul iubitei lui]l chema. Ea sosise c-o tr[sur[la scar[.

— Hai la bal, hai la bal, zise ea, toat[seara am s[g`ndesc numai la tine.

El se sui al[turi cu ea,]i cuprinse str`ns talia =i v[zu c[ ea pl`nge.

— De ce pl`ngi, Anna?]ntreab[el.

— Doamne, m[mir cum mai]ntrebi, s[rmanul meu amic. Tu nu =tii c[eu am aflat?

— Ce-ai aflat?

— +ut! s[n=auz[nimeni, c[ci nimeni nu =tie.

El intr[ ]n sala de bal. C`ntece, vuiet, dan\... dar mai ciudat i se p[rea c[ orice femeie ]i z`mbea, ba-l lovea peste obraz cu evantaiul, chiar fetele cele mai ru=inoase nu se jenau deloc de el. Dac[una

ajunsesse p`n[a-l ruga s[-i]ncheie cal\aveta, =i cu toate acestea, de=i era cea mai vesel[, era]ns[foarte de treab[.

C`nd muzica re]ncepu, el o acompanie cu glasul, mai ]nt`i]ncet, apoi tot mai tare. Lumea era r[pit[, d[n\uitorii de vals zburau r[pi\i =i fermeca\i, muzican\ii]=i m`nuiiau c-o demonic[ m[iestrie instrumentele, iar el c`nta, c`nta c`nd]ncet, c`nd tare, ca un glas de v`nt trec`nd prin arfa lui Eol.

+i cu toate acestea nimeni nu b[ga de seam[c[el c`nta. Din contra, toat[lumea se uita la un violonist be\iv =i ofticos, a c[rui [vioar[] s-auzea]ntr-adev[r ca un melodios \ipet de durere care inspira =i celelalte instrumente.

AUR, M{ RIRE +I AMOR

Se f[cea cam în anul 1840 =i c`iva, în Ia=i. Ne trezim în una din cele mai frumoase seri de iarn[. Rece dar luminoas[, ca o cugetare cereasc[ în mijlocul unei g`ndiri senine se ridic[luna palid[=i argintoas[ca m[rg[ritarul pe bolta albastr[=i ad`nc[ a cerului Moldovei. Era o noapte italic[ amestecat[ cu frigul iernii, amestecul unei lumi v[ratece, pline de senin, cu intimele pl[ceri ale iernii, cu c[ldura focului potolit[, cu dulcea\`a vis[toarei g`ndiri. Afar[era o var[rece — în case oamenii =tiu s[-i fac[o iarn[cald[.

Pe stradele în zadar luminate ale capitalei fl[c[rile din fanarele cu undelemn î=i întindeau limbile avare în aerul rece, trec[torii umblau iute pe stradele pavate cu trunchi de stejar, luna se r[sfr`ngea clar[ =i argintie pe murii nal\`i =i albi a[i] caselor, arunc`nd pe ele umbrele urie=e =i ridicole ale trec[torilor. Numai din c`nd în c`nd se auzea zgomotul unei tr[suri, glasul unui om cu chef, =uierul trist al unui om pe g`nduri.

În catul de jos a[l] unei case mari se adunase o societate aleas[, pentru joc de c[r\i, societate compus[din membrii unor familii din cele mai cu influen\[, din mai mul\`i consuli str[ini care=if[cuse principala ocupa\`iune a vie\`ii lor în jocul de hazard, al c[rui cult at`t de stric[cios l-au introdus la noi cu deosebire risipitoarea ofi\`erime ruseasc[. Pere\`ii salonului, altfel albi, erau acoperi\`i cu covoare lucrate de scor\`ari din \`ar[, un ram de meserie care-a-nceput a se pierde cu totul. Marginile acestor covoare sau scoar\`e erau cuadrate ro=ii =i verzi, iar în mijloc, \`esut în l`n[, c`te-un idil întreg. Colo o fat[ d[ iarb[ verde un[ei] capre, dincolo doi copii îmbr[ca\`i ca-n pove=tile dramatizate =i care, prin pozi\`iunile lor, par a afecta reciproce inten\`iuni subversive. Sc`ndurile de pe jos erau ceruite deschis, cam în coloa-re a[lm`iei, în opozi\`iune cu ceruiala întunecat[ ce se-ntrebuin\`eaz[.

Dar[auroasa lor netezime se vedea numai p-ici, pe coala, c[ci podelele erau acoperite cu scoar\le trainice de l`n[ în patrate, ce reprezentau în piezi=urile lor toate colorile simple. Pe jil\uri cu sprijoane nalte, boltite =i negre, a[l] c[ror scaun [era]-mbr[cat cu l`n[verde, =edeau risipit[societatea, [la] acele ingenioase mese, care în starea lor normal[reprezenteaz[un dreptunghi de lemn de nuc lustruit, dar cari cu orice ocazie se puteau desface =i întoarce astfel înc` t reprezentau un patrat îndoit, a=a de mare ca dreptunghiul, îmbr[cat în postav verde. N-am nevoie s[ adaog c[-n s[ltare g[seai ori=ic`nd c[r\i =i crid[.

Am vrea s[-i d[m a în\elege cititorului cum c[acesta nu era un salon principal de parad[, c[ci într-acelea l-ar fi uimit luxul sau mai bine zis acea barbar[superfluen\ de mobile scumpe aduse din str[in[tate, ci o odaie mare destinat[pl[cerilor intime a b[utului de ceai, a jocului de c[r\i =i a limbu\iei r[ut[cioase asupra tuturor înt`mpl[rilor, altfel at` t de corupte de pe vremea aceea. +aceste lucruri se povesteau în rom`ne=te, c[ci sunt lucruri care nu se pot spune dec` t în rom`ne=te. Limbajul era parte acela al cucoanei Chiri\ei, parte acela a filozofiei lui Gane — dac[cunoa=te cineva filozofia lui Gane.

Samovarele nalte de alam[galben[fierbeau pe mese =i ce=tile de ceai împ[r\ite d[deau min\ii =i vorbirii acea voluptate caracteristic[pe care o d[numai sara de iarn[unit[cu pl[cerile ei.

+ez`nd, al[turi, pe un divan turcesc, l`ng-o mas[lunguia\ înc[rcat[cu ce=ti, =edeau mai mul\i oameni b[tr`ni, jena\i v[dit de costumele moderne ce purtau, =i un arhimandrit cu barba sur[=i cu fa\la destul de vesel[le povestea lucruri, pe care un arhimandrit n-ar trebui s[le =tie. Mai mul\i ofi\eri tineri, din acea clic[de adiotan\i domne=ti =i de oameni f[r] nici o treab[c[rorora domnul le d[dea, dup[na=tere, un rang în armat[=i pe care ei le solicitau pentru ca s[poat[avea dreptul de a purta o uniform[bine t[iat[=i înc[rcat[cu fir ca s[se mi=te astfel cu mult succes împrejurul damelor, a c[ror imagina\iune r[m[sese [aprin[s*] de c`nd plecase o=tirea ruseasc[. Damele erau frumoase, îmbr[cate dup[moda cea nou[(din Paris, se-n\elege) =i, ce e mai mult, cleveau cu mult spirit.

Din acest soi de oameni s-a recrutat apoi în urm[acel contingent de a=a-numi\i oameni mari ai Rom`niei a c[ror cel mai mic defect era acela c[ nu =tiau carte. Ace=tia apoi au încurcat lumea amar de vreme, vr`nd ca s[-i rec`=tigate valoarea unei vie\i pierdute-n c[r\i. Nu cread[ cineva c[ vorbesc din ur[ sau din predilec\iune pentru cele trecute. Nici prin minte nu-mi trece. Ur`t sau iubit, oricare obiect sau rela\iune care e capabil de-a st`rni unul din aceste dou[afecte în sufletul nostru este în sine considerabil. Pe sec[turi îns[nu se sup[r[omul cuminte, pentru c[n-are pe ce =i la ce. Te mir[numai cum s-au putut na=te asemenea minuni.

Erau în sal[mai mul\i consuli care, în\eleg`nd greutatea misiunii ce o pretindeau *diplomatic*], nu=-i c[utau defel de treab[=i o l[sau pe deplin pe sama subalternilor, ca necompatibil[cu rangul lor. Cel mai cu haz din ei î-i adusesse cu el tot personalul cancelariei lui. Acest domn nu dormise vo trei nop\i =i era cam somnoros, =i nici cred c[altceva l-ar fi putut opri de-a [se] p[r[si acestei plec[ri naturale dec`t stosul.

În mijlocul acelei veselii elegante, în fond îns[lipsite de cultur[adev[rat], priveau ca ni=te umbre tablourile din pere\i, pe care am uitat a le aminti. Erau litografiile institutului *Albinei rom`ne-ti*, bini=or executate, unele copii de pe tablourile maestrilor str[ini, altele originale. A=a, capul lul Crist în cunun[ de spini de Guido Reni, Belizar, generalul lui Justinian, duc`nd în bra\e pe c[l]uzul s[u mu=cat de =arpe, Arhanghelul Gabriel =i, în dreptunghi, ambasadorii Constantinopolei aduc`nd coroana =i mantia regale lui Alexandru cel Bun, Dochia =i Traian, într-un col\ portretul litografic al Domnului \[rii, Mihail Grigore Sturza, =i într-alt col\, într-un cadru aurit, lucrat în ulei, bustul în m[rime natural[a Mitropolitului Moldovei =i a[l] Sucevei, Kyrio Kyr Veniamin Kostaki, cu rasa neagr[peste potcap, cu barba lung[=i alb[, pe piept ordinul s`nței Ana în briliante. Fa\ă era bine lucrat[, dar rasa c[lug[reasc[ acoperea cu des[v`r=ire conturile corpului, numai m`inile foarte fine =i mici p[reau mai mult de dam[ dec`t de prelat.

Dar s[ne g`ndim la oamenii înfunda\i în dosul perdelelor. În fiecare societate se g[tesc oameni ce se izoleaz[, sili\i de natura lor proprie sau de vro preocupă\iune, =i nu iau dec`t o parte foarte pa-

siv[la decursul petrecerii =i instinctiv îi vezi ascunz`ndu-se or[i] în dosul unei perdele, cam în semiîntuneric, or[i] la gura unui c[ min dep[rtat, or[i] se uit[ pe fereast[, =i stau astfel p`n[ce nu-i scoate m`na vreunui roman\ier indiscret, c[ci ace=ti neferici\i sunt în genere mai interesan\i pentru to\i indiscre\ii dec`t cei ce se pierd în complexul flec[ririi =i a[l] petrecerii.

Al[turi cu c[minul, lungindu=ci picioarele în curmezi=ul oblonului, =ede a un b[tr`n cu fa\ a prietenoas[ =i senin[. El era ras =i r[d[cinile albe ale b[rbii îi pudruia fa\ a. P[rul alb de la t`mple =i de la ceaf[era piept[nat în sus, poate cu prea mult[îngrijire, spre a acoperi fruntea ple=uv[=i nalt[, ochii mari, suri, cu des[v`r=ire limpezi, se uitau cu o cumin\enie bonom[în norii ciubucului din care fuma, nasul avea o t[ietur[corect[=i gura era desemnat[cu o ironic[fine\ e. O femeie nu — dar o fat[s-ar mai fi putut înamora în el. Dac[fusese vreodat[pasiune în sufletul acesta =i îndoial[, ele f[cuse loc unei lini=ti curate =i b[tr`ne=ti =i privea c-un fel de superioritate bonom[ la r[t[cirile unei tinerimi n[t`nge =i preten\ioase. El privea cu mult[aten\ie la joc, asculta clevetirile damelor =i gogom[niile b[rba\ilor — corija frazele =i da înv[\[turi cu mult[fine\ e =i rezerv[, îns[at`t de clare, înc`t ele totdeauna erau ascultate. Oric`nd petrecerea ar fi stat pe loc, îndat[ =tia s[-i dea o direc\iune at`t de grat[=i fertil[înc`t ea reintra în r`z[torul ei curent. Era un gurmand al conversa\iunii.

Rezemat cu cotul de un pian, av`nd pe genunchi ni=te carte =i r[sfoindu-le poate cu aten\iune, vedem un om t`n[r, care îns[p[rea îmb[tr`nit devreme. Era îns[ o-mb[tr`nire nu dintr-un trai prea repede, prin o consum\iune prea repede a puterii fire=ti. Avea aspectul unui om tare, cel pu\in suflete=te tare. De=i n-a fi avut mai mult de 25 de ani, totu=i p[rea a fi peste treizeci =i cinci. El era uscat =i sub\ire, de o statur[de mijloc. Ras, cu o frunte ce se pierdea acut[în col\urile laterale, încadrat[de un p[r ro=u-închis, aspru =i amestecat des cu fire detot albe, ce contrastau cu nuan\ a întunecat[a p[rului. Nasul era uscat =i buzele foarte sub\iri; ochii erau suri, mari =i de-o asprime extraordinar[. Nim[nui nu i-ar fi venit în minte s[zic[c[-i frumos, dar vigoarea deosebit[, aspr[care respira din toate mi=c[rile sale îi d[deau

acea atragere pe care-o exercit[f[r[s-o vrea sau s-o =tie toate naturile tari. Afar[de aceea era foarte cult, umblase =i citise mult =i era un muzicant excelent. Prin pielea m`inilor sale uscate vedeai to`i mu=chii =i toate vinele. Ele erau tari de p[reau de o`el. Avea un glas ad`nc, cam aspru, dar pl[cut în rara lui precizie. R`sul lui era îns[sup[r[tor.

Înfundat dup[o perdea grea de m[taș[verde =i uit`ndu-se pe fe-reast[ în noaptea clar[, =eeda un t`n[r cam de 18 ani. El î=i reze-mase b[rbia plin[de cot =i se uita, neparticip`nd defel la petrecere, ocupat se vede cu sine însu=i =i cu visele sale. Fruntea lui nalt[, alb[, foarte neted[ =i rond[ se pierdea sub p[rul lung, moale =i negru str[-lucit, care era umflat în vîe naturale mari, care înmul`eau str[lucirea p[rului. Fa\ a lui era v`n[t[ de alb[ =i, fiindc[ r[sese fulgii de barb[ neagr[ ce începuse a umplea p[r]ile în josul urechii, el p[rea pudrat cu brum[ de pe struguri; nasul era corect =i plin, p[rea t[iat în mar-mur[, ochii mari sub ni-te spr`ncene arcate cu m[iestrie erau întu-neco=i, dar de o culoare nedescriptibil[. P[reau negri, dar, privind bine sub lungile lor gene, ai fi g[sit c[sunt de un albastru întunecos, de-monic, asemenea unui smarald topit noaptea. Poate c[, neumbri\i de gene at`t de lungi =i at`t de dese, n-ar fi p[rut at`t de întuneco=i, poate c[lumina, neoprit[de acea m[tase brun[, ar fi limpezit noaptea voluptoas[a acelor ochi. Aveau alb[strimea transparent[a strugurului negru. Dac[a cunoscut cineva ochi frumo=i, la a c[ror vedere se cu-tremur[orice fibr[, pe care i-ai privi cu o intensiv[=i, ca s[zic, dure-roas[pl[cere, atunci erau ai lui. Era îmbr[cat într-un surtuc de postav albastru deschis, cu talie lung[, pantaloni negri =i jilet[c de catifea neagr[cu pui verzi de m[taș[. Botinele de lac cuprindeau str[lucit =i cu fidelitate formele unui picior mai mult mic. P[rul lui str[lucit, c[z`nd pe umeri bine f[cu\i, contrasta cu albastrul postavului.

Expresiunea fe\ii lui era trist[, dar nu dureroas[. Cel pu`in umerii obrazului, cam ie=i\i, ar[tau c[ rotunzimea lui sl[bise =i f[cuse loc acelei umbre dulci =i interesante în mijlocul obrazilor care le =ade at`t de bine oamenilor tineri — umbra sentimentalit[\ii. Aceast[umbr[, semnul setei de iubire, este la am`ndou[sexele irezistibil[. În vreme ce damele se uitau foarte des, ca-n treac[t, dar cu mult[inten\iune

la t`n[rul nostru — =i nu era discre\u0219iunea ce le oprea de-a-l atrage \u0219n mijlocul lor, ci refuzul cu care le-ar fi r[spuns, el se uita pe fereasta care d[dea \u0219n gr[din]. Cerul se acoperise cu nouri albi, luna \u0219vine\u0219e =i fugea cufund`ndu-se \u0219n ei =i \u0219ncepuse a ninge. Copacii, a c[ror crengi \u0219nc[rcate se strecurau negre prin tufele de z[pad[, =i v`ntul trecea ascu\u0219it pin cr[p[ururile ferestrei =i mi=ca porti\u0219a din gr[din[, care sc`r-\`ia monoton =i ascu\u0219it \u0219n ``\`nele de fier. El era \u0219ntr-o dispozi\u0219iune lene=[ =i c[lduroas[ pe care-ar fi dat [mult] ca D-zeu s-o eternizeze. \u0219i p[rea c[-i singur =i visurile treceau c-o limpezime rar[ \u0219naintea ochilor min\u0219ii sale, era un fel de lips[ de pasiune, un sim\u0219[m`nt nemi=cat, pe care naturi extreme \u0219n afectele lor o doresc at`t de mult. I-ar fi fost ur`t dac[ur`tul n-ar fi fost at`t de dulce, un ur`t ca mirosul florilor de m[r care cad scuturate de v`nt, ur`tul melancolic ce na=te \u0219n om dup[ ce a citit un idil sau o poezie lini=tit[, intuitiv[, cu bucurii =i nefericiri modeste; \u0219n asemenea momente omul t`n[r simte intr`nd \u0219n el lini=tea b[tr`ne\u0219ii =i mai c[-\u0219i vine s[te apuci de lucrul cel mai pl[cut, de acela de-a-\u0219i recapitula via\u0219a scurt[or[i] lung[, cu durerile =i bucuriile trecute, care am`ndou[ sunt pentru inima ome=neasc[ de o iernatec[ voluptate. +i, \u0219n fiecare din aceste tablouri, \u0219\u0219i vezi capul, ici t`n[r, colo matur, colo b[tr`n, mai mul\u0219i oameni =i totu=i unul =i-acela=i. Dar el nu vedea numai capul lui, ci \u0219nc[ unul, acela al unei copile. Doi ochi mari c[prii se uitau cu timida =i ru=inoasa lor bl`nde\u0219e la el =i g`tul ei alb p[rea c[ se=ntoarce spre a=i ascunde fa\u0219a plin[ de amor. El sur`se f[r[voie la aceast[reamintire.

\u0219n acest moment se anun\u0219[consulul rus, societatea r[mase \u0219ncremenit[\u0219n acea dispozi\u0219iune respectuoas[, care o inspir[a=teptarea unui personagiu \u0219semnat, u=a se deschise \u0219n am`ndou[l[turile =i domnul Consul intr[\u0219nc[rcat cu toat[splendoarea decora\u0219iunilor sale. Doamna de cas[\u0219l primi. El se=ndrept[spre juc[tori.

— M[rog nu v[jena\u0219i, zise fran\u0219uze=te, =i=ncepu apoi a fericii damele cu complimentele sale =i pe cavaleri cu poantata sa conversa\u0219iune, care pe vremea aceea devenise o mod[. Omul r[mas nemi=cat \u0219n tot intervalul acesta era numai Iorgu.

De momentul acesta se folosi o dam[t`n[r[, cu p[rul negru, dar

nu des, piept[nat cu mult[cochet[rie pe t`mple, cu ochi ca doi diaman\i negri, care se ro=ise ca focul de mult[ vorb[ =i r`s. Ea era în rochie de m[tas[neagr[, cu o talie admirabil[. Ea se apropie de Iorgu =i-l lovi peste um[r cu evantaiul de lemn de roz[.

— Ur`tule, zise ea c-un sur`s gentil, ce =ezi singur?

— O, doamn[... zise el ro=indu-se =i l[s`nd s[cad[peste ochi acea perdea care-i f[cea =i mai periculo=i de cum erau.

Ea=i puse m`na alb[pe um[rul lui.

— Nu sunt cu prejudi\ii, zise,]mi placi foarte mult.

— O =tiu, doamn[.]

— O =tii? ei?... =i?...

— +i... nu sunt capabil s[te]n=el, doamn[, zise el]ntorc`ndu-=i pe jum[tate capul.

— +i de ce... s[n-o po\i fi?

— Pentru c[... pentru c[nu te iubesc. |i-o jur c[nu-mi e=ti indiferent[... zise el, uit`ndu-se la ea.

Ea se uit[ ]ntr-ai lui, de g`ndeai c[i se topesc...

— ...dar, doamn[, nu te iubesc, nu pot.

— Vã s[zic[ ]i sunt chiar nesuferit[.

— Deloc... dar iubesc. De n-a= iubi pe altcineva, desigur c[te-a= iubi pe d-ta, c[ci e=ti at`t de frumoas[— =i afar[de aceea]i semeni ei, pu\in, dar totu=i...

— Dar nu-i de trebuin\ ca s[m[iube=ti pentru ca s[-mi iube=ti disperarea mea, zise ea. Vin oriunde aud c[e=ti, numai ca s[te v[d.

El se uita la ea =i-ncepu s[r`d[, dar f[r[r[utate.]i p[rea a=a de ciudat ca o femeie s[-i pretind[ ]n acest mod iubirea.

— +i]i-o repet dar, adaoase, e=ti cea mai gra\ioas[femeie din lume =i nici]i po\i]nchipui cum]mi e de simpatic[toat[ar[tarea d-tale, =i chiar de-a= sim\i aplec[ri care s[-mi nesfin\easc[amorul meu, am o voin\ tare. Doamn[, te iubesc =i nu te iubesc, te ador =i nu te ador. }nchipuie=te-\i c[ne-am iubit odat[, c[acea iubire s-a stins =i c[ ]n locu-i a r[mas amici\ia. Crede-m[c[m-a= arunca]n foc pentru d-ta, c[de c`te ori te v[d mi s-aprind creierii =i nebunesc ca, un copil, dar inima... inima... ce vrei s[-i fac, doamn[, ca s[tac[...

[P{ RINTELE ERMOLACHIE CHIS{ LI | {]

P[rintele era cam nalt de boiul [lui], nu-i vorb[, dar i se =edea, ca pop[vezi Doamne. Trecea st`njenul =i mai bine, umbla \ap[n, din care cauz[ reaua omenire îi pusese numele: popa Melesteu. Avea p[rul =i barba ro=ie =i ar[ta mai mult a t[lhar dec`t a pop[, dar ce are a face? Cele mai [mari] merite ale p[rintelui erau c[se deprinsese a fi prost =i be\iv. Tat[-s[u fusese porcar la sat =i, fiindc[b[ietul lui era lene=, r[u =i t`rziu la minte, a g[sit c[-i bun de pop[. Apoi pe l`ng[toate astea îl mai chema =i Ermolachie Chis[li\]. Evangheliile le =tia pe de rost, unde nu =tia ce s[zic[, zicea Doamne miluie=te! or[i] pune pe palamar s[zic-un *Tat[l nostru*, iar el îl secunda cu gagagaga! C`nd popa se-ncurca r[u =i oamenii se-ntreba[u]: “Ci Doamne! oare ce-i fi zic`nd”, palamarul r[spundea categoric: “T[ce\i, m[, nu vede\i c[p[rintele c`nt[ grece=te?”. Asta impunea. — Foarte frumos îi =edea potcapul p[rintelui Ermolachie, cam pe ceaf[, pentru c[ era larg, da-i =edea, nu glum[. G`ndeai c[-i un rus cu coad[. C`nd citea, potcapu-i c[dea peste ochi =i popa suduia ur`t. În biseric[, ne-n biseric[, pu\in îi p[sa... “D[![nu c[dea!... potcapul dracului!”.

Cu totulul deosebit în felul s[u, om cu duh =i cu mult[cuno=tin\ de ale lumii, era dasc[lul Pintilie Buchilat. El era foarte moqué* p[e] pop[pentru c[-l suduia-n biseric[a=a cum nu se cuvine nici în cr`=m[, afar[ de aceea el zicea c[ popa nu =tie carte. +i popa, aceea=i vorb[ despre el — =i am`ndoi aveau drept. E drept c[, pe l`ng[ p[rintele, ce s-atinge de-ale trupului dasc[lul nu era nimic[. Pune-\i pe genunchi o p[l[rie =i vezi pe dasc[lul aievea. Dar de-nv\at, apoi s[ te pazeasc[ Dumnezeu. P`n-a nu sloveni vorba n-o citea, m[car s[-i tai. Unde nu putea des[c]urca, apoi încurca de-i mergeau petecele. C`teodat[Buchilat gre=ea la glasuri.

— Buchilat! striga popa din altar.

— Aud, p[rinte.

— Prochimen glas al =aptelea, [...]

— Eei! p[rinte! Apoi bine, se cade s[mi te spurci în obrazul meu!
Apoi z[u nu se cade!

— Taci, c[te rup, zicea p[rintele cu o apostoliceasc[lini=te.

Iar[postul onorific de palamar îl ocupa onorabilul domn Nicodim Parpalac. B[iet cu mult[ambiție, fecior de pop[, cam prostu\, nu-i vorb[, da-îi =tia *Crezul* pe de rost de, de, de... nu altceva. Altfel tr[gea clopotele tot într-o dung[, de g`ndeai c[ arde satu, or[i] c[ s-o aprins p[durea, =i c[p[tase =i b[taie de la oameni pentru scandalul ce-l f[cea... s-ar fi =i l[sat bucuros de palamarie, da de colaci nu. În tain[ o putem comunica c[-i pl[cea =i coliva; s[-l fi v[zut pe m`ndrul Nicodim umbl`nd pe la prohoade =i pe la pomene cu *Basaltirea* or[i] cu *Vanghelia* (a=a-i zicea el) dup[ p[rinte =i lu`nd acel aer de seriozitate =i m`ndrie care-i =edeae at`t de bine, mai ales c`nd era cu ciubote lungi. Era un spectacol de invidiat.

Dar ceea ce f[cea ca p[rintele s[fie idolul p[durarului, mo= Iftimie Fedele=, era glasul s[u, ca =i care nu se mai pomene=te — de fereasc[Dumnezeu. Asta era =i ideea v[carului din sat =i ace=ti doi oameni g[sise într-adev[r un punct în care cuget[rile [lor], de altmintrelea eterogene, s[fie acelea=i.

— Hiu, m[, da groaznic mai url[popa nostru, îl aud tocma-n p[dure.

— Ie, r[spundea cu s`nge rece v[carul. La o utrenie i s-a =i-n-t`mplat popii o =otie cu glasul lui cel groaznic, ca =i care nu i s-a mai înt`mplat altui pop[ pe lume. El era-n altar. Lum`n[ri sub`iri =i încovrigate de cear[ galben[ ardeau cu mucuri mari l`ng[icoane =i ceara curgea topit[pe podele. Buchilat, forn[it, încurca-ntr-o carte, [cu] ochelari pe nas, neb[g`nd de sam[ c[ i s-aprinsese o m`nec[de la anterior. Pu\ea a ars, dar el g`ndea c[ miroase a t[m`ie. Nicodim, cu l[cata de la biseric[-n m`n[, adormise într-o stran[ =i c`nta prin somn *Doamne miluie=te!* C`nd tres[rea pe trezite, începea mai tare,

c`nd adormea zicea tot mai încet. În fund, l`ng[pridvor, erau mai mulți oameni din curtea boiereasc[care vorbeau încet între ei mai una, mai alta.

Popa morm[ia încet în altar f[r[s[se uite m[car pe carte. Cine avea s[priceap[[?]. Deodat[-ncepu mai tare:

— Gaga gagaga?

— Beh! s-auzi pe fereasta bisericii.

— Iac[dracul, m[! zic oamenii-n fundul bisericii =o tulesc la fug[.

Nicodim, cum deschide ochii, miroase putoarea din antierul lui Buchilat, g`nde-te c[s-a aprins biserica, url[groaznic =i fuge.

Buchilat d[peste sfe=nic, îl r[stoarn[... Întuneric. — B[h! pe fereast[, Nicodim url[, Buchilat simte cum îl frige cineva de m`n[=o rupe de fug[.

Popa-i ia prin întuneric cojo[c]ul =i-l încal\ de spaim[. N-are vreme s[bage de sam[, ia poalele cojocului în cap =i n[v]lesc spre u=[. — În fereast[: B[h! C`nd d[s[ias[pe u=[, Nicodim zice:

— Uite-l m[, uite-l, repede u=a-napoi =o închide cu l[cata.

— În fereast[: Beh!

Popa scutura de u=[, oamenii \ineau v`rtos, ca s[nu lese pe dracul s[fug[...

— Vezi, m[! Tr[sni-l-ar crucea lui Dumnezeu, Necurat, cum mi-o fript m`neca, zice cu spaim[Buchilat.

— D-apoi cum pu`ea în biseric[ , zice Nicodim, g`ndeai c-o dat cineva foc [la] biseric[.

— Necuratul! Putoarea iadului!

— Chiu! popa-n biseric[.

— |ine\i, m[, nu l[sa\i u=a. În fereasta bisericii: Beh!

— Pintilie! mergi de trage clopotul, eu alerg la cr`=m[s[chem oameni!

— Aduce\i p[cur[, m[, s[d[m foc bisericii.

— Chiu! popa-n biseric[.

O, muz[! înva\[-m[s[c`nt tragicul acestei scene, vede\i-l pe micul Buchilat s[rind s[ ajung[ funia de la clopot =i tr[g`ndu-l tot în

s[rituri, vede\i pe boarul alarm`nd satul =i trezindu-l cu toaca, ca la m[n[stire. Popa urla în biseric[de c[dea tencuiala de pe pere\i.

+i cine, o, muz[, nume=te numele acele ilustre a acelora care, pen-
tru ca s[deie foc bisericii, se adunase în \intirim[?] }nainte merge cu
o pr[jin[lung[viteazul Mitru\{ Buruian[. Lui îi urmeaz[, cu parii,
stra=nicii =i în\elep\ii Ftoma lui Culbeci =i m[rinimosul Toader Zur-
gal[u. +i pe cine mai z[re=te ochiul meu în str[lucitele =iruri? Oare
nu-i acela teribilul D[mian Cu=m[lung[? +i oare cine te întrece în
fapte str[lucite pre tine, de berbeci adun[torule Curc[? +i v-am v[zut
=i pe voi pe calea m[ririi, pre tine, între to\i iste\ii mai cu cap V[s[lie
Cotcodac, =i pe tine, Neagule a lui +olomon.

Iar[asemenea unui chip nepieritor prin chipuri omene=ti =i
trec[toare, asemenea unui c`rna\iu f[cut cu ging[=ie între cartabo=ii
cei mari, str[luce=te un t`n[r viteaz în întunecata mul\ime. T`n[r plin
de speran[, el salut[cu entuziasm pericolul =i fericita* victorie. El a
num[rat abia dou[sprezece roze =i în conformitate neglijetul s[u îi
st[foarte frumos. Ciubotele lungi =i largi ale t[te-ne-s[u îi d[deau un
aspect eroic =i plin de demnitate, jocul sp`nzura p`n[-n p[m`nt =i
c[ciula sem[na c-un stog de f`n pe un cap de curcan. Dar oare la ce
s[tr[d[m dulcele s[u nume? Cine nu-l ghice=te — oare istoria nu-l
va însemna pe paginile sale, dac[n-a avea alt[treab[de f[cut?...
A=adar pourquoi?

— A! Zi! tu, zavistnicule, ai tras clopotul ca s[vie oamenii s[m[
bat[! Ei, stai, m[ri, las' c[\i-oi da eu. Poc! +i zi, eu îs dracu, ai?!...
D[-i!... Ei las' c[\i-oi da eu \ie pe dracu. Poc!

Bietul Buchilat în\epene=te sub loviturile popii, s-ar fi f[cut cov-
rig, da n-avea de unde, prea era scurt, numa' sc[dea* ca un dop de
plut[. Popa l-ar fi rupt buc[\i dac-ar fi avut ce rupe, dar a=a... unde
lovea i se p[rea c[nu d[-n nimica, a=a de ne'nsemnat era s[rmanul
dasc[l.

Am mai putea scrie un capitol [cu] subtitlul: *Cum p[rintele Er-
molachie a crezut a face îndestul onorii **, spre a releva fel =i form[în
care acest venerabil om a-ncercat a bate tot satul pentru necinstea

f[cut[, f[r[ca satul s-o simt[. Mai înt`i g`ndea s[citeasc[molitve =i s[cheme urgia dumnezeiasc[asupra satului. Dar i-a venit în minte de devreme c[Domnul ar prefera s[-=i caute de treab[dec`t s[-l asculte pe p[rintele. Despre neeficacitatea duio=iilor sale religioase era convins. Apoi chiar s[se fi pus p[rintele Ermolachie pe aceea ca s[citeasc[blestemele sf. Vasile, oare-ar fi putut[?]. El nu =tia s-o citeasc[.

Versurile p[rintelui Ermolachie:

LA UN PARPAGAI

Pas[re cu m`ndre glasuri
Nu e-ti tu de-a noastre nasuri.
Ci de nasuri boiere=ti,
Parpagai, te potrive=ti.

C[ci la preo\esc[cas[
Nici tu pop[, nici tu mas[,
+-apoi eu nu-mi dau malaiul
S[-l m[n`nce parpagaiul.

Dedesupt, drept noti\:

Aceste stihuri, dup[cum le-am
izvodit eu, Ermolapie Pis[li\[,
ierei, se c`nt[pe glas vosmai.

[LA CURTEA CUCONULUI VASILE CREANG{]

Pe c`nd \ara de jos a Moldovei e sem[nat[ numai de coline care, arate prim[vara, par, cu brazdele lor r[sturnate ]n soare, ni=te mu=noaie mari =i negre, ]n \ara de sus colinele devin dealuri =i v[ile — r`pe. Cei dint`i ]nal\ coaste albe =i neroditoare de lut, pin r`pile ad`nci cresc ierburi mari =i nep[scute, pietre grun\uroase dar f[r[ consisten\ se v[d cl[dite ca pere\i ]n huma cenu=ie =i umed[ =i prin ad`ncituri de b[l\i =i p`raie lene=e se a=eaz[ pe grunzurii p[m`ntului o salitr[alb[=i str[lucitoare ca bruma. Spata dealurilor e adesea]ntins[, =eas[ca palma =i de o productivitate mare =i regulat[, de aceea adev[ratul gr`nar al Moldovei r[m`ne \ara de sus. }n v[i =i deasupra r`pilor neroditoare stau risipite satele, pe planul dealurilor, ar[tura. O deosebire de la aceast[ regul[ face ]ns[ valea Siretului =i a Sucevei care, prin perspectiva sa frumoas[, prin m`ndra dep[rtare a dumbr[vilor sale =i prin acea]ntinsoare molatec[=i str[lucit[sub o bolt[ce pare merit[a fi etern albastr[, pare un rai p[m`ntesc.

Pe valea Siretului,]ntins[sub arcurile de safir ale cerului, ale c[ror fluvii de aer tremurau de c[lidura soarelui de var[, stau risipite, cu]ntunecata lor umbr[, p[duri =i dumbr[vi, dosind pintre ele sate]ntinse,]ncunjugate cu =an\, a c[ror c[su'e mici =i acoperite cu paie =i stof dogorit par ca ni=te stupi scunzi, =i din fumul ce le umple atmosfera biserica=ri ridic[turnul ei boltit =i rotund, acoperit cu tinichea alb[care str[luce=te frumos]n soare, ca o argintoas[g`ndire, din mijlocul satelor cufundate]n t[cere =i a verzii =i-ntunecatei lumi a p[durilor.

Siretul,]n v[ratica sa lene, e oprit adesea]n drumul s[u de iazuri mari,]ncunjugate cu papur[ce=ri]nal\ ciucal[ii cop\i]n soare, cu

stuf, cu m[turile mohor`te ca blana de urs =i r[goz verde. Pe malurile iazurilor jur ]mprejur m[treava de un verde t`n[r str[luce=te ca m[tasa, iar]n mijloc ochiul verde cel clar al apei pare negru, reflect`nd]n el umbra lumii ce-l]nconjur[.

Pe c`te-un plan mai ridicat se v[d cur`i v[ruite cu]ngrijire, cu ar[tarea pl[cut[=i lini=tit[. Fere=tile dreptunghie str[lucesc]n soare,]n cerdacul nalt duc sc[ri curate,]n fa`a cur`ii se=ntinde o ograda[mare]n semicerc,]ncunjurat[cu z[plaz =indilit, umbrat de plopi, salc`mi sau nuci. ]n dreapta cur`ii, care se nume=te "sus", sunt]n genere grajduri =i hambare,]n st`nga — acarete pentru buc[t[rie =i servitori, numit[ "jos", iar din dosul cur`ii se]ntinde=n patrat, cu =an[, pom[tul, flor[riile, via =i prisaca.

Aceasta este ar[tarea stereotip[a satelor =i cur`ilor, f[r[ privire la modifica`iunile]nt`mpl[toare care individualizeaz[pe fiecare din ele.

Caracterul vie`ii de sat este lini=tea =i t[cerea. Ziua, oamenii fiind la lucru, numai copiii se joac[ cu colul drumului, babele detot b[tr`ne =ed torc`nd la umbr[ pe prisp[ =i mo=negii aduna`i la cr`=m[ ]=i petrec restul vie`ii lor b`nd =i povestind. Abia sara, c`nd satul devine centrul vie`ii p[m`ntului ce-l]nconjur[, se]ncepe acea duioas[armonie c`mpeneasc[, idilic[ =i ]mp[ciuitoare. Stelele izvor[sc umede =i aurite pe jumat`ul cel ad`nc =i albastru al cerului, buciumul s=aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor umple satul, carele vin cu boii osteni`i, sc`r`ind, din lanuri, oamenii vin cu coasele de-a um[r, vorbind tare]n t[cerea serii, talangele turmelor, apa f`nt`nilor, cum=penele sun[, scr`nciobul sc`r`ie=n v`nt, c`inii]ncep a l[tra =i prin armonia amestecat[s=aude plin =i languros sunetul clopotului, care umple inima cu pace.

]ntr-un asemenea sat st[tea pe deal curtea b[tr`nului Oleanu. Ea avea forma descris[ mai sus. ]nfundat[ ]n cercul cur`ii,]ncunjurat[de pom[t, alb[=i invitatoare, ea avea un cerdac]nc[p[tor,]n care sta b[tr`nul sara, cu ciubucul ]n gur[ =i cu fesul pe ceaf[, uit`ndu=se melancolic la priveli=tea ce se]ntindea sub ochii lui.]n aceast[curte se n[scuse Iorgu.

S[ne familiariz[m cu casa]ntreag[ ]n simpla ei frumuse\ e =i cu copil[ria eroului nostru.

Cuconul Vasile Creang[era bogat =i om bun de suflet. Oamenii din satul lui =i din cele-nvecinate povesteau c[el are-n pivni\ polo-boace de irmilici =i dimerlii de galbeni, dar — lucru ce se-nt`mpl[ rar — nime nu-i b[nuia aceasta. Se-n\elege c[ poloboacele =i dimerliile erau crea\iuni ale fanteziei, ]ns[ ]ntr-o scatulc[ veche de fier ce era =rubuit[ de podelele unui ietac mic se adunase, din mo=i-str[mo=i, f[r[ avari\ie, dar cu economie, mul\i ochi de vulpe =i mul\i bani albi, ]nc` t rafturile ei n-ar fi fost pentru nimenea indiferente. Creang[era un b[tr`n bun =i prietenos, vesel =i glume\ la petreceri, ]ng[ duitor cu supu=ii lui =i, unde trebuia, ]=i punea =i el m`na ca s[mai u=ureze greul. El nu-nv[\ase multe-n via\ a lui, pe vremea aceea nici nu se cerea[u] multe, dar avea o-n\elepciune =i o iste\ie fireasc[care pre-|uiau mai mult dec` t preten\iosul semidoctism de azi.

Altfel vecinic la mo=ie, via\ a-l costa pu\in, de=i tr[ia ca un Vod[, c[ci, dac[cunoa=te cineva mai de-aproape via\ a din cur\ile boierilor mari, acela va trebui s[concead[c[ei =tiu a cristaliza]mprejurul lor un fel de curte, compus[din boierna=i s[r[cu\i care, slujind,]=i rec`=tigau pe-ncetul o avere din care s[poat[tr[i f[r[grij[, din rude sc[p[tate,]ns[pline de de=ert[ciune, care tr[iau pe sama v[rului avut, din refugia\i str[ini — poloni, unguri sau nem\i — care, mai la velni\[, mai la gospod[rie, mai]n cancelaria domeniilor, formau o clas[de amploia\i, din c[lug[ri, feciori de boieri, care]nconjurau m[n]stirea spre a tr[i bine pe mo=iile =i la cur\ile cunoscu\ilor lor, afar[de aceea, un popor de servitori, \igani =i str[ini, care "jos" tr[iau sf[dindu-se =i clevetindu-se la boieri unul pe altul. Capelmaistru cur\ii era]n genere vo cioar[b[tr`n[ =i istea\ care =tia c`ntece b[tr`ne=ti, doine, hore, c`ntece de lume, ba nici poetul nu lipsea, reprezentat adesea prin persoana vrunei scriitoare= or[i] dasc[l de copii iste\ care f[cea acrostihuri pentru doamna =i, la zile mari, fintosmosuri nimerite pentru l[utar. Astfel era =i ar[tarea cur\ii lui Creang[, la a c[rei componen\i caracteristici vom reveni mai t`rziu.

Femeia cuconului Vasile era cu mult mai t`n[r] dec`t el =i]nc[destul de frumoas[. Ea era o dam[nalt[=i foarte alb[la fa\[, avea ochi mari =i alba=tri, fa\va lung[rea\ =i plin[, nasul foarte corect, iar[gura ei ro=[purta totdeauna acel sur`s voluptos =i satisf[cut care-l au femeile frumoase =i f[r] de dorin\e. Fruntea ei, boltit[ sub un p[r castaniu ]mpletit cu mult[ m[iestrie =i unit dinapoia capul[ui] cu un pieptene de aur, m`nile dulci =i pline, cu degete lung[re\e, ea se primbla totdeauna g[tit[, c`nd prin gr[din[ c`nd prin od[i, f[r] a vorbi nici un cuv`nt. Umbla cu acea superb[ maiestate ]n s[lile nalte ale casei sale, ca acele regine din epopeile nordice care cu voin\va lor \in m[rirea casei =i a neamului. Ea era de o bl`nde\e rar[,]ns[niciodat[ ]ntr-at`ta ]nc`t s[nu r[m`ie m`ndr[=i niciodat[at`t de m`ndr[ ]nc`t ]n fa\va ei s[ nu r[m`ie urmele unei ne=terse =i ad`nci bl`nde\e. C`nd =eeda nu avea \inuta plecat[ proprie femeilor nalte — splendidul ei bust de marmur[ r[m`nea drept =i m`ndru — ai fi g`ndit c[se simte pe tron. B[tr`nul o iubea nu pentru c[ar fi existat doar vo afinitate sufleteasc[ ]ntre ei, din contra, ea avea un fel de spirit de o]n[l\ime religioas[, el cugeta mirene=te, ea avea mult sim\ pentru muzic[=i poezie, el le privea numai ca distrac\iuni de care un om nu poate sc[pa,]n fine, peste toat[via\va ei era r[sp`ndit un fel de farmec poetic — el era proz[, de=i proz[bonom[— el [o] iubea pentru c[era frumoas[, de o nobil[cuviin\[, care-i impunea =i pentru c[-i d[ruise un copil pe care-l iubea precum numai un om []]=i poate iubi copilul s[u].

Iorgu era]nc[ ]n epoca pantalonilor cu basma, un copil frumos =i pl[cut. Cu ochii alba=tri ai m`ni-sa =i cu p[rul cel negru al tat`ni-s[u], cu fa\va alb[=i ginga=[de-ai fi t[iat-o c-un fir de p[r =i curios ca un motan, el]=i crease multe pl[ceri domestice, care altfel nu sup[rau pe nimenea. Du=m[nia lui cu g`nsacii =i cu g`tele cu pui, amicia intim[cu +oltuz, c`inele de la st`n[, pe care umbla =i calare, puii de g`sc[ mici pe care-i ]nchidea ]n cu=c[ ca s[ vad[ de-or c`nta cum canarii,]n fine stima ce-o avea pentru mo= Miron pris[carul, care-i spunea pove=ti =i-l \inea pe genunchi, sunt am[un\imi neinteresante.

Adesea s-ascundea]n c`te-un saltar de scrin, ca s[ nu =tie nimeni unde-i, or[i] ]n vo lad[ veche cu lum`n[ri de s[u, din care ie=ea uns ca dracul. El observase c[nu pe el, ci pe d[dac[o batjocuresc totdeauna, ci de aceea nu trecea zi f[r[comedii. D[daca lui era roaba Maria-\iganca, dar era clar cum c[ea nu putea fi fiica t[t`ne-s[u. Ea era de-un boi mijlociu, dar p[rea nalt[ ]n trup pentru c[ era sub\ire. Cu p[r negru =i totdeauna piept[nat cu ]ngrijire =i acoperit c-un bariz verde, ochii ei mari =i spr`ncena\i aveau o nespus[dulcea\. Buzele mici =i sub\irele se-ncre\eau de un fel de m`ndrie, rochia de l`n[verde cu piep\ii str`n=i ]i da un fel de ml[dioas[ gra\ie, pestelca era alb[ ca om[tul, iar m`necele totdeauna suflecate tr[dau ni-te bra\e de alabastru. Pe piept c[deau =iruri de hurmuz sur ca m[rg[ritarul. Astfel umbla.

Bietul Porfire Ruf[afirma adev[rul. Este caracteristic pentru gineri c[mai to\i sam[n[cu ai regelui Lear. +i Dumnezeu]l =tie c[el nu era omul care s[cear[lucruri mari de la gineri-s[u. Un loc la mas[=i unul la sob[=i acel cuviincios respect. El]=i ridicase fesul asudat de pe fruntea asudat[=i neted[pe care erau urcate de dinapoia capului v\ie de p[r alb ca argintul, =i=i scoase din s`nii* anteriorului basmaua mare, neagr[cu flori verzi, =i tabachera [de] tinichea zogr[vit[c-o turcoaic[cu ciubucu-n gur[.

— +apoi am mai auzit c[nu mai tr[ie=ti sub un acoperem`nt cu d`n=ii.

— Nu, zise Ruf[, lu`nd din chiseaua cu dulce\i pe care-[o] adusesese pe o tabla frumoas[ Maria, =tii casa cea veche din vie, vere, unde ]n urm[ nu mai =edea nimenea dec`t pris[carul =i vierul, acolo m-am mutat =i eu. Rele zile am mai ajuns, c[nu=i cinstesc nici copiii p[rin\ii...

— Rele — rele.

— Apoi, Mario, s[tr[ie=ti, fata mea, =-apoi, zi tot frumoas[r[m`i de c`nd te =tiu, pui de pasere ce e=ti, se-ndrept[Ruf[c[tre \iganca[, vine vara, vine iarna, vine prim[vara =-apoi iar vara, =i Maria tot aceea — ian* spune-mi tu, prin ce farmece r[m`i tot a=a cum ai fost cu dou[zeci de ani? Iaca, eu]s mo=neag acum...

— D-apoi c[nici nu-s a=a mare de ani cum soco\i, zise Maria r`z`nd, =-apoi nici n-ai de ce te mira at`ta, boierule, eu]s]n\eleapt[, ad[ogi cu cochet[rie.

Cum \inea tablaua]ntins[, se vedeau gropi\ele cele mai tinere]n coatele m`inilor.

— +-apoi ia zi-mi, cam ce v`nt te aduce pe la mine, Porfirie. M[bucur[c[nu-s cel din urm[pe la care te aba\i, zise Vasile privind c-un fel de comp[timire la ar[tearea s[rac[a bietului v[r.

Anteriu era cam ros la piept, ca [la] un cobzar, =i nici coatele nu erau tocmai trainice.

— Oi]nc[rca... ce mi-i da, r[spunse acesta umil =i cam cu ru=ine, p`n`l-at`ta am ajuns, vere.

— Nu a=a, nu a=a, vere, ci-i lua tu ce-i vrea =i ce \i-o trebui. Dar r[m`i vo c`teva zile la mine ca musafir. +-a=a, cam tot singur la \ar[, mi se =i mai ur[te, om vorbi de cele trecute, de pe c`nd eram holtei, de pe c`nd umblam s[tric[m casele oamenilor, adaose el r`z`nd, =i uit[=i tu ce-i pe capu t[u... =tii, vorba ceea... capu' s[tr[iasc[, belele curg.

— Drept ai... bine zici, zise Ruf[=terg`ndu=i cu v`rful m`necii o lacrim[involuntar[... capu' s[tr[iasc[, c[belele curg din mila Domnului... De la D-zeu vin toate, =i bune =i rele, s[le primim a=a cum vin dac[nu le putem schimba.

Frumoasa dam[de cas[se ivi =i Porfirie-i s[rut[m`na. St[tur[ de verb[ p`n[la pr`nz, c`nd Maria-i chem[ ]n sufragerie. Sufrageria era plin[de persoane care a=teptau s[se a=eze dup[boieri.]n frunte Vasile-i meni* locul lui Ruf[=i, pe r`nd, =ezur[ to\i, ]nc`t nu r[m[-sese loc pentru copii. Ei au fost aviza\i a =eeda la o m[su\ scund[l`ng[sob[adic[Iorgu, Maria =i Ion al Mariei, care era privit ca copil de cas[.

— A trebuit s[mai vie =i Ruf[, =opti Ioan]ncre\indu=i spr`ncelele, ca s[ n-avem [loc], s[ =edem la masa m`velor.

— E-ti nesuferit, Ioane, zise Anica, acu=i te spun mamei.

— Spune, se r[sti el.

— Taci, zise Iorgu, a\intind ochii lui alba=tri cu fermitate asupra copilului preten\ios.

El cr`=ni din din\i.

Boierul de cas[obicinuia se vede a =eeda cu toate rudele =i cu to\i servii de-o ordine superioar[la una =-aceea=i mas[. E drept c[cei mai mul\i din ace=tia erau de neam, de=i s[r[ci\i, =i s-ar fi sim\it atin=i dac[lucrurile mergeau altfel.

Aproape de Ruf[,]n dreapta =i-n st`nga lui, =eeda Vasile cu frumoasa sa nevast[, iar[ de am`ndou[l[turile mesei cei lungi =eedeau deosebi\i oameni, fiecare caracteristic]n felul s[u. Vechilul mo=iilor, un om cu fa\ar ar[mie =i cu barba castanie,]=i a\intea cu l[comie ochii verzi la felurile de bucate ce le aducea sufragiul =i=i =tergea degetele de surtuc or[i] de vest[, nicic`nd de =ervetul curat ce sta-naintea lui. Un v[r al boierului, cu p[rul ro=u amestecat cu vi\e albe, cu fruntea mic[=i cu ochii ca z[rul,]=i r[sucea muste\ile de praporcic rusesc sub nasul lui ro=u =i privea cu pl[cere la garafele de vin de dinainte-i. Stalmaistru vorbea cu sine]nsu=i, ungu=te se-n\elege, iar doctorul de cas[, un neam\ cu fa\ar ras[=i plin[de cre\i, cu o pla=c[mare =i ochelari verzi, tu=ea din c`nd ]n c`nd netezindu-=i barba pe care n-o avea. Farfuriile sunau schimb`ndu-se, vinul ro=u =i alb sclipea turnat [ ]n pahare =i ]ncet, ]ncet se stabili acea veselie fireasc[ care ]nso\=te orice pr`nz]mbel=ugat. La coada mesei =eeda bietul scriitora=. Surtucul lui cel negru (el umbla]mbr[cat nem\=te) era periat cu mult[ ]ngrijire, p[rul de pe t`mple era piept[nat c-un fel de cochet[rie peste urechile cam lungi, m`nile lui mici =i slabe atingeau c-un fel de fric[m`ncarea =i farfuriile, =i vinul ]l sugea cu v`rful buzelor, ca femeile. Fa\ar lui era palid[ca o masc[de cear[alb[. Ochii negri =i desigur slabi aveau o dulcea\ potolit[, \i s-ar [fi] p[rut c[are p`nz[ neagr[ peste lumina lor. L`ng[el =eeda un frate a st[p`ne-s[u, cel mai mare. Fruntea lui era nalt[ =i boltit[ cu m[iestrie =i pletele galbene de albe ]ncadrau o fa\ bl`nd[, ras[cu]ngrijire. El]=i r[sucea din c`nd ]n c`nd muste\ile =i nu vorbea mai nimica, de=i =tia at`t de multe. Acest om avea o istorie ciudat[. Cu o ad`nc[plecare religioas[,

el se hot[re se a merge-n m[n[stire, dar]n urm[=i-a schimbat planul. El a v`ndut partea lui de mo=ii fra`ilor s[i, cu bani[i] sco=i a]nzestrat fete s[ra]ce =i-n urm[a apucat-o pe jos c[tre s`ntul morm`nt =i c[tre Muntele Atos. V[zuse mult[lume, auzise multe, era foarte citit, de=i, se-n`lege, ]n materie bisericeasc[. Nu era sf`nt a c[rui biografie s[n-o =tie. Simpatiza mult cu ru=ii, =i avea =i un manuscript scris de d`nsul ]nsu=i, legat ]n piele, asupra lui Petru cel Mare. La mas[ el pretindea totdeauna locul cel din urm[, m`nca numai de post =i bea numai ap[. +eeda]ntr-o c[mar[f[r[ ]ncuietoare =i toate mobilele lui erau lucrate din topor de m`na lui proprie. C`teva sc`nduri pe dou[ sc[ui]e=e erau patul lui, acoperit c-un mindir de paie, o mas[ plin[ cu c[r]i biserice=ti =i mirene de pe vremea lui, un scaun de lemn f[r[ spate, ni=te icoane vechi lucrate de m`ini c[lug[re=ti pe pere`ii albi ca om[tul — at`ta era totul. Fereasta lui era-n soare, ceea ce da]ntregului simplu o ar[tare pl[cut[. El nu se sup[ra de nimic]n lume, nimeni n-auzise vorb[slab[din gura lui. Altfel toat[ziua=i f[cea de lucru. Lega c[r]i, lucra ro`i foarte solide, zugr[vea icoane pe sc`nduri mici geluite, pe care le d[ruia oamenilor din sat. Tot ce-i trebuia lui]nsu=i]=i f[cea singur. El era cus[toreasa, sp[l]toreasa, croitorul =i ciubotarul s[u] propriu. Nu mai pomenim cum c[era =i buc[tarul s[u] propriu, c[ci m`nca foarte rar la masa fra`ni-s[u]. Darul ce-l bucura mai mult]n lume =i care-l primea de la oricine cu pl[cere =i recuno=tin\ erau oalele nou[nesm[\uite. Cum c[p]ta [una] nou[, sp[r]gea pe celelalte, chiar de ar fi fiert numai o dat[ ]n ele. Toate apuc[turile lui erau de pustnic, =i dac[nu pu[s]tnicea era pentru c[-i erau]ntr-adev[r dragi oamenii; el n-ar fi putut tr[i] departe de ei, de=i nu-mp[rt]=ea a=a-numitele pl[ceri =i trebuin`e ale lor.

Sigur era cum c[acest om era pe deplin fericit. Cine-l vedea m`nc`nd adesea numai azim[alb[, coapt[pe vatra sobei lui, =i b`nd ap[ curat[ de izvor, put`nd dispune de at`tea =i nedispun`nd de nimic, poate c[se mira, dar nim[rui nu i-ar fi trecut pin minte c[acest om ar putea fi nefericit. At`t de firesc era traiul lui, cu toat[ originalitatea. C`nd vorbea, gura lui era aceea a]n`lepciunii. Pildele lui biblice =i

dulcea\ a limbii sale erau o m`ng`iere pentru or=icine, =i]nc[cu at`t mai mare dac[ cineva-l cuno=tea. Cine se mai putea ]ndoi asupra pre\ului adev[rat a[l] lucrurilor lume=ti dorite sau pierdute c`nd vedea cum un om]ntr=adev[r]n\elept se lep[dase at`t de u=or de ele =i c[ prin aceast[ lep[dare el c`=tigase ceea ce ei c[utau prin ele: fericirea. Mai clar or[i] mai neclar fiecare o sim\ea aceasta venind]n contact cu el. Poate c[bietul Ruf[, oric`t de bl`nd era din firea lui, ar fi=nceput judecat[cu ginere=s[u dac[nu-l sf[tuia Iosif la contrar. El]i dovedi clar ca lumina zilei c[printr=un proces =i=ar am[r] =i mai mult pu\inele zile care le mai avea de tr[it].

— Vei muri cu sufletu=ntunecat de am[r]ciune =i du=man s`ngelui t[u propriu, zise el bl`nd, =i Ruf[n= a mai g`ndit la judecat[.

El era Solomon al cur\ii fr[\`ni=s[u. De s=ar fi n[scut ]n s[r]cie, oamenii l=ar fi numit nemernic =ar fi ]ntrebuin\at fa\ cu el povestea cu vulpea =i strugurii — dispre\uie=te averea pentru c[ n= o poate c`=tiga — dar astfel starea lui era reflectarea vie a tot ce se putea =opti to\i =tiau c[un loc la divan chiar i=ar fi oric`nd deschis, cu cunoa=terea pravielilor mirene =i biserice=ti care o avea =i dup[iste\ia sa fireasc[.

Ca om de pe atuncea, el t`lcuia =i vise, se=n\elege. Dar metoda sa era precalculat[ =i de aceea nou[. T`lcuind oamenilor]n v`rst[, spusele lui se compuneau totdeauna din doi *dac[*, unul afirma dorin\ a, altul o nega, ]nainte de a t`lcui]ns[el se informa asupra dorin\elor celor ne]mplinite a[le] persoanei. Astfel t`lcurile lui, se=n\elege de sine, erau ]ntotdeauna adev[rate — nu trebuie s[ uit[m un moment c[ avea o privire clar[, cu care precalcula u=or mersul lucrurilor lume=ti. ]n fond, el nu da nimic pe visuri, =i t`lcurile le=ntrebuin\ a numai ca un mijloc — ademenitor pentru c[supranatural — pentru m`ng`ierea =i lini=tea sufletelor omene=ti. +i totu=i erau vise]n care el credea cu evlavie — visele copiilor.]n naiva sa religiozitate el credea c[, pe c`nd visele oamenilor v`rstnici erau n[scute din dorin\ele lor egoistice, visele copiilor care nu cunosc asemenea dorin\ e, nu puteau fi dec`t insuflarea]ngerului p[zitor.]n aceste el]ncifra un fel de]n\elepciune care

În fapt[nu era]n ele =i care era adaosul min\ii lui. De aceea ades \inea pe Anica pe genunchii lui — el o numea "frumuse\ea neamului meu" — =i o ruga s[-i spuie ce a visat. Visele Anei erau]ns[ ]ntr-adev[r at` t de frumoase, ca ni=te pove=ti, =i era u=or de a pune ]n ele un ]n\eles mai ad`nc. Visele acestei copile erau fire=ti]n frumuse\ea lor. Mam[-sa murise pu\in dup[na=tere-i, =i tat[-s[u, un om t[cut =i melancolic, care =eedea toat[ziua]nchis]n cas[, nu-i da ocaziune de veselie or[i] distrac\iune. Ea deveni meditativ[, =i un copil nu cuget[, ci viseaz[. Somnul ei nu era dec`t o continuare a cuget[rilor de peste zi. ]n urm[ ]i muri =i tat[-s[u, =i ea nu pl`nse dup[el. Ei]i p[rea firesc cum c[moartea pentr-un om at` t de trist =i singur ca el trebuia s[fie o fericire — =i ea ghicise adev[rul.

— Lui i-i mult mai bine dec`t mie, el acolo va g[si pe mama, va avea cu cine vorbi — numai eu n-am pe nimene-n lume.

]n fa\a lui =eedea cuconul Dr[gan Ciuf[, antiteza]ntrupat[a]n\eleptului Iosif. C-o mo=ioar[mic[p`n[ la dispari\iune =i c-o ]nchipuire de sine =o de=ert[ciune p`n[la despera\iune de mare. Capul lui era un calup chelbos, nasul mare, fa\a slu\it[de v[rsat =i ni=te muste\i zbor=ite, groase =i ro=ii completau ar[tarea acestui om ur`cios. Afar[ de-acestea, omul acesta mai era =i nebun. Pustia =tie cine-i pusese-n cap cum c[ va deveni nu vod[, ci-mp[rat — =i adic[ ]mp[ratul lumii, pe c`nd nu va fi dec`t o turm[ =un p[stor. +i el nu glumea defel, vorbea c-un fel de convingere adesea ur`cioas[despre planurile lui. Oameni de ace=tia pe vremea aceea nu erau tocmai rari. Domnia o visa p`n' =i cel din urm[ mazil dup[ c[derea fanario\ilor, mai ales cuget`nd la u=urin\va — se-n\elege c[anecdotic[— a unei asemenea eventualit[\i. Umbla vorba adic[cum c[turcii alesese pe Sandul Sturza — care]ntre cei 7 trimi=i era cel mai ne'nsemnat — de domn al Moldovei numai pentru c[era om chipos =i avea o barb[neagr[=i frumoas[, f[r pereche]n]mp[r[\ia Sultanului. Se vorbea, zic. Ciuf[nu era bogat, dar de neam (numirile noastre sunt pseudonime), ceea ce era]ns[mai ciudat este c[boierul Ciuf[credea cum c[morcovul lui cel chel era de o ar[to=ie =o frumuse\ea rar[. De la domnia Moldovei

p`n' la ]mp[r\ia p[m`ntului ce-i era unui om ca Ciuf[— o juc[rie, un nimic. Seriozitatea cu care=]i desf[=ura planurile ar fi fost comic[dac[purt[torul ei n-ar fi fost at`t de ur`cios. El era avar =i se l[uda cu d[rnicia lui, r[u =i=i m[rea bun[tatea, crud cu supu=ii s[i dar, ce-i drept, m`ndru fa\ cu toat[ lumea. O tabacher[ de la Moruz-vod[ o purta totdeauna ]n s`nul anteriorului lui celui lung =o ar[ta la toat[lumea, l[ud`ndu-se cum M[ria-sa Moruz-vod[ar fi fost]mprietenit cu to\i ai lui. El uita =i poate nici =tia]n ce ocaziune venise tabachera]n proprietatea [lui], de aceea pomenea zece ocaziuni. }n aceea=i vorbire spunea o dat[c[-i era trimis[prin Vod[de c[tr[ ]mp[ratul rusesc, alt[dat[c[de amintirea unei primbl[ri prin Ia=i, alt[dat[c[cu ocaziunea unei]n[l\ri]n rang. Avea o memorie slab[=i era prost ca gardul. Creang[, care avea tact firesc, iubea s[-l]ncurce]n pl[s-muirile lui, puindu-i c`te un obstacol at`t de vederat]n socotelile lui]nc`t chiar el ]ncepea s[ r`d[de prostiile lui.

[MO+ IOSIF]

Astfel cum =edea pe scaunul lui, plecat cu pieptul]nainte, fiindc[scaunul n-avea spate =i sprijoane, cu m`inile c[zute cruci= peste genunchi, fruntea lui puternic lucrat[ c[p[t[ prin acea poz[ aplecat[ un fel de ar[tare ad`ncit[, p[rul prin pozi`ia asta era urcat ]n sus, parte c[dea f[r[ ordine peste t`mple unele vi\ple umpleau fruntea cu argintul lor m[t[sos, parte se mai \inea urcat, dar[ ]nfoiat]n vechea lui ordine. Ochii, ad`nci\i ]n boltiturile lor, p[reau a fixa un punct sub ]ncre\itele spr`ncene, buzele gurii se umflase cre\ele]n medita\iune, iar[barba]ndoit[de aplecarea pieptului]=i r[stea]n sus cap[tul stufo =i argintiu, d`nd ]ntregii fe\ele o ar[tare nemul\umit[ =i rebel[. Lum`narea sub\ire =i]ncol[cit[de cear[ar[mie care sta lipit[de masa plin[cu c[r\i deschise]ntindea mucul negru =i crestat =i lumina ro=ie =i turbure]n c[mar[, abia ajung`nd icoanele c[lug[re=ti de pe pere\i, ad`ncind umbrele din fa\la vis[torului zahastru =i]ng[lbenind p[rul s[u cel alb =i tr[surile cele b[tr`ne a fe\ei. M`na mic[=i p[roas[ ]ntorcea, cu degetul muiat, paginile unse a[le] unui manuscript grecesc de astrologie zugr[vit cu cercuri =i figuri geometrice ro=ii. Literale]ncep[toare a[le] fiec[rui capitol erau ca de tipar =i ro=ii... Ce c[ta el]n acea carte? Adesea nimerea]ntre foi z[loage de m[tase cadrilat[or[i] verde, acolo=] oprea privirea mai mult[vreme, apoi iar]ntorcea =i scria cifre pe o h`rtie, ]ns[ biserice=te — adic[ cu slove; o t[cere ad`nc[era]n c[mar[=i numai pana cea veche de g`sc[ scr`=nea pe h`rtia v`n[t[=i grunzuroas[or[i] suna izbit[[de] c[l[m[rile pline c-o cerneal[cleioas[=i o\etit[.]n urm[el]nchise manuscriptul vechi, plin de note marginale scrise foarte mic =i legat]n pergament;]l arunc[cu nemul\umire peste o claie de c[r\i =i=] netezi barba cu expresia unei profunde ne]ndestul[ri cu sine]nsu=i.

Mo= Iosif avea un defect foarte mare. Cu o m[iestrie rar[el =tia s[se]n=ele pe sine]nsu=i. Toate dezleg[rile pe care i le=nsufla mintea lui s[ ]n[toas[=i ager[el g`ndea c[provin numai din combin[rile astrologice,]n care el]ncifra ceea ce nu era]n ele. Unde mintea lui proprie nu-i da o dezlegare, acolo nici astrologia cea greceasc[n-o putea face nemijlocit. Ea aproba numai aposteriori ceea ce el pusese]n calculele sale apriori.

Adesea-i venea greu de via[, nu pentru c[tr[ise prea mult, ci pentru c[ajunsese cu cap[tul p`n' ]ntr-o vreme a c[rei ]n\elegere-i lipsea. Nu c[ doar ar fi pre\uit pe oamenii moderni, ori ar fi crezut ]n superioritatea lor spiritual[. Cu drept cuv`nt presupunea cum c[ei nu au dec`t lustrul exterior a[1] unei culturi pe care nici n-o ]n\eleg, nici nu =tiu s-o reprezinte — to\i ace=ti oameni tineri erau at`t de de=er\i, at`t de lips\i de cuno=tin\e, ]nc`t i-ar fi fost lesne s[-i ru=ineze prin]ntreb[rile sale, de natur[mirean[chiar. El era un polihistor considerabil, dar miile de cuno=tin\e gr[m[dite]n capul [s[u] se cristalizeaz[ ]mprejurul unui singur s`mbure, mai presus de orice ]ndoial[: *Biblia*. El avea destule cuno=tin\e astronomice spre a =ti c[ stelele nu sunt sc`ntei sem[nate pe bolta cerului numai spre pl[cerea oamenilor, dar locul din *Biblie* pentru el avea un]n\eles ad`nc. Dup[el, fiecare atom era centrul lumii]nt[r]egi, adic[a nem[rginirii, =i fiecare sta]n leg[tur[cu toate lucrurile lumii. Fiecare, dup[ideea lui, este num[rat de ochiul Domnului =i neap[rat]n existen\sa: [s[piar[ ] =i unul din lume =i toat[lumea se turbur[=i cade. De aici consecven\sa c[tot omul poate fi influen\at de o steau[, adic[c[o lume]ntreag[, cu popoarele ei, cu via\sa ei poate influen\sa asupra unui individ omenesc, precum, iar[=i, cine =tie dac[p[m`ntul nu [poate] influen\sa asupra unei persoane]nsemnate a unui glob dep[rtat. Aceasta era leg[tura dintre cuno=tin\ele lui pozitive =i ntre astrologia lui.

El nu g[sea nici o contrazicere]n *Biblie*, unde toat[lumea se zice a fi creat[pentru bunul plac al oamenilor. Dac[lumea-i [ne]m[rginit[, fiecare punct]i tot a=a de bine centrul ei ca =i cele ce-l]nconjur[, a=adar lumea-i f[cut[pentru pl[cerea fiec[rui din centrele sale]n

aceea=i m[sur[, fiecare zice c[*numai* pentru el, =i drept, c[ci el e tot]n lume, dac[ar muri cu des[v`r=ire, lumea ar fi moart[ pentru vecie. Cu deosebire naturile bogate trebuiau, dup[ p[rerea lui, [s[ fie ]n leg[tur[ cu o stea. C[ci de ce [nu] sunt to\i oamenii ]n\elep\i =i mari, g`ndea el, c[ci altfel sunt to\i tot asemenea? Prin aceea se deosebesc pentru c[unii au]n ei o raz[cereasc[care-i face s[fie p[trun=i de puterea suprafirii a unei stele iar[ceilal\i, n[scu\i din lut =i nefiind]n leg[tur[dec`t cu coaja p[m`ntului, sunt robi cu duhul =i ferici\i numai atunci dac[oamenii insufla\i prin mi=carea stelelor de Dumnezeu]nsu=i se pun]n fruntea lor =i le prescriu destinele.

S[nu cread[cineva cum c[,]n urma explic[rilor vechilor teologi, el era geocentrist. Este drept cum c[p[m`ntul a fost creat ]nainte soarelui, zicea el. Tocmai a=a cum un ceasornic [ar] face =i pune pe r`nd toate roti\ele =i pana ceasornicului, a=a D-zeu mai]nt`i p[m`ntul la a f[cut ca o roat[ne]nsemnat[=i dup[aceea abia a f[cut roata cea mare =i, mijlocul sistemii, soarele. Istoria veche era pentru el o preg[tire la cre=tinism, evul mediu era plantarea lui, iar[vremile viitoare vor face din p[m`nt gr[dina Domnului. Astfel *Biblia* era s`mburul]ntregii manieri de a privi lumea =i a cuget[rilor lui. +tiin\ a pozitiv[o =tia s-o]mpreune cu]nv[\[turile *Bibliei* foarte u=or =i cu mult[iste\ie — nu a=a]ns[ideile speculative ale celor noi. Acestea erau pentru el erezii p[g`ne=ti. El zicea c[ ]nv[\[turile a nici unei =tiin\ e pozitive nu dau omului dreptul =i pretextul de a se ]ndoi de *Biblie*. El nu afla nici o ruptur[ ]ntre afl[rile\* celor noi, de c`te auzea =i el, =i-ntre cartea c[r\ilor, dar o g[sea]ntre *Biblie* =i-ntre ceea ce mul\i din oameni se sileau, dup[el, a g[si]n aceste experien\ e.

Aceste fundamente a caracterului s[u sufltesc era acuma, la b[tr`ne\ e, r[d[cina unei nemul\umiri pe care el nu =tia s[ =o explice. Oric`nd venea]n contact cu vun om t`n[r de care se lipise ideile Apusului, el se sim\ea lovit de o lume cu totul nou[ ]n toate ale ei, o lume nu mai bun[, nu mai frumoas[, dar cu totul alta. +i ceea ce-l jena mai mult era c[aceast[lume contrazicea]n curentul ei curentului aceluia pe care el =i-l pusese ca \inta istoriei omene=ti. El citise

Încă-n tinerețe scrieri de-ale enciclopediștilor, dar ei-i insuflase apatie. Dovezile lor îi părău silite, căci se-ndreptau toate contra unei axiome pe care el nu permitea nimănui să-o nege: atotputernicia lui Dumnezeu. El îi închipuia că un om trebuie să fie bolnav sau foarte nenorocit pentru că să comită ceva contra *Bibliei*. De aceea mirarea lui era mare când vedea că pe zi ce merge tocmai aceste idei se lăvesc pe care el le credea că un pas înapoi al lumii, iar nu unul înainte. De aceea el se-ndoia dacă lumea aceea înaintează la care semenii lui îi trimiteau copiii era într-adevăr înainteată. Aceste două idei apoi îl făceau să consulte astrologia dar, fiindcă el singur nu știa ce să-și răspundă, de aceea astrologia răspundea lucruri a căror înțeles obscuro el nu-l pricepea. Dacă răspunsul ar fi fost latent în el, dacă el l-ar fi presupus înainte de a întreba cartea lui, atunci desigur că ar fi știut să puie sensul tocmai cel voit fără să știe în spusele obscure a Sibilei lui, astfel însă, adesea în deplină nesiguranță în privința celor ce întreba, el se simțea neliniștit și se-ndoia adesea de mintea sa proprie.

FRAGMENTARIUM

[EA ERA ALB{ CA Z{ HARUL]

Ea era alb[ca z[harul, at` t corpul deasupra =oldurilor, acea bog[\\ie de frumuse\\e str[lucit[ =i rotund[ la umeri, cu globurile de z[pad[ a s`nilor, p[tate în v`rf cu dou[ alunele dogorite, c` t =i mai în jos unde p`ntecele se adun[ca sculptat într-un nod concrecut. Mai devale de acest[înnodare a organismului inferior se-ncepea p[rul luciu-negru =i abia-ncre\\it, care-i dumbrava centrului, ce constituie izvorul regener[rii omenirii, apoi urmau trunchii rotunzi a[i] picioarelor, tari =i cop\\i numai buni de a sugruma =elele unui amant între ele, apoi genunchii, ce f[ceau gropi\\e, c`nd ea stetea, apoi fluierile cu pulpe t[iete în lapte, p[n[ la gleznu\\ele =i picioru=ele de argint... Ea sur`dea... buzele jimbate de acest sur`s sexual =i voluptos l[sau sa se vad[ dentura întredeschis[, ca la o leoaic[ însetat[, obrazii sufla\\i abia cu rum[n f[ceau gropi\\e abia desemnate, disp[r`nde de langoare, ochii sticleau, sub genele pe jum[tate l[sate =i tremur`nde, fruntea neted[ s[lb[t[cit[ sub p[rul în dezordine, care c[dea în lungi valuri str[lucite ca lemnul de nuc pe umeri =i parte pe s`nii, care-i oprea =i-i înfoia în c[derea lor¹

[AH! DAC-A+ FI CE AM FOST]

Ah! dac-a= fi ce am fost
 O floare-nc[virgin[în s`ntul ad[post
 A halelor m[re\\e din casa p[rin\\easc[
 Cum s[-l ador a= =ti eu — ar =ti s[m[iubeasc[.

---

¹ Restul filei, nescris.

De-a= avea sufletul meu de-atuncea, visele mele limpezi de copil[,
 amorul meu clar ca apa izvoarelor, cuget[rile mele umbrite de un
 trai lini=tit, ca florile negrelor zidiri... Cum l-a= iubi... Sufletul meu...
 cum s-ar înl[n\ui de o g`ndire-a lui... cum i-a= m`ng`ia fruntea lui
 m[rea\[... cum i-a= alu[n]ga g`ndirile negre c-o s[rutare umed[=i
 copil[roas[!... Dar ce-am acum? Acest suflet deflorat de un mizera-
 bil... aceste cuget[ri întunecate, care au apar\inut altuia în în=el[ciune,
 care cu gura am[r`t[de-o crud[realitate ar mai putea rec[p[ta acel
 miros al tinere\ii, acea candoare angelic[a zilelor mele de copil[.
 Chiar acest corp, care se zice c[e frumos, a fost profanat de îmbr[-
 \i=[rile unui tr[d[tor =i îmi este ru=ine ca privirea lui s[se opreasc[
 asupra mea.

+i umed[s[par[muiat[de lumin[
 A ta frumoas[hain[... înc`t [a ta] mi=care
 S[se oglinde dulce în cre\ii hainei tale
 +i corpu-\i nalt =i dulce prin ele s[transpar[

C`nd m-a vedea sa =tie încalte — ce-a pierdut!
 At`ta m`ng`iere îmi pot eu da =i mie.

AMALIA

Amorul lui cel dint`i fusese foarte senzual. Pierdut p`n' atunci în-
 tr-un platonism de=ert =i cufundat cu capul în curiozit[\i romantice =i
 subtilit[\i filosofice, se-nt`mpl[s[ia o od[i\ la o femeie m[ritat[
 care avea o feti\ de 12 ani =i un b[rbat ce toat[ziua nu era [a]cas[.
 Amalia o chema pe femeie. Era nalt[, plin[la f[ptur[, cu p[rul blond
 =i ochii mari verzi. Cuminte nu era tocmai, dar nasul avea ceva mo-
 queuse =i era nespuse de gra\ios, asemenea gura. El, av`nd bani, f[cea
 cu d`nsa excursiuni în p[duri =i pe la birturi de var[împrejurul
 ora=ului universitar, împreun[cu fata, care era mare piedec[, înc`t
 nu puteau vorbi dec`t cu ochii. Într-o sar[, pe c`nd r[t[ceau în p[dure,

el îi spuse c-ar fi av`nd o tain[ a-i spune, pe care ea o =tia altfel de mult. Apoi se suir[ în tr[sur[ — ei în fund, fata pe banca dinainte. Înnoptase bine. El puse bra\ul împrejurul taliei ei =i o str`nse tare, ea nu zise nimic. Venind acas[, fata pl`nse pu\in în alt[ odaie =i ea c[uta chibrituri s-aprind[ lum`narea. În întuneric el o cuprinse =i o s[rut[pe gur[. C`nd s-aprinsese lumina am`ndoi aveau un aer foarte fericit. Dar ea urma iar[sa plece la \ar[, =i el se topea din picioare, c[ci bog[\iile ei trupe=ti erau într-adev[r admirabile. Av`nd cuno=tin\a acestor bog[\ii ea purta o rochie neagr[ de tul sub\ire, care l[sa s[ se-ntrevad[ ni=te s`ni de albe\ea marmurii, plini =i rotunzi, =i bra\ele rotunzi =i pline se vedeau p`n` subsuori. În sf`r=it într-o zi, înainte de-a pleca, el o [z[vorî]\* într-o od[i\[, o ridic[ în bra\e, o a=ez[ pe o m[su\ nalt[ de noapte, îi desf[cu cu putere picioarele unul de altul =i se-nt`mpl[p[catul de dou[ori. Ea plec[a doua zi la \ar[cu feti\ cu tot =i el îi scrisese. Peste patruşprezece zile veni-napoi =i începu o via\a vinovat[.

Noaptea feti\ă dormea la [p[m`nt]\* atunci ea intra numa-n c[ma=[ în odaia lui =i sau pe jos, sau de-a-ncipioarele el se-emb[ta de frumuse\ile ei. A-i cuprinde =alele, a \ine m`na la acele rotunzimi perfecte =i pline era deja o fericire nemaipomenit[, nou[înc[, apoi ea mai era =i [ru=inoas[]*, înc`t actul amorului o f[cea sa tremure, s[\ipe, s[le=ine, ceea ce-i ad[uga =i mai mult fericirea.

[FALSIFICATORII DE BANI]

Domnule Cezare!

Perspicacit[\ii d-tale îi datorim o descoperire de cea mai mare importan\]. Banda de monetari falsi e prins[=i locul e descoperit. Dar nu putem scoate dintr-în=ii nici un fel de declarare. Din nefericire sunt convins c[fabricatele lor se urc[la valoarea de sute de milioane =i c[toat[moneda e rus[. Dac[am spune-o-n public, capii vor =ti pe de o parte s[se fereasc[, pe de alta creditul statului e ruinat. Este vorba ca sub aparen\ă unor comunic[ri modeste =i inocente, care s[nu alarmeze

publicul, s[putem descoperi capii, care s-or l[sa în-ela\i prin natura declar[rilor noastre =i se vor crede îndestul de siguri ca s[=i manipuleze cu moneda. A=tept ideile d-tale în această privin\].

+obol\of

+obol\of!

Am motive de-a crede c[descoperirea mea =-a d-tale n-ar fi binev[-zut[în cercuri a=a-zise nalte. Cine =tie pe conta cui =i de cine s-a lucrat în acele spelunce. Maniera de a lucra care mi-ai des[c]operit-o e bun[, dar trebuie completat[. F[un raport oficial în sensul în care mi-ai indicat. Zi: "Un lucru mic =i indiferent s-au fabricat poate maximul de 2 000 de ruble, au fost descoperi\i la-nceputul activit[\ii lor". Caut[de descopere numele capilor =i str`nge-i pe ne=tiute pe cei ce =tiu, dac[ vor fi nume însemnate. Trimite-mi numirile mie. Dac[ vei c[p]ta o deco-ra\iune, s[ =tii c[ numirile sunt adev[rate =i s[ te faci c[ nu =tii nimic. Amicul meu! lumea-i o p`nz[de painj[n, mu=tile mari trec prin ea, mu=tele mici se-ncurc[vr`nd a trece drept prin ea. Suntem mu=ti mici.

Cezar

APRECIERI CRITICE

Proza începe cu *F[t-Frumos din lacrim]*, care nu e o poveste ci o legend[. Povestea e un gen eminentemente rom`nesc, care nu permite amestec[ri streine, de aceea, de=i-l cheam[ F[t-frumos, eroul a=a de ginga= zugr[vit al lui Eminescu las[ s[ se sim\ originea lui germanic[ =i filia\iunea lui din Heine ori Hoffmann. Povestea, întrebui\`nd, cum am spus, cuv`ntul în alt sens dec`t acela în care l-a întrebui\`a fa\ cu Creang[, e totu=i, în parte cel pu\`n, cu subiectul luat din basmele noastre populare, forma r[m`nd artistic[, poetic[=i dep[rtat[de caracterul popular. [...]

E un juvaier povestea aceasta, nic[ieri limba rom`neasc[ cult[ n-a ajuns la a=a de mare ml[diere =i plasticitate, ca în locul de pild[ unde la glasul lui F[t-Frumos "v[ile =i mun[i se nimiceau auzindu-i c`ntecele, apele i=i ridicau valurile mai sus, ca s[-l asculte, izvoarele=i tulburau ad`ncul, ca s[-i azv`rle afar[undele lor, iar vulturii, ce stau amu\i pe crestele seci =i sure ale st`ncelor înalte, înv\au de la el \ip[tul cel de pl`ns al jalei". Fantasticul ajunge la dimensiuni uria=e =i n-are nimic a face cu acel al adev[ratelor pove=ti, dovad[scena cu strigoii, care "ies din morminte" "cu capete seci de oase, înveli\i cu lungi mantale albe, \esute rar din fire de argint", prin care se str[v[d ciolanele goale. Avem pove=ti de strigoi, dar nici una n-are caracterul acesta lunatec =i fioros. *F[t-Frumos din lacrim]* e din aceea=i familie de visuri romantice, îngrozitoare =i triste, ca =i *Strigoii*, dar nu e poveste, ci legend[, admirabil de dureroasa =i de ginga=[.

Fantasticul domne=te =i în nuvela *Sarmanul Dionis*, unde îns[idei de ordine metafizic[slujesc de punct de plecare pentru c[l[torii prodigios de urie=e pe vremea lui Alexandru cel Bun (foarte precis[reconstituire a aspectului general al la=ului pe la 1400), ori zile lungi de iubire în lun[. Realul, un real romantic îns[, care nu se prea înt`lne=te în zilele noastre, c`nd oameni cufunda\i în citirea bucoavnelor vr[jite ale maestrului Ruben nu se mai înt`lnesc, se amestec[din loc în loc cu aceast[be\ie de imagina\ie, metafizico-magic[=i d[un caracter nu tocmai clar întregii buc[\i. [...]

Cum se vede, subiectul e de natur[a deconcerta pe orice minte nedep[ns[cu m`nuirea calit[\ilor metafizice, limba îns[=i tablourile sunt admirabile. În

S/rmanul Dionis, poetul e acela=i ca =i în versurile lui, fiecarei din tipurile descri-se î=i are tovar[=ul în ele; Dionis singur e o figur[nou[, dar care se resimte mult deoarecare tipuri romantice franceze, Claude Frollo din *Notre Dame de Paris* a lui Hugo de pild[, frecat cu pu\in[metafizic[neortodox[venit[din Germania. Nuvela aceasta e ducerea la extrem a puterii de închipuire =i de viziune intern[, pe care o posed[totdeauna Eminescu. [...]

În rezumat, Eminescu î=i scrie proza cu acela=i condei colorat, puternic =i fin, cu care ne-a dat *Satirile* =i *Epigonii*. Sentimentul ad`nc al naturii, pe care o însufle\e=te cu geniul s[u, ar[t`nd pretutindeni adev[rul cuv`ntului c[ orice tablou din natur[ e o *stare sufleteasc[ (un état d`me)*, o imagina\ie de o putere halucin[toare =i un sentimentalism dulce însufle\esc =i dau o figura distinct[produc\iilor sale de proz[.

Nicolae IORGA, *Eminescu: "Proz[=i versuri"* — *edi\ie de V. G. Mor\un*, în "Lupta", Bucure=ti, VII, 1890, nr. 1060, 25 febr.

Avem deci ca epoc[a concep\iunii, form[rii =i încheg[rii romanului ce public[m [*Geniu pustiu*] anii 1868-1870. Cu excep\ia c`torva luni din 1868, c`t va fi petrecut ca sufler la Bucure=ti, poetul î=i tr[ie=te ace=ti ani sub influen\ a hot[r`toare a vie\ii rom`ne=ti ardeleni. Preg[tit pentru aceast[via\[prin =coala lui Aron Pumnul, pe care o urmase la Cern[u\i ca elev de =coal[primar[=i de gimnaziu, apoi prin =coala Blajului, unde se afla pe la 1866, în sf`r=it prin c[l[toriile sale ca actor de-a lungul =i de-a latul p[m`ntului rom`nesc din regatul ungar, — Eminescu se sim\e=te, la Viena, unit mai mult cu via\ a rom`nilor ardeleni dec`t cu a celorlal\i, =i aceasta nu numai sub raportul cultural =i social, ci =i sub raportul politic. C[ci dac[ el agita cu cel mai cald entuziasm ideea teatrului na\ional al rom`nilor din Ardeal, printr-un articol remarcabil p`n[-n ziua de azi, publicat în "Familia" (1870, nr. 2), scria cu acela=i zel =i articole politice în ziarul na\ionalist "Federa\iunea" din Pesta, comb[t`nd c-o energie extrem[dualismul austro-ungar =i politica hegemonist[a maghiarilor fa\ cu na\ionalit[\ile nemaghiare. [...]

Pe l`ng[ influen\ele ardeleni, romanul mai arat[ urmele unei înr`uriri destul de sim\ite a romantismului german ultrasentimental, care pe la 1868-1870 mai era la mod[, cu deosebire pentru tinerime, =i cu care Eminescu va fi venit în atingere înc[pe vremea c`nd tr[ia ca elev de liceu la Cern[u\i. În firea foarte romantic[ a poetului, acest romantism, cules probabil de prin nenum[ratele romane germane de-o valoare literar[ cam problematic[, g[si un t[r`m din cele mai prielnice. [...]

Iată deci cele două elemente fundamentale ale romanului: *naționalismul* = *romantismul*, datorite deopotrivă unor influențe din afară, căror însuși propria individualitate a lui Eminescu le dădea ce le-a rodit. [...]

Fericita lume *nereală* plămădită de fantazia neînfrântă a poetului, idealul de femeie = iubire creat de dânsul în tipurile Sofiei = Poesis-ei, fericita natură luminată de luna crăiasă, subiectivitatea inerentă marilor talente lirice, sentimentalitatea exagerată proprie romanticilor, artificialitatea personajelor = arbitrarul în conducerea firului povestirii, elementul fioros = bizareria — iată sinteza elementelor romantice, pe care iarăși le arată opera întregă a lui Eminescu.

Toate aceste elemente, naționale = romantice, cristalizate cum sunt în *Geniul pustiu*, vădesc un fapt din cele mai de seamă pentru literatura noastră: vădesc adevărul unității absolute pe care l-a avut personalitatea lui Eminescu, unitate care s-a dezvoltat, s-a complectat, s-a dezvoltat și numai în timp, dar care — o singură bucată fiind = o bucată de marmoră — nu s-a transformat niciodată.

Dar *Geniul pustiu* îi are importanța sa = pentru biografia lui Eminescu, întrucât el cuprinde o sumă de amintiri = de confesiuni prelevate asupra vieții lui din copilărie = asupra predispozițiilor lui sufletești. Traiul la țară a lui Toma Nour este reflexul vieții la țară a lui Eminescu, precum scenele din viața de student sărac sunt luate din propria experiență a poetului; de asemenea descrierea admirabilă = mi-cătoare a iubirii de mamă, care ne aduce aminte clasicele versuri din poezia *O, mamă* = care parcă înfrumusează ochilor noștri scumpa icoană a mamei poetului, pe care acesta o adora mai presus de orice pe lume, după cum mi-au împărtășit prieteni intimi ai lui. Până = obscură epocă a vieții poetului petrecută prin Ardeal se luminează destul de bine prin fericitul colorit local în zăgăzirea oamenilor = a împrejurărilor de dincolo.

Dar însemnătatea romanului nu se mărginește numai la valoarea lui istoric-literară = biografică, ci ea atinge și domeniul estetic.

Ca fond, romanul este o creație viguroasă, care vorbește pe viitorului geniu, pe cîntăreașul de mai târziu al unui neam întreg. Realismul său = multor scene, între care acele din episodul cu moara sasului, incendiul orașului devastat de hămezi, diferite lupte în munți, dovedesc un spirit de observație deosebită = deosebită precizie extraordinară la un scriitor de 21 de ani. Priveliștile romantice, din mijlocul unei naturi de basm, = ingeniozitatea în expunerea întâmplărilor, sunt presemnele fantaziei uriașe care predomină în opera poetică a lui Eminescu din toate timpurile. Reflexiunile filozofice originale = îndrăznește vestesc pe cugetătorul adânc din *Satire* = din *Luceafărul*.

Ca form[, romanul are de asemenea calit[\i deosebite. Limba, prea pu[\n \n[sprit[de unele latinisme =i germanisme datorite mediului cultural ardelenesc, este de-o corectitudine =i de o puritate care uimesc; \n ciuda construc[\iilor sintactice se[\ngace =i naive, ce se repe[\esc pe alocurea (d. p. Construc[\ia cu "... astfel \nc[\ t..."), viitorul reformator al limbei noastre literare se z[\re=te \n ad[\ncul stilului ce curge limpede =i ne\nterupt. C[\t pentru sinceritatea, energia =i verva retoric[a stilului, romanul poate sta =i azi al[\tura cu unele din "operile \n proz[ale scriitorilor rom[\ni.

F[r[\ndoiala, romanul are =i defecte — multe chiar, \n fond =i-n form[. Pe l[\ng[cele relevate, ar fi de remarcat \n prima linie insuficien[\a observa[\iei psihologice, care-i sup[r[\toare, apoi exagerarea evenimentelor =i a sentimentelor, repe[\irile jignitoare, neclaritatea unor tablouri =i \nc[\rcarea frazelor cu prea multe frumuse[\i c[\utate, artificiale.

Cu toate acestea, romanul r[\m[\ne o lucrare cu valoarea ei literar[\ pre[\ioas[. Prin faptele istorice din care se inspir[, prin tendin[\ele lui na[\ionale s[\n[\toase, prin noble[\ea sentimentelor, prin ad[\ncimea emo[\iilor =i prin av[\ntul stilului, — el este una din pu[\inele noastre c[\r[\i de literatur[\ aleas[, potrivite a contribui la o buna educa[\ie rom[\neasc[a genera[\iilor tinere.

Ion SCURTU, *Introducere la M. Eminescu: "Geniu pustiu". Roman postum*, Minerva, Bucure[\ti, 1904, p. XXIV-XXXV.

Dac[\ \n originile sale =i-n felul de evoluare romantismul nostru se aseam[\n[des[\v[\r=it cu cel francez, \n cuprinsul =i spiritul s[\u, \ns[, se \nrude=te de aproape cu =coala romantic[\ german[. Eminescu se p[\trunsesse at[\t de mult de felul de sim[\ire al acestei =coli, \nc[\t foarte adesea ne face impresiunea de a fi un Contemporan al sensitivului Novalis; =i cu greu se va g[\si \n literatura german[de la \nceputul veacului al nou[\sprezecelea vreo idee sau vreun sentiment pe care s[\nu-l fi exprimat =i genialul nostru poet \n scrierile sale.

\ndeosebi \ns[\ *S[\rmanul Dionis* este cum am spus odinioar[, o adev[\rat[\ sintez[\ artistic[a romantismului german, cuprinz[\nd, str[\nse ca \ntr-un focar, aproape toate caracteristicile acestei =coli literare.

=i mai int[\i, c[\t de caracteristic romantic[\ este \ns[\=i ideea filozofic[\ fundamental[a povestirii!... [...]

Fichte porne=te de la filozofia lui Kant, dar face un pas mai departe; dac[\ realitatea \ns[\=i n-o putem cunoa=te niciodat[\ =i sub nici o condi[\iune, ea nu exist[\ pentru noi; nu exist[\ dec[\t eul, \n care se petrec de fapt toate *fenomenele*, exterioare \n aparen[\].

Înc[un pas — =i ajungem la *idealismul magic* al lui Novalis, filozofie pe care o ilustreaz[Eminescu în *S[rmanul Dionis*.

Novalis, cel mai exaltat =i mai subiectiv dintre romantici, al c[rui bizar roman, *Heinrich von Ofterdingen*, pare a se petrece în alt[planet[, trage ultimele consecin\e din filozofia lui Fichte: dac[lumea e o crea\iune a *eului*, dac[*fenomenele* sunt în noi, atunci =i spa\iul =i timpul tot în noi sunt, atunci individul e atotputernic =i trebuie s[caute realizarea dorin\elor sale în ad`ncul propriului s[u suflet: e de ajuns s[dore=ti ceva cu intensitate, ca acel ceva s[se realizeze, — chiar dac[ai dori s[te str[mu\i în alt[epoc[sau în alt[planet[.

Romanticilor, cari reprezentau o clas[neputincioas[din pricina împrejur[rilor =i care se selectaser[fire=te dintre naturile lipsite de voin\ st[ruitoare, ce scump[trebuia s[le fie acest[teorie!... "Fericirea realizat[f[r] munc[=i sfor\are" — iat[o tem[care revine mereu în literatura romantic[german[.

Idealismul magic al lui Novalis a fost ilustrat sub form[literar[de scriitorul romantic danez *Oelenschläger*, în admirabila sa oper[*Lampa magic[o lui Aladin*, o prelucrare a cunoscutului episod din *O mie =i una de nop\i*.

O simbolizare literar[a aceleia=i teorii ne d[=i Eminescu, sub alt[form[, în *S[rmanul Dionis*. [...]

Cu g`ndirea lui ascu\it[ =i viguroas[ Dionis pricepe lumea, o judec[, =i prin aceasta o =i st[p`ne=te parc[... +i pentru a o umili mai bine, =i pentru a sim\i mai bine propria lui superioritate, el o parodiaz[în cunoscutele versuri umoristice, recunosc`nd patimile =i obiceiurile omene=ti, ba chiar sisteme de filozofie, la plo=ni\i =i la m`e... Este faimoasa *ironie romantic[*, — din crezul =colii germane — izvor`t[ tocmai din dorin\a individului de a se ridica deasupra lumii reale... În aparen\ nimic nu-i mai dep[rta de ironie dec`t lirismul; dar oare impresionabilitatea =i spiritul rece de observa\ie nu izvor[sc am`ndou[din aceea=i iritabilitate a sistemului nervos? Romanticii au fost naturi cerebrale; poemele lor ne deschid vaste orizonturi filozofice. La Heine ironia =i lirismul se împletesc în fiecare clip[. [...]

Sub înflorarea celui mai fericit vis pe care-l poate avea un t`n[r de 18 ani, Dionis adoarme; dar dup[ teoria romanticilor c[ visul trebuie c`t mai bine împletit cu realitatea, pentru ca cititorul — sau privitorul — s[se turbure, s[se dezorienteze, s[piard[sim\ul de obiectivitate =i s[poat[intra cu at`t mai bine în fantaziile poetului (de aici: teatru în teatru, public pe scen[, actori în sal[ etc.), Eminescu =terge cu at`ta îndem`nare linia de desp[r\ire dintre vis =i realitate, înc`t nu numai c[n-o b[lg[m de seam[la prima, sau chiar la a doua citire a povestirii, dar n-o putem g[si dec`t printr-o serioas[=i atent[cercetare. [...]

De fapt, Dionis se de-teapt[în vis (adic[adoarme tocmai în momentul c`nd, dup[ spusa autorului, se de-teapt[), ceea ce noi nu b[g[m de seam[, a=a c[ suntem cu at`t mai viu impresiona[i c`nd citim mai departe: “Privi din nou la p[injeni-ul de linii ro-ii — =i liniile începur[ a se mi-ca. El puse degetul în centrul lor — o voluptate sufleteasc[ îl cuprinse... de o m`n[nev[zut[era tras în trecut...”

Îi apar mai înt`i anii copil[riei, cu pove-tile lor despre “z`ne în palate de cristal”; apoi vede r[s[rind “domni în haine de aur =i samur, divanul de oameni b[tr`ni, *poporul entuziast =i cre-tin*”...

(Novalis, Tieck, Wackenroder =i al[i romantici germani vorbesc =i ei cu entuziasm, în toate operele lor, de Europa fervent cre-tin[din veacul de mijloc... “Imperiul cre-tin universal” din evul mediu era idealul lor comun...) [...]

Schimbarea din nou a întregii perspective este de un efect poetic admirabil. Parc[ni se str`nge inima la ideea c[ intr[m din nou, de la lumina zilei, în confuziunea visului fantastic, =i totu=i curiozitatea noastr[ e viu a`at[. Dar în cur`nd ne încredin[m c[ Dionis viseaz[ cu ochii deschi=i, amestec`nd visul cu realitatea, =i în-elegem cu acest prilej c[umbra este portretul, Ruben e Riven, iar “umbrele de pe ceea lume” sunt doctorul =i tat[l Mariei. Desigur, nu s-ar putea aplica mai bine principiul romantic de a împleti c`t mai str`ns închipuirile fantaziei cu lumea real[.

Dar iat[-l pe Dionis în noua lui stare social[. Împ[rt[=im cu d`nsul ad`nca-i mul`umire, =i admir[m fina analiz[ psihologic[ a autorului, care în-elege foarte bine c[ odat[ ce-a disp[rut s[r[cia =i nesiguran[a zilei de m`ine, trebuie s[dispar[=i exaltarea min[ii =i nelini-tea sufletului. Cu =tiin[sau f[r[inten[iune, Eminescu ne l[mure=te astfel în *S[rmanul Dionis* asupra originilor sociale =i asupra cauzelor psihologice ale romantismului... [...]

Gheorghe Panu, în *Amintiri de la “Junimea” din Ia-i*, vorbe=te de *S[rmanul Dionis*, “faimoasa nuvel[a lui Eminescu, care a întrecut ca elucubra[iie filozofic[tot ce se produsese p`n[atunci la *Junimea*. +i dac[nu ar fi limba, acea limb[frumoas[a lui Eminescu — îns[limb[cu preten[iie =i emfatic[în *S[rmanul Dionis* — nuvela ar fi fost considerat[ca o extravagan[a unui ascet, torturat de foame, de sete =i de abstenen[, =i sl[bit prin flagela[iuni zilnice”.

Cu aceasta, Panu aduce în discu[iune valoarea întregii literaturi romantice. Se pune întrebarea: o povestire care în \es[tura ei înfr`nge legile naturii, poate ea s[aib[valoare literar[statornic[? Dac[e adev[rat c[pentru critic, caracterul fantastic al unei întregi =coli literare indic[împrejur[ri sociale anormale — dar oare trebuin[a de a se dezrobi de legile neînduplecate ale naturii s[nu fie

sim\it[uneori =i de omul cultivat? C[a=a este, ne-o arat[imensa r[sp`ndire =i popularitate a povestirilor fantastice de Hoffmann, Poe, Gogol etc. Fermec[toarea =i gra\ioasa *Undine* de Dela Motte Fouqué, ori *Povestea lui Peter Schlemihl* de Chamisso au o reputa\ie universal[=i sunt cunoscute de orice om instruit.

Din acest punct de vedere *S[rmanul Dionis* poate fi pus al[tura de povestirile lui Hoffmann =i de tot ce fantazia a creat mai interesant în literatura romantic[a tuturor vremurilor — cu at`t mai mult cu c`t mijloacele întrebui\ate de Eminescu sunt simple =i sugestive, ferite de orice manierism =i de orice complica\ie zadarnic[.

Dar problema mai are =i o alt[fa\]. Foarte adesea fantazia d[numai *cadrul*, în care autorul pune un fond de adev[r etern omesc. Cu atare inten\ie simbolic[, fantasticul este în literatur[de-o întrebui\are universal[: romanticul Shakespeare, clasicul Goethe, realistul Dickens, adic[corifeii tuturor =colilor moderne, — ca s[nu mai pomenim de literatura antic[=i medieval[— nu se sfiesc de a recurge la miraculosul care leag[n[copil[ria mării mul\imi. În *Faust*, tragedia etern[=i fundamental[a vie\ii omene=ti, contrastul dintre nem[rginirea dorin\ii =i m[rginirea puterii de realizare este simbolizat[cu ajutorul unui cadru extrem de fantastic, împrumutat str[vechilor supersti\ii ale poporului.

În *acest* în\eles =i cu *aceast*[inten\ie e întrebui\at miraculosul =i de c[tre genialul nostru poet. [...]

C[întreaga *Junime*, afar[de d. Maiorescu, considera povestirea lui Eminescu ca o "extravagan\[neiertat]", e a=a de interesant, înc`t ar putea forma subiectul unui articol deosebit. Evident îns[c[poetul era pe deplin con=tient de imensa superioritate a culturii =i cuget[rrii sale, a=a c[nici nu =i mai lua osteneala de a l[muri pe ascult[tori...

Ceea ce deosebe=te pe Eminescu de to\i scriitorii însemna\i pe care i-a avut \ara p`n[ acum este faptul c[ el a fost tot pe at`ta g`nditor c`t =i poet. Intellectual n[scut, înzestrat cu o cultur[vast[, el a judecat de la o mare în[l\ime via\a omeneasc[, a =tiut s[aleg[p[r\ile eterne de cele trec[toare, =i mai ales pe *acelea* le-a cristalizat în operele sale. Din acest punct de vedere, poate fi asem[nat clasicului Goethe. Opera lui Eminescu r[m`ne nemuritoare, ca =i dragostea pe care în versuri geniale a exprimat-o, ca =i orizonturile filozofice asupra vie\ii =i societ[\ii omene=ti, pe care ni le deschide în poeziile =i povestirile sale.

H. SANIELEVICI, "*S[rmanul Dionis*", în "Via\a rom`neasc[", IV 1909, nr. 6, iunie, p. 399—425.

Cea mai de seamă derivație a panoramei omenirii este la Eminescu năzuirea de a găsi principiul vieții, de a scrie cu alte cuvinte o literatură filozofică. Dacă, prin urmare, pe de o parte, îmbracă metoda cronologică =i= ciclică, se îndreptă spre istoria \rii, pe de alta, în proiecte de nuvele, se încerca să se uite în dosul aparențelor =i= să dea o soluție existenței. Una din cele dintâi schițe cu aer metafizic este aceea pe care am găsit potrivit a o intitula *Avatarii faraonului Tlă*. În ea este pe scurt vorba de metempsihoză, =i= anume de reîncarnările unui faraon. Pomenindu-se de Egipt în primul rând cu momente =i= imagini din cunoscutul *Egiptet*, publicat în octombrie 1872, nuvela a fost scrisă cu toată probabilitatea la Viena, dar nicidecum mai înainte, fiindcă puterea de abstracție filozofică are forma academică a vremilor de studenție. Nu ne gândim aici să arătăm izvoarele la ceea ce poate avea un punct de plecare nebănit, întrucât Eminescu mărțurise-te a fi avut obiceiul să străngă vechituri de pe la anticari, din care traducea într-un *Fragmentarium* (=i= există într-adevăr o parte din acesta), dezvoltând apoi ideile pe socoteală proprie. [...]

A spune acum, precum se spune de obicei prin manuale, că *Sărmanul Dionis* ilustrează teoria transcendentalității formelor intuiției, pstrându-se prin urmare în marginile criticismului kantian, înseamnă a cerceta lucrurile superficiale =i= a da nuvelei o valoare de conținut mai mică decât are în realitate. Să încercăm numai să comentăm în spirit kantian nuvela =i= vom vedea îndată în ce contradicție =i= absurditate cădem. [...]

Cât despre regresivitatea în epoca lui Alexandru cel Bun, ea este, în elegențele lucrurilor în marginile transcendentalismului, absurdă. În afară de faptul de a înfișa o porțiune de durată, Alexandru cel Bun e un fenomen ce se impune conștiinței mele cu o necesitate pe care o garantează tocmai caracterul de aprioritate al cadrului intuitiv. Toate magiile din lume nu pot crea o aparență pentru care lipsește substanța ocultă ce a provocat-o odată. Lumea nu este pentru mine decât reprezentare, dar aceste reprezentări se supun unor înclinașuri ce scapă cu totul oricărei puteri de amestec al conștiinței. În schimb, odată înfișată în anume determinașuni de timp =i= spațiu =i= sub anume categorii de raporturi, reprezentarea devine, prin înșeși legile spiritului, universal valabilă.

Adevărul este că Eminescu pornește de la Kant, însă construiește în spirit schopenhauerian. Timpul =i= spațiul nu sunt numai cadre intuitive ale unei umanități concrete, căci individul ascuns sub numele Zoroastru, Dan, Dionis este un prototip. Ele sunt de fapt modalități ale unei substanțe în actul de a se realiza veșnic. [...]

Va s[zic[Dionis îtrupeaz[un archeu spiritual (lu`nd această[ expresie paracel-sian[ în în\elesul de idee, a=a cum o folose=te poetul), pe *omul cel ve-nic*, "din care r[sare tot =irul de oameni trec[tori" =i pe care fiecare îl are l`ng[sine sub forma umbrei. Este oare în sens spa\ial-istoric reprezentarea lumii crea\ia izolată[, deci arbitrar[, a *omului ve-nic*? În acest fel de subiectivism anarhic n-a c[zut nici Fichte. Al[turi de archeul Zoroastru-Dan-Dionis, exist[un num[r incomputabil de archei, care to\i laolalt[alc[tuiesc substan\a divin[, Cosmul spiritual. [...]

Sistemul lui Eminescu este a=adar un panteism spiritualist, asem[n[tor =i cu spinozismul =i cu idealismul lui Fichte, cu deosebirea c[pentru Spinoza lumea întins[e un atribut al substan\ei, pe c`nd aci numai o reprezentare, =i cu aceea, fa\ de Fichte, fapt ce pe de alt[parte îl apropie de Schopenhauer, c[se d[o satisfac\ie mai mare individualismului prin acele tipare de factur[platonician[. El înlocuie=te pestetot Voin\va prin Dumnezeu. Îns[, natural, spiritualismul lui Eminescu e valabil numai în cadrul fantastic al nuvelei. Afar[de aceasta, poetul descrie archeii în stilul în care Leibniz î-i define=te monadele. [...]

S[nu se cread[, cu toate acestea, c[, înjgheb`nd o astfel de arhitectur[cosmic[, Eminescu s-a dep[rtat cu mult de Schopenhauer. Sugestiile au putut s[vin[de la chiar filozoful german. Astfel, acesta vorbe=te în termeni de tradi\ie spiritualist[de raporturile între microcosm =i macrocosm, cel din urm[fiind =i el pe plan absolut voin\ =i reprezentare, ca fiecare din elementele microcosmice în el con\inute. [...]

Eminescu era, construind această[lume monadologic[acordat[printr-o armonie prestabilit[, direct sub imperiul lui Leibniz, pe care, în 1876, îl cita într-un proiect de scrisoare c[tre ministrul instruc\iei. [...]

Dar, a=a cum f[cuse cu Kant, Eminescu citea =i pe Leibniz sub c[l[uza lui Schopenhauer. +i-ntr-adev[r, în Schopenhauer se g[sesc toate materialele de construc\ie pentru *S[rmanul Dionis*. [...]

Filozofia teoretic[a lui Eminescu este de bun[seam[eclectic[, dar prezint[un interes de originalitate prin chipul cum din ea r[sar propozi\iile g`ndirii practice. Din acest al doilea punct de vedere se cade s[determin[m =i valoarea de esen\ialitate a elementelor ce o compun. Pesimism se g[se=te pe alocuri, cu o not[, cum am v[zut, mai degrab[afectiv[, dar această[atitudine nu serve=te drept premis[pentru nici o concluzie practic[. Transcendentalismul sluje=te îndeosebi ca tem[literar[=i este, sub raportul g`ndirii totale, indiferent, fiindc[ de vreme ce se admite necesitatea lumii obiective, pu\în intereseaz[ s[ =tim cauza ei metafizic[, r[m`n`nd hot[r`t pentru orice filozofie c[experien\va începe cu reprezentarea. Eminescu arat[tendin\e pozitivistice pe care le putea avea deopotriv[fiind

sau nefiind kantian. Heraclitismul de izvor schopenhauerian d[=i el prilej la frumoase compuneri. Nu este nici el un moment central de g`ndire, dat fiind c[, abstr[ g`nd de la sensul metafizic ce i se poate da, el e un loc comun al oric[rei concep[ii despre lume, nefiind alta dec`t defini[ia fenomenului. Mai serios ar fi platonismul, prin acel factor ideal constant pe care il aduce in r`ul experien[ei =i care ar indrept[i p`n[ la un punct conservatorismul poetului, ins[ Eminescu nu profeseaz[ r[m`nerea pe loc, impietritura in tipuri, ci evolu[ia natural[. Atunci unde este miezul g`ndirii eminesciene? In primatul naturii =i al corelatului ei uman, instinctul. Intre suprema con=tiin[ metafizic[, oglind[ indurerat[ a spiritului Universului, =i fericirea topirii in Neant, nu exist[ dec`t dou[moduri de existen[cu putin[, dintre care unul este adev[rat: modul ra[ional, caricatur[ing`mfat[ a Ideii absolute, idealismul ce se minte pe sine =i viseaz[ s[ mi-te inerta mas[ cosmic[; =i modul automatic, imagine a Mor[ii ve=nic creatoare, care nu gre=e=te niciodat[. Optimismul =i pesimismul poetului, pentru cine le socote=te antinomice, se pot concilia astfel: dec`t con=tiin[a mai bun instinctul, dec`t instinctul mai bun[moartea.

Dup[felul specialit[ii lor, cercet[torii lui Eminescu au g[sit o orientare sau alta, sau mai multe impreunate. In afar[de inr`urirea filozofiei kantiene =i schopenhaueriene, e greu de dovedit izvoarele unei cuget[ri care trateaz[ problemele fundamentale ale oric[rei g`ndiri. Putem ins[dovedi, precum am f[cut, raza de cultur[.

Eminescu citeaz[pe Heraclit, lucru foarte firesc, dar teoria devenirii e un loc comun nu numai al g`ndirii filozofice, dar =i a celei populare. Se constat[o mare apropiere de elea[i. Dup[Parmenide mi=carea e aparent[a, real[este numai starea pe loc a substan[ei divine. Dar Ideile platoniciene sunt =i ele factori constan[i in cadrul c[roras se petrece procesul fenomenal. Pitagora crede in metempsihoz[, platonicienii sunt emanati=ti. Toate aceste lucruri sunt =i in Eminescu. Dar unde nu sunt? Buddha sau Pitagora, Platon sau Schopenhauer, Kant sau Parmenide, Giordano Bruno sau Spinoza, iat[c`teva momente ale unei istorii ce se izbe=te de pere[ii tari a dou[ serii de r[spunsuri posibile, care apar in genere imperecheate: devenire — r[m`nere pe loc; empirism — transcendentalism; teism sau panteism.

Nefiind vorba de o g`ndire construit[ in vederea unui sistem oficial, ci numai de un num[r de date pentru folosul spiritual propriu, sau pentru alc[tuirea unei podele pe care s[ se inal[e o politic[ =i o etic[, pe baza a simple fragmente segregabile dar nedefinitive, vom fi oric`nd in stare s[ar[t[m cu ce alte g`ndiri seam[n[cugetarea lui Eminescu, dar s[-i ar[t[m pas cu pas izvoarele, in afar[de acelea cu totul b[lt[toare la ochi, nu. [...]

Structural romantic[, opera lui Eminescu are dou[limite între care penduleaz[: sentimentul na=terii =i sentimentul mor\ii. La mijloc, ca moment vital maxim, se afl[erotica lui, o erotic[mecanic[, sub nivelul con=tiin\ei diurne. Toat[existen\ a cuprins[între cele dou[coordonate are o mi=care somnolent[, =i c`nd nu apar\ine de-a dreptul regimului oniric, ea cap[t[cel pu\in forma tipic[a visului. Eminescu tr[ie=te în general sub lun[.

Locul visului este îns[somnul =i e curios a vedea c`t de mult a cultivat poetul acest început de extinc\ie a con=tiin\ei. [...]

În împrejur[rile hot[r`toare ale existen\ei lor, dup[ un zbcium mare sau dup[ o fericire mare, eroii lui Eminescu dorm. Lucrul acesta se înt`mpl[cu Toma Nour din *Geniu pustiu*, care, în urma unei violente turbur[ri morale, simte "o t`mpire cumplit[a organelor de cugetare =i sim\ire" =i c[-i "e somn înainte de toate". El e de p[rere c[naturile tari dorm =i înainte =i dup[catastrof[. [...]

Basmul *F[t-Frumos din lacrim[* e plin de somnuri. [...]

Nuvelele cuprind =i ele mult element hipnotic. *S[rmanul Dionis* e o poveste în care punctul de plecare e somnul eroului =i vis[rile lui, f[r[ca aceasta s[înl[ture alte somnuri concentrice, ca acela al lui Dionis =i al iubitei sale, care acolo în lun[se simt, dup[jocul de c[r\i, ap[sa\i de somn =i adorm, ea în pat, el îngenuncheat al[turi cu capul l`ng[bra\ul ei. Existen\ a lui Euthanasius e o dormitare lung[=i nici Ieronim c[lug[rul nu dispre\uie=te somnolen\ a. [...]

Nuvela *Avatarii faraonului Tlâ* e o succesiune de adormiri. Baltazar doarme =i viseaz[pe o strad[din Sevilla, apoi doarme în groapa de cimitir în care e aruncat ca mort, doarme beat în pivni\ a cu statui de piatr[. Ioan Vestimie din alt[încercare într[, ca umbr[, în odaia de culcare a unei femei =i doarme cu ea în pat. Într-alt[schi\[, *Visul unei nop\i de iarn[*, un copil adoarme în luntre =i viseaz[. [...]

În proz[, visul apare la Eminescu înc[din operele cele mai vechi. Am relevat în *Geniu pustiu* înclinarea spre somn a lui Toma Nour. [...]

Nu trebuie s[uit[m desigur c[l[s`ndu-se în voia legii de desf[=urare a visului, Eminescu, ca scriitor, avea în vedere =i temele literare corespunz[toare. Treccerea presupus[a duhului lui Vestimie în trupul lui Alexandru în urma unei formule magice seam[n[aidoma cu transla\ia sufletului lui Octave de Saville din *Avatarul* lui Gautier în persoana lui Olaf Labinski.

În nuvela *Avatarii faraonului Tlâ* punctele de ob`r=ie oniric[sunt foarte numeroase, ne vom opri îns[numai la acelea în care ideea de vis este neted afirmat[de poet sau cel pu\in presupus[. Cer=etorul Baltazar, care e o reîncarnare a faraonului, doarme pe o strad[a Sevillei =i viseaz[c[se întinde =i se contrace =i

“poate lua orice form[din lume”, devenind aci ghebos =i gros, aci uscat ca \`n. Deodat[ simte c[ se str`nge repede =i devine un gr[unte într-un g[lbenu= de ou, în mijlocul c[ruia se zv`rcole=te ca o furnicu\[, simte c[ în fine cre=te, c[ aripi îi înghimp[ umerii, c[=i cresc tulleie. Într-un cuv`nt, Baltazar nebunul, care strig[cucurigu pe str[zile Sevillei, se viseaz[coco=. Oric` t[ inten\ie artistic[ s-ar g[si în aceste r`nduri de a dibui în con=tiin\a adormitului ideea individual[a faraonului, factorul oniric este totu=i învederat în schimbarea de volum a vis[torului, fenomen ce se înt`lne=te în unele somnolen\ie halucinatorii. De altfel Baltazar are un vis genetic. În locul apelor =i a domei, figura\ii ale nucleului primar, apar, de data asta, albu=ul =i coaja unui ou, eul fiind embrionul. Îns[în dom[se afla de obicei un mort, care e chiar privitorul. Aci adormitul-plod este însu=i cadavrul din dom[, fiindc[Baltazar va muri într-adev[r, contr[g`ndu-se mereu într-un punct negru, mic, p`n[ce nu va mai r[m`nea din el “nimic”.

Mai departe, cer=etorul e înmorm`ntat într-un cimitir. Con=tiin\a înt`iei personalit[\i a disp[rut. C`nd un nou gr[unte de cugetare se ive=te în el, Baltazar viseaz[ c[ se de=teapt[ într-o sal[ zgomotoas[ de bal. Trezit apoi ca marchiz de Bilbao, el are un vis ciudat. Un eu al lui, care nu este el, viseaz[ a fi f[cut anume fapte pe care el le face într-adev[r. Cele dou[ euri se înt`lnesc în cele din urm[=i unul omoar[pe cel[lalt.

=i mai t`rziu, în alt[ epoc[, reapare mortul într-o biseric[. E desigur o nou[ întrupare a faraonului. Angelo nu-i îns[ dec`t într-o stare cataleptic[. Tot ce simte el e de natur[oniric[, =i într-adev[r el viseaz[rigiditatea paralytic[a lui Vestimie, fiindc[aude tot ce se vorbe=te în juru-i =i vede prin pleoapele l[sate bol\ile gotice ale paraclisului =i f[clia de cear[de la capul lui, f[r[a se putea clinti, chiar cu o pl[cere”de a fi mort”. [...]

Prin urmare, chiar dac[macabru eminescian ar veni uneori din izvoare luterare, el este în generalitatea lui o predispozi\ie psihic[fundamental[, care se poate simboliza în viziunea oniric[, de obicei autoscopic[, a unui mort.

Acela=i lucru se poate spune despre imaginea “domei”. Eminescu are adesea nevoie de ea spre a des[v`r=i cadrul arhitectonic al nara\iunii, îns[mai totdeauna de acest element se leag[impulsunea subcon=tient[de a se trage spre un embrion de întuneric, spre un loc originar, cavernos, în care orice ecou al vie\ii din afar[s[se sting[. “Doma” este la Eminescu figura\ia extinc\iei prin regresie în s`nul cosmic, =i pe o dimensiune mai mic[, un indiciu de memorie genetic[. Na=terea înseamn[, microcosmic, o repeti\ie a Facerii, a ie=irii din haosul întunecat, moartea reprezint[ antitetic o reîntoarcere c[tre nimicul primar. Evit`nd orice

subtilitate de un caracter =tiin\ific arbitrar, este evident totu=i c[trupul omului adormit =i mai ales obosit tinde a relua, instinctiv, linia încol[cit[prenatal[=i c[subcon=tientul nostru cultiv[icoana cavit[\ii. Oricum, mitologia simbolizeaz[diminuarea con=tiin\ei prin recluduni ovulare. Precursori ai gnosticismului ca Simon Magul afirmau paralelismul dintre genera\ie uman[=i Genez[, f[c`nd din p`ntecele matern un loc cosmic. G`ndirea lui Eminescu, ad`nc cosmogonic[, e urm[rit[de ideea capetelor opuse ale existen\ei micro- =i macrocosmice, fapt ce explic[=i marea gravitate, cu mult asupra afectivului comun, a no\iunii "mam[". Eremitul eminescian se str`nge ca un foetus al lumii într-o pe=ter[, spre a relua înc[din via[\ forma nemicului neformat. Într-o astfel de grot[tr[ie=te sihastrul din *Povestea magului*:

"Acolo prin ruini, prin st`nci gr[m[dite,
E pe=tera neagr[s[hastrului mag;
Stejari pr[v[li\i peste r`uri cumplite
+i stanuri b[tr`ne cu mu=chi coperite;
Încet se cutremur copacii de fag."

Voind s[dea feciorului de împ[rat înv[\[tura adev[ratei în\elepciuni, care e somnul cu visele, icoan[a ve=nicei mor\i, b[tr`nul îl duce într-o hal[ subp[=m`ntean[, cu obi=nui\ii muri negri-ebenini ca ni=te "negre oglinde de tuci lustruit" =i care au rostul de a sugera o bezn[, organizat[totu=i printr-o geometrie de idei latente. Doctorul de Lys, voind a ini\ia pe Angelo în tainele Clubului "Amicii Întunerului", îl duce într-o cavitate asem[n[toare cu muri "ca de c[rbuni un=i cu udelemn" =i care e "pe=tera demonului amorului". [...]

Doma cap[t[de multe ori forma modest[a pe=terii sau a ruinii. Euthanasius vie\uie=te într-o pe=ter[, Mihnea din *Grue-S`nger* de asemeni. Un eremit din *Povestea magului* st[în scorburi. Templul arab de care se vorbe=te acolo e un soi de "dom[". Petru Rare=locuie=te =i el într-o astfel de ruin[tur[, care acum e o biseric[dac[sau t[ar[. Marchizul de Bilbao coboar[într-o subteran[mare cu boltiri în muri, b[iatul din povestea *Frumoasa lumii* se las[pe cel[lalt t[r`m, adic[într-o groap[întunecoas[. [...]

Un lac albastru e în *C[lin-Nebunul*, altul în *Miron =i frumoasa f[r[corp, c`te unul în *F[t-Frumos din lacrim[=i în *S[rmanul Dionis*.**

E neap[rat ceva oniric ori mitologic într-asta? Nu. Sunt reprezent[ri fire=ti de natur[în care intr[o predilec\ie pentru ap[. Cu toate acestea, dac[cercet[m cu de-am[nuntul opera lui Eminescu, d[im de un substrat mecanic =i de unul metafizic, care, f[r[s[ia acestor imagini lacustre valoarea de simple reprezent[ri,

le atrage într-o ierarhie de valori psihice mai înalte. Chiar lacurile din basmele mai sus amintite nu mai sunt curate am[nunte peisagistice. Ca mai toate compunerile de acest fel, *F[t-Frumos din lacrim]* cuprinde mult[figura\ie simbolic[. +i mai mult[pune Eminescu. Toate faptele din această poveste au caracterul visului cosmogonic. În\`nim insula cu doma. Din zbor F[t-Frumos va vedea un alt lac întins, luciu, “în a c[rui oglind[ b[laie se sc[lda în fund luna de argint =i stelele de foc”. (Zborul =i încunjurarea de ape sunt imagini tipice în visurile copiilor =i în visele fabuloase ale umanit[\`ii.) În *S[rmanul Dionis* eroul ajunge =i el în lun[zbur`nd =i=i a=eaz[ iubita “pe malul mirositor al unui lac albastru, ce oglindea în ad`ncu-i toat[cununa, de dumbrave ce-l încunjura =i deschidea ochilor o lume întreg[în ad`nc”. Apoi zide=te cu închipuirea un palat la marginea unui mare fluviu cu ostroave. În mijlocul acestor ostroave, trec`nd pe un pod str[veziu, petrece Maria. Frumoasa f[r] corp din alt[poveste înoat[noaptea într-un lac imobil, a=a cum Cezara va înota în mare:

“+i de=i în lac înoat[,
 El nu mi=c[nici se-ncrea\[,
 Ca o floare-i animat[
 De oglinda cea m[rea\...”

Imobilitatea miraculoasă a acestor ape care oglesc firmamentul se explic[prin aceea c[ele fac parte dintr-o geografie transcendent[care a abolit mi=carea =i nu sunt dec`t ni=te ceruri. [...]

C`nd eroul eminescian nu caut[, ca Toma Nour, apa spre a se îneca în ea, el urm[re=te cel pu\in voluptatea scaldei =i a înotului. Eminescu însu=i era un bun înot[tor. Eroii s[i] nu se scald[ îns[ în r`uri ci în imense lacuri lunare ori în mare, spre a se sim\i în voia hulei cosmice. În *Umbra mea*, cei doi tineri intr[în apele de aur ale lunii =i se stropesc unul pe altul cu lungi =iroaie =i stropi de stele. Cezara se av`nt[ îns[ de-a dreptul în ocean =i se las[ îmbr[\i=rii lui zgomotoase, t[înd din c`nd în c`nd cu bra\ele undele albastre, înot`nd c`nd pe o coast[, c`nd pe spate, “tologindu-se voluptos pe patul de valuri”. Lucru nu f[r] t`lc, în sf`r=itul pe care Eminescu urm[rea s[-l dea nuvelei, moartea eroilor avea s[se înt`mple pe mare. Castelmarea trebuia s[-i caute noaptea în larg. Cezara s[rea înot în valuri, venea =i Ieronim într-o barc[=i dup[această înv[lm[=eal] cadavrele îmbr[\i=ate ale celor doi tineri se vedeau plutind pe ap[, întoarse adic[în elementul matern.

Pare mai în\`leas[ acum frecven\`a iconelor marine la Eminescu, poet al unei \[ri atunci f[r] litoral. În povestea *F[t-Frumos din lacrim]*, o cetate frumoasă se

oglinde=te “într-o mare verde =i întins[ce tr[ie=te în mii de valuri senine, str[lucite, care treier[aria m[rii încet =i melodios p`n[ unde ochiul se pierde în albastrul ceriului =i în verdele m[rii”. Ora=ul în care tr[iesc Ieronim =i Cezara e pe mîrginea unei m[ri, împ[ratul din *Împ[rat =i proletar* cuget[ pe \[rmul m[rii, Orfeu, Napoleon în *Memento mori* stau întuneca\i de g`nduri l`ng[ mare, fata de crai, eroina din felurite drame apar la fereastra unei ruin[turi pe o st`nc[marin[. [...]

Neptunismul este la Eminescu o atitudine fundamental[, care apare =i mai clar[dac[o reducem la un anume tip de vis, existent, cum am v[zut, în opera eminescian[. No\iunea de vis trebuie luat[în sens larg, analogic. Exist[o percep\ie a universului în stare de trezie, o cunoa=tere descriptiv[care devine, implicit =i în aceea=i clip[, logic[. Percep\ia oniric[e ira\ional[, inconsistent[=i simbolic[. Ea pune direct spiritul în mijlocul proceselor elementare, f[r[popas reflexiv. C[această percep\ie se constat[în vis, mit ori poezie, lucrul nu implic[o diferen\ de esen\]. Totu=i poezia de tip oniric se distinge prin aceea c[subiectivitatea poetului, care în fond e un factor inteligibil, e absorbit[de simbolistica obiectiv[a visului =i a basmului, ca momente ira\ionale concrete, dep[=ind orice ini\iativ[artistic[. Vis[torul e un simplu instrument automat în m`nile visului. [...]

Proza eminescian[se bucur[de o pre\uire empiric[, =i aceea m[rginit[, dedus[din dogma c[Eminescu nu poate fi dec`t mare. C`nd această proz[a început a c[dea sub judecata critic[, s-a v[zut =i aci c[respectul de lucrul tip[rit întunec[învelegerea paginilor postume. S-a zis, de pild[, c[publicarea fiilor de manuscris “scoboar[” pe poet, care este “un detestabil romancier, un romancier mult mai slab dec`t d-nii X sau Y”. Este adev[rat c[ *Geniu pustiu* e o scriere nesf`r=it[de tinere\e, pe care poetul a p[r[sit-o fiindc[multe fragmente le-a tras în *S[rmanul Dionis*. Dar ea e departe de a pune pe poet în stare de a fi dispre\uit de str[in. L[s`nd deoparte c[ un autor tr[ie=te prin toat[ opera lui, prin sl[biciuni ca =i prin t[rii, judecata critic[ se întemeiaz[ =i pe valori de rela\ie istoric[. Stufoasa salcie neagr[ cu firele neamestecate c[z`nd pe un monument funerar l`ng[ care mediteaz[ un t`n[r cu privirea solemn[, cu ochi de marmor[, cu mare \lindru negru pe cap, toate acestea fac dintr-o gravur[mediocr[pe un volum cu idile de Gessner un document de “stil” al vremii. Stilul epocal al unui autor mare poate s[plac[chiar f[r[substan\ universal[=i el se adaog[umanit[\ii ca o fine\ arheologic[pentru estetul erudit, înf[ptuind acel echilibru între efemer =i st[t[tor, ce face tr[incia marii opere. *Die Leiden de jungen Werther* este o scriere mediocr[, av`nd mai mult ca oricare alta stilul epocii, mirosul arheologic al secolului. Dogmatismul e stric[tor totdeauna criticii, care trebuie s[porneas-c[de la valorile adev[rate, nu de la acelea pe care le-ar da sub defini\ia unui

gen. Eminescu e un detestabil romancier, îns[tot a=a de detestabil ca Goethe, Jean Paul, Tieck, Hoffmann, fiind[nu este deloc romancier în chipul analitic=i narativ francez sau englez =i nici nu trebuie judecat ca atare. Pentru el, vorbele "roman", "nuvel[" nu au acela=i în\eles cu soiurile corespunz[toare ale noastre de azi. "Dès qu'une vérité dépasse cinq lignes, c'est du roman", zice Jules Renard, =i aceasta trebuie s[fi fost socoteala lui Eminescu, care avea de spus c`teva adev[ruri lungi, îns[nu despre lumea obiectiv[ci despre aceea a închipuirii sale. Eminescu, împreun[cu to\i romanticii germani, în\elege nara\iunea în proz[ca dezvoltare de fenomene onirice =i de st[ri de contempla\ie. Prozele lui sunt de fapt poeme.

Judecat ca poem în proz[romantic, *Geniu pustiu* aduce în literatura noastră nota lui personal[. De altfel, ce oper[în proz[la 1869 ar putea s[ne fac[s[dispre\uim acest fragment =i ce mare varietate =i dezvoltare a luat proza rom`neasc[ pentru ca paginile acelea s[ devin[ inutile? În ele g[sim de fapt înt`iul (=i unicul) jurnal interior rom`nesc construit a=a cum Goethe l-a început în al s[u *Werther*. Stilul s[u e ur`tul negru, fantomatic, trecut de la gravur[la umbr[, cu o nelini=te ira\ional[în felul celeia a lui Adalbert von Chamisso. De=i corpul scrierii e f[cut dintr-un memoriu (biografie — zice Toma — scris[în form[de nuvel[), introducerea este =i ea memorialistic[, uscat[, grav[, f[r[înfloriri de prisos. Cititorul, pentru a-i reg[si ritmica spontan[, trebuie s[fac[desp[r\irile dup[fiecare idee =i s[renun\e la c[utarea unei logici narative. [...]

Însemn[rile sunt în genere organizate, dar nu=i pierd deloc caracterul unei experien\e stricte ori unei impresiuni imediate, de aceea pentru un t`n[r de 19 ani astfel de pagini sunt departe de a fi mediocre. [...]

C`teva r`nduri cuprind formularea unui fenomen sufletesc numit azi de psihologi "le déjà-vu":

"Un om pe care-l cuno=team f[r[a-l cunoa=te — una din acele figuri ce \i se pare c[ai mai v[zut-o vreodat[-n via\[, f[r[s-o fi v[zut niciodat[..."

Sunt apoi cuget[r]i na\ionaliste ("p[tura superpus[" e definit[de pe acum) care nu aduc nimic în nara\iune, dec`t plastica lor sarcastic[, care totu=i încarc[=i mai mult atmosfera =i a=a grea de dezgust[r]i =i idealuri nel[murite:

"Divor\ul =i adulterul umbl[cu fe\ele boln[vicioase, spoite din gros, m[=ti vii, pe stradele noastre: z`mbind femeilor le st`rpe=te, z`mbind b[rba\ilor îi usuc[, =i cu toate astea noi le d[m serb[r]i =i le sacrific[m nop\ile iernilor noastre, ne cheltuim tinere\ea, care-ar trebui s[ apar\in[ lucrului =i familiei... C`t despre inteligen\va noastră — genera\iune de amploia\i... de semidoc\i... oameni cari calculeaz[cam peste c`\i ani vor veni ei la putere... inteligen\[fals[, care cunoa=te

mai bine istoria Franței decât pe aceea a României — fiii unor oameni veniți din toate unghiurile pământului, cei adevărații copii de români încă n-au ajuns să învețe carte... oameni în fine care au fostur =i caracter de la tăii greci, bulgari, =i numai numele de la mam[...”

Mai încolo e definiția cosmopolitismului:

— Cosmopolit? adăose el încet, cosmopolit sunt =i eu; a = vrea ca omeni să fie ca prisma, una singură, printru de lumină, care are în sine toate culorile. O prismă cu mii de culorile, un arc de cer cu mii de nuanțe. Nașunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale Omiei...”

Ideile acestea sunt sincere, le vom regăsi mai apoi în doctrina politică a poetului. Aci ele, firește, nu creează o lume obiectivă, dar înfruntă stilul conspirativ, exaltat =i vizionar, nicăcum naiv, de vreme ce ideile înșile nu sunt naive. Mișcările eroilor au de asemăni solemnitatea vagabonzilor romantici gotici, boemi nu în urâtă, ci în reverie metafizică. Iată o gravură de epocă Schelling — Jean Paul Richter:

“Întro noapte venisem la Toma. Luna strălucea afară =i în casă nu era lumânare. Toma sta visând pe patul lui =i fumând în lungi sorbituri din un ciubuc lung, =i focul din lălele arde prin întunericul odăii ca un ochi de foc roșu ce ar șlipe în noapte.”

E adevărat, pagina cu fata cîntând la pian a fost scoasă de Eminescu =i folosită aiurea, analiză sentimentală, nu. Umflarea sufletului peste marginile capacității zilnice ar fi fadă azi, dacă Eminescu n-ar scrie neted, ca pe o scândură, frigid perceptibilă forma vechiului sentimentalism. Îl vom regăsi mai departe în memorialul lui Toma Nour. E de observat că, cu oricâte științifice, acesta înfruntă =eaz înția încercare serioasă înainte de Rebreanu de a vîrî viața ardeleană, or =e nească, răscă =i eroică, totdeodată, în literatura română. Memorialistul s-a născut la Varș în Ardeal, mamă =a a murit cu furcă =i născut, a fost dus pe născut la o biserică de lemn, pe groapă ardeleană o lumânare de ceară galbenă. Mărită la modul romantic =i chiar cu “witz”-uri, altă pagină lasă totuși să se vadă existență răscă =i a colarilor ardeleni, pe care Slavici i-a descris realistice [...]

Gesticulă e sacerdotă, încărcată de enigme:

“Întro manta ce parcă nu mai putea susține lupta cu vîntul, intră tîrî palidul meu amic, dar paloarea sa era mai adîncă, era vîntă, buzele seci =i strîns, rîsul amar =i peste mîsură silit, ochii turburi, printru sî negru într-o deordine cumplită.

— Ioane! strig eu, ce ai? I-apucă =i mî uită fix în ochii lui.

— Nimic, zise el rîzînd, nimică!... ea moare.

— Cine moare, pentru Dumnezeu?

— Ea! zise el...”

Peisajul, omul, totul e ridicat la misticitatea romantic[=i p`n[ =i l[tratul unui c`ine pare a fi o profe\ie. [...]

Iubirile sunt melancolice, într-o înflorire nebun[a vie\ii:

“Prin straturile de flori roiau fluturii nop\ii... arborii înflori\i î=i plecau ramurile îngreunate de flori albe =i roze pe frun\ile noastre, parfumul îmb[t[tor al prim[verei umpluse cu suflarea sa r[coare =i virgin[piepturile noastre, gur[-n gur[îi sorbeam suflarea; ea cu genele jum[tate închise nu rezista defel desmierd[rilor mele melancolice...”

Omul n[ucit caut[pierderea con=tiin\ei în ritmica naturii:

“...Eram t`mpit, absurd, idiot. Astfel stam adesea înmorm`ntat în iarba mirositoare, alba=tri =i mici fluturi de var[roiau prin flori, un soare cald îmi ardea drept în cre=tet, totul era frumos cum îs frumoase zilele de var[... eu singur numai nu cugetam nimica. Zile întregi cutreieram c`mpii p`n[ce dedeam de r`u. Acolo, de pe podul lui de lemn, m[ uitam în valurile galbene cum zburau repezi cior[ind, valuri turburi ca sufletul meu sterp, turburi =i neoglîndoase ca inima mea moart[. Apa limpede a cristalul a izvoarelor nu-mi pl[cea — c`nd dedeam îns[de ea, începeam a o amesteca cu bastonul p`n[ ce, turburat[ de p[m`ntul cel negru, era icoana vie a g`ndurilor mele.”

În partea a doua în care se poveste=te revolu\ia de la 1848, stilul se schimb[, =i, de=i mai r[m`ne ceva din vagabondajul rural din romantismul germanic, nuvela e mai crud[, mai realist[, cu o repeziciune narativ[remarcabil[. [...]

S[lb[ticia fabuloas[, geologismul gigantic, eroismul dac automatic din at`tea proiecte eminesciene î=i g[sesc de ast[dat[un cadru istoric, mai aproape de realitate, de=i nu realist, fiind înv[luit în cea\ neagr[romantic[. [...]

Eminescu descrie revolu\ia f[r[fals[sentimentalitate, ba chiar cu cruzime, m[rind doar dimensiunile. Este v[dit c[în ardeleanul învr[jbit el vede umanitatea nobil[a acestei priveli=ti abrupte. Cutare dialog e laconic, realistic, zugr[vind mai bine dec`t orice considera\ie psihologic[ hot[r`rea primitiv[=i calmul acestor fiin\e t[cute ale p[durii. [...]

C`nd Eminescu cade pe tema s[lb[ticiei, paginile lui sunt mai totdeauna m[re\e. Romanul avea s[ aib[ un sf`r=it vrednic de un erou al mun\ilor carpatice. Toma Nour s-ar fi infundat în Siberia boreal[, mai aproape de oceanul în care pusesese Valhalla, =i ar fi patinat spre nord, pe noaptea cu lun[. [...]

S[rmanul Dionis nu are nici m[car c`t *Geniu pustiu* structura nuvelei, ci e o adev[rat[ poem[. Pentru a fi o nuvel[ fantastic[ în felul celor ale lui Poe sau Hoffmann, ar trebui s[ aib[ un cifru care s[ se dezlege p`n[la fine. Dar ea n-are arcanecir[m`ne enigm[ de la început p`n[la sf`r=it. De altminteri, Eminescu

însu=i, întrebat de junimi=ti dac[Dionis viseaz[sau nu, a r[spuns ironic: "Da =i nu". Dionis, bizuit pe aprioritatea formelor intui\iei, deschide o carte astrologic[, face un semn magic =i se treze=te în alt veac. Mai face un semn =i se afl[în lun[. Apoi se de=teapt[=i bag[de seam[c[a visat. Cititorul r[m`ne nedumerit dac[prive=te lucrurile sub specia epic[, dar dac[nu uit[c[materia povestirii apar\ine poeziei, în\elege c[sub un lan\ de viziuni se ascunde un simbol, nere-zolvabil, infuz. Ca =i în *Luceaf[rul*, încercarea de a dezlega ra\ional simbolul duce la absurditate, fiindc[poemul nu e tratarea pas cu pas a ideii, absorbirea, sublimarea ei. Cu o bog[\ie poetic[superioar[, dezlegat[de orice observa\ie, e tratat[în fond =i aici, ca =i în *Geniu pustiu*, priveli=tea moart[, f[r[om, pus[acum nu în zona hiperborean[, ci în lun[. Disocierea sim\ului de dimensiune =i durat[, în forma "ar[t[rilor colosale" de o parte, a stagn[rrii timpului de alta, sunt cheile poemului. Materia o constituie Edenul selenar, terenul abrupt, vulcanic, pe care via\va foie=te uria=. Suavitatea grea a acestor viziuni ne e familiar[. Dionis =i Maria î-i zidesc palatul dintr-un =ir de mun\i. Colonadele lui sunt de st`nci sure, stre=inile, codri str[vechi. R`pi nem[surate duc de la castel p`n[ în valea unde curge un fluviu a-a de lat înc`t con\ine insule acoperite cu dumbr[vi. Aerul e înec[tor de arome. T[m`ia se încheag[ în scorburi, prundi=ul apelor e de ambr[ . Cire=ii, a=eza\i în =iruri, scutur[ floarea ca o z[pad[ . Florile, miraculoase, zboar[ c`nt`nd în aer. Greierii r[gu=esc de c`ntarea frenetic[, p`nzele de p[ianjen se întind în veci nerupte =i at`t de groase înc`t Maria poate s[ treac[ peste ele. Maria merge ca o lunatec[ , înt`i, fire=te, fiindc[se afl[în lun[, dar =i pentru c[nu poate nimeni sta în acest mediu virgin f[r[s[fie anulat de vitalitatea lui. Poemul culmineaz[cu intuirea extatic[=i muzical[a empireului:

"Odat[el î-i sim\i capul plin de c`ntice. Asemenea ca un stup de albine, ari-le roiau limpezi, dulci, clare în mintea lui îmb[tat[ , stelele p[reau c[ se mi=c[ dup[ tactul lor; îngerii ce treceau sur`z`nd pe l`ng[el îng`nau c`nt[rile ce lui îi treceau prin minte. În haine de argint, frun\ile ca ninsoarea, cu ochii alba=tri, care luceau întunecat în lumea cea solar[, cu s`nuri dulci, netezi ca marmora, treceau îngerii cei frumo=i, cu capete =i umbre inundate de plete; iar un înger, cel mai frumos ce l-a v[zut în solarul lui vis, c`nta din arf[un c`ntec at`t de cunoscut... not[cu not[el îl prezicea..."

Cu *Cezara* Edenul devine terestru. Intriga de nuvel[, roman\ioas[, e lipsit[de importan[. Descoperim =i aici ideea latent[. Dup[ce a f[cut teoria vie\ii automate, eroul porne=te spre insula lui Euthanasius. Acolo este Edenul, f[r[nici o fiin[ra\ional[, în care Euthanasius, simbol al euthanasiei, se desface în mijlocul elementelor. Dragostea demonic[de la început, senzualitatea Cezarei pot s[ni

se par[cam copil[re=ti. Umorel plastic, jean-paulizant, este îns[adev[rat. Iat[un c[lug[r:

“...Pe una din c[r[ri vedem un c[lug[r b[tr`n merg`nd spre poarta m`n[stirei, cu m`nile unite la spate. Rasa i-e de =iac, e-ncins cu g[itan alb, metaniile de l`n[ sp`nzur[c-un col\ din s`n, papucii de lemn se t`r`ie =i cl[np[iesc la fiecare pas. Barba alb[-i cam rar[, ochii ca z[rul neexpresivi =i cam t`mpi[i; nimic resignat sau ascetic în el.”

Eminescu face portrete v[zute cu lupa, descriind fa\va ca pe o frunz[cu toate fibrele ei, ca pe un cristal fin, într-un chip pictoric care ar fi al lui Th. Gautier, dac[n-am g[si la poetul nostru mai mult[via\:

“Dar ce frumoas[, ce plin[, ce amabil[era ea! fa\va ei era de o albea\ chilimbarie, întunecat[numai de o viorie umbr[, transpari\iunea celui fin sistem v`nos, ce concentreaz[ideile artei în boltita frunte =i-n acei ochi de un albastru întuneric, cari sclipesc în umbra genelor lungi =i devin prin asta mai dulci, mai întuneco=i, mai demonici. P[rul ei blond pare o brum[aurit[, gura dulce cu buza dedesupt pu\în mai plin[p[rea c[cere s[rut[ri, nasul fin =i b[rbia rotund[=i dulce ca la femeile lui Giacomo Palma. At`t de nobil[, at`t de frumoas[, capul ei se ridica c-un fel de copil[roas[m`ndrie, astfel cum =i-i ridic[ caii de ras[ arab[, =atunci g`tul înalt lua acea energie marmoree =i doritoare totodat[ca g`tul lui Antinous.”

Cum e tratat obrazul a=a =i peisajul. În loc s[analizeze, lentila urie=e=te acum. La mediu st`ncos, Eminescu se complăce în terenul decrepit, spart, sf[r`mat de g`ng[nii =i buruieni, la c`mp deschis m[re=te îns[vegeta\ia, o îndese=te, o face înc`lcit[ pentru pa=ii omului =i aromatic[. *Cezara* e poemul tocmai al vie\ii instinctuale, al des[v`r=itului nudism. Ieronim poza gol pictorului, fata goal[se arunc[în ocean:

“În zilele calde, ea se dezbr[ca =i, l[s`ndu=î hainele-n boschet, se cobora la mare. Chip minunat, ar[tare de z[pad[ în care t`n[ra delicate\[, dulcea moliciune a copil[riei era întrunit[cu frumuse\ea nobil[, coapt[, suav[, pronun[at[a femeii. Prin transparen\ea general[a unei peli\i netede se vedeau parc[vinele viorii =i, c`nd piciorul ei atingea marea, c`nd sim\ea apele muindu-i corpul, sur`sul s[u devenea iar nervos =i s[lbateg ca toat[ copil[ria ei; în lupt[ cu oceanul b[tr`n ea se simte întinerind, ea sur`de cu gura încle=tat[ de energie =i se las[ îmbr[\o=rei zgomotoase a oceanului, t[înd din c`nd în c`nd cu bra\ele albe undele albastre înot`nd c`nd pe o coast[, c`nd pe spate, tologindu-se voluptos pe patul de valuri.”

Înnebunit[de voluptate, *Cezara* alearg[goal[spre lac, intr[în dumbrava lui Euthanasius, trec`nd astfel pe sub arbori, înt`lne=te pe Ieronim =i \p[de fericire

îmbr[=i`ndu-l. E o scen[ferin[, arm[s]reasc[, cea mai viguroas[reprezentare din literatura noastră[a sublimit[=ii dragostei animalice.

În fragmentele de nuvele ce ne-au mai r[mas e prea pu\in[materie pentru a putea judeca pe Eminescu, care nu apare totu=i niciodat[aplecat c[tre analiz[=i construc\ie epic[. Cele mai realiste încerc[ri, ca acelea de a zuger[=i via\a patriarhal[, sunt descriptive, altele de-a dreptul fantastice. Rela\iile sociale moderne sunt înf[=iate întotdeauna st`ngaci. În *Avatarii faraonului Tlâ*, poveste neterminat[ =i nerotunjit[, oglindind întocmai mentalitatea senza\ional[ a t`n[rului poet, sunt totu=i pagini în stare de a da sugestii unui autor fantastic. Cobor`rea lui Tlâ în piramid[, analiza eului metafizic al individului, simbolismul panteistic al consult[rii Isidei, nebunia cosmogonic[a lui Baltazar, castelul putrezind sub colb al marchizului de Bilbao (Eminescu e un mare poet al prafului), be\ia cu vin închegat din bute, salonul de basm tapetat cu atlas alb din Clubul “Amicii Întu-nericului”, unde tinerii în hain[neagr[au veste cu flori ca crinul, m[nu=i ca m[rg[ritarul =i bumbi de diamant la man=et[, sunt inven\ii poetice care bucur[ochiul =i imagina\ia, =i cum Eminescu unea întotdeauna ideea cu imaginea, ca în *S[rmanul Dionis*, ca în *Archaeus*, am mai fi avut, dac[tr[ia, un num[r de proze fantastice, lipsite de orice zgur[realist[ic], alimentate numai pe dedesubt de complexe intelectuale.

George C{LINESCU, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I-V, Editura Cultura na\ional[, Bucure=ti, 1934—1936. Se reproduce textul din edi\ia revizuit[, publicat[în *Opere*, vol. 12, Editura pentru Literatur[, 1969, p. 186-187, =i XIII, Editura Minerva, 1970, p. 38—47, 119—121, 281—284, 288—297, 545—556.

Proza literar[a lui Eminescu s-a bucurat, pare-se, de o pre\uire mai mic[; va fi contribuit la asta =i concep\ia purit[\=ii genurilor, at`t de dominant[ în critica veacului trecut. Proz[ de poet, ner[spunz`nd regulilor epice =i compl[c`ndu-se în fantastic, nuvelele eminesciene au fost socotite un fel de exerci\iu interesant, c`nd de teme, identificate at`t de scrupulos, c`nd de frumuse\i expresive, cu at`tea ecouri, str[lucite e drept, din =i înspre poemele lui. V[zute oarecum dinafar[, sau numai în caracterul lor “livresc”, de influen\e romantice, nuvelele particip[ în realitate la toate acele mari poeme de maturitate ale lui Eminescu, între care cea mai ad`nc[e *Luceaf[rul*, la toate acele mituri lirice, în care se afl[temeliiile personalit[\=ii lui. +i nu trebuie s[trecem cu vederea nici acea încercare de tinere\e care este *Geniu pustiu*, socotit[numai de importan[\ biografic[=i ca un exerci\iu, din care s-au desprins unele tr[s]turi portretistice ale *S[rmanului*

Dionis, sau din care s-au reluat unele pasagii foarte apropiate textual =i trecute în cea mai însemnat[povestire fantastic[a lui. La drept vorbind, nuvelele lui Eminescu nu sunt fantastice dec`t în m[sura în care e =i *Luca[ful*, faptele desf[ur`ndu-se pe un plan de fantasticitate; miezul lor este îns[cu totul simbolic, traduc`nd o viziune liric[, alc[ituind etapele unui mit al vie[i. S-ar p[rea c[ exclusiv experien[a erotic[ formeaz[ centrul lor; de la *Geniu pustiu* (1869) la *F[t-Frumos din lacrim[* (1876), trec`nd prin *S[rmanul Dionis* (1872—73) p`n[la *La aniversar[* (1876), povestirile eminesciene sunt str[b[tute de o linie groas[: obsesia fericirii prin iubire. Obsesie comun[tuturor romanticilor =i tem[absorbant[în toat[lirica lui. Nu vom încerca s[le schimb[m îns[=i axa; vom accentua îns[c[Erosul eminescian este =i o modalitate de cunoa=tere în centrul vital al personalit[iei lui. Numai c[această personalitate, departe de a fi expresia unui instinct, limitat la poten[ele lui rudimentare =i transfigurat prin art[, este expresia unui titanism, a unui demonism în sensul goethean al cuv`ntului; demonism care ia dimensiuni cosmice, care implic[în erotism îns[=i ideea de geniu. Eminescu face din cunoa=terea metafizic[un act de posesiune cosmic[. [...]

Erotica eminescian[particip[=i ea la o spiritualitate, la un destin, este ea îns[=i o esen[a voin[ei noastre, care nu ne p[r]se=te în nici o experien[metafizic[. Demonism sau titanism sunt forme de experimentare ale absolutului, în tot ce implic[alc[ituirea noastr[uman[. Fixa[i, ca într-un cadru relativ, în voin[, fie manifestat[ca erotism sau eroism, nu putem tinde spre absolut, spre ideea dec`t în aceste condi[ii date; ba chiar natura, în în[eles de peisaj, este o dimensiune a cosmosului, pe care Eminescu o transpune în toate viziunile lui fantastice. At`tea “insule” misterioase, at`tea peisaje lunare, serafice sau interastrale, sunt =i ele ni=te Idei ale naturii, ni=te arhetipuri, c[tre care tindem. Asemuirea celor mai idealizate, mai spiritualizate peisaje din *Luca[ful* =i din *Scrisoarea I*, din *S[rmanul Dionis* dau cosmosului o unitate, o expresie eman`nd dintr-o Idee. Pentru Eminescu, voin[a este un complex, compus din Eros, din Natur[=i Eroism. Cadre ale Demonismului s[u, ele sunt =i cadre ale unei metafizici v[zute în mod sensibil. [...]

Geniu pustiu, oric`t s-ar încadra în epoca de forma[ie, istorice=te vorbind, a geniului eminescian, este =i o *prefigurare* a întregii lui structuri; prefigurare a titanismului, a demonismului din *Luca[ful*, din *F[t-Frumos din lacrim[* =i din *S[rmanul Dionis*. +i a= zice c[este o prefigurare a îns[=i “filozofiei practice” eminesciene. Eroismul lui Toma =i Ioan, luptele lor cu ungerii prefigureaz[=i ideea de na[iune =i de voin[colectiv[, pe care-o afl[m în articolele lui politice =i în portretul lui Mircea din *Scrisoarea III*. +i e caracteristic pentru Ideea de na[ie eminescian[c[individuarea, în eroism, are un sens tot colectiv, c[voievodul se

identific[în inf[\i=are, în port, în solidarizarea cu "s[r[cia =i nevoile =i neamul" =i cu natura, prieten[autohton[, vr[jma=e du=manului. În germen, în laten\ele lui interioare, cu tot caracterul de *Sturm und Drang*, *Geniu pustiu* prefigurează întreaga structur[eminescian[. F[t-Frumos din lacrim[nu lupt[oare pentru satisfac\ia celor doi împ[ra\ii, nu se subordonează ideii de supunere a două state? El nu lupt[cu zmeii, adică nu lupt[cu r[ul, pentru sine, ci pentru lini=tirea a două împ[r[\ii, una b`ntuit[de primejdia r[zboiului, alta de furia oarb[a Ghenarului. Eroism modest, ca al lui Mircea, eroism supus unor Idoi. [...]

Toma Nour de la iubire absolut[trece la fapt[, sf`r=ind prin revolu\ie. Luceaf[rul e un Demon, în care spiritul e senin, pacificat prin îns[=i con=tiin\ă suprem[ a esen\ei lui superioare. Dezam[git în iubirea p[m`ntean[, la care condescinde o clip[, se retrage în demnitatea lui cosmic[, într-un dispre\ olimpian de alt[sfer[. Erotica pasional[din *Geniu pustiu*, din *Venere =i Madon[*, din *Înger =i Demon* este at`t de spiritualizat[, înc`t sl[biciunea instinctului apare numai ca o posibil[c[dere a geniului. [...]

Erosul, la Eminescu, pendulează între spiritualizare =i frenezie pasional[, în categoriile demonice romantice, fie c[termin[anarhic sau conciliant, fie c[se refugiaz[-n vis. Dar *Luceaf[rul* însumează un echilibru interior, o st[p`nire de sine care impune o alt[ categorie, un fel de clasicism coordon`nd universul nu numai pe axa pasiunii, ci =i pe aceea a unei prototipii a spiritului. În *Cezara*, al c[rui caracter pasional, frenetic este, f[r[discu\ie, evident, =i unde demonul (Ieronim) este confiscat într-o izolare de cosmic "égoisme à deux", se schi\ează totu=i o dram[în spiritul lui. T`n[rul schimnic nu finalizează în pasiune, f[r[s[oscileze. Pentru întregirea tipului demonic eminescian, care se prefigurează în Ioan =i Toma din *Geniu pustiu*, cu etica izb[vitoare a pasiunii prin fapt[civic[, ce duce la stingerea individului, trebuie s[\inem seama =i de unele am[nunte semnificative ale lui Ieronim. Înainte de a =i g[si absolutul în pasiunea izolatoare. Cezara este, desigur, o C[t[lin[n[valnic[, un demon al pasiunii; dar personalitatea eminescian[este aici prezent[în trei profiluri. Nuvelele lui Eminescu nu sunt altceva dec`t disocia\ii ample ale eului s[u, procese dialectice rezolvate liric ale personalit[\ii lui, alc[tuit[din elemente divergente.

Sensul de titanism al acestei personalit[\ii ne apare mai clar ca oriunde în proza poetic[, la a c[rei în\elegere trebuie s[particip[m pe planul mitologiei lirice; afabula\ia ei extravagant[sau fantastic[este indiciul cel mai clar c[Eminescu a c[utat aici un domeniu mai liber, ca s[-=i ad`ncească personalitatea. Defini\ia lui, citat[din *Geniu pustiu*, dat[[romanului, care "este metafora vie\ii", în acest în\eles trebuie luat[. +i într-adev[r, ce sunt scrisorile lui Euthanasius, ale

lui Ieronim =i ale Cezarei dec`t trei ipostaze lirice a trei tendin`e divergente, care luptau în spiritul poetului?

Concluzia chiar de este refugiul în pasiune, s[nu uit[m c[ea trece prin alte dou[trepte preliminare, care apar\ în acelei personalit[\i dissociate a poetului, celui titanism de care spiritul lui d[doved[.

Îndemnul la Nirvana al lui Euthanasius este o ipostaz[; îndemnul la pasiune al Cezarei este alta; dar mai este un îndemn, la platonism, al lui Ieronim, adresat Cezarei. Neexperien\`a t`n[rului c[lug[r în ale vie\ii prefigureaz[un avertisment al viitoareii experien\`e a Luceaf[rului; c[ci, biografic vorbind, nu numai intrinsec, *Luceaf[rul* condenseaz[ nu numai o experien\`, ci o sum[de experien\`e, de dezam[giri sentimentale. At`tea ecouri de roman\`, în imagini, în atitudini, at`tea ecouri cosmogonice, at`tea ecouri elegiace, care se împletesc în substraturile de sensibilitate ale poemei, sunt =i o m[rturie textual[ (care oric`nd se poate face, într-un studiu tehnic) c[*Luceaf[rul* exprim[o experien\` plenar[, nu numai artistic[, dar =i spiritual[. Dar s[ desprindem =i această[ prefigurare de demon c[zut, cu rezisten\`e subcon=iente mai mult, a lui Ieronim, prefigurare ce ne l[mure=te de o parte titanismul eminescian, iar de alta ne ofer[=i un am[nunt din Erosul lui at`t de complex. Ieronim e un Luceaf[r latent, nerealizat, obnubilat de n[vala pasional[a Cezarei. [...]

Demonismul eminescian str`nge toate aceste elemente, mai pu\în revolta, în *S[rmanul Dionis*, alc[tuit din dou[ fe\`e, una a b[tr`nului dasc[l, ce \ine universul în “degetul lui mic”, =i alta a Luceaf[rului, ce cuprinde-n esen\`a lui puterea dragostei spiritualizate, absolute, care se confund[cu îns[=i cunoa=terea. Dionis e o alt[ipostaz[a Erosului =i Demonului eminescian. Într-un fel, este mai mult dec`t Luceaf[rul, într-altul, mai pu\în dec`t el. Luceaf[rul este integrat esen\`ei platonice a geniului, de-i subordonat Demiurgului, care a trebuit s[-l dezlege de condi\ia eternit[\ii, s[ se intruzeze, devenind o prezen\` ca =i palpabil[C[t]linii. Dar =i intrup[rile lui sunt fantastice; Luceaf[rul este Demon, esen\` pur[, în cer; pe p[m`nt ia chip de Neptun =i “t`n[r Voievod”; îns[=i na=terea lui este tot de esen\` cosmic[. Întrupat din Mare, apoi din Haos, Luceaf[rul nu =i pierde esen\`a lui superioar[, în cele dou[ ipostaze terestre, în care-i apare C[t]linei. N[scut din haosul în care Demiurgul a pus sc`nteia vie\ii (*Scrisoarea I*), vrea s[se întoarc[în haos; adic[în condi\ia pur uman[; spectacolul ireconciliabilei lui esen\`e cu a C[t]linei îl reintegreaz[ în sfera lui de Demon. Drumul lui Dionis este invers, de la p[m`nt la cer, de la condi\ia uman[la cea etern[. Dionis are în sine for\`a titanic[ de a anula timpul =i spa\iul. For\` interiorar[care face posibil[o interferen\` =i o transpunere de euri; migra\iunea sufletului este semnul acestui

titanism. Satisf[cut în Eros, identific`nd pe Maria (numele nu e simbolic?) cu o treapt[ a absolutului, o face s[ participe la acela=i titanism =i transpunere de euri: din epoca lui Alexandru cel Bun, trec am`ndoi, într-un drum interastral, invers cu drumul Luceaf[rului din cer spre p[m`nt, în lun[, care e sediul Demiurgului; p[m`ntul transformat într-o m[rgea, at`rnat[ de g`tul Mariei, e o reduc\ie a macrocosmului la microcosm, o transpunere în planul cosmic; elementul oniric, pornit de la înc`lcite semne astrologice, este o prelungire, pe cale de vis, a eului, p`n[la pragul esen\ei divine. Doma lui Dumnezeu, simbol al Demiurgului, care este totu=i ascuns ca un mister suprem într-o figura\ie de arhitectur[sacr[, nu e nicidecum, cum ne suger[d. C[linescu, un simbol al “extinc\iei”, ci însu=i marele mister, for\va suprem[, Demiurgul. Aici Eros =i Demon vor s[se identifice =i cu Demiurgul. Voin\va de a se socoti el însu=i Dumnezeu, de a de\ine taina timpului, spa\iului =i cauzalit[\ii, este suprema treapt[a problemei personalit[\ii eminesciane. Oniricul n-are aici sens erotic, ci pur spiritual, este îns[=i puterea absolut[a Visului, care d[poetului iluzia c[s-a ridicat la esen\va cea mai pur[a personalit[\ii, la ideea de personalitate creatoare, început =i sf`r=it al lumii, *Logosul* însu=i. Ruperea visului =i rec[derea în timp =i spa\iu, ca =i refacerea identit[\ii cosmice, în treptele ei prestabilite are sensul unei veritabile “cenzuri transcendente” a unei fine de neprimire, din partea misterului, a Mare-lui Anonim. Geniul este, desigur, o copie a Demiurgului. În Luceaf[rul subordonarea e clar[, de=i esen\va platonice[a geniului este de natur[demiurgic[. Dar ca s[fie “dezlegat” de nemurire, geniul are nevoie de permisiunea suprem[. Însu=i faptul c[poate fi *dezlegat* de eternitate, ca de o vraj[, c[poate s[se integreze =i naturii lui umane, este semnul categoric al limitelor concep\iei despre demon la Eminescu. Demonul poate lupta împotriva r[ului pur, împotriva Mumii P[durii =i a Ghenarului, împotriva Demonului v[zut în fa\va lui pur negativ[. F[t-Frumos, dup[ce înl[tur[r[ul, se integreaz[în natura lui demonic[, de for[\ suprafireasc[(în în\elesul goethian), =i în absolutul iubirii. Dionis, întrupare totalitar[a Demonului, cunoa=tere ultim[a misterului, în spirit faustic, =i identificare în Eros, încearc[s[dep[=easc[înse=i for\ele titanice ale lui F[t-Frumos. Titanismul eminescian este îns[subordonat Demiurgului, iar singura lui condi\ie de a se identifica absolutului \ine de Eros, de principiul prin care Demiurgul s-a relevat sie=i, creînd universul din fecundarea haosului, care este mama, el fiind tat[l, iar lumea — o intrupare a aceluia “dor nem[rginit” (*Scrisoarea I*).

Cosmogonia eminescian[structureaz[concep\ia de Eros =i Demon, care este îns[=i axa personalit[\ii poetului. [...]

Proza poetică eminesciană nu este jocul suplimentar al unui geniu în marginea poeziei lui; ea se integrează într-un sistem de mituri lirice, într-o structură a personalității, oferindu-ne un întreg spațiu spiritual, în[untru]l căruia putem descifra mai clar viziunea cosmică a poetului. Departe de a fi un produs pur livresc, cum cred unii, derivat din romantica germană, și mai departe de a fi un sector de fantasticitate pură, de lipsă de frântă a imaginației, proza literară cuprinde tot atâtea trepte de valori spirituale = ipostaze ale ideii de personalitate. P[er]trunzând-o în esențele ei, vom p[er]si imagini tipologice, sociale sau freudiene — închegate de critică în jurul operei eminesciene; structura ei este mult mai complexă, v[er]zută în toate firele care-o mpletează. F[r]ă s[ă] c[ă]dem în simplificarea în care-au căzut unii, dar =i f[r]ă s[ă] subtilizăm, ca alții, într-un v[er]tej de izvoare, unele sigure, altele probabile sau numai imaginare, sco[nd]nd figura poetului dintre lianele erudiției, e mai firesc să ne adresăm operei, care ne pune la dispoziție elementele fundamentale ale structurii lui Eminescu. Timpul lucrează în favoarea lui, iar istoria literară, oricâte izvoare va mai putea să adune, =i după cei cincizeci de ani de la moartea lui, nu va izbucni surse magnifice sub un morman de vreascuri. Arborele vieții spirituale eminesciene crește, tot mai înalt, tot mai răsunător, din înșir =i inima lui, ca arborele din pieptul sultanului, acoperind continentele cu umbra-i m[er]ea. Eminescu este un univers de precise contururi, de reliefuri complexe, de ape vii, cuprinse între meridiane fixe. Tot ce-a căzut din ceruri streine pe acest p[er]m[an]ent fertil a fost transformat în substanță proprie; tot ce v[er]turile erudiției vor mai aduce de-acum încolo nu va putea să doboare pe cel mai falnic arbore al poeziei noastre. Fo[n]etel frunzelor moarte nu va acoperi niciodată fo[n]etel frunzelor care-au crescut din seva =i din trunchiul lui.

Pompiliu CONSTANTINESCU, *Eros =i Daimonion*, în "Revista Fundațiilor", V, 1939, nr. 7, iulie, p. 84—100.

Romantica poveste [*Geniu pustiu*], cuprinzând numeroase episoade, scrisă într-un stil de mare tensiune patetică, amestecat cu note realiste =i cu multe descrieri înrcate de culoare, prezintă interesul de a ne face să învelegem conexiunea motivelor în sufletul t[ă]n[rului] scriitor Eminescu. Mulți critici s-au întrebat ce putea uni în ființa acestuia pe poet cu doctrinarul politic =i național? *Geniu pustiu* se înscrinează să ne dea dezlegarea acestei probleme. Omul romantic, a=a cum ieșise din epoca luciferiană, s[ă] r[ă]m[ă]nătoare de legături, a Revoluției franceze, din marile sinteze speculative ale idealismului post-kantian, în care orgoliul cugetării omenești, f[ur]itoarea lumii, atinsese culmile lui cele mai înalte, din lup-

tele pentru naționalitate ale Germaniei, cu tot ce determinaseră ele în direcția exaltării trecutului și a poporului, romantica fiind rezultatul din încrucișarea tuturor acestor influențe cuprindea în sine acel suflet complex în care un individualism excesiv putea coexista cu o influență sensibilă națională. Toma Nour este un exemplar din această categorie. El este arhetipul eminescian.

Tendințele asemănătoare se regăsesc în *Sărmanul Dionis* (C. L., 1872—3) care, folosind unele fragmente din *Geniu pustiu*, s-a dezvoltat totuși ca o compoziție autonomă. De data aceasta, eroul este un metafizician care reflectează la subiectivitatea spațiului și timpului și, prin urmare, a imaginii noastre despre lume organizate în formele lor. [...] Dar subiectivitatea spațiului și timpului nu produce la Kant concluzia că noi putem dispune în voie de ele. Sensul teoriei cantiene a cunoașterii este tocmai să fundeze obiectivitatea constrângătoare a timpului. Abia printre urmașii lui Kant se trag alte concluzii, și anume în două direcții diferite. Mai întâi, dacă lumea experienței este construită de noi prin folosirea formelor subiective ale intuiției, atunci avem dreptul să nu-i acordăm mai mult seriozitate decât oricărui glume a spiritului nostru. O undă de ironie, anulând dispoziția lor patetică, trece prin operele poezilor romantici, de la Tieck la Heine. Este vestita ironie romantică, dedusă de filozofi ca Schelling sau Solger din epistemologia kantiană și metafizica idealistă a lui Fichte. În sufletul lui Eminescu a răsunat și această coardă a sensibilității romantice, mai cu seamă în unele din operele tinerești. Dacă lumea este visul sufletului, nu suntem îndreptățiți să o privim cu zămbet, distrugând prin actul ironiei situații pe care imaginația noastră le crease mai întâi cu toată gravitatea? [...]

Alte concluzii ale kantismului și idealismului lui Fichte este tocmai aceea pe care o trage Dionis. Ea este concluzia idealismului magic, reprezentat de Novalis, care, dezvoltând mai cu seamă pozițiile idealismului lui Fichte, afirmă în *Fragmentele sale*: “Orice credință este minunată și creatoare de minuni: Dumnezeu există în clipa în care cred în el”. Sau în altă parte (Fr., 596): “Visăm călătorii în univers. Dar universul nu este oare în noi? Nu cunoaștem adâncimile spiritului nostru. Drumul misterios trece înspre interiorul nostru. În noi sau nicăieri este eternitatea cu lumile ei, cu trecutul și cu viitorul”. Dispunând de posibilitatea de a coordona după voie irul fenomenelor, Dionis, devenit călugărul Dan, trăiește în lumea lui Alexandru cel Bun și iubește pe Maria, fiica spătarului Tudor Mesteacăn. Cei doi îndrăgostiți, folosind mijlocul dezvoltării lui Dan, mag evreu Ruben, întreprind o călătorie în Lună, dar, când Dan îndrăznește gândul profanator că el ar fi însuși Dumnezeu, puterea de sus, rectificând îndrăzneala idealistului magic (și părăsind așadar odată cu aceasta o limită obiectivă opusă

av`nturilor g`ndirii), il fulger[=i-l pr[bu=e=te în abis. Marginile dintre vis=i realitate se =terg cu totul c`nd Dionis se treze=te ca un bolnav, care în delirul s[ u continu[ s[ se cread[ Dan, s[ iubeasc[ în Maria zilelor noastre pe aceea din vechime =i s[ ia pe anticarul Riven drept maestrul Ruben de alt[dat[. Numai c`nd delirul i se potole=te, Dionis recunoa=te pe adev[rata Marie =i c[s[toria lor pecetluie=te cucerirea unei fericiri. Totu=i “cine este omul adev[rat al acestor înt`mpl[ri, — Dan ori Dionis?... Fost-au vis sau nu, asta-i întrebarea. Nu cumva înd[r[tul culiselor vie\ei e un regisor, a c[rui existen\ n-o putem explica? Nu cumva suntem asemenea acelor figuran\i, care, voind a reprezenta o armat[mare, trec pe scen[, încunjur[fundalul =i reapar iar[=i? Nu este oare omenirea istoriei asemenea unei astfel de armate ce dispare într-o companie veche spre a reap[rea în una nou[, armat[mare pentru individul constituit în spectator, dar acela=i num[r m[rginit pentru regisor? Nu sunt aceia=i actori, de=i piesele sunt altele? E drept c[dup[fundal nu suntem în stare a vedea. — +i nu s-ar putea, ca cineva tr[ind, s[aib[momente de o luciditate retrospectiv[, care s[ni se par[ca reminiscen\ele unui om ce de mult nu mai este?”. Început[=i continuat[în spiritul idealismului magic, povestirea sf`r=ete schopenhauerian, prin amintirea regizorului (voind a universal[!) care mi=c[dinapoia culiselor vie\ii pe to\i muritorii, ca pe scena unui teatru. Asocierea celor dou[motive se poate urm[ri =i în fragmentul filozofic *Archaeus*, publicat din manuscrisele tinere\ii de I. Scurtu (în *Scrieri politice =i literare*, 1905). Imaginea lumii ca un teatru, condus din umbr[de un regizor =i a oamenilor ca actori, venea din antichitate, din aforismele lui Epictet =i Marc Aureliu, unde o g[siser[desigur Calderon =i Shakespeare, marile modele ale romanticilor. Dar pe c`nd în antichitate, compara\ia era menit[s[sprijine pietatea stoicului supus armoniei prestabilite a lumii, în care fiecare are îndatorirea s[=i sus\in[rolul ce i-a fost încredin\at de Logosul universal, aceea=i compara\ie are la Eminescu scopul de a divulga comedia vie\ii =i a conduce la ataraxie prin sf[r`marea iluziilor de-arte. Lumea ca o structur[în care nimic nu se poate schimba constituie fundalul de metafizic[eleat[, absorbit[din Schopenhauer, pe care se desprind nu numai strofele *Glosei*, dar =i marea compozi\ie a *Luceaf[rului*.

Tudor VIANU, *Marii creatori. M. Eminescu*, în *Istoria literaturii rom`ne moderne de +erban Cioculescu*, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Casa +coalelor, Bucure=ti, 1944, p. 256—258.

Se poate afirma, f[r[putin\ de t[gad[, c[Eminescu a fost =i în ordinea prozei literare un me=te=ugar tot pe at`t de discuit =i de str[lucitor ca =i în ordinea poeziei. Nu numai pentru c[ am`ndou[tulpinile î=i trag fiin\ă din aceea=i

unic[r[d[cin[, dar =i pentru c[el a turnat în am`ndou[ tiparele o aceea=i esen[ subtil[ =i pentru c[ a urm[rit, cu aceea=i r`vn[, s[transpun[, precum în versuri ca =i în proz[, ecourile experien\elor sale biografice. Rod, deopotriv[, al temperamentului s[u înn[scut, altoit cu toate lec\iile vie\ii, culturii =i peisajelor prin care a str[b[tut, proza literar[a lui Eminescu poate fi urm[rit[, pas cu pas, în întregimea =i des[v`r=irile ei succesive, la fel ca =i poezia. Peregrin[rile sufletului înso\ind, în turneele transilvane, trupa de teatru a so\ilor Pascaly, romanticele aspira\ii =i extaze ale adolescentului, hr[nit cu lecturi serioase, a=a cum =i-l aminte=te Caragiale în înt`ia lor înt`lnire, =i cum a =i fost în realitate, reminiscen\ele vii =i indelebile din mediul de patriarhalitate al Ipote=tilor =i Dumbr[venilor, sugestiile studiilor universitare, cu ini\ieri fructuoase în cultura oriental[sau în filozofia kantian[, mirajele folclorului sau luminile juc[u=e de pe comorile c[r\ilor vechi, pentru care avea nu numai o predilec\ie dar =i o divina\ie special[— toate aceste pun\i =i promontorii de pe care =i-a îndreptat antenele sufletului în genunile miraculoase ale crea\iei se înt`nesc consecmate, în construc\ii adaptate la necesit[\ile genului, în nenum[ratele sale pagini de proz[literar[.

Începuturile de proz[literar[ale lui Eminescu sunt tot at`t de interesante ca =i cele în poezie. Ele atest[, ca =i poezia, anume servitu\i de epoc[, de care se va dezbr[ra, pe care poate c[ le =i dep[ise în spirit la vremea în care mai continua s[ scrie sub înr`uriri str[ine. Sunt, precum se =tie, în versurile de debut ale lui Eminescu nenum[rate vestigii, bolintinene sau din Alecsandri. Dar debutantul care trimitea “Familiei” poezii, în primul r`nd la nivelul revistei, p[stra în cartoanele sale dovada unor aspira\ii cu mult mai ambi\ioase. C`nd în 1868 =i 1869 tip[rea poeziile de dat[mai veche, *La o artist[=i Amorul unei marmore*, poetul trecuse de stadiul madrigalelor conven\ionale =i publica în paginile aceleia=i reviste ardelen înt`ia sa od[ satiric[, *Junii corup\i*, =i înt`ia sa elegie personal[, *Amicului F. I.*, inspirat[din climatul T`rnavelor =i al Blajului, în timp ce poemul lui Mure=anu, al Mirei, al lui +tef[ni\[-Vod[ (cu înt`ia versiune din *Melancolie*) germinau în tihn[între filele poroase ale manuscriselor sale. O situa\ie analog[ofer[=i proza sa literar[la începuturile ei. +i din acest punct de vedere, textul *Contrapagin[*, ce pentru prima dat[am editat în 1939, cu prilejul semicentenarului mor\ii poetului, mi se pare întru totul revelator. Textul apar\ine, de bun[seam[, prin at`tea detalii tehnice =i biografice, anului 1868 =i, aproape sigur, cam tot de pe atuncea datează =i primele coale din *Geniu pustiu*, romanul at`t de neepuizat[prospe\ime =i care, de at`tea ori, a fost minimalizat de unii =i al\ii dintre comentatori. Este, îndeosebi, un am[nunt care le apropie sub raportul

cronologic =i care se cuvine semnalat, obsesia anume a celui "foiletonism", ce marcheaz[un at`t de pre`vios punct de reper al biografiei poetului. [...]

Contra-pagina e redactat[în chip de "precuv`ntare" la o *Novel[ original[ =i cum mai departe, c`nd, dup[ce acuz[pe Doamna Lume sau pe Domnul Public c[s-a dezinteresat de scrisul rom`nesc, îi anun\ c[ "marfa" cu care are de g`nd s[treac[prin "imperiu" Doamnei Lumi, "e asemenea scris]", o clip[e=ti ispitit s[crezi c[novela pentru care cere îng[duin\ sau, mai exact, "cartea de petrecere", cu alte cuvinte indigenatul de scriitor, nu este alta dec`t *Geniu pustiu*. (Alte detalii ale aceleia=i v`rste, reflectate în ambele texte: prezen\a lui Tasso, în am`ndou[ compunerile, =i mai ales prezen\a romancierilor francezi: Dumas în *Geniu pustiu*, la început =i, mai departe "eroi le=in`nzi ai romancierilor francezi", iar în *Contra-pagin[*: Paul de Kock =i Mme George Sand.) Mai important îns[ca apropierea ce se pot stabili între primele dou[texte din proza literar[a lui Eminescu, ni se par diferen\ele, distan\a ce le separ[. Raportat la st`ng[ciile de expresie din *Contra-pagin[*, =i cu toate excesele stilului s[u romantic, *Geniu pustiu* se impune ca opera unui autor versat. St`ng[ciile acestea vin în bun[parte de la dificult\ile genului, al precuv`nt[rrii ce trebuie s[ navigheze între sinceritate =i modestie, de la impreciziunea cu care m`nuie=te unele no\iuni (de pild[*Gura Lumii*, *Opinia Public[*), de la folosirea unor termeni vechi =i rari (*carte de calicie*, *doac[*, *salt-singur*, *r[va= de drum pe vechi[etc.*), de la u=oara pedanterie a t`n[rului devorator de literatur[, care trebuie s[ =i afi=eze c`t mai ostentativ lecturile =i cuno=tin\ele. +i, într-adev[r: din acest punct de vedere textul *Contra-paginei* este cu osebire sugestiv =i apt s[ne introduc[în arcele biografice ale t`n[rului sufleur de 18 ani. Citirea ziarelor, pe de o parte, teatrul cu spectacolele lui, pe de alta, se reflect[din plin în =irurile acestui text. [...]*

Paralel cu proza îmbibat[de romantism, în care imagina\ia, strunit[în tot pasul, dar nu mai pu\in plin[de elanuri, se r[t[ce=te adeseori pe c[r[rile misteroase ale visului, Eminescu s-a aplicat =i în proza de strict[observa\ie, realist[. Aceast[continu[întov[r[ire între poetul care idealizeaz[, care transcende, =i observatorul care se apleac[cu dragoste =i mical[asupra oamenilor =i st[rilur sociale din jurul s[u, este una din tr[s[turile structurale ale scriitorului Eminescu =i ea a folosit deopotriv[=i poetului =i prozatorului. Este, de fapt, acela=i fenomen creator, ce se poate urm[ri =i în poezia lui, unde în acela=i timp =i uneori în acela=i minut al crea\iei, concomitent adic[, poetul porne=te c`nd în c[utarea floarei albastre, pe drumuri exotice =i de basm, c`nd într-un mediu de tavern[, asist`nd cu revolta sufletului s[u, revoltele proletarilor asupr\i, sau într-o man-

sard[umil[, în care o cus[toreas[famelic[agonizeaz[=i moare, în tov[r[=ia simbolic[a unei albine. C[ci în vremea c`nd redacta marea =i p`n[la un punct excentrica povestire *Avatarurile faraonului Tlâ*, în timpul studiilor berlineze, Eminescu începea =i o serie de povestiri din care unele \nteau poate la dimensiunile unui roman =i altele la acelea ale unui poem, dar care, din nefericire, au r[mas în stadiu proiectelor =i fragmentelor. A=a este, dintru înt`i, fragmentul ce am denumit *La curtea cuconului Vasile Creang[* (ms-ul 2255, 162—167), în care arta descriptiv[, arta portretistic[, umorul =i acuitatea studiului sociografic merg m`n[în m`n[ =i imprim[ povestirii însu=iri pe care singur[ proza lui Mihail Kog[lniceanu (=i ne g`ndim la latura social[a romanului *Tainele inimii*) =i într-o oarecare m[sur[proza lui Alexandri le manifestaser[. Descrierea \[rii de sus a Moldovei, a V[ii Siretului =i am[nun[ta detaliare a unei cur[vi boiere=ti sau a vie[ii de sat în timpul muncilor pe ogoare, atest[pe scriitorul crescut într-un astfel de mediu, =i care a dus toat[via[a nostalgia locului de ob`r=ie. Finalul acestui cr`mpei ini[ial: “Stele izvor[sc umede =i aurite pe sma\ul cel ad`nc =i albastru al cerului, buciumul se aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor umple satul, carele vin cu boii osteni[ti, sc`r[tiind din lanuri, oamenii vin cu coasele de-a um[r etc.” nu este, precum cititorul i=i aduce aminte, altceva dec`t peisajul admirabilei elegii *Sara pe deal*, care la epoca aceasta era redactat[ =i intrase în compunerea c`torva poeme (*Ondina, Ecò*) =i care, de fapt, descindea dintr-un pasaj descriptiv mai vechi, ce se înt`lne=te =i în *Geniu pustiu*. Felul cum se cristaliza” o curte boiereasc[ cu boierina=i s[r]ci[ti =i rude s[race, c[r]ora li se da prilejul s[ se ridice =i s[-i rec`=tîge averea, arunc[o interesant[lumin[asupra structurii sociale de la începutul veacului trecut =i cheam[în memorie cutare sau cutare pasaj din cartea at`t de plin[ de adev[ruri politice =i sociale a logof[ului Dinicu Golescu. Portretele lui Porfirie Ruf[, v[rul cam =oltic, al lui Creang[; al puscicului Iosif, fratele mai mare al boierului, adev[rat =i virgilian b[tr`n din Tarent, fericit în chiar schimnicia lui, =i dup[aceea portretul conului Dr[gan Ciuf[, cel cu visuri de domnie (c[ci la vremea aceasta “oameni de ace=tia nu erau rari”, noteaz[Eminescu: “Domnia o visa p`n[ =i cel din urm[ mazil, dup[ c[derea fanario\ilor”), dovedesc c`t de mare era aria social[, c`t de întemeiate pe cunoa=terea istoriei erau povestirile de acest fel din proza lui Eminescu. De altminteri, dac[epica propriu-zis[n-a putut folosi din plin toate aceste cuno=tin\ =i aptitudini ale c[rturarului (s[nu uit[m o clip[c[toat[această produc[ie enorm[a scriitorului e fructul a numai 13 ani de via[a =i c[ea a fost acumulat[între 1870—1883), proza sa politic[=i îndeosebi aceea dintre 1877—1883,

a septenatului de la “Timpul”, v[de=te o maturitate de g`ndire =i o virulent[ critic[ , în care colaboreaz[ permanent omul de studiu ad`nc =i temperamental prin excelen\ lyric al pamfletarului de ras[. Al[turi cu via\ patriarhal[=i cu reconstituirea feudalit\ii moldovene, se situeaz[unele încerc[ri de-a zugr[vi via\ or[=eneasc[, în spe\ societatea Ia-ilor de pe la anul “1840 =i c`iva”. A=a este fragmentul intitulat chiar de Eminescu, *Aur; m[rrire =i amor* (ms-ul 2255, 85—91) redactat cu aproxima\ie în 1874 =i a c[rui confruntare cu literatura înainta=ilor, Alecsandri, Alecu Russo, Kog[lniceanu, Costache Negruzzi, dintre care fiecare aproape au închinat Ia=ului de pe la 1840 pagini pitore=ti =i de satir[, ar constitui o tem[vrednic[s[ispiteasc[pe istoricii literari. Planurile ce se deseneaz[dintru început =i în ciuda restr`nsului spa\iu al fragmentului, detaliile sugestive, nota\iile veridice =i comentariile cu care înso\e=te, în formul[ri ingenioase, aspectele societ\ii ie=ene, arat[deosebirea dintre prozatorii înainta=i =i Eminescu. De ast[dat[, evocatorul peisajului selenar sau egiptean =i exegetul apriorismului kantian sau al metempsihozei se opre=te cu interes asupra trecutului nu at`t de dep[rtat =i a particularit\ilor lui. El noteaz[ “fanarele cu untdelemn” ale ora=ului, societatea distribuite în diversele saloane, salonul principal de parad[, odaia destinat[ b[utului, jocului de c[r\i =i limbu\iei raut[cioase, natura limbajului sem[n`nd parte cu al cucoanei Chiri\va =i parte cu al filozofiei lui Gane, =i st[ruie într-o reflex\ie ce merit[s[fie transcris[, pentru calitatea adev[rului ei, asupra unor categorii sociale, parazitare, adjutan\i domne=ti =i oameni f[r] c[p[t`i, cu rang =i mijloace dup[ na=tere: “*Din acest soi de oameni — urmeaz[ cronicarul — s-a recrutat apoi în urm[ acel contingent de a=a-numi\ii oameni mari ai Rom`niei, al c[ror cel mai mic defect era acela c[nu =tiau carte. Ace=tia apoi au încurcat lumea amar de vreme, vr`nd ca s[-i rec`=tigate valoarea unei vie\i pierdute în c[r\i. Nu cread[cineva c[vorbesc din ur[sau din predilec\iune pentru cele trecute. Nici prin minte nu-mi trece. Ur`t sau iubit, oricare obiect sau rela\ia sa, care e capabil de a st`rni unul din aceste dou[efecte în sufletul nostru, este în sine considerabil. Pe sec[tur[îns[nu se sup[r] omul cuminte, pentru c[n-are pe ce =i la ce. Te miri numai cum s-au putut na=te asemenea minuni”* (subl. ns.). Urmeaz[dup[aceea: descrierea interiorului, cu litografiile ale Institutului “Albina rom`neasc[” =i reproduceri dup[ tablourile mae=trilor str[ini, ca în cutare capitol din poemul lui Gogol; un portret al b[tr`nului, “un gurmand al conversa\iunii” (=i expresia e reluat[ceva mai t`rziu într-o poem[ postum[ *Minte =i inim[*: “voi gurmanzi ai fericirii”); portretul t`n[rului de 18 ani, retras dup[o perdea de m[tase verde, =i în care se vor fi r[t]cit multe din

tr[s{turile propriului s[u portret, de epoc[(“Fruntea lui nalt[, alb[, foarte nedet[etc.”).

Am amintit în dese r`nduri de umorul lui Eminescu =i el îmbrac[ multe aspecte, at`t în poezie, c`t =i în proza sa, de la cinismul boem al “cuget[rilor s[rmanului Dionis”, p`n[la înv`ierile erotice ale copilului de cas[ C[t[lin în *Luceaf[rul*, =i de la =[g[lnicia adolescent[ din *La Aniversar[* =i p`n[la cutare articol de ziar, de acid[verv[, ca articolul închinat fenomenologiei practicilor politice =i a instabilit[\\ii de opinii, at`t de în floare în istoria nostr[contemporan[. Una din formele umorului eminescian =i nativei sale bune dispozi\\ii l-a constituit întotdeauna =i parodia sau pasi=a marilor modele ale literaturii universale. Astfel de încerc[ri sunt numeroase în poezie: o parodie a unui episod din *Iliada*, integral[într-o scen[a poemului postum =i inedit, despre care am amintit =i mai înainte, *Minte =i inim[*, sau o parodie, tot homeric[, *Prescurtare la Odiseia*, cu aluzii la evenimentele politice de dup[1876, la c[derea de la putere a Junimi=tilor (textele în *Poezii Postume*). În proz[, =i într-o redac\\ie berlinez[cu aproxima\\ie de pe la 1874, afl[m un fragment ce putem intitula dup[numele personajului principal *Ermolachie Chis[li[* (ms. 2255, 188-194 v.). E portretul unui preot de \\ar[, incult =i de originalitatea primar[, care s-ar putea, poate, situa cronologic=te între *Popa Tanda* de Slavici =i *Popa Duhu* de Ion Creang[. De un comic bufon în prima parte a scenei din biseric[, a r[zboiului pu\\in elegant dintre preot =i dasc[lul Pintilie Buchilat, =i a spaimei tuturor, c`nd li se pare c[ necuratul a pus st[p`nire pe l[ca=ul sf`nt, povestirea folose=te invoca\\ia c[tre muz[ =i tonul de epopee, bogat în epitete ornante =i formule ceremonioase, în prezentarea personajelor “ilustre” ce se adunaser[ în \\intirim, cu g`nd s[dea foc bisericii. [...]

Concluzia ce s-ar putea trage [...] este, pe de o parte, aceea a diversit[\\ii acestei proze literare îns[=i =i, dup[aceea, a situ[rrii ei în evolu\\ia prozei noastre literare în genere: a semnifica\\iei ei istorice, prin urmare. Ca =i în poezie, Eminescu posed[un num[r egal de coarde la lira sa de prozator literar. Analiza nostr[, chiar fugar[, a putut s[sugereze din c`nd în c`nd cititorului c`t de str`ns[e leg[tura dintre proza =i poezia lui, cum între aceste dou[tulpini circul[o aceea=i sev[, pentru c[r[d[cina e aceea=i, =i cum, la fel ca =i în poezie, fluidul acesta creator a str`ns în sine toate virtu\\ile =i ale solului, =i ale soarelui, =i ale înt`mpl[toarelor accidente ale istoriei. Foiletonism, folclor, nuvel[romantic[, nuvel[filozofic[, roman social =i politic, povestiri în care se reconstituie imaginea societ[\\ii de alt[dat[, bun[dispozi\\ie =i umor paralel cu medita\\ia cea mai grav[,

=i totul altoit pe trunchiul propriei sale biografii — iat[tot at`tea aspecte ale prozei literare eminesciene. Desigur, dasc[lii s[i în materie de proz[literar[, în afar[de cel mai de seam[, care a fost chiar el însu=i, sunt aceia=i de la care a deprins =i lec[țiile poeziei. Goethe, Schiller, romanticii germani, cei francezi, poporul =i tezaurul lui folcloric i-au hr[nit sufletul =i imagina[ia, i l-au îmbog[ăit =i i-au deschis perspective neb[nuite. Romantismul, al c[rui prestigiu tot mai era în floare, la vremea c`nd Eminescu str[bate anii cei mai genero=i ai vie[ii, =i care consuna cu aspira[țiile vis[torului, care a fost =i a r[mas tot timpul Eminescu, chiar c`nd via\a l-a obligat s[descind[în for =i s[zg`l`ie ca un adev[rat Samson pila=trii blestematelor capi=ti politice, romantismul acesta înv[luie cu sovornurile lui de purpur[bun[parte din proza literar[a lui Eminescu. +i, poate înc[ceva. C[ci în toat[rev[rsarea aceasta de poezie înfiorat[care tremur[în scrisul lui Eminescu, ca aria unui lac m`ng`iat de razele lunii se simte continuu prezen\ a unui duh aerian, unui Ariel inspirat =i inspirator, care anim[cele mai frumoase din paginile lui Eminescu, =i acest duh este al lui Shakespeare: “P[rea c[geniu divinului Brit Shakespeare respirase asupra p[m`ntului un nou inger lunatic, o nou[ Ofelie”, st[ scris într-un loc din *S[rmanul Dionis*, =i impresia noastr[ e c[ imaginea aceasta ar putea deveni un adev[rat blazon, p`n[într-at`ta “respira[rea” geniului shakespearean este prezent[în poezia =i proza literar[a lui Eminescu. O cercetare mai atent[, de altminteri, arat[nu numai bogate referin\ e la numele =i opera lui Shakespeare, dar chiar =i prezen\ a unul adev[rat cult shakespearean la Eminescu. +i, pentru a încheia aceste observa[ii, s[reamintim cum al[turi cu excesele romantice, proza literar[a lui Eminescu nu nesocote=te nici directiva realist[, studiul societ[ăii în ceea ce are ea mai caracteristic, critica moravurilor =i a-ez[rilor sociale, cu un cuv`nt toate acele tr[s]turi proprii realismului critic. Cel ce scria pagini de ad`nc[în\elegere pentru Shakespeare, scria altele, nu mai pu[în pertinente despre nuvelele lui Slavici sau despre literatura satiric[=i realist[a lui Gogol din *Revizorul* =i *Suflete moarte*. +i poate c[o anume latur[a prozei literare eminesciene nu e str[in] de sugestiile ce puteau s[-i vin[de la marele scriitor rus, mare observator al societ[ăii, dar =i mare liric în acela=i timp, romancier =i rapsod totodat[. Toate aceste virtu\i ale prozei literare eminesciene, ce \in de mai multe meridiane, fac originalitatea acestui prozator, care debuteaz[în jurul anului 1870 =i a c[rui activitate publicistic[în planul prozei literare se încheie în anul 1876. Cei =ase ani îns[sunt de ajuns ca s[marcheze o dat[distinct[în evolu[ia prozei noastre literare =i pentru aceasta, evident, nu este numaidec`t util s[ urm[rim ce anume produceau confră[ii s[i, mai v`rstnici sau

de aceea=i generație, în publicațiile timpului: un Leon Negruzzi, un Nicolae Gane, un Ion Pop Florantin sau un Samson Bodn[rescu, de care avea s[-l lege, cu timpul, o str[ns[prietenie, al c[rui scris îl urm[rea (=i sunt anume vestigii c[i-a fost un lector asiduu) cu atenție =i care se ridica, f[r] doar =i poate, peste media prozatorilor aceluia timp. Virtuțile prozei lui Eminescu, str[lucitoare prec[t[=i variat[, se impun prin sine, a=a cum s-au impus =i cele ale poeziei lui. Ele au adus preocup[ri, probleme, o lume, o atmosfer[=i peisaje at[t de transfigurate, înc[t au înscris în proza de creație a veacului al XIX-lea un nume deopotriv[cu ale înaintașilor. Exist[un sector autonom al prozei literare eminesciene, a=a cum exist[unul pentru proza lui Constantin Negruzzi, a lui Eliade R[dulescu, Nicolae Filimon, Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Mihail Kog[lniceanu, Hasdeu =i Alexandru Odobescu. E galeria marilor personalit[ți ale scrisului românesc în proz[.

PERPESSICIUS, *Proza literar[a lui Eminescu. Proiect de prefa[— datat 1954* — în vol. *Men[iuni de istoriografie literar[=i folclor* — 1948—1956, Editura de stat pentru Literatur[=i Art[, Bucure=ti, 1957, p. 307—311, 338—347.

Fundamental liric[, proza lui Eminescu — luat[în totalitatea ei — fixeaz[nu numai un peisaj individualizat, inimitabil, ci =i o tipologie diferențiat[prin latura ei de demonism =i înfl[c[rare patriotic[. Ignorarea acestor caracteristici a favorizat judec[țile minimalizatoare ale criticii mai vechi, deprins[a aprecia opera numai din unghiul unei anumite formule epice, f[r] a \ine seama de factura stilistic[particular[, de viziunea ei original[=i de împrejur[rile care au determinat-o.

În 1870, c[nd Eminescu realiza, parțial, proiectele sale epice, literatura rom[n[nu cunoștea exemple prea multe în această direcție, în a=a chip înc[t, din perspectiva evoluției prozei noastre, contribuția autorului *Cezarei* =i al *S[rmanului Dionis* este substanțial[, marc[nd, =i în acest domeniu, un moment important. Eminescu introduce fantasticul romantic în formele lui evaluate acordate unei vibrații spirituale =i unei viziuni cosmologice, =i tot el fixeaz[, venind după Maiorescu, fundalul prozei de idei, asociind descripției reflexivitatea, d[nd anecdotei o dimensiune intelectual[, după modelul cunoscut al povestirii romantice, care dezvolt[, în etapele ei succesive, o idee fundamental[, cu ad[nci implicații sociale =i morale. Dar Eminescu =i-a dep[șit curent modelele, impun[nd o structur[nou[=i un simbol neașteptat chiar =i acolo unde elementele narațiunii, în atingere cu izvoare ilustre, nu anunșau mai mult dec[t un exercițiu literar. La Eminescu, corespondențele nu sunt — c[nd exist[cu adev[rat — dec[t puncte

de plecare, coordonate generale, cuprinse =i topite de o fantezie artistic[original[. [...]

Anex`nd proza crea\iei lirice =i consider`nd-o în unitatea contradic\iilor ei, ca o manifestare a unei originalit\i creatoare, a unei personalit\i plurivalente, se poate delimita, cu mai mare exactitate, contribu\ia adus[de Eminescu la dezvoltarea romantismului. [...]

Proza literar[a lui Eminescu reprezint[, cercet`nd-o mai ad`nc =i în toat[înținderea ei, expresia unui moment important din dezvoltarea romantismului românesc: momentul structuralizării estetice, al dimensionării lui spirituale. Eminescu las[deschise, prin epica sa, cel puțin două drumuri în literatura rom`n[: drumul prozei fantastice =i cel al epicii filozofice, d`nd el însu=i modele în această privin\[, *Sf`rmanul Dionis* =i *Avatarii faraonului Tl`r* [m`n două prototipuri de literatur[, în care se înt`nesc =i se unific[reprezent[rile unui liric vizionar =i incertitudinile unei firi meditative, d`rz[ în aspira\ia ei de a g[si, cu pre\ul unor dureroase infr`ngeri, solu\ii în problemele esen\iale ale existen\ei. [...]

Judec`nd faptele strict estetice, în afara interesului istoric incontestabil, ce poate spune cititorului modern proza lui Eminescu, prin ce învinge ea timpul, supravie\uind formulei? Procesul de *muta\ie estetic*[, preconizat de Lovinescu, atinge, oare, această oper[nefinisat[în bun[parte, oper[de tinere\, supus[influen\elor, derivat[din liric[, organizat[din disocierile eului?

Din analizele f[cute în capitolele precedente s-a putut, cred, dovedi c[Eminescu, dubl`nd =i uneori duc`nd mai departe problematica liricii sale, deschide orizonturi necunoscute în proza rom`neasc[, fix`ndu-se totodat[, prin dezbaterea spiritual[, în planul cel mai de sus al literaturii romantice europene. Toat[epica lui (o epic[de idei) are ca punct central drama omului superior, urm[re-te raporturile acestuia cu societatea, experien\ta erotic[, atitudinea fa\ de problemele mari ale na\iunii, dilemele interioare (dramele spiritului), dialogul cu Universul, aspira\iile individului înzestrat cu o putere neobi=uit[de percep\ie.

În proz[, afl[m, în fapt, drama geniului.

De la *Geniu pustiu*, la *Cezara*, lu`nd povestirile în mod cronologic, se poate observa — f[r[a privi faptele în sens metafizic — c[toate personajele tr[iesc, într-un chip sau altul, drama inadaptrii, sunt inconformi=ti, demonici, faustieni, se opun formelor joase de existen\[, au obsesia purit\ii =i a sublimului. Omul superior oscileaz[, la Eminescu, între două atitudini: cea titanian[=i cea a geniului, prima convertindu-se, adesea, în cea de-a doua. Aceasta pe plan moral. Indiferent dac[sunt frenetici ca Toma Nour =i Dionis (în clipele lor de energie

vital()) sau hyperionieni, ca Ieronim, ei stau, spiritual, sub zodia cea mai nesigur[: sunt devora\i de nelini=ti interioare, tr[iesc, p`n[la disperare, dramele spiritului.

Condi\ia omului superior ar sta în neacceptarea a ceea ce e dat =i cunoscut, în dorin\a tenace de adev[r, în tr[irea la modul astral. Eroii lui Eminescu o întrunesc, într-un chip îns[care îi diferen\iaz[de tipul geniului, a=a cum îl înf[\i=ase Schopenhauer. Pentru autorul *Lumii ca voin* / *=i reprezentare*, esen\a geniului trebuie s[consista în “perfec\ia =i energia cunoa=terii intuitive”, într-o dezvoltare a puterii intelectuale cu mult mai mult dec`t ar cere-o *serviciul voin\ei*.

De=teptarea geniului, “momentul sacru, ora inspira\iei”, nu e, dup[Schopenhauer, dec`t eliberarea intelectului de servitu\ile voin\ei. Starea lui fireasc[ e melancolia senin[, triste\ea (condi\ie proprie spiritelor înalte). Cit`nd pe Giordano Bruno, Schopenhauer observ[c[geniul trebuie s[fie “în tristitia hilaris, în hilaritate tristis”, opus, cu alte cuvinte, eticii obi=nuite. Geniul e, pe de alt[parte, neechilibrat, iritat, nefolositor =i, prin aceasta, incomod: “a compara pe oamenii folositori cu oamenii de geniu este a compara pietrele de zidit cu diamantele”. Dar, mai cu seam[, geniul e “aprioric” nefericit, deoarece, înzestrat cu o putere de p[trundere pe care oamenii comuni n-o cunosc, el îi d[seama de mizeria existen\ei, de condi\ia precar[a destinului uman. De aici deriv[, pe plan etic, înclina\ia spre ascetism, tendin\a de a suprima voin\a de a tr[i, omor`rea ei prin sfin\enie (sacroatanasia).

Eroul eminescian tr[ie=te în alt chip drama omului superior, în spe\[, a geniului. Mai înt`i, dezacordul lui cu lumea nu porne=te din ra\iuni ontologice, ci sociale =i morale, cum am ar[tat în alt capitol al studiului. Solu\iile pe care le adopt[sunt, apoi, de alt[natur[: de regul[, el se orienteaz[c[tre una din formele evaziunii, dar nu dintr-o sil[de existen\[, în general, ci tocmai pentru a tr[i mai plenar, la modul adamic. Obsesia purit[\ii e una dintre expresiile inconformismului s[u. Spiritual, eroul lui Eminescu manifesta iar[=i o nelini=te programatic[. Aceast[tr[s[tur[vine de la structura personalit[\ii romantice: contradictorie, faustian[, agitat[în tot momentul de un demon al insatisfac\iei.

Conceptul de *personalitate*, la romantici, se sprijin[, cum se =tie, pe ideea de polaritate. Chiar demiurgul con\ine, în esen\a lui, un factor divergent, activ, resorbit într-o sintez[superioar[. Omul trebuie s[armonizeze, la r`ndul s[u, for\ele ce nu converg, de aceea oscileaz[tragic între nega\ie =i afirmare, între demon =i înger. Satanismul (sau demonismul) romantic e tocmai atitudinea ce deriv[, în mod firesc, dintr-o asemenea structur[moral[. Apetiturile colosale ale spiritului

sunt, pe de alt[parte, nesatisf[cute (limitele cunoa=terii!), iar idealul moral e în chip brutal infirmat pe planul vie\ii obi=nuite. Din acest[discrepan\ se na=te un conflict inconciliabil, ce fixeaz[destinul omului romantic într-o zon[tragic[.

+i eroul eminescian are o structur[dual[, aspira\iile sale sunt, tot a=a, mult mai mari dec`t posibil[ile de realizare; de aici, chinul inadap[rii, sentimentul dureros de neîmplinire. Individualitatea lui ne pare, îns[, dac[o compar[m cu modelul romantic comun, diferen\iat[.

Eugen SIMION, *Proza lui Eminescu*, Editura pentru Literatur[, Bucure=ti, 1964, p. 8—11, 269—276.

Esen\ial e altceva. Acel “altceva” care nu mai define=te drept “filosofic[” o nuvel[ca *S[rmanul Dionis*, =i nici pur =i simplu “basm”, o nara\iune ca *F/t-Frumos din lacrim[*. Nu o dat[(=i tendin\a persist[!], în cazul celei dint`i, interpret[ii, uit`nd c[avem de-a face cu o fic\iune, subordoneaz[discu\ia unor sterile exegeze care ignoreaz[dimensiunea cardinal[: fantasticul. I se atribuie lui Eminescu teze ba kantiene, ba schopenhaueriene (cu privire la timp =i spa\iu), negli`ndu-se împrjurarea c[ acestea (în formul[rile lor confuze) îl caracterizau pe Dionis =i c[ prozatorul, relat`nd tribula\iile personajului, se delimiteaz[ironic de fanteziile lui metafizice. Prin confruntare cu realitatea strict istoric[, i se imput[c[descrierea Ia=ilor lui Alexandru cel Bun e incorect[, ne\in`ndu-se seama c[, în vis =i în fantastic, abera\ia, anacronismul suprapunerea planurilor etc. sunt locuri comune. Adev[rul e c[ s-a f[cut =i se mai face, absolut nejustificat, prea mult caz de tonalitatea filosofic[ a unora din prozele eminesciene. Ca =i cum (nu m[ refer la bruioane) ele n-ar fi dec`t ilustr[ri ale unor concep\ii, în maniera unora din lumini=ti. Obiectiv vorbind în textele împlinite estetic (nu e cazul lui *Archaeus*, la care, de la C[linescu încoace, se face mereu referire, spre a proba adeziunea scriitorului la emanatism) filosofia r[m`ne, în genere, doar implicat[. +i nu ca mesaj, ci (mai ales) ca factor sortit a favoriza saltul în fantastic. Av`nd un rol asem[n[tor celui jucat ast[zi de =tiin\ în literatura de tip “science fiction”. *S[rmanul Dionis* nu vrea, ca atare, s[fie o demonstra\ie a apriorismului kantian =i nici a relativismului. Idealismul i-a oferit îns[lui Eminescu un excelent punct de decolare, spre a desfiin\ a ideea de timp =i de spa\iu =i spre a-i crea eroului posibilitatea de a se abstrage =i de a tr[i, alternativ, dou[existen\ e. E de subliniat îns[c[, aici, premisa nu e (cum se înt`mpl[ la al\i autori) a naratorului, ci a personajului. De aceea, în fond, medita\ia ini\ial[ a lui Dionis are mai cur`nd semnifica\ie caracterologic[dec`t strict filosofic[. Semnifica\ie prelun-

git[(prin evadarea din raționalismul kantian =i iraționalismul de substanță magic[) în actul propriu-zis de concretizare a obsesiei: anularea timpului relațional =i a spațiului limitat. Act prin care zborul în fantastic devine o realitate, iar experiența încercat[de Dionis doar o confirmare, în vis, a credințelor m[rturisite în starea liminar[de echivoc[luciditate. Eroul e, de altminteri, un fantast, cu oarecari înclinații spre psihopatie, în orice caz un “anormal”, care își sprijin[întreaga dialectic[pe ipoteze discutabil asimilate. Un fantast l[sat da Eminescu s[se desf[oare ca atare, la scara propriilor construcții mentale, acela =i în viața conștient[=i în cea oniric[, =i c[nd contemplit[(s[zicem) portretul tat[ului s[u =i c[nd, cobor[nd în sine, se mișc[într-un univers scos de sub protecția rațiunii. O funcție aproximativ identic[are filosofia =i în *Avatarii faraonului Tl[*, unde me-tempsihoza =i ideea de “arheu” reprezint[, la r[ndu-le, cadrul psihologic necesar ecloziunii fantasticului. Într-un context în care misterul e amplificat de infinitele necunoscute ce caracterizeaz[condiția explorat[=i esența acesteia. +i aici are loc o cobor[re. De data aceasta în moarte, c[ci sufletul fiind nemuritor, doar expresia lui fenomenal[ar fi pieritoare. +i nu în chip definitiv, pentru c[, din timp în timp, el cap[t[o înf[ășurare care repet[, în fond, experiențele anterioare. Cu mențiunea c[, în *Avatarii faraonului Tl[*, r[dicinile fantasticului nu mai stau în firea eroului, ci în însăși tema abordat[. Aceasta îng[duind, prin tainele încorporate, în l[nuirea celor mai insolite situații, într-un joc al imaginației eliberate de orice constrângere realist[. Chestiunile de domeniu metafizic se convertesc, a=adar, în valori ale fantasticului însuși.

De la text la text materia lui e alta, ca =i ideea-maztc[, straturile r[scolite, punctul de plecare, fabula, dominantă temperamental[a personajelor. Într-un sens general, însă, de complementaritate. Înc[nt, asociind celor dou[nivele amintite, secvențele r[mase din *Moartea lui Ioan Vestimie, Umbra mea, Iconostas =i Fragmentarium*, diferențele se ad[postesc sub egida unei viziuni de rar[unitate. Numitorul ei comun e perspectiva romantic[. Eminescu apeleaz[, într-adev[r, mereu =i aproape exclusiv la arsenalul specific acesteia, la convențiile ei, la un anume chip de a recompuține realitatea (mai ales subiectiv[) din datele ei “anormale” =i de a o recepta în manifest[rile corespunz[toare, prin excelență misterioase, stranii, senzaționale, inexplicabile prin logica de uz curent. Romantic[e, mai înt[ri, orientarea spre fantasticul interior, spre sensibilit[ți =i excesiv[tendință autoscopic[, furate de reverie =i de interogații speculative, în stare a se desprinde de relația conștient[cu mediul =i cu lumea obiectiv[, capabile însă a se g[ndi pe sine ca ființe cosmice, stabilind între ele (ca microcosm) =i macrocosm

interferen\e de valori transcendente. E cazul lui Dionis. Romantic[e, apoi, situa\ia lui Ioan Vestimie, al c[rui suflet realizeaz[postum visuri antume consumate în van. Sau a cavalerului din *Dup[aceast[înt`mplare minunat[*, erou al unei istorii cu inflexiuni terifiante =i cu simboluri alegorice. Ori a subiectului din *Umbra mea*, anticip`nd ca experiment unul din momentele parcurse =i de Dan în aventura lui sideral[. Cum tipic romantic e totul în *Avatarii faraonului Tlâ*, de la inten\ia de a investiga necunoscutul absolut, p`n[ la structurile ce-l sensibilizeaz[ în valen\ele lui ciudate, imprevizibile, exprim`nd nu arareori incertul, ambiguul, ocultul. E un fantastic iscat din izolarea =i aprofundarea preferen\ial[a laturilor ascunse ale psihologiei umane, c`nd din concretizarea unor r[spunsuri posibile (în sfer[ metafizic) la ni-te întreb[ri deduse din observa\ii banale, cum ar fi existen\a umbrei (de unde conceptul dedubl[rii individului =i ispita de a-l materializa în consecin\), c`nd din evadarea în alte t[r`muri definibile exclusiv prin mijloacele imagina\iei neîng[duite. Fantasticului interior, condi\ionat de firea maladiv reflexiv[a personajului, i se adaug[în proza eminescian[, unul de cuprindere a macrocosmului însu=i ca organizare criptic[, punctat[de infinite necunoscute. Subiectiv =i obiectiv, lumea e, prin urmare, înc[rcat[de taine ireprezentabile altfel dec`t în forme =ocante pentru spiritul ra\ionalist, educat la =coala cauzalit[\ilor logice. Taine vechi, p[strate din vremuri imemorabile, încifrate ca atare, în mituri sau în formule esoterice familiare doar celor ini\ia\i. Via\ea, moartea, începutul =i sf`r=itul, ideea de om =i de univers, adev[rul relativ =i cel absolut, binele =i r[ul, frumosul =i ur`tul dragostea =i ura, timpul =i spa\iul, diferen\ierea sexelor, dialectica lui “a fi” =i “a nu fi”, a supravie\ui =i a disp[rea pentru totdeauna, a raportului dintre “eu” =i mediul ambiant (cu primatul unuia sau altuia din termeni) devin, într-un context foarte complex, str[juit de con=tiin\ea unor miracole universale, de esen\[inefabil[, probleme acute, insolubile altfel dec`t prin apelul la ceea ce, neuzual =i neobi=nuit fiind, se cheam[ fantastic. Fantastic pentru noi. Nu pentru Dionis, pentru Tlâ sau pentru Vestimie, din unghiul c[rora înt`mpl[rile tr[ite sunt normale. Cel mult “ciudate”, în m[sura conserv[rii unor rudimente ale sim\ului de discernere, la nivelul apercep\iei. Evident, fantastic înseamnă =i aberant, absurd, deviant de la regul[, iar saltul în mister e nu numai un salt în necunoscutul cvasiabsolut, ci =i într-un miraculos, scos de ast[dat[de sub auspiciile theogoniei =i ale lui “deus ex machina”, a=ezat, în schimb, sub acela al filosofiei, al ipotezei =tiin\ifice (în limitele timpului istoric) sau al simili=tiin\ei. Aberant =i absurd pentru cititor. Mai ales pentru cititorul de ast[zi, sceptic, de forma\ie pozitivist[, înzestrat cu voca\ia lucidit[\ii cenzurative,

trat`nd, ca atare, conven\iile literare. Ceea ce, în virtutea procesului de deta=are progresiv[, infuzează[prozelor de alt[dat[un spor de abatere de la realism. C[ci, chiar dac[Eminescu s-ar fi identificat întru totul cu experimentalul lui Dionis (ceea ce nu e cazul!), spiritul modern nu poate explica aventura eroului dec`t la dimensiunea fantasticului.

Distinc\ia dintre real =i fantastic o f[ceau, în fond, aproape to\i romanticii. Inclusiv cei care negau valoarea obiectiv[a realului. To\i eroii eminescieni tr[iesc o dubl[existen\[, real[=i fantastic[, prima fiind reaz[mul sau platforma celei de a doua. Dionis e un t`n[r ce colind[ str[zile la=ului din veacul al XIX-lea, înregistr`nd detaliile =tiute, verificabile ale acestuia; Tlă, în preajma mor\ii presim\ite, se îndreapt[con=tient, resemnat =i interogativ, spre l[ca=ul de veci; Vestimie e un func\ionar ca oricare altul, cardiac =i amnezic; cavalerul din *Dup[aceast[înt`mplare minunat[* c[l[tor=te cu adev[rat în noapte; eroul din *Umbra mea* st[fa\ în fa\ cu peretele od[ii sale. Cu excep\ia basmelor =i a unui text ca *Iconostas =i Fragmentarium*, unde ideea de fantastic e inclus[de la început, în rest cele dou[planuri sunt de obicei consecutive. În sensul c[germenii fantasticului fiind în real, anume situa\ii favorizează[muta\ia. Potrivit unei mecanici cu totul deosebite de cea folosit[conven\ional de clasici. Simplific`nd, la Eminescu trecerea are loc printr-o savant[preg[tire de atmosfer[, apoi prin vis =i prin magie. Medita\ia lui Dionis ne introduce în h[\i=ul unei min\i solicitat[de ideea de timp, de spa\iu, de mister, de vis ("în fapt[, lumea-i visul sufletului nostru"), de astrologie, de ie=ire din fenomenal, de regresie prin ascensiune. Elemente suficiente pentru a caracteriza o sensibilitate de factur[aparte. [...]

În *S[rmanul Dionis*, fantasticul oniric nu se realizează[, evident, ca mai t`rziu la unii suprareali=ti, prin treceri brusce, de la o secven\[la alta, într-o fabula\ie degeometrizat[, prin modificarea caracteristicilor somatice ale protagoni=tilor sau prin apari\ia în peisaj a unor imagini hieratice sau monstruoase, degradate. Dimpozitiv[. Episoadele se leag[unul de altul, ca ni=te capitole perfect integrate într-o istorie cu început =i sf`rit, personajele nu =i schimb[alc[tuirea psihic[, nici înf[\i=area, nici conduita definitorie. Fantasticul oniric e, aici, efectiv, o proiec\ie a realului în parareal, iar func\ia lui e, prin excelen\[, gnoseologic[. Dan nu e desc[tu=area unui alter ego al lui Dionis, ci ipostaza distilat[a esen\ei spirituale a acestuia. Ipostază[totu=i impur[, c[ci esen\ea ultim[, despov[rat[, se relev[în supradistilarea exprimat[prin visul lui Dan, c`nd eroul se desface =i de umbra sa, =i de spa\iul =i timpul terestru. Simbolic vorbind, visul însemnează[pentru Dionis p[r[sirea infernului, poposirea în purgatoriu =i (în zbor dantesc) ascensiunea

în cercurile mirifice ale paradisului. Esențializare, prin purificare. Visul în vis, vis de semnificație, tocmai acest proces tinde să-l sublinieze. Proiecție complexă a eului dionisian, visul e, la prima lui treaptă (neexpurgat[de datele care l-au provocat), =i o proiecție a reprezentărilor cotidiene ale personajului. E interesant de constatat că drumul parcurs prin oră, de Dan e relativ asemănător cu al lui Dionis, că odaia unuia aduce cu a celuilalt, că obsesiile lor sunt identice, că în biografia amândurora există o Marie =i o carte astrologică. Tehnica e a paralelismului de situații, starea onirică (nutrită de straturile complexe ale memoriei) reluând la dimensiunea fantasticului nu imagină răzlece, ci însăși viața lui Dionis. Cu, se învelege, deosebiri de detaliu impuse de noua variantă. Deosebiri chemate a completa (prin relație sau aprofundare) fișa caracterologică a personajului =i a spori atmosfera de taină =i de excepție, spre a favoriza ultima desprindere (cea totală) a esenței de învelișul ei material. Când viziunea e, prin forța lucrurilor, integral fantastică. Pe prima treaptă a metamorfozei lui Dionis, diferența dintre cele două ipostaze e marcată de timpul istoric, spațiul rămnând geografic același. Pe treapta următoare, timpul terestru e anulat, spațiul devine cosmic, iar individul își pierde identitatea fizică. Dionis (Dan) =i Maria sunt, acum, entități eterne, comportându-se în afara oricăror margini valabile în existența pământeană, determinată =i condiționată. Spirit atotputernic, supus doar sieși, Dionis (Dan) întreprinde feericul său voiaj în Lună, transformă Terra într-un fel de "mărgăritar albastru stropit cu stropi de aur =i cu un mez negru", pune "doi sori =i trei luni în albastru adâncime a cerului", preface peisajul selenar într-unul asemănător, ca policromie, varietate =i luxuriant, celui de pe insula lui Euthanasius (din *Cezara*), cutreieră (în vis) "lumea solară a cerurilor" =i conversează cu îngerii etc., într-o beție a împlinirilor =i a puterii, dionisiac edenic.

Aurel MARTIN, "Postfață la M. Eminescu: *Sărmanul Dionis. Proză fantastică*, Editura Minerva, seria "Arcade", București, 1970.

În manuscrisul *Archaeus*, presupus dialog introductiv al unei posibile nuvele, amintirea numelui lui Kant ar putea explica izvorul unei meditații. [...] Meditația în ultimă analiză însă este leibniziană, întrucât se deduce existența din posibilitatea pe care omul o cugetă, deci este condiționată de cugetarea ei. +i tot leibniziană este meditația în continuare, prin aprecierea subiectivă a timpului =i a spațiului, nesfârșit divizibile în mărimea materiei. [...]

În filozofia lui Leibniz unitatea părților nesfârșit divizibile în timp =i spațiu constă în procesul conștiinței, în care trecutul e cuprins în prezent, la rândul lui

un viitor în germene. Este ceea ce învelegea Eminescu prin indestructibilitatea ființei noastre inteligibile, *arhaeul*, un factor stabil în mi-carea ve=nic[a formelor materiei. Ca =i pentru Leibniz, absolut realul, care r[m`ne tot el în toate schimb[rile din lume, este de ordin ideal, dar, cum presupune G. C[linescu, argumentarea este schopenhauerian[: [...] “Chinul îndelungat, ve=nica goan[dup[ceva necunoscut nu seam[n[cu aviditatea de a afla r[spunsul unei întreb[ri curioase?”

Nu înt`mpl[tor dup[ această întrebare este amintit din nou numele lui Kant, al filozofului ce spusese c[ omul nu va renun`a niciodat[la cunoa=terea necunoscutului, precum nu va înceta s[respire numai de teama de a nu respira un aer impur. C[ci medita\iile din *Arhaeus* sunt kantiene în m[sura în care ele duc la concluzia c[pentru o minte mare, care=î pune problema adev[rului altfel dec`t un g`nsac, dup[expresia lui Eminescu, *totu-i problem*, tez[care de la început fusese pus[pentru a fi demonstrat[. [...]

Eminescu, poet romantic în primul r`nd, în divertismentele sale filozofice a speculat asupra timpului =i a spa\iului mai înt`i în spirit romantic, îns[nu f[r[a cunoa=te primul izvor, care a fost filozofia leibnizian[.

Fragmentul *Arhaeus* se presupune a fi fost în inten\ia poetului o introducere la nuvela *Avatarii faraonului Tlâ*, de vreme ce se aminte=te în el de o poveste a regelui Tlâ. Dup[p[rerea lui G. C[linescu, teoria *arhaeului*, pe care i-o face eroului nuvelei un b[tr`n original, este apriorismul kantian formulat în modul schopenhauerian, cu lumea ca reprezentare, ceea ce reiese =i din teoria visului pe care o face mai departe. [...]

De ce, în acest caz, în locul izvoarelor presupuse p`n[ acum, nu se indic[ unul mai adecvat viziunii filozofice constatate: filozofia lui Leibniz? C[ci *principiul ra\iunii suficiente*, enun`at de Leibniz, este cel pe care se construie=te întreaga teorie a arheului, ca imbold original al tuturor fenomenelor de via[, inclusiv omul ve=nic, ca prototip al fiec[rui individ uman, de vreme ce exist[tot ceea ce poate s[existe, =i numai cum exist[, astfel c[lumea, a=a cum exist[, este cea mai bun[cu putin[.

Medita\ia leibnizian[este re\inut[de Eminescu într-un proiect în proz[, *Mo=Iosif*, ca idee asimilat[într-o mentalitate religioas[, patriarhal[, refractar[culturii moderne, a personajului s[u. [...]

Prin ce are atunci consisten\ arhetipul care exist[în “creerul naturii”, prin care “total” exist[? Fiecare punct al lumii fiind, ca în monadologia leibnizean[, tot a=a de bine centrul ei, “centrul” se confund[cu “imanen`a”, ca un fel de

raționalitate a lucrurilor în care, în mod paradoxal, “nimicul” are prin lucruri o anumită consistență materială, precum în unele cosmogonii arhaice creatura se confundă cu creatorul într-un fel de panteism ce exclude creația “din nimic”. Astfel coincide “originarul” cu “immanentul”, ordinea generică cu ordinea specifică în imediat, ordinea “posibilității” cu ordinea “existenței”, într-o filozofie în care, pe scheletul monadologiei leibniziene, se prestează elementele unei cosmogonii arhaice în care, ca viziune naiv materialistă, arheul era o structură materială a lumii, “creerul” naturii fiind ordinea imanentă a organizării ei.

Situarea omului în condiția “originară” a existenței lui a fost o idee frecventă în literatura romantică, întemeiată pe posibilitatea “dedublării” ființei umane, în baza distincției dintre trecător și etern, filozofic susținută pe distincția kantiană dintre aparență și lucru în sine. În schimbul filozofic *Umbra meu*, sub evidentă influență a lui A. Chamisso, poetul se întreba asupra posibilității despărțirii trecătorului de etern, în ființa umană. [...] Este o modalitate poetică a omului de a sta de vorbă cu “sufletul” său, cu “psyché” sau “demonul” său interior, asupra diferitelor probleme ale omeniului, prin posibilitatea lui de a-și lăsa umbra în loc, pentru ca el să-și petreacă fericirea și griji, unde nu-s oameni, în lună, iar umbra să-și însemne în ziarul ei tot ce se va petrece. Ideea este în evidență legătură cu teoria arheului, schițată în celelalte fragmente în proză, aici însă ca introducere la o acțiune care, reluată în construcția ei epică, va fi acțiunea din *Sărmanul Dionis*. Un *somn* de fapt, care va substitui realitatea, după cum și eroul lui Novalis, H. von Ofterdingen, credea că visul e mai real decât realitatea, dând vieții sale o vînt prin visul “florii albastre”. Clarul de lună creează acea armonie de vis și spectacol vizibil în viziunea poetului german, ceea ce se potrivește și tabloului eminescian. [...]

Idealismul kantian nu este un iluzionism, întrucât timpul și spațiul, deși forme subiective ale sensibilității, sunt forme universale, se raportează la lumea obiectivă, dată simțurilor noastre. În *Prolegomenele* sale filozoful însuși protesta împotriva interpretării idealismului său ca pur subiectivism: “Principiul tuturor idealităților veritabile, de la coala eleată până la episcopul Berkeley, este cuprins în această formulă: orice cunoștință prin simțuri și experiență nu este nimic altceva decât curățată aparență și numai ideile intelectului pur și ale rațiunii sunt adevărate. Principiul care guvernează și determină în genere idealismul meu este din contră: Orice cunoștință despre lucruri numai din intelectul pur sau din rațiunea pură nu este altceva decât curățată aparență, și numai în experiență este adevărată”.

Pentru Berkeley, pe care Kant nu îl acceptă, existența lucrurilor necugetătoare — *esse* — constă în a fi percepute — *percipi*: *esse est percipi*, a fi înseamnă a fi perceput. Identificând obiectele simțurilor cu ideile, acest filozof ajungea la concluzia că nimic nu există în afară de percepție sau idee, tot ceea ce cade sub simțuri sunt idei ale subiectului cunoscător, lumea redusându-se astfel la o simplă reprezentare a subiectului cunoscător. Kant însă recunoaște existența unei lumi obiective, atât numai că timpul =i spațiul, în care ea ne este dată, nefiind forme ale perfecțiunii ci ale perfectibilității treptate, existența în totalitatea aspectelor ei în timp =i spațiu rămâne un *in sine* dincolo de ele, ca o realitate care cunoașterea nu-i cuprinde decât ramurile ce cresc din ea.

Tocmai trecerea de la un idealism în sens berkeleyan la unul în sens kantian constituie începutul meditației tânărului filozof din nuvela lui Eminescu, *Sărmanul Dionis*. [...]

Prin această meditație Eminescu, naiv sau poate numai voit exagerat în aprecierea dimensiunilor lumii în raport cu numărul ochilor cu care este privit, a vrut să arate, din punct de vedere kantian, de ce prin identificarea simțurilor cu ideile, ca în sensualismul berkeleyan, timpul =i spațiul nu pot fi forme universale valabile, =i deci nu fac posibilă conștiința experienței. +i de ce, în continuare, timpul =i spațiul fiind doar forme apriorice ale subiectului, ca în idealismul kantian, nu transformă realitatea empirică în iluzie, în vis, pentru că visul se înalță de realitate.

Din schema acțiunii =i din meditațiile filozofice se vede că nuvela lui Eminescu încearcă tema romantică a visului care înlocuiește realitatea, pentru privirea realității ca un vis. Punctul filozofic de susținere este idealismul transcendențial kantian, după care lumea în timp =i spațiu este doar o aparență pentru cunoașterea umană. Dar, cum în nuvelă nu e vorba numai de subiectivitatea timpului =i spațiului ci =i de posibilitatea omului de a =i construi o lume după bunul său plac, prin timpul =i spațiul care sunt înlăuntrul sufletului, adică de o creație a lumii fenomenale prin încadrarea ei în formele relative ale timpului =i spațiului, nu putem explica meditația nuvelei numai prin idealismul kantian.

Eugen TODORAN, *Eminescu*, Editura Minerva, seria "Universitas", București, 1972, p. 54—62.

Ce e cuceritor în fragmentul acesta [ms. 2268] este sentimentul *concretului*, care triumfă la Eminescu în cele mai filozofice viziuni. Nu mai importă aici precedentul unui Paracelsus, Van Helmont sau eventual Iacob Boehme, oricât de

interesant ar fi pentru istoricul literar s[ ] vad[ ] de unde a luat Eminescu mitul. Ca =i în *S[ ]rmanul Dionis*, unde p`n[ ] la urm[ ] nu mai erau în joc nici Kant, nici Schopenhauer, =i nici viziunea indic[ ], el face aici ce *vrea* din Archaeus. Nici unul dintre cei invoca[ ]i nu putea avea, de bun[ ] seam[ ], libertatea de-a da a`ta culoare arhetipului =i nu era dispus s[ ]-l valorifice la un nivel a`t de *omenesc*. Sim[ ]i c[ ] Archaeus a devenit mitul lui Eminescu, dreptatea ori str`mb[ ]tatea lui, dar filozofic sau literar, adev[ ]rul *propriu*.

=i ce este, atunci, Archaeus, în versiunea de aci? Nimic grandios metafizic, nu un arhetip "etern", în absolut, al lucrurilor, cu a`t` mai pu`în o mistic[ ] sau o religios-cosmic[ ] ra`iune seminal[ ], ci o posibilitate, spune Eminescu. Dar e una *organizat[ ]*. Este o structur[ ], dac[ ] se prefer[ ], una care `ine =i care face ca altceva s[ ] `în[ ] prin ea. Exist[ ] undeva? Cel mult în creierul naturii (dac[ ] citim bine "creier"); ceea ce e un fel de-a spune c[ ] nu exist[ ], c[ ] n-are subzisten[ ]. Dar are în schimb consisten[ ]... Exist[ ] o "ra`iune" încapsulat[ ] în c`te o situa`ie real[ ]. Poate c[ ] ea p[ ]streaz[ ], în întrupip[r]ile ei diferite, un anumit raport cu ra`iunea general[ ]; dar ceea ce intereseaz[ ] acum este raportul cu materia ei, pe care o st[ ]p`ne-te =i organizeaz[ ], ca o ra`iune autentic[ ], de=i singular[ ], cum este. Eminescu o nume-te frumos "Archaeus", drept un principiu intim al realit[ ]`ilor sau al situa`iilor din realitate, iar a-a cum ra`iunea poate fi lezat[ ], un arheu poate fi =i el ofensat... *Cel pu`în* ideea "jignirii" unui arheu este eminescian[ ].

Constantin NOICA, *Ce este un Archaeus dup[ ] manuscrisul eminescian 2268*, în vol. *Eminescu sau g`nduri despre omul deplin al culturii rom`ne-ti*, Editura Eminescu, Bucure-ti, 1975, p. 158—159.

În universul operei, proza se arat[ ] ca o dens[ ] complementaritate de idei =i imagini a poeziei, pe care, în numeroase feluri, o duce mai departe =i o explic[ ]. Ne întreb[ ]m adesea cum s-ar în`elege structura eroului titanic ori demonic din poezia eminescian[ ] dac[ ] n-ar interveni paginile cu motiv[ ]ri ample =i coerente ad`nc din *Geniu pustiu* ori *S[ ]rmanul Dionis*? Sau cum s-ar p[ ]trunde în lupta eroului cu categoriile de spa`iu =i timp f[r] elucid[ ]rile filosofice din *Sarmanul Dionis*? Trecherile de la o ipostaz[ ] filosofic[ ] la alta, modific[ ]rile în concep`ia despre lume =i erou a poetului, raportul între g`ndul filosofic =i ideea mito-poetic[ ] sau imagine se limpezesc numai luminate de proz[ ], care ofer[ ] adesea =i valori estetice de m`na înt`i. Basmul, nuvelele =i chiar romanul lui Eminescu, în ciuda imperfec`iunilor lui, înf[ ]`vi-eaz[ ] mostre remarcabile de specii tratate în manier[ ] romantic[ ]. Nu ne vom mai ocupa aci de *F[t]-Frumos din lacrim[ ]* pe care l-am

analizat în alt[parte sub raportul folosirii mitului național =i a celui universal în basmul cult, ci ne vom opri la romanul postum *Geniu pustiu*, scris în anii primei tinere[i a artistului, între 1868 =i 1870, dup[datarea primului editor, I. Scurtu.

Romanul acesta este scris la o tensiune neobișnuit[în întregime, ceea ce-l f[cea caduc sub specia aplic[rii unor norme clasice în analiza construcției. Dar aceasta este, probabil, tensiunea, lungimea de und[a gândirii eminesciene în plin *Sturm und Drang*. +i poate de aceea este atât de rar întâlnit romanul psihologic =i social în romantismul european, fiindc[o construcție riguroasă[nu se poate împ[ca decât foarte greu cu un jet permanent al simlirii =i al fanteziei, amestecat la înt[mplare cu observația =i analiza, cu elementul autobiografic. *Heinrich von Ofterdingen*, romanul lui Novalis, binecunoscut de Eminescu, are, din acelea=i cauze, aceea=i structur[compozit[, hibrid[în ochii unui teoretician riguros al romanului, incipient modern[pentru concepția noastră[modificat[de întâlnirile cu romanele secolului XX. Eminescu îi ia mai întâi oarecare libertate, îndr[zneli față[cu timpul, obișnuit s[curg[normal în romanele românești de p[n[atunci (Bolintineanu, Filimon, Pantazi Ghica etc.). Povestea cu manuscrisul conșinând viața lui Toma Nour seamăn[în linii mari cu procedeul obișnuit în romantism, al manuscrisului găsit ba într-o m[stire, ba într-o sticl[pe mare, ba într-un sertar vechi. Scriitorul român face însă o introducere mai larg[în care-l prezint[pe erou, pe Toma Nour, cu tot volumul =i agul lui de idei, de sentimente, în prezent. Dup[aceea eroul dispăre =i autorul îi mai acord[câteva presupuse aventuri politice pe la Copenhaga =i prin Germania de unde-l auzim, o clip[, în pragul morții, într-un fel de viitor nebulos. Apoi ne întoarcem spre trecutul eroului, privit din statornicul prezent al naratorului, prin intermediul manuscrisului primit de la Toma =i în care acesta îi povestește, de la început, viața.

Modern[este apoi, dac[vrem, într-un fel =i anticonstrucția, adică pierderea =irului epic prin z[bovirea stă cu seam[asupra momentelor excesive, asupra situațiilor limit[, co=maruri, str[ri demențiale, incendii, ucideri, sinucideri, care dep[esc cu mult =i nu numai cantitativ calapoadele exterioare ale romantismului. Nu e vorba de calamități numai =i de deznadejdi ca de pild[în *L'Homme qui rit* al lui Victor Hugo, unde toate se gr[mdesc asupra capului eroului. În *Geniu pustiu*, Eminescu realizează, cu exagerările =i excesele pe care nimeni nu se gândea să le conteste, începutul unei portretistici moderne, complexe, existențiale, a unei investigații cu toate mijloacele în lumea interioară a eroului a cărei natur["catilinar[", sceptic[, răzvrătit[, vrea să o constituie. Nu lipsește din această recuzit[nici instrumentul oniric. Visul romanticilor, premonitoriu ori simbolic,

folosit de Eminescu este un fel de mijloc de cunoaștere, fie a lumii interioare chinuite, bătute de spaime, a eroului, fie a unor adevăruri oculte, tainice din lumea mult iubită =i mult dorită a mitului popular din care basmul era doar un fragment. De aceea întâlnim în roman o alternanță susînută, de comaruri groțave, monstruoase, =nite dintr-un subconștient încărcat, cu visuri line, armonioase despre lumi ideale văzute ca în folclor, visuri compensatorii pentru ordinea de lucruri nedreaptă =i nefastă în care trăiește eroul. Nefericit în dragoste =i înfrânt în activitatea revoluționară, desfășurat la 1848 în Transilvania împreună cu prietenul său Ioan, Toma găsește mângâiere în vis. [...]

Aadar din realul chinuit =i apăsător în care eroii, amândoi frustrați în toate împrejurările, cunosc iubirea =i lupta ce stau sub semnul căderii =i morții, =i din visul compensator pentru niște zbuciumate existențe, se naște o tensiune insuportabilă pentru un singur plan narativ. =i atunci tânărul scriitor a recurs la două planuri care merg paralel =i doar din când în când se interferează. D. Murăru observă foarte bine urmarea intrigii pe două planuri: Ioan — Sofia, Toma Nour — Poesis =i imputașeser turii lipsa ei de unitate.¹

Dar cele două planuri (la care în fapt se adaugă =i cel al naratorului, al treilea, ca un prezent de permanentă referință) sunt o baroc modalitate de adevărată, de cătigare a unor dimensiuni ale profunzimii pentru eroi =i destinul lor. S-ar putea ca această tehnică să o fi învățat poetul de la maestrul a cărui influență o suferă acum masiv, evidentă chiar în paginile romanului, de la Shakespeare. =i piesa cea mai clar construită de dramaturgul englez după tipicul baroc al intrigii paralele este *Regele Lear*: Nu mai e nevoie să amintim de citarea repetată a acestei tragedii de către Eminescu în special în răsătul lui Ioan. O analogie izbitor de situații îi leagă pe cei doi eroi în planurile lor de existență, ca =i cum viața lui Toma ar urma, la un interval oarecare, modelul vieții lui Ioan. [...]

Două elemente, simbolistica onomastică a perechilor =i deosebirea de natură între eroi, între Ioan =i Toma, sugerează relații de un fel mai subtil între planuri, între Ioan =i Toma, nume dintr-un cod apostolic, se introduce distanța dintre credință =i sfârșenie, sacrificiu voit, pe de o parte (întârziat de imaginea stranie, dar expresivă în puritatea ei, a capului tăiat al lui Ioan pe clarea tîpsie a apei), =i îndoială =i scepticism =i intrare mai târzie în lupta spiritului, pe de alta. Fiecare ruia =i se alătură numele iubitei. Toma Nour, gînditorul plin de îndoieli, =i găsește

¹ D. Murăru, Comentariul introductiv la Eminescu, *Scriseri literare*. Scrisul românesc, p. XLII.

perechea în Poesis, numele simbolic al poeziei, =i a c[rei aventur[profan[se soldeaz[cu durere, remu=c[ri =i sinucidere. Dar Ioan este îndr[gostit de Sofia, t[lm[ciat[ca înlepciune =i ca numele primei maici într-un limbaj gnostic, a c[rei via[e pur[=i la a c[rei moarte asist[de departe prin mediul apropiat =i totu=i izolant al sticlei de la fereastr[.

Apoi deosebirea de natur[dintre cei doi eroi. Mereu Ioan e definit ca înger de bun[tate, de iubire, de iertare. Însu=i portretul lui aduce în chip firesc caracterizarea de înger. Odat[Ioan e descris de povestitor din tabloul pictat de Toma dup[moartea prietenului s[u =i tr[s[urile lui au ceva din ambiguitatea personajului Mignon al lui Goethe. [...]

Aluzia la androgin în acest portret constituie o referire indirect[la calitatea angelic[a eroului. Dar denumirea explicit[se adaug[mai t`rziu cu prilejul portretului f[cut lui Ioan în manuscrisul l[sat de Toma. Acolo se spune clar: "... acel copil, acel *înger* (bl`nd) cu ochii de-un albastru a=a de str[lucit =i de ad`nc, cu fa\ a=a de palid[, a=a de delicat[..."

Toma este prin excelen\[demonic. Îl define=te ca atare portretul, dar mai cu seam[îl tr[deaz[, în structura lui de natur[catilinar[(echival`nd cu demoni-c[)], visele care fixeaz[ într-o anumit[ m[sur[ raportul lui cu o geografie magic[-mitic[. E destul s[ spunem c[ existen\ a ca =i g`ndirea lui Toma sunt marcate de un zbucium =i de un chin infernal, rezultatul unui dezacord structural cu lumea pe care o refuz[=i vrea s-o r[stoarne. De aceea tr[irile lui sunt excesive, supraînc[rcate de efecte dramatice care le transform[uneori în melodram[; st[rile de exaltare în iubire =i de dezn[dejde în nefericire vorbesc despre violen\ e, bru=te în l[ri, semne de dezechilibru, vizibil =i în momentele de sim\ire aton[, demen\ial[, ori halucinat[, de modern[analiz[operat[pe un erou romantic. Uneori elementele înse=i dezl[n\uite îi formeaz[un fel de cadru firesc ca în acea cavalcad[nocturn[, a=a de bine condus[. Se produce aici, ca în cele mai izbutite pagini romantice din literatura universal[, o cre=tere treptat[a efectelor de regie, cuprinz`nd laolalt[ p[m`ntul =i cerul, unite într-un apocaliptic spectacol de nunt[a stihiiilor, a focului =i v`ntului, sf`r=ind în iadul suferin\elor din ora=ul rom`nesc de pe Mure=, ars de furia armatelor maghiare. [...]

Ceea ce urmeaz[este ora=ul însu=i devorat de incendiu, b`ntuit de cumplita panic[ a oamenilor, de imaginea mor\ii atotst[p`nitoare.

De altfel fl[c[rile care domin[viziunea eroului acestuia rebel marcat de pece-tea infernal[revin într-alt episod a c[rui reu=it[a fost semnalat[de D. Mur[ra=u. E vorba de episodul r[zbun[rii lui Ioan, de incendierea morii =i de plutirea ei

înfl[c[rat[pe ap[. De data aceasta focul se aliaz[cu apa în vreme ce în episodul ora=ului se îngem[na cu aerul. +i tabloul are o for[neobi= nuit[care frizeaz[sublimul, de=i e, poate, tot o umbr[înfl[c[rat[aruncat[peste lume de pasiunile arz[toare, mistuitoare ale eroului. [...]

Transpozi[ia tabloului în fabulos este, evident, rezultatul lucr[rii poetului liric, un moment de tensiune apocaliptic[în[lat în lumea valorilor fantastice ale folclorului care-i dau m[re]ie.

Toate aceste componente exprim[, cum spuneam, natura arz[toare a eroului demonic ale c[ru]i idei sociale, na[ionale, morale au o noble[ie =i o altitudine greu atinse =i în[elese de contemporani, a c[ru]i iubire atinge limitele absolutului =i a c[ru]i moarte se va datora tot luptei sale sociale duse pentru eliberarea popoarelor.

Fa[de Toma Nour, personagiul demonic, de planul desf[ur[rii sale, planul lui Ioan, personagiul angelic, apare ca un plan complementar, necesar, de odihn[=i senin[ate, sau ca o proiec[ie superioar[, ca un model de iubire, de bl[nde[ie, de capacitate de d[ruire, ca o sublimare a propriei fiin[ie. Sau n-ar putea s[fie oare acea aspira[ie nes[ioas[spre unitate care marcheaz[toat[via[=i opera geniului eminescian =i care ar lega, iar în chip necesar, demonul =i îngerul, ca o pereche de contrarii, cum lega Goethe în drama sa *Torquato Tasso* pe Antonio =i pe Torquato, sau cum sim[ea Faust cele dou[suflete de naturi contrarii zbucium[ndu-se în[untrul s[u]?

Oricum, dincolo de imperfec[iuni datorite discursivit[ii juvenile (poetul avea între 18 =i 20 ani c[nd l-a scris) sau pozelor conven[ionale sau momentelor melodramatice sau exceselor lirice, romanul *Geniu pustiu* are o însemn[ate deosebit[în contextul crea[iei eminesciene de tinere[ie, cu at[ut mai mult cu c[ut cuprinde în paginile sale =i o defini[ie a romanului, nea=eptat[la acest mare poet romantic, cu un sens liric foarte accentuat: "Dumas zice c[romanul a existat întotdeauna. Se poate. El e metafora vie[i. Privi[reversul aurit a unei monede calpe, asculta[c[ntecul absurd a unei zile care n-a avut preten[iunea de a face mai mult zgomot în lume dec[te celelalte în genere, extrage[din astea poezia ce poate exista în ele =i iat[romanul." Semnal[m de altfel =i unele elemente de metaroman în introducere.

Zoe DUMITRESCU-BU+ULENGA, *Eminescu. Cultur[=i crea[ie*, Editura Eminescu, Bucure=ti, 1976, p. 177 —184.

Somptuos =i nuan\at, cu aparen\e ornamentale rafinate, cromatismul eminescian îndepline=te func\ii simbolice de mare precizie, chiar dac[voluptatea celorlalte mascheaz[structurile simbolice ale imaginii, pe care le articuleaz[raporturile sc[rrii cromatice. Am urm[rit deja cromatica viziunilor onirice eminesciene, în care culorile reci primesc, în ciuda naturii lor, o luminiscen\[\ incandescent[(albastrul noptatec din visurile lui Toma Nour sau verdele “ad`nc, de jale”, din *Mure=anu*), în care albul devine marmorean, galbenul devine aur =i lumina pur[ devine argint. Peisajele eminesciene pot fi citite, de aceea, în multiple registre: ele au, mai înt`i, o valoare pur pictural[, expresie a unei infinite volupt[\i a privirii; urm[rit[mai atent, structura imaginii dezv[luie îns[articula\iile onirice, în care se pot recunoa=te mi=c[rile prin care subcon=tientul structureaz[simbolic imaginea lumii, altern`nd peisajul stilizat cu detaliul obsesiv, adus în prim-plan; în sf`r=it, nivelul simbolic al imaginii decurge tocmai din structura ei oniric[. Cu excep\ia c`torva cazuri izolate, “visurile” eminesciene nu au func\ii (=i nici amb\i\ii) alegorice. În fond, universul întreg e pus în imagine dup[ criteriile visului, chiar dac[ principiul construc\iei r[m`ne subcon=tient. Simbolul func\ioneaz[, de aceea, în opera lui Eminescu, cu discre\ia unui rapel travestit în cele mai obi=nuite înf[\i=ri (ca-n multe din viziunile realismului magic contemporan). Revenind la cromatismul din *S[rmanul Dionis*, s[reamintim prezen\va polarit[\ii cromatice ro=u demonic — albastru “cuvios”. Prefa\`nd aventura imaginar[ a lui Dionis, “Luna s-ascunse într-un nor negru spintecat în dou[ r`nduri de lungi fulgere ro=ii”; lum`narea la care eroul descifreaz[ cartea de magie este “ochiul ro= =i bolnav” al luminii; ini\ialele c[r\ii “erau scrise ciudat, cu cerneal[ ro=ie ca s`ngele, caractere slave de o evlavioas[, gheboas[, fantastic[ar[tare”; în carte se afl[“constela\ii zugr[vite cu ro=u”; “Pe o pagin[g[si o mul\ime de cercuri ce se t[iau, at`t de multe, înc`t p[rea un ghem de fire ro= sau un painjini= zugr[vit cu s`nge”. Privind, cu sufletul cuprins de voluptate, painjini=ul de linii ro=ii, “liniile semnului astrologic (care) se mi=cau cumplit ca =erpi de j[ratic”, condus de un glas din “centrul de j[ratic al c[r\ii”, eroul, cople=it de o fericit[uimire, scap[timpului s[u =i se treze=te, sub înf[\i=area lui Dan, într-un apus s`ngeriu: “bucuria, uimirea îi umplea sufletul =i... încet, încet p[injini=ul cel ro= se l[rgi, se diafaniz[ =i se pref[cu într-un cer rumenit de apunerea soarelui”, cu “nori de j[ratic =i aur”, cu “oglinzile r`urilor rumene”. Înainte de a=i schimba locul cu propria-i umbr[, Dan e vegheat de “punctul ro= al unei candel[e” =i în t[cerea ad`nc[, de “g`ndirea, mirosul, cre=terea chiar a unei garoafe ro=ii =i frumoase”. Ro=u e, în visul de pe lun[, ochiul lui Dumnezeu, iar semnul arab “lucea ro= ca jeratecul noaptea”. În

schimb, cealalt[voce, integratoare, a spiritului se face simv[prin simbolistica albastrului celest. Alba=tri sunt ochii tat[lui, ochii din portret (singura tr[s[tur] pe care Dionis nu a mo=tenit-o); ochii Mariei, iubita cu nume sf`nt, sunt tot "alba=tri =i cuvio=i, precum albastru =i cuvios e ad`ncul cerului =i divina sa eternitate". Prin p[ienjeni=ul s`ngeriu al c[r]ii, Dionis vizeaz["spa[ii iluminate de un albastru splendid, umed =i curg[tor"; lumile din lun[sunt vegheate de un "cer albastru =i f[r] nori", reflectate de infinite ape albastre, printre care Maria trece, incunatat[cu flori albastre, printre "straturi de stele albastre". Lumile din *S[rmanul Dionis* sunt structurate, astfel, de dou[percep[ii cromatice fundamentale: pe de o parte, privirii nelini=tite a demonului i se dezv[luie harta subteran[a s`ngelui de foc al Universului; pe de alt[parte, privirea "cuvioas[" a iubirii =i a credin[ei, privirea Mariei, descoper[armonia infinit[a cerului senin, a apelor-oglinzi, a "lanurilor de stele" — adic[divinitatea ordinii cosmice —, asociindu=si simbolul mult discutat al *florii albastre* =i cel al *stelei vinete*. Aceast[privire albastr[pare a-i fi d[ruit[lui Dionis, prin gra[ia Mariei, dup[pr[bu=ire: trezit din visul bolii =i z[rind portretul tat[lui s[u, Dionis crede c[=i recunoa=te umbra, uimit ins[c[umbra lui are, acum, ochi alba=tri.

Structurate oniric, marcate printr-un cromatism polarizat simbolic, aventurile fantastice din *S[rmanul Dionis* sunt astfel aventuri ale g`ndirii, care=si experimenteaz[ posibilit[ile =i limitele, apel`nd la magie ca la un mijloc de a re-acorda visul individual cu visul cosmic, dar sf`r=ind prin a descoperi, ca singur univers compensativ accesibil, cel al iubirii. [...]

Idila eminescian[are — m[rturisit sau nu — structur[de "poveste". A ceea=i structur[mitic[mascat[o are =i nuvela *Cezara* — o idil[în fond —, în care suportul teoretic schopenhauerian e straniu acordat cu voca[ia de creator de mituri a lui Eminescu. Locul lacului din mijlocul p[durii ii ia aici insula lui Euthanasius, care, cu structura ei de cercuri concentrice (pe=tera din insula aflat[în mijlocul lacului de pe insula din mijlocul m[rii), este un evident centru al lumii, reedit`nd, prin topografia sa (r`urile care se vars[în lac etc.) =i prin întreaga=i inf[iv[are, paradisul. Un paradis interzis privirilor, c[ci, din afar[, insula lui Euthanasius nu este dec`t un grup de st`nci sterpe, prin care poate trece spre raiul ascuns numai cel chemat — purificat prin somn (ca Ieronim), purificat prin cufundare în apele m[rii (ca Cezara), dar oricum desprins =i dezbr[cat de straiile conven[ionale ale existen[ei sale sociale. Reg[sind inocen[ia paradisiac[a primului cuplu, Ieronim =i Cezara reg[seasc, totodat[, paradisul.

Ioana Em. PETRESCU, *Eminescu. Modele cosmologice =i viziune poetic[*, Editura Minerva, seria "Universitas", Bucure=ti, 1978, p. 139—141, 161.

Integralitatea geniului eminescian nu a însemnat îns[un model de ideal închis, c[ci geniul romantic în efortul de configurare s-a definit, cel mai adesea, ca un univers deschis, proliferant în probleme. Aceast[deschidere, care trebuia s[fie poate cea mai autentic[sugestie de similitudine demiurgic[=i de cosmicitate, era =i cea mai fireasc[manifestare. Geniul e inn[scut. Înainte de a fi concept, geniul e o realitate vie. Recunoscut ca natur[=i via[ ], i s-a conferit pe drept caracteristicile esen\iale ale acestora de a fi imprezibil. Temperamental, de nereg[sit în formulele pe care psihologia le impunea, suflate=te pe tot at`t o problem[, dac[ nu un mister. De unde =i defini\iile geniului au r[mas cel mai adesea sub provizorat, singura dintre ele acceptabil[ ca principiu fiind defini\ia romantic[, ea îns[=i susceptibil[ de deschidere la problematizare. Se crede îns[ c[ geniul este în sine o *natur[ problematic[*, întruc`t via\ a =i universul întreg sunt probleme care str[bat în fiin\ a lui. +i desigur acesta e adev[rul fundamental. Geniul =i poate numai cel romantic este o asemenea *natur[*. Dificult[\ile ce ne înt`mpin[ sunt cele care \in de sfera =i con\inutul no\iunii de *natur[ problematic[*. Mai înt`i, de aici constatarea c[geniul e totdeauna o *natur[problematic[*, dar nu totdeauna =i nu toate *naturile problematice* sunt genii: “Multe flori sunt, dar pu\ine/Rod în lume o s[poarte./Toate bat la poarta vie\ii./Dar se scutur multe moarte”. Pentru ca o *natur[problematic[* s[devin[geniu, ea trebuie s[se confrunte cu necesitatea finaliz[rii creatoare, f[r[de care r[m`ne o simpl[ t`nguire, o zbatere zadarnic[. Eminescu însu=i a f[cut lumin[asupra acestei probleme. Schi\ a *Archaeus*, at`t de dens[ în sensuri, a r[mas p`n[acum t[inuitoria acestei probleme capitale pentru configurarea creatorului romantic. “Oamenii sunt probleme ce =i le pune spiritul universului, vie\ile lor: încerc[ri de dezlegare. Chinul îndelungat, vecinica goan[dup[ceva necunoscut nu sam[n[cu aviditatea de a afla r[spunsul unei întreb[ri curioase?

— Dar mie mi se pare c[unde-i un problem e totdeauna =i dezlegarea lui.

— Da, Kant. Cei mai mul\i oameni îns[r[m`n întreb[ri, uneori comice, alteori neroade, alteori pline de-n\eles, alteori de=erte. C`nd v[d nas omenesc, totdeauna-mi vine s[-ntreb, ce caut[nasul [sta-n lume?”

A=adar, oamenii sunt permanent în ambian\ =i flux cosmic, vie\ile lor sunt încerc[ri de dezlegare ale spiritului universului, ei în=i fiind problemele universului. Este astfel o ra\iune cosmic[a omului de a fi *natur[problematic[*. Cine îns[poate r[spunde în experien\ a existen\ial[“întreb[rilor curioase”, pe care =i le pune spiritul universului? întreb[riile nu=i dau r[spuns în nimeni, nici m[car în genii. Ele sunt de nep[truns. În plan filozofic ele compun adev[rul absolut =i

numenal, o realitate la puterea *n*. Omul în genere r[m`ne o întrebare comic[, neroad[ sau de=art[. Geniul, numai, ajunge a fi o întrebare “plin[ de-n`eles”.

Eminescu nu a plecat niciodat[de la concepte. Firea romantic[a poetului elimina din premis[teza. *Natura problematic[* era etichetat[ca atare odat[cu apari\ia romanului lui Friedrich Spielhagen, *Problematische Naturen*, în 1861. Succinta istorie a acestui concept ne duce îns[înapoi la Goethe, care în *Maximen und Reflexionen* spunea: “Wenn ich die Meinung eines andern anhören soll, so muss sie positiv ausgesprochen werden; Problematisches hab ich in mir selbst genug”¹, sau în alt context, individul ca *natur[problematic[* este acela care “die keiner Lage gewesen sind, in der sie sich befinden und denen die keine genug tut”. Dac[în prima maxim[era con=tiin\a geniului care î=i concede dreptul la problematizare numai dup[ce o realitate i se prezint[în contururi precise, în cea de a doua se subliniaz[caracterul inadaptabil al *naturii problematice*, care va aminti de eroul romantic desunit suflete=te, chinuit de himer[, neacomodat lumii, cum s-ar spune pe culmile disper[rii. Dup[defini\ia lui Goethe, un bolnav. Îns[de geniu, care nu va g[si mul\umirea dec`t în crea\ie, singura în stare s[îi aduc[eliberarea sufleteasc[.

Conceptul de *natur[problematic[*, de=i a existat în crea\ia romantic[de-a lungul =i de-a latul Europei literare, în starea de spirit a eroului liric sau epic, nu a trecut în mod deliberat în cariera literar[dec`t odat[ cu Spielhagen; mai înt`i în romanul *Problematische Naturen* =i apoi în studiile de critic[, unde precizeaz[c[atitudinea sa a fost de “a goethiza”² =i a înf[\i=a astfel “ein Zaudern der Natur” (o =ov[ire a naturii). În fond acest roman nu era, dup[defini\ia autorului, dec`t înf[\i=area destinului nefericit al revolu\ionarilor de la 1848 în Germania, v[zu\i pe fundalul istoric ca *naturii problematice*. “Die *Problematische Naturen* sind die Geschichte eines solchen Unglücklichen”³. În final acest roman rezuma starea de spirit a *naturilor problematice*, care va fi reeditat[de Eminescu în decorul rom`nesc al Revolu\iei de la 1848 în Ardeal, în binecunoscutul roman *Geniu pustiu*. Iat[ce spune Spielhagen: “Trebuie s[lucr[m =i s[cre[m, pentru ca noaptea

¹ “C`nd trebuie s[ascult p[rerea altcuiva ea trebuie s[fie exprimat[exact. Problematic am eu în mine însumi destul”, *Maximen und Reflexionen*, Dieterich, schen Verlangsbuchhandlung, Leipzig, 1953, p. 484, maxima 489.

² *Neue Beiträge zur Theorie und Technik der Epik und Dramatik*, capit. VII *Wie die “Problematische Naturen” entscheiden*, Leipzig, Verlag von I. Staackmann, 1898, p. 194.

³ *Ibid.*, p. 206.

care a fost sinistr[celor bravi =i pl[cut[celor netrebnici, s[nu se mai apropie, noaptea prin care acele întunecoase umbre au alunecat at`t de mult romanticele chipuri (m[=ti) =i fantasticele fantome, noaptea care at`t de s[rac[a fost în oameni s[n[to=i =i at`t de bogat[ în *naturi problematice* — ru=inoasa =i lunga noapte, din care au trecut dincolo spre libertate =i lumin[ numai vijelia =i tunetul revolu\iei prin s`ngeroasa auror[¹.

Spielhagen nu l[rga conceptul de *natur[problematic[p`n[* la dimensiunea geniului artist, ci acorda revolu\ionarilor prin sacrificiul adus, în\elesul de genii politice. Goethizarea venea din asimilarea romantic[ a omului bolnav<sup>2</sup> cu natura problematic[. Ceea ce e de re\inut e faptul c[ *naturile problematice* la Spielhagen nu r[m`n simple apari\ii bovaryce, vis[tori de=er\i, ci nemul\umi\i ai istoriei, care vor s[schimbe fa\a lumii dup[felul lor de a g`ndi. *Naturile problematice* ale lui Spielhagen premerg pe cele ale lui Eminescu din roman. Poezia oferind, din contr[, fie peisajul sufletesc al geniului artistic ca *natur[ problematic[*, fie al *naturii problematice* neridicate la virtu\ile geniului. Proza eminescian[ din *Geniu pustiu*, cultiv`nd principiile active ale revolu\iei, redimensioneaz[accep\iunea geniului p`n[la în\elesul politic.

Romanul eminescian dat`nd din 1868-69 se situeaz[ cronologic înaintea oric[rei poezii unde sugestia *naturii problematice* este prezent[. Cronologia în acest sens n-ar putea spune prea mult. Mai importante par a fi datele de istorie literar[ legate de această chestiune. Într-o scrisoare dat`nd din 16 mai 1871 st.n. pe care poetul o expediaz[din Viena, lui Iacob Negruzzi, sunt preciz[ri revelatorii: “*Naturile catilinare* de-or fi gata c`ndva, nu vor putea fi o imita\ie a opului lui Spielhagen, din simpla cauz[, pentru c[ eu nu cunosc *Problematische Naturen* dec`t dup[nume, =i chiar acest titlu l-am auzit pentru prima oar[de la D-voastr[, c`nd mi-o recomandai în anul trecut, ca s-o citesc. Apoi romanul meu am început a-l scrie, parte dup[ impresiuni nemijlocite din anul 1868, pe c`nd eram în Bucure=ti, parte dup[un episod, ce mi l-a povestit un student din Transilvania”³.

¹ *Ibid., op. cit.*, p. 156.

² Goethe spunea c[romanticul e bolnav, iar clasicul e s[n[tos.

³ În I. E. Torou\iu =i G. Carda=, *Studii =i documente literare*, I, Buc., 1931, p. 321-327. G. Bogdan-Duic[g[se=te asem[n[ri între *Geniu pustiu*, =i romanul lui Karl Ferdinand Gutzkov *Die Ritter vom Geiste*, unde descrie epoca reac\ionar[a patruzecioptismului. Conf. G. Bogdan-Duic[, *Eminescu, Eliade, Gutzkov*, în “Convorbiri literare”, 1904, XXXVII, p. 167-174.

Adev[rul este de partea afirma\iei lui Eminescu, c[ci, în ciuda faptului c[nu a terminat =i nu a finisat romanul, acesta place prin tragismul înt`mpl[rilor, prin entuziasmul patetic al lui Ioan =i Toma, prin farmecul descrierilor, =i mai presus de toate prin originalitatea cel pu\in egal[cu romanul, e-adev[rat mult mai simetrizat, al lui Spielhagen. [...]

Se poate spune, f[r[rezerve, c[Eminescu a eminescianizat naturile problematice d`ndu-le un spa\iu geografic nou, =i mai presus de aceasta, d`ndu-le acele destine în care se simt în drumul spre universalitate, particularit[\ile sufletului românesc elevat printr-o nem[rginit[dragoste de patrie, un eroism exemplar.

Ce l-a determinat pe Eminescu s[schimbe titlul romanului de la *Naturile catilinare* la *Geniul pustiu* a fost însu=i cursul experien\ei sale interioare, derularea în memorie a întregii situa\ii sociale =i na\ionale, care a dus la revolu\ia din 1848 în Ardeal. Romanul care s-a voit a fi al "...mizeriilor acestei genera\iuni" era o refacere a unei realit[\i revolute, o "reconstituire" vizionar[în stare a-l elucida pe autorul însu=i. "Încerc a veni cu mine însumi în clar asupra mizeriilor genera\iunii prezente" (M. Eminescu c[tre Iacob Negruzzi, 6 februarie 1871). Demersul acestei "reconstituiri" i-a dictat schimbarea titlului, care ar fi pus în relief "naturile catilinare" asem[n[toare celor din vechea Rom[c`nd Catilina î-i preg[tea triumful urc`ndu-se pe ruinele Republicii. În contextul de la 1848 "descreiera\ii de magna\i" "a c[ror vanitate îi f[cea s[cread[cum c[în această \ar[ce e mai mult a noastră dec`t a lor, ei vor putea maghiariza p`n[=i pietrele"¹, erau "naturile catilinare", pe care Eminescu le a=eaz[în conul de umbr[al basoreliefului s[u compozi\ional. În primul plan fiind adus[problema geniului, acelui geni care r[m`ne totu=i pustiu. Eminescu a voit s[sugereze prin aceasta, poate, ne-ansa istoric[, a celor doi conduc[tori ai mi=c[rii, Toma =i Ioan, adev[rate genii politice asem[n[toare cu Oswald Stein din *Problematische Naturen* al lui Friedrich Spielhagen, c[ci ca =i acesta Eminescu a dat *naturii problematice* acel sens activ al neadaptatului superior care în nemul\umirea proprie se face expresia nemul\umirii unei colectivit[\i =i care atrage în procesul destruc\iei personale nu numai mediul limitat al individului de r`nd, ci for\ele opozante ale istoriei. Meritul lui Eminescu e de a fi angajat spiritul universal în experien\ă unui singur individ (c[ci Ioan e un fel de umbr[a lui Toma), care transcende destinul s[u personal într-un destin al colectivit[\ii. A=adar, *naturile problematice*

¹ *Dualismul austro-ungar =i na\ionalit[\ile*, în "Federa\iunea", 1870, 38-39, 4—11 mai.

cap[ăt dimensiunea geniului politic =i în nelini=tea lor pot fi întrez[rite acele for\ve demonice pe care numai geniul le poate st[p`ni.<sup>1</sup> În această privin\ este demn[ de men\ionat lumina goethean[ pe care Eminescu a dat-o în\elegerii *naturii problematice* ca individualitate uman[ corelat[ puterii demonice. Credin\ă ne=tirbit[ în ceea ce mai t`rziu Schopenhauer prefigurează în no\iunea de *Unzerstörbarkeit* (indestructibilul) ar echivala la Goethe cu demonical: “Ca lucru finit orice individualitate c`t de hot[r`t individual[, singular[poate fi distrus[, dar at`ta vreme c`t s`mburele ei î=i p[streaz[ coeziunea, nu poate fi despicat[, nici f[r[mîat[, nici chiar timp de genera\ii”.<sup>2</sup> Dar această esen\[, demonstrează Goethe, este fr`nat[de for\ă înt`mpl[torului (Tyche). P[rerea noastră este c[*natura problematică*, a=a cum reiese =i de la Eminescu, ar fi îns=i individualitatea uman[, care, con=tient[de indestructibilitatea sa sufletească[, nu poate accepta mediul nefavorabil supus lui Tyche, după cum nu poate accepta istoria concretizată[în dezideratele necorespunz[toare ale epocii. Această con=tiin\ a incompletitudinii ce vine din afar[este înfruntată[de *natura problematică*. Ar fi gre=it dacă am în\elege *natura problematică*, drept un dezechilibru funcional al individului, c[ci ea trebuie să se explice nu în raport cu sine, din care raportare ar ie=i perfec\iunea unei ecua\ii, ci în raport cu înt`mpl[torul (Tyche). Vom vedea mai departe c[Tyche este numai un singur element care se corelează[cu *natura problematică* al[turi de Daimon, Eros =i Ananke (destinul), care intră[în sinteza geniului eminescian. S-ar putea spune c[Eminescu a în\eles prin intui\ia-i genială *natura problematică* drept felul de a fi al individului de geniu care tr[ie=te himera absolutului. Filozofic, pozi\ia eminescian[, care se desprinde din atitudinea *naturii problematice*, are două c[i de acces. O dată spre g`ndirea goethean[, unde *natura problematică* înfr`nt[de Tyche nu=i datorează[insuccesul unei *vini tragice*, =i în al doilea r`nd, spre g`ndirea schillerian[, care cerea realizarea ideii morale ca ordine universal[. Toma Nour =i Ioan din *Geniu pustiu* nu au con=tiin\ă unei vini tragice =i deci modul, de a g`ndi *natura problematică* se îndreaptă[ spre g`ndirea goethean[.

Aurel PETRESCU, *Eminescu. Originile romantismului*, Editura Albatros, “Sinteze Lyceum”, Bucure=ti, 1983, p. 198—204.

¹ Vezi în acest sens *Eminescu — conceptul =i imanen\ă geniului*.

² Tudor Vianu, *Romantismul ca form[de spirit*, în *Romantismul românesc*, Funda\ii, Buc., 1931, p. 11.

Apare c`t se poate de limpede faptul c[basmul *F[t Frumos din lacrim]*, face o sum[întreg[de “aplica\ii” ala fantasticului eminescian absolut pilduitoare. S-ar putea spune chiar c[în tipologia uman-filosofic[a eroului intuiim pregnante însu-iri ale obsedantului *Archaeus* eminescian. F[t-Frumos cumuleaz[, într-adev[r, nu pu\ine din elementele cheie ale conceptului, de nu ne-am g`ndi dec`t la mernirea eroului de a întruchipa principiul energiei vitale pe scara eternit[\ii (*punctum saliens*, cum va zice b[tr`nul înv[\at din nuvela *Archaeus*), la darul s[u de a se mi-ca într-un timp “intemporal” =i într-un spa\iu nedimensional, de a de\ine supremul cifru cu privire la legea eternei treceri de la via[\ la moarte =i de la moarte la via[\, de a-i fi str[in[orice form[de asumare a con=tiin\ei limitelor cunoa=terii, inclusiv aceea a liniei desp[r\itoare dintre vis =i realitate etc.¹ Asemenea date apar\in`nd evident unei doctrine romantice de sorginte kantianoschopenhauerean[, literalmente absorbit[de spiritualitatea generoas[, altruist-idealizant[=i dramatic-optimist[a eposului fabulos, autohton, fac din acest basm nuvelistic o grandioas[alegorie a existen\ei umane în =i prin cosmos. Fantasticul ei de esen[\ rezid[tocmai în investirea miraculozit[\ii folclorice cu darul de a exprima însu=miracolul cosmic al existen\ei =i, astfel, de a crea o realitate epic[sie=i suficient[ca proiec\ie metafizic[, dar c[reia suntem mereu constr`n=i a-i “sim\i” solul existen\ial original, a=a-zic`nd, realist.

S[re\inem, deci, c[fantasticul din proza eminescian[este un element de poten\are a misterului cunoa=terii =i mai pu\in unul de ezoterizare a acesteia, prin intermediul misterului, epic încifrat, inculcat, ca atare, realului. *Realitatea fantastic[eminescian[* nu vizeaz[aproape niciodat[ceea ce în proza universal[circumscrie “genului”, adesea, formeaz[cheia de bolt[a demersului narativ: “jocul” dintre normal =i anormal, al “rupturii” dintre aceste st[ri în ordinea existen\ei fenomenale. Scriitorul are cutezan\ a de a =i face cunoscut programul, explicit`ndu-l, în nuveleta postum[*Archaeus*, elaborat[, probabil, prin anii 1875—1876. [...]

¹ “F[t-Frumos ca =i *S[rmanul Dionis* — afirm[întemeiat, în spiritul aser\iunilor c[linesciene, Aurelia Rusu, în comentariile la vol. 6 al edi\iei M. Eminescu, *Opere*, Editura Minerva, 1982, p. 460. — arcei în =irul fenomenologic (...) — satisfac aceea=i viziune eminescian[a *visului de zbor*; c[l[toriei ini\iatice prin secolii =i univers. Reg[sim, înc[de aici, motivul “domei” eminesciene — m`ndru palat într-o “însul[ de smarald” din fundul unui lac, prefigur`nd imaginea unui univers cu aceea=i structur[, a cercurilor concentrice, ca =i aceea a insulei lui Euthanasius.”

Întrunind însușirile unui concentrat tratat de uz personal cu privire la condiția fantasticului, “nuvela metafizic” *Archaeus* deschide căile de acces cele mai adecvate în “inima fantasticului” eminescian, așa cum acesta își vâde prezența pe întreg cuprinsul operei poetice și narative a marelui scriitor. Limitându-ne la sectorul din urmă (operație evident fortuită, motivată doar de tema generală a eseului nostru), să arătăm deci că, esențialmente, fantasticul în nuvelistica lui Eminescu cristalizează într-o strălucită suită de “povești” ale *aventurii spiritului uman în vis*. Comparativă frecvent făcută și perfect îndreptată între Eminescu și alii mari prozatori europeni (Jean Paul, Novalis, Hoffmann, Lermontov, Chamisso, Edgar Poe, Theophile Gautier etc.) vizează, indiscutabil, și această izbitoare comunitate spirituală ce constă în funcția privilegiată conferită visului ca formă sublimă de proiectare și sintetizare a imaginarului. Asemănător cu ceea ce se petrece în opera epică a mai tuturor scriitorilor înainte numiți, și la Eminescu povestea în vis a *narațiunii* cheamă de la sine elementul fantastic, exclude însă, așadar, orice premeditare, orice strategie combinatorie, menite să dea impresia construcției strict mentale, voinței expresive de înscriere între parametrii limitativi ai unei anumite formule. Existența acesteia din urmă, *formula*, reprezintă o realitate literară întrucât realitatea epică a visului, povestea, o reclamă ca atare. S-ar putea zice, deci, că nu formula în sine este aceea care pune în mișcare resorturile fantasticului, ordonându-i traseele narative; dimpotrivă, masiva încărcătură de materie onirică a acestor trasee proliferază, cu revelatoare “naturale”, în virtutea unei spontaneități și sui-generis a instinctului vital, tocmai în respectiva direcție. [...]

Uzurparea a ceea ce am numi *figura realității-realitate* de către realitatea fantastică atinge un asemenea grad de autenticitate umană, de realism esențial, încât raportul dintre cele două “lumi” se răstoarnă total. “Semnele” se schimbă, realitatea fantastică se substituie celei realist-originare, atrăgând după sine inversarea cronologiei timpului. Trecutul (adică realitatea fantastică) revindică drepturile prezentului (adică ale *realității-realitate*), tratându-l pe acesta ca pe o *realitate viitoare* prefigurată de vis. [...]

Dorim să atragem atenția în chip deosebit asupra unuia din elementele fundamentale propriu complexului și subtilului mecanism ce pune în mișcare demersul narativ eminescian de structură fantastică. Fenomenul de substituție a celor două tipuri de realitate epică înainte relevată trebuie pus în relație cu dubla lui deschidere spre o nouă realitate fantastică, guvernată de idealitatea conceptual romantică tipică eminesciană. Într-o direcție, scriitorul aspiră în mod

expres la identificarea unui spațiu autohton =i a unui timp mitic-istoric de aceeași extracție, apte de a valorifica din unghi specific național anume cuantum de formule narative puse în circulație de literatura fantastic[universal]. Opțiunea pentru epoca lui Alexandru cel Bun (la început, Dionis se găndește =i la aceea a lui Mircea cel Bătrân), evident, se înscrie în aria mai largă a ardentei pasiuni eminesciene pentru *edificarea din perspectivă modern-romantică a unui ev-mediu românesc*.

A=adar, dintr-o asemenea perspectivă — edificarea narativă a unui ev-mediu românesc —, nuvela *Sfârșitul lui Dionis* devine o poziție aparte. Pentru întâia oară în proza românească asistăm la o tentativă de anvergură având drept țel recuperarea artistică a acestei misterioase lumi, învâluită în aura unei străni mitologii, cum bine se știe, mediul ideal pentru circumscrierea spațio-temporală a demersului epic fantastic. Metamorfozarea studentului Dionis în cîlușarul Dan, a umilului anticar Riven în maleficul alchimist =i astrolog Ruben, investirea Ia=ului de la 1400 cu atribuțiile unui oraș-cetate european de tip medieval (arhitectura, aspectul străzii, preocupările ezoterice=tiințifice ale învățărilor, instituțiile de învățămînt, mentalitatea =i comportamentul social al oamenilor etc., în genere, tot ce vine de atmosfera timpului =i a locului) poartă pecetea unui ev-mediu românesc de o autenticitate artistică impresionantă. Căci nu identificarea eventualelor anacronisme ori a inadvertențelor interesează, ci, în exclusivitate, verosimilitatea artistică=te argumentată a convenției literare propuse. Suveran, spiritul creator își arogă drepturi absolute, a=ă încărtar fi semn de flagrantă alunecare în plasa criticismului celui mai meschin, dacă, să zicem, am manifesta rezerve de principiu față de figura expresiv-originalului Ruben sau față de bizarul dar =i atât de funcționalul (artistice=te) său laborator, fixat în descrierea de o încăntătoare frumusețe imaginară. [...]

Nu încapă discuție, deci, că un asemenea gest recuperator de-a dreptul insolit își dezvăluie adevărată rațiune estetică raportându-ne la tema fantastică a nuvelei, pusă, firește, în slujba temei filosofice. Se pregătește climatul epic cel mai propice, în vederea trecerii la cel de-al treilea (=i cel mai fascinant!) salt în “povestea” fantastică plămuită de magia visului. Grație amintitului proces de substituție a “realității-realitate” de către cea fantastică (aceasta fiind situată, deocamdată, în ambianța imaginarului ev-mediu românesc de la 1400 =i aparținând, deci, celei dintâi “povești” în vis a nuvelei), “realitatea” din urmă favorizează în chip plener punerea în valoare a “agentului” magico-astrologic de înut de savanta=tiință a învățatului Ruben. Avem, astfel, revelația complexității de

structur[a perspectivei din care Eminescu “enun\[" propriul s[u dialog cu condi\ia fantasticului, definit[de practica literaturilor str[ine. Universalismul viziunii eminesciene asupra fantasticului beneficiaz[de o asemenea deschidere spre prototipurile eterne. La origine st[gestul înscrierii pe orbita respectivelor prototipuri cu de la sine putere, scriitorul venind la marea înt`lnire, s[spunem a=a, cu propriile-i arme =i bagaje. [...]

A=adar, socotim în totul firesc a se vorbi de un “curent Eminescu” raportat la evolu\ia viziunii =i concep\iei asupra fantasticului în proza rom`neasc[. Pun`nd în astfel de termeni problema, este de f[cut precizarea c[dintre scriitorii no=tri clasici care dob`ndesc un asemenea statut în toate privin\ele excep\ional doar I. L. Caragiale mai poate fi numit. Sus\inem, în afara oric[ru dubiu, c[ întreaga evolu\ie a fantasticului narativ rom`nesc, privit în inconfundabila lui bog[\ie de “formule”, st[esen\ialmente sub semnul celor dou[prototipuri eterne, cel eminescian =i cel caragialean.

Nicolae CIOBANU, *Eminescu. Structurile fantasticului narativ*, Editura Junimea, “Eminesciana”, Ia=i, 1984, p. 32—34, 38—39, 116—119, 209.

CUPRINS

<i>Not[asupra edi\iei</i>	2
<i>Tabel cronologic</i>	3

PROZE ANTUME

F[t-Frumos din lacrim[.....	21
S[rmanul Dionis	42
La aniversar[.....	83
Cezara	89

PROZE POSTUME

Contrapagin[.....	121
Umbra mea	126
Geniu pustiu	131
Iconostas =i Fragmentarium	213
[“Pe podelele reci de c[r[mid[...”]	213
[“Dup[aceast[int`mplare minunat[”]	219
[Avatarii faraonului Tl`a]	223
[Legenda c`nt[re\ului]	270
[Archaeus]	272
[Moartea lui Ioan Vestimie]	283
Aur, m[rire =i amor	290
[P[rintele Ermolachie Chis[li\[]	297
[La curtea cuconului Vasile Creang[]	302
[Mo= Iosif]	313

Fragmentarium	317
[Ea era alb[ca z[harul]	317
[Ah! Dac-a= fi ce am fost]	317
Amalia	318
[Falsificatorii de bani]	319
 <i>Aprecieri critice</i>	 321

Mihai Eminescu
GENIU PUSTIU
Proz[literar[

Ap[rut: 1997. Format: 70x108^{1/32}
Coli tipar: 16,80. Coli editoriale: 15,85. Tiraj: 5000 ex.

Casa de editur[«LITERA»
str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chi=in[u, MD 2005, Republica Moldova

Operator: *Vitalie E=anu*
Tehnoredactor: *Tatiana Covali*
Corector: *Maia Gu\uu*
Redactor: *Tudor Palladi*
Editor: *Anatol Vidra=cu*

Tiparul executat sub comanda nr .
Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movil[, nr. 35,
Chi=in[u, MD 2004, Republica Moldova

Departamentul Edituri, Poligrafie =i Comer\uul cu C[r\ui